DET KONGELIGE BARNE-
OG FAMILIEDEPARTEMENT

Prop. 117 L

(2024–2025)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Lov om barn og foreldre (barnelova)

DET KONGELIGE BARNE-
OG FAMILIEDEPARTEMENT

Prop. 117 L

(2024–2025)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Lov om barn og foreldre (barnelova)

Innhold

1 Proposisjonens hovedinnhold 7

2 Bakgrunn 10
2.1 Innledning 10
2.2 NOU 2020: 14 Ny barnelov 12
2.2.1 Barnelovutvalget – oppnevning og mandat 12
2.2.2 Høringen 16
2.3 Høringsnotat 18. juni 2024 19
2.4 Kunnskap og forskning 22
2.4.1 Mekling, foreldretvistsaker og bidrag 22
2.4.2 Familieorganisering og foreldre-samarbeid 24
2.4.3 Barns medvirkning 25
2.4.4 Vold og overgrep 26

3 Formål og overordnede hensyn 28
3.1 En lov som er oppdatert i tråd med samfunnsutviklingen 28
3.2 En lov som ivaretar og balanserer menneskerettslige forpliktelser 29
3.3 En lov som ivaretar barns rett til beskyttelse 30
3.4 En lov som forebygger konflikt mellom foreldre 32

4 Barns rettigheter – eget rettighetskapittel 34
4.1 Innledning 34
4.2 Gjeldende rett 34
4.3 Nordisk rett 41
4.4 Utvalgets forslag 42
4.5 Høringsinstansens syn 44
4.6 Departementets vurdering 49
4.6.1 Innledning 49
4.6.2 Barnets beste 49
4.6.3 Barnets rett til medvirkning 50
4.6.4 Barnets rett til omsorg, utvikling og vern mot vold 51
4.6.5 Barnets rett til ikke-diskriminering 51
4.6.6 Barnets rett til familieliv 51

5 Foreldreskap 53
5.1 Innledning 53
5.2 Menneskerettslige rammer 53
5.3 Nordisk rett 54
5.4 Enkelte overordnede spørsmål 56
5.5 Morskap 57
5.5.1 Gjeldende rett 57
5.5.2 Utvalgets forslag 58
5.5.3 Høringsinstansenes syn 58
5.5.4 Departementets vurdering 58
5.6 Farskap 59
5.6.1 Gjeldende rett 59
5.6.2 Utvalgets forslag 60
5.6.3 Høringsinstansenes syn 60
5.6.4 Departementets vurdering 60
5.7 Medmorskap 62
5.7.1 Gjeldende rett 62
5.7.2 Utvalgets forslag 62
5.7.3 Høringsinstansenes syn 63
5.7.4 Departementets vurdering 64
5.8 Endring av foreldreskap 67
5.8.1 Gjeldende rett 67
5.8.2 Utvalgets forslag 67
5.8.3 Høringsinstansenes syn 68
5.8.4 Departementets vurdering 69
5.9 Retten til kunnskap om biologisk opphav 70
5.9.1 Gjeldende rett 70
5.9.2 Utvalgets forslag 70
5.9.3 Høringsinstansenes syn 71
5.9.4 Departementets vurdering 71
5.10 Det offentliges ansvar for å fastsette foreldreskap mv. 72
5.10.1 Gjeldende rett 72
5.10.2 Utvalgets forslag 72
5.10.3 Høringsinstansenes syn 73
5.10.4 Departementets vurdering 73
5.11 Saksbehandling for retten i foreldreskapssaker 75
5.11.1 Gjeldende rett 75
5.11.2 Utvalgets forslag 76
5.11.3 Høringsinstansenes syn 77
5.11.4 Departementets vurdering 78
5.12 Andre slektskapssaker enn foreldreskapssaker 83
5.12.1 Gjeldende rett 83
5.12.2 Utvalgets forslag 84
5.12.3 Høringsinstansenes syn 84
5.12.4 Departementets vurdering 84

6 Foreldreansvar og barns rett til selvbestemmelse og medvirkning 85
6.1 Innledning 85
6.2 Menneskerettslige rammer 85
6.3 Nordisk rett 86
6.4 Hvem har foreldreansvar 87
6.4.1 Gjeldende rett 87

6.4.2 Utvalgets forslag 88
6.4.3 Høringsinstansens syn 88
6.4.4 Departementets vurdering 88
6.5 Omsorgsplikt og beslutninger under foreldreansvaret 90
6.5.1 Gjeldende rett 90
6.5.2 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn 92
6.5.3 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn 95
6.5.4 Departementets vurdering 95
6.6 Barns selvbestemmelse og medvirkning 99
6.6.1 Gjeldende rett 99
6.6.2 Utvalgets forslag 100
6.6.3 Høringsinstansenes syn 101
6.6.4 Departementets vurdering 101
6.7 Medlemskap i foreninger 102
6.7.1 Gjeldende rett 102
6.7.2 Utvalgets forslag 103
6.7.3 Høringsinstansenes syn 103
6.7.4 Departementets vurdering 104
6.8 Foreldres ansvar for barns personvern 105
6.8.1 Innledning 105
6.8.2 Gjeldende rett 105
6.8.3 Utvalgets forslag 108
6.8.4 Høringsinstansenes syn 109
6.8.5 Departementets vurdering 110

7 Bosted og beslutningsmyndighet 115
7.1 Innledning 115
7.2 Menneskerettslige rammer 115
7.3 Gjeldende rett 116
7.4 Nordisk rett 117
7.5 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn 118
7.6 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn 120
7.7 Departementets vurdering 124
7.7.1 Behovet for og formålet med nye regler 124
7.7.2 Avtalefrihet om hvor barnet skal bo 126
7.7.3 Hovedregel om daglig myndighet etter samlivsbrudd 128
7.7.4 Flytting med barnet innenlands 132
7.7.5 Krav om særlige grunner for å fastsette delt bosted i domstolene 134
7.7.6 Virkninger for registrering i Folkeregisteret, barnebidrag og ytelser 134

8 Samvær 137
8.1 Innledning 137
8.2 Menneskerettslige rammer 137
8.3 Nordisk rett 138
8.4 Rett til samvær og samværets omfang 140
8.4.1 Gjeldende rett 140
8.4.2 Utvalgets forslag 142
8.4.3 Høringsinstansenes syn 142
8.4.4 Departementets vurdering 145
8.5 Beskyttelse av barn mot vold eller overgrep ved samvær 147
8.5.1 Gjeldende rett 147
8.5.2 Bakgrunn for nye forslag 152
8.5.3 Departementets vurderinger 154
8.6 Gjennomføring av samvær 156
8.6.1 Gjeldende rett 156
8.6.2 Utvalgets forslag 156
8.6.3 Høringsinstansenes syn 156
8.6.4 Departementets vurdering 157
8.7 Samværshindring 157
8.7.1 Gjeldende rett 157
8.7.2 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn 157
8.7.3 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn 158
8.7.4 Departementets vurdering 158
8.8 Reisekostnader ved samvær 159
8.8.1 Gjeldende rett 159
8.8.2 Utvalgets forslag 159
8.8.3 Høringsinstansenes syn 160
8.8.4 Departementets vurdering 160
8.9 Samværsrett for andre enn foreldrene 160
8.9.1 Gjeldende rett 160
8.9.2 Utvalgets forslag 161
8.9.3 Høringsinstansens syn 162
8.9.4 Departementets vurdering 163

9 Forsørgeransvar, bidragsplikt og saksbehandling i saker om bidrag 166
9.1 Innledning 166
9.2 Menneskerettslige rammer 166
9.3 Gjeldende rett 166
9.4 Nordisk rett 168
9.5 Utvalgets forslag 168
9.6 Høringsinstansenes syn 169
9.7 Departementets vurdering 169

10 Mekling 172
10.1 Innledning 172
10.2 Menneskerettslige rammer 172
10.3 Nordisk rett 172

10.4 Obligatorisk mekling 173
10.4.1 Gjeldende rett 173
10.4.2 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn 174
10.4.3 Forslag i høringsnotatet og høringsinstansenes syn 175
10.4.4 Departementets vurdering 176
10.5 Barnesamtale i mekling 179
10.5.1 Gjeldende rett 179
10.5.2 Utvalgets forslag 180
10.5.3 Høringsinstansenes syn 180
10.5.4 Departementets vurdering 180
10.6 Skriftlig notat fra mekleren 181
10.6.1 Gjeldende rett 181
10.6.2 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn 182
10.6.3 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn 182
10.6.4 Departementets vurdering 183
10.7 Referat fra barnesamtalen 183
10.7.1 Gjeldende rett 183
10.7.2 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn 183
10.7.3 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn 184
10.7.4 Departementets vurdering 185

11 Behandling av foreldretvister i domstolene 186
11.1 Innledning 186
11.2 Menneskerettslige rammer 186
11.3 Nordisk rett 187
11.4 Generelle bestemmelser 189
11.4.1 Gjeldende rett 189
11.4.2 Utvalgets forslag 189
11.4.3 Høringsinstansenes syn 189
11.4.4 Departementets vurdering 190
11.5 Prosessforutsetninger 191
11.5.1 Gjeldende rett 191
11.5.2 Utvalgets forslag 191
11.5.3 Høringsinstansenes syn 191
11.5.4 Departementets vurdering 192
11.6 Saksgangen for retten 193
11.6.1 Gjeldende rett 193
11.6.2 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn 195
11.6.3 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn 196
11.6.4 Departementets vurdering 196
11.7 Midlertidig avgjørelse 200
11.7.1 Gjeldende rett 200
11.7.2 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn 200
11.7.3 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn 200
11.7.4 Departementets vurdering 201
11.8 Bruk av sakkyndige 203
11.8.1 Gjeldende rett 203
11.8.2 Utvalgets forslag 204
11.8.3 Høringsinstansenes syn 204
11.8.4 Departementets vurdering 204
11.9 Barnets rett til å få informasjon og uttale seg 205
11.9.1 Gjeldende rett 205
11.9.2 Utvalgets forslag 207
11.9.3 Høringsinstansenes syn 208
11.9.4 Departementets vurdering 209
11.10 Endring av avtaler og avgjørelser i foreldretvister mv. 211
11.10.1 Gjeldende rett 211
11.10.2 Utvalgets forslag 212
11.10.3 Høringsinstansenes syn 212
11.10.4 Departementets vurdering 212
11.11 Oversikt over sakkyndige 213
11.11.1 Gjeldende rett 213
11.11.2 Forslaget i høringsnotatet 213
11.11.3 Høringsinstansenes syn 214
11.11.4 Departementets vurdering 214

12 Behandling i domstolene av saker om foreldreansvar etter dødsfall 215
12.1 Innledning 215
12.2 Gjeldende rett 215
12.3 Nordisk rett 216
12.4 Utvalgets forslag 216
12.5 Høringsinstansens syn 217
12.6 Departementets vurdering 217

13 Tvangskraft og tvangsfullbyrdelse 219
13.1 Innledning 219
13.2 Menneskerettslige rammer 219
13.3 Nordisk rett 219
13.4 Gjeldende rett 220
13.5 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn 221
13.6 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn 222
13.7 Departementets vurdering 222
13.7.1 Innledning 222
13.7.2 Tvangskraft for avtaler 223
13.7.3 Tvangsfullbyrdelse 223

14 Internasjonal privatrett 225
14.1 Innledning 225
14.2 Internasjonale konvensjoner 225
14.3 Foreldreskap 226
14.3.1 Gjeldende rett 226
14.3.2 Utvalgets forslag 228
14.3.3 Høringsinstansenes syn 230
14.3.4 Departementets vurdering 231
14.4 Foreldreansvar, fast bosted og samvær 233
14.4.1 Gjeldende rett 233
14.4.2 Utvalgets forslag 235
14.4.3 Høringsinstansenes syn 236
14.4.4 Departementets vurderinger 237
14.5 Bidrag 238
14.5.1 Gjeldene rett 238
14.5.2 Utvalgets forslag 239
14.5.3 Departementets vurdering 239
14.6 Ordre public 240
14.6.1 Gjeldende rett 240
14.6.2 Utvalgets forslag 240
14.6.3 Høringsinstansene syn 240
14.6.4 Departementets vurdering 241

15 Ikraftsetting- og overgangs-bestemmelser og endringer i andre lover 242

16 Økonomiske og administrative konsekvenser 243

17 Merknader til de enkelte paragrafene 248

Forslag til lov om barn og foreldre (barnelova) 290

DET KONGELIGE BARNE-
OG FAMILIEDEPARTEMENT

Prop. 117 L

(2024–2025)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Lov om barn og foreldre (barnelova)

Tilråding fra Barne- og familiedepartementet 10. april 2025,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Støre)

1 Proposisjonens hovedinnhold

Barne- og familiedepartementet legger i denne proposisjonen frem forslag til ny barnelov. Den nye loven vil erstatte lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova). Lovforslaget har bakgrunn i NOU 2020: 14 *Ny barnelov – Til barnets beste* og departementets høringsnotat av 18. juni 2024 om likestilt foreldreskap og felles omsorg for barn etter samlivsbrudd.

Barneloven nærmer seg 45 år. Selv om loven er endret en rekke ganger, bærer den preg av sin alder. Lovens alder tilsier i seg selv at det kan være grunn til å gjøre en ny og helhetlig vurdering av reglene. Det har også skjedd store forandringer i familiestrukturer og kjønnsrolle- og samlivsmønstre. Videre har det internasjonale samarbeidet blitt større, noe som har betydning for utforming av regler som gjelder barn og foreldre. Se nærmere om bakgrunn i punkt 2.1.

På denne bakgrunn legger departementet frem forslag til en ny barnelov som er oppdatert i tråd med samfunnsutviklingen. Departementet foreslår endringer som vil støtte opp under likestilt foreldreskap i tråd med Hurdalsplattformen. Forslaget legger opp til at barneloven forblir en lov som gir foreldrene mulighet til og ansvar for å finne løsninger som er godt egnet for sitt barn og sin familie. Lovforslaget understreker tydelig de forventninger som stilles til at foreldrene sikrer barns grunnleggende rettigheter. Lovforslaget inneholder også flere endringer som skal bidra til å forebygge eller dempe konflikter mellom foreldre. Håndtering av konflikter må løses gjennom mekling eller domstolsbehandling, som etter gjeldende lov. Det gjøres endringer i meklingsordningen og domstolsbehandlingen av foreldretvister, som for det første skal bidra til å dempe og løse konflikter, og for det andre fange opp barn som er i risiko og håndtere slike saker på en bedre måte enn i dag. Departementet vil også se på innretningen av meklingsordningen i arbeidet med meklingsforskriften og ny lov om familieverntjenesten. I saker der det er risiko for barnets helse eller utvikling, har offentlige myndigheter plikt til å gi barn og foreldre nødvendig hjelp og beskyttelse. Ny lov ivaretar og balanserer menneskerettslige forpliktelser, og det er særlig lagt vekt på hensynet til barnets beste, barnets rett til beskyttelse og barnets og forelders rett til å bevare familielivet ved samlivsbrudd. Departementet utdyper disse og andre formål og overordnede hensyn i proposisjonens kapittel 3.

Departementet foreslår et eget innledende kapittel i ny barnelov, kapittel 1, om barns grunnleggende rettigheter, se lovforslaget §§ 1-1 til 1-5. Kapittel 4 i proposisjonen begrunner forslaget. Med kapittelet fremheves at visse rettigheter på feltet er gjennomgripende for svært mange bestemmelser, og vil ha innvirkning for hvordan lovens øvrige bestemmelser skal tolkes. Alle barn har like og uavhendelige rettigheter, som både foreldre og myndigheter skal respektere. I lovkapittelet inntas plikten til å hensynta barnets beste, barnets rett til medvirkning, barnets rett til omsorg, utvikling og vern mot vold, barnets rett til ikke å bli diskriminert og barnets rett til familieliv.

Kapittel 2, 3, 4 og 5 omhandler regler for etablering av foreldreskap, det vil si morskap, farskap og medmorskap. Se lovforslaget §§ 2-1 til 5-5. Forslaget begrunnes i proposisjonens kapittel 5. Gjeldende rett videreføres på de fleste punkter. Loven benytter nøytrale begreper, som forelder og foreldreskap, der det passer. Ordningen med etablering av medmorskap på bakgrunn av samtykke til assistert befruktning følges opp med forslag om noen forenklinger. Tidsfrister for far til å reise sak om endring av farskap foreslås gjeninnført, men ikke for barnet. Domstolen får etter forslaget hjemmel til å gjøre unntak fra fristene dersom særlige grunner taler for det. Barns mulighet til å få kunnskap om hvem som er deres biologiske far, uten at dette endrer det juridiske farskapet, videreføres i lovforslaget.

Kapittel 6 samler reglene om hvem som har foreldreansvar, omsorgsplikt og beslutningsmyndighet under foreldreansvaret, barns selvbestemmelse og medvirkning, medlemskap i foreninger og foreldres ansvar for barns personvern. Se lovforslaget §§ 6-1 til 6-12, som begrunnes i proposisjonens kapittel 6. Departementet foreslår å videreføre gjeldende rett om hvem som har foreldreansvaret og beslutningsmyndigheten under foreldreansvaret, med enkelte språklige endringer. Under omsorgsplikten tilføyes det en samarbeidsbestemmelse som tydeliggjør at foreldre så langt mulig skal samarbeide om å ivareta barnets helse, livskvalitet og utvikling, og en presisering av at foreldre må ta hensyn til at det som er best for barnet, kan endre seg gjennom barnets oppvekst, blant annet ut fra alder og modenhet. Forslaget om en egen bestemmelse om barns rett til personvern er en ny bestemmelse i loven. Departementet foreslår videre å senke aldersgrensen for inn- og utmelding av foreninger fra 15 år til 12 år.

Kapittel 7 omhandler nye regler om hvor barnet skal bo og om fordeling av beslutningsmyndighet mellom foreldre etter et samlivsbrudd, se lovforslaget §§ 7-1 til 7-3. Forslaget begrunnes i proposisjonens kapittel 7. Se også omtale av formål og hensyn, herunder et likestilt utgangspunkt for foreldre etter samlivsbrudd i punkt 3.2. Det samlede forslaget som legges frem, vektlegger tungt hensynet til forebygging av konflikt. Se nærmere i punkt 3.4 og 7.7.1. Departementet viderefører gjeldende rett om at foreldre som ikke bor sammen kan avtale om barnet skal bo hos begge eller hos én av dem. Innholdet i myndigheten, som i dag ligger til den eller de barnet bor hos, videreføres. Dette inkluderer som i dag, beslutning om flytting innenlands. Departementet foreslår å gi denne beslutningsmyndigheten et eget navn (daglig myndighet), og å innføre en hovedregel om at begge foreldre etter samlivsbrudd har daglig myndighet, slik at foreldrene får et likestilt utgangspunkt når de skal gjøre avtaler om hvor barnet skal bo og om begge skal ha daglig myndighet, eller bare en av dem. Når begge foreldre har daglig myndighet, kan begge fortsatt ta de viktigste beslutningene om barnets dagligliv. Slike beslutninger kan i stor grad tas av foreldrene hver for seg. Beslutningen om hvor i landet barnet skal bo, forutsetter etter forslaget enighet, men også her har foreldre avtalefrihet. Det vil normalt være til barnets beste at begge foreldre i større grad kan ta beslutninger som er viktige for barnets dagligliv. At barnet har to foreldre som kan ta initiativ og følge opp barnet i barnehage, skole og på fritiden vil ofte være et gode for barnet. Departementet foreslår også å ta ut vilkåret om at retten kun kan fastsette delt bosted dersom det foreligger «særlige grunner». Retten skal etter dette vurdere spørsmål om bosted konkret på grunnlag av hva som er til barnets beste i den enkelte sak. Departementets forslag om endring i reglene om bosted og daglig myndighet, forutsetter god implementering, blant annet gjennom forskrift om mekling og god veiledning til foreldre. Forslaget innebærer politikk- og rettsutvikling på familierettsområdet, og departementet vil derfor følge med på og evaluere at forslaget virker etter sin hensikt, og om det eventuelt er behov for justeringer.

Kapittel 8 omhandler regler for samvær når barnet har foreldre som ikke bor sammen, se lovforslaget §§ 8-1 til 8-9. Forslaget begrunnes i proposisjonens kapittel 8. Departementet foreslår å videreføre og tydeliggjøre bestemmelsene om barn og foreldres gjensidige rett til samvær og samværets omfang. Retten til samvær er ikke ubetinget. Barn har også rett til beskyttelse mot vold og overgrep. Dette betyr at det ikke alltid skal være samvær. Dette omtales særskilt i punkt 3.3

og 8.5. Balanseringen av barn og foreldres rett til familieliv og barns rett til beskyttelse er også omtalt i punkt 3.2. Departementet foreslår å videreføre bestemmelsene om rettigheter og plikter ved gjennomføring av samvær. Samværshindring omtales særskilt i punkt 8.7. Det foreslås også å utvide personkretsen for hvem som kan reise sak for retten om å få samvær med barnet.

Kapittel 9 om forsørgelsesplikt omhandler hvem som har plikt til å forsørge barn, og hvordan plikten til å forsørge barn ivaretas ved å betale barnebidrag, se lovforslaget §§ 9-1 til 9-15. Forslaget begrunnes i proposisjonens kapittel 9. Departementet foreslår å videreføre gjeldende rett om innholdet i plikten til å forsørge barnet, med enkelte språklige endringer.

Kapittel 10 omhandler regler om mekling, se lovforslaget §§ 10-1 til 10-6. Forslaget begrunnes i proposisjonens kapittel 10. Departementet viderefører lovbestemt mekling, men presiserer i loven at det er tre underkategorier av mekling, kalt familiesamtale, foreldretvistmekling og flyttemekling. Dette er henholdsvis for tilfeller der foreldre går fra hverandre, tilfeller der foreldre vil gå til domstolen med en foreldretvistsak og tilfeller der foreldre ikke blir enige om flytting innenlands eller utenlands. Formålet med meklingen er å gi foreldre informasjon og et grunnlag for videre samarbeid, og sette dem i stand til å lage avtaler som ivaretar helsen, livskvaliteten og utviklingen til barnet. Skillet mellom de tre meklingskategoriene er primært ment som et pedagogisk grep, men vil også tydeliggjøre at innholdet i meklingstilbudene må tilpasses behovene til foreldre som møter til mekling. Departementet foreslår at mekleren skal tilby barnet en egen samtale i forbindelse med mekling, og at det presiseres at barn har rett til en egen samtale med mekleren uten samtykke fra foreldre med foreldreansvar. Departementet foreslår videre at mekleren skal skrive referat fra foreldretvistmekling, og referat fra samtalen med barnet når samtalen skjer i forbindelse med foreldretvistmekling.

Kapittel 11 gjelder generelle bestemmelser om behandling av foreldretvistsaker i domstolen, se lovforslaget §§ 11-1 til 11-4. Forslaget begrunnes i proposisjonens kapittel 11.

Kapittel 12 gjelder saksbehandling av foreldretvistsaker i domstolen, se lovforslaget §§ 12-1 til 12-15. Forslaget begrunnes i proposisjonens kapittel 11. Gjeldende rett videreføres i hovedsak. Det foreslås også flere endringer. Dette gjelder en ny bestemmelse om hvilken anledning retten har til å innhente informasjon, der det er nytt at retten kan innhente notat fra mekleren og referat fra barnesamtalen i foreldretvistsaker. Rettens adgang til å innhente politidokumenter foreslås tilføyd i loven. Rettens plikt til å gi barnet informasjon og anledning til å uttale seg er etter forslaget presisert i en egen bestemmelse. I bestemmelsen om midlertidig avgjørelse, er det nytt at retten også får plikt til å treffe midlertidig avgjørelse etter krav fra en part i tilfeller der det er påstand om samværshindring. For de tilfellene der retten har plikt til å treffe midlertidig avgjørelse, er det også nytt at det er en frist på seks uker, så vidt mulig, for å treffe slik avgjørelse. Videre er det en ny bestemmelse om saksstyring og plan for saksbehandlingen, og at retten får en plikt til å vurdere om det vil være tjenlig å sende saken tilbake til mekling i familievernet. Det er også tatt inn en ny bestemmelse om oversikt over sakkyndige.

Kapittel 13 om saksbehandling i domstolen i saker om foreldreansvar m.m. etter dødsfall viderefører gjeldende rett, se lovforslaget §§ 13-1 til 13-5. Forslaget begrunnes i proposisjonens kapittel 12.

Kapittel 14 om tvangskraft og tvangsfullbyrdelse viderefører gjeldende rett med noen presiseringer av i hvilke saker barn kan hentes med tvang, se lovforslaget §§ 14-1 til 14-5. Forslaget begrunnes i proposisjonens kapittel 13.

Kapittel 15 gjelder regler om internasjonal privatrett, se lovforslaget §§ 15-1 til 15-10. Forslaget begrunnes i proposisjonens kapittel 14. Det foreslås i hovedsak å videreføre dagens regler med enkelte språklige endringer. Det foreslås å lovfeste den ulovfestede bestemmelsen om ordre public, som innebærer at en rettsregel i utenlandsk rett ikke kan anvendes og en utenlandsk avgjørelse ikke anerkjennes eller fullbyrdes, dersom det fører til et resultat som klart strider mot grunnleggende rettsprinsipper i norsk rett.

Kapittel 16 gjelder andre bestemmelser, se lovforslaget §§ 16-1 og 16-2. Kapittel 17 gjelder regler om ikraftsetting, overgangsregler og endringer i andre lover, se lovforslaget §§ 17-1 til 17-3.

2 Bakgrunn

2.1 Innledning

NOU 2020: 14 Ny barnelov – til barnets beste ble overlevert til Barne- og familieministeren 4. desember 2020. Stortinget har fattet flere anmodningsvedtak i forbindelse med ny barnelov, og Regjeringen har i regjeringsplattformen formulert enkelte punkter om ny barnelov. Departementet har i perioden lagt frem to høringsnotater om endringer i barneloven. Det legges til at det også er lagt frem en offentlig utredning som dels berører ny barnelov: NOU 2024: 8 Likestillingens neste steg. Nedenfor gis en kronologisk fremstilling av dette.

Stortinget fattet i forbindelse med behandling av Prop. 161 L (2015–2016) Endringer i barnelova mv. (likestilt foreldreskap) følgende anmodningsvedtak:

Vedtak 491 (2016–2017), 7. mars 2017

> «Stortinget ber regjerningen evaluere felles foreldreansvar fra fødsel, etter at loven har virket tre år.»

Departementet vil i proposisjonens kapittel 6 orientere Stortinget om effekten av lovendringen om felles foreldreansvar fra fødsel uavhengig av foreldrenes sivilstand.

Stortinget fattet følgende anmodningsvedtak om FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen), før barnelovutvalgets NOU 2020: 14 ble ferdigstilt:

Vedtak 637, 28. mai 2020

> «Stortinget ber regjeringen sikre at forslagene til ny barnevernlov og ny barnelov er i tråd med FNs barnekonvensjons prinsipper om barns rett til informasjon, til å bli hørt, beslutninger til barnets beste og barns rett til privatliv.»

Vedtaket ble gjort i forbindelse med orienteringen om situasjonen i barnevernet som barne- og familieministeren la fram for Stortinget 26. mai 2020. Anmodningsvedtaket følges opp i denne proposisjonen, for den delen som gjelder barneloven.

Stortinget har siden NOU 2020: 14 Ny barnelov ble lagt frem, kommet med ytterligere tre anmodningsvedtak knyttet til arbeidet med ny barnelov. To anmodningsvedtak gjelder samværshindring:

Vedtak 714, 9. mars 2021

> «Stortinget ber regjeringen ved oppfølgingen av NOU 2020: 14 Ny barnelov – Til barnets beste, utrede strengere reaksjoner som kan motvirke samværshindring.»

Vedtak 715, 9. mars 2021

> «Stortinget ber regjeringen ved oppfølgingen av NOU 2020: 14 Ny barnelov – Til barnets beste, utrede om det er behov for å gjøre justeringer i barnebidragsreglene for å sikre at økonomi ikke blir en drivende faktor for samværshindring.»

Vedtakene ble gjort i forbindelse med behandling av et representantforslag om samværshindring, jf. Dok. 8:40 S (2020–2021) og Innst. 264 S (2020-2021).

Anmodningsvedtak nr. 714 følges opp i denne proposisjonen. Departementet arbeider parallelt med å følge opp anmodningsvedtak nr. 715, og vil komme tilbake til dette på et senere tidspunkt.

I Hurdalsplattformen 14. oktober 2021 fremgår det at Regjeringen vil sørge for at likestilt foreldreskap blir understøttet i ny barnelov, og vurdere å gjøre delt bosted til barnelovens hovedregel. På bakgrunn av høringsinnspill til barnelovutvalgets NOU, anmodningsvedtakene om samværshindring og føringer i Hurdalsplattformen, har departementet utredet videre en del av de forslagene som barnelovutvalget la frem. Departementet har også tatt inn nye problemstillinger i utredningsarbeidet, slik som økonomiske insentiver og sammenhengen med, og betydningen av, annet regelverk. Formålet med forslagene var å styrke barna

sin rett til omsorg fra begge foreldrene og forebygge konflikt. Forslag i høringsnotatet følges opp i proposisjonen.

Mannsutvalget la frem NOU 2024: 8 Likestillingens neste steg, 24. april 2024. Også dette utvalget har flere forslag til tiltak som berører barneloven. Det gjelder særlig følgende tiltak:

- Tiltak 4: Utvide meklingsplikten ved samlivsbrudd og foreldretvister til seks timer før det kan reises sak for domstolene
- Tiltak 5: Styrke domstolenes mulighet til å idømme delt bosted
- Tiltak 6: Legge kompetansen til å flytte barnet innenlands til foreldreansvaret.

Alle forslagene er omtalt i denne proposisjonen.

Stortinget fattet et anmodningsvedtak om samvær i forbindelse med behandlingen av opptrappingsplanen mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner, jf. Prop. 36 S (2023–2024) og Innst. 259 S (2023–2024).

Vedtak 611, 7. mai 2024

> «Stortinget ber regjeringen vurdere grep som kan styrke barnets rett til beskyttelse mot vold og seksuelle overgrep i saker om samvær og omsorg, og melde tilbake til Stortinget i forbindelse med de varslede endringene i barneloven.»

Anmodningsvedtaket følges opp i denne proposisjonen.

Departementet viser til at enkelte forslag fra NOU 2020: 14 Ny barnelov håndteres i forbindelse med en lovproposisjon om oppfølging av NOU 2019: 20 En styrket familietjeneste – En gjennomgang av familieverntjenesten, som det arbeides med parallelt. Dette er omtalt i proposisjonen, der dette er aktuelt.

Departementet sendte 7. oktober 2024 på høring «Utredning om bedre samordning av barnevernsloven og barneloven». Utredningen er utarbeidet av Universitetet i Oslo, Institutt for offentlig rett v/professor Kirsten Sandberg, på oppdrag fra departementet. Utredningen gjelder saker der barn og foreldre er involvert i både en foreldretvistsak etter barneloven og en sak om tvang etter lov 18. juni 2021 nr. 97 om barnevern (barnevernsloven) («dobbeltsporsaker»). Sakene er ressurskrevende, og dagens ordning kan også i seg selv være en påkjenning for barn og foreldre, som allerede er i en sårbar situasjon. Bedre samordning på tvers av lovverkene vil gjøre det enklere å se helheten og hva som er den beste løsningen for barnet. Høringsfristen gikk ut 17. januar 2025, og det kom om lag 45 høringssvar. Departementet arbeider med å vurdere forslagene i utredningen på bakgrunn av høringen, og vil komme tilbake til dette på et senere tidspunkt.

Stortinget har, på bakgrunn av et representantforslag om samværsrett i Dokument 8:15 S (2024–2025), og Innst. 154 S (2024–2025), 18. mars 2025 fattet følgende anmodningsvedtak knyttet til barneloven:

Vedtak 514

> «Stortinget ber regjeringen utrede hvordan det i saker om samvær kan sikres at barnevernet, domstolene og sakkyndige alltid innhenter og får tilgang til all relevant informasjon som omhandler vold og overgrep mot barn og unge, om det bør innføres en varslingsplikt for påtalemyndigheten, samt om andre enn foreldre, f.eks. barnevernet, kan gis søksmålskompetanse for å styrke barns rettssikkerhet i spørsmål om barnefordeling og samvær.»

Vedtak 515

> «Stortinget ber regjeringen sikre at barn og unges rett til beskyttelse mot vold og overgrep styrkes i ny barnelov, samt sørge for en gjennomgang av, og ved behov foreslå nødvendige endringer i annet relevant lovverk, slik at personer dømt for overgrep mot barn normalt ikke skal ha samvær med egne barn.»

Vedtak 516

> «Stortinget ber regjeringen gjennomføre en undersøkelse av hvordan norske domstoler innhenter, benytter og vurderer opplysninger om vold og andre overgrep i foreldretvistsaker, etter modell av arbeidet i Sverige.»

Urfolk har rett til å bli konsultert i saker som berører dem, jf. ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater artikkel 6. Departementet har i forbindelse med arbeidet med forslag til ny barnelov gjennomført to konsultasjoner med Sametinget i samsvar med prosedyrene for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget, som følger av lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske retts-

forhold (sameloven) kapittel 4. Sametinget har kommet med innspill til tekst om barnets rettigheter og om mekling, som er tatt inn i proposisjonen.

2.2 NOU 2020: 14 Ny barnelov

2.2.1 Barnelovutvalget – oppnevning og mandat

Ved kongelig resolusjon 7. desember 2018 ble det oppnevnt et lovutvalg for å revidere lov 8. april 1981 nr. om barn og foreldre (barneloven).

Barnelovutvalget fikk følgende sammensetning:
Lagdommer Torstein Frantzen, Bergen (leder)
Professor Lena R. L. Bendiksen, Tromsø
Førsteamanuensis Torunn Elise Kvisberg, Lillehammer
Tingrettsdommer Anne Marie Selvaag, Trondheim
Advokat Marius Emberland, Oslo
Advokat Hanne Sverdrup Dahl, Hamar
Advokat Geir Kjell Andersland, Bergen
Psykologspesialist Nadia Ansar, Oslo
Professor Kjell Erik Lommerud, Bergen

Utvalgsmedlem Torunn Kvisberg valgte å trekke seg fra arbeidet 1. april 2020.

Utvalget ble i samme kongelige resolusjon gitt følgende mandat:

> *«Innledning*
>
> Det følger av regjeringens politiske plattform (Jeløya-plattformen) at regjeringen vil:
>
> Sette ned et utvalg for å gjennomgå barns rettigheter, spesielt i et internasjonalt perspektiv.
>
> Sette ned et utvalg som skal gjennomgå og modernisere barneloven. Utvalget skal blant annet vurdere betydningen av bidragssystemets utforming for likestilt foreldreskap og med utgangspunkt i barns beste vurdere hvordan foreldre kan sikres like rettigheter som omsorgspersoner.
>
> Barns rettigheter og foreldres rettigheter og plikter bør vurderes samlet slik at helheten i arbeidet med å utvikle en ny barnelov sikres. Punktene i Jeløya-plattformen følges derfor opp av samme utvalg. Barneloven inneholder regler om foreldreskap (farskap og morskap), foreldreansvar, samværsrett, foreldremekling, saksbehandling av foreldretvister og foreldres underholdsplikt for barna sine. Loven skal ivareta viktige hensyn som forholdet mellom barn og foreldre, barnets beste og likestilling mellom foreldre som omsorgspersoner og forsørgere.
>
> Dagens barnelov ble vedtatt i 1981. Etter ikrafttredelsen 1. januar 1982 er det foretatt en rekke endringer i loven. Familie- og samlivsmønstre har endret seg mye siden loven ble vedtatt, og foreldre har blitt mer likestilte i foreldrerollen. Det har også vært økt oppmerksomhet mot å styrke barnets selvstendige stilling og rett til medvirkning, og å gi barn bedre beskyttelse mot vold og overgrep. Disse utviklingstrekkene gjenspeiles i barneloven etter lovendringer. Blant de mest omfattende endringene er endringene av 1997 om styrking av felles foreldreansvar både for ugifte foreldre og foreldre som har skilt lag, bidragsreformen av 2003 (vedtatt i 2001) med overgangen fra en prosentmodell til en kostnadsmodell og endringene i sakbehandlingsreglene i foreldretvister vedtatt i 2003. I 2014 ble det videre gjort endringer i reglene om samvær under tilsyn og i saksbehandlingsreglene i barneloven for å sikre barn bedre beskyttelse mot vold og overgrep.
>
> *Behovet for revisjon*
>
> En god barnelov må sikre rettsikkerheten mellom foreldre og barn, i forholdet mellom foreldrene og i forholdet mellom foreldre/barn og de ulike instansene som er involvert i sakene etter barneloven. Barnets beste skal være et overordnet hensyn, både ved saksbehandlingen og ved avgjørelser etter loven.
>
> Barneloven angår store deler av befolkningen, og er ofte tema i det offentlige ordskiftet. Regelverket bør derfor være lett å kommunisere utad, og lett å forstå for brukere og profesjonelle. Lovendringene som er gjennomført siden loven ble vedtatt i 1981, spesielt ved de store reformene, har bidratt til dette. Deler av loven framstår imidlertid likevel som noe fragmentert, og språket er tidvis konservativ nynorsk som kan være vanskelig å forstå. Det er derfor behov for en helhetlig språklig og strukturell gjennomgang av barneloven.
>
> Rettskildebildet har endret seg siden barneloven ble vedtatt, og menneskerettigheter og internasjonale konvensjoner har blitt mer sentrale i utviklingen og tolkningen av norsk rett. Utviklingen er til dels blitt fulgt opp gjennom endringer i barneloven, men fortsatt er det uløste spørsmål og derfor behov for å se

mer overordnet på barns rettigheter og forholdet mellom menneskerettigheter, internasjonale konvensjoner og reglene i barneloven.

Det er viktig at regelverket oppmuntrer til omsorg fra begge foreldrene. Foreldre er både forsørgere og omsorgspersoner, og skal være likestilte i disse rollene. Dette er utgangs-punktet for hvordan reglene om barnebidrag er utformet. Hovedhensynet ved utformingen av barnebidragsordningen er at barnets behov for forsørgelse skal ivaretas, samtidig som foreldre sikres like rettigheter og plikter som omsorgspersoner. Der de ulike hensynene krysser hverandre, skal hensynet til barnet gå foran. Det er behov for å se på om regelverket ivaretar disse hensynene på en god måte.

Målsettingen med ny lov

Foreldrene skal være likestilte som foreldre, omsorgspersoner og forsørgere i den nye loven, men hensynet til barnets beste skal alltid være avgjørende. Det følger av Jeløya-plattformen at barns rettigheter skal styrkes og at hensynet til barns beste skal legges til grunn.

Den nye barneloven må oppfylle kravene som følger av internasjonale konvensjoner og menneskerettighetene, særlig barnekonvensjonen (BK) og den europeiske menneskeretts-konvensjon (EMK). De forpliktelser som følger av menneskerettighetene skal ivaretas og gjennomgående reflekteres i loven.

Loven skal utformes i et klart og godt språk, og være informativ og brukervennlig for alle grupper i samfunnet.

Enkelte sentrale spørsmål utvalget skal vurdere

Utvalget skal foreta en språklig og strukturell gjennomgang av loven og vurdere forenklinger. Begrepsbruken bør gjennomgås. Utvalget skal vurdere hva som vil være et hensiktsmessig detaljnivå i regelverket. Utvalget skal vurdere hva som bør stå i henholdsvis lov og forskrift. Utvalget skal legge fram utkast til ny barnelov med forskrifter.

Lovutvalget skal foreta en helhetlig gjennomgang av barneloven og komme med forslag til en tidsriktig barnelov. Det er blant annet behov for at det ses mer overordnet på forholdet mellom menneskerettigheter, internasjonale konvensjoner og reglene i barneloven, særlig sett i lys av nye samlivsformer og familiestrukturer, likestilt foreldreskap, barns rettigheter og økt samhandling på tvers av landegrenser. Våre menneskerettslige forpliktelser har en helt annen betydning og gjennomslagskraft i dag enn da gjeldende barnelov ble vedtatt. Ny barnelov bør gi et dekkende uttrykk for de krav som følger av internasjonale menneskerettskonvensjoner. Utvalget skal i sitt arbeid vurdere hvordan sammenlignbare problemstillinger er løst i barnevernloven og utviklingsarbeidet på dette området, samt se hen til nordisk rettsutvikling. Utvalget bes selv om å identifisere de mest relevante problemstillingene og komme med sine anbefalinger. Departementet vil i det følgende peke på enkelte sentrale materielle spørsmål som utvalget skal vurdere:

Regulering av grunnleggende prinsipper

Hensynet til barnets beste er den grunnleggende rettesnoren for lovens regler og praktiseringen av dem. Videre har prinsippet om likestilling mellom far og mor i deres forhold til barnet betydning. Hensynet til barnets selvstendighet overfor foreldrene sine er viktig, særlig reglene om barnets selvbestemmelsesrett og medbestemmelsesrett. Utvalget bes om å vurdere hvordan grunnleggende prinsipper kan komme tydeligere til uttrykk i loven.

Gjennomgang av barns rettigheter, spesielt i et internasjonalt perspektiv

Utvalget skal i lys av barnekonvensjonen mv. vurdere om barnets rettigheter er tilstrekkelig reflektert i barneloven.

Utvalget skal foreta en samlet gjennomgang av aldersgrenser og barnets rett til medvirkning, selvbestemmelse og til å bli hørt etter både barneloven og andre lover hvor dette er sentralt for å sikre barnets rettigheter (opplæring, helse, straff mv.)

Det er behov for å se på barns selvstendighet overfor foreldrene sine. Utvalget bør vurdere sammenhengen mellom reglene om barnets rett til medvirkning, selvbestemmelse og til å bli hørt opp mot foreldrenes samtykkekompetanse og de ulike hensynene som gjør seg gjeldende.

Utvalget skal vurdere behovet for lovendringer når det gjelder partsrettigheter i barnelovs-aker, herunder sett opp imot reglene om barnets representant, og hvordan reglene på dette området bør utformes for å ivareta barnets rettssikkerhet og individuelle rettigheter.

Utvalget skal vurdere reglene om samvær i barneloven på bakgrunn av rettspraksis og internasjonal utvikling og praksis, herunder avgjørelser av Menneskerettsdomstolen i Strasbourg (EMD). Spørsmål knyttet til barnets rett til samvær med for eksempel søsken, ste-foreldre, besteforeldre mv. bør vurderes særskilt. Utvalget skal også vurdere om kontakt over telefon og annen elektronisk kommunikasjon bør reguleres.

Fastsettelse av farskap

Økt internasjonalisering fører til flere transnasjonale familier. Foreldre kan ha ulike statsborgerskap, være bosatt i ulike land, og familiene kan ha flyttet mellom flere land i løpet av et livsløp. Utvalget skal vurdere om anerkjennelse av utenlandske farskap og fastsettelse av farskap etter norske regler i tilstrekkelig grad ivaretar de ulike hensynene som gjør seg gjeldende i lys av nye familieformer i et samfunn med økt global migrasjon. Det skal legges vekt på barns rett til å kjenne sitt opphav og få omsorg fra dem, og barns behov for å få etablert juridisk tilknytning til foreldrene sine fra starten av livet.

Vurdering av bidragssystemets utforming og med utgangspunkt i barns beste vurdere hvordan foreldre kan sikres like rettigheter som omsorgspersoner

Bidragsreformen av 2003 ble evaluert i St.meld. nr. 19 (2006–2007) Evaluering av nytt regelverk for barnebidrag. Utvalget skal vurdere om prinsippene som ligger til grunn for barnebidragsordningen fortsatt er i tråd med samfunnsutviklingen, og ivaretar hensynet til å sikre barnet en forsvarlig forsørgelse. Videre skal utvalget vurdere om hensynet til likestilt foreldreskap med hensyn til forsørger- og omsorgsansvaret er tilstrekkelig ivaretatt. Et viktig mål med bidragsreformen var å ivareta foreldre med svak økonomi. Utvalget skal vurdere om barnebidrags- og forskotteringsordningen samlet sett oppfyller dette målet. Utvalget skal også vurdere om kostnadsnivået som ligger til grunn for beregningen av barnebidragets størrelse gir et godt bilde av hva barn i ulike aldersklasser koster.

Forebyggende arbeid – høykonflikt og mekling

Det er et mål at flere saker med høyt konfliktnivå mellom foreldrene blir løst utenfor domstolene. God hjelp fra familievernet til familier etter samlivsbrudd og til foreldre med høyt konfliktnivå bidrar til dette. Utvalget bes vurderer hvordan rettslige reguleringer kan legge til rette for konfliktløsning på et tidlig stadium og hvordan dette kan reguleres i utkast til ny barnelov. Utvalget skal blant annet vurdere forslagene til Særdomstolsutvalget nærmere.

Forholdet til annet lovarbeid

Utvalget skal se hen til øvrige relevante prosesser, blant annet:

Ved lov 31. mars 2017 nr. 13 ble det gjort endringer i barneloven som tar sikte på å likestille foreldrene som omsorgspersoner. Det vises til Prop. 161 L (2015–2016). Departementet legger til grunn at behovet for revisjon av disse reglene ikke er stort, men utvalget kan likevel foreslå endringer.

I NOU 2016: 16 Ny barnevernslov – Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse har barnevernslovutvalget foretatt en teknisk, språklig og strukturell gjennomgang av barne-vernloven og utarbeidet et utkast til ny barnevernlov. Departementet følger opp utredningen i to løp. Stortinget vedtok 15. mars 2018 endringer i barnevernloven som oppfølgning av deler av Barnevernlovutvalgets forslag. Videre arbeider departementet med høringsnotat med forslag til ny barnevernlov. Utvalget bør blant annet se hen til utviklingen på barnevernområdet når utvalget skal vurdere spørsmål knyttet til samvær, partsrettigheter mv., jf. ovenfor.

I NOU 2017: 8 Særdomstoler på nye områder? kommer utvalget med forslag til endringer i behandling av barnelovsaker i domstolene. Det framgår av Jeløya-plattformen at regjeringen vil: «Opprette en domstolsordning for behandling av saker knyttet til barn og familie, jfr. anbefalingene i NOU 2017:8 Særdomstoler på nye områder.» Dette arbeidet er nå til oppfølgning i BLD og JD. Utvalget må se hen til dette arbeidet i eventuelle forslag til hvordan det kan legges til rette for å sikre gode prosesser i de såkalte «dobbeltsporsakene». Dette omfatter tilfeller der ett og samme barn er involvert både i en foreldretvist og en sak om tvang etter barnevernloven, enten ved at sakene løper samtidig, eller ved at de er til behandling nært i tid.

I NOU 2017: 6 Offentlig støtte til barnefamiliene har Ellingsæterutvalget vurdert det offentlige tjenestetilbudet og overføringsordningene til familier med barn under 18 år, og kommet med forslag til endringer og nye løsninger. Utvalget bør blant annet se hen til for-

slagene og oppfølgningen av disse ved vurderingen av reglene om barnebidrag.

Det skal oppnevnes et offentlig utvalg som skal foreta en helhetlig gjennomgang av familieverntjenesten. Utvalget skal drøfte dagens organisering, finansiering, oppgaveløsning og lovmessige rammeverk for familieverntjenesten og utfordringer dette kan gi. Utvalget skal i den forbindelse også komme med anbefalinger knyttet til hvordan barns rett til å bli hørt kan ivaretas best mulig og hvordan måloppnåelsen under meklingsordningen kan styrkes.

Generelt

Utvalget skal vurdere om det er andre forhold enn de ovennevnte som bør drøftes nærmere. Utvalget kan ta opp spørsmål om tolking eller avgrensning av mandatet med Barne- og likestillingsdepartementet. Departementet kan supplere mandatet ved behov.

Utvalget bør sørge for innspill fra og dialog med berørte aktører og instanser. I samråd med departementet bør utvalget tidlig vurdere om det er hensiktsmessig å nedsette en eller flere referansegrupper, arrangere debattmøter, seminarer eller på annen måte innhente synspunkter fra relevante fagmiljøer og interessegrupper.

På grunnlag av utredningen skal utvalget komme med forslag til ny framtidig barnelov. Ut-valget skal utforme lovforslagene i samsvar med anbefalingene fra Justis- og beredskapsdepartementet i veilederen «Lovteknikk og lovforståelse». Utvalget skal fremme forslag til endringer i andre lover og forskrifter som er en følge av utvalgets øvrige forslag. Det må vurderes hva som bør reguleres i lov og hva som eventuelt bør reguleres i forskrift eller retningslinjer.

Utvalget skal redegjøre for de økonomiske, administrative og andre vesentlige konsekvenser av forslagene på kort og lang sikt i samsvar med Utredningsinstruksen. Utvalget skal ta hensyn til IKT-messige forutsetninger i forslagene sine. Utvalget skal presentere minst ett forslag som kan gjennomføres innenfor uendrede budsjettrammer, jf. utredningsinstruksen punkt 3.1.

Klarspråk skal være et virkemiddel for utvalget for å få en pedagogisk, tidsriktig og tilgjengelig lov.

Den budsjettmessige rammen for utvalgets arbeid vil bli fastsatt særskilt. Utvalget vil få et eget sekretariat. Utvalget kan ved behov innhente faglig støtte og innspill fra blant annet ressurs- og kompetansemiljøer. Utvalget kan også bestille utredninger og data i den grad utvalget finner det nødvendig, og engasjere sakkyndig hjelp til utredningsarbeidet.

Utvalget skal legge fram sin utredning innen 1 ½ år fra oppstart.»

Utvalget ble i brev av 8. mars 2019 gitt et tillegg til mandatet:

«Barne- og likestillingsdepartementet viser til oppnevningen av Barnelovutvalget 7. desember 2018, og mandatet til utvalget som er en oppfølgning av to punkter i den politiske plattformen av 14. januar 2018 for regjeringen utgått av Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre (Jeløyaplattformen).

Kristelig Folkeparti tiltrådte regjeringen i januar 2019, og det følger av den politiske plattformen av 17. januar 2019 utgått av Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti (Granavolden-plattformen), kapittel Barnevern og familievern, side 14 at:

«Regjeringen vil legge til grunn at barn skal få mulighet til å ha kontakt med begge foreldrene sine, også etter samlivsbrudd. Foreldre har et felles ansvar for at avtalt eller vedtatt samvær skal overholdes. Sabotasje av samvær bør i større grad få økonomiske konsekvenser og eventuelt få konsekvenser for samværsfordelingen. Regjeringen vil utrede forslag til strengere reaksjoner ved samværssabotasje.»

Etter kgl.res. 26. januar 2000 om Delegasjon av fullmakt til å endre sammensetning av kommisjoner, utvalg, styrer, råd mv. oppnevnt ved kongelig resolusjon samt til å foreta justeringer og presiseringer i mandatet, er departementet gitt myndighet til å foreta endringer i blant annet mandat for utredningsutvalg mv. der det er behov for å presisere, endre eller supplere mandatet. Det vises også til at det framgår av utvalgsmandatet, jf. overskriften Generelt, første avsnitt, siste setning, at «Departementet kan supplere mandatet ved behov.».

Reglene om tvangsgjennomføring av samvær ved samværshindring mv. er en del av barneloven, og det er en fordel at disse ses i sammenheng med de øvrige regelsettene som Barnelovutvalget skal gjennomgå og vurdere, jf. mandatet. Departementet viser til at utvalget skal foreta en helhetlig gjennomgang av barneloven, hvor en målsetting er at foreldrene skal

være likestilte som foreldre, omsorgspersoner og forsørgere i den nye loven, men hensynet til barnets beste skal alltid være avgjørende. Punktet i Granavolden-plattformen om samværshindring har god sammenheng med gjennomgangen Barnelovutvalget allerede skal foreta.

Departementet har på denne bakgrunn besluttet at punktet i Granavolden-plattformen om samværshindring gis som et tillegg til mandatet til Barnelovutvalget, jf. kgl.res. 26. januar 2000.»

2.2.2 Høringen

Barnelovutvalget la fram NOU 2020: 14 Ny barnelov 4. desember 2020. Barne- og familiedepartementet sendte 14. januar 2021 utredningen på høring til følgende instanser:

Departementene

Arbeids- og velferdsdirektoratet
Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)
Barneombudet
Barnesakkyndig kommisjon (BSK)
Bioteknologirådet
Bufetat region Midt-Norge
Bufetat region nord
Bufetat region sør
Bufetat region vest
Bufetat region øst
Datatilsynet
Diakonhjemmet Høgskole
Domstoladministrasjonen
Folkehelseinstituttet
Helse Midt-Norge RHF
Helse Nord RHF
Helse Sør-Øst RHF
Helse Vest RHF
Helsedirektoratet
Høgskolen i Innlandet
Høgskolen i Molde
Høgskolen i Volda
Høgskolen i Østfold
Høgskulen på Vestlandet
Høyesterett
Integrerings- og mangfoldsdirektoratet
Kommunene
Kriminalomsorgsdirektoratet
Lagmannsrettene
Longyearbyen lokalstyre
Likestillings- og diskrimineringsombudet
Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS)
Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO)
Nasjonalt utviklingssenter for barn og unge (NUBU)
Nord universitet
Nordlandsforskning
Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM)
Norges Teknisk Naturvitenskapelige Universitet (NTNU)
Norsk senter for barneforskning (NOSEB v/NTNU)
Norsk senter for menneskerettigheter (SMR v/UiO)
OsloMet – storbyuniversitetet
Oslo Universitetssykehus HF, Klinikk for laboratoriemedisin, Rettsmedisinske fag, Seksjon for rettsgenetikk – slektskap og identitet
Politidirektoratet
Regionale kunnskapssentre for barn og unge (RKBU)
Regionale ressurssentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS)
Regionsenter for barn og unges psykiske helse, Helseregion Øst og Sør (RBUP)
Regjeringsadvokaten
Ressursgruppen Juss og Helse
Riksadvokaten
Riksrevisjonen
Sametinget
Samisk høgskole – Sámi allaskuvla
Sentralenheten for fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker
Skattedirektoratet
Sivilombudsmannen
Statens barnehus
Statens helsetilsyn
Statens råd for likestilling av funksjonshemmede
Statens sivilrettsforvaltning
Statistisk sentralbyrå
Statsforvalterne
Sysselmannen på Svalbard
Tingrettene
Universitetet i Agder (UiA)
Universitetet i Bergen (UiB)
Universitetet i Oslo (UiO)
Universitetet i Stavanger (UiS)
Universitetet i Sørøst-Norge (USN)
Universitetet i Tromsø (UiT) – Norges arktiske universitet
Utdanningsdirektoratet
Utlendingsdirektoratet
Utlendingsnemnda
Velferdsforskningsinstituttet (NOVA v/OsloMet)

VID vitenskapelige høgskole

Akademikerne
Aleneforeldreforeningen
Alternativ til vold
Amathea – Veiledningstjeneste for gravide
Amnesty International Norge
Antirasistisk senter
Arbeidsgiverforeningen Spekter
Barn av rusmisbrukere
Barnevakten
Barns rett til besteforeldre
Childwatch International – UiO
Den Norske Advokatforening
Den Norske Dommerforening
Den norske jordmorforening
Den norske legeforening
Fafo
Fagforbundet
Fellesorganisasjonen (FO)
Fellesskap mot seksuelle overgrep (FMSO)
Fokus På Barnevernet
Forandringsfabrikken
Foreningen 2 Foreldre
Forum for Barnekonvensjonen
Forum for Menn og Omsorg
Frelsesarmeens barne- og familievern
FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold
Funksjonshemmedes fellesorganisasjon
Gatejuristen
Hovedorganisasjonen Virke
Innvandrernes Landsorganisasjon (INLO)
Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)
Juss-Buss
Jussformidlingen
Jusshjelpa i Nord-Norge
Kirkens bymisjon
Kommunesektorens organisasjon (KS)
Krisesentersekretariatet
Kvinnefronten
Kvinnegruppa Ottar
Landsforeningen for barnevernsbarn
Landsgruppen av helsesøstre
Landsorganisasjonen for romanifolket
Landsorganisasjonen i Norge (LO)
Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU)
Likestilling Inkludering Mangfold (LIM)
Likestillingssenteret
Likestillingssenteret KUN
MannsForum
Mental Helse
MiRA ressurssenter for kvinner med minoritetsbakgrunn
Nok. Norge (tidl. FMSO)
Nasjonalforeningen for folkehelsen
Norges Juristforbund
Norges Kvinne- og familieforbund
Norges Røde Kors
Norges Røde Kors Ungdom
Norsk barne- og ungdomspsykiatrisk forening
Norsk barnevernlederorganisasjon (NOBO)
Norsk Barnevernsamband
Norsk Fosterhjemsforening
Norsk Innvandrerforum
Norsk kvinnesaksforening
Norsk organisasjon for asylsøkere (NOAS)
Norsk psykologforening
Norsk sykepleierforbund – Jordmorforbundet
Norsk Tjenestemannslag (NTL)
Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO)
Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD)
Organisasjonen for barnevernsforeldre (OBF)
Oslo krisesenter
Press – Redd Barna Ungdom
Private Barnehagers Landsforbund (PBL)
Redd Barna
Reform – ressurssenter for menn
Rettspolitisk forening
Rådet for psykisk helse
Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn
Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF)
SINTEF
Stiftelsen barnas rettigheter
Stiftelsen Kirkens Familievern (SKF)
Stiftelsen Rettferd
Stine Sofies Stiftelse
Unge funksjonshemmede
UNICEF Norge
UNIO – Hovedorganisasjon for universitets- og høyskoleutdannede
Utdanningsforbundet
Velferdsalliansen
Vergeforeningen
Virke
Voksne for Barn
Yrkesorganisasjonenes sentralforbund (YS)

Følgende høringsinstanser har gitt merknader:

Finansdepartementet
Justis- og beredskapsdepartementet

Agder tingrett
Arbeids- og velferdsdirektoratet
Asker kommune
Barneombudet
Barnesakkyndig kommisjon

Bergen kommune
Bioteknologirådet
Borgarting lagmannsrett
Bufdir
Bufetat region Midt-Norge
Bufetat region nord
Bufetat region sør
Bufetat region vest
Bufetat region øst
Datatilsynet
Dommerforeningens fagutvalg for privatrett
Domstoladministrasjonen
Drammen tingrett
Folkehelseinstituttet
Follo tingrett
Forskergruppa for barnerett, Det juridiske fakultet, UiT Norges arktiske universitet
Fredrikstad kommune
Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker
Gjøvik kommune
Helsedirektoratet
Kirkerådet
Larvik kommune
Levanger kommune
Likestillings- og diskrimineringsombudet
Longyearbyen lokalstyre
Nasjonal kompetansetjeneste for sjeldne diagnoser
Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress
Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM)
NTNU – Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Oslo Kommune
Oslo kommune – rådet for kjønns- og seksualitetsmangfold
Oslo kommune, Bydel Østensjø
Oslo politidistrikt
Oslo tingrett
Oslo Universitetssykehus, Avdeling for rettsmedisinske fag, Seksjon for rettsgenetikk – slektskap og identitet
Pilar Kompetansetjenesten for psykisk helse og barnevern. Tidligere RBUP Øst og Sør
Politidirektoratet
Politiet Kripos
Regionalt kunnskapssenter for barn og unge – Nord (RKBU Nord), UiT Norges arktiske universitet
Ringerike, Asker og Bærum tingrett
Sametinget
Sis-Finnmárkku diggegoddi – Indre Finnmark tingrett
Skattedirektoratet
Språkrådet
St. Olavs hospital HF
Statens barnehus
Statistisk sentralbyrå
Statped
Statsforvaltaren i Vestland
Statsforvalteren i Innlandet
Statsforvalteren i Oslo og Viken
Statsforvalteren i Rogaland
Statsforvalteren i Troms og Finnmark, Oppvekst og barnevernavdelingen
Stavanger kommune
Søndre Østfold tingrett
Trondheim kommune
Trøndelag tingrett
Tønsberg kommune
Ungdomsrådet Færder kommune
UNICEF Norge
Utdanningsdirektoratet
Utenriksdepartementet
Utlendingsdirektoratet (UDI)
Vest politidistrikt
VID vitenskapelige høgskole
Øst politidistrikt
Østre Innlandet tingrett

Advokatforeningen
Aleneforeldreforeningen
Arbeiderbevegelsens Rus- og Sosialpolitiske Forbund
Barnas jurist
Barns rett til besteforeldre
BarnsBeste
Fagforbundet
Fellesorganisasjonen (FO)
Fellesorganisasjonen (FO) Trøndelag
Fokus på Barnevernet
Forandringsfabrikken Kunnskapssenter
Foreldreutvalgene for grunnopplæringen og barnehager, FUG og FUB
Foreningen 2 Foreldre
Forum for Menn og Omsorg
FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitets-mangfold
Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon
Gruppen av offentlig oppnevnte eksterne foreldremeklere
Handikappede Barns Foreldreforening
Hjelp meg stoppe volden
Human-Etisk Forbund
Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)
Kirkens Bymisjon
Krisesentersekretariatet
KS Kommunesektorens organisasjon

Kvinneaktivistene
Kvinnefronten
Kvinnegruppa Ottar
Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU)
Lesbisk kvinnebevegelse
Likestillingssenteret (Stiftelsen Kvinneuniversitetet)
LO Norge
MannsForum
MiRA-Senteret
Nasjonalt SRHR-nettverk
Norges Døveforbund
Norges Kvinne- og familieforbund
Norsk Forbund for Utviklingshemmede
Norsk Kvinnesaksforening (NKS)
Norsk psykologforening
Norsk Redaktørforening
Norsk Sykepleierforbund
Norskt Måldyrkingslag
Nyfeministene
Pedagogisk kompetanse
PolyNorge
Press – Redd Barna Ungdom
Professor Agnes Andenæs og psykolog Eir Torvik
Redd Barna
Reform – ressurssenter for menn
Sentralt ungdomsråd i Oslo (SUR)
Sex og samfunn
Sikt
Stiftelsen Alternativ til Vold (ATV)
Stiftelsen barnas rettigheter
Stiftelsen Barnevakten
Stiftelsen Kirkens Familievern
Stiftelsen MorFarBarn
Stine Sofies Stiftelse
Uloba
Unge funksjonshemmede
Verdialliansen
Virke ideell og frivillighet
Voksne for Barn
Women's Human Rights Campaign Norge

Det kom også inn om lag 25 uttalelser fra privatpersoner.

Høringsinstansenes syn er omtalt under behandlingen av de enkelte forslagene.

2.3 Høringsnotat 18. juni 2024

Barne- og familiedepartementet sendte 18. juni 2024 på høring forslag til endringer i barneloven om likestilt foreldreskap og felles omsorg for barn etter samlivsbrudd. Bakgrunn for høringsnotatet fremgår av proposisjonen punkt 2.1. Departementets hovedforslag i høringsnotatet var:

- Foreldre vil etter samlivsbrudd som hovedregel ha foreldrefullmakt for barnet sammen. Fordelingen av samvær mellom barnet og hver av foreldrene avtales nærmere. Der begge foreldre har foreldrefullmakt, må foreldre være enig om flytting med barnet innenlands, slik tilfellet er i dag ved delt fast bosted. Flere begrep ble hørt, i tillegg til «foreldrefullmakt».
- Det innføres en ny bestemmelse som presiserer at barnet har rett til omsorg fra begge foreldre, der det også kommer frem at foreldrene så langt mulig må samarbeide om å ivareta helsen, livskvaliteten og utviklingen til barnet.
- Det innføres en plikt for retten til å treffe midlertidig avgjørelse i saker som gjelder samværshindring.
- Det innføres en frist på fire uker, så vidt mulig, for retten til å treffe midlertidig avgjørelse i alle saker der retten etter barneloven har plikt til å treffe slik avgjørelse.
- Det innføres to underkategorier av mekling; familieveiledning og foreldretvistmekling. Det foreslås også endringer i forskriftshjemmelen om mekling. Det legges videre opp til bedre informasjonsflyt fra meklingen til domstolen der saker tas til retten.
- Det innføres en ny bestemmelse om at dommeren skal vurdere å sende sak tilbake til mekling.

Det ble også foreslått enkelte andre presiseringer og endringer i barneloven og tilgrensende regelverk. Se nærmere omtale av de enkelte forslagene i delkapitlene under.

Høringsnotatet ble sendt til følgende instanser:

Departementene

Arbeids- og velferdsdirektoratet
Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)
Barneombudet
Barnesakkyndig kommisjon (BSK)
Bioteknologirådet
Bufetat region Midt-Norge
Bufetat region nord
Bufetat region sør
Bufetat region vest
Bufetat region øst
Datatilsynet
Diakonhjemmet Høgskole
Domstoladministrasjonen
Folkehelseinstituttet

Helse Midt-Norge RHF
Helse Nord RHF
Helse Sør-Øst RHF
Helse Vest RHF
Helsedirektoratet
Høgskolen i Innlandet
Høgskolen i Molde
Høgskolen i Volda
Høgskolen i Østfold
Høgskulen på Vestlandet
Høyesterett
Integrerings- og mangfoldsdirektoratet
Kommunene
Kriminalomsorgsdirektoratet
Lagmannsrettene
Longyearbyen lokalstyre
Likestillings- og diskrimineringsombudet
Nasjonal komptetansetjeneste for sjeldne diagnoser
Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS)
Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO)
Nasjonalt utviklingssenter for barn og unge (NUBU)
Nord universitet
Nordlandsforskning
Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM)
Norges Teknisk Naturvitenskapelige Universitet (NTNU)
Norsk senter for barneforskning (NOSEB v/ NTNU)
Norsk senter for menneskerettigheter (SMR v/ UiO)
OsloMet – storbyuniversitetet
Oslo Universitetssykehus HF, Klinikk for laboratoriemedisin, Rettsmedisinske fag, Seksjon for rettsgenetikk – slektskap og identitet
Pilar Kompetansetjenesten for psykisk helse og barnevern
Politidirektoratet
Regionale kunnskapssentre for barn og unge (RKBU)
Regionale ressurssentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS)
Regjeringsadvokaten
Ressursgruppen Juss og Helse
Riksadvokaten
Riksrevisjonen
Sametinget
Samisk høgskole – Sámi allaskuvla
Sentralenheten for Barneverns- og helsenemnda
Skattedirektoratet
Sivilombudet
Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør
Språkrådet
Statens barnehus
Statens helsetilsyn
Statens råd for likestilling av funksjonshemmede
Statens sivilrettsforvaltning
Statistisk sentralbyrå
Statped
Statsforvalterne
Sysselmannen på Svalbard
Tingrettene
Universitetet i Agder (UiA)
Universitetet i Bergen (UiB)
Universitetet i Oslo (UiO)
Universitetet i Stavanger (UiS)
Universitetet i Sørøst-Norge (USN)
Universitetet i Tromsø (UiT) – Norges arktiske universitet
Utdanningsdirektoratet
Utlendingsdirektoratet
Utlendingsnemnda
Velferdsforskningsinstituttet (NOVA v/OsloMet)
VID vitenskapelige høgskole

Akademikerne
Aleneforeldreforeningen
Amathea – Veiledningstjeneste for gravide
Amnesty International Norge
Antirasistisk senter
Arbeiderbevegelsens Rus- og Sosialpolitiske forbund
Arbeidsgiverforeningen Spekter
Barn av rusmisbrukere
Barns rett til besteforeldre
BarnsBeste
Childwatch International – UiO
Den Norske Advokatforening
Den Norske Dommerforening
Den norske jordmorforening
Den norske legeforening
Fafo
Fagforbundet
Fellesorganisasjonen (FO)
Fellesskap mot seksuelle overgrep (FMSO)
Fokus På Barnevernet
Forandringsfabrikken
Foreldreutvalgene for grunnopplæringen og barnehager, FUG og FUB
Foreningen 2 Foreldre
Forum for Barnekonvensjonen
Forum for Menn og Omsorg
Frelsesarmeens barne- og familievern
FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold

Funksjonshemmedes fellesorganisasjon
Gruppen av offentlig oppnevnte eksterne foreldremeklere
Gatejuristen
Handikappede Barns Foreldreforening
Hovedorganisasjonen Virke
Human-Etisk Forbund
Hjelp meg stoppe volden
Innvandrernes Landsorganisasjon (INLO)
Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)
Juss-Buss
Jussformidlingen
Jusshjelpa i Nord-Norge
Kirkens bymisjon
Kirkerådet
Kommunesektorens organisasjon (KS)
Krisesentersekretariatet
Kvinneaktivistene
Kvinnefronten
Kvinnegruppa Ottar
Landsforeningen for barnevernsbarn
Landsgruppen av helsesøstre
Landsorganisasjonen for romanifolket
Landsorganisasjonen i Norge (LO)
Landsrådet for norske barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU)
Lesbisk kvinnebevegelse
Likestilling Inkludering Mangfold (LIM)
Likestillingssenteret
Likestillingssenteret KUN
MannsForum
Mental Helse
MiRA ressurssenter for kvinner med minoritetsbakgrunn
Nok. Norge (tidl. FMSO)
Nasjonalforeningen for folkehelsen
Nasjonalt SRHR-nettverk
Noregs mållag
Norges Døveforbund
Norges Juristforbund
Norges Kvinne- og familieforbund
Norges Røde Kors
Norges Røde Kors Ungdom
Norsk barne- og ungdomspsykiatrisk forening
Norsk barnevernlederorganisasjon (NOBO)
Norsk Barnevernsamband
Norsk Forbund for Utviklingshennede
Norsk Fosterhjemsforening
Norsk Innvandrerforum
Norsk kvinnesaksforening
Norsk Måldyrkingslag
Norsk organisasjon for asylsøkere (NOAS)
Norsk psykologforening
Norsk Redaktørforening
Norsk Sykepleierforbund
Norsk Tjenestemannslag (NTL)
Nyfeministene
Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO)
Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD)
Organisasjonen for barnevernsforeldre (OBF)
Oslo krisesenter
Pedagogisk Kompetanse
Press – Redd Barna Ungdom
Private Barnehagers Landsforbund (PBL)
PolyNorge
Redd Barna
Reform – ressurssenter for menn
Rettspolitisk forening
Rådet for psykisk helse
Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn
Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF)
Sex og Samfunn
SINTEF
Stiftelsen Alternativ til vold
Stiftelsen barnas rettigheter
Stiftelsen Barnevakten
Stiftelsen Kirkens Familievern (SKF)
Stiftelsen MorFarBarn
Stiftelsen Rettferd
Stine Sofies Stiftelse
Uloba
Ung rettshjelp
Unge funksjonshemmede
UNICEF Norge
UNIO – Hovedorganisasjon for universitets- og høyskoleutdannede
Utdanningsforbundet
Velferdsalliansen
Verdialliansen
Vergeforeningen
Virke
Voksne for Barn
Women's Human Rights Campaign Norge
Yrkesorganisasjonenes sentralforbund (YS)

Følgende høringsinstanser har gitt merknader:

Arbeids- og velferdsdirektoratet
Barneombudet
Barnesakkyndig kommisjon
Borgarting lagmannsrett
Bufdir
Domstoladministrasjonen
Faggruppen i barnerett ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo
Finansdepartementet
Folkehelseinstituttet
Helsedirektoratet
Hordaland tingrett

Husbanken
Kripos
Krisesenteret i Salten
Krisesentersekretariatet
Likestillings- og diskrimineringsombudet
Nasjonal faggruppe for barnerett i domstolene
Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress
OsloMet – storbyuniversitetet, Fakultet for samfunnsvitenskap
Oslo kommune
Oslo tingrett
RKBU Vest
Rådet for psykisk helse
Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør
Skattedirektoratet
Språkrådet
Tingrettsdommerne i Salten og Lofoten tingrett
Trøndelag politidistrikt
Utdanningsdirektoratet
Utlendingsnemnda
VID vitenskapelige høgskole
Advokatforeningen
Aldri alene
Aleneforeldreforeningen
Balanse
Den internasjonale juristkommisjon (ICJ)
Dommerforeningens fagutvalg for privatrett
Fellesorganisasjonen
Forandringsfabrikken
Foreningen 2 Foreldre
Foreningen Mot Psykisk Vold
Forum for menn og omsorg
Frydensborg Gård Barnehage AS
Gruppen av eksterne foreldremeklere i familievernet
Hjelp meg stoppe Volden
JURK
Kirkens bymisjon
Kvinneaktivistene i Oslo
Kvinnefronten i Norge
Landsgruppen av helsesykepleiere i Norsk sykepleierforbund
Landsorganisasjonen i Norge
MannsForum
Mental Helse Ungdom
MiRA-senteret
Nordland KrF
Norges kvinnelobby
Norsk kvinnesaksforening
Norsk psykologforening
Norsk Sykepleierforbund
Norske Kvinners Sanitetsforening
PASG Norge
Poly Norge Redd Barna
Reform – ressurssenter for menn
Stiftelsen barnas rettigheter
Stiftelsen Kirkens Familievern
Stine Sofies Stiftelse
Unio
Voksne for barn

Det kom også inn om lag 50 uttalelser fra privatpersoner og andre.

Høringsinstansenes syn på forslagene er omtalt under behandlingen av de enkelte forslag.

2.4 Kunnskap og forskning

2.4.1 Mekling, foreldretvistsaker og bidrag

Bufdirs årsrapport for 2024 viser at over 50 000 familier fikk tilbud om mekling eller terapi i familievernet. Eksterne meklere fikk over 4 350 nye meklingssaker i 2024. Antall opprettede meklingssaker i familievernet har vært stabilt de siste årene, og det ble i 2024 opprettet over 17 300 meklingssaker. Av disse var 43 prosent av sakene registrert ved inntak som lav konflikt, 20 prosent som middels konflikt, 17 prosent som høy konflikt og 20 prosent som risikosaker. Over 6000 foreldrepar (40 prosent av alle som hadde mekling i familievernet) benyttet seg i 2024 av tilbudet om såkalt prosessmekling. I denne modellen er målet å tilrettelegge for en prosess som går over tid. I prosessmekling tilbys foreldre to meklere, flere meklingstimer, individuelle samtaler og kurs som retter seg mot barnas behov. Metoden er tilrettelagt for å involvere barna på en trygg måte i meklingsprosessen. Om lag 4 700 par benyttet 2-4 timer mekling, og om lag 1 300 par benyttet 5-7 timer. Bufdir skriver i sin årsrapport for 2024 at det er ønskelig, men ikke alltid mulig, å motivere foreldre som har en høy konflikt til å benytte seg av det frivillige meklingstilbudet. I en av fire saker, der foreldrene vurderte å ta saken til retten, ble det inngått avtale under mekling. Statistikk fra SSB viser at det er om lag 300-400 flyttemeklinger årlig. Av disse inngås det avtale i om lag 30 prosent av sakene, det inngås ikke avtale i om lag 60 prosent av sakene, og i de resterende 10 prosentene er resultatet uavklart. Vi har ikke kunnskap om hvor mange av disse sakene som går til domstolen.

En analyse av SSBs undersøkelse om bosted og samvær fra 2020 (Telemarksforsking, TF-rapport nr. 719, 2023) viser at 15 prosent av foreldrene i undersøkelsen oppgir at de ikke har inngått noen avtale. Av de 15 prosentene som ikke har inngått noen avtale, er det en fjerdedel som

har høyt konfliktnivå. Ifølge statistikk fra SSB var det 26 175 avsluttede (kliniske) saker i familievernet i 2023. Blant disse hadde 777 saker angitt hovedtema «samlivsbrudd i familien», 1 734 saker «bostedsavklaring/samvær», og 5 888 saker «samarbeid om felles barn (foreldre bor ikke sammen)».

I rapporten *Om du tør å spørre, tør folk å svare: Hjelpeapparatets og politiets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn* (Øverli, I. T., Bergman S. H., & Finstad, A. K., Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, 2/2017) beskrives samers manglende tillit til hjelpeapparatet. Dette vil også kunne gjøre seg gjeldende i samiske foreldres møte med hjelpeapparatet ved mekling og foreldretvist.

Frem til 2007 ble meklingsattest først skrevet ut når foreldrene var kommet frem til en avtale, eller dersom en av foreldrene krevde det etter tre meklingstimer. Ved lovendring i 2007 ble det endret til én times obligatorisk mekling, og med mulighet for ytterligere tre pluss tre timer mekling. I lovforarbeidene, Ot.prp. nr. 103 (2004–2005), ble det vist til at en videre prosess med mekling krever at partene er villige til å forhandle og derfor er vanskelig å gjennomføre med tvang. Formålet var også å utnytte ressursene bedre, og bruke mer tid på foreldre med store konflikter. Meklingsordningen ble evaluert i 2011 av SINTEF. Evalueringen viste at andelen avtaleinngåelser lå på om lag samme nivå som før endringen, med en liten nedgang fra 81 til 75 prosent for det totale antall meklingssaker. I halvparten av bruddmeklingene var foreldrene enige om avtale allerede før mekling. I foreldretvistmeklingene kom foreldrene til enighet i 39 prosent av sakene. I saker der foreldrene kom til enighet før mekling, svarte over 60 prosent at meklingen bidro til at avtalen ble mer gjennomtenkt.

Forskning om barns deltakelse i mekling viser at barna la vekt på at det var godt å snakke med mekleren, og foreldrene følte at det understreket barnas plass i skilsmisseprosessen, i tillegg til at det fungerte som en sjekk på at det gikk greit med barna. Foreldrene hadde tillit til mekleren som en vennlig ekspert på å snakke med barn og foreldre. (Eikrem, Trine og Andenæs, Agnes, *Barns deltakelse i skilsmissemekling*, Barn nr. 2-3, 2021.) En annen studie viser at barna var tilfredse med å være involvert, uavhengig av om konfliktnivået er høyt eller lavt, om det er bruddmekling eller foreldretvistmekling, og om grad av problembelastning er høy eller lav (Strandbu, A, Thørnblad, R. og Handegård, B.H., *Involvering av barn i foreldremekling – Barns erfaringer fra meklinger ved varierende konfliktnivå og problembelastning,* Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål, nr. 4/2016). En forskningsartikkel fra FamilieForsk (Tveit, O.B., Gustavson, K., & Helland, M.S. (2023), *Barns deltakelse når foreldre går fra hverandre: Betydningen av konflikt og tilknytning til foreldrene)* viser at barn som ble invitert med i mekling hadde høyere sannsynlighet for å ha blitt hørt hjemme. Forskerne fant ingen klar sammenheng mellom foreldrekonflikter og hvorvidt barna hadde blitt spurt om meningene sine, enten av foreldre eller mekler. Forskerne anser det positivt at store konflikter mellom foreldrene ikke var et entydig hinder for at barna ble invitert til å si sin mening. Eldre barn ble oftere inkludert både i mekling og hjemme, og tryggere tilknytning mellom barn og foreldre henger sammen med høyere sannsynlighet for at barn ble invitert med i mekling.

Antall foreldretvistsaker for domstolene har vært stabilt på rundt 2 500–2700 nye saker de siste årene, noe som utgjør om lag 20 prosent av de sivile sakene for tingrettene. Også i lagmannsretten utgjør barnelovsakene om lag 20 prosent av saksinngangen i tvistesakene. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid i foreldretvistsakene i tingrettene var rett over 8 måneder i 2024. Det er færre saker for domstolene enn antall høykonfliktsaker i mekling. Dette betyr at en god del familier med konflikt får hjelp til å løse konfliktene gjennom mekling eller på annen måte, blant annet gjennom tilbud i familievernet.

Arbeids- og velferdsdirektoratets statistikk viser at det per desember 2023 ble utbetalt barnebidrag og/eller bidragsforskudd gjennom det offentlige for om lag 69 850 barn. Det var om lag 46 400 bidragspliktige og 51 000 bidragsmottakere som benyttet seg av Arbeids- og velferdsetatens tjenester til formidling av barnebidrag. Det var en liten nedgang fra året før og det har vært en klar nedgang over år. Barnebidrag utbetales per barn og varierer i nivå, men et gjennomsnittlig bidrag for et barn fra seks til ti år var om lag 2 400 kroner per mars 2024. Andelen barn i delte familier med offentlig fastsatt bidrag har utviklet seg over tid, fra 90 prosent på begynnelsen av 2000-tallet til 43 prosent i 2011 og om lag 28 prosent i 2022. Dette kan ha sammenheng med at flere foreldre avtaler delt bosted.

Departementet er ikke kjent med at det foreligger statistikk over saker der avtaler og avgjørelser om fast bosted ikke gjennomføres. Namsfogden i Oslo, Asker og Bærum har opplyst departementet om at de mottar i gjennomsnitt to saker av denne typen per år. Dersom dette er representa-

tivt for landet for øvrig, tilsvarer det 11– 12 saker i året på landsbasis. Domstoladministrasjonen har på forespørsel fra departementet opplyst at de i perioden 2011-2020 mottok ca. 120 saker årlig med begjæring om tvangsfullbyrdelse i samværssaker. Det tallet er ikke representativt for hvor mange saker det blir ilagt tvangsbot, enten fordi det ikke gis medhold i alle saker eller fordi saken blir avsluttet uten realitetsavgjørelse. Saker om tvangsfullbyrdelse utgjør en svært liten andel av de om lag 2500 sakene som kommer inn til tingrettene hvert år om foreldretvister. Skattedirektoratet har opplyst følgende tall om saker om innkreving av tvangsbøter med hjemmel i barneloven: I perioden 2018-2022 mottok de mellom 5 og 35 saker årlig. Det var totalt 76 krav til innkreving denne femårsperioden. Kravene har vært rettet mot 35 personer. 16 personer har hatt bare ett krav, mens 19 personer har hatt to eller flere krav (det meste er 9 krav). 93 prosent av sakene gjaldt samvær. I 45 prosent av sakene er det ikke påløpt nye tvangsbøter.

2.4.2 Familieorganisering og foreldresamarbeid

SSB har på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet utført likelydende undersøkelser om samværs- og bostedsordninger i 2002, 2004, 2012 og 2020. Disse gir en del kunnskap om hvordan foreldre som ikke bor sammen organiserer bosted og samvær med felles barn. De siste 20 årene har det blitt stadig vanligere å praktisere delt bosted. Andelen har økt fra 8 prosent i 2002, til 25 prosent i 2012 og 39 prosent i 2020 (andelen var 43 prosent blant foreldre som tidligere hadde bodd sammen).

Telemarksforsking har i 2023 på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet utført fire analyser av SSB-undersøkelsen fra 2020. Rapporten *Ansvar og omsorg for barn av foreldre som ikke bor sammen* viser at fast bosted hos mor fortsatt er den vanligste bostedsløsningen når foreldre ikke bor sammen (Telemarksforsking, TF-rapport nr. 717, 2023). I 2020 oppga 54 prosent av foreldrene at barnet bor fast hos mor, og 6–7 prosent at barnet bor fast hos far, i tillegg til de 39 prosentene som praktiserer delt bosted. Rapporten viser også at foreldre som har lite konflikter og kortere reiseavstand velger delt bosted for sine barn oftere enn foreldre som har konflikter og lengre reisevei. Delt bosted er også vanligere blant foreldre som nylig har gått fra hverandre, uavhengig av barnets alder. Hele 56 prosent av de som hadde gått fra hverandre i løpet av de to siste årene, oppgir at barnet har delt bosted. Å velge delt bosted er «mer sannsynlig dess lengre foreldrene har bodd sammen og dersom foreldrene har hatt en tilnærmet lik fordeling av husarbeidet». Det er 76 prosent av samværsforeldrene som sier at de ser barnet månedlig, mens 66 prosent av bostedsforeldrene sier at samværsforelderen gjør det samme. Rapporten viser blant annet at jo høyere utdannelse forelderen som svarer har, desto høyere andel sier at samværsforelderen treffer barnet månedlig. Andelen samværsforeldre som har samvær med barnet minst en gang i måneden øker med økende inntekt. Jo kortere det er siden samlivsbruddet, desto høyere andel har månedlig samvær. Samtidig har de som gikk fra hverandre nylig i gjennomsnitt flere dager samvær. Barnets alder har en viss betydning for andelen som har kontakt, dette følger en svak omvendt u-form, der de yngste og de eldste sjeldnere har kontakt med samværsforelderen. Konfliktnivået mellom foreldrene har også betydning. Særlig er det samværsforeldre med stor grad av konflikt som ser lite til barna sine. 48 prosent av dem har jevnlig kontakt med barnet.

Rapporten *Kjennetegn ved foreldre med mye og lite samvær med barna* (Telemarksforsking, TF-rapport nr. 718, 2023) viser at det var færre som hadde jevnlig samvær med barna i 2020 sammenliknet med 2012. Dette må imidlertid forstås i lys av at foreldre med delt bosted økte betydelig i 2020, som påvirker sammensetningen av de gjenværende samværsforeldrene. Reisevei, eldre barn og kortvarig relasjon til den andre forelderen er de viktigste kjennetegnene for foreldre med lite samvær. Å ikke være yrkesaktiv gjør også månedlig kontakt mindre sannsynlig. Foreldre som har hatt et lengre forhold til den andre forelderen, befinner seg i liten grad blant de som har lite samvær med barnet. Andre forhold som fremmer mye samvær, er kort reisevei og at foreldrene er enige om de daglige reglene for barna. Samværet er også mer omfattende jo bedre helse foreldrene har. Samværet er videre mer omfattende for yngre barn enn for eldre barn.

Rapporten *Samarbeid og konflikter mellom foreldre som bor hver for seg* viser at de aller fleste foreldre opplever å ha et godt samarbeid uten konflikter, og andelen som opplever å ikke ha konflikter har økt fra 35 prosent i 2012 til 43 prosent i 2020 (Telemarksforsking, TF-rapport nr. 719, 2023). Andelen av foreldrene som oppgir å ha stor grad av konflikt med den andre forelderen har gått ned fra 15 prosent i 2012 til 14 prosent i 2020. Undersøkelsen finner en klar sammenheng mellom opplevd konfliktnivå på den ene siden, og på

den andre siden, misnøye med bostedsordningen, uenighet om reglene og uenigheter om oppfølgingen av barnas fritidsaktiviteter. Det er grunn til å tro at alle disse forholdene er viktige kilder til konflikter mellom foreldrene. Det er også slik at de som opplever å ha dårlig økonomi, har et mer konfliktfylt forhold. Konfliktnivået oppleves spesielt høyt blant de som betaler mye barnebidrag.

SSB har i en rapport fra 2022 om konfliktnivå blant foreldre med delt bosted for barnet, funnet at foreldre i denne gruppen har lavere konfliktnivå og samarbeider bedre om barneoppdragelsen og barnas fritidsaktiviteter enn foreldre som ikke praktiserer delt bosted (SSB, *Delt bosted for barn etter samlivsbrudd*, rapport 2022/53). Rapporten tar for seg nyere utviklingstrekk og generelle kjennetegn ved praktisering av delt bosted i 2020. Rapporten tar utgangspunkt i spørreundersøkelsen *Samvær og bosted 2020*, og det fokuseres på foreldre som tidligere har vært samboere eller gift. Rapporten viser blant annet at kun 8 prosent av foreldre med delt bosted var i stor grad i et konfliktfylt foreldreforhold, mot 17 prosent av andre foreldre. Rapporten viser også til at det er betydelige sosioøkonomiske og demografiske forskjeller mellom foreldre som velger delt bosted og foreldre som velger å ha barnet bosatt hos enten mor eller far.

Bufdir har i en rapport om stans i samvær, vist til at årsakene til stans i samvær ofte er sammensatte, og at det ofte er flere årsaker som virker sammen over tid (Bufdir, *Utredning av saker etter barneloven hvor det er stans mellom barn og en forelder,* 2022). Se nærmere omtale i høringsnotatet 18. juni 2024. I Bufdirs rapport trekker de frem tre hovedtyper av årsaker til at det er stans i samværet: at barnet vegrer seg for samvær med en av foreldrene, eller at den ene forelderen holder barnet tilbake fra samvær, berettiget eller uberettiget. Det finnes ingen samlet oversikt over antall foreldre som opplever samværshindring. Familievernet har de siste par årene registrert saker der det er stans i samvær. I 2023 registrerte de 999 slike saker blant de drøye 28 000 avsluttede kliniske sakene.

2.4.3 Barns medvirkning

FHI har på oppdrag fra Bufdir publisert en kunnskapsoppsummering om samværs- og bostedsordninger etter samlivsbrudd, og betydningene dette har for barn og unge (FHI, *Samværs- og bostedsordninger etter samlivsbrudd – Betydninger for barn og unge*, 2022). Rapporten viser at mange forhold har betydning for hvordan bostedsordninger fungerer og oppleves for et barn, og at relasjoner i familien og kommunikasjon og konflikter mellom foreldrene kan være like viktige for hvordan barn og unge har det, som samværs- eller bostedsordningen i seg selv. Rapporten konkluderer med at det ikke er grunnlag for å anbefale én bostedsordning fremfor en annen, uten å ta utgangspunkt i den enkelte familie. Samtidig oppgir de fleste barna med delt bosted at de er fornøyde, og at de verdsetter lik kontakt med begge foreldre. Et flertall av barna, uavhengig av alder, oppgir muligheten for fleksibilitet og tilpasninger etter eget ønske og behov, som viktig for dem.

Rapporten *Barns medvirkning og innflytelse ved valg av bosteds- og samværsordninger* fra Telemarksforsking viser at barns medvirkning har økt fra 2012 til 2020 (Telemarksforsking, TF-rapport nr. 720, 2023). Selv om medbestemmelsen øker, oppgir 60 prosent av foreldrene at barn ikke har medbestemmelse i det hele tatt når det gjelder bosted- og samværsavtalen. Når det gjelder hvor mye samvær som faktisk gjennomføres, har barna større grad av medbestemmelse, og mer i takt med økt alder.

Bufdirs årsrapport for 2023 viser at antall barn som har samtale direkte med mekleren i forbindelse med foreldrenes mekling, har vært mer eller mindre uendret de siste årene. Andelen barn 7–15 år som har møtt til minst én samtale i avsluttede meklinger i familievernet er på 20 prosent og hos eksterne meklere på 19 prosent. Det pågår arbeid for å øke antallet barn som inkluderes i mekling.

Bufdir har på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet skrevet en rapport som gir innsikt i ungdommers spørsmål på ung.no knyttet til utvalgte temaer som berører barnelovens bestemmelser (Bufdir, *Innhenting av kunnskap til ny barnelov fra ung.no,* 2023). Det er noen undertemaer som går igjen i spørsmålene:

- vil bo mer eller mindre hos en forelder
- forhold til steforeldre
- psykiske vansker sammen med utfordringer med foreldre
- foreldre som sliter, og ønske om å hjelpe foreldre.

Spørsmål om bosted er størst av disse undertemaene, og ungdommen beskriver gjerne at de ønsker å endre på dagens bosituasjon, eller bare at situasjonen er vanskelig. I mange tilfeller har ungdommen bedt om en endring, som foreldrene ikke etterkommer. Bufdir skriver om dette:

> «Spørsmålene til bosted er åpenbart ofte svært såre og sammensatte. Det er ofte knyttet til vonde følelser fra skilsmissen (selv om det er lengre tilbake i tid), og det er ofte knyttet til dårlig forhold til en av foreldrene, eller til steforeldre. Det kan virke som ungdommen som tar kontakt med ung.no om dette, lenge har vært i en vanskelig situasjon og at de ikke helt vet hvordan de skal gå fram for å få det bedre.»

Bufdir skriver også:

> «Når ungdom sender inn spørsmål til ung.no om foreldre og familieliv ser vi at det ikke bare er beskrivelser av ungdommens behov for å gjøre det bedre for seg selv, men at mange av ungdommer kjenner på et sterkt ansvar overfor sine egne foreldre. Vi ser at de ikke tør å ta opp problemer om bosted fordi de er redd for å såre en forelder, eller at de ikke ønsker å flytte ut på grunn av at de er redd for at dette skal gjøre en forelder vondt».

I spørsmål som omhandler foreldres skilsmisse eller samlivsbrudd mer direkte, er mange av spørsmålene knyttet til ungdommens bekymring for familiedynamikken i form av krangling, dårlig stemning og dårlig kommunikasjon. Ofte beskriver ungdommen sykdom eller andre problemer hos foreldrene, og ungdommene spør gjerne om hva de kan gjøre for å hjelpe foreldrene.

2.4.4 Vold og overgrep

Vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner er alvorlig kriminalitet, og de menneskelige og samfunnsøkonomiske kostnadene ved vold og overgrep er store. I Prop. 36 S (2023–2024) Opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2024–2028) *Trygghet for alle,* som ble vedtatt av Stortinget i mai 2024 redegjøres det nærmere for omfang, konsekvenser og risikofaktorer. Omfangsundersøkelser av erfaringer med vold og seksuelle overgrep blant barn og unge i Norge (NKVTS, *Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten,* 2019) viser et vedvarende høyt omfang, og blant hovedfunnene blant barn og unge er:

- én av fem har opplevd psykisk vold (gjentatte tilfeller av psykiske krenkelser) fra foreldre, og jenter er noe mer utsatt enn gutter
- én av 20 har opplevd alvorlig fysisk vold i oppveksten
- jenter rapporterer om langt flere seksuelle overgrep og krenkelser fra jevnaldrende enn guttene
- én av 20 har opplevd seksuelle overgrep fra en voksen, blant disse oppga omtrent én av fire at en forelder var utøver av overgrepet

Når det gjelder voksne utsatt for vold i nære relasjoner vises det i opptrappingsplanen til at kvinner i mye større grad enn menn er utsatt for alvorlig vold fra partner. Kvinner og menn er i omtrent like stor grad utsatt for kontrollerende atferd, herunder overvåkning og sjalusi, fra partner. Det finnes ikke nøyaktige tall på hvor mange som er utsatt for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold, tvangsekteskap eller kjønnslemlestelse. Men antall henvendelser til det nasjonale, tverretatlige Kompetanseteamet mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold har økt de siste årene. I 2024 veiledet Kompetanseteamet i 1402 enkeltsaker. Dette er en økning på 500 saker fra 2022. Ifølge opptrappingsplanen er en fjerdedel av alle drap i Norge de siste to tiårene blitt begått av daværende eller tidligere partner.

Som det fremgår av opptrappingsplanen nevnt over kan det å bli utsatt for vold og overgrep medføre alvorlige og langvarige fysiske og psykiske helseplager. Det fremgår videre at sykdom og fravær fra jobb relatert til vold i nære relasjoner kan gi redusert arbeidskapasitet og føre til arbeidsledighet, med økt fare for økonomisk avhengighet fra voldsutøver og risiko for ny vold og nye overgrep. Opptrappingsplanen viser til at:

> «For barn, som enten selv utsettes for vold og overgrep eller opplever vold mellom voksne i familien, kan skadevirkningene være store. Å være utsatt for vold, overgrep eller omsorgssvikt i barndommen gir økt risiko for utrygghet, redusert helse og livskvalitet også i voksen alder, og kan øke risikoen for selv å utsettes for eller utøve vold som voksen. Unge som er utsatt for streng kontroll hjemme, lever ofte et psykisk belastende dobbeltliv. De deltar sjeldnere i fritidsaktiviteter og har flere psykiske helseplager og dårligere selvtillit enn andre ungdommer.»

Opptrappingsplanen omtaler at erfaringer med vold henger sammen med andre risikofaktorer og at voldsutsatthet og sosiodemografiske faktorer som utdanning, økonomi og sivilstatus er tett forbundet. Følgende uttales om risiko:

> «Når det gjelder barn og unge, viser NKVTS' undersøkelse om ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten (UEVO-studien) fra 2019 at ungdom som enten har vokst opp i en familie der det har vært brudd i familierelasjonene, der økonomien er dårlig, eller der foreldrene har hatt vansker med rusmiddelbruk eller psykisk helse, i større grad har erfaringer med vold og overgrep. Tilsvarende gjelder der familien har innvandrerbakgrunn. Undersøkelser viser også at barn med funksjonsnedsettelse kan være mer risikoutsatt for vold enn andre barn. I NKVTS' undersøkelse om vold og overgrep i Norge fra 2023 fant forskerne at vold i barndommen er forbundet med helseproblemer, selvmordsfare og problematisk rusmiddelbruk. Barnets alder er også av betydning for risiko for vold. Kripos' rapport «Alvorlig vold mot små barn» fra 2019 viser at den mest alvorlige volden skjer mot de aller minste barna. Spedbarnsgråt, lite søvn, flerlinger, arbeidsløshet, rusmiddelbruk og psykiske lidelser blir løftet fram som noen av risikofaktorene for utøvelse av vold mot de minste.»

Samlivsbrudd øker risikoen for vold og partnerdrap. Familievernet kommer i kontakt med familier der en eller flere medlemmer utøver vold eller blir utsatte for vold. Bufdir opplyser at av alle meklingssaker i familievernet ble det i 2024 avdekt vold i 15,1 prosent av sakene. Det ble avdekt vold i 10,5 prosent av avsluttede kliniske saker i 2024.

I artikkelen *Fortsettelsesvold etter samlivsbrudd* (Margunn Bjørnholt, Tidsskrift for velferdsforskning, nr. 1/ 2024), som bygger på 46 intervjuer med voldsutsatte mødre, vises det hvordan denne typen vold fører til helsebelastninger, dårlig livskvalitet og utstøting fra arbeidslivet for voldsutsatte mødre. Den viser hvordan fortsatt kontakt med voldsutøveren gjennom foreldresamarbeid og samfunnets mangelfulle og til dels negative respons påfører disse mødrene store belastninger etter samlivsbrudd, og at de instansene som skulle hjelpe, kan bidra til å videreføre volden. Forfatteren fremhever at økt forståelse av fortsettelsesvoldens karakter, hjelpeapparatets og rettsvesenets rolle og konsekvensene av dette er viktig for å hindre fortsettelsesvold etter samlivsbrudd og å hjelpe voldsutsatte.

En analyse av sakkyndigvurderinger i foreldretvister (Torvik, E., Andenæs, A., *En analyse av sakkyndigvurderinger i foreldretvister*, 2024, Tidsskrift for Norsk psykologforening 61 (9)) viser følgende funn om foreldretvistsaker for Oslo tingrett, basert på et begrenset antall saker for denne domstolen:

> «For å utforske hvilke forståelser sakkyndige trekker veksler på, tok vi for oss et tilfeldig utvalg skriftlige vurderinger i foreldretvister, der sakkyndig hadde utredet saken i forkant av hovedforhandling. Vi fikk tilgang til 20 anonymiserte vurderinger fra Oslo tingrett. Vi ba først om ti vurderinger der barna var over sju år. Da prosjektet fikk støtte fra Norges forskningsråd, ba vi om ytterligere ti vurderinger der barna var under sju år. Tingretten plukket ut de ferskeste vurderingene som møtte utvalgskriteriene.
>
> I de 20 sakkyndigvurderingene var partene i samtlige saker en biologisk far og mor, og tvistene omhandlet 33 barn mellom ti måneder og 14 år. Av de 40 foreldrene var 23 innvandrere. I 18 av sakene hadde barna fast bosted hos mor, og i to saker hos far. Elleve saker omhandlet både fast bosted og samvær, ni saker omhandlet kun fars samvær. I halvparten av sakene var det uenighet om foreldreansvaret.
>
> Sakkyndigvurderingene inneholdt mange påstander om vold og andre bekymringsfulle omsorgsforhold. Det var påstand om fysisk, psykisk og/eller seksuell vold fra far i 18 av de 20 sakene.»

Det er en bekymring for barnets omsorgssituasjon i en nokså stor andel av foreldretvistsakene som går til hovedforhandling. Domstolene har ikke detaljert statistikk, men en rapport fra Oxford Research (Oxford Research, *Domstolsbehandlingen av foreldretvister,* 2016) fant at det i om lag 34 prosent av sakene som håndteres av dommere, var påstand om bekymring for barnets omsorgssituasjon på grunn av vold, psykiatri, rus eller overgrep. I tillegg rapporterte over 60 prosent av advokatene i undersøkelsen at foreldretvistsakene i stor eller svært stor grad er preget av så høyt konfliktnivå, at det er bekymring for barnets velferd. Oxford Research fant også at det i 15 prosent av foreldretvistsakene var en parallell sak etter barnevernsloven for nemnda eller tingretten.

3 Formål og overordnede hensyn

3.1 En lov som er oppdatert i tråd med samfunnsutviklingen

Barneloven angår store deler av befolkningen. En god barnelov må sikre rettssikkerheten og rettighetene til både barn og foreldre.

Dagens barnelov har virket i over 40 år. I løpet av disse årene har samfunnet forandret seg, og barns og foreldres roller og vilkår i samfunnet er endret. Det har også skjedd forandringer i familiestrukturer og samlivsmønstre. Dette har skjedd gjennom større likestilling mellom far og mor i deres forhold til barnet, og ved at barnet har en mer selvstendig rettsstilling, som også er styrket. Andre familiesammensetninger enn den tradisjonelle kjernefamilien har blitt vanligere og mer akseptert. Stadig flere saker etter barneloven, både saker om foreldreskap og foreldretvister, har også tilknytning til flere land, som kan gjøre sakene mer krevende å behandle. Departementets forslag til ny barnelov gir et oppdatert lovverk som er tilpasset dagens samfunn.

Det har gjennom de siste tiårene skjedd en stadig større rettsliggjøring av samfunnet. Det internasjonale samarbeidet på barne- og familieområdet har blitt større. Norges folkerettslige forpliktelser på området er gjenstand for en dynamisk utvikling drevet av blant annet Den Europeiske Menneskerettighetsdomstol (EMD) og FN-organene. Norge er også medlem i Haagkonferansen for internasjonal privatrett, og har sluttet seg til blant annet Haagkonvensjonen 1980 om barnebortføring og Haagkonvensjonen 1996 om foreldremyndighet og tiltak for beskyttelse av barn. I tillegg har EØS-avtalen fått økende betydning også i barne- og familierettslige spørsmål, og særlig reglene om fri bevegelighet. Forslag til ny barnelov sikrer godt samsvar med internasjonale forpliktelser.

Barn og unge har i løpet av de siste tiårene fått et mer omfattende selvstendig rettsvern uavhengig av familien, etter både nasjonal og internasjonal rett. Utviklingen har gått i retning av at barn i økende grad får rett til å medvirke i saker som gjelder dem selv. Både prosessuelt og materielt har barn i norsk rett fått styrket sine rettigheter, og hensynet til barnet ligger i dag bak utformingen av en rekke regler som er styrende for rettsprosessen i en foreldretvist. Barns rettigheter tydeliggjøres gjennom forslag til ny barnelov, blant annet gjennom et nytt innledende kapittel i loven om barns grunnleggende rettigheter.

Et trygt familieliv er viktig for helsen, livskvaliteten og utviklingen til barn – uavhengig av om foreldrene bor sammen eller ei. Foreldrene har ansvar for å ivareta dette. Foreldre har både rettigheter og plikter overfor barnet. Dette er forhold som har blitt vurdert samlet i proposisjonen, og som har betydning for oppvekstbetingelsene for barn i Norge. Ny barnelov legger til rette for at begge foreldre kan være delaktige omsorgspersoner for barna sine, også etter samlivsbrudd, blant annet gjennom presiseringer av omsorgsplikten, hovedregel om daglig myndighet over barnet etter samlivsbrudd og mer fleksible regler for avtaler om bosted. Departementet mener dette vil forebygge konflikt og bedre ivareta barnas behov.

Generelt har det blitt økt oppmerksomhet i samfunnet på vold, og spesielt i familien. Det samme gjelder negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og overgrep mot barn. Se NOU 2024: 13 *Lov og frihet – Negativ sosial kontroll, æresmotivert vold, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse, psykisk vold og ufrivillig utenlandsopphold – juridiske problemstillinger og forslag til regelverksendringer*. I denne proposisjonen styrkes barns rett til vern mot vold, blant annet ved at dette foreslås inntatt som en egen rettighetsbestemmelse i loven.

Det er viktig at barneloven kan leses og forstås av de som er brukere av loven. Særlig viktig er det at selve lovteksten kan leses av foreldre og eldre barn. Barneloven vil bli lest av brukere med ulik bakgrunn og med ulike forutsetninger for å forstå lovteksten. Det har derfor vært en målsetting for departementet å benytte ord og begreper som er enkle å forstå for leseren, og at loven er bygget opp på en logisk måte.

3.2 En lov som ivaretar og balanserer menneskerettslige forpliktelser

Innledning

Barneloven skal ivareta og balansere grunnleggende rettigheter for barn og foreldre. Dette stiller krav til utforming av lovens bestemmelser, men også krav til at praksis er i samsvar med forpliktelsene. Loven praktiseres både av foreldre, barn og andre personer og ulike instanser og myndigheter.

Etter Grunnloven, FNs konvensjon om barns rettigheter (barnekonvensjonen), den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK), FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) og andre konvensjoner er barn tilkjent rettigheter som berører mange sider ved barnets liv. Det påhviler foreldrene et stort ansvar i kraft av foreldreansvaret til å ivareta barnets rettigheter. Det er først og fremst foreldrene som skal ivareta og sørge for at barn får innfridd sine menneskerettigheter i det daglige, for eksempel retten til beskyttelse, omsorg og medvirkning. Myndighetene har samtidig ansvar for oppfyllelse av barns rettigheter på flere områder, og til å gripe inn når det er nødvendig. Myndighetene møter også barn direkte, blant annet i forbindelse med mekling i familievernet eller i domstolene ved en eventuell foreldretvistsak.

Samtidig som barneloven skal sikre barns rettigheter, skal den også ivareta foreldrenes rettssikkerhet og rettigheter. I flere tilfeller vil barn og foreldres interesser overlappe, men interessene kan også være motstridende. Barn og foreldres rett til familieliv kan stå i spenn med barnets rett til beskyttelse. Dette kan eksempelvis gjøre seg gjeldende i samværssaker. Menneskerettighetene stiller krav både til utforming av lovbestemmelser i barneloven og til behandling av konkrete saker. Departementet viser til at høringer og den offentlige debatten om endringer i barneloven ofte viser til løsninger som er til barnets beste. Det er imidlertid ulike syn på om barnets beste tilsier at det bør legges mer vekt på beskyttelse av barn eller mer vekt på barnets og foreldrenes rett til familieliv – generelt og i forbindelse med konkrete forslag. Departementet har lagt stor vekt på menneskerettslige forpliktelser og vurderer at ny barnelov som helhet ivaretar og balanserer forpliktelsene på en forsvarlig måte.

Tydelige og tilgjengelige barnerettigheter

I kapittel 1 i forslaget til ny barnelov blir enkelte sentrale rettigheter for barn foreslått inntatt. Formålet med dette er å tydeliggjøre at visse rettigheter på feltet er gjennomgripende for samtlige bestemmelser, og vil ha innvirkning for hvordan lovens øvrige bestemmelser skal tolkes. Samtidig er det også viktig å påpeke at blant de barnerettighetene som inntas i kapittel 1, kan det også finnes motsetninger som innebærer at det i enkeltsaker må foretas en avveining mellom de ulike rettighetene.

Departementet løfter frem hensynet til barnets beste, retten til å medvirke, retten til ikke-diskriminering, retten til omsorg, utvikling og beskyttelse og barnets rett til familieliv i rettighetskapittelet. Dette vil både tydeliggjøre barns rettigheter på barnelovens område, og sikre at både foreldre og rettsanvendere følger de allerede gjeldende barnerettighetene som er nedfelt i Grunnloven og internasjonale konvensjoner.

Det foreslås også flere andre bestemmelser i barneloven som styrker barns rettigheter. Det foreslås en ny bestemmelse om barns rett til personvern, og barns medbestemmelse og selvbestemmelse styrkes blant annet ved at retten til å melde seg inn i foreninger senkes fra 15 til 12 år. Det er også en rekke andre menneskerettighetsforpliktelser myndighetene har overfor både barn og foreldre. Forslag til ny barnelov balanserer menneskerettighetsforpliktelsene myndighetene har til både barn og foreldre, sammen med hensynet til et effektivt regelverk på et samfunnsområde med stor betydning for både voksne og barn.

Foreldreansvaret – krav og forventninger til foreldrene

Foreldreansvaret, som er regulert i barneloven, handler om ansvaret foreldre har for å gi omsorg, og den retten og plikten de har til å ta avgjørelser på vegne av barnet. Som nevnt over har foreldrene i kraft av foreldreansvaret et ansvar for å ivareta barnets rettigheter. Det er viktig at regelverket oppmuntrer til omsorg fra begge foreldrene. Departementet forslår å innføre en egen bestemmelse i barneloven, som del av bestemmelsen om omsorgsplikt for foreldre, som skal støtte opp om verdien av omsorg fra begge foreldre, og at samarbeidet knyttes til å ivareta helsen, livskvaliteten og utviklingen til barnet. En slik regel kan bidra til at begge foreldre fremheves i loven som omsorgspersoner etter samlivsbrudd, med et siktemål om samarbeid og helhetlig omsorgsutøvelse. Det foreslås også en ny presisering i loven om at de som har foreldreansvaret skal ta hensyn til at hva som er til barnets beste, kan endre seg gjennom oppveksten til barnet.

Å ivareta foreldreansvaret kan være krevende. Det er viktig at foreldre er kjent med omfanget av ansvaret de har og hva som er barnets rettigheter og behov. Noen foreldre kan ha behov for veiledning om foreldreansvaret, og hvilke forventninger samfunnet har til at dette følges opp i praksis. Foreldre kan også ha behov for støtte for å kunne ivareta det ansvaret de har. Det vil som oftest være til det beste for barnet og familien at foreldre som trenger det, får hjelp med utfordringer og støtte i foreldrerollen, slik at de kan oppfylle foreldreansvaret sitt og være gode omsorgspersoner for barna sine. Både foreldreansvaret, forventningen til foreldrene, og foreldrestøtte er omtalt i denne proposisjonen.

Likestilt utgangspunkt for foreldre

Barnets foreldre bør ha et mest mulig likestilt utgangspunkt i lov og praksis etter loven, slik at begge har mulighet til å gi barnet omsorg, både gjennom å tilbringe tid med barnet og ta del i avgjørelser om barnet, innenfor rammen av det enkelte barns beste. Dette gjelder enten foreldrene bor sammen eller ikke. Departementet ønsker å legge til rette for at foreldre i størst mulig grad kan ta avgjørelser om barnets hverdag og omsorgssituasjon på bakgrunn av hva de mener vil være til det beste for barnet. Dette må samtidig skje på en slik måte at barnets rett til å bli hørt ivaretas. Spørsmålet om å innføre delt bosted som lovens hovedregel er vurdert, se proposisjonens punkt 7.7.2. Departementet foreslår imidlertid ikke en slik endring, begrunnet med at barnet må sikres en individuell vurdering i tråd med barnets grunnleggende rettigheter, særlig hensynet til barnets beste og barnets rett til medvirkning. Følgende forslag i ny barnelov bidrar til å styrke et likestilt utgangspunkt for foreldreskap, for ivareta barnets rett til omsorg fra begge foreldre og barnets og foreldres rett til å bevare sitt familieliv etter samlivsbrudd:

- Å innføre daglig myndighet som hovedregel etter samlivsbrudd.
- Å innføre en bestemmelse i reglene om foreldreansvar som tydeliggjør at foreldre så langt mulig skal samarbeide om å ivareta barnets helse, livskvalitet og utvikling.
- Å innføre at retten får plikt til å treffe en midlertidig avgjørelse, etter krav fra en part, i tilfeller der det er påstand om samværshindring, og så vidt mulig innen seks uker.
- Å gjøre det mer fleksibelt når foreldre kan velge delt bosted, ved å gå vekk fra tidligere føring om at barnet forutsettes å bo «betydelig tid» hos begge.
- Å ta bort kravet om «særlige grunner» for at retten skal kunne fastsette delt bosted.
- Å videreføre utgangspunktet om at alle barn fra fødselen skal ha foreldre med felles foreldreansvar.
- Å inkludere samværsforelders bokostnader i reisekostnader som deles mellom foreldrene etter inntekt, der samværet finner sted på barnets hjemsted.

En tydelig lov som gir et godt utgangspunkt for avtaler og avgjørelser til barnets beste

Saker om foreldreansvar, bosted og samvær skal forebygges og løses etter reglene i barneloven. Det er viktig at loven er enkel å forstå og praktisere for foreldrene, slik at ikke flere saker enn nødvendig tas til domstolen. Foreldrene har avtalefrihet når det gjelder valg om omsorgsløsninger for barnet etter samlivsbrudd og når foreldre ikke bor sammen. Foreldrene kan inngå avtaler om ordninger som passer deres situasjon, så langt de er enige. Familieretten er ikke gjennomregulert. Lovgiver har på en rekke områder overlatt til den enkelte å treffe egne beslutninger og forme egne liv. Foreldre har plikt til å ivareta hensynet til barnets beste også i disse tilfellene. Myndighetene har ikke noen kontroll med innholdet i slike avtaler. Hvordan man vil innordne sitt familieliv er et uttrykk for retten til familie- og privatliv etter blant annet Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8. Noen foreldre greier imidlertid ikke å komme fram til gode avtaleløsninger, og får en konflikt som varer over lengre tid. Det kan også være slik at det kan være tvil om eller sikkerhet for at barnet utsettes for risiko hos en av foreldrene. I slike tilfeller kan en forelder fremme sak for retten om bosted og samvær, og da er det domstolen som skal avgjøre utfallet. Barneloven gir domstolen adgang til å ta avgjørelser som griper sterkt inn i hverdagen og familielivet, blant annet gjennom avskjæring av eller sterke inngrep i samværsretten. Legalitetsprinsippet krever klare og presise hjemler for slike inngrep, jf. Grunnloven § 113.

3.3 En lov som ivaretar barns rett til beskyttelse

Barn har rett til beskyttelse mot vold, overgrep og annen risiko og myndighetene har en plikt til å sørge for at barn beskyttes. Vold og overgrep mot barn har alvorlige konsekvenser for barna det gjelder. Det kan være ødeleggende for deres fremtid på et bredt spekter av områder i livet, her-

under helse, skole og relasjoner. Det har også store samfunnsmessige konsekvenser.

Foreldre har en plikt til å beskytte barnet, og foreldre har et viktig ansvar for å søke hjelp der et barn utsettes for risiko fra en forelder, eller fra andre. Barneloven gir ikke sanksjoner for manglende oppfyllelse av omsorgsplikten. Det offentlige har likevel et ansvar for å gripe inn og gi barn nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse dersom foreldrene ikke oppfyller sin omsorgsplikt, og barnet har blitt utsatt for vold eller overgrep fra sine omsorgspersoner, se barnevernsloven § 1-1. For at myndighetene skal kunne fange opp og gripe inn ved behov, er det viktig at både foreldre og andre tar kontakt med hjelpeinstanser ved bekymring for barnet.

Det er en rekke bestemmelser i barneloven som har som formål å beskytte barn mot vold og overgrep, og som skal sørge for at sakene håndteres og opplyses best mulig. Departementet ser at det i praksis kan være utfordringer med å beskytte barn mot skadelig samvær. Dette kan handle om at lovens intensjoner og føringer ikke etterleves i praksis, eller at det er uklart hvordan loven skal forstås. Departementet ser derfor behov for enkelte presiseringer i ny barnelov for å gi barn bedre beskyttelse. Det foreslås presisert at barn og foreldres rett til samvær gjelder med mindre samvær ikke er til barnets beste. Departementet viser også til forslaget i lovens innledende kapittel om å lovfeste barns rett til omsorg og beskyttelse. Disse presiseringene vil kunne føre til større oppmerksomhet om barns rettsvern i foreldretvister, både hos foreldre, meklere og dommere, og bidra til endring av praksis. Foreldres omsorgsplikt styrkes ved presiseringen av at foreldrene skal ivareta helsen, livskvaliteten og utviklingen til barnet. Det foreslås også enkelte endringer i saksbehandlingsreglene for domstolen, som vil legge bedre til rette for at saker med påstand om vold og annen risiko blir tilstrekkelig opplyst. Departementet foreslår at det presiseres i loven at retten også kan innhente politidokumenter der det er nødvendig for å få et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag, som et tillegg til dagens formulering om å innhente uttalelser fra barnevernet og sosialtjenesten. Sentrale regler i gjeldende barnelov med formål å beskytte barn mot vold og overgrep foreslås videreført og dels forsterket:

- Vernet mot vold styrkes med egen rettighetsbestemmelse i ny lov. Bestemmelsen er generell, og retter seg særlig mot foreldre og domstolen i avgjørelser om foreldretvister.
- Dersom samvær ikke er til det beste for barnet, må domstolen avgjøre at det ikke skal være samvær. Domstolen kan sette vilkår for samvær, og kan pålegge samvær under tilsyn. Den som har kontaktforbud eller besøksforbud kan som hovedregel ikke ha samvær med barnet. Bestemmelsene videreføres med enkelte presiseringer.
- Ved krav fra en part, plikter retten å ta midlertidig avgjørelse i saken dersom det er risiko for at barnet blir utsatt for vold. Bestemmelsen videreføres, og det innføres en frist for retten til å treffe slik avgjørelse innen seks uker, så vidt mulig.

Det understrekes i proposisjonen at barn og foreldres rett til samvær ikke gjelder i de tilfeller samvær ikke er til barnets beste. Denne tematikken ble belyst gjennom Stortingets behandling av Dokument 8:15 (2024–2025), hvor Stortinget fattet vedtak som vil kreve ytterligere oppfølging. Å beskytte barn mot vold og overgrep er et prioritert arbeid for regjeringen, og grepene som gjøres i forslaget til ny barnelov må sees i sammenheng med de øvrige tiltakene som følger av Prop. 36 S (2023–2024) *Opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2024–2028)*. Barne- og familiedepartementet har gitt Bufdir i oppdrag å følge opp mange av tiltakene på departementets område. Bufdir skal blant annet bidra til at krisesentrene gir veiledning til brukerne når det er spørsmål om samvær med barn ved mistanke om vold. Departementet påpeker at vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner er et komplekst felt, som krever tverrfaglig tilnærming. Løsningen på disse utfordringene ligger ikke alene på reguleringen i barneloven eller lovgivingen for øvrig. Her er det også behov for andre tiltak, som utvikling av ulike tjenestetilbud.

Departementet arbeider også med ny lov om familieverntjenesten, og vil blant annet se nærmere på familievernets arbeid i saker der det er et høyt konfliktnivå mellom partene og saker der det kan være risiko for vold eller overgrep.

Departementet viser også til at det i ny barnevernslov, som ble vedtatt i 2021, er gjort endringer for å tilpasse loven bedre til dagens samfunn og familiemønstre og for å gi barn bedre beskyttelse. I barnevernsloven § 2-2 er det presisert at barnevernstjenesten skal undersøke barnets helhetlige omsorgssituasjon og behov. Dette omfatter begge foreldrenes hjem i tilfeller der barna har foreldre som ikke bor sammen, se Prop. 133 L (2020–2021). Det vil si at undersøkelsen må omfatte både hjemmet der barnet bor fast og samværshjemmet, uavhengig av hvilken bosteds- og samværsordning foreldrene formelt har for barnet. Der barnet har omsorgspersoner

som ikke bor sammen, bør en undersøkelse rette seg mot begge for at barnevernstjenesten kan sies å ha vurdert barnets omsorgssituasjon på en forsvarlig måte.

I proposisjonen til ny barnevernslov har departementet også fremhevet viktigheten av rask oppfølging fra barnevernet i saker der det har kommet inn en bekymringsmelding om vold eller seksuelle overgrep mot barn. Bufdir og Politidirektoratet har sammen utarbeidet nasjonale retningslinjer for samhandling mellom politi og barnevernstjenesten ved bekymring om vold og/eller seksuelle overgrep mot barn. I tilfeller der en forelder er dømt for lovbrudd knyttet til vold eller overgrep vil barnevernstjenesten ofte være kjent med saken og være i gang med undersøkelse eller ha initiert barnevernstiltak.

Med ny barnevernslov ble det innført hjemmel i § 3-4 til å pålegge samværsforelder hjelpetiltak. I forarbeidene vises det til at dette kan bidra til en mer hensiktsmessig ivaretakelse av barnets behov i slike situasjoner, og at det også kan forhindre sak for domstolene om endringer i samværsordning etter barneloven. Se nærmere omtale av dette i Prop. 133 L (2020–2021) punkt 9.3.4. Det er imidlertid ikke hjemmel i barnevernsloven for å frata bare den ene forelderen foreldreansvaret, eller å endre den privatrettslige bosteds- og samværsordningen mellom foreldrene. Dette må etter gjeldende rett løses gjennom reglene i barneloven. Departementet viser i denne sammenheng til utredningen om bedre samordning mellom barneloven og barnevernsloven, omtalt over i punkt 2.1.

3.4 En lov som forebygger konflikt mellom foreldre

Et trygt familieliv er viktig for helsen, livskvaliteten og utviklingen til barn. Det er foreldrene som har hovedansvar for barns oppdragelse og utvikling, og som skal ivareta barnets grunnleggende rettigheter. Staten er forpliktet til å yte egnet støtte til foreldrene ved behov. Disse prinsippene følger blant annet av barnekonvensjonen og Grunnloven. Foreldrenes omsorgsplikt fremkommer også av barneloven. Foreldre kan i perioder ha større eller mindre utfordringer av ulik art. Når foreldre har utfordringer, som høyt konfliktnivå, kan dette ha alvorlige, negative konsekvenser for barnet. Det er derfor til det beste for barnet at foreldre som trenger det, får hjelp med utfordringer og konflikter og dessuten støtte i foreldrerollen, slik at de kan oppfylle foreldreansvaret sitt og være gode omsorgspersoner for barna sine.

Ny barnelov inneholder flere endringer som har til formål å forebygge og løse konflikter. Forslaget om daglig myndighet til begge etter samlivsbrudd, skal bidra til at foreldre får et rettslig likestilt utgangspunkt for å ivareta barnet, noe som kan bidra til færre konflikter og mer fleksible løsninger om bosted og samvær. At barnet har to foreldre som kan ta initiativ og følge opp barnet i barnehage, skole og på fritiden vil ofte være et gode for barnet. Under omsorgsplikten tilføyes det en bestemmelse som tydeliggjør at foreldre så langt mulig skal samarbeide, og en presisering av at foreldre må ta hensyn til at det som er best for barnet, kan endre seg gjennom barnets oppvekst, blant annet ut fra alder og modenhet. Barns grunnleggende rettigheter løftes i loven i et innledende kapittel, og blir dermed mer synlig for foreldre. Det vil være tydelig for foreldre hva de skal vurdere og hensynta når de skal inngå avtale etter samlivsbrudd. Barnet får en tydeligere stemme i forbindelse med mekling. Barnet får også rett til en egen samtale med mekler.

Det gjøres endringer i meklingsordningen og domstolsbehandlingen av foreldretvister, som for det første skal bidra til å dempe og løse konflikter, og for det andre fange opp barn som er i risiko og håndtere slike saker på en bedre måte enn i dag.

Formålet med mekling presiseres dit hen at det er å gi foreldre informasjon og et grunnlag for videre samarbeid om barnet, og å sette foreldrene i stand til å gjøre avtaler som ivaretar helsen, livskvaliteten og utviklingen til barnet. Ved samlivsbrudd skal foreldre møte til familiesamtale hos familievernet – dette tydeliggjør at foreldre er nærmest til å finne løsninger i de fleste tilfeller. Mekling blir etter forslaget forbeholdt tilfeller med kjent uenighet og konflikt, og hvor foreldre skal reise sak for domstolen eller er uenig om flytting. I familievernet er det utviklet et eget meklingsforløp for høykonfliktsaker, kalt prosessmekling. Departementet vil også se på om det bør være et eget meklingsforløp for flyttemeklinger. Der meklingen ikke fører til enighet, må partene ta saken for domstolen. Vedtatte endringer i rettshjelpsloven vil gi flere foreldre i foreldretvistsaker rett til fri rettshjelp etter behovsprøving. For noen foreldre vil en domstolsbehandling være nødvendig for at saken kan få en løsning. Retten får med ny lov en plikt til å vurdere om saken bør sendes tilbake til familievernet for mer mekling. Det innføres også en plikt for retten til å treffe en midlertidig avgjørelse, etter krav fra en part, i tilfeller der det er påstand om samværshindring, og at det er en frist på seks uker for dette, så vidt mulig. I de mest alvorlige sakene der det er risiko for barnets

helse eller utvikling, har myndighetene et særskilt ansvar for barns beskyttelse, og det kan være behov for andre virkemidler enn de barneloven har for å beskytte barnet. Se omtale i punkt 3.3.

Det er behov for etterarbeid for å oppnå mål om forebygging og bedre beskyttelse av barn. Nye regler krever god informasjon for god implementering, og det må på plass ny forskrift om mekling. Departementet arbeider med ny lov om familievernstjenesten og tema her vil blant annet være tiltak for forebygging og konflikthåndtering, og tiltak for å fange opp risikosaker slik at disse kan bli håndtert i domstolen, barnevernet og politiet.

4 Barns rettigheter – eget rettighetskapittel

4.1 Innledning

Dette kapittelet omhandler forslag til et nytt innledende kapittel om barns rettigheter i barneloven. Se lovforslaget §§ 1-1 til 1-5. Formålet med et eget rettighetskapittel er å tydeliggjøre at barneloven først og fremst skal sikre barns rettigheter, og at disse rettighetene har innvirkning for hvordan lovens øvrige bestemmelser skal tolkes. Omtalen i kapittelet baserer seg på forslag fra barnelovutvalgets utredning i NOU 2020: 14. Utvalget foreslår å innta fire sentrale rettigheter, noe departementet støtter. Dette gjelder hensynet til barnets beste, barnets rett til medvirkning, barnets rett til omsorg, utvikling og vern mot vold og barnets rett til familieliv. I tillegg foreslår departementet å innta barnets rett til ikke-diskriminering. Samtlige av barnekonvensjonens grunnprinsipper er dermed inntatt i det nye kapittelet.

4.2 Gjeldende rett

Barnets beste

Menneskerettslige rammer

Grunnloven § 104 andre ledd foreskriver at: «[v]ed handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.» Bestemmelsen kom inn i Grunnloven i 2014, og er uformet etter mønster av FNs barnekonvensjon artikkel 3 nr. 1 og EUs charter om grunnleggende rettigheter artikkel 24. Om vekten av barnets beste, uttaler Lønningutvalget i Dokument 16 (2011–2012) følgende på side 192:

> «Det må i den forbindelse presiseres at den vekten som skal legges på barnets interesser, vil variere alt etter hvor sterkt berørt barnet er, og hvor alvorlig beslutningen er for barnet. I saker angående foreldreansvar, bosted og samvær bør barnets interesser veie tungt, slik det fremkommer av barnelova § 48. I andre saker, hvor barnet er mindre berørt, kan man tenke seg at man også legger vekt på andre av sakens sentrale faktorer. Prinsippet om barnets beste vil således bære i seg en forholdsmessighetsvurdering, der barnets interesser veier tyngre desto mer alvorlig beslutningen er for barnet. En formulering om barnets beste bør derfor få frem at prinsippet er av stor betydning, men likevel ikke alltid det avgjørende hensyn.»

Barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 1 foreskriver at: «[v]ed alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.» Også enkelte andre bestemmelser i barnekonvensjonen omhandler barnets beste. Artikkel 9 nr. 1 gir adgang til, på visse vilkår, å skille barn fra foreldre mot deres vilje hvis det er nødvendig av hensyn til barnets beste, for eksempel ved foreldres mishandling av barnet. Etter artikkel 9 nr. 3 skal statene respektere den rett et barn som er atskilt fra en eller begge foreldre har til å opprettholde personlig forbindelse og direkte kontakt med begge foreldrene regelmessig, med mindre dette er i strid med barnets beste. Barnets beste er også omtalt i artikkel 18 om foreldres ansvar for oppdragelse og utvikling, og artikkel 20 om barn som er fratatt sitt familiemiljø. Barnets beste skal være «det overordnede hensynet» i avgjørelser om adopsjon, jf. artikkel 21.

FNs barnekomité har utgitt generell kommentar nummer 14 (CRC/C/GC/14) om innholdet i prinsippet om barnets beste etter barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 1. Barnekomiteens generelle kommentarer er ikke rettslig bindende, men har av Høyesterett blitt tillagt stor vekt ved tolkningen og anvendelsen av barnekonvensjonens bestemmelser, se blant annet HR-2020-661-S avsnitt 80.

Barnekomiteen legger i den generelle kommentaren til grunn at begrepet «barnets beste» er fleksibelt og må vurderes fra sak til sak (avsnitt 32). Barnekomiteen uttaler også at begrepet er dynamisk og dermed vil forandre seg over tid (avsnitt 11). Komiteen har utarbeidet en liste over momenter som kan tas i betraktning ved fastlegging av det konkrete barnets beste. Listen omfat-

ter momentene; barnets synspunkter, barnets identitet, bevaring av familiemiljøet og opprettholdelse av relasjoner, omsorg, beskyttelse og sikkerhet for barnet, barnets sårbarhetssituasjon og barns rett til helse og skolegang (avsnitt 48-79). Ulike momenter vurderingen av barnets beste kan trekke i forskjellige retninger, for eksempel barnets behov for beskyttelse mot vold som utøves av nære omsorgspersoner og barnets behov for å bevare familiemiljøet og relasjoner. I slike situasjoner må de ulike momentene vektes mot hverandre for å finne frem til en løsning som er til det beste for barnet (avsnitt 81). Barnekomiteen erkjenner at hensynet til barnets beste kan komme i konflikt med andre hensyn, også hensynet til andre personers rettigheter (avsnitt 39). Dette krever etter komiteens mening en nøye balansering av interessene og et passende kompromiss, dersom det er mulig.

Gjeldende barnelov

Barneloven § 48 første ledd lyder:

> «Avgjerder om foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet, kven barnet skal bu fast saman med og samvær, og handsaminga av slike saker, skal først og fremst rette seg etter det som er best for barnet.»

Bestemmelsen er plassert i saksbehandlingskapittelet, som regulerer prosessen og innholdet i domstolens avgjørelser om foreldreansvar, flytting ut av landet, hvor barnet skal bo, og om samvær. Utenfor dette kapittelet er barnets beste omtalt i et par bestemmelser, herunder at foreldre avtaler selv omfanget på samværet på bakgrunn av hva de mener er til barnets beste, og at retten må avgjøre at det ikke skal være samvær dersom samvær ikke er til barnets beste, jf. § 43.

Barneloven § 48 første ledd gir uttrykk for at både avgjørelser og saksbehandlingen av foreldretvister i domstolen, «først og fremst» skal rette seg etter barnets beste. Etter ordlyden gir dette hensynet til barnets beste en forsterket vekt sammenlignet med ordlyden i barnekonvensjonen og andre lover som slår fast at barnets beste skal være «et grunnleggende» hensyn. Ordlyden omfatter både innholdet i de materielle avgjørelsene og saksbehandlingen. Bestemmelsens anvendelsesområde omfatter alle som har arbeid eller oppdrag i forbindelse med en foreldretvist: dommere, advokater, sakkyndige og meklere.

Ordlyden «det som er best for barnet» gir anvisning på en konkret vurdering av det enkelte barns situasjon, i tråd med anvendelsen av prinsippet om barnets beste slik det er formulert i menneskerettighetene og annet regelverk. Verken ordlyden i § 48 eller forarbeidene konkretiserer nærmere hvilke momenter som skal vektlegges i avgjørelser etter barneloven. Det følger imidlertid av § 43 andre ledd ulike momenter som er relevante i avgjørelser og avtaler om samvær.

Barnets rett til medvirkning

Menneskerettslige rammer

Barnets rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv følger av Grunnloven § 104 første ledd. Bestemmelsen gir for det første en rett for barnet til å ytre seg i saker som angår dem, både overfor offentlige myndigheter, foreldre og andre private personer, selv om det erkjennes at denne rettigheten vanskelig kan håndheves overfor private (Dokument 16 (2011–2012) side 191). For det andre gir bestemmelsen en rett for barn til å øve innflytelse på beslutninger som angår dem. Det følger av ordlyden i Grunnloven § 104 at barnets mening må vurderes i lys av dets alder og utvikling.

Prinsippet om barnets rett til å bli hørt er ett av de fire generelle prinsippene i barnekonvensjonen og er inntatt i artikkel 12.

Barnekomiteen har uttalt seg om retten til å bli hørt i generell kommentar nummer 12 (CRC/C/GC/12). For den rettskildemessige vekten av uttalelsen, se omtalen av dette i forbindelse med barnet beste over. I kommentaren fremheves det at prinsippet om barns rett til å bli hørt har et bredt virkeområde, og at familien særlig er en arena der barnet skal ha rett til fritt å gi uttrykk for sine synspunkter, og der slike synspunkter skal bli tatt alvorlig fra tidlig alder (avsnitt 90).

Barnekomiteen går også nærmere inn på retten til å bli hørt i rettslige og administrative prosesser, og nevner skilsmisse og separasjon som eksempler på sakstyper der lovgivningen må sikre barnets rett til å bli hørt av både beslutningstakere og i meklingsprosessen (avsnitt 51–52). Barnet har rett til «fritt» å gi uttrykk for sine synspunkter. Komiteen uttrykker at dette betyr at barnet kan gi uttrykk for sine synspunkter uten press, og selv velge om han/hun vil benytte seg av retten til å bli hørt. Det betyr også at barnet ikke skal manipuleres eller utsettes for utilbørlig påvirkning eller press (avsnitt 22).

Komiteen fremhever at retten til informasjon er en sentral forutsetning for oppfyllingen av barnets rett til å bli hørt (se avsnitt 16, 25, 82). Etter artikkel 12 skal barnets meninger tillegges «behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet».

Barnekomiteen legger til grunn at det er nødvendig å gjøre en individuell vurdering av barnets forståelsesnivå i hvert enkelt tilfelle (avsnitt 29). Barnekomiteen fremholder at det ikke er noe motsetningsforhold mellom barnets beste og barnets rett til å bli hørt, men poengterer nødvendigheten av å høre barnet i vurderingen av hva som er til barnets beste (avsnitt 74).

Gjeldende barnelov

Prinsippet om barns rett til å bli hørt etter barneloven er nedfelt både innad i familien, som en begrensning og presisering av foreldreansvaret, og også overfor andre barnet bor hos, eller som har med barnet å gjøre. Retten til å bli hørt gjelder også i forbindelse med saksbehandlingen når det skal tas avgjørelse om personlige forhold for barnet, inkludert saker om foreldreansvar, bosted og samvær.

Barneloven § 31 første ledd formulerer bestemmelsen om barns uttalerett i familien:

> «Etter kvart som barnet blir i stand til å danne seg eigne synspunkt på det saka dreiar seg om, skal foreldra høyre kva barnet har å seie før dei tek avgjerd om personlege forhold for barnet. Dei skal leggje vekt på det barnet meiner alt etter kor gammalt og modent barnet er. Det same gjeld for andre som barnet bur hos eller som har med barnet å gjere.»

Defineringen av «personlege forhold» avgrenser bestemmelsen mot økonomiske forhold, som er nærmere regulert i lov 26. mars 2010 nr. 9 om vergemål (vergemålsloven). For øvrig indikerer ordlyden «personlege forhold» at bestemmelsens rekkevidde er vid. Bestemmelsen får anvendelse på alt fra dagliglivets små og store avgjørelser til spørsmålet om hvor barnet skal bo når foreldrene flytter fra hverandre. Det understrekes i Ot.prp. nr. 62 (1979–80) punkt 5.2.2 at bestemmelsen ikke skal forstås som noen selvbestemmelsesrett, men derimot at foreldrenes avgjørelse ikke skal treffes over hodet på barnet. Første ledd tredje punktum ble tilføyd ved komitébehandlingen. Den retter seg mot verger, fosterforeldre, institusjoner eller andre som barnet bor hos i kortere eller lengre perioder, eller som på annen måte har med barnets personlige forhold å gjøre. Komiteen understreket i Innst. O. nr. 30 (1980–81), kapittel V, punkt 2 at spørsmålet om barn burde høres av andre enn disse, for eksempel av offentlige myndigheter, burde følge av særlovgivningen, men at i den grad det ikke er gitt særregler, kan § 31 første ledd jf. andre ledd være veiledende.

Barneloven § 32 gir barnet rett til selvbestemmelse fra fylte 15 år i spørsmål om valg av utdanning og inn- og utmelding av foreninger. Barneloven § 33 gir barnet gradvis selvbestemmelsesrett frem til barnet fyller 18 år. Bestemmelsene konkretiserer barns medvirkningsrett. Se nærmere omtale av dette i proposisjonens punkt 6.6 og 6.7.

Retten til å bli hørt i saksbehandlingen følger av barneloven § 31 andre ledd. Også § 61 første ledd nr. 4 gir regler om at dommeren kan høre barnet, men sammenholdt med § 31 andre ledd skal denne forstås som en skal-regel. Barneloven § 31 andre ledd lyder:

> «Eit barn som er fylt sju år, og yngre barn som er i stand til å danne seg eigne synspunkt, skal få informasjon og høve til å seie meininga si før det blir teke avgjerd om personlege forhold for barnet, mellom anna om foreldreansvaret, kvar barnet skal bu fast og samvær. Meininga til barnet skal bli vektlagt etter alder og modning. Når barnet er fylt 12 år, skal det leggjast stor vekt på kva barnet meiner.»

Bestemmelsen kom inn ved komitébehandlingen av barneloven på Stortinget. For det første konkretiserte den at i noen typer saker skal barnet alltid gis mulighet til å bli hørt, og at dette gjelder spørsmålet om barnets bosted etter samlivsbrudd. For det andre utvidet den kretsen av hvem som har plikt til å høre barnet, sammenlignet med det som var foreslått av utvalget og departementet (Innst O. nr. 30 (1980–81), kapittel V, punkt 2).

Barnets rett til ikke-diskriminering

Menneskerettslige rammer

I Grunnloven § 98 fremgår at alle er like for loven. Bestemmelsen gir et generelt diskrimineringsvern for alle, også barn.

Prinsippet om ikke-diskriminering er ett av de fire grunnprinsippene i barnekonvensjonen fremhevet av barnekomiteen. Barnekonvensjonens artikkel 2 slår fast at statene skal respektere rettighetene til barn uten diskriminering av noe slag og uten hensyn til barnets, dets foreldres eller verges «rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politiske eller annen oppfatning, nasjonale, etniske eller sosiale opprinnelse, eiendomsforhold, funksjonshemming, fødsel eller annen stilling». Diskrimineringsvernet etter barnekonvensjonen er et såkalt aksessorisk diskrimineringsvern, som innebærer at bestemmelsen beskytter mot diskriminering i forbindelse med oppfyllelse av en av de materielle rettighetene i

konvensjonen. Diskriminering i barnekonvensjonens forstand innebærer at det foreligger usaklig eller urimelig forskjellsbehandling av like tilfeller eller likebehandling av ulike tilfeller.

EMK artikkel 14 gir også et forbud mot diskriminering. Også EMK artikkel 14 er aksessorisk, og benyttes som et tolkningsprinsipp for de øvrige materielle rettighetene i konvensjonen, se blant annet *Carson og andre mot Storbritannia*, nr. 42184/05 i avsnitt 63. EMK artikkel 14 lister opp en rekke diskrimineringsgrunnlag, men den er ikke uttømmende. EMD har blant annet innfortolket et forbud mot diskriminering på grunnlag av alder i *Schwizgebel mot Sveits,* nr. 25762/07 avsnitt 85 og *Carvalho Pinto de Sousa Morais mot Portugal,* nr. 17484/15 avsnitt 45. Diskriminering basert på «fødsel» krever særlig tungtveiende grunner for ikke å krenke artikkel 14. Dette har EMD slått fast blant annet i *Inze mot Østerrike*, nr. 8695/79.

Gjeldende barnelov mv.

Barneloven har ingen eksplisitte bestemmelser om diskrimineringsvern for barn. Diskrimineringsvernet følger imidlertid av andre lover, som også omfatter barn, hovedsakelig lov 16. juni 2017 nr. 51om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven). I lovforslaget som ble fremmet for Stortinget foreslo departementet at lovens saklige virkeområde skulle omfatte alle samfunnsområder, med unntak av «familieliv og andre rent personlige forhold» (Prop. 81 L (2016–2017) punkt 9.1). Under behandlingen av forslaget på Stortinget ble det imidlertid flertall for et forslag i Innst. 389 L (2016–2017) side 9, som sier at loven skal gjelde på alle samfunnsområder. Det ble påpekt at dette har en positiv signaleffekt, blant annet for de som opplever diskriminering i hjemmet, for eksempel unge homofile som blir kastet ut hjemmefra, eller jenter fra familier med innvandrerbakgrunn som kontrolleres strengere enn sine brødre.

Barnets rett til liv og optimal utvikling

Menneskerettslige rammer

Retten til liv er beskyttet av Grunnloven § 93 første ledd. Denne bestemmelsen gjelder for alle mennesker, også barn. Grunnloven § 104 tredje ledd inneholder en forpliktelse for staten til å legge forholdene til rette for barnets utvikling. I begrunnelsen for forslaget til bestemmelsen viste Lønning-utvalget til at tilretteleggingsplikten for utvikling er ment å favne om opplæring og utdanning, helsetjenester, gode oppvekstsvilkår, økonomisk og sosial trygghet samt omsorg og tilhørighet i familien (Dokument 16 (2011–2012) punkt 32.5.6).

SP artikkel 6 nr. 1 slår fast at ethvert menneske har en iboende rett til livet. Etter EMK er retten til liv beskyttet i artikkel 2. Hva gjelder retten til personlig utvikling har EMD vist i saken *K.A og A.D mot Belgia*, nr. 42758/98 og nr. 45558/98 at denne er integrert i retten til privatliv som er inntatt i EMK artikkel 8.

Barnekonvensjonens artikkel 6 omhandler barnets rett til liv, overlevelse og utvikling. Barnekomiteen har uttalt i generell kommentar nummer 5 (CRC/GC/2003/5) avsnitt 12 at komiteen «[…] forventer at partene tolker «utvikling» i videste betydning som et holistisk begrep, som omfatter barnets fysiske, psykiske, åndelige, moralske, psykologiske og sosiale utvikling. Gjennomføringstiltakene skal ha som siktemål å skape en optimal utvikling for alle barn.»

Gjeldende barnelov

Retten til liv og optimal utvikling er ikke direkte regulert i barneloven. Bestemmelsene om forbud mot bruk av vold og at det skal tas hensyn til at barnet ikke skal utsettes for vold eller utsettes for annen skade eller fare, har en side til statenes positive forpliktelser til å beskytte livet.

Barnets rett til omsorg og beskyttelse

Menneskerettslige rammer

Grunnloven § 104 tredje ledd første punktum gir barnet rett til vern om sin personlige integritet. Etter Grunnloven § 104 tredje ledd andre punktum skal staten legge forholdene til rette for barnets utvikling, og etter forarbeidene er dette ment å favne om også omsorg og tilhørighet i familien (Dokument 16 (2011–2012) punkt 32.5.6).

Barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 2 slår fast at barn har rett til omsorg og beskyttelse. Omsorgsbegrepet må tolkes vidt, slik at det omfatter både fysisk, materiell og psykisk omsorg. Konvensjonen legger videre i artikkel 3 nr. 2 til grunn at det først og fremst er familien som skal dekke barnets grunnleggende behov for omsorg. Etter barnekonvensjonen artikkel 19 har barnet rett til vern mot vold, overgrep og utnyttelse fra sine omsorgspersoner, enten det er foreldre, verger eller andre som har omsorgen for barnet. Barnekomiteen har i generell kommentar nummer 13 (CRC/C/GC/13) nærmere beskrevet barnets rett til frihet fra alle former for vold. Komiteen gir her uttrykk for at det finnes ingen unntak fra hva slags former for

vold barnet skal beskyttes mot (avsnitt 17). All vold er ifølge komiteen uakseptabel etter barnekonvensjonen, uansett hvor mild den er. Komiteen gir også i den aktuelle kommentaren flere definisjoner, blant annet av hva man skal forstå med fysisk vold, psykisk vold og vanskjøtsel eller forsømmelig behandling og utnytting (avsnitt 20-22). Barnekonvensjonen inneholder også en egen bestemmelse i artikkel 34 som skal verne barn mot seksuell utnyttelse.

Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (CETS 210, Istanbul-konvensjonen) pålegger Norge flere forpliktelser som også inkluderer beskyttelse av barn. Forpliktelsene omfatter forebygging, beskyttelse, overvåkning og opplæring. Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk (CETS 201, Lanzarote-konvensjonen) er også relevant. Konvensjonen slår fast at stater i og utenfor Europa skal vedta spesifikk lovgivning og treffe tiltak for å forhindre seksuell vold, for å beskytte barneofre og for å straffeforfølge gjerningspersoner.

Gjeldende barnelov

Retten til omsorg kommer til uttrykk gjennom flere bestemmelser i barneloven. Barneloven § 30 gir regler om innholdet i foreldreansvaret. Bestemmelsen slår fast at barn har krav på omsorg og omtanke fra de som har foreldreansvaret, og gir nærmere regler om rettigheter og plikter for foreldrene overfor egne barn. Barn har etter barneloven også rett til omsorg og omtanke fra foreldre som har samvær med barnet, uavhengig av om forelderen har del i foreldreansvaret, eller ikke, jf. § 42 andre ledd. Det økonomiske ansvaret for barn – forsørgelsesplikten – er skilt ut i et eget kapittel i barneloven.

Retten til beskyttelse mot vold, overgrep og omsorgssvikt følger også av flere bestemmelser i barneloven. For det første setter barneloven § 30 tredje ledd forbud mot oppdragervold. Spørsmålet om bruk av vold i såkalt oppdragerøyemed var tema for en avgjørelse i Høyesterett i Rt. 2005 s. 1567 («klapsedommen»). Høyesterett uttalte her at det ikke ble rammet av den aktuelle straffebestemmelsen «om foreldre i oppdragelsesøyemed tildeler sine barn lettere klaps». Avgjørelsen ledet frem til en endring i barneloven § 30 tredje ledd, som presiserte forbudet mot bruk av all vold, også i oppdragelsesøyemed.

I barnelovens kapittel om samvær er det også flere bestemmelser som tar sikte på å beskytte barn mot vold og overgrep. Barneloven § 43 første ledd tredje punktum sier at dersom samvær ikke er til barnets beste, må retten avgjøre at det ikke skal være samvær. I barneloven § 43 b fremgår at et kontaktforbud etter lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven) § 57 eller lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) § 222a går foran avtale eller avgjørelse om samvær, og kom inn i barneloven ved en lovendring som hadde som formål å gi barn bedre rettsvern mot vold og overgrep (Prop. 167 L (2016–2017)). Bestemmelsene er nærmere omtalt i proposisjonens kapittel 8 om samvær.

Barneloven § 48 andre ledd er en generell bestemmelse inntatt i lovens saksbehandlingskapittel, som sier at det ved avgjørelser etter barneloven skal tas hensyn til at barnet ikke skal utsettes for vold eller på annet vis bli behandlet slik at dets fysiske eller psykiske helse utsettes for skade eller fare. Barneloven § 56 andre ledd andre punktum viser at ved domfellelse for alvorlig vold eller overgrep mot egne barn kreves ikke forutgående mekling, og § 60 første ledd femte punktum fastsetter at etter krav fra en part må retten treffe midlertidig avgjørelse dersom det er risiko for vold og overgrep mv. Barneloven § 61 første ledd nr. 5 gir retten anvisning på å treffe noen særlige prosessuelle tiltak når saken omhandler vold, overgrep eller omsorgssvikt, og § 65 tredje ledd om tvangsfullbyrdelse bestemmer at umulighetskriteriet for tvangsfullbyrdelse omfatter blant annet tilfeller der det er risiko for vold eller annen skade eller fare. Se nærmere omtale av bestemmelsene i proposisjonens kapittel 11 og 13.

Barnets rett til familieliv

Menneskerettslige rammer

Grunnloven § 102 første ledd statuerer at «[e]nhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv.» Dette gjelder følgelig også for barn. Videre statuerer Grunnloven § 104 hvordan barn har rett til å få innfridd sine rettigheter «fortrinnsvis i egen familie», som innebærer at barn i utgangspunktet har rett til å få omsorg og vokse opp i sin familie. Høyesterett har lagt til grunn at §§ 102 og 104 er «komplementære, slik at barnets interesser inngår som et tungtveiende element ved forholdsmessighetsvurderingen etter Grunnloven § 102», se HR-2015-206-A avsnitt 66.

Barnekonvensjonen artikkel 16 gir barnet en rett til privatliv og familieliv. Etter artikkelens første punkt skal ikke barn «utsettes for vilkårlig eller ulovlig innblanding i sitt privatliv, sin familie, sitt hjem eller sin korrespondanse [...]».

Barnekonvensjonen artikkel 9 omhandler barnets rett til familieliv med foreldrene. Artikkel 9 nr. 1 formulerer utgangspunktet om at et barn ikke skal bli skilt fra sine foreldre mot deres vilje, men åpner for at det kan treffes beslutning om slik atskillelse på visse vilkår og når dette er til barnets beste. Bestemmelsen angir når det eksempelvis kan være nødvendig med slik atskillelse, for eksempel der foreldrene bor atskilt og det må treffes en beslutning om hvor barnet skal bo. Etter artikkel 9 nr. 3 skal partene i konvensjonen «respektere den rett et barn som er atskilt fra en eller begge foreldre har til å opprettholde personlig forbindelse og direkte kontakt med begge foreldrene regelmessig, med mindre dette er i strid med barnets beste». Foreldres rettigheter og forpliktelser overfor egne barn kommer også til uttrykk gjennom konvensjonens artikkel 18.

Barnet har også krav på respekt for sitt familieliv i henhold til EMK artikkel 8 og SP artikkel 17. Etter EMK artikkel 8 gis alle, inkludert barn, rett til respekt for sitt privatliv og familieliv. I praksis betyr dette at barn har rett til å opprettholde relasjoner med sine foreldre og andre familiemedlemmer. Staten har en plikt til å beskytte disse rettigheten, og inngrep i retten til familieliv må være i samsvar med loven, ha et legitimt formål, og være nødvendig i et demokratisk samfunn. Tilsvarende vilkår for inngrep i Grunnloven § 102 er innfortolket av Høyesterett.

Gjeldende barnelov

Barneloven kapittel 8 gir regler om samvær mellom barn og foreldre som ikke bor sammen. Barneloven § 42 første ledd slår fast at barnet har rett til samvær med begge foreldrene selv om de lever hver for seg. Barnelovens regler i kapittel 5 gjelder foreldreansvar og hvor barnet skal ha bosted, og angår familielivet. Blant annet legger barneloven til rette for delt bosted ved at foreldre står fritt til å avtale at barnet kan bo med begge etter samlivsbrudd, jf. barneloven § 36. Bestemmelsene om foreldreansvar, bosted og samvær gjennomfører barnets rett til familieliv.

Barnets rett til personvern og privatliv

Menneskerettslige rammer

Grunnloven § 102 verner om retten til respekt for privatliv, familieliv, hjem og kommunikasjon. Lønningutvalget viser til at ordlyden er ment å skulle fange opp både privatliv, personvern og personopplysningsvern og dermed beskytte personvernet i vid forstand (Dokument 16 (2011–2012) punkt 30.6.6). Grunnloven § 104 gjelder barns rettigheter, og slår i tredje ledd fast at barn har rett til vern om sin personlige integritet. I NOU 2022: 11 punkt 4.1.1 har Personvernkommisjonen uttalt følgende:

> «Grl. § 104 bygger på sentrale bestemmelser i FNs barnekonvensjon. Konvensjonen gjelder som norsk lov med forrang fremfor annen lovgivning, jf. menneskerettsloven § 3. […] Etter Grunnloven § 102 annet ledd skal statens myndigheter sikre et «vern om den personlige integritet». Barns integritetsvern etter § 104 er altså sterkere enn dette. Begrunnelsen for dette er at barn er særlig sårbare, og fordi de i større grad enn myndige personer trenger myndighetenes hjelp for å beskytte sin personlige integritet.»

EMK artikkel 8 nr. 1 beskytter retten til respekt for privatliv, familieliv, hjem og korrespondanse, og under dette omfattes personvern. Etter EMDs praksis rommer bestemmelsen også vern om personopplysninger (se NOU 2009: 1 punkt 6.1.3 og NOU 2020: 14 punkt 8.5.7.2). EMDs praksis, blant annet *Söderman mot Sverige,* nr. 5786/08, viser også at nasjonale myndigheter har positive forpliktelser til å hindre at borgerne begår privatlivskrenkelser mot hverandre.

SP artikkel 17 beskytter på samme måte retten til privatliv. Barnekonvensjonen artikkel 16 beskytter også barnets rett til privatliv. Retten til beskyttelse mot inngrep i privatlivet reiser flere problemstillinger i relasjonen mellom barn og foreldre. Artikkel 16 må leses i lys av konvensjonens artikkel 5 om foreldrenes veiledningsrett og -plikt knyttet til barnets gradvise utvikling. For en nærmere omtale av retten til personvern, se proposisjonens punkt 6.8.

Gjeldende barnelov

Retten til personvern og privatliv gjelder både voksne og barn og ivaretas etter norsk rett gjennom ulikt regelverk. Barneloven inneholder ikke bestemmelser som eksplisitt verner barnets rett til personvern og privatliv. Imidlertid er bestemmelsen i § 30 første ledd andre punktum, om at foreldre har rett og plikt til å ta avgjørelser om personlige forhold for barnet, av betydning for barns personvern. Personlige forhold innebærer også forvaltning av barns rett til personvern. Foreldreansvaret skal utøves ut fra barnets interesser og behov, jf. § 30 første ledd fjerde punktum. Foreldrenes avgjørelse må også ta hensyn til barnets

egne meninger og gradvise selvbestemmelsesrett, jf. barnelovens §§ 31 og 33. Se proposisjonens punkt 6.8

Barnets rett til språklig, kulturell og religiøs identitet

Menneskerettslige rammer

Det er i dag ingen særlige bestemmelser i barneloven som spesifikt omhandler barnets rett til språklig, kulturell og religiøs identitet. Barnets rett til å leve i pakt med sin kultur, til bekjennelse og utøvelse av sin religion og retten til å bruke sitt eget språk er nedfelt i barnekonvensjonen artikkel 30:

> «I stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller personer som tilhører en urbefolkning, skal et barn som tilhører en slik minoritet eller urfolk, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk.»

Barn som midlertidig eller permanent er fratatt sitt familiemiljø, skal sikres alternativ omsorg, jf. konvensjonens artikkel 20. Barnekomiteen har vist til i generell kommentar nummer 11 (CRC/C/GC/11) avsnitt 17, at bestemmelsen må ses i sammenheng med barnekonvensjonen artikkel 8 om respekt for barnets identitet, og skal forstås som en positiv rettighet for barnet. Rettigheten etter bestemmelsen må likevel harmoniseres med de øvrige rettighetene barnet har etter konvensjonen, herunder hensynet til barnets beste i artikkel 3. Ved vurderingen av ulike løsninger «skal det tas tilbørlig hensyn til ønskeligheten av kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn». I barnekomiteens generelle kommentar nummer 14 (CRC/C/GC/14) avsnitt 56 poengteres det videre at:

> «Når det gjelder for eksempel religiøs og kulturell identitet, ved vurdering av et fosterhjem eller plassering for et barn, skal det tas hensyn til ønskeligheten av kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn (art. 20, para. 3), og beslutningstaker må ta hensyn til denne spesifikke konteksten ved vurdering og fastsettelse av barnets beste. Det samme gjelder i tilfelle adopsjon, separasjon fra eller skilsmisse hos foreldrene. Passende hensyn til barnets beste tilsier at barn har tilgang til kultur (og språk, hvis mulig) fra sitt opprinnelige land og familie, og muligheten til å få tilgang til informasjon om sin biologiske familie, i samsvar med de juridiske og faglige forskriftene til det gitte landet (se art. 9, para. 4).»

Særlig om urfolk og nasjonale minoriteter

Samer er gitt et vern gjennom ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, SP artikkel 27, samt i barnekonvensjonen artikkel 30. FNs erklæring om urfolks rettigheter er også et sentralt dokument. Hovedprinsippet i ILO-konvensjonen er urfolks rett til å bevare og videreutvikle sin egen kultur, og myndighetenes plikt til å treffe tiltak for å støtte dette. Konvensjonen har videre bestemmelser om urfolks rett til selv å bestemme over sin kulturelle utvikling, til å lære å bruke eget språk og til å opprette egne institusjoner til å representere seg overfor myndighetene. Konvensjonen har også bestemmelser om diskriminering av urfolk, og om myndighetenes forpliktelser til å konsultere urfolk i saker som kan få direkte betydning for dem.

Samiske barn har også særskilte rettigheter i norsk lovgivning. Etter Grunnloven § 108 er staten forpliktet til å legge forholdene til rette for at det samiske folk, som urfolk, kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven) gir blant annet en utvidet rett til bruk av samiske språk i rettsvesenet og i helse- og omsorgsinstitusjoner i forvaltningsområdet for samiske språk.

Barnekomiteen har i sine anbefalinger til Norges femte og sjette rapportering, sagt om språkopplæring i punkt 33 a) at samiske barn har rett til samisk språkopplæring. Barnekomitéen vektlegger at dette er barnets selvstendige rett. Dette følges også opp i forarbeidene til barnevernsloven der det understrekes at samiske barn har særskilte rettigheter til å leve i pakt med sin kultur og bruke sitt eget språk sammen med andre medlemmer av sin gruppe, jf. barnekonvensjonen, se Prop. 133 L (2020-2021) s. 104. I lovkommentar til barnevernslovens § 1-8 vises det også til at «[E]n viktig presisering følger likevel av at det er barnets bakgrunn som skal ivaretas, ikke foreldrene eller familiens». Dette innebærer at der foreldre står i konflikt så skal ikke dette gå utover barnets selvstendige rett til språkopplæring.

I Norge er kvener/norskfinner, jøder, romer, romanifolk/tatere og skogfinner nasjonale minoriteter. Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter pålegger statene å

legge forholdene til rette for at de nasjonale minoritetene kan uttrykke, bevare og videreutvikle sin kultur og identitet. Norge ratifiserte konvensjonen i 1999. Partene forplikter seg til å fremme de forutsetninger som er nødvendige for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, kan bevare og utvikle sin kultur, samt bevare de grunnleggende bestanddelene av sin identitet, som religion, språk, tradisjoner og kulturarv.

4.3 Nordisk rett

Sverige

Den svenske föräldrabalken har en oppbygning som i grove trekk ligner mye på den norske barneloven. Loven gir regler om foreldreskap, foreldreansvar, bosted, samvær, barnebidrag, saksbehandling og tvangsfullbyrding, men også regler om adopsjon, vergemål m.m. Loven gir ulike bestemmelser som gjennomfører barns menneskerettigheter, men på samme måte som i den norske loven er bestemmelsene spredt gjennom loven og knyttet til de forskjellige områdene loven regulerer. Det er inntatt flere rettighetsbestemmelser i loven, for eksempel kapittel 6 § 1 om at barnet skal behandles med respekt for sin person og egenart, og ikke utsettes for kroppslig straff eller annen krenkende behandling. Videre følger det av kapittel 6 § 2a at barnets beste skal være avgjørende for alle spørsmål om foreldreansvar, bosted og samvær. Barnet skal gis mulighet til å uttrykke sine meninger og meningene skal vektlegges ut fra barnets alder og modenhet, jf. § 2b.

Danmark

I dansk rett er den rettslige reguleringen som tilsvarer den norske barneloven, fordelt mellom to lover: børneloven, som gir regler om foreldreskap, og forældreansvarsloven, som gir regler om i hovedsak foreldreansvar, bosted og samvær. Begge lovene gir regler om saksbehandlingen, men dette suppleres også av familieretshusloven og retsplejeloven. Den danske børneloven gir ingen særskilte rettighetsbestemmelser for barn. Forældreansvarsloven gir derimot en rekke rettighetsbestemmelser. Lovens innledende kapittel har flere bestemmelser om barns rettigheter, herunder § 1 om at barnets beste og barnets trivsel og beskyttelse skal komme i første rekke i alle forhold omfattet av loven, § 2 om rett til omsorg og trygghet, § 4 om at avgjørelser skal treffes ut fra hva som er best for barnet, og at det ikke skal utsettes for vold mv. samt § 5 om at det skal tas hensyn til barnets synspunkter etter alder og modenhet i alle forhold som vedrører barnet. I tillegg inneholder forældreansvarsloven også andre bestemmelser som gjennomfører barns rettigheter, for eksempel bestemmelser om rett til samvær og mer konkretiserte bestemmelser om rett til beskyttelse, barnets beste og barnets rett til å bli hørt i saksbehandlingen.

Finland

I Finland gir lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt mange av bestemmelsene som svarer til den norske barneloven. Lovens innledende kapittel gir flere bestemmelser om rettigheter for barn. Lovens §§ 1 og 2 angir formålet med henholdsvis foreldreansvaret for barn og samværsretten med barn. Bestemmelsene formulerer blant annet barns rett til omsorg og beskyttelse mot alle former for vold og barnets rett til kontakt med begge foreldrene. Lovens § 4 gir regler om foreldre med foreldreansvar sine oppgaver, herunder å høre barnet før det treffer beslutninger, når barnets alder og utviklingsnivå og spørsmålets natur gjør det mulig. Andre bestemmelser av særlig interesse som rettighetsbestemmelser er lovens §§ 10 og 11, som er generalbestemmelser om henholdsvis hensynet til barnets beste og barnets rett til å bli hørt i saker om foreldreansvar, bosted og samvær.

Island

Den islandske barneloven åpner med en bestemmelse som har overskriften «[b]arnets rettigheter», som tar opp i seg alle de fire generelle prinsippene fra FNs barnekonvensjon. Bestemmelsens første ledd slår fast barns rett til liv og utvikling, omsorg og beskyttelse, uten diskriminering av noe slag. Den spesifiserer at barn ikke skal utsettes for noen former for vold, overgrep eller uverdig behandling. Andre ledd gjennomfører prinsippet om barnets beste som et grunnleggende hensyn, mens tredje ledd formulerer prinsippet om at alle barn skal få si sin mening i alle saker som angår dem, og at deres meninger skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet. I tillegg inneholder loven flere bestemmelser som gir konkrete rettigheter, blant annet § 43 som gir barnet rett til å uttrykke synspunkter og å bli hørt i saker for domstolen, samt §§ 46 og 46 A som omhandler barnets rett til samvær med henholdsvis foreldrene og andre.

4.4 Utvalgets forslag

Innledning

Barnelovutvalget foreslår at det tas inn bestemmelser om barns rettigheter i et innledende kapittel i ny barnelov. De rettighetene som utvalget ønsker å innta er hensynet til barnet beste, barnets rett til medvirkning, barnets rett til omsorg, utvikling og vern mot vold, og barnets rett til familieliv. Utvalget anser disse for å være de mest sentrale rettighetene, og mener barneloven bør innledes med disse rettighetene for å synliggjøre at loven tar utgangspunkt i barns rettigheter, og har som formål å ivareta disse. Utvalget mener at det å fremheve rettighetene innledningsvis vil gjøre dem mer anvendbare og opplyste for brukerne av loven.

Utvalget ønsker ikke å gå inn for en helhetlig barnerettighetslov, og ønsker dermed ikke å utvide virkeområdet til barneloven. Barneloven bør gi uttrykk for de av barnas menneskerettigheter som faller naturlig innenfor rettsområdet barn og foreldre. Utvalget viser til at en helhetlig barnelov er lite heldig ut ifra sektorprinsippet. Utvalget understøtter ønsket om sektorspesifikk innarbeidelse av barnerettighetene blant annet med at det vil være lovgivningsteknisk utfordrende å gjennomføre samtlige av barns rettigheter i én enkelt lov.

Utvalget viser til at den gjeldende barnelovens bestemmelser i noen tilfeller har dannet grunnlag for nye bestemmelser innen barnerett i annet lovverk. Utvalget legger til grunn at barneloven også i fremtiden skal være en normgivende lov for barneretten generelt, og at bestemmelsene om barns rettigheter bør være grundige og gjennomtenkte. Etter utvalgets mening er det derfor viktig at de av barns menneskerettigheter som aktualiserer seg innenfor barnelovens virkeområde, kommer tydelig til uttrykk i loven, og utvalget ser her behov for noen tydeliggjøringer, presiseringer og strukturelle grep i loven.

Utvalget går inn for fortsatt å la barns rettigheter etter barneloven som hovedregel følge de ulike kapitlene i loven der de hører hjemme. Det er etter utvalgets syn viktig at rettighetsbestemmelsene er tilgjengelige for ulike brukere av loven, som kanskje bare anvender én del av loven, og at man ikke skal måtte slå opp i ulike deler av loven for å bli kjent med rettighetene. Utvalget ser likevel behov for at enkelte sentrale rettigheter for barn løftes frem og gis en mer allmenn anvendelse, og som et supplement til den kapittelvise innplasseringen.

Barnets beste

Utvalget foreslår å ta inn en generell bestemmelse om barnets beste først i loven. I tillegg mener utvalget at prinsippet om barnets beste bør tas inn enkelte andre steder i loven, der det kan konkretiseres etter behov. Denne lovgivningsteknikken vil etter utvalgets syn ivareta hensynet til at prinsippet må ha et allment virkeområde i loven og være synlig, samtidig som prinsippet konkretiseres og tydeliggjøres noen steder i loven knyttet til enkelte handlinger og avgjørelser.

Utvalget ser det som en svakhet med dagens barnelov at prinsippet om barnets beste bare er tatt inn i lovens saksbehandlingskapittel, og etter ordlyden avgrenser seg til avgjørelser om foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet, hvem barnet skal bo fast med, samvær og saksbehandlingen av slike saker. Utvalget understreker at hensynet til barnets beste etter barnekonvensjonen og Grunnloven også skal gjelde i øvrige saker, som blant annet foreldreskap og underholdsbidrag. Prinsippet omfatter også foreldre sine handlinger overfor barn.

Utvalget holder fast ved at dagens ordlyd i § 48 om at avgjørelser «først og fremst» skal rette seg etter det som er best for barnet, bør stå i bestemmelsen som relaterer seg til innholdet i de materielle avgjørelsene og saksbehandlingsreglene i saker om foreldreansvar, flytting, fast bosted og samvær. I bestemmelsen om innholdet i foreldreansvaret vil utvalget også innta prinsippet om barnets beste. I denne bestemmelsen har utvalget foreslått at for dem som har foreldreansvar, skal hensynet til barnets beste «kome i første rekkje». I en innledende, generell bestemmelse, som gjelder for alle handlinger som omfattes av loven, går utvalget inn for en noe annen formulering. Dette skyldes at det vil variere hvor mye hensynet skal vektes i møte med andre legitime hensyn og interesser. Utvalget mener ordlyden bør følge bestemmelsene i barnekonvensjonen og Grunnloven, og foreslår lovfestet at barnets beste skal være «eit grunnleggjande omsyn». Utvalget foreslår ikke å liste opp vurderingsmomentene for hva som ligger i barnets beste.

Barnets rett til medvirkning

Utvalget mener at barnets rett til å bli hørt må komme tydelig frem flere steder i barneloven. For det første foreslår utvalget at retten til å bli hørt skal løftes frem i et innledende kapittel. For det andre foreslår utvalget at retten til å bli hørt innad i familien skal være lovfestet, som i dag. Prinsip-

pet foreslås plassert som en del av innholdet i foreldreansvaret, som en plikt for foreldrene til å høre barn. Etter utvalgets syn er det viktig at en lov om barn og foreldre legger noen normative føringer på hvordan familien, som er barnets primære base, skal ivareta barns rettigheter. For det tredje foreslår utvalget at barnets rett til å bli hørt tydeliggjøres som en rettighet når saker om foreldreansvar, fast bosted, samvær og flytting m.m. skal behandles for domstolene. Utvalget mener at plassering av en bestemmelse om barns rett til medvirkning i et innledende kapittel vil sende et sterkt signal både til foreldrene i familiesammenheng og til domstolene i foreldretvistsaker om at denne rettigheten er grunnleggende og ufravikelig. Også i den innledende bestemmelsen mener utvalget at det er viktig å synliggjøre barnets rett til tilstrekkelig og tilpasset informasjon og til fritt å gi uttrykk for sine meninger.

Utvalget mener det er behov for forsterket oppmerksomhet om hva barnets rett til å bli hørt innebærer, og illustrerer dette med Høyesteretts dom 26. juni 2019 (HR-2019-1230-A), og viser særlig til avsnitt 56. Utvalget mener at barnekonvensjonen må forstås slik at det ikke kan være en forutsetning for å innhente barnets mening at barnet har evne til å danne seg synspunkter om det konkrete spørsmålet som skal avgjøres. Det bør være tilstrekkelig at barnet har meninger om noe som kan ha betydning for avgjørelsen av spørsmålet. Utvalget mener avgjørelsen fra Høyesterett etterlater tvil om hvorvidt Høyesterett er enig i en slik forståelse. Utvalget mener videre at det er galt å ta foreldrenes eventuelle enighet om å skjerme barnet som utgangspunkt for vurderingen av om barnets mening skal innhentes. Utvalget understreker at det å la barn medvirke først og fremst er en rettighet for barna, og at den skal veie tungt i konflikt med andre verdier og prinsipper. Det er ikke noe som kan utelates fordi saken ellers anses som godt nok opplyst. Det skal også mye til for at høring av barn kan utelates av hensyn til behovet for skjerming eller fordi det ikke anses som barnets beste. Utvalget viser til at barnekomiteen understreker i sin generelle kommentar, at det ikke er et motsetningsforhold mellom barnets beste og barnets rett til å bli hørt, men prinsippene må heller anses å være komplementære.

Barnets rett til omsorg, beskyttelse og utvikling

Særlig om omsorg

Utvalget foreslår å videreføre bestemmelsene om retten til omsorg som en del av foreldreansvaret og for dem som er sammen med barnet.

Utvalget viser til at bestemmelsene gjennomfører barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 2, og utvalget fremholder disse bestemmelsene som svært viktige. Utvalget peker videre på at bestemmelsene gir barn en beskjed om at de har rett til omsorg fra foreldrene sine, at bestemmelsene har en pedagogisk opplysende funksjon for foreldre, og at bestemmelsene peker på at det både kan og skal reageres mot foreldre som bryter omsorgsplikten. Utvalget foreslår også at retten til omsorg også løftes frem som en av de innledende bestemmelsene i loven, sammen med retten til optimal utvikling og retten til beskyttelse. Den innledende bestemmelsen vil, være en tolkningsfaktor for alle bestemmelsene i loven og håndhevelsen av den. Utvalget legger til grunn at begrepet «omsorg» skal forstås vidt og omfatter både fysisk, emosjonell og materiell omsorg.

Særlig om beskyttelse mot vold mv.

Utvalget mener at det er avgjørende at den nye barneloven gir uttrykk for at absolutt alle former for vold mot barn er uakseptable, og budskapet må kommuniseres til alle som berøres av barneloven. Utvalget mener det er nødvendig at retten til beskyttelse mot vold fremgår av flere bestemmelser i loven. Utvalget foreslår derfor en bestemmelse i lovens innledende kapittel som slår fast at barn har rett til beskyttelse mot vold, overgrep og hensynsløs atferd, og at barn ikke skal behandles slik at den fysiske eller psykiske helsen blir utsatt for skade eller fare. Bestemmelsen synliggjør at forbudet mot bruk av vold gjelder for alle, ved at den tas inn i lovens innledende kapittel og ikke bare i kapittelet om foreldreansvar, som i dag. Imidlertid er det også noen særlige spørsmål som aktualiserer seg for personer med foreldreansvar, og utvalget har derfor også formulert forbudet mot vold i bestemmelsen om foreldreansvar i sitt lovutkast. Bestemmelsen i det innledende kapittelet skal etter utvalgets forslag også videreføre og erstatte gjeldende lov § 48 andre ledd. Utvalget formulerer ordlyden slik at den ikke lengre presiserer at dette hensynet skal tas «ved avgjerda», og tar dermed til orde for et utvidet anvendelsesområde av voldforbudet etter barneloven. Utvalget går inn for en ordlyd som eksplisitt nevner både vold, overgrep og annen hensynsløs atferd og at barnet ikke skal behandles slik at den fysiske eller psykiske helsen blir utsatt for skade eller fare. Dette er en komprimert versjon av gjeldende lov § 30 tredje ledd, for å lette lesingen av bestemmelsen, men inneholder mange av de samme begrepene og skal forstås på samme måte.

Særlig om rett til liv og optimal utvikling

Utvalget er delt i spørsmålet om det skal inntas en innledende bestemmelse om barns rett til liv og optimal utvikling. Utvalgets flertall, har vanskeligheter med å se hva det vil tilføre i en barnelov å innta en egen bestemmelse om retten til liv, overlevelse og utvikling. Utvalgets flertall mener imidlertid at retten til utvikling med fordel kan fremgå eksplisitt av lovteksten. Flertallet mener at retten til utvikling henger nært sammen med retten til omsorg og foreslår derfor prinsippet inntatt som en del av en bestemmelse om barnets rett til omsorg, utvikling og vern mot vold. Å ta prinsippet inn i lovteksten på denne måten vil etter flertallets syn ikke representere noen endring i gjeldende rett. Det synliggjør imidlertid at en del av det loven skal beskytte, er nettopp barnets individuelle utvikling, gjennom alle faser av livet og frem til det fyller 18 år.

Utvalgets mindretall (ett medlem) viser til at retten til liv og optimal utvikling tilhører de fire sidestilte, sentrale rettigheter i barnekonvensjonen og hører dermed med i barnelovens innledende kapittel om barns viktigste rettigheter. Dette medlem ønsker derfor en generell bestemmelse som bygger på barnekonvensjonen artikkel 6, og ikke bare fragmenter av denne bestemmelsen inn i bestemmelsen om omsorg.

Barnets rett til familieliv

Utvalget foreslår en innledende bestemmelse om retten til familieliv. Utvalget finner det avgjørende å løfte frem barnets rett til familieliv i lovens innledende kapittel. Slik kan det synliggjøres at barnets rett til familieliv skal være utgangspunktet for avtaler og avgjørelser som handler om samvær og kontakt, og at man må bygge på barnets egne interesser i familielivet, selv om barnet ikke er part i saken. De viser til at det vil være et viktig tolkningsprinsipp både for å treffe avgjørelser og inngå avtaler, men også for praktiseringen av disse – det synliggjør at barnet har en egen, selvstendig rett til kontakt med sine foreldre, og at man ikke bare skal bygge på foreldrenes rettigheter når spørsmålet om samvær skal vurderes. Utvalget poengterer at i noen tilfeller kan retten til familieliv stå i et spenningsforhold til spørsmålet om hva som er best for barnet, og andre rettigheter for barn.

Øvrige rettigheter

Barnets rett til ikke-diskriminering

Utvalget har vurdert om flere rettigheter bør reflekteres i barneloven.

Utvalget er delt i spørsmålet om det skal inntas en innledende bestemmelse om barns rett til ikke-diskriminering. Utvalgets flertall mener at det ikke er behov for en ikke-diskrimineringsbestemmelse i barneloven. Flertallet viser til at prinsippet om ikke-diskriminering uansett følger av barnekonvensjonen, som gjelder som norsk lov, og det generelle diskrimineringsregelverket. Det vises til at prinsippet står støtt på egne ben i menneskerettighetene og i likestillings- og diskrimineringsloven. Utvalgets flertall kan derfor ikke se dette på noen annen måte enn at en egen bestemmelse om barnets rett til ikke-diskriminering ville være en dobbeltregulering av det som ellers gjelder.

Utvalgets mindretall (ett medlem) mener at alle de fire sentrale prinsippene i barnekonvensjonen må være med i barnelovens innledende kapittel om barns grunnleggende rettigheter. Mindretallet avviser argumentasjonen om at retten til ikke-diskriminering ikke skal tas med fordi «prinsippet står støtt på egne ben i menneskerettighetene og i diskrimineringsloven». Mindretallet viser til at det samme kan sies om de andre rettighetene som foreslås tatt inn i barneloven.

4.5 Høringsinstansens syn

Overordnede spørsmål

Et overveiende flertall av høringsinstansene som uttaler seg om barnerettighetene støtter at det innføres et nytt, innledende kapittel i loven om barns grunnleggende rettigheter. *Barneombudet* støtter et innledende rettighetskapittel, og viser til at det er en svakhet med dagens lov at sentrale rettigheter for barn kun står i enkelte kapitler, og at et generelt kapittel om barns rettigheter tydeliggjør at barnerettighetene gjelder for hele loven og alle loven retter seg mot.

Bufetat region sør, *Bufetat region øst*, *Funksjonshemmedes fellesorganisasjon* og *Oslo kommune* gir en lignende tilslutning, sammen med en rekke andre instanser. Også *Bufdir* støtter forslaget, og viser til at et av hensynene bak revideringen av barneloven, er å gjøre den mer tilgjengelig; «[d]e prinsipper som ligger til grunn for lovens bestemmelser, og anvendelsen av dem, bør derfor tydeliggjøres for både allmennheten og lovanvendere.» *Barneombudet* foreslår «å ta inn en henvisning til Grunnloven og barnekonvensjonen i barneloven, for å synliggjøre barns menneskerettigheter for både barn og voksne», og slik tydeliggjøre i enda større grad tilknytningen mellom de foreslåtte rettighetsbestemmelsene og gjeldende konstitusjons- og folkerett.

Dommerforeningens fagutvalg for privatrett slutter seg til utgangspunktet som fremheves av utvalget om at barnet er hele utgangspunktet for loven, og mener det er riktig at loven innledes med et kapittel som fastslår noen sentrale rettigheter for barn. Foreningen peker på at også foreldre har rettigheter som må avveies mot barnets:

> «Foreldrene har, som utvalget redegjør for blant annet i kapittel 12, også rettigheter. Disse må avveies mot hensynet til barnets beste etter de prinsipper som er trukket opp av EMD og Høyesterett. Det er imidlertid naturlig, og hensiktsmessig av pedagogiske grunner, at loven løfter frem hensynet til barnets beste som overordnet, jf. utkastet § 1-1.»

Agder tingrett uttaler om de grunnleggende prinsippene:

> «Det er videre Agder tingretts syn at fremhevelsen av enkelte grunnleggende prinsipper og rettigheter i lovteksten har en nær og naturlig sammenheng med det økte fokus på de overordnede rettslige normer og menneskerettslige forpliktelser Norge er bundet av, dels ved Grunnlovens § 104 om barnets rett til å bli hørt og få vektlagt deres mening i saker som angår dem selv, og barnets beste som et grunnleggende hensyn ved handlinger og avgjørelser som berører barn. Og dels ved de forpliktelser som følger av FNs barnekonvensjon og EMK. […] I så måte har de foreslåtte bestemmelser også den funksjon at de vil kunne bidra til at fokuset for anvendelse av lovens bestemmelser rettes mot barnet.»

Justis- og beredskapsdepartementet fraråder lovgivningsteknikken som er foreslått av utvalget. Departementet viser for det første til at de fire foreslåtte bestemmelsene fremstår som parafraser over rettsregler som følger av norsk lov med forrang, med henvisning til menneskerettsloven §§ 2 og 3. Videre viser departementet til at reguleringen gjør de konkrete rettighets- og pliktbestemmelsene vanskeligere å tolke:

> «Forslaget vil innebære at barnelovens rettighets- og pliktbestemmelser vil måtte tolkes i lys av tre nivåer av rettsregler eller rettslige prinsipper. Først må barnelovens rettighets- og pliktbestemmelser tolkes i lys av de foreslåtte innledende bestemmelsene, dernest i lys av de overlappende bestemmelsene gitt med forrang i menneskerettsloven, og dernest skal disse igjen tolkes i lys av gjeldende konvensjonspraksis. Etter vår vurdering vil dette vanskeliggjøre tolkningen av loven og kunne gi mer komplisert og kostnadsdrivende konfliktløsning. En usikker eller kompleks tolkning vil gjøre flere tvister prosedable, og reguleringsmåten kan da medvirke til et høyere konfliktnivå og flere tvister. Vår anbefaling vil være at man søker å sikre en god gjennomføring av menneskerettighetene direkte i de enkelte rettighets- og pliktbestemmelsene i loven. Dette vil være forenklende og etter vårt syn også til barnets beste.»

Flere høringsinstanser har synspunkter på hvilke rettigheter som bør inntas i lovens innledende kapittel. Mange er positive til de fire rettighetene utvalget har valgt å trekke frem, blant annet *Agder tingrett* og *Barnas jurist. Oslo kommune* uttaler blant annet:

> «Oslo kommune ser det som særlig positivt at barnets beste, og barns rett til omsorg, medvirkning og utvikling i tillegg til vern mot vold, klart fremgår. Oppfyllelsen av disse rettighetene er helt sentrale for barn og deres trivsel, vekst og utvikling. Ettersom familien fortsatt er den viktigste arenaen for barns omsorg, vekst og utvikling, mener Oslo kommune at det er særlig betydningsfullt å løfte frem hvilke grunnleggende rettigheter som må oppfylles i relasjonen mellom barn og foreldre.»

Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) peker på de sentrale menneskerettslige prinsippene som løftes frem, og fremholder at det er viktig:

> «NIM mener det er et godt grep å ta inn regelen om hensynet til barnets beste som det første av disse (§ 1-1), med klar henvisning til at denne regelen gjelder for handlinger og avgjørelser truffet etter lovens øvrige bestemmelser. Regelen får dermed en prominent plass og et videre virkeområde i den nye loven, selv om regelen om hensynet til barnets beste lenge har vært en del av gjeldende rett med forrang over annen norsk lovgivning gjennom menneskerettsloven. Den nye plasseringen av bestemmelsen om barnets beste og bestemmelsens bredere virkeområde gir en pedagogisk gevinst og sender et viktig signal. Også prinsippene om barns rett til å bli hørt og barns rett til omsorg, utvikling og vern mot vold er sentrale menneskerettslige prinsipper som løftes fram i den de innledende bestemmelsene (§§ 1-2 og § 1-3). NIM mener dette er viktig.»

Forskergruppen for barnerett, Det juridiske fakultet, UiT trekker frem den gunstige effekten de innledende bestemmelsene vil ha, og et behov for presisering i forarbeidene:

> «De fire rettighetene som fremgår av lovforslagets første kapittel, er allerede norsk rett som følger av Grunnloven § 104 og flere bestemmelser i FNs barnekonvensjon. Likevel har de foreslåtte innledende bestemmelsene god informasjonsverdi for lesere som ikke umiddelbart vil søke opp andre rettskilder. Det kan likevel stilles spørsmål ved betydningen av at flere av disse rettighetene gjentas andre steder i loven, og om dette kan få den effekt at prinsippene ikke regnes som like viktige i alle sammenhenger. I proposisjonen bør det gis en kommentar om forholdet mellom det generelle i kapittel 1 og når rettighetene gjentas i mer spesifikke sammenhenger.»

Funksjonshemmedes fellesorganisasjon mener det er mest fornuftig at de fire hovedprinsippene i FNs barnekonvensjon gjenspeiles i de innledende bestemmelsene barneloven:

> «FFO mener i likhet med mindretallet at alle de fire sentrale prinsippene i barnekonvensjonen må være med i barnelovens innledende kapittel om barns grunnleggende rettigheter. Vi er enig i at det er vanskelig å forstå begrunnelsen for å bare ta med tre av hovedprinsippene. Det er viktig å synliggjøre prinsippene overfor dem som skal anvende loven. Det er viktig å sikre at en regel er tilgjengelig i den loven aktørene normalt forholder seg til. FFO mener derfor at ny barnelov må inneholde noen dobbeltreguleringer eller henvisninger for at ikke-jurister skal forstå hvilke regler som gjelder. Hensynet til en brukervennlig og tilgjengelig lov må gå foran behovet for et mindre omfangsrikt regelverk.»

Barnets beste

Når det gjelder barnets beste er hovedinntrykket at høringsinstansene er positive til en slik bestemmelse i lovens innledende kapittel, da de fleste antar at etterlevelsen av barnerettighetene vil øke. *KS* poengterer i tillegg at:

> «Ei lovfesting av prinsippet i barnelova får fram at det ikkje berre er offentlege styresmakter som skal ha dette prinsippet for auga, men at dette også skal gjelda for foreldra. Prinsippet er viktig for kommunesektoren i samhandling med foreldre og når rettane til borna skal sikrast.»

Flere mener det bør inntas en momentliste av hva som skal være med i en barnets beste-vurdering, blant andre *Barneombudet* med henvisning til barnekomiteens generelle kommentar nummer 14. *Foreningen 2 foreldre, Stine Sofies Stiftelse* og *Redd Barna* ønsker en lovfestet definisjon. Også *Statsforvalteren i Vestland* synes å helle i den retning når de mener «[…] at lova kunne ha vore meir konkret på kva som ligg i barnets beste og korleis dette skal kome til uttrykk i praksis». *Bufdir* viser til at barnets beste er et vidt, skjønnsmessig og fleksibelt begrep, med den risiko at det kan brukes til å begrunne begge sider i en sak. En momentliste kan motvirke dette. Bufdir foreslår en momentliste i forarbeidene i tilknytning til bestemmelsen om barnets beste i saksbehandlingen i foreldretvister, eller i tilknytning til lovbestemmelsene om foreldreansvar, fast bosted og samvær. Andre mener momenter med fordel kan angis i forarbeidene. *Borgarting lagmannsrett* uttaler:

> «Det kan likevel vurderes om det i særmerknaden til bestemmelsen bør påpekes at barnets beste skal vurderes både på kort og lang sikt, samt gis en anvisning på relevante momenter, herunder en eventuell referanse til FNs komite for barnets rettigheters (Barnekomiteen) generelle kommentar nr. 14.»

Høringssvarene etterlater et inntrykk av at det hersker usikkerhet rundt hvilke barn som er subjektene for vurderingen av barnets beste. *Funksjonshemmedes fellesorganisasjon* løfter frem at det er sentralt at lovteksten tydeliggjør at det er «det konkrete barnets interesser og behov som skal stå sentralt». Samtidig poengterer *Advokatforeningen* at:

> «[b]åde i utvalgets gjennomgang og i bestemmelsens ordlyd brukes begrepet «kva som er best for barnet» i entall og rettet mot det aktuelle barn. Vi mener det i større grad må skapes bevissthet om at også i «barnets beste»-vurderingen må hensynene til det enkelte barn plasseres i en større sammenheng, det være seg blant søsken, familien for øvrig, skole m.m. Tidvis er det slik at det som vil være for det enkelte barns beste til enhver tid, ikke kan nå frem i forhold til andre hensyn foreldre, lærere og andre må ta. Vi foreslår derfor at bestemmelsen gis et innhold hvor behovet for avveininger mot andre tungtveiende forhold i barnets miljø gis legitimitet.»

Dette står i kontrast til blant annet både *Bufetat region Midt-Norge* og *Bufetat region nord*s forståelse. Region Midt-Norge trekker frem at:

> «Barnets beste må knyttes til et bestemt barn, i en bestemt situasjon til et bestemt tidsrom, vurderinger og forståelser av dette gjøres av profesjonelle fagfolk med forutsetninger for å knytte en faglig og situasjonell forståelse av barnet og de forhold som konstituerer en slik vurdering. Om disse blandes eller brukes om hverandre til det ikke føre til avklaring eller innsikt som informere et krevende sakskompleks. Region Midt er noen ganger i tvil om utvalget skiller tydelig nok på disse begrepene.»

Barnets rett til medvirkning

Hovedinntrykket fra høringen er at majoriteten av instansene støtter utvalgets forslag om å løfte retten til å si sin mening og bli hørt til det innledende kapittelet. *Bufetat region sør* uttaler:

> «Barnets rett til å bli hørt er et av de viktigste prinsippene for barn, og Bufetat region sør støtter utvalgets forsalg om å løfte dette frem i et innledende kapittel. En slik løsning sender et sterkt signal til både foreldre og domstoler om at rettigheten er grunnleggende og ufravikelig.»

Redd Barna mener bestemmelsen på en mye bedre måte enn tidligere tydeliggjør hva barns medvirkning rommer, slik som retten til informasjon. *Borgarting lagmannsrett* påpeker at barnet har en rett – men ingen plikt – til å uttale seg. Høringsinstansen mener ordlyden synes å ivareta dette, mens det andre steder ikke fremgår like klart. *Aleneforeldreforeningen* løfter frem at et prinsipp om barns rett til medvirkning og barns rett til å bli hørt i visse situasjoner kan være i strid med barnets beste, da det ligger i foreldrenes omsorgsplikt å skjerme barn fra å bli utsatt for uforholdsmessige belastninger og byrder. *Pilar – kompetansetjenesten for psykisk helse og barnevern* trekker frem at:

> «I mange tilfeller vil det å spørre barn om deres mening i saker som har store konsekvenser kunne medføre stress, og sette barn i en posisjon hvor de bes om å velge mellom foreldre. Barnets rett til å bli hørt og medvirke må også veies opp mot å ansvarliggjøre barn for valg de verken har forutsetninger for å ta eller bør utsettes for.»

Bufdir fremholder at retten til å bli hørt og retten til medvirkning, ofte ikke blir ivaretatt for barn med nedsatt funksjonsevne eller utviklingshemming, selv om rettighetene følger både av nasjonale diskrimineringslovgivning og FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD). Direktoratet mener ivaretakelse av disse barnas rettigheter derfor bør fremgå av forarbeidene til ny barnelov eller fastsettes i forskrift. *Handikappede Barn Foreldreforening (HBF)* uttaler seg i samme retning.

Barnets rett til omsorg, beskyttelse og utvikling

Majoriteten av de høringsinstansene som omtaler utvalgets forslag om å innta prinsippet om retten til utvikling i loven, synes å støtte dette. Dette gjelder blant annet *Barneombudet, Bergen kommune, Bufetat region nord, KS, Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM), Press – Redd Barna Ungdom* og *Stine Sofies Stiftelse.*

Enkelte høringsinstanser støtter utvalgets mindretall i at også retten til liv – og ikke bare utviklingsdelen av bestemmelsen – bør inntas i et innledende rettighetskapittel, herunder *Press – Redd Barna Ungdom* og *Stine Sofies Stiftelse*. Disse to instansene ønsker også at retten til liv og optimal utvikling inntas i en egen bestemmelse i kapittel 1 av barneloven.

Hovedinntrykket fra høringen er at majoriteten av instansene støtter utvalgets forslag om å innta en egen bestemmelse om retten til omsorg, beskyttelse og vern mot vold. Dette gjelder blant annet *Barneombudet, Bufetat region sør, Bufetat region øst, Helsedirektoratet, Human-etisk forbund, JURK, Kirkens Bymisjon, Krisesentersekretariatet, Norsk Kvinnesaksforening, Oslo kommune, Pilar, Kripos, Redd Barna* og *Stine Sofies Stiftelse.*

Bufetat region sør savner en enda mer utfyllende drøftelse og omtale av hva som regnes som vold og hva som ikke gjør det, samt en omtale av forholdet til forslaget til ny barnevernslovs bestemmelser om barns rettigheter når de bor på institusjon (ny barnevernslov §§ 10-2 flg.). Både *Human-etisk forbund, JURK* og *Kripos* savner en presisering av voldsbegrepet. Kripos skriver:

> «Vi mener videre at det er prinsipielt viktig at det går tydelig frem at barnet har rett til beskyttelse mot både fysisk og psykisk vold. Det kan imidlertid innvendes at ordlyden, slik den er foreslått utformet, ikke får tydelig nok frem at bestemmelsen også gir beskyttelse mot psykisk vold. Et alternativ til den foreslåtte ordlyden kan være å eksplisitt slå fast at alle barn har

rett til beskyttelse mot 'alle former for fysisk eller psykisk vold' mv., jf. i denne retning f.eks. Barnekonvensjonen artikkel 19.»

Barnets rett til familieliv

Flere høringsinstanser gir uttrykk for at de støtter å ta inn barnets rett til familieliv som en innledende bestemmelse i ny barnelov, blant annet *Barneombudet*, *Bufdir* og *Kirkens Bymisjon*. *Redd Barna* fremholder at foreldretvister i stor grad berører barna selv om de ikke formelt er part i saken, og uttaler at de er «enige med utvalget i at en slik bestemmelse vil tydeliggjøre at det er barnets rettigheter som skal være styrende for avgjørelser og avtaler etter loven, og at man må bygge på barnets egne interesser i familielivet». *Stiftelsen Kirkens Familievern* uttaler at «[v]i merker oss her formuleringen «Barn skal sikrast kontakt med begge foreldra så langt det er til det beste for barnet», som gir en viktig føring for familievernets virksomhet». *Bufdir* foreslår at «[…] lovutkastets § 1-4 flyttes frem til § 1-2, slik at bestemmelsen om barnets rett til familieliv kommer rett etter bestemmelsen om barnets beste», med henvisning til at barnets beste og barnets rett til familieliv henger tett sammen.

Øvrige rettigheter

Flere høringsinstanser påpeker at et innledende kapittel i barneloven om barns rettigheter bør inkludere alle de fire generelle prinsippene fra FNs barnekonvensjon, det vil si at også retten til ikke-diskriminering bør inntas i innledningskapittelet i ny barnelov. Av disse instanser kan det nevnes *Barneombudet, Bergen kommune, Bufdir, Bufetat region nord, Funksjonshemmedes fellesorganisasjon, KS, MiRA-senteret, Norsk kvinnesaksforening (NKF), Oslo kommune, Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM), Press – Redd Barna Ungdom, Redd Barna, Stine Sofies Stiftelse, Uloba, Unge funksjonshemmede* og *Unicef Norge*.

NIM peker dessuten på en systembetraktning:

> «NIM mener at å ikke ta med ikke-diskrimineringsprinsippet kan sende et uheldig signal til for eksempel jenter, barn som tilhører etniske og nasjonale minoriteter, samiske barn eller barn med funksjonsnedsettelser. Det er etter likestillings- og diskrimineringslovgivningen klart at retten til ikke-diskriminering gjelder også i familiære forhold, noe som nettopp kan være et argument for å ta det inn i barneloven.»

NKF spiller også inn deres synspunkt på viktigheten av rettigheten:

> «Vi vil understreke at prinsippet om ikke-diskrimineringer er viktig av hensyn til problemer barn kan oppleve i samfunnet som del av familier som ikke følger normen «morfar-barn», men også av hensyn til interne forhold i familier med foreldre som ikke godtar seksuell orientering, tilnærming til kjønn eller andre forhold knyttet til barnet. Dette er, viser både medieoppslag og forskning, aktuelt i både minoritets- og majoritetsnorske familier, og er i noen sammenhenger knyttet til religiøse overbevisninger fra foreldres side. At det kan være vanskelig for lovgiver å håndheve brudd på anti-diskrimineringsprinsipper i private sammenhenger, er riktig. Det er likevel viktig å ha dette på plass i barneloven, da det både reelt og symbolsk markerer at diskriminering skjer også knyttet til familie og i familier, og at dette ikke godtas.»

Det er få høringsinstanser som har innspill om retten til språklig, kulturell og religiøs identitet. *Barneombudet* mener rettigheten bør tas inn i det innledende kapittelet. Ombudet viser til at det er en sentral rettighet for barn og at FNs barnekomité slår fast at rettigheten gjelder tilsvarende ved samlivsbrudd. *Sametinget* fremhever at det er et behov for å tydeliggjøre at begrepet barnets beste også innebærer ivaretakelse av samiske barns kulturelle og språklige rettigheter. Dette som følger av at utvalget unnlater å innta barnekonvensjonens artikkel 30. *Indre Finnmark tingrett* uttaler seg i samme retning.

Det er høringsinstanser som mener retten til personvern bør løftes til lovens innledende kapittel, blant annet *Borgarting lagmannsrett, Forandringsfabrikken* og *Oslo kommune*. Borgarting lagmannsrett skriver at å løfte rettighetene inn i barnelovens rettighetskapittel, kan bidra til å bevisstgjøre alle som har med barn å gjøre, på at også barn har rett til personvern og vern om sitt privatliv. Enkelte høringsinstanser kommer med innspill om å innta andre folkerettslige forpliktelser i det innledende rettighetskapittelet. *Forandringsfabrikken* foreslår å innta en ny bestemmelse om når barns opplysninger skal deles videre, med blant annet krav til informasjon av innhold og avsender/mottaker, og med en uttalelsesrett. Forslaget begrunnes med en henvisning til barnekonvensjonen artikkel 12, og praksis rundt denne. *Forskergruppen for barnerett, Det juridiske fakultet, UiT* foreslår at innta barnets rett til vern om sitt menneskeverd og sin personlige integritet. *Helsedirek-*

toratet trekker frem at retten til helse- og omsorgstjenester bør tas inn.

Flere instanser trekker frem funksjonshemmede barns rettigheter, og særlig i tilknytning til medvirkningsrettighetene slik de er inntatt i barnekonvensjonen. *Norges Døveforbund* trekker frem behovet for tolketjenester for å kunne etterleve blant annet retten til medvirkning. *Norsk Forbund for Utviklingshemmede (NFU)* henviser til et større fokus på innarbeidelse av barnekonvensjonen artikkel 23 og CRPD artikkel 7. Dette er noe også *Helsedirektoratet*, *Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU)* og *Unge Funksjonshemmede* trekker frem.

Human-Etisk forbund tar på sin side til orde for å innta en ekstra bestemmelse i det innledende rettighetskapittelet, hvor de foreslår å formulere at «Barn har rett til tanke-, samvittighets- og (tros- og) livssynsfrihet. Foreldre skal veilede barnet om utøvelse av disse rettighetene i samsvar med barnets modenhet.» Et tilsvarende standpunkt kan departementet lese ut fra høringssvaret til *Kirkerådet*.

4.6 Departementets vurdering

4.6.1 Innledning

Departementet følger opp utvalgets forslag om å innta samtlige av de fire rettighetene barnelovutvalget anbefaler i forslag til et innledende kapittel i ny barnelov. Dette gjelder hensynet til barnets beste, barnets rett til medvirkning, barnets rett til omsorg, utvikling og vern mot vold og barnets rett til familieliv. I tillegg foreslår departementet å innta barnets rett til ikke-diskriminering i kapittel 1 i lovforslaget, slik at samtlige fire grunnleggende prinsipper i barnekonvensjonen inntas i loven.

Departementet ønsker samtidig ikke å innta en fullstendig rettighetskatalog innledningsvis i barneloven, men vil løfte frem de mest sentrale rettighetene på dette området. Barneloven bør gi uttrykk for de av barnas menneskerettigheter som tematisk faller innenfor rettsområdet barn og foreldre. Departementet viser til at en helhetlig barnerettighetslov er lite heldig ut ifra sektorprinsippet. For de rettighetene som ikke er inntatt i barneloven, vises det til øvrig lovverk, herunder Grunnloven, barnekonvensjonen og øvrige folkerettslige forpliktelser, herunder samiske barns særskilte rettigheter etter ILO-konvensjonen om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Departementet går dessuten inn for fortsatt å la reguleringen av barns rettigheter knyttet til ulike tema etter barneloven som hovedregel følge kapitlene i loven der de hører hjemme, eksempelvis retten til omsorg fra begge foreldre og retten til samvær.

Departementets hovedinntrykk er at høringsinstansene er positive til et innledende kapittel om barns rettigheter. Et eget kapittel om barns rettigheter vil tydeliggjøre at barneloven først og fremst skal sikre barns rettigheter og interesser på de saksområder loven berører. Departementet finner dessuten en pedagogisk gevinst ved å innta et rettighetskapittel innledningsvis. På denne måten blir barnerettighetene tydeligere for brukerne av loven og samfunnet ellers.

Enkelte høringsinstanser peker på at også foreldre har rettigheter på det rettsområdet barneloven regulerer. Departementet foreslår kun å innta barnerettighetene i det innledende kapittelet i loven. Dette begrunnes med at de innledende bestemmelsene er ment å signalisere at barneloven først og fremst sikrer barn rettigheter, og at barnerettighetene vil være sentrale i tolkningen av lovens øvrige materielle og prosessuelle bestemmelser. Foreldres rettigheter vil uansett være sikret gjennom annen lovgivning og Norges folkerettslige forpliktelser. Foreldre er også gitt særskilte materielle og prosessuelle rettigheter i øvrige kapitler i barneloven.

Departementet finner ikke noe motsetningsforhold mellom et eget kapittel om menneskerettighetene og gjennomføring av menneskerettigheter i de enkelte retts- og pliktreglene i den nye barneloven. De lovtekniske hensynene mot et eget rettighetskapittel, som *Justis- og beredskapsdepartementet* fremmer i høringen, anser departementet løst gjennom at bestemmelsene og omtalen blir utformet i samsvar med utformingen av bestemmelsene i menneskerettsloven og de respektive folkerettslige konvensjonene.

4.6.2 Barnets beste

Departementet foreslår å innta en generell bestemmelse om hensynet til barnets beste i lovforslaget § 1-1, som gjenspeiler barnekonvensjonen artikkel 3 og Grunnloven § 104 andre ledd. Departementet legger til grunn at bestemmelsen skal følge disse respektive bestemmelsenes tolkningspraksis. En rekke høringsinstanser har bedt om at det inntas en momentliste i lovbestemmelsen for vurderingen av barnets beste. Departementet ønsker ikke å innta en slik liste, da den vanskelig kan gjøres uttømmende og dessuten kan bidra til et lite dynamisk regelverk. For momenter i vurderingen av barnets beste, vises det til tolkningspraksis til Grunnloven § 104 andre ledd og barnekonvensjonen artikkel 3.

I vurderingen av barnets beste, vil det være relevant å innta en vurdering av beskyttelsen av barnets språklige, kulturelle og religiøse identitet der det er relevant. Dette skal skje i samsvar med ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27, samt barnekonvensjonen artikkel 30. Departementet viser til at etter Grunnloven § 108 er staten forpliktet til å legge forholdene til rette for at det samiske folket, som urfolk, kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.

I tråd med utvalgets tilrådning løfter departementet prinsippet om barnets beste fra saksbehandlingskapittelet til et innledende rettighetskapittel for å synliggjøre at prinsippet gjelder for hele loven. Departementet viser til at bestemmelsen dermed vil ha en videre rekkevidde enn gjeldende barnelov § 48, som kun retter seg mot avgjørelser ved domstolen. Departementet vil fremheve at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger og avgjørelser etter loven. Prinsippet omfatter også foreldres handlinger og avgjørelser overfor barn.

Formuleringen av prinsippet om hensynet til barnets beste i barnekonvensjonen er «the child» i bestemt form. På den måten vil det være det konkrete barnet som skal hensyntas. Det skal dermed gjøres konkrete vurderinger for hvert enkelt barn.

Departementet følger ikke opp forslaget til utvalget om å innta i loven at «[l]ova skal medverke til at barn og unge blir møtte med kjærleik og respekt og får ein trygg oppvekst». Setningen innebærer en formålsbestemmelse fremfor en rettighet for barn, og bør ikke inntas sammen med lovens grunnleggende utgangspunkt om å søke løsninger som er til det beste for barnet. Departementet vil videre poengtere at utvalget ikke har vurdert rettsvirkningen regelen vil ha for de øvrige bestemmelsene i loven. Departementet støtter formålet, men ønsker av rettstekniske grunner ikke å innta det overordnet slik at det legger føringer for samtlige bestemmelser. Formålet bærer preg av å gjelde først og fremst i den private sfære mellom foreldre og barn. Bestemmelsen bør derfor inntas slik at den kun gjelder for de delkapitlene av loven som særlig gjelder relasjonen mellom foreldre og barn. På bakgrunn av dette foreslår departementet å innta formålet i lovforslagets § 6-4 om omsorgsplikten under foreldreansvaret, samt i lovforslaget § 8-4 om omsorgsplikten under samvær, se proposisjonens punkt 6.5 og 8.6.

4.6.3 Barnets rett til medvirkning

Departementet foreslår at barnets rett til medvirkning fremgår av det innledende kapittelet i ny barnelov se lovforslaget § 1-2.

Bestemmelsen er ment å gjenspeile Grunnloven § 104 første ledd og barnekonvensjonen artikkel 12, og den tolkningspraksis som følger disse.

Departementet mener at plassering av en bestemmelse om barns rett til medvirkning i et innledende kapittel vil sende et sterkt signal både til foreldrene og til domstolene i foreldretvistsaker om at denne rettigheten er grunnleggende og ufravikelig. Departementet ønsker å tydeliggjøre for alle at barn har en rett til medvirkning. Rapporten *Barns medvirkning og innflytelse ved valg av bosteds- og samværsordninger* fra Telemarksforskning viser at barns medvirkning i spørsmål om bosted, samværsordning og faktisk samvær har økt fra 2012 til 2020. Selv om medbestemmelsen øker, oppgir 60 prosent av foreldrene at barn ikke har medbestemmelse i det hele tatt når det gjelder bosted- og samværsavtalen.

Departementet vil også synliggjøre barnets rett til informasjon. Barnet skal få tilstrekkelig og tilpasset informasjon, og har rett til fritt å gi uttrykk for sine meninger. Departementet mener at det ikke kan være en forutsetning for å innhente barnets mening at barnet har evne til å danne seg synspunkter om det konkrete spørsmålet som skal avgjøres. Det bør være tilstrekkelig at barnet har meninger om noe som kan ha betydning for avgjørelsen av spørsmålet. Det er ikke noe som kan utelates fordi saken ellers anses som godt nok opplyst. Det skal også mye til for at høring av barn kan utelates av hensyn til behovet for skjerming eller fordi det ikke anses som barnets beste.

Når det gjelder vekten av barnets mening, viser departementet til at det er nødvendig å gjøre en individuell vurdering av barnets forståelsesnivå i hvert enkelt tilfelle, jf. barnekomiteens generelle kommentar nummer 12 avsnitt 29.

Flere instanser trekker frem funksjonshemmede barns rettigheter, og særlig i tilknytning til medvirkningsrettighetene. Departementet inntar ingen særskilt formulering i ny barnelov om denne gruppens medvirkningsrettigheter, men viser til at forvaltningen og domstolene skal følge og etterleve denne gruppens rettigheter slik det er inntatt i FNs konvensjon om rettigheter for personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD).

4.6.4 Barnets rett til omsorg, utvikling og vern mot vold

Departementet foreslår å innta en bestemmelse om barnets rett til omsorg, utvikling og vern mot vold i lovens innledende kapittel, se lovforslaget § 1-3.

Når det gjelder barnets rett til utvikling inntatt i bestemmelsens første ledd vises det til at dette skal gjenspeile Grunnloven § 104 tredje ledd og barnekonvensjonen artikkel 6 og tolkningspraksis som følger disse. For barnets rett til omsorg, vises det også til Grunnloven § 104 tredje ledd, samt barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 2. For retten til vern mot vold inntatt i bestemmelsens andre ledd, vises det til Grunnloven § 104, og barnekonvensjonen artikkel 19 og 34. I tillegg har temaet en side til beskyttelsen av liv og utvikling etter artikkel 6. Departementet vil også vise til at både barnekonvensjonen artikkel 16 og EMK artikkel 8 gir barnet rett til respekt for sitt privatliv, og dette omfatter også et vern av fysisk og psykisk integritet. Fysisk avstraffelse kan også etter omstendighetene innebære brudd på forbudet mot tortur etter EMK artikkel 3, men her er kravene svært strenge.

Departementet peker på tre forhold som taler for å presisere omsorgsretten i det innledende rettighetskapittelet. For det første gir den barn en beskjed om at de har rett til omsorg fra foreldrene sine. For det andre har bestemmelsen en pedagogisk opplysende funksjon for foreldre, og for det tredje vil bestemmelser om plikt til å gi omsorg peke på at det både kan og skal reageres mot foreldre som bryter omsorgsplikten. Det tydeliggjøres dermed også for domstolen og andre beslutningstakere etter loven at dette er forhold som må inngå i deres vurderinger. Departementet legger for øvrig til grunn i likhet med utvalget at begrepet «omsorg» skal forstås vidt og omfatter både fysisk, emosjonell og materiell omsorg. Se også omtale av foreldres omsorgsplikt i punkt 6.5 og 8.6.

Når det gjelder barnets rett til vern mot vold, viser departementet til at forbudet mot vold gjelder generelt. Bestemmelsen dekker vold, overgrep og hensynsløs atferd, og at barn ikke skal behandles slik at den fysiske eller psykiske helsen blir utsatt for skade eller fare. Ikke bare vold mot selve barnet, men også risikoen for at barnet eller noen i familien utsettes for voldshandlinger inngår i vurderingen av om barnet risikerer å «utsetjast for noko som dei kan ta fysisk eller psykisk skade av». Skremmende, kontrollerende, nedverdigende, plagsom og annen hensynsløs atferd anses som atferd som utsetter barnets fysiske og psykiske helse for skade eller fare. Departementet forutsetter at det å leve i en familie med frykt for vold og represalier medfører risiko for at barnet tar psykisk skade. Det vises til omtale av kunnskap om vold og overgrep i punkt 2.4.4.

4.6.5 Barnets rett til ikke-diskriminering

Departementet foreslår i tråd med utvalgets mindretall å innta retten til ikke-diskriminering i det innledende rettighetskapittelet, se lovforslaget § 1-4.

Departementet viser til flere høringssvar som peker på at det kan gi et uheldig signal dersom retten til ikke-diskriminering ikke inkluderes. Retten til ikke-diskriminering er dessuten ett av de fire generelle prinsippene etter barnekonvensjonen. Departementet ønsker derfor å innta også retten til ikke-diskriminering, for å bringe barneloven tettere på barnekonvensjonen. Det vil også gi en mer systematisk og oversiktlig rettstilstand. Retten til ikke-diskriminering vil gjenspeile Grunnloven § 98, EMK artikkel 14 og barnekonvensjonen artikkel 2, og følge gjeldende tolkningspraksis for disse bestemmelsene.

Departementet foreslår å innta i bestemmelsens første ledd at alle barn har like rettigheter. Ingen barn skal bli diskriminert i forbindelse med de avgjørelser og handlinger som tas etter barneloven. Dette foreslår departementet at inntas i bestemmelsens andre ledd, sammen med en gjengivelse av majoriteten av de diskrimineringsgrunnlagene som er opplistet i barnekonvensjonen artikkel 2 og i likestillings- og diskrimineringsloven § 6. Diskrimineringsgrunnlag som åpenbart ligger utenfor barnelovens rettsområde, er tatt ut av opplistingen. Etter departementets syn vil ikke foreslått opplisting bidra til endret rettstilstand for barn. Bestemmelsen formuleres slik at også indirekte diskriminering som følger av forhold ved foreldrene rammes. Dette samsvarer med gjeldende rett, se likestillings- og diskrimineringsloven § 8.

4.6.6 Barnets rett til familieliv

Departementet foreslår en innledende bestemmelse som beskytter barnets rett til familieliv i lovforslaget § 1-5.

På denne måten synliggjøres at barnets rett til familieliv skal være utgangspunktet for avtaler og avgjørelser om barnet, og at man må bygge på barnets egne interesser i familielivet, selv om barnet ikke er part i saken. Departementet viser til at dette vil være et viktig tolkningsprinsipp både for å treffe avgjørelser og å inngå avtaler, men også

for praktiseringen av disse. Bestemmelsen synliggjør at barnet har en egen, selvstendig rett til kontakt med begge sine foreldre, jf. lovforslaget § 1-5 andre ledd. Bestemmelsen er ment å gjenspeile Grunnloven § 102 første ledd og barnekonvensjonen 9 nr. 3 om at partene av konvensjonen skal «respektere den rett et barn som er atskilt fra en eller begge foreldre, har til å opprettholde personlig forbindelse og direkte kontakt med begge foreldrene regelmessig, med mindre dette er i strid med barnets beste». Departementet legger til grunn at bestemmelsen skal følge disse respektive bestemmelsenes tolkningspraksis. Det kan også vises til at barnet har krav på respekt for sitt familieliv i henhold til EMK artikkel 8 og SP artikkel 17, og praksis som følger av disse.

5 Foreldreskap

5.1 Innledning

Dette kapittelet omhandler barnelovens regler om foreldreskap, det vil si morskap, farskap og medmorskap. Se lovforslaget kapittel 2 til 5.

Regler for etablering av foreldreskap, det vil si morskap, farskap og medmorskap, omtales i punkt 5.5 til 5.7. Regler om endring av foreldreskap som tidligere er etablert beskrives i punkt 5.8, mens barnets rett til kunnskap om biologisk opphav beskrives i punkt 5.9. Det offentliges ansvar for å sørge for at foreldreskap fastsettes omtales i punkt 5.10. Punkt 5.11 omhandler spesialregler for domstolens behandling av saker om foreldreskap. I punkt 5.12 omtales reglene for domstolsbehandlingen av andre slektskapssaker enn foreldreskapssaker. Omtalen i kapittelet baserer seg på forslag fra barnelovutvalgets utredning NOU 2020: 14, og viderefører i stor grad gjeldende rett.

Departementet følger opp utvalgets forslag om å likebehandle ulikekjønnede og likekjønnede foreldre der det er mulig. Når det gjelder forenkling av fremgangsmåten for etablering av medmorskap, følges utvalgets forslag opp med noen tilpasninger. Departementet foreslår ikke full likestilling i fremgangsmåte for etablering av de ulike foreldreskapskategoriene. Foreldrenes reproduktive egenskaper gjør at det er behov for ulikt regelverk for å fastsette de ulike foreldreskapskategoriene morskap, farskap og medmorskap. Både når det gjelder begrepsbruk og etablering av foreldreskap er det hensiktsmessig med enkle regler som omfatter det store flertallet, og mer spesifikke regler som ivaretar behovene for andre tilfeller. Det må i disse tilfellene finnes den riktige balansen mellom vekten på biologi og på sosial tilknytning som grunnlag for foreldreskap. Departementet har lagt vekt på at barneloven skal være i overensstemmelse med de gjeldende prinsippene i lov 5. desember 2003 nr. 100 om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m.m. (bioteknologiloven) og lov 17. juni 2016 nr. 46 om endring av juridisk kjønn.

5.2 Menneskerettslige rammer

Det er særlig barnekonvensjonen artikkel 7 og 8 og EMK artikkel 8 som er interessante i spørsmål om foreldreskap. Barnekonvensjonen artikkel 7 lyder slik:

«1. Barnet skal registreres umiddelbart etter fødselen og skal fra fødselen ha rett til et navn, rett til å erverve et statsborgerskap, og, så langt det er mulig, rett til å kjenne sine foreldre og få omsorg fra dem.
2. Partene skal sikre gjennomføringen av disse rettighetene i samsvar med sin nasjonale lovgivning og sine forpliktelser i henhold til relevante internasjonale instrumenter på dette området, særlig når barnet ellers ville blitt statsløs.»

Bestemmelsen henger sammen med barnekonvensjonen artikkel 8, som gir barnet en rett til å bevare sin identitet, herunder statsborgerskap, navn og familieforhold. Retten til å kjenne sine foreldre og få omsorg fra dem gjelder etter konvensjonsteksten «så langt det er mulig», og det kan dermed gjøres unntak under nærmere forutsetninger. Et spørsmål er hvem barnet har denne rettigheten sammen med. Utvalget skriver i NOU 2020: 14 punkt 9.2.2:

> «Det er ikke åpenbart hvem som er «foreldre» etter barnekonvensjonens artikkel 7 nummer 1. Begrepet kan både ha en biologisk, juridisk og psykologisk side, og nye familiestrukturer og reproduktiv teknologi utfordrer forståelsen av begrepet. Den biologiske dimensjonen er i alle fall omfattet, mens det er omdiskutert i teorien hvorvidt andre sider av begrepet omfattes av artikkelen. FNs barnekomité har til nå ikke gitt klar veiledning om spørsmålet, og internasjonalt er det ikke konsensus. […] Uavhengig av hvem som faller inn under kategorien «foreldre» i artikkel 7, kan det hevdes at barnets rett til å bevare sin identitet etter artikkel 8 innebærer å få kjenne dem som har vært involvert i barnets tilblivelse eller omsorg.»

Etablering av og anerkjennelse av foreldreskap kan angå både barnets og foreldrenes rettigheter etter EMK artikkel 8. Den biologiske relasjonen mellom foreldre og barn utgjør ikke nødvendigvis et familieliv etter EMK artikkel 8, men privatlivsbegrepet favner videre. Det kan etter omstendighetene omfatte relasjoner mellom personer så vel som en persons integritet og fysiske og sosiale identitet, se for eksempel EMD i *Mikulic mot Kroatia*, nr. 53176/99 avsnitt 53.

EMK artikkel 8 har betydning for flere spørsmål innenfor temaet foreldreskapsfastsettelse. For det første er spørsmålet hvor langt EMK beskytter retten til å få klarhet i biologiske forhold. EMK artikkel 8 har videre betydning som skranke for bruken av tvangsmidler som også kan komme til anvendelse i foreldreskapssaker. Fastsettelse av foreldreskap kan med moderne teknologi skje ved hjelp av innhenting av biologisk materiale til DNA-analyse. Dette kan etter omstendighetene utgjøre et inngrep i en persons privatliv etter EMK artikkel 8, som for å være lovlig må ha hjemmel i lov, forfølge et legitimt formål og oppfylle kravene til forholdsmessighet og nødvendighet. Retten til beskyttelse av privatlivet på den ene siden og barnets rett til fastsettelse av foreldreskap på den andre må balanseres.

EMK artikkel 8 har også betydning for spørsmålet om hvor langt statene kan pålegges å anerkjenne foreldreskap, og på hvilke vilkår. Stadig nye former for foreldreskap finner veien til EMD, og domstolen har behandlet flere saker som gjelder barn som er blitt til gjennom surrogati i utlandet. EMD har i *Mennesson mot Frankrike*, nr. 65192/11 vist at barnets rett til privatliv var krenket fordi nasjonal rett ikke inneholdt noen mulighet for å opprette et rettslig bånd mellom barnet og pretenderende far, som også var biologisk far. Med henvisning til manglende konsensus i medlemsstatene uttaler domstolen i avsnitt 79 og 80 at statene i prinsippet har en vid skjønnsmargin i spørsmålet om anerkjennelse av foreldreskap der barnet er blitt til gjennom surrogati i utlandet, samtidig som at skjønnsmarginen snevres inn der saken angår viktige sider ved en persons identitet. Praksis peker også mot at statene har et handlingsrom med hensyn til fremgangsmåte for anerkjennelse av foreldreskap på områder der statene har valgt ulike løsninger, se blant annet dommen *D. mot Frankrike* nr. 11288/18 og rådgivende uttalelse nummer P16-2018-001 av 10. april 2019, avsnitt 51.

5.3 Nordisk rett

Sverige

I Sverige er reglene om foreldreskap regulert i föräldrabalken. Loven benytter begrepene, mor, far og forelder. Loven ble sist endret i 2021. I 2019 ble loven endret slik at det nå er særskilte regler om etablering av foreldreskap i tilfeller der en person har endret sitt juridiske kjønn. Endringene i loven innebærer at en mann som føder et barn, skal anses som far, mens en kvinne som har bidratt til befruktning med sine sædceller, skal anses som mor. Det er lovfestet at i tilfeller hvor det er gjennomført assistert befruktning ved eggdonasjon, skal kvinnen som føder barnet regnes som mor.

Pater est-regelen fastslår at i tilfeller hvor moren er gift med en mann ved barnets fødsel, skal mannen i utgangspunktet anses som barnets far. I tilfeller hvor moren ikke er gift, fastsettes farskapet gjennom bekreftelse eller dom. Bekreftelsen gjøres skriftlig ved et personlig besøk hos sosialnemnden. Både barnets mor og sosialnemnden må godkjenne bekreftelsen. Farskap kan fastsettes ved dom dersom genetisk undersøkelse fastslår at han er barnets far, at han har hatt samleie med moren på et tidspunkt som kan ha ført til befruktning eller der er utført assistert befruktning med bruk av hans sæd og det er sannsynlig at barnet har kommet til som følge av behandlingen. Farskap kan ikke fastsettes for en mann som er sæddonor.

Barnet selv og den juridiske faren kan anlegge sak for å oppheve farskapet. Farskap etter pater est-regelen kan oppheves gjennom dom. Det må sannsynliggjøres at vedkommende ikke er barnets far. Et slikt farskap kan også oppheves gjennom bekreftelse fra en tredjemann, der ektefellens farskap oppheves samtidig som den andre mannens farskap fastsettes. Barnets mor må alltid godkjenne en tredjemannsbekreftelse skriftlig. I Sverige gjelder ikke tidsfrister for å reise søksmål om farskap, men hvis farskap er bekreftet digitalt gjelder det en tidsfrist på 14 dager.

Ved assistert befruktning skal morens mannlige ektefelle eller samboer anses som barnets far ved fastsettelsen. Vilkåret er at ektefellen eller samboeren har samtykket til behandlingen, og det er sannsynlig at barnet har blitt til gjennom behandlingen. Også morens kvinnelige ektefelle, registrerte partner eller samboer skal anses som barnets forelder ved assistert befruktning. Tilsvarende vilkår om samtykke sannsynlighet gjelder. Loven har en kjønnsnøytral foreldreskapspresum-

sjon, som inkluderer likekjønnede, kvinnelige par som er gift eller registrert som partnere og gifte par der en eller begge har endret kjønnstilhørighet. Foreldreskapspresumsjonen motsvarer pater est-regelen, og innebærer at dersom mor er gift eller registrert partner med en kvinne, anses hun automatisk som barnets forelder uten fastsettelse gjennom bekreftelse eller dom.

Danmark

I Danmark er reglene om foreldreskap regulert i børneloven. Loven benytter begrepene, mor, far, medmor og medfar. Loven ble sist endret i 2024. Prinsippet om at kvinnen som føder regnes som barnets mor er ulovfestet. En kvinne som føder barn etter assistert befruktning, anses som mor til barnet. Lovendringer om surrogati trådte i kraft 1. januar 2025. For barn født som følge av surrogatiavtaler i utlandet, kan Familieretshuset på nærmere bestemte vilkår raskt avgjøre foreldreskap ved barnets ankomst til Danmark: Minst én av de tiltenkte foreldrene må være genetisk knyttet til barnet og surrogatmoren må bekrefte overføringen av foreldreskapet etter fødselen. For barn som er født som følge av danske altruistiske surrogatiavtaler kan Familieretshuset avgjøre foreldreskapet raskt etter fødselen. Surrogatmoren må være minst 25 år, ha født minst ett barn, og ikke motta vederlag. Avtalen om surrogati må godkjennes før graviditeten etableres. Forbudet mot formidling av surrogatiavtaler i dansk rett er opprettholdt, men flyttet fra adopsjonsloven til barneloven. «Medfarskap» er innført som juridisk foreldrebegrep for par bestående av to menn som får barn ved avtale om surrogati.

Pater est-regelen er lovfestet i børneloven og fastslår at morens ektemann anses som far til barnet. Ugifte foreldre kan erklære skriftlig at de sammen vil ivareta omsorgen og ansvaret for barnet i en digital erklæring som begge signerer.

Finland

I Finland ble moderskapslagen og faderskapslagen samordnet til en felles lov om foreldreskap i 2022. Loven ble sist endret i 2023. Föräldraskapslagen fastslår at den som har født et barn er moren til barnet. Ved assistert befruktning kan en kvinne som har gitt samtykke til behandlingen, fastsettes som mor til barnet ved siden av den som har født barnet. Morskap kan imidlertid ikke fastsettes hvis barnet allerede har to juridiske foreldre, eller farskap til barnet kan etableres.

Morens ektemann regnes som faren til barnet etter pater est-regelen. Hvis moren har inngått nytt ekteskap før barnets fødsel, regnes den nye ektemannen som far. Hvis farskap ikke kan fastslås etter disse reglene, fastsettes farskapet ved vedtak eller ved domstolsavgjørelse. Hvis barnet har kommet til ved bruk av assistert befruktning etter lov om assistert befruktning, er barnets far den som i samråd med moren har gitt sitt samtykke til behandlingen. Hvis et kvinnelig par har fått behandlingen eller moren som har født barnet har fått behandlingen alene, er barnets far den hvis sæd har blitt brukt ved behandlingen, hvis han har gitt samtykke til å bli far til barnet. Tilsvarende kan en kvinne som har gitt samtykke registreres som mor sammen med kvinnen som har født barnet. Morskap kan ikke fastsettes dersom barnet allerede har to juridiske foreldre eller om farskap til barnet kan fastslås eller fastsettes etter foreldreskapsloven. Loven om rettsgenetiske farskapstester tillater prøvetaking av vev fra avdød, også etter at avdøde er begravet.

Island

Foreldreskap reguleres gjennom den islandske «barnalögen», som senest ble endret i 2024. Loven benytter begrepene, mor, far og forelder. I 2021 ble det vedtatt endringer i barneloven om foreldrestatus for transpersoner og personer med ikke-binær kjønnsregistrering. Som følge av endringene vil en person som er registrert som mann i Folkeregisteret bli ansett å være far til et barn. En mann som føder vil bli ansett som far til barnet, slik at et barn kan ha to registrerte fedre. Loven om kjønnsautonomi tillater nøytral kjønnsregistrering. En person med ikke-binær registrering i Folkeregisteret vil bli registrert som forelder til et barn. En kvinne som har gitt sitt samtykke til at hennes kone eller kvinnelig partner skal gjennomgå assistert befruktning i henhold til lov om assistert befruktning, vil regnes som mor til barn som er unnfanget på denne måten. Prinsippet om at kvinnen som føder regnes som barnets mor er ulovfestet i islandsk rett. Pater est-regelen gjelder, slik at morens ektemann regnes som far når barnet er født i ekteskap. Dette gjelder imidlertid ikke hvis paret var separert på tidspunktet for barnets unnfangelse eller hvis barnets mor gifter seg eller registrerer sitt samboerskap i Folkeregisteret med en annen mann før barnets fødsel. Hvis barnets mor og mannen hun oppgir som barnets far har registrert samboerskapet sitt i Folkeregisteret på tidspunktet for barnets fødsel, regnes han som barnets far.

Hvis barnets mor ikke er gift eller registrert som samboer, fastsettes farskap ved erklæring eller dom. Farskap fastsettes med utgangspunkt i genetisk tilknytning, men det er egne regler om farskap på bakgrunn av assistert befruktning. En mann som har gitt samtykke til assistert befruktning sammen med sin ektefelle eller samboer, blir far til barnet. Når det er reist sak om farskap for domstolen, kan farskap etableres ved overenskomst mellom foreldrene. Om de ikke er enige, fastsettes farskapet ved dom. Barnalögen inneholder også regler om endring eller oppheving av farskap. Barnet, moren og mannen som har vært regnet som far kan reise sak for domstolen om farskap. Verge kan reise sak på vegne av barn som er mindreårig. Også arvinger kan i visse tilfeller ha rett til å reise sak.

5.4 Enkelte overordnede spørsmål

Barn kan bare ha to juridiske foreldre

Departementet følger opp barnelovutvalgets forslag om å videreføre dagens lovgivning om at barn bare kan ha to juridiske foreldre i lovforslaget § 2-1. Departementet slutter seg til utvalget, når det skriver på side 119:

> «Utvalget legger til grunn at også fremtidens barnelovgivning skal bygge på prinsippet om at et barn ikke kan ha flere enn to juridiske foreldre. En eventuell åpning for flere juridiske foreldre vil, etter utvalgets syn, føre til et stort antall praktiske og juridiske dilemmaer som ikke kan løses innenfor rammen av denne utredningen, herunder spørsmål om foreldreansvar, rett til ytelser og en rekke andre rettigheter og plikter. Etter utvalgets syn er det heller ikke ønskelig med en slik regulering. Det er ofte mange ulike mennesker som spiller viktige roller i et barns liv, men foreldreskapsbegrepet bør forbeholdes en snever krets av personer som kan presumeres å ville ta ansvar for og å følge barnet gjennom hele barndommen.»

Flere høringsinstanser påpeker at familiemønstrene er i endring og at barn lever i ulike familiekonstellasjoner i større utstrekning enn tidligere. Noen barn vokser for eksempel opp med foreldrenes nye partnere som viktige omsorgspersoner. I andre tilfeller kan et likekjønnet par gå sammen med et annet likekjønnet par eller en venn for å få barn sammen. En rekke høringsinstanser har hatt synspunkter på etablering av foreldreskap i likekjønnsfamilier. For eksempel påpeker *Sex og samfunn* at utredningen ikke tar høyde for at ikkebinære også er foreldre, og at transmenn også kan være fødeforeldre, og at dette bør inkluderes.

Det er få høringsinstanser som har uttalt seg spesifikt om utvalgets forslag om å videreføre at barn skal kunne ha to juridiske foreldre. *Bufdir* har støttet forslaget. *Likestillingssenteret*, *Oslo kommune – Rådet for kjønns- og seksualitetsmangfold*, *Nasjonalt SRHR Nettverk*, *Poly Norge, Press – Redd Barna Ungdom* og *Sex og samfunn* er positive til at barn kan ha flere enn to foreldre, eller ønsker at dette skal utredes.

Likestillingssenteret skriver:

> «Familiemønstrene er endret, og barn lever i ulike familiekonstellasjoner i mye større grad enn før, noe lovverk må ta høyde for. I dag kan et barn ha maksimalt to juridiske foreldre. En del familier består imidlertid av flere omsorgspersoner enn to. Mange foreldre holder ikke sammen gjennom barnets oppvekst. Foreldrene kan få nye partnere som blir omsorgspersoner for barnet. Dersom barnet og de nye partnerne ønsker det, bør også bonusforeldre få foreldrerettigheter. Det kan også dreie seg om regnbuefamilier hvor eksempelvis et likekjønnet par går sammen med et annet likekjønnet par, eller en venn, om å få et barn. Barnet kan dermed ha to mødre og en eller to fedre. Det at barnet kun kan ha to foreldre vil neppe være til barnets beste. Det handler om å skape trygghet og forutsigbarhet for barn som vokser opp med flere enn to foreldre.»

Departementet viser til at barns tilknytning til foreldres nye partnere etter samlivsbrudd ivaretas i lovforslaget gjennom muligheten for å fastsette samvær med andre enn juridiske foreldre, se lovforslaget § 8-9 og proposisjonen punkt 8.9.

Begreper i loven

Departementet ønsker at barneloven, så langt det er mulig, bør sørge for større grad av likestilling mellom foreldrepar av ulikt kjønn og foreldrepar av samme kjønn. Lovteksten er så langt som mulig gjort nøytral blant annet ved å benytte begrepet forelder, som omfatter alle foreldreskapskategoriene, der det er mulig. Begrepene mor, far og medmor brukes der det er nødvendig. Departementet har hovedsakelig fulgt opp utvalgets forslag, men har justert dette noe, gjerne der utvalget har brukt «foreldreskap» i tilfeller hvor bare to av foreldreskapskategoriene omfattes.

Mange høringsinstanser har uttalt seg om lovens bruk av begrepene mor, far, medmor, kvinne, mann og fødeforelder. Noen av høringsinstansene synes utvalgets forslag går for langt. Andre synes derimot at forslaget går for kort og ønsker ytterligere utredning av nøytrale begreper. *Finansdepartementet og Skattedirektoratet* påpeker de økonomiske og administrative konsekvensene for Folkeregisteret, som at det kreves endring av databasestrukturen, dersom dagens begreper ikke skal kunne brukes i registeret. *Arbeids- og velferdsdirektoratet, Justis- og beredskapsdepartementet, Norsk kvinnesaksforening, Oslo Universitetssykehus – Avdeling for rettsmedisinske fag, Språkrådet og Trøndelag tingrett* er hovedsakelig positive til forslaget som utvalget har lagt frem. *Bufdir, FRI, Likestillings- og diskrimineringsombudet, Likestillingssenteret, Nasjonalt SRHR Nettverk, Oslo kommune – Rådet for kjønns- og seksualitetsmangfold, Press – Redd Barna Ungdom, Sex og samfunn* og *Statsforvalteren i Oslo og Viken* støtter forslagene til språklige endringer i loven, men ønsker at det igangsettes et større utredningsarbeid for å gjøre loven fullstendig kjønnsnøytral. *Kvinneaktivistene, Kvinnegruppa Ottar, Lesbisk kvinnebevegelse, LO, Nyfeministene, Stiftelsen MorFarBarn, Verdialliansen* og *Women´s Human Rights Campaign* ønsker å beholde lovgivningen slik at den knytter fødsel og morskap til kjønn.

Språkrådet skriver i sitt høringssvar at kravet om kjønnsnøytralt språk skaper noen praktiske utfordringer, og mener det er grunn til å spørre om konstruerte ord (for eksempel fødeforelder, som ble diskutert, men ikke foreslått av utvalget) eller lengre omskrivinger (for å unngå ord som far, mor, mann og kvinne) er i tråd med klarspråksprinsipper og hensynet til barn og unge som potensielle brukere av loven.

Departementet legger stor vekt på behovet for å ha presise begreper slik at lovhjemlene blir tydelige. Departementet legger til grunn at det i en del tilfeller er behov for å skille mellom de ulike foreldreskapskategoriene fordi de fastsettes på ulikt grunnlag. Dette skyldes blant annet at etablering av morskap er basert på fødsel, og at pater est-regelen hviler på en sterk presumpsjon om biologisk farskap. Medmorskap er ikke basert på biologi, men på vilkårene for assistert befruktning. Bruken av begrepene mor, far og medmor anses som godt innarbeidet og kjent i befolkningen, og disse foreslås videreført. Mor benyttes om alle som har født barnet, uavhengig av juridisk kjønn. Tilsvarende gjelder ved bruk av begrepet far. I tilfeller hvor det ikke er nødvendig å skille mellom foreldreskapskategoriene, brukes begrepet forelder. I fødselsattesten blir foreldrene oppført som «forelder» og ikke kategorisert som mor eller far. Foreldrene velger selv hvilke begreper de ønsker å benytte.

Foreldreskap kan bare prøves etter denne loven

Foreldreskap kan bare fastsettes etter barneloven eller adopsjonsloven. Dette lovfestes i forslag til § 2-1 første ledd. Foreldreskap som etableres i en annen stat anerkjennes etter forslag til §§ 15-3 og 15-4. Videre følger det av § 2-1 tredje ledd at domstoler eller andre myndigheter ikke kan prøve foreldreskap i andre tilfeller enn det som følger av bestemmelsene i barneloven. I andre saker kan det ikke legges til grunn at en annen er forelder enn det som er fastsatt etter barneloven. Forbudet etter denne bestemmelsen vil nå gjelde alle typer foreldreskap, både morskap, farskap og medmorskap.

5.5 Morskap

5.5.1 Gjeldende rett

Barneloven § 2 første ledd fastslår at kvinnen som har født barnet, skal regnes som barnets mor. Morskap etableres ved den faktiske hendelsen og registreres i Folkeregisteret på bakgrunn av fødselsmeldingen, uten at det fattes vedtak. Registrering av fødselsmelding er i seg selv ikke rettsstiftende, og kan rettes av folkeregistermyndigheten dersom det senere viser seg at den er basert på feil faktum.

Frem til 1997 var regelen ulovfestet, selv om det ble regnet som sikker rett at barnets mor er den som føder barnet. Begrunnelsen for lovendringen i 1997 var muligheten for assistert befruktning ved bruk av eggdonasjon. Uavhengig av om det benyttes eggdonasjon i utlandet eller i Norge, regnes den som føder som barnets mor. Fra 2036 kan 15-åringer som er donorunnfanget i Norge få informasjon om sin eggdonors identitet jf. bioteknologiloven § 2-7 andre ledd.

Barneloven § 2 andre ledd fastslår at en avtale om å føde barn for en annen kvinne ikke er bindende. Dette gjelder uavhengig av om den ene kvinnens egg er brukt i den assisterte befruktningen, eller om egg er donert fra en annen kvinne. I tilfeller hvor det er inngått avtale om surrogati, vil surrogatmoren etter norsk rett regnes som barnets mor. Dersom morskapet skal overføres til en annen enn den som har født barnet, må dette gjennomføres ved adopsjon. I tilfeller hvor et barn er født i utlandet, og det bare kan dokumenteres at

farskap er etablert etter norsk rett, har det offentlige etter barneloven § 5 tredje ledd plikt til å forsøke å klargjøre hvem som har født barnet, og som regnes som mor til barnet etter norsk rett.

5.5.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 å videreføre gjeldende rett, slik at den som føder barnet regnes som barnets mor. Dette korresponderer med bioteknologilovens bestemmelser om eggdonasjon, og at surrogati ikke er tillatt i Norge. Utvalget ønsker å tilstrebe en lov som i størst mulig grad inkluderer ulike familiekonstellasjoner, og foreslår en bestemmelse som viser til «den» som føder barnet. Når det er mulig å endre juridisk kjønn og fortsatt føde barn, mener utvalgets flertall at det ikke er gode grunner for at bestemmelsen skal begrenses ved å kun omtale kvinner. Bestemmelsen vil etter utvalgets forslag inkludere juridiske menn som føder barn. Utvalget mener videre at det av pedagogiske hensyn er viktig å beholde regelen om at avtale om å føde barn for en annen ikke er bindende, fordi bestemmelsen gir et signal om forbudet mot surrogati.

5.5.3 Høringsinstansenes syn

En rekke av høringsinstansene har uttalt seg om begrepsbruken og om behovet for å inkludere ulike familiekonstellasjoner i forslaget til ny barnelov. Dette er behandlet foran under punkt 5.4. Høringsinstansene som uttaler seg om morskap, viser hovedsakelig til begrepsbruken, og ikke om prinsippet om at den (kvinnen) som føder barnet skal regnes som barnets mor. *Arbeids- og velferdsdirektoratet* påpeker at en DNA-analyse ikke vil klargjøre hvem som har født barnet, men at dette må nyanseres. Direktoratet skriver om saker hvor det kan være tvil om hva som er riktig morskap:

> «Det vil typisk være tilfellet hvor mor og barn har innvandret til Norge og dokumentasjonen er utstedt i et annet land og ikke kan legges til grunn i Norge. Videre vil det også gjelde hvor det ved fødsel er benyttet falsk eller utenlandsk identitet. Det vil da være særdeles vanskelig å få dokumentert hvem som er mor til barnet i etterkant uten en DNA-analyse. Vi mener likevel at det å legge til grunn resultatet fra en DNA-analyse, eventuelt også bare som en del av en helhetsvurdering av hvem som har født barnet, medfører en risiko for at morskap legges til en person som ikke har født barnet.»

5.5.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp utvalgets forslag om morskap, som viderefører gjeldende rett. Departementet foreslår å videreføre prinsippet om at den som føder er barnets mor, og at morskap ikke kan overføres til andre ved avtale, se lovforslaget § 2-2. Departementet slutter seg til utvalgets vurdering av at lovendringene i bioteknologiloven, som nå gjør eggdonasjon tillatt i Norge, forsterker behovet for en lovregel som fastslår at den som føder barnet, er barnets mor. Når det gjelder prinsippet om at fødselen er grunnlaget for etablering av morskap, synes dette å være lite kontroversielt. I 2021 åpnet bioteknologiloven for at norsk helsevesen gir tilbud om eggdonasjon. Departementet antar at en del norske kvinner tidligere har benyttet seg av eggdonasjon i utlandet, og det kan ikke utelukkes at enkelte også vil gjøre det i fremtiden. Dette tilsier at det er behov for en bestemmelse som plasserer morskapet hos den som føder barnet, og som får anvendelse både for assistert befruktning som har skjedd i Norge, og der det har skjedd utenlands.

Selv om surrogati ikke er tillatt i Norge, reiser en del norske borgere til andre land for å gjennomføre surrogatiavtaler der. Departementet legger vekt på at barneloven skal gi signal om at surrogati ikke er tillatt i Norge. Lovforslaget § 2-2 andre ledd viderefører prinsippet om at en avtale om å føde barn for en annen kvinne ikke er gyldig, men dette er nå omformulert. En kvinne som ønsker å etablere et juridisk foreldre-barn-forhold til et barn hun ikke selv har født, kan etter norsk rett gjøre dette ved å søke om adopsjon av barnet.

Arbeids- og velferdsdirektoratet påpeker at det ikke bare er kvinner som benytter surrogati, men at det etter deres erfaring er en like stor andel menn. Overføring av foreldreskap fra den som har født barnet, altså overføring av morskapet, vil i disse tilfellene måtte skje ved stebarnsadopsjon. En eventuell rettssak om hvem som er mor til et barn, vil måtte avgjøres på bakgrunn av bevis for hvem som har født barnet. I en farskapssak benyttes DNA-analyse som bevis, mens DNA-analyse i en sak om morskap bare vil gi opplysninger om hvem egget stammer fra. Det er derfor nødvendig med en mer omfattende bevisvurdering, for å fastslå om den genetiske moren også er den som har født barnet.

5.6 Farskap

5.6.1 Gjeldende rett

For barn født i ekteskap blir farskapet fastsatt etter pater est-regelen, som følger av barneloven § 3. Mannen som moren er gift med når barnet blir født, regnes som juridisk far til barnet uavhengig av den biologiske tilknytningen. Pater est-regelen bygger imidlertid på en sterk formodning om at mors ektemann er barnets biologiske far, og loven legger derfor farskapet på ham uten ytterligere prøving.

Pater est-regelen gjelder også når moren gifter seg under svangerskapet, men før barnet blir født. Videre gjelder regelen hvis partene flytter fra hverandre uten noen formalisering av bruddet. Hvis moren er separert ved bevilling eller dom når barnet blir født, gjelder ikke pater est-regelen, jf. barneloven § 3 tredje ledd. Morens tidligere ektemann, eller en annen mann, kan da få fastsatt farskap ved erklæring eller ved dom. Hvis moren er enke, følger det av barneloven § 3 fjerde ledd at hennes ektemann skal regnes som far «dersom mora kan ha blitt med barn før han døydde».

Farskap kan etableres ved erklæring i tilfeller hvor foreldrene ikke er gift og de er enige om farskapet, jf. barneloven § 4. Farskap kan erklæres «under svangerskapet eller etter at barnet er født», jf. første ledd. Fra 2021 har det vært mulig for foreldrene å sammen etablere farskapet ved digital erklæring. Identitetskontroll ivaretas gjennom verifisering ved innlogging i den digitale løsningen. Den digitale erklæringen kan bare benyttes dersom barnet blir født i Norge, jf. § 4 andre ledd sjette punktum. Farskap kan også erklæres ved retur av skjema fra Arbeids- og velferdsdirektoratet eller ved personlig fremmøte for en av myndighetene opplistet i § 4 andre ledd, herunder hos jordmor eller lege i forbindelse med svangerskapskontroll eller ved personlig fremmøte for Arbeids- og velferdsetaten (Nav-kontor). Det offentlige fører i utgangspunktet ikke kontroll med at erklæringen stemmer med det biologiske farskapet i saker hvor foreldrene er enige om farskapet, men det føres kontroll med fars identitet når han erklærer farskap. Far må legitimere seg og gi opplysninger om mor og barn, som sammenholdes med opplysningene som er registrert i Folkeregisteret på bakgrunn av fødselsmeldingen. I tilfeller hvor Arbeids- og velferdsetaten oppretter sak etter § 10 første ledd, jf. § 11, er det en målsetting at det juridiske farskapet skal legges til den biologiske faren.

Det er egne regler i § 4 femte ledd om erklæring av farskap til barn født i utlandet. Bestemmelsen gir hjemmel til å be om prøve for DNA-analyse før farskap erklæres for barn født i utlandet, når nærmere bestemte vilkår er oppfylt. De instansene som kan ta imot farskapserklæringer, kan be om slik test dersom det er nødvendig for å fastslå farskapet fordi barnet, moren eller han som vil erklære seg som far ikke kan godtgjøre identiteten sin, eller det er grunn til å tro at det gis uriktige opplysninger om hvem som er far for å få norsk statsborgerskap til barnet. Det er også et vilkår at de øvrige opplysningene i saken ikke gir grunnlag for med rimelig sikkerhet å fastslå farskapet. Viser DNA-analysen at mannen ikke kan være far til barnet, skal han ikke gis anledning til å erklære farskap. Det samme gjelder der vedkommende ikke samtykker til å avgi prøve for DNA-analyse.

I tilfeller hvor moren og den påståtte faren ikke er enige og dermed ikke oppfyller forutsetningene for å etablere farskap ved erklæring, kan farskapet fastsettes ved dom, jf. § 9. Det er Arbeids- og velferdsdirektoratet som har ansvar for å bringe en eventuell sak inn for retten etter § 13, dersom saken ikke kan løses ved at faren erklærer farskapet. Menn som er utpekt som far kan pålegges å avgi prøve for DNA-analyse etter barneloven §§ 11 og 24. DNA-teknologi gjør det mulig å fastsette farskap med nærmere 100 prosent sikkerhet, og utgangspunktet er at mannen som blir utpekt som far etter DNA-analyse, skal bli pålagt farskapet. Der det ikke foreligger DNA-analyse, eller der det er grunn til å tro at den er beheftet med feil, gir § 9 andre og tredje ledd regler om bevisvurderingen i saker om farskap.

Farskap etableres etter de vanlige reglene i barneloven i tilfeller hvor det er benyttet assistert befruktning. Dette gjelder uavhengig av om det er benyttet mannens egne kjønnsceller, eller det er donert sæd. Barneloven § 9 fjerde ledd fastslår at det skal avsies dom for at morens ektemann eller samboer er faren til barnet dersom han har gitt samtykke til den assisterte befruktningen, med mindre det er lite sannsynlig at barnet er unnfanget ved den assisterte befruktningen. Denne bestemmelsen kommer bare til anvendelse dersom farskapet ikke blir etablert ved pater est eller ved erklæring. Det følger videre av femte ledd at sædgiveren ikke kan dømmes til far, med mindre den assisterte befruktningen er gjort ved bruk av sæd fra morens ektemann eller samboer.

5.6.2 Utvalgets forslag

Utvalget har i NOU 2020: 14 vurdert de rettslige reguleringene av etablering av farskap etter barneloven og foreslår ingen større endringer i de overordnede rettslige rammene. Utvalget foreslår å videreføre pater est-regelen, se utredningen punkt 9.4.3. Etter å ha drøftet om skjæringspunktet for opphør av pater est-regelen kan flyttes til tidspunktet for parets faktiske samlivsbrudd, foreslår utvalget å opprettholde regelen om at pater est-regelen ikke gjelder der ektefellene er separert ved bevilling eller dom.

Utvalget har vurdert om det bør innføres en pater est-regel for samboere. Når de likevel ikke foreslår det, beror dette først og fremst på de praktiske hindringene en slik regel støter mot. Utvalget konkluderer med at en slik løsning ikke medfører noen forenkling sammenlignet med dagens regler for etablering av farskap for samboere, og foreslår å opprettholde gjeldende rett på dette området, se utredningen punkt 9.4.3. Utvalget foreslår i all hovedsak å videreføre reglene om etablering av farskap ved erklæring slik de er i dag, blant annet muligheten for digital erklæring av farskap, og viser blant annet til fordelen ved rask registrering av farskap ved elektronisk fødselsmelding og digital erklæring av farskapet. Utvalget foreslår å videreføre at farskap bare skal kunne etableres ved erklæring når begge foreldrene er enige om dette. Farskap skal imidlertid, så langt det er mulig, også etableres når foreldrene ikke er enige. I disse tilfellene har det offentlige ansvar for å ta initiativ til at farskapet blir fastsatt. Utvalget foreslår å videreføre disse reglene.

5.6.3 Høringsinstansenes syn

Høringsinstansene har ikke uttalt seg spesifikt om forslaget om videreføring av pater est-regelen. *Arbeids- og velferdsdirektoratet* og *Oslo Universitetssykehus – Avdeling for rettsmedisinske fag* har enkelte tekniske merknader om etablering av farskap, som er fulgt opp. De øvrige høringsinstansene har ikke uttalt seg spesifikt om forslaget om videreføring av regelen om erklæring av farskap.

5.6.4 Departementets vurdering

5.6.4.1 Reglene om farskap

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre pater est-regelen i ny barnelov, som er en videreføring av gjeldende rett. Utvalgets forslag om erklæring av farskap følges opp med noen mindre endringer. Forslaget om egen fastsettelsesform for farskap som følger av assistert befruktning følges ikke opp, se omtale i punkt 5.7 om medmorskap. Gjeldende regler om erklæring av farskap til barn født i utlandet videreføres. Departementet foreslår videre å skille ut en egen bestemmelse om erklæring av farskap til barn født i utlandet, på bakgrunn av sakenes spesielle karakter, noe som er nytt sammenlignet med gjeldende rett og utvalgets forslag. Departementet følger ikke opp forslaget om at det skal reguleres i forskrift hvilke instanser som kan ta imot farskapserklæring, og foreslår en forenkling når det gjelder hvem som kan motta erklæring, som innebærer at regelverket tilpasses gjeldende praksis. Videre foreslås det å lovfeste gjeldende praksis om krav til legitimasjon ved erklæring av farskap. Utvalgets forslag om oversendelse av farskapserklæringer via Arbeids- og velferdsetaten før registering i Folkeregisteret, følges ikke opp.

5.6.4.2 Pater est-regelen

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre dagens pater est-regel, se lovforslaget § 2-4. Både barnelovutvalget og farskapsutvalget vektlegger automatikken i pater est-regelen, som skaper trygghet for omsorg og forsørgelse helt fra starten. Det taler også for å videreføre regelen at den er kjent og har god oppslutning i befolkningen. Selv om det ikke er noen offentlig kontroll av farskapene som følger av pater est-regelen og erklæring, plasseres de juridiske farskapene i overveiende grad hos de biologiske fedrene. Svensk forskning, viser at av et utvalg på to millioner familier, var «feil farskap» (misattributed paternity) anslått til 1,7 pst. (Dahlén m.fl. *The frequency of misattributed paternity in Sweden is low and decreasing*, Journal of Internal Medicine, 2021). Se også NOU 2009: 5 punkt 9.3. Barnelovutvalget påpeker at risikoen for at barn vokser opp med en annen mann som far enn den mannen som er biologisk far, uansett ikke kan avbøtes ved at pater est-regelen oppheves, og at alle skal erklære farskap. Å sikre seg fullt samsvar mellom det biologiske og rettslige foreldreskapet vil bare kunne skje ved å innføre krav om obligatorisk DNA-analyse i alle saker. Departementet anser en slik løsning som lite ønskelig.

5.6.4.3 Erklæring av farskap

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre gjeldende rett om erklæring av farskap.

Det legges til grunn at dette er en regel som fungerer hensiktsmessig for det store flertallet. I gjeldende barnelov behandles erklæring av farskap til barn i Norge og erklæring av farskap til barn født i utlandet i samme bestemmelse. Departementet foreslår å dele utvalgets forslag til ny § 2-5 i to, slik at lovforslaget § 2-5 vil gjelde farskap etter erklæring for barn født i Norge, mens lovforslaget § 2-6 vil gjelde farskap etter erklæring for barn født i utlandet.

I dag erklæres farskap digitalt i over 90 prosent av tilfellene hvor det er mulig. Departementet oppfatter at dette er en enkel og effektiv måte å etablere farskap på, som foretrekkes av mange. Det har ikke kommet innvendinger til denne måten å fastsette farskap på i høringen, og departementet foreslår å videreføre ordningen som i dag. Denne måten å etablere farskap på er forbeholdt tilfeller der barnet er født i Norge, se Prop. 97 L (2019–2020) punkt 7.7 flg. *Oslo Universitetssykehus – Avdeling for rettsmedisinske fag* har i høringen påpekt de spesielle utfordringene med erklæringer for barn født i utlandet, og at dette bør hensyntas ved videreføring av gjeldende rett. Departementet følger dette opp i lovforslaget § 2-6 første ledd ved at digital erklæring fortsatt ikke skal kunne benyttes når barnet er født i utlandet.

5.6.4.4 Mottakere av farskapserklæringer

Departementet følger delvis opp utvalgets forslag om hvilke instanser som kan motta farskapserklæring, og hvordan dette skal reguleres, i lovforslaget § 2-5. Utvalget foreslår at farskap skal kunne erklæres skriftlig til foreldreskapsmyndigheten eller ved personlig fremmøte for styresmaktene, men at det skal fastsettes i forskrift hvilke styresmakter som skal kunne ta imot farskapserklæringer. *Arbeids- og velferdsdirektoratet* påpeker i høringen at en forskrift er langt mindre tilgjengelig for allmennheten, og foreslår at dette heller bør følge av loven. Departementet slutter seg til Arbeids- og velferdsdirektoratets synspunkter, og foreslår at det fortsatt reguleres i loven hvem som kan ta imot farskapserklæring. Videre foreslår departementet å endre bestemmelsen slik at dommere ikke lenger skal kunne ta imot farskapserklæring. Departementet antar at dommere i liten utstrekning tar imot farskapserklæringer, fordi det i saker som bringes inn for retten vil farskapet enkelt kunne erklæres for Arbeids- og velferdsetaten før saken tas under behandling av domstolen. Bidragsfogden som mottaker av farskapserklæringer fjernes av forenklingshensyn.

Utvalget foreslår at foreldreskapsmyndigheten skal få ansvar for å sende melding om foreldreskapserklæringer til folkeregistermyndigheten. Farskapserklæringer sendes i dag direkte fra den som mottar erklæringen og til folkeregistermyndigheten for registrering. Arbeids- og velferdsetaten sender melding i de tilfellene de selv mottar erklæring, men har ikke noen rolle når en erklæring mottas av andre instanser. Utvalgets forslag om oversendelse via Arbeids- og velferdsetaten, fremstår som uhensiktsmessig og følges ikke opp.

5.6.4.5 Legitimasjon ved erklæring av farskap

Departementet følger opp forslaget i høringsnotatet om å lovfeste krav om identifisering ved erklæring av farskap, se lovforslaget § 2-5 første ledd. Ved digital erklæring av farskap må både moren og faren legitimere seg med Bank-ID. Ved erklæring på papir, er det fast og langvarig praksis for at mannen som erklærer farskap skal legitimere seg. Departementet foreslo i høringsnotatet at det bør lovfestes at «[f]aren må identifisere seg på ein sikker måte.» Departementet følger opp dette. Farskapserklæring skal ikke tas imot hvis mannen ikke kan legitimere seg. Dersom det ikke er lagt fram legitimasjon ved farskapserklæring, fører ikke det i seg selv til at farskapet blir ugyldig. Dersom det oppstår tvil om identiteten til mannen som har påtatt seg farskapet, kan dette etter en nærmere vurdering av de konkrete forholdene i saken føre til ugyldighet.

5.6.4.6 Erklæring av farskap for barn født i utlandet

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre barneloven § 4 femte og sjette ledd om erklæring av farskap til barn født i utlandet, som gir hjemmel for å be om at det tas prøve for DNA-analyse før mannen gis anledning til å erklære farskapet. Se forslag til § 2-6. Det legges her vekt på at reglene nylig er innført, de trådte i kraft i 2018, og at det ikke er behov for endringer. Se begrunnelse i Prop. 82 L (2017–2018) for at det er behov for egne regler for barn født i utlandet:

> «I noen land og i noen saker kan det være særlig vanskelig for norske myndigheter å ta stilling til identiteten til barnet, moren eller han som vil erklære seg som far. Barn født i utlandet kan mangle dokumenter som fødselsattest, eller det kan være tvil rundt dokumenter om identitet som legges fram. I slike tilfeller øker risikoen for uriktige opplysninger. Et usikkert

faktagrunnlag kan gjøres sikrere gjennom ytterligere utredning. Dette vil imidlertid ofte ikke være mulig i land der det ikke utstedes offisielle dokumenter og i land der dokumenter kan ha lav notoritet.»

Departementet foreslår å regulere behandlingen av erklæring av farskap for barn født henholdsvis i Norge og i utlandet i to ulike bestemmelser. Dette for å tydeliggjøre at det er særskilte regler for utenlandssakene, der det ofte vil være et enda større behov for kontroll av identitet og vurdering av jurisdiksjon. Det vises for øvrig til omtale av barnets rett til å bevare sin identitet og sitt statsborgerskap og sine familierelasjoner i Prop. 82 L (2017–2018). På denne bakgrunn er det viktig at norske myndigheter opplyser de aktuelle sakene godt nok. Det vises også til at skjemaet for erklæring av farskap nylig er endret av Arbeids- og velferdsdirektoratet, etter oppdrag fra departementet, for å tydeliggjøre at saksbehandler skal gjøre kontroll av identitet og jurisdiksjon.

Det vises for øvrig til at Regjeringen i november 2024 besluttet å nedsette en tverrdepartemental arbeidsgruppe bestående av de berørte departementene med underliggende etater om avklaring av identitet til barn født i utlandet. Arbeidsgruppen skal blant annet kartlegge uklarheter og manglende harmonisering i dagens regelverk, med det formål å anbefale nærmere utredning av lov- og regelverksendringer. Anbefalingene skal forebygge misbruk av regelverket, og må ivareta barns rettigheter.

5.7 Medmorskap

5.7.1 Gjeldende rett

Medmorskap kom i 2009 inn i barneloven som en ny kategori foreldreskap ved lovendring som utvidet lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap (ekteskapsloven) til å også å omfatte likekjønnspar. Bioteknologiloven ble samtidig endret til å tilby assistert befruktning til lesbiske par som er gift eller samboere i ekteskapslignende forhold, på lik linje med heterofile par. Etablering av medmorskap er regulert i barneloven § 3 andre og fjerde ledd, § 4 fjerde ledd, § 4 a og § 5 første og andre ledd. Det er fastsatt forskrift 15. desember 2008 nr. 1362 om fastsetjing av medmorskap (medmorskapsforskriften) med hjemmel i barneloven § 4 a fjerde ledd. Reglene må sees i sammenheng med tilbudet om assistert befruktning som gis etter bioteknologiloven kapittel 2.

Assistert befruktning kan i Norge utføres på kvinne som er gift, samboer i ekteskapslignende forhold eller enslig, jf. bioteknologiloven § 2-2. Ifølge § 2-5 skal behandlende lege påse at det foreligger skriftlig samtykke fra kvinnen og hennes ektefelle eller samboer. Bioteknologiloven pålegger foreldre som har fått barn ved hjelp av donert sæd, at de så snart det er tilrådelig skal informere barnet om dette, jf. bioteknologiloven § 2-7 første ledd. Personer som er blitt til ved hjelp av donorsæd på en klinikk i Norge etter 1. januar 2005 har rett til å få informasjon om sin donors identitet når de har fylt 18 år. Ved lovendring i bioteknologiloven § 2-7 andre ledd, som trådte i kraft i 2021, er aldersgrensen senket til 15 år.

Det følger av medmorskapsforskriften at medmorskap fastsettes etter søknad, som behandles av folkeregistermyndigheten (Skatteetaten). Barnet må være unnfanget ved assistert befruktning innenfor godkjent helsestell, med samtykke til den assisterte befruktningen fra kvinnen som skal være medmor. I tilfeller hvor barnet har kommet til utenfor rammene som bioteknologiloven setter, for eksempel ved samleie eller egeninseminasjon, vil ikke medmorskap kunne fastsettes. Dersom den assisterte befruktningen er foretatt av godkjent helsestell i utlandet, må det dokumenteres at identiteten til sædgiver er kjent.

Vilkåret om ekteskap eller samboerskap korresponderer med bioteknologilovens vilkår om at assistert befruktning kan utføres på kvinne som er gift, samboer i ekteskapslignende forhold eller enslig. En ny partner som ønsker å etablere en foreldre-barn-relasjon til barnet vil, uavhengig av kjønn, måtte søke om stebarnsadopsjon. Når medmorskap er etablert etter reglene i barneloven, kan det ikke senere etableres farskap i tillegg. Det fastslås i barneloven § 4 a andre ledd at et barn ikke både ha en far og medmor. Det følger videre av tredje ledd at regler i lov eller forskrift som gjelder om eller for en far, også gjelder på samme måte om eller for en medmor.

5.7.2 Utvalgets forslag

Utvalget går i NOU 2020: 14 inn for å likestille foreldre av likt og ulikt kjønn, og foreslår at farskap og medmorskap skal fastsettes på samme måte i alle tilfeller hvor det er benyttet assistert befruktning. Utvalget foreslår at en person blir forelder (enten far eller medmor) til barnet direkte i kraft av å ha samtykket til den assisterte befruktningen. I tillegg vil det være et vilkår, som i dag, om at den assisterte befruktningen har skjedd innenfor godkjent helsestell og med åpen donor. For assistert

befruktning som skjer i godkjent helsestell i Norge, vil vilkårene automatisk være oppfylt ettersom de sammenfaller med vilkårene i bioteknologiloven.

Utvalget ønsker ikke å videreføre dagens ordning med søknad, men foreslår regler som gjør at medmorskapet fastsettes uten unødvendige omveier, samtidig som det gjøres effektiv kontroll med at vilkårene i loven er oppfylt. Der det er benyttet assistert befruktning, mener utvalget at det ikke skal være av betydning om den som det etableres foreldreskap for er barnets biologiske forelder. Utvalget vil behandle tilfellene likt uavhengig av om det er benyttet sæd fra morens partner eller donorsæd. Bruk av donorsæd kan være aktuelt både for medmødre og ulikekjønnspar. Utvalget foreslår at farskap og medmorskap i disse tilfellene fastsettes «automatisk» på bakgrunn av samtykket som er gitt til assistert befruktning

I tilfeller hvor det er utført assistert befruktning i utlandet, vil det fremdeles være behov for å kontrollere at vilkårene for medmorskap er oppfylt. Utvalget foreslår her at foreldreskapsmyndigheten (Arbeids- og velferdsetaten) skal ha oppgaven med å innhente nødvendig dokumentasjon og fastsette foreldreskapet der vilkårene er oppfylt. De anser det som rimelig å kreve ytterligere dokumentasjon fra foreldrene for å sikre at vilkårene er oppfylt, på samme måte som gjøres i dag, og foreslår at detaljene om dokumentasjonskravene tydeliggjøres i forskrift. Den eneste kontrollen myndighetene skal utføre, vil være en legalitetskontroll av vilkårene i henhold til loven.

Utvalget foreslår at barnelovens bestemmelse om fødselsmelding endres slik at helsepersonell får plikt til å sende inn opplysninger om hvem som er medmor. I tilfeller der barnet er unnfanget ved assistert befruktning i utlandet og det er nødvendig med kontroll med om lovens vilkår er oppfylt, foreslår utvalget at fødselsmeldingen skal sendes fra fødeinstitusjonen til foreldreskapsmyndigheten, som skal innhente nødvendig dokumentasjon og fastsette foreldreskapet der vilkårene er oppfylt.

5.7.3 Høringsinstansenes syn

Følgende høringsinstanser har uttalt seg om forslaget: *Arbeids- og velferdsdirektoratet, Bufdir, Folkehelseinstituttet, FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold, Juridisk rådgivning for kvinner, Justis- og beredskapsdepartementet, Likestillings- og diskrimineringsombudet, Likestillingssenteret, Norsk kvinnesaksforening, Oslo tingrett, Statsforvalteren i Oslo og Viken* og *Women´s Human Rights Campaign*.

De fleste høringsinstansene er positive til utvalgets forslag, hovedsakelig på generelt grunnlag. *Arbeids- og velferdsdirektoratet* er kritisk til at farskap etter assistert befruktning skal fastsettes etter egne regler, og påpeker blant annet at forslaget vil føre til unødig merarbeid for ulike etater. Direktoratet skriver:

> «Vi mener imidlertid det er uhensiktsmessig å fastsette regler hvor ulike etater skal ta stilling til og eventuelt også innhente opplysninger om forholdene omkring en assistert befruktning når farskap enkelt kan følge av ekteskap eller erklæring også i de tilfellene barnet er født etter assistert befruktning».

Bufdir støtter forslagene om at prosedyrene for å etablere medmorskap forenkles, og slutter seg til at samtykke til assistert befruktning bør utgjøre det rettslige grunnlaget for farskap eller medmorskap slik at foreldreskap legges til grunn i fødselsmeldingen eller håndteres av foreldreskapsmyndigheten ved behov for dokumentasjon. *FHI* stiller seg i hovedsak bak utvalgets vurderinger og forslag og trekker særlig frem forenklingene som ligger i den foreslåtte bestemmelsen. *Oslo tingrett* gir sin tilslutning til utvalgets forslag om så langt som mulig å samle og likestille reglene om etablering av foreldreskap, men uten vesentlige endringer i vilkårene. *Norsk kvinnesaksforening* støtter forslaget fordi det vil bidra til et kjønnsnøytralt regelverk som vil oppleves rettferdig for de som ønsker å bli foreldre innenfor disse rammene og for de barna som er født innenfor disse rammene. Foreningen påpeker at de, som av ulike grunner velger andre løsninger, ikke vil omfattes av regelverket. Flere av høringsinstansene som stiller seg bak utvalgets målsetting om å likestille likekjønnede og ulikekjønnede foreldre ved fastsettelse av foreldreskap, reiser imidlertid spørsmål om hvorfor dette ikke kan gjøres som en presumsjonsregel, på samme måte som pater estregelen. Dette gjelder blant annet *Statsforvalteren i Oslo og Viken, Likestillings- og diskrimineringsombudet, FRI* og *Likestillingssenteret. Likestillings- og diskrimineringsombudet* påpeker at foreldreskapene far eller medmor så langt som mulig skal likestilles. Ombudet skriver videre:

> «Det er etter vår mening ingen gode grunner til å skille mellom likekjønnede og ulikekjønnede par på dette punktet. Ombudet mener det er grunn til å foreta en nærmere utredning av om pater estregelen bør gis anvendelse, også for likekjønnede par. Som utvalget selv fremhever

vil en automatisk foreldrerett for likekjønnede gifte par være den «ultimate likestilling». Ombudet er enig i dette utgangspunktet.»

Likestillingssenteret skriver blant annet:

«For å styrke rettighetene til de av oss som ikke passer inn i normen som ligger til grunn for dagens pater est regel, foreslår vi at det ses til Sverige hvor regjeringen har fremmet forslag om at foreldreskapspresumsjonen skal gjelde for alle gifte par. Det innebærer at den som er gift med noen som føder et barn automatisk blir en av barnets foreldre, uavhengig av kjønn. En ordning hvor foreldreskapspresumsjon gjelder for alle gifte eller samboende par, vil medføre større grad av likestilling mellom likekjønnede og ulikekjønnede par i Norge, samt sikre transpersoner foreldrerettigheter.»

5.7.4 Departementets vurdering

5.7.4.1 Etablering av foreldreskap etter assistert befruktning

Departementet foreslår at medmorskap skal fastsettes «automatisk» uten at det krever søknad eller annen aktivitet fra barnets foreldre, se lovforslaget § 2-3 første ledd. Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om tilsvarende etablering av farskap som følger av assistert befruktning. Departementet slutter seg til målsettingen om større likebehandling av ulikekjønnede og likekjønnede foreldre. Likebehandlingen vil innebære mulighet for rask og effektiv etablering av farskap og medmorskap, med særlig vekt på hensynet til barnets behov for tidlig tilknytning til to juridiske foreldre og stabilitet i foreldreskapene. Det er særlig viktig å forenkle fremgangsmåten for etablering av medmorskap, både med tanke på søknadsprosedyren, men også slik at medmorskapet blir etablert samtidig med fødselsregistreringen av barnet. Departementet mener at dette best kan oppnås ved en forenkling av måten for etablering av medmorskap. For samboere vil foreldreskap etter departementets forslag etableres enklere for likekjønnsforeldre enn for ulikekjønnsforeldre, se nærmere omtale under punktet om diskriminering.

Utvalgets forslag vil føre til enklere etablering av medmorskap, men vil samtidig medføre at både pater est-farskap og farskap ved erklæring erstattes med en ny fastsettelsesmåte ved bruk av assistert befruktning. Både etablering av farskap ved pater est-regelen og farskapserklæring er ordninger som fungerer godt i dag: de er enkle og gjør at de fleste barn får to juridiske foreldre fra fødselen. Departementet legger stor vekt på at Arbeids- og velferdsdirektoratet i sitt høringssvar påpeker at dette er ordninger som er enkle å administrere og som ikke gir helsevesenet ekstra oppgaver.

Departementet påpeker at utvalget i begrenset grad har drøftet de praktiske konsekvensene og forutsetningene for en vellykket gjennomføring av sitt forslag. Departementet støtter utvalgets forslag om at det er samtykket til den assisterte befruktningen som skal være grunnlaget for etableringen av medmorskap, men går ikke inn for å følge opp forslaget om tilsvarende fastsettelse av farskap. Utvalget har ikke redegjort for forslagets konsekvenser når det gjelder økt arbeidsbyrde for fødeinstitusjonene ved innhenting og verifisering, samt utfylling av nye opplysninger i fødselsmeldingen. De fleste farskap etableres uten at fødeavdelingen er involvert, blant annet ved digital farskapserklæring. Departementet er tilbakeholden med å skulle legge nye oppgaver til fødeinstitusjonene på dette området, og ønsker heller å legge til rette for direkte utveksling av nødvendige opplysninger mellom berørte instanser, i den grad det er mulig.

Departementet legger vekt på at en endring bør føre til forbedring av prosedyrer og forenklinger for flest mulig. Medmorskap fastsettes i dag etter en omstendelig søknadsprosess, som kan oppleves som byråkratisk. Utvalgets forslag kan se ut til å forenkle etableringen av foreldreskap for medmorskapstilfellene ved assistert befruktning. Utvalgets forslag vil imidlertid føre til mer tungvint etablering av farskap for resten av tilfellene, som er en langt større gruppe. Forslaget vil med 2021-tall føre til forvanskning ved etablering av foreldreskap for 2 645 barn, mens det vil føre til forenkling for 634 barn. Skattedirektoratet oppgir at de behandler om lag 300 søknader om medmorskap i året. Ettersom utvalgets forslag har en rekke praktiske ulemper, og vil føre til forvanskning av fastsettelse av farskap for det store flertall av tilfellene, ønsker ikke departementet å følge det opp i denne formen. Følgelig videreføres gjeldende regler om etablering av farskap, se omtale under punkt 5.6. Dette omfatter også tilfellene der det er benyttet assistert befruktning.

5.7.4.2 Forenklet etablering av medmorskap

Det er av vesentlig betydning at prosedyren for etablering av medmorskap oppleves som sømløs

og automatisk for partene, og at medmorskap etableres rask og uten krav til aktivitet fra mor eller medmor. En gjennomføring av utvalgets forslag om automatisk fastsettelse for medmorskap, vil kunne imøtekomme kritikken av søknadsprosessen for å oppnå medmorskap, som i dag oppleves som unødvendig tungvint.

Det er først når et barn blir født, at det er behov for å kontrollere at samtykke og øvrige vilkår for medmorskap er oppfylt. Det formelt etablerte medmorskapet vil først bli nedtegnet ved fødselsregistreringen av barnet. Det er helseinstitusjonen som har ansvaret for at vilkårene i bioteknologiloven for assistert befruktning er oppfylt, og det er Folkeregistermyndigheten som skal registrere foreldreskap når vilkårene er oppfylt. Dersom en sak senere skulle komme på spissen, for eksempel fordi det er uenighet om partene var samboene eller om andre vilkår for assistert befruktning var oppfylt, må spørsmålet bringes inn for domstolen. Dersom befruktningen har skjedd som en avtale mellom private, og ikke etter bioteknologiloven, gjelder ikke reglene om assistert befruktning, og foreldreskap fastsettes etter barnelovens alminnelige regler. Foreldreskap kan da eventuelt overføres ved stebarnsadopsjon med hjemmel i adopsjonsloven. For likekjønnspar som benytter tilbudet om assistert befruktning etter bioteknologiloven, som blant annet er utformet med tanke på å ivareta barnets rett til å kjenne sitt biologiske opphav, vil medmorskapet følge «automatisk».

5.7.4.3 Er det diskriminerende at farskap og medmorskap etableres ulikt?

Ved å innføre en ordning der etablering av medmorskap forenkles, vil det føre til resultatlikhet, slik at farskap og medmorskap fastsettes «automatisk» og blir registrert umiddelbart etter barnets fødsel når foreldrene er gift. Medmorskap vil også fastsettes «automatisk» for samboende kvinner, mens farskap i disse tilfellene må erklæres. Fremgangsmåten for å etablere foreldreskapene vil samtidig være ulik for foreldre i likekjønns- og ulikekjønnspar, blant annet når det gjelder innhenting av opplysninger og informasjonsutveksling. Dette vil imidlertid ikke ha betydning for foreldrene, som i begge grupper vil få utstedt fødselsattest fra folkeregistermyndigheten kort tid etter barnets fødsel.

Det følger av likestillings- og diskrimineringsloven § 6 at diskriminering blant annet på grunn av kjønn, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk er forbudt. Likestillings- og diskrimineringsloven § 8 definerer indirekte forskjellsbehandling som «enhver tilsynelatende nøytral bestemmelse, betingelse, praksis, handling eller unnlatelse som vil stille personer dårligere enn andre, på grunn av forhold som nevnt i § 6 første ledd.» Eventuell forskjellbehandling kan likevel være lovlig dersom den har et saklig formål, er nødvendig for å oppnå formålet og ikke er uforholdsmessig inngripende, jf. likestillings- og diskrimineringsloven § 9. Kravet til saklig formål innebærer at bestemmelsen må bygge på et korrekt faktum, og at formålet etter en konkret vurdering må fremstå som legitimt. Hvis det finnes andre handlingsalternativer som er egnet til å oppnå formålet, og som ikke er uforholdsmessig ressurskrevende, vil dette være et sterkt argument for at forskjellsbehandlingen ikke er nødvendig. Kravet om forholdsmessighet innebærer at det må være «et rimelig forhold mellom det man ønsker å oppnå og hvor inngripende forskjellsbehandlingen er for den eller de som stilles dårligere». Jo mer inngripende forskjellsbehandling, desto viktigere må det aktuelle formålet være. Kravet til forholdsmessighet innebærer at løsningen samlet sett må fremstå som rimelig.

Ved innføring av «automatisk» fastsetting av medmorskap på bakgrunn av samtykke til assistert befruktning, vil etablering av medmorskap skje samtidig med fødselsregistreringen av barnet. Etableringen av farskap og medmorskap for foreldre som er gift, vil dermed skje til samme tid for tilfeller hvor den assisterte befruktningen har skjedd i Norge. For at medmorskapet skal kunne registreres, må det kontrolleres at vilkårene i bioteknologiloven er oppfylt når det gjelder medmorskap. Det er altså en noe annen fremgangsmåte for saksbehandlingen ved registrering av medmorskap enn det er for farskap etter pater est-regelen. Departementet kan imidlertid ikke se at etableringsmåten kan anses som *mer byrdefull* for likekjønnsforeldre enn for foreldre av ulikt kjønn, selv om den er ulik. Verken for gifte fedre eller gifte medmødre vil det være behov for noen særskilt aktivitet for at farskap og medmorskap skal registreres i Folkeregisteret, og fødselsattest utstedes. Selv om fastsettelsesmåten for farskap og medmorskap vil være ulik, legger departementet til grunn at ulikheten er nødvendig for å oppnå et likt resultat for begge gruppene av foreldre, og således har et *saklig formål*, jf. likestillings- og diskrimineringsloven § 9.

Gifte fedre og medmødre vil etter forslaget få etablert sitt foreldreskap uten krav om egen aktivitet. Når det gjelder samboende foreldre, vil medmorskap registreres på bakgrunn av samtykket

de tidligere har gitt til assistert befruktning, og det vil således være en enklere fastsettelsesmåte av foreldreskapet enn for samboende fedre som må erklære farskap. At det offentlige må utveksle opplysninger om at assistert befruktning er gjennomført i tråd med vilkårene i bioteknologiloven, kan etter departementets syn verken anses å være uforholdsmessig inngripende eller mer byrdefullt for likekjønnsparene, som er de som forskjellsbehandles.

5.7.4.4 Særlig om kjønnsnøytral pater est-regel

Flere høringsinstanser ønsker å likestille likekjønnsforeldre med ulikekjønnsforeldre fullstendig, og viser til at Sverige har en presumsjonsregel også for likekjønnspar, slik at ektefellen til den som føder barnet automatisk skal regnes som forelder. Det har også blitt fremsatt et liknende forslag i Dok 8:180 S (2023–2024) Representantforslag om å sikre alle foreldre muligheten til å være forelder til sitt eget barn. Forslaget fikk ikke flertall. Det ble vist til at etablering av foreldreskap for likekjønnsforeldre bør drøftes helhetlig ved stortingsbehandlingen av ny barnelov. Departementet slutter seg til utvalgets drøftelse i NOU 2020: 14 under punkt 9.5.3, og mener det er mer hensiktsmessig å likestille barn av likekjønnsforeldre med ulikekjønnsforeldre ved å forenkle fastsettelsesmåten for medmorskap, framfor å utvide pater est-regelen.

Det er lovteknisk komplisert å utvide pater est-regelen. Pater est er en presumsjonsregel, som bygger på at morens ektemann i de fleste tilfeller er barnets biologiske far. Dersom pater est-regelen skal utvides til også å omfatte medmorskapstilfellene, kan den ikke bygge på presumsjonen for biologisk slektskap. Dersom det innføres en pater est-regel for likekjønnspar, må det reises spørsmål om vilkårene for assistert befruktning i bioteknologiloven skal sette rammer for foreldreskapet. Ved å gå utenfor vilkårene i bioteknologiloven vil det kunne etableres medmorskap automatisk i tilfeller hvor det biologiske farskapet er uavklart. Mannen som har gitt sæd kan også ønske å være en farsfigur for barnet, i motsetning til en som er sæddonor etter bioteknologiloven. Både medmoren og mannen som har bidratt med sæd, vil kunne ha forventninger om etablering av formelt foreldreskap. Dette vil kunne føre til juridiske prosesser med tvister om foreldreskap og påfølgende ustabilitet for barnet.

Departementet slutter seg til utvalgets vurderinger av dette spørsmålet, og ønsker heller å likestille fedre og medmødre ved å forenkle etableringsmåten for medmorskap. En slik ordning vil være i overensstemmelse med vilkårene for assistert befruktning i bioteknologiloven, og de rammene som der er satt for etablering av likekjønnsfamilier. For likekjønnsfamilier vil det dermed ikke oppstå tilfeller med kolliderende foreldreskap i tilfeller hvor det er foretatt befruktning utenfor bioteknologiloven, noe som legger til rette for stabilitet i foreldreskapene. Departementet legger vekt på at forslaget i proposisjonen fører til en vesentlig forenkling av etablering av medmorskap, samtidig som det medfører resultatlikhet ved at verken farskap eller medmorskap forutsetter særskilte søknadsprosesser fra foreldrenes side. At medmorskapet etableres umiddelbart etter barnets fødsel uten krav til aktivitet fra foreldrene, vil kunne imøtekomme mange av argumentene som benyttes som begrunnelse for en ordning med kjønnsnøytral pater est-regel.

5.7.4.5 Særlig om etablering av medmorskap når assistert befruktning er gjennomført i utlandet

Departementet opprettholder at det må treffes vedtak for etablering av medmorskap i tilfeller hvor assistert befruktning er gjennomført i utlandet. Det er i disse tilfellene behov for å kontrollere at vilkårene for å fastsette medmorskap er oppfylt. Det legges til grunn at det vil være et lite antall saker av denne typen fremover. For likekjønnspar som har benyttet assistert befruktning utenlands, vil medmorskap fremdeles måtte fastsettes etter initiativ fra partene som ønsker medmorskapet fastsatt.

For assistert befruktning som er gjennomført i utlandet vil de samme vilkårene gjelde for å få fastsatt medmorskap, det vil si at befruktningen må ha skjedd innenfor godkjent helsestell, identiteten til sæddonoren må være kjent og den som begjærer medmorskap må være over 18 år, se lovforslaget § 2-3 andre ledd. Det vil imidlertid være behov for dokumentasjon på en annen måte enn når den assisterte befruktningen er foretatt i Norge. Departementet slutter seg til utvalgets syn om at det ikke vil være urimelig å kreve dokumentasjon for å sikre at vilkårene for medmorskap er oppfylt, og at de nærmere dokumentasjonskravene fastsettes i forskrift. Departementet legger vekt på at en slik dokumentasjonskontroll ikke benevnes som en søknadsprosess, men at ordlyden viser at man kan begjære medmorskap, og at den eneste kontrollen myndighetene skal foreta, er en lovlighetskontroll med vilkårene etter loven.

Det er i dag Skatteetaten som behandler søknader om medmorskap. Utvalget skriver under

punkt 9.5.3.3 at i tilfeller der barnet er unnfanget ved assistert befruktning i utlandet og det skal foretas en kontroll med om lovens vilkår er oppfylt, skal fødselsmeldingen sendes til foreldreskapsmyndigheten, som innhenter nødvendig dokumentasjon og fastsetter foreldreskapet der vilkårene er oppfylt. *Arbeids- og velferdsdirektoratet* påpeker at kompetansen for å vurdere samtykke til assistert befruktning og om den er utført ved godkjent helsestell i dag ligger til folkeregistermyndigheten, som også fatter vedtak om medmorskap. Direktoratet påpeker at det vil være en ny oppgave om Arbeids- og velferdsetaten skal vurdere dette og fastsette medmorskap.

Utvalget har ikke utredet praktiske implikasjoner eller administrative og økonomiske konsekvenser av å flytte ansvaret for etablering av medmorskap fra Skatteetaten til Arbeids- og velferdsetaten. Departementet legger til grunn at dagens ordning der Skatteetaten behandler disse sakene fungerer tilfredsstillende, og ser ikke grunn til endring.

5.8 Endring av foreldreskap

5.8.1 Gjeldende rett

Farskap som er etablert ved pater est-regelen eller erklæring kan endres etter barneloven §§ 6 og 7. Det gjelder ingen tidsfrister for endring av farskap, og endring kan også gjennomføres når barnet ikke lenger er mindreårig. Dersom alle de berørte partene er enige, kan farskap etter pater est-regelen eller erklæring endres frivillig etter barneloven § 7. Dette forutsetter at en annen mann erklærer farskapet i samsvar med § 4, og at erklæringen er godtatt skriftlig av moren og den som har blitt regnet som far. Det er vilkår om at DNA-analyse bekrefter den biologiske tilknytningen, for at Arbeids- og velferdsdirektoratet kan fatte vedtak om farskap. Når barnet er over 18 år, er det et vilkår at barnet samtykker til endring av farskapet på denne måten.

Etter gjeldende lov § 6 kan barnet, de juridiske foreldrene og en mann som mener han er far til barnet, reise sak om endring av farskap. En verge kan reise sak på vegne av barn som er mindreårig. Når barnet er over 15 år, kreves det samtykke fra barnet for å reise sak. Når særlige grunner taler for det, kan Arbeids- og velferdsdirektoratet reise sak om endring av farskap, jf. barneloven § 6 fjerde punktum. Barneloven § 6, som gjelder tidsfrister i farskapssaker, har vært endret i 2002, 2013 og 2016. For tiden gjelder det ingen tidsfrister, og partene kan reise sak om endring av farskap uavhengig av barnets alder eller tiden som har gått siden de fikk nye opplysninger om farskapet.

Vanligvis anvendes DNA-analyse ved domstolens behandling av farskapssaker. Domstolenes bevisvurdering i en endringssak vil være den samme som ved førstegangs fastsettelse av farskap. Hvis det ikke foreligger DNA-analyse, for eksempel fordi den oppgitte faren er forsvunnet eller død, kan det være behov for å vurdere andre bevis for farskapet. Se omtale av adgang til å benytte DNA-analyse av biologisk materiale som oppbevares i biobanker under punkt 9.9.1.3 i NOU 2020: 14.

Det gjelder særlige regler for gjenåpning av farskapsdommer som er avsagt uten at det forelå DNA-analyse. Tvistelovens alminnelige regler om gjenåpning av sivile saker gjelder som utgangspunkt også for farskapssaker, men barneloven § 28 a slår fast at farskap som er fastsatt ved dom, kan kreves gjenopptatt uavhengig av om vilkårene i tvisteloven er oppfylt dersom det ikke forelå DNA-analyse i den opprinnelige dommen. Også i tilfeller hvor DNA-analyse er benyttet som bevis i farskapssaken, gir § 28 a andre ledd unntak fra tidsfristen i tvisteloven. Dette kan være aktuelt i tilfeller med påstått svikt ved prøvetakingen, prøveforsendelsen eller analysen av prøvene.

Det følger av barneloven § 4 a at regler i lov eller forskrift som gjelder om eller for en far, gjelder på samme vis om eller for en medmor. Endring av morskap kan skje dersom en kvinne har født med identiteten til en annen kvinne, eller barnet er født i utlandet og blir registrert med en annen mor i Folkeregisteret ved ankomst til Norge. I disse tilfellene må sak om endring av morskap behandles etter barnelovens regler i kapittel 4 A om behandling av andre slektskapssaker enn farskapssaker.

5.8.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 å videreføre adgangen til frivillig endring av foreldreskapet, tilsvarende gjeldende barnelov § 7 for tilfellene hvor foreldreskap er fastsatt etter ekteskap eller erklæring. Utvalget foreslår ingen tidsfrister for denne typen frivillig endring, fordi hensynet til stabilitet etter utvalgets syn ikke slår til på samme måte i tilfellene der alle de berørte partene er enige om at foreldreskapet bør endres. Utvalget foreslår videre at denne regelen skal utvides til også å omfatte tilfeller med assistert befruktning, slik at et medmorskap kan endres til et farskap dersom alle de involverte partene er enige om det, og en DNA-analyse bekrefter det biologiske farskapet. Utvalget har

vurdert om dagens krav til samtykke fra et barn som har fylt 18 år bør beholdes eller endres, og foreslår å videreføre 18-årsgrensen i gjeldende lov, se vurdering i NOU 2020: 14 punkt 9.6.3.

Utvalget mener at det fortsatt bør være anledning til å reise sak for domstolen med påstand om å endre foreldreskapet i tilfeller der partene ikke er enige om det. Utvalget mener videre at både barnet, hver av de nåværende foreldrene og en tredjeperson som mener at den er forelder til barnet, bør kunne reise sak for domstolene om endring av foreldreskapet der foreldreskapet er etablert ved pater est-regelen, ved erklæring eller gjennom samtykke til assistert befruktning. Utvalget vurderer at dagens regler om endring av foreldreskap går for langt i å sikre at både foreldre og barn kan få klarhet i biologisk slektskap, og at dette går på bekostning av barnets behov for stabile rammer. Dette er begrunnelsen for at barnelovutvalget går inn for å gjeninnføre tidsfristene for å reise sak med påstand om endring av foreldreskap. Utvalget viser til farskapsutvalgets drøftelse i NOU 2009: 5 punkt 14.3, og slutter seg i all hovedsak til disse vurderingene. De påpeker at endring av foreldreskapet innebærer svært vidtrekkende konsekvenser for barn, og at den som tidligere har vært regnet som barnets forelder, og barnet mister alle rettigheter og juridiske forbindelser til hverandre. Det er etter utvalgets mening langt fra sikkert at den nye forelderen kan fylle den samme funksjonen som barnets tidligere forelder. I noen tilfeller blir det heller ikke fastsatt et nytt foreldreskap, noe som kan medføre at barnet blir stående uten en forelder. Utvalget foreslår, at det skal være en frist på ett år fra man fikk kunnskap om at en annen person kunne være forelder, både for dem som er registrert som foreldre, og for en tredjeperson som mener at den kan være forelder. Dette innebærer at kunnskapen binder partene, og man unngår at parter som har visst om foreldreskapet i årevis, først anlegger sak ved konflikter, for eksempel ved samlivsbrudd. Videre foreslår utvalget at tredjepersoner som mener de er foreldre til et barn bare kan anlegge søksmål innen barnet fyller tre år. I tillegg må de overholde fristen om saksanlegg innen ett år fra de selv fikk kunnskap. Dette tilsvarer regelen slik den lød fra 2014 til 2016. Utvalget foreslår at domstolen skal kunne gjøre unntak fra fristene dersom særlige grunner taler for det, men forutsetter at unntaket kun skal benyttes i helt spesielle tilfeller.

Utvalget foreslår videre å opprettholde gjeldende regler om endring av foreldreskap som er fastsatt ved dom som følger av barneloven § 28 a. Det innebærer å videreføre unntaket fra den absolutte fristen på ti år for gjenåpning etter tvisteloven for alle foreldreskapssaker og i tillegg gjøre unntak for flere vilkår for gjenåpning i tilfellene der farskapet var fastsatt ved dom og det ikke er benyttet en DNA-analyse. Også gjeldende § 29 a om gjenåpning av andre slektskapssaker enn farskapssaker foreslås videreført.

5.8.3 Høringsinstansenes syn

Det er svært få høringsinstanser som har uttalt seg om dette spørsmålet.

Bioteknologirådet påpeker at tidsfrister for å anlegge søksmål er av enda større betydning nå som informasjon er blitt mer tilgjengelig gjennom private DNA-tester, og at de private databasene kan være en kilde til å identifisere en far, eller peke i retning av en sannsynlig far indirekte via opplysninger om andre slektninger i databasen. *Dommerforeningens fagutvalg for privatrett* slutter seg til forslaget om å gjeninnføre en frist for foreldrene på ett år for å reise foreldreskapssak, og påpeker at eventuelle urimelige utslag som dette kan få, kan avbøtes ved at retten kan gjøre unntak når særlige grunner tilsier det. *Oslo tingrett* støtter gjeninnføring av tidsfristene for foreldre og foreldrepretendenter. De er enige med utvalget i at hensynet til stabilitet og forutsigbarhet i de juridiske rammene for barnets relasjon til foreldrene veier tyngre enn at det juridiske foreldreskapet nødvendigvis skal være overensstemmende med det biologiske.

Oslo Universitetssykehus – Avdeling for rettsmedisinske fag er kritiske til tidsfrister og skriver blant annet:

> «Opplysningsplikten ved assistert befruktning er i bioteknologiloven lagt til foreldrene. Det foreligger imidlertid ingen slik konkret opplysningsplikt for foreldrene etter barneloven dersom de begge vet at det juridiske farskapet ikke er fastsatt i samsvar med det biologiske. Det kan forekomme i ekteskap og det kan forekomme hos ugifte par der de likevel er enige om at barnet skal få sin juridiske far – i ekteskapet eller ved erklæring av farskap. Vi mener en slik opplysningsplikt vil være i tråd med tankesettet rundt åpenhet om biologisk opphav som ligger til grunn i bioteknologi- og adopsjonsloven. I de fleste familier der dette er tilfelle er det grunn til å tro at dersom barnet får denne opplysningen tidlig så gis barnet anledning til å venne seg til og leve godt med tinge-

nes tilstand. Vår erfaring er at det er opplevelsen av å ha blitt holdt utenfor en vesentlig opplysning i årevis, og som en eller begge foreldrene har visst om, som oppleves traumatisk både for unge og voksne barn.»

5.8.4 Departementets vurdering

5.8.4.1 Overordnet

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre adgangen til administrativ endring av farskap. Videre foreslås det å gjeninnføre tidsfristene for å reise sak om endring av farskap. Utvikling av samfunnsforholdene og fremveksten av muligheten for DNA-analyse har ført til større vekt på biologi, slik at det er et overordnet mål at juridiske farskap skal fastsettes i overensstemmelse med det biologiske farskapet. Barnelovens regler om å endre farskap utfyller reglene om etablering av farskap, slik at det skal være mulig å få det juridiske farskapet plassert hos den biologiske faren dersom dette ikke var tilfellet i utgangspunktet. Den europeiske menneskerettsdomstolen har ved en rekke anledninger behandlet saker som gjelder endring av farskap, se for eksempel *Shofman mot Russland,* nr. 74826/01, *Mizzi mot Malta* nr. 26111/02 og *A.I. mot Polen,* nr. 28609/08 og det legges til grunn at EMK ikke er til hinder for å ha tidsfrister i disse sakene.

5.8.4.2 Administrativ endring av farskap

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre gjeldende § 7 som gir mulighet for å endre farskap administrativt dersom alle berørte parter er enige om det, og det foreligger DNA-analyse som bekrefter det nye farskapet, se lovforslaget § 2-8. Ut over Arbeids- og velferdsdirektoratets lovtekniske merknader, har det ikke kommet høringssvar til dette forslaget. Departementet er heller ikke kjent med andre motforestillinger til regelen, og foreslår at den videreføres som utvalget har foreslått, men med noen mindre språklige endringer. Når farskap eller medmorskap skal endres etter denne bestemmelsen for et «barn» som er over 18 år, forutsetter det at barnet samtykker til administrativ behandling. Se nærmere omtale av barns mulighet til å tilegne seg kunnskap om biologisk tilknytning uten endring av farskap under punkt 5.9.

5.8.4.3 Barnets rett til å reise sak

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre barnets rett til å reise sak, se lovforslaget § 4-5 første ledd. Barnet vil alltid har rett til å reise sak om endring av farskap. Barnet har videre rett til å be om DNA-analyse av en mulig far, uten at det juridiske etablerte farskapet av den grunn trenger å endres. Manglende tidsfrister for saksanlegg kan imidlertid føre til at sak om farskap blir reist av andre, for eksempel etter at barnet har benyttet sin mulighet til å få kunnskap om biologisk tilknytning i strid med det barnet ønsker.

5.8.4.4 Tidsfrister for å reise sak

Departementet følger opp utvalgets forslag om å gjeninnføre en frist på ett år fra saksøkeren fikk nye opplysninger om farskapet og tidspunktet for saksanlegg, se lovforslaget § 4-5 andre ledd. Barnets rett til å reise sak begrenses ikke av noen tidsfrist, jf. § 4-5 første ledd. Det er spørsmål om det skal være tidsbegrensninger for hvor lenge en person kan være kjent med opplysninger som gjelder farskapet, før vedkommende reiser sak med begjæring om endring. Gjeninnføring av tidsfrister har ikke til formål å hindre personer som har et berettiget grunnlag for å reise sak, men å begrense tidsperioden hvor saksanlegg skal være mulig. Utvalget påpeker at kunnskap i disse tilfellene bør binde partene, slik at de ikke skal kunne komme med påstander om endring av farskap mange år etter at de ble kjent med tvilen, for eksempel i forbindelse med et samlivsbrudd. Departementet følger opp utvalgets forslag om at domstolen kan gjøre unntak fra tidsfristen når særlige grunner foreligger.

Det er ingen offentlig kontroll med at farskap plasseres hos den biologiske faren. I tilfeller hvor en ugift kvinne oppgir en mann som far til sitt barn, og han erklærer farskapet til tross for at han har kunnskap om at han ikke er biologisk far til barnet, vil spørsmålet om tidsfrister komme på spissen. Farskapserklæringen vil binde ham, slik at han vil fortsette å være barnets juridiske far også etter et samlivsbrudd eller andre omstendigheter som gjør at han ønsker å gå fra farskapet han tidligere har påtatt seg. I tilfeller hvor det ikke er tidsfrister, vil mannen ubegrenset av tiden som har gått, kunne reise sak om endring av farskap, selv om han visste at han ikke var biologisk far til barnet da han erklærte farskapet. Det foreligger begrenset kunnskap om omfanget og resultatene av disse sakene, ut over at det er et lavt antall. I

Prop. 105 L (2012–2013), hvor tidsfrister i farskapssaker ble gjeninnført, ble det i punkt 5.1.4 blant annet vist til at det i to tredeler av sakene som ble reist om endring, var fastsatt riktig farskap. Dette viser at en vidtgående mulighet for å reise sak om endring av farskap, som vi har i dag, ikke bare fører til endring av juridiske farskap, men også at det i en del tilfeller blir reist unødvendige rettslige prosesser på et følsomt område. Ustabiliteten vil dermed gjelde gruppen hvor farskapet er riktig fastsatt i minst like stor grad som i gruppen der farskap blir endret.

Departementet foreslår med samme begrunnelse å gjeninnføre tidsfrister også når det gjelder tredjemanns adgang til å reise sak om endring av farskap. Sak må dermed reises innen ett år etter at mannen ble kjent med opplysningene om at han kan være biologisk far. I tillegg må saken reises innen barnet fyller tre år. Domstolen skal også i disse tilfellene kunne gjøre unntak fra tidsfristen når særlige grunner foreligger. I dag kan en mann som mener han er far til et barn som allerede har en juridisk far, reise sak om endring av farskap. Dette gjelder uavhengig av hvor gammelt barnet er, og hvor lenge han har visst at han kan være far til barnet. Det er ikke mulighet for å gjøre individuelle vurderinger, blant annet av barnets beste, slik at også helt urimelige saker som reises, må tas under behandling av domstolen. De samme hensynene som gjør seg gjeldende for om det skal være en ettårsfrist i disse tilfellene, vil også være aktuelle her. Ingen av høringsinstansene har uttalt seg om dette spørsmålet spesielt. Ved å gjeninnføre de tidligere fristene for en tredjemann som ønsker å reise sak om farskap i tilfeller hvor barnet allerede har en juridisk far, vil det bli opp til domstolen å vurdere om det foreligger «særlige grunner» og om det bør gjøres unntak fra fristen. I denne vurderingen skal hensynet til det konkrete barnets beste være avgjørende for om domstolen skal tillate at endringssak skal kunne reises. På denne måten kan retten i tillegg til å avskjære åpenbart ubegrunnede søksmål, også foreta en vurdering av de konkrete forholdene i hver enkelt sak og balansere de ulike partenes interesser.

5.9 Retten til kunnskap om biologisk opphav

5.9.1 Gjeldende rett

Det følger av barneloven § 6 a at barn kan få kunnskap om hvem som er deres biologiske far, uten at dette endrer det juridiske farskapet. I dag er aldersgrensen 18 år for når barnet kan be om prøve for DNA-analyse. Hvis den aktuelle mannen ikke vil avgi prøve frivillig, kan barnet be Arbeids- og velferdsdirektoratet om å pålegge prøvetaking. Dersom pålegget ikke følges opp, kan retten beslutte at mannen skal pågripes for prøvetaking etter § 24 tredje ledd. I tilfeller hvor DNA-analysen gir nye opplysninger om farskapet, kan både barnet, moren, juridisk far og en biologisk far reise sak om endring av farskap. Dette kan de gjøre også i tilfeller hvor barnet bare har ønsket å få kunnskap om biologisk tilknytning, og ikke ønsker at det skal reises sak om endring av farskapet.

Tilfeller hvor barnet har blitt adoptert eller hvor barnet har kommet til ved egg- eller sæddonasjon blir regulert av særlover, og barneloven kommer ikke til anvendelse. Både adopsjonsloven § 39 og bioteknologiloven § 2-7 gir barnet rett til kunnskap om eget opphav.

5.9.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 å videreføre adgangen barnet har til å få kunnskap om sitt biologiske opphav uten at dette endrer farskapet. De påpeker at retten til kunnskap om biologisk opphav er et sentralt rettsgode, og at det i prinsippet ikke bør være rettslige skranker mot å få slik informasjon. Utvalget viser til at retten til kunnskap om biologisk opphav ikke nødvendigvis innebærer at det skal være den samme personen som er biologisk og juridisk forelder.

Utvalget har vurdert aldersgrensen for når barn skal ha adgang til å skaffe seg kunnskap om det biologiske foreldreskapet, og har delt seg i et flertall og et mindretall (5-3). Flertallet foreslår å opprettholde dagens aldersgrense på 18 år for å skaffe seg kunnskap om biologiske opphav uten at dette endrer foreldreskapet. De legger stor vekt på at ny kunnskap om biologisk opphav kan føre til at foreldreskapet kan endres dersom noen reiser sak om det. Flertallet viser til aldersgrensen i bioteknologiloven på 15 år, men påpeker at kunnskap etter bioteknologiloven aldri kan endre et juridisk foreldreskap, og således ikke er sammenliknbart. Utvalgets flertall har vært i noe tvil ettersom en grunntanke om å ha tillit til barnet og at kunnskap i mange tilfeller må anses som et gode, kan tale for å sette ned aldersgrensen. Flertallet mener imidlertid at det kreves en viss grad av modenhet for å kunne forstå og ta inn over seg at det juridiske og biologiske foreldreskapet ikke stemmer overens. Utvalgets mindretall ønsker å gi tillit til barnet og mener at det er i tråd med tiden å senke alders-

grensen til 15 år. Mindretallet legger vekt på å harmonisere regelen om retten til kunnskap i barneloven med den tilsvarende regelen i bioteknologiloven, og viser til drøftelsene i lovens forarbeider.

5.9.3 Høringsinstansenes syn

Høringsinstansene som har uttalt seg om dette spørsmålet, har i hovedsak drøftet hvorvidt aldersgrensen bør være 15 eller 18 år. *Arbeids- og velferdsdirektoratet, Bergen kommune, Folkehelseinstituttet, Oslo tingrett og RKBU Nord/UIT* støtter flertallets forslag om at 18-årsgrensen opprettholdes.

Advokatforeningen er enig med mindretallet som legger vekt på at det ønsker å gi tillit til barnet og mener at det er i tråd med tiden å senke aldersgrensen til 15 år. Foreningen viser til at kunnskap om det genetiske opphavet er viktig for identitetsutviklingen. *Bioteknologirådet* har ikke tatt stilling til aldersgrensen for rett til å kjenne biologisk opphav etter barneloven da det er utenfor rådets mandat, men påpeker at private DNA-tester er lett tilgjengelige på nett, uavhengig av når man etter loven har rett til å vite. Selskapene som selger tester har ulik aldersgrense, noen ned til 13 år, og gjør det mulig for barn å teste far dersom det har grunn til å være i tvil om slektskapet.

Folkehelseinstituttet skriver:

> «Både mindretallet og flertallet i utvalget løfter fram viktige konsekvenser for barn av både en endring og av å beholde dagens ordning. FHI kjenner ikke til relevant forskning eller empirisk grunnlag som er egnet til å oppklare spørsmålet om hvilke konsekvenser de ulike forslagene vil få for barn. Vi anbefaler derfor her å følge et føre-var prinsipp der man i forkant av en eventuell endring må kartlegge omfang slike saker har, hvilke begrunnelser som ligger til grunn for at man søker kunnskap om sitt biologiske opphav og på hvilke måter dette normalt påvirker relasjonen til den som har vært juridisk far, dersom en slik finnes.»

5.9.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre gjeldende § 6 a som gir barn mulighet til å få kunnskap om hvem som er deres biologiske far, uten at dette endrer det juridiske farskapet. Departementet legger vekt på hensynene som utvalget beskriver under punkt 9.7.2:

> «Uten en slik adgang ville barn som var nysgjerrige på sitt biologiske opphav, måtte reise sak om foreldreskapet for å få kunnskap om det biologiske opphavet og med det risikere at en annen person ble dømt til foreldreskap, og slik kunne miste det juridiske båndet til ens nåværende forelder. Utvalget mener at det bør være opp til barnet å selv velge hvorvidt det bare ønsker kunnskapen om det biologiske slektskapet, eller om det ønsker å reise sak om det. Uten en slik adgang ville barn i denne situasjonen også stilles dårligere enn donorbarn og adoptivbarn, som har en rett til å få vite om opphavet sitt uten at dette rokker ved deres etablerte juridiske bånd til foreldrene.»

Departementet følger opp utvalgsflertallets forslag om å videreføre aldersgrensen på 18 år, og viser til at de fleste høringsinstansene som uttaler seg om aldersgrense, støtter dette. Departementet ser at det kan være uheldig at barn som har opplysninger som gjør at de er nysgjerrige på opphavet sitt, må vente til de fyller 18 år med å skaffe seg kunnskap om biologiske tilknytning uten å endre det juridiske foreldreskapet. Konsekvensene av å be om DNA-analyse til dette formålet, er imidlertid ikke begrenset til at barnet får kunnskap om den biologiske tilknytningen. Dersom resultatet av analysen innebærer nye opplysninger, kan disse opplysningene medføre at andre berørte parter reiser sak om endring av farskapet, også i tilfeller hvor barnet motsetter seg det. Departementet slutter seg til utvalgets syn på at det kreves modenhet for å kunne forstå at det juridiske og biologiske foreldreskapet ikke stemmer overens, og hvilke konsekvenser resultatet av en DNA-analyse vil kunne medføre.

Da aldersgrensen i bioteknologiloven for få opplysninger om identitet til donor ble senket fra 18 år til 15 år i 2020, var begrunnelsen at det er viktig for barnet å kunne få informasjon om donor og eget genetiske opphav og at slik kunnskap vil kunne være viktig for barnets identitetsutvikling. I tilfeller med adopsjon eller donasjon, vil donoren eller de biologiske foreldrene aldri kunne bli barnets juridiske foreldre. I tilfellene der problemstillingen reguleres av barneloven, vil nye opplysninger kunne føre til at foreldreskap endres. Manglende samsvar mellom det biologiske og det juridiske foreldreskapet kan skyldes utroskap eller andre forhold det kan være krevende for barn å håndtere. Alt i alt finner departementet at opplys-

ningene som vil komme frem om foreldrene i denne typen saker, gjør det nødvendig at barna har oppnådd en viss modenhet for at de skal kunne håndtere saksforholdet på en måte som tjener egne interesser. Dette tilsier at dagens 18-årsgrense videreføres.

5.10 Det offentliges ansvar for å fastsette foreldreskap mv.

5.10.1 Gjeldende rett

Det følger av barneloven § 5 at det offentlige har et ansvar for å fastsette foreldreskap til barn, når dette ikke er etablert. Tidligere gjaldt ansvaret bare farskap, men det er nå utvidet til å gjelde både medmorskap og klarlegging av morskap. Også i tilfeller hvor barn som befinner seg i Norge er født i utlandet og utenlandsk farskap eller medmorskap ikke blir anerkjent etter § 85, har det offentlige ansvar for at dette skal etableres, se omtale i Ot.prp. nr. 105 (2012–2013) punkt 4.4.3.

Farskap, medmorskap og morskap etableres på ulike måter, og regelverket om det offentliges forpliktelser er følgelig også ulike. Barneloven § 1 og lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell m.v. (helsepersonelloven) § 35 hjemler plikt for legen eller jordmoren til å gi fødselsmelding til folkeregistermyndigheten. Hvis et barn blir født i Norge uten at lege eller jordmor er til stede, eller barnet er født under midlertidig opphold i utlandet, skal moren selv sende fødselsmelding til Folkeregisteret, jf. barneloven § 1. Bidragsfogden («tilskotsfuten») skal få kopi av fødselsmeldingen i tilfeller hvor det ikke er fastsatt farskap, og på bakgrunn av meldingen ta kontakt med moren for å medvirke til at farskap blir etablert. Det er Arbeids- og velferdsetaten som er bidragsfogd. Arbeids- og velferdsetaten skal gjøre både moren og mannen hun opplyser at kan være far kjent med rettighetene og pliktene som de har overfor barnet, både økonomisk og av annen art. I tilfeller hvor mannen som moren har oppgitt erklærer farskap slik at vilkårene i barneloven § 4 er oppfylt, blir saken avsluttet. Dersom farskapet ikke erklæres, behandler Arbeids- og velferdsdirektoratet saken etter reglene i barneloven §§ 11 og 13. Direktoratet kan kreve forklaring fra moren og den eller dem som kan være faren, og kan ved behov gi pålegg om at partene og barnet skal avgi prøve for DNA-analyse. Dersom analyseresultatet peker ut en mann som far til barnet, skal Arbeids- og velferdsdirektoratet oppfordre ham til å erklære farskapet etter barneloven § 4.

Arbeids- og velferdsdirektoratet kan henlegge saken etter barneloven § 11 tredje ledd dersom barnet dør kort tid etter fødselen, eller andre sterke grunner foreligger. Det er nødvendig at moren samtykker til henleggelsen. I tilfeller hvor Arbeids- og velferdsdirektoratet henlegger saken, kan både barnet, moren og en mann som mener at han er far til barnet, reise sak om farskapet for domstolen.

Dersom en mann som er oppgitt som far ikke vil erklære farskapet eller moren ikke vil godta mannens erklæring, skal Arbeids- og velferdsdirektoratet bringe saken inn for retten, jf. barneloven § 13 første ledd. Dette gjelder ikke i tilfeller hvor saken er henlagt etter § 11 tredje ledd. Dersom rettssaken ender med at farskapet ikke blir fastsatt, og det senere kommer nye opplysninger om farskapet, kan Arbeids- og velferdsdirektoratet etter § 13 andre ledd bringe saken inn for retten på nytt. Ved fastsettelse av medmorskap, gjelder reglene i barneloven §§ 10 til 13 om det offentliges ansvar for å fastsette farskap så langt de passer, jf. § 4 a tredje ledd.

Det offentliges ansvar omfatter nå også morskap, men da slik at det offentlige har ansvar for å forsøke å klarlegge hvem som har født barnet slik at morskap kan registreres som følge av fødselen. Det offentliges oppgaver i saker om morskap, tilsvarer langt på vei rollen som utøves i farskapssaker, jf. barneloven § 5 tredje ledd. Barneloven § 29 b tredje ledd gir Arbeids- og velferdsdirektoratet adgang til å reise sak om hvem som er mor til barnet, når det er nødvendig for å oppfylle pliktene etter § 5 tredje ledd. Forskrift 17. desember 2013 nr. 1592 om å klargjøre morskap beskriver Arbeids- og velferdsetatens oppgaver, som går ut på å kontakte far og senere den som er opplyst å være mor til barnet, og deretter sende dokumentasjon om hvem som har født barnet til folkeregistermyndigheten.

5.10.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 å videreføre det offentliges plikt til å fastsette eller klarlegge foreldreskapet for et barn, og viser til at barnekonvensjonen gir statene plikter til så langt mulig å sørge for at barn kjenner sitt opphav. Utvalget påpeker at samfunnsutviklingen og utviklingen i forståelsen av betydningen av kunnskap om opphav, tilsier at myndighetene bruker ressurser på å avklare foreldreskapet til et barn.

Utvalget peker på at man med utviklingen i bioteknologi og nye metoder for å lage barn har ytterligere behov for at myndighetene av eget tiltak sørger for å avklare foreldreskapet, og skriver blant annet under punkt 9.8.2:

> «Myndighetenes avklaringer gjøres for å ivareta barns grunnleggende rettigheter, i de fleste tilfellene før barnet er gammelt nok til å selv foreta handlinger som kan bringe foreldreskapet på det rene. Dette rettferdiggjør etter utvalgets syn at det skal være mulig å anvende tvangsmidler, som etter omstendighetene kan være et inngrep i borgernes privatliv. Samtidig må det anerkjennes at man ikke alltid kan finne ut hvem som er barnets foreldre. Utvalget mener, slik utgangspunktet er etter dagens § 5, at myndighetene skal ha plikt til å avklare alle former for foreldreskap. Det er imidlertid enkelte forskjeller mellom de forskjellige kategoriene.»

Utvalget har vurdert om bestemmelsen om fødselsmelding bør tas ut av barneloven eller endres, men foreslår at den videreføres i barneloven, blant andre av pedagogiske hensyn. Utvalget foreslår at helsepersonell også skal melde fra om hvem som er barnets far eller medmor etter assistert befruktning. Se nærmere om utvalgets forslag i NOU 2020: 14 punkt 9.8.2.3.

Utvalget ønsker å gjøre loven mest mulig kjønnsnøytral, og foreslår at gjeldende kapittel 3 erstattes med et nytt kapittel som beskriver det offentliges plikter i forbindelse med fastsettelse av foreldreskap. Dette kapittelet skal ta opp i seg både gjeldende lov § 5, kapittel 3 og elementer fra forskriften om klargjøring av morskap. Utvalget fastslår at det likevel er nødvendig med dels ulike regler for de forskjellige foreldreskapskategoriene. Det er etter utvalgets syn svært viktig å klarlegge morskapet til et barn uansett hvordan barnet har blitt til, og det er behov for regler som kan bidra til å klargjøre dette, selv om problemstillingen oppstår sjelden. Selv om det må antas at tilfellene hvor det er uklarhet om morskapet er få, er det etter utvalgets syn viktig at plikten til å klarlegge morskapet fremgår direkte av loven. Bestemmelsene om at det ikke kan benyttes tvang i saker om å klarlegge morskap, foreslås videreført.

Utvalget mener at fremgangsmåtene for fastsetting av farskap i all hovedsak er gode og bør videreføres. Der faren ikke erklærer farskapet etter at moren har oppgitt ham som far, eller der det kan være flere mulige fedre, er det nødvendig å ha hjemler for å kunne innhente prøve for DNA-analyse. Utvalget mener det er klart ut fra praksis fra EMD at dagens hjemler for innhenting av DNA-analyser tilfredsstiller konvensjonens krav til et legitimt formål. Utvalget foreslår å videreføre ordningen som innebærer at når det foreligger bekreftende DNA-analyse, skal faren oppfordres til selv å erklære farskapet, og at det bare er i tilfeller hvor farskapet ikke etableres frivillig ved erklæring, at saken skal oversendes til retten. Videre foreslås det å videreføre adgangen til å avsi dom uten hovedforhandling når det foreligger DNA-bevis. Det er en forutsetning at partene får anledning til å uttale seg før dom kan avsies uten hovedforhandling. Utvalget foreslår å samle hjemlene for henleggelse av sak om foreldreskap, og gjør noen endringer sammenlignet med dagens lov. I sak om fastsettelse av farskap eller medmorskap foreslår utvalget også å videreføre kravet til mors samtykke til henleggelse. Utvalget foreslår å videreføre plikten til å bringe en sak inn for retten når foreldreskap ikke er fastsatt og saken ikke er henlagt.

5.10.3 Høringsinstansenes syn

Arbeids- og velferdsdirektoratet og *Skattedirektoratet* har i sine høringssvar hatt merknader til dette kapittelet, hovedsakelig av lovteknisk karakter. Ut over dette har ikke høringsinstansene hatt merknader.

5.10.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp utvalgets forslag til kapittel 3, men slik at overskriften gir uttrykk for det offentliges ansvar for å fastsette foreldreskap. Kapittelet viderefører i all hovedsak gjeldende rett, med noen mindre endringer. Departementet legger vekt på viktigheten av at det etableres foreldreskap til alle barn, og at dette bør skje så raskt som mulig etter fødselen. Lovgivning og gode rutiner vil med dette sikre gjennomføring av barnas menneskerettigheter. Departementet slutter seg til utvalgets begrunnelse i punkt 9.8.2.1:

> «Utvalget ønsker å videreføre det offentliges plikt til å fastsette eller klargjøre foreldreskapet for et barn. Utvalget viser til at barnekonvensjonen gir statene plikter til å så langt som mulig sørge for at barn kjenner sitt opphav. For å sikre en realisering av barns rettigheter er det etter utvalgets syn nødvendig at det offentlige av eget tiltak sørger for å iverksette tiltak som kan føre til avklaring av foreldreskapet til et barn.»

Dette støttes også av praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstolen som gjennom rettspraksis har slått fast at en stat må ha effektive midler for å kunne utrede og fastsette farskap også i tilfel-

ler hvor mannen som er utpekt som far ikke ønsker å medvirke, se *Miculic mot Kroatia,* nr. 53176/99 og *Ebru og Tayfun Engin Colac mot Tyrkia,* nr. 60176/00. Det skal også foreligge effektive midler for å kunne gjennomføre prøvetaking mot en persons vilje.

Departementet går inn for å samordne barnelovens betegnelser på instansene som utfører oppgaver som gjelder foreldreskap, men følger ikke opp utvalgets forslag om å innføre betegnelsen «foreldreskapsmyndigheten», blant annet fordi det blir vanskelig for brukerne å skille mellom «foreldreskapsmyndigheten» og «folkeregistermyndigheten», som er to ulike etater med ulike oppgaver. Barneloven vil nå benytte begrepet Arbeids- og velferdsetaten, med unntak av lovforslaget §§ 2-5 og 2-6, som benytter Nav-kontor, for å tilpasses den formelle oppbygningen av Arbeids- og velferdsforvaltningen.

Om farskap ikke er fastsatt eller foreldrene ikke lever sammen, skal fødselsmelding sendes folkeregistermyndighetene, jf. helsepersonelloven § 35 og gjeldende barnelov § 1 fjerde ledd. Departementet er kjent med at denne plikten ikke overholdes i praksis. Det må derfor legges til rette for at en ny rutine kan etableres. Departementet foreslår at bestemmelser om dette nedfelles i forskrift, se forskriftshjemmel i lovforslaget § 3-1. *Skattedirektoratet* og *Arbeids- og velferdsdirektoratets* tekniske merknader i høringen er innarbeidet i lovforslaget § 3-1.

Departementet foreslår å videreføre det offentliges ansvar for fastsettelse og klarlegging av foreldreskap, som i dag følger av barneloven § 5. Barnekonvensjonen pålegger statene å sørge for at barn så langt som mulig kjenner sitt opphav, og lovforslaget § 3-2 gjennomfører barns rettigheter på dette området. Det er Arbeids- og velferdsetaten som ivaretar det offentliges ansvar på dette området, men etaten har ikke selv myndighet til å fastsette foreldreskap. Det offentliges ansvar innebærer å ta opp sak om fastsetting av farskap eller medmorskap der dette ikke følger av pater est eller erklæring, og klarlegging av morskap der det ikke er kjent. Fremgangsmåten for å etablere de ulike foreldreskapskategoriene vil være ulike på bakgrunn av de ulike måtene morskap, farskap og medmorskap etableres.

Departementet mener det er riktig å opprettholde det terminologiske skillet som viser at morskap skal klarlegges og ikke fastsettes, ettersom morskap følger av fødsel. I tilfeller hvor folkeregistermyndigheten eller Arbeids- og velferdsetaten blir oppmerksom på tilfeller hvor et barn ikke har en kjent mor, skal Arbeids- og velferdsetaten opprette sak for å klarlegge hvem som har født barnet, slik at morskap kan registreres i Folkeregisteret, se § 3-2. Saker om morskap er en klarlegging av de faktiske forhold, nærmere bestemt hvem som fødte barnet. Saker om morskap kan oppstå når barn er født av surrogatmor i utlandet, og identiteten til kvinnen som har født barnet ikke går frem av barnets fødselsattest. Det kan også være tilfeller i Norge hvor det reises tvil om registrering av morskap er riktig, eller om barn kan ha blitt forbyttet. Reglene som gir detaljene om det offentliges plikter i morskapssaker vil hovedsakelig følge av forskrift. Tilfeller hvor det offentlige må opprette sak for å få etablert medmorskap, antas å oppstå sjelden. I tilfeller hvor vilkårene for å etablere medmorskap etter lovforslaget § 2-3 ikke er oppfylt, må Arbeids- og velferdsetaten henlegge saken, se lovforslaget § 3-4 andre ledd.

Departementet legger til grunn at farskap vil være foreldreskapstypen hvor det er mest aktuelt at det offentlige skal opprette sak, og foreslår at gjeldende rett og praksis videreføres, se lovforslaget § 3-2 andre ledd. I tilfeller hvor farskap ikke følger av pater est eller fastsettes ved erklæring, vil Arbeids- og velferdsetaten kalle inn moren for å sørge for at farskap etableres. Dersom den aktuelle mannen etter dette ikke ønsker å bidra til frivillig fastsettelse av farskapet, har Arbeids- og velferdsetaten hjemmel til å pålegge prøvetaking for DNA-analyse. Dersom noen av de aktuelle partene ikke medvirker til prøvetakingen frivillig, kan Arbeids- og velferdsetaten bringe saken inn for retten, som kan pålegge prøvetaking ved bruk av tvang. Dersom DNA-analysen fastslår at mannen er biologisk far til barnet, kan han erklære farskapet frivillig. Hvis han ikke ønsker å medvirke, vil Arbeids- og velferdsetaten oversende saken til retten for videre behandling etter reglene i forslaget til nytt kapittel 4, hvis ikke vilkårene for henleggelse i lovforslaget § 3-4 er oppfylt.

I noen tilfeller vil det ikke være mulig å få fastsatt foreldreskap, og Arbeids- og velferdsetaten må henlegge saken etter lovforslaget § 3-4, som hovedsakelig viderefører gjeldende rett. Departementet følger opp utvalgets forslag slik at hjemlene for henleggelse av sak om foreldreskap samles i en felles bestemmelse. En henleggelse er imidlertid ikke til hinder for at noen av partene på et senere tidspunkt selv bringer en sak inn for retten.

Plikten til å bringe en sak inn for retten når foreldreskap ikke er fastsatt og saken ikke er henlagt, videreføres i forslag til § 3-5. Dersom en rettssak ender uten at det blir fastsatt foreldreskap, følger det av bestemmelsens andre ledd at

Arbeids- og velferdsetaten kan sende ny stevning på et senere tidspunkt dersom det kommer nye opplysninger som vil gjøre det mulig å få etablert et foreldreskap.

5.11 Saksbehandling for retten i foreldreskapssaker

5.11.1 Gjeldende rett

Overordnet

Barneloven kapittel 4 inneholder regler om saksbehandlingen for domstolene i farskapssaker og medmorsaker. Kapittelet inneholder en del særregler som supplerer den alminnelige prosesslovgivningen i domstolloven og tvisteloven og som ved eventuell motstrid går foran de andre lovene. Saker om morskap behandles i dag etter prosessreglene i gjeldende kapittel 4 A om rettergang i andre slektskapssaker enn farskapssaker. Det følger av barneloven § 8 at farskap eller medmorskap ikke kan prøves i andre saker. Et slikt forbud mot prejudisiell prøving gjelder ikke for morskap.

Sak om farskap og medmorskap skal ifølge barneloven § 15 reises ved det alminnelige vernetinget til barnet. Dersom barnet ikke lever eller er bosatt utenlands, skal saken reises ved morens alminnelige verneting. Hvis moren er død eller bosatt utenlands, skal sak reise ved vernetinget til den oppgitte faren. Hvis moren eller barnet bor på sperret adresse, eller det er søkt om eller gitt tillatelse til å benytte fiktive personopplysninger for moren eller barnet, kan saken reises for Oslo tingrett.

I en farskapssak kan andre tvistemål bare bli tatt opp når de gjelder en følge av farskapet eller av farskapssaken, jf. § 16. Det følger av § 17 første ledd at både barnet, moren og hver mann som kan være far til barnet er parter i saken. Hvis en mann som er part i saken, dør, følger det av andre ledd at dødsboet eller arvingene blir part. Kommer det frem opplysninger om at en annen kan være far, skal retten gjøre ham til saksøkt ved prosesskriv. Hvis det ikke er oppnevnt verge for barnet, skal retten etter § 18 sørge for oppnevning av setteverge når moren ikke oppgir hvem som er faren, eller hvis det foreligger opplysninger om at en annen enn den mannen som moren har oppgitt kan være faren. Ved forkynning av stevning etter barneloven § 19 er det unntak fra domstolloven § 181 slik at når stevningen forkynnes gjennom offentlig kunngjøring, skal navnet på de andre partene i saken ikke gjøres kjent. Det er egne regler i § 21 om forklaring fra parter og vitner, som kommer i tillegg til de alminnelige reglene om bevisførsel som følger av tvisteloven. Etter tredje ledd kan ingen la være å svare på spørsmål selv om svaret kan føre til vesentlig tap av sosialt omdømme eller annet vesentlig velferdstap. Sak om farskap stanses ikke dersom noen av partene uteblir, jf. § 23. I tilfeller hvor en DNA-test utpeker en mann som far, eller utelukker mannen som far, kan dom avsies uten hovedforhandling, jf. barneloven § 25 første ledd. Det er en forutsetning at partene får anledning til å uttale seg om vilkårene for å avsi dom er oppfylt. Moren kan etter andre ledd samtykke til frifinnelsesdom uten hovedforhandling når retten etter bevisførselen finner det klart at det ikke lar seg gjøre å avsi dom for farskap. Retten kan heve saken ved kjennelse etter § 26 enten dersom en mann erklærer at han er far til barnet etter § 4, eller dersom den som er oppført som far bor i utlandet, og det ikke er mulig å fremskaffe opplysninger som kan fastsette farskap. Rettskraftig dom skal legges til grunn for og mot alle, og i alle forhold der farskapet har noe å si, jf. § 27. Bestemmelsen må sees i sammenheng med § 8, som fastslår at farskap ikke kan prøves i andre saker. Barneloven har særregler om anke i farskapssaker i § 28.

Barneloven har særskilte regler om gjenopptakelse av dommer i § 28 a, som fraviker de alminnelige reglene i tvisteloven. Det er tilstrekkelig for at en dom om farskap skal kunne gjenopptas at den tidligere avgjørelsen ikke bygget på DNA-analyse som bevis. Dette er først om fremst aktuelt for dommer fra før 1992, hvor DNA-analyse vanligvis ikke ble benyttet. Retten skal gi pålegg om blodprøve og DNA-analyse når det kreves gjenåpning av en sak, jf. § 28 a første ledd andre punktum. Når DNA-analyse foreligger, kan retten avsi dom uten hovedforhandling, forutsatt at vilkårene i § 25 er oppfylt. Også i tilfeller hvor en farskapssak tidligere er avgjort ved DNA-analyse, gir § 28 a andre ledd unntak fra tvistelovens alminnelige tiårsfrist for gjenopptakelse. Det følger av § 29 at staten bærer alle utgiftene som retten har til saken.

Innhenting av biologisk materiale for DNA-analyse

Det er mulig å benytte biologisk materiale som bevis i farskapssaker, når materialet er tatt i en annen sammenheng og oppbevares i en biobank. Høyesterett har i Rt. 2013 s. 565 fastslått at barneloven her går foran lov 21. februar 2003 nr. 12 om behandlingsbiobanker (behandlingsbiobankloven), slik at det er adgang til å kreve biologisk

materiale fra behandlingsbiobanker utlevert for å benyttes til DNA-analyse i farskapssaker. Det er en egen bestemmelse i lov 20. juni 2008 nr. 44 om medisinsk og helsefaglig forskning (helseforskningsloven) om at materiale fra forskningsbiobanker ikke kan utleveres til andre, selv om parten samtykker. Etter at Høyesteretts ankeutvalg i 2018 tillot at materiale fra politiets DNA-register kunne benyttes i en farskapssak, er lov 28. mai 2010 nr. 16 om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten (politiregisterloven) § 12 endret, slik at det nå går tydelig frem av loven at materiale som oppbevares i politiets DNA-register ikke skal kunne benyttes i andre saker.

5.11.2 Utvalgets forslag

Overordnet

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 å flytte noen av reglene som i dag gjelder for klarlegging av morskap i kapittel 4 A, slik at nytt kapittel 4 utvides til å gjelde generelt for foreldreskapssaker. Utvalget foreslår et kortere og mer strømlinjeformet kapittel, og går inn for å ikke videreføre enkelte av prosessreglene, se oversikten nedenfor. Utvalget foreslår å videreføre forbudet mot prejudisiell prøving av farskap og medmorskap, og foreslår å utvide det til også å gjelde morskap fordi de samme hensynene også gjør seg gjeldende for disse sakene.

Utvalget foreslår videreføring av hovedregelen i farskapssaker, slik at det avsies dom uten hovedforhandling når det foreligger DNA-analyse og partene har fått anledning til å uttale seg. I saker med DNA-analyse kan retten idømme farskapet til den som analysen utpeker. I saker hvor det ikke foreligger DNA-analyse, må alminnelig bevisførsel anvendes. Utvalget foreslår at dette ikke uttrykkes eksplisitt i barneloven, fordi det følger av de alminnelige sivilprosessuelle reglene.

Oppnevning av midlertidig verge

Enkelte materielle endringer foreslås i gjeldende bestemmelse om midlertidig verge for barn i foreldreskapssaker. Det presiseres at oppnevning av verge for barn forbeholdes sakene der barnet er mindreårig. Dette fremkommer ikke av ordlyden i gjeldende rett, men er i samsvar med prosesslovgivningen som har som utgangspunkt at mindreårige parter ikke er prosessdyktige. Utvalget foreslår å presisere at det bare skal oppnevnes verge når saken går til hovedforhandling, og at retten har plikt til å oppnevne verge der et mindreårig barn ønsker å reise sak om endring av foreldreskap. Utvalget mener det er rimelig at staten bærer kostnadene retten har i foreldreskapssaker, og foreslår å utvide dette til også å omfatte saker om morskap.

Innhenting av biologisk materiale

Når det gjelder adgangen til innhenting av biologisk materiale gjennom gravåpning, viser utvalget til Høyesteretts drøftelse i Rt. 2014 s. 585. Utvalget mener at adgangen til slik gravåpning må stå åpen både i gjenopptakelsessaker og i andre saker der mannen er død før saken kommer opp. Forutsetningen er at nødvendig biologisk materiale ikke kan fremskaffes på annet vis. Utvalget viser til at Høyesterett både i Rt. 2013 s. 565 og HR 2018-2241-U i spørsmålet om å benytte biologisk materiale innhentet til andre formål, har gått inn for å gi barnelovens regel forrang foran andre lover som etter sin ordlyd stenger for at beviset anvendes i en annen sammenheng enn det beviset er innhentet for.

I spørsmålet om barneloven skal gi hjemmel for å innhente opplysninger også der andre lover i utgangspunktet stenger for dette, har utvalget delt seg i et flertall og et mindretall (7-2), se utvalgets vurderinger under punkt 9.9.2.5 i NOU 2020: 14. Flertallet viser til at vurderingen bygger på en avveining av hensynet til barnets rett til fastsettelse av foreldreskap mot hensynet til personvernet til den registrerte. Flertallet mener at selv om barnets rettigheter i utgangspunktet skal veie tungt, kan det ikke utelukkes at den registrertes rett til privatliv etter EMK artikkel 8 i noen tilfeller skal veie tyngre. Flertallet foreslår derfor at bestemmelsen i barneloven, gis en begrensning som innebærer at slikt materiale bare kan innhentes når det ikke er i strid med annen lov, og at dette kommer klart frem av lovens ordlyd. Flertallets forslag vil innebære at resultatet fra Rt. 2013 s. 565 ikke opprettholdes. I den grad de folkerettslige forpliktelsene ikke stenger for en bruk av slikt materiale, mener flertallet at barnelovens regler som bidrar til foreldreskapsfastsettelse, klart må gå foran. Mindretallet mener at barneloven bør ha en unntaksfri hjemmel som går foran andre lover, og som gir adgang til å innhente opplysninger selv om disse etter andre lover ikke skal utleveres. Mindretallet mener at barns interesse i å få fastsatt foreldreskap må veie tyngre i vurderingen av om det skal være adgang til å innhente biologisk materiale. Sentralt for mindretallet er at det etter barneloven § 24 ikke kreves samtykke for å innhente prøve for DNA-analyse av en per-

son. Det kan derfor fremstå paradoksalt dersom de allerede innhentede DNA-prøvene skal nyte sterkere vern enn en fysisk person. Innhenting av biologisk materiale fra et register i tilfeller der den antatte faren er død eller utilgjengelig, fremstår etter mindretallets syn som mindre inngripende enn de andre løsningene som loven åpner for.

Saksbehandlingsregler som ikke videreføres

Utvalget foreslår å ikke videreføre enkelte av prosessreglene i gjeldende barnelov kapittel 4 om rettergang i farskapssaker. Dette er begrunnet med at de fleste farskapssaker nå avgjøres uten hovedforhandling med grunnlag i resultatet fra DNA-analyse, og at de alminnelige reglene i tvisteloven er dekkende i saker hvor så ikke er tilfelle. Se mer utfyllende omtale i NOU punkt 9.9.2.7. Følgende bestemmelser foreslås ikke videreført av utvalget:

- Utvalget mener at det ikke lenger er behov for særregler om bevisvurderingen i farskapssaker uten DNA-bevis, og foreslår å ikke videreføre gjeldende lov § 9 andre og tredje ledd.
- Det foreslås å ikke videreføre gjeldende § 16 om hvilke spørsmål som kan tas opp i en farskapssak. Utvalget påpeker at bestemmelsen synes upraktisk for foreldreskapssaker, og at reglene i tvisteloven kapittel 15 vil komme til anvendelse, dersom spørsmålet unntaksvis skulle komme opp.
- Gjeldende § 21 om forklaring fra parter og vitner foreslås ikke videreført, fordi behovet for saksbehandlingsregler for hovedforhandlinger er redusert når de fleste av sakene avgjøres uten hovedforhandling.
- Utvalget foreslår å ikke videreføre gjeldende § 23 første ledd om at fravær ikke stanser en sak. Ordlyden etter dagens regel setter ikke noe klart forbud mot at retten stanser en sak etter tvisteloven § 16-18, eller mot at partene selv avtaler slik stansing, jf. tvisteloven § 16-17.
- Utvalget foreslår å ikke videreføre gjeldende § 23 andre ledd om at forklaringer gitt under saksforberedelsen kan dokumenteres under hovedforhandlingen. Bevisførselen er skriftlig i saker som avgjøres uten hovedforhandling, jf. tvisteloven § 21-13 jf. § 26-2. De sakene som likevel går til hovedforhandling er enten saker om fastsettelse av morskap eller saker der det ikke foreligger DNA-analyse. I slike tilfeller er det etter utvalgets mening rimelig å ta utgangspunkt i tvistelovens regler i kapittel 21 om bevisførsel.
- Gjeldende § 25 andre ledd gir hjemmel for å avsi frifinnelsesdom uten hovedforhandling. Utvalget foreslår å ikke videreføre bestemmelsen, som bare gjør seg gjeldende dersom det ikke foreligger DNA-analyse. Utvalget mener at en hovedforhandling etter alminnelige regler vil gi størst trygghet for at det offentlige har gjort sitt for å fastsette foreldreskapet til et barn. De viser videre til at saken kan heves når den påståtte faren bor i utlandet og det ikke er mulig å få nok opplysninger til å fastsette farskapet.

5.11.3 Høringsinstansenes syn

Oslo Universitetssykehus – Avdeling for rettsmedisinske fag påpeker nødvendigheten av at partene får anledning til å uttale seg før farskapssak avgjøres uten hovedforhandling. De skriver:

> «Vi legger til grunn at det etter DNA-analyse, ved oppfordringen fra foreldreskapsmyndigheten om å erklære farskap eller ved avsigelse av dom for farskap, fortsatt må foretas en vurdering av hvorvidt det kan hefte tvil ved analysen. Det dukker stadig opp saker der det avdekkes at det ikke er rett person har fremstilt seg for prøvetaking hos lege. Mor kan for eksempel fremstille et annet barn enn det barnet saken gjelder uten at det oppdages av helsepersonellet, menn kan sende en annen person med sin egen legitimasjon til legen uten at dette oppdages.»

Utover dette, har høringsinstansene som har kommentert kapittelet, begrenset sine merknader til spørsmålet om bruk av DNA-analyse i farskapssaker. Ulike organer i politiet, mener politiregisterloven må gå foran, mens organer eller etater som arbeider med farskapssaker på ulike måter, mener barneloven må gå foran. *Arbeids- og velferdsdirektoratet* støtter mindretallet, og kan ikke se hvorfor bruk av allerede foreliggende biologisk materiale er mer inngripende enn for eksempel å åpne en grav for å innhente biologisk materiale. De kan heller ikke se hvorfor en foreliggende prøve ikke skal kunne benyttes i tilfeller hvor en ny prøve kunne ha blitt innhentet med tvang. Direktoratet påpeker videre at når norske myndigheter har DNA-opplysninger som kan gi et sikkert resultat, bør domstolen i særlige tilfeller fortsatt ha anledning til å innhente og bruke disse. Hjemmelen bør etter direktoratets mening være begrenset til fastsettelse av farskap og ikke opphevelse. Et samlet *Bioteknologiråd* støtter mindretallet i at barneloven bør gi adgang til å innhente tilgjengelig biologisk materiale eller DNA-profil i en farskapssak

for retten, selv om disse etter andre lover ikke skal utleveres. Rådet har forståelse for at bruk av DNA fra et register er en inngripen i individets personvern, men vurderer at hensynet til barns interesser i dette tilfellet likevel er mer tungtveiende. I spørsmålet om adgang til å innhente materiale der dette er hindret av annet lovverk, legger *Folkehelseinstituttet* et barnefaglig perspektiv til grunn i sin vurdering og gir sin tilslutning til utvalgets mindretall i spørsmålet om å ha en unntaksfri hjemmel som går foran andre lover. *Oslo tingrett* har ikke vurdert spørsmålet rettslig og i sin fulle bredde, og nøyer seg med å slå fast at det i praksis er ressurskrevende og ofte svært vanskelig å få tilgang til DNA-materiale og at slik tilgang som mindretallet foreslår ville lettet domstolens praktiske arbeid betydelig. *Oslo Universitetssykehus – Avdeling for rettsmedisinske fag* støtter mindretallet. De viser til sitt høringssvar til endringen i politiregisterloven, hvor de påpekte at et utvidet søk i DNA-registeret med formål å avdekke om den som har avsatt sporet kan være en slektning av én eller flere av de registrerte, uansett ikke vil være aktuell i farskapssaker. I farskapssaker vil det være snakk om utlevering av DNA-profilen til en konkret, utpekt barnefar for en rettslig behandling av farskapsspørsmålet når mannen er død eller utilgjengelig. Det er ikke et søk med barnets DNA-profil for å se om man kan finne en far blant de registrerte. Videre skriver de:

> «Altså har den registrertes personvern måttet vike til fordel for hensynet til bekjempelsen av kriminalitet og personvernet til de som utsettes for kriminelle handlinger. Spørsmålet er om hensynet til den registrertes personvern også må vike av hensyn til barns rett til å få farskapet fastsatt. Vi har vanskelig for å se for oss en allmenn oppfatning av at en mistenkt eller straffedømt mann som gjør seg utilgjengelig for pågripelse etter barnelovens § 24 skal ha krav på et sterkere personvern enn enhver annen mann som unndrar seg en farskapstest.»

Dommerforeningens fagutvalg for privatrett skriver om behandlingsbiobankloven:

> «Fagutvalget for privatrett har ikke gjort noen selvstendig vurdering av hvilke begrensninger som eventuelt følger av menneskerettighetene på dette punkt, men vil vise til at Høyesterett i nevnte sak ikke fant grunn til å gå nærmere inn på barnekonvensjonen og EMK artikkel 8, jf. avsnitt 72, og uttalte at de påberopte konvensjonene ikke hadde avgjørende betydning for saken. Det er etter vårt syn uheldig at en begrensning som så vidt skjønnes vil innebære en vesentlig innskrenkning i muligheten for foreldreskapsfastsettelse, innføres uten at det er avklart etter grundig utredning at det er nødvendig av konvensjonsrettslige grunner. Flertallets løsning åpner for en uavklart rettstilstand og nye rettstvister.»

Politidirektoratet, *Kripos*, *Oslo politidistrikt*, *Øst politidistrikt* og *Statens barnehus* er alle positive til at politiregisterloven skal gå foran barneloven, og at materiale derfra ikke skal kunne benyttes i farskapssaker. *Kripos* viser til at de registrertes interesse i at deres personopplysninger, herunder DNA-profiler, ikke behandles til formål som er uforenlige med det opprinnelige innsamlingsformålet er et grunnleggende personvernprinsipp og en selvstendig beskyttelsesverdig interesse både etter EMK, personvernforordningen og direktiv (EU) 2016/6803.

5.11.4 Departementets vurdering

5.11.4.1 Overordnet

Departementet følger i hovedsak opp utvalgets forslag til videreføringer og endringer i nytt kapittel 4 om rettergang i saker om foreldreskap. Departementet slutter seg også til utvalgets forslag når det gjelder bestemmelser i kapittelet som ikke videreføres. Nytt kapittel vil gjelde fastsetting av foreldreskap, når dette ikke tidligere er etablert, og saker hvor det er etablert foreldreskap, men hvor det reises sak med påstand om endring. Det gis særregler for rettens behandling av sakene, og det fastslås i lovforslaget § 16-1 at reglene i domstolloven og tvisteloven kommer til anvendelse når ikke noe annet følger av barneloven. Forslag til kapittel 4 vil også ta opp i seg saksbehandlingsreglene for saker om morskap, som tidligere har blitt behandlet sammen med andre slektskapssaker enn farskap i gjeldende kapittel 4 A. Departementet slutter seg til utvalget som mener at de samme hensynene som har begrunnet forbudet mot prejudisiell prøving av farskap og medmorskap, også gjør seg gjeldende for morskap, og at det ikke er noen grunn til at de ulike foreldreskapskategoriene skal behandles ulikt. Dette vil nå fremgå av lovforslaget § 2-1 tredje ledd. I tillegg tydeliggjøres det i ulike bestemmelser at de også gjelder for medmorskap.

De aller fleste som får opplyst at DNA-analyse utpeker dem som far, velger å erklære farskapet. Arbeids- og velferdsetaten opplyser at rundt 20 saker om førstegangsfastsettelse av farskap brin-

ges inn for retten hvert år. Når DNA-analysen enten utpeker en mann som faren eller gjør det klart at han ikke kan være faren, kan retten avsi dom uten hovedforhandling, under forutsetning av partene har fått anledning til å uttale seg om vilkårene for slik dom er oppfylt. Ettersom DNA-analyse vanligvis er tilstrekkelig som bevis i farskapssaker, er muligheten for å avsi dom uten hovedforhandling prosessøkonomisk gunstig. Høringssvaret fra *Oslo Universitetssykehus – Avdeling for rettsmedisinske fag*, som påpeker viktigheten av at partene får uttale seg for å avdekke eventuelle uregelmessigheter ved prøvetakingen, viser nødvendigheten av gode kontrollrutiner. Departementet legger vekt på hensynet til partenes rettssikkerhet og at mulighet for å oppnå en riktig dom skal ivaretas ved gode rutiner for identitetskontroll av personene som avgir prøve for DNA-analyse. Dette vil ivaretas ved at partene skal få anledning til å uttale seg om «kor langt vilkåra for slik dom er oppfylte» i § 4-6 og det kan også fastsettes nærmere regler for identitetskontroll i forskriften til § 3-3 om innhenting av prøver for DNA-analyse i saker om farskap.

5.11.4.2 Endring av farskap eller medmorskap

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre bestemmelsene som gjelder endring av farskap for domstolen. Når foreldreskap er etablert, kan det senere oppstå tvil om det juridiske farskapet er i overensstemmelse med det genetiske, og det vil da være behov for regler som kan korrigere det opprinnelig etablerte foreldreskapet, jf. forslag til § 4-5. Se omtale under punkt 5.8 om endring av foreldreskap. I tilfeller hvor ikke alle de berørte partene samtykker til administrativ behandling etter § 2-8, er det domstolen som behandler saker om endring av farskap eller medmorskap. Det er partene selv som må bringe en eventuell sak inn for retten, fordi det anses å ligge innenfor familiens selvbestemmelse å eventuelt korrigere etablerte foreldreskap. Arbeids- og velferdsetaten kan imidlertid reise sak når særlige grunner taler for det. Det er særregler om gjenopptakelse av saker i barneloven § 28 a som videreføres i forslag til § 4-12.

5.11.4.3 Vilkår for å fastsette farskap ved dom

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre bestemmelsen om at det skal avsies dom om farskap når DNA-analysen utpeker en mann som far, se lovforslaget § 4-7. Bestemmelsen omfatter det store flertallet av farskapssaker, både sakene som gjelder etablering og de som gjelder endring av et etablert farskap. Departementet foreslår videre at gjeldende § 9 første ledd andre punktum om vilkårene for å avsi dom i farskapssak av pedagogiske hensyn videreføres i § 4-7 andre ledd. Det vil etter forslaget gå frem av loven at dersom det ikke foreligger DNA-analyse, eller det er grunn til å tru at det hefter feil ved DNA-analysen, eller dersom nærstående slektninger også fremstår som mulige fedre de alminnelige reglene om bevisvurdering.

5.11.4.4 Farskap og medmorskap ved assistert befruktning

Departementet slutter seg til utvalgets forslag til tydeliggjøring i lovforslaget § 4-7 tredje ledd om bevis i saker om foreldreskap etter assistert befruktning. Bestemmelsen begrenses til å gjelde farskap og medmorskap, fordi morskap uansett følger av § 2-2 selv om det er benyttet assistert befruktning. Gjeldende § 9 fjerde ledd kan virke misvisende ved at det fremstår som om farskap og medmorskap skal fastsettes ved dom i alle tilfellene hvor det er benyttet assistert befruktning, mens det i realiteten bare er aktuelt med fastsettelse ved dom hvis foreldreskapet ikke blir registrert, enten grunnet feil ved formalia, eller at den som har samtykket til assistert befruktning angrer seg før foreldreskapet er etablert. Det følger videre av § 4-7 fjerde ledd at når det er benyttet assistert befruktning er det bare i tilfeller hvor det er benyttet sæd fra morens samboer eller ektemann, at denne mannen kan dømmes til far.

5.11.4.5 Parter i saker om foreldreskap

Departementet slutter seg til utvalgets forslag til bestemmelse om hvem som skal være part i saken, se lovforslaget § 4-3. Regelen gjøres nå generell, og partene i en sak om foreldreskap vil derfor være både barnet, den eller de som er regnet som forelder, og enhver som kan være «den andre» forelderen. Det følger av dette at barnets far eller medmor skal være part dersom det reises sak for å klargjøre morskapet til et barn. Tilsvarende vil moren være part i saker om farskap eller medmorskap. Det samme gjelder for en som er registrert som barnets mor, men der det likevel anlegges sak fordi noen andre kan være mor. Videre følger det av lovforslaget § 4-3 andre ledd at dødsboet eller arvingene skal gjøres til part i tilfeller hvor en som kan være forelder til barnet er død. Dersom det kommer frem oppløsninger som tyder på at noen andre kan være forelder, skal ret-

ten ved prosesskriv gjøre vedkommende til saksøkt se forslag til § 4-3 tredje ledd.. Ved forkynning av stevning skal navnet på andre parter enn den som forkynningen gjelder for, ikke gjøres kjent, se forslag til § 4-3 fjerde ledd.

5.11.4.6 Oppnevning av midlertidig verge for barnet

Departementet foreslår å videreføre gjeldende rett slik at retten skal sørge for at det oppnevnes verge for barn i saker om foreldreskap dersom moren ikke oppgir hvem som er far, eller når det foreligger opplysninger som tyder på at faren kan være en annen enn den moren har oppgitt, se lovforslaget § 4-4. Bruk av begrepet «barn» i reglene om foreldreskap, gjelder både mindreårige og voksne. I saker som gjelder mindreårige, skal den mindreåriges særlige interesser, og hensynet til barnets beste, ivaretas. Vergens funksjon er å være barnets prosessuelle stedfortreder fordi barnet selv mangler prosessdyktighet, og skal ikke forstås som en advokat eller lignende for barnet. Det er statsforvalteren som oppnevner den midlertidige vergen etter reglene i vergemålsloven. Dette foreslås presisert i bestemmelsen.

Utvalgets forslag om å innføre en unntaksfri regel om representasjon ved midlertidig verge i foreldreskapssaker som skal behandles ved hovedforhandling, følges ikke opp. Vergemålsloven har generelle habilitetsregler som vil løse behovet der det er interessemotsetninger mellom barnet og foreldrevergen i forbindelse med saker for domstolene. I lys av rettens særlige forpliktelse til å ivareta barnets beste i disse sakene, legger departementet til grunn at det ikke foreligger et særlig behov for unntaksfri oppnevning av egen verge for barn ut over den adgangen som allerede foreligger i dag.

Gjeldende lov § 6 andre punktum om at det er oppnevnt verge som skal reise sak på vegne av barnet videreføres i lovforslaget § 4-5 første ledd andre punktum. Midlertidig verge skal oppnevnes i alle tilfeller når et mindreårig barn reiser endringssak, også der en eller begge av foreldrevergene støtter barnet i å reise saken. Barnet skal alltid ha en uhildet part som kan foreta prosesshandlingene, for å hindre at barnet blir utsatt for at foreldrenes egeninteresser styrer saken. Denne bestemmelsen er ikke betinget av at saken går til hovedforhandling.

5.11.4.7 Innhenting av biologisk materiale

Pålegg om å avgi prøve for DNA-analyse

Hvis en mann ikke ønsker å erklære farskap, eller der det kan være flere mulige fedre, er det nødvendig å ha hjemmel for å kunne pålegge prøve for DNA-analyse for å kunne bringe farskapet på det rene. Departementet går inn for å videreføre gjeldende rett ved at det kan innhentes prøve for DNA-analyse når det er nødvendig for å fastsette foreldreskap. Innhenting og oppbevaring av DNA-profiler fra en person utgjør et inngrep i dennes privatliv. Det betyr at inngrepet må ha hjemmel i lov, følge et legitimt formål og være nødvendig og forholdsmessig for ikke å utgjøre en krenkelse av EMK artikkel 8. Departementet er enige i utvalgets vurdering av at dagens hjemler for innhenting av DNA-analyse tilfredsstiller konvensjonens krav til et legitimt formål, ettersom det angår beskyttelsen av andres rettigheter og friheter. Se omtale i NOU 2020: 14 punkt 9.8.2.4.

Lovforslaget § 4-6 første ledd viderefører domstolens adgang til å pålegge alle partene i saken å møte hos lege for å gi fra seg prøve for DNA-analyse, hvis dette ikke avgis frivillig. I tilfeller hvor noen ikke retter seg etter pålegget fra domstolen, viderefører lovforslaget § 4-6 andre ledd hjemmelen for å pålegge at politiet kan henter personen og bringer til lege for å avgi nødvendig prøve.

Overordnet om biologisk materiale i biobanker

Departementet foreslår å videreføre gjeldende rett, slik at domstolen kan benytte biologisk materiale som oppbevares i en behandlingsbiobank til DNA-analyse, dersom mannen som moren mener er far til barnet er død eller utilgjengelig på annen måte, se lovforslaget § 4-6 tredje ledd. Biologisk materiale som oppbevares i en forskningsbiobank eller i politiets DNA-register, kan ikke benyttes i farskapssaker.

Når farskapssak skal avgjøres av domstolen, benyttes vanligvis DNA-analyse som eneste bevis. I noen tilfeller er det ikke mulig å innhente prøve for DNA-analyse direkte fra den oppgitte faren, for eksempel fordi han er forsvunnet eller død. I enkelte tilfeller vil det da være mulig å innhente en biologisk prøve som den oppgitte faren tidligere har avgitt, for å benytte den til DNA-analyse i farskapssaken. Slike prøver oppbevares vanligvis i en biobank. Biobankene er omfattet av regler om taushetsplikt, nettopp for å hindre at opplysninger derfra benyttes til andre formål. Selv om barneloven gir hjemmel for å benytte biologisk materiale som er innhentet tidligere, vil lovgivningen om

biobankene kunne hindre utlevering av materiale til andre formål, som for eksempel farskapssaker. Når lovene er i konflikt, vil det oppstå spørsmål om hvilken lov som skal ha forrang. Dersom spørsmålet om utlevering av biologisk materiale, skal vurderes ut fra et rent barnets beste-perspektiv, burde det være mulig å benytte materiale fra alle biobanker til dette formålet, fordi det er en grunnleggende rettighet for barnet å få etablert foreldreskap. Hensynet til den aktuelle mannens personvern vil imidlertid kunne tale i motsatt retning. Dette spørsmålet vil kunne vurderes noe ulikt ut fra hvilken biobank det aktuelle materialet oppbevares i, se departementets vurderinger nedenfor. Aktuelle biobanker i denne sammenheng er forskningsbiobanker, behandlingsbiobanker og politiets DNA-register.

Menneskerettslige vurderinger av adgangen til å benytte biologisk materiale i biobanker

Innhenting og oppbevaring av DNA-profilen fra en person utgjør et inngrep i privatlivet etter EMK artikkel 8, se blant annet EMDs avgjørelse *Mifsud mot Malta* nr. 62257/15 avsnitt 54. Et slikt inngrep må følgelig ha hjemmel i lov, ha et legitimt formål og være nødvendig og forholdsmessig. I forholdsmessighetsvurderingen må hensynet til barnets beste og interessene til barnet i å få etablert foreldreskap, som er hensyn som er vernet både av barnekonvensjonen og EMK, holdes opp og balanseres mot privatlivsvernet til andre, og eventuelt også samfunnsvernet. EMD har i de generelle prinsippene i *S. og Marper mot Storbritannia [J]*, nr. 30562/04, som gjaldt lagring av DNA-profiler i en straffesak, lagt til grunn at andre hensyn kan ha større vekt enn hensynet til personvern.

Etter norsk rett anses det som så viktig at barn skal få etablert juridisk tilknytning til to foreldre, at det offentlige etter barneloven § 5 har en plikt til å ta seg av å få fastsatt hvem som er faren dersom farskapet ikke følger av pater est-regelen eller partene selv tar initiativ. Hvis farskap ikke etableres frivillig, bringer det offentlige saken inn for domstolen. Dersom noen av partene i saken ikke avgir prøve til DNA-analyse frivillig, kan retten «vedta at vedkomande skal gripast av politiet og førast til lækjar for prøvetaking.» Departementet har vurdert om det er mulig å oppnå samme resultat med mindre inngripende tiltak, men finner at så ikke er tilfelle. I farskapssaker hvor den aktuelle mannen er fysisk tilgjengelig for prøvetaking, vil det ikke være behov for å benytte materiale fra biobanker. Det er da tilgjengelig tvangsmidler for prøvetaking, slik at samtykke ikke er nødvendig. Hvis mannen er død eller utilgjengelig av annen grunn, for eksempel fordi han ønsker å unndra seg fra farskapsfastsettingen, er det dermed ingen annen mulighet enn å innhente prøve som allerede er tatt av ham. Dersom slik prøve ikke kan benyttes til DNA-analyse, vil det heller ikke kunne fastsettes farskap til barnet. Departementet legger vekt på at det bare kan utleveres prøve fra en konkret utpekt person, og at det ikke kan foretas søk etter mulige treff i biobankene.

Barnekonvensjonen artikkel 7 verner om barns identitet, slik at barnet så langt det er mulig har rett til å kjenne sine foreldre og få omsorg fra dem. Videre kan etablering av foreldreskap både angå barnets og foreldrenes rettigheter etter EMK artikkel 8. Departementet legger vekt på at etablering av farskap er et helt grunnleggende formål. Det er heller ikke slik at man på generell basis kan slutte at fastsettelse av farskap i disse tilfellene ikke vil være i den aktuelle mannens interesse. Flertallet i HR-2018-2241-U skriver om dette:

> «Hertil kommer at det ikke systematisk vil være noen interessemotsetning mellom barnets- og den mulige fars interesse i å få farskapet avklart. Ikke minst vil dette ha betydning i en situasjon der den mulige far ikke kan gi uttrykk for sitt syn på spørsmålet.»

Forarbeidene til den tidligere lov 13. juni 1980 nr. 42 om leger (legeloven) illustrerer i Ot.prp. nr. 1 (1979-80) side 176 vektleggingen av barnets interesser i få fastsatt farskap, veiet mot hensynet til å beskytte mannen som er oppgitt som far:

> «Hadde avdøde levet, ville han ha plikt til å underkaste seg blodprøve, og til å forklare seg sannferdig i farskapssaken. At han hadde benektet farskap, slik at sak var reist mot ham, burde for en lege som kjente hans blodtype, eller muligens hadde andre opplysninger av betydning, ikke veie mer enn barnemoren, og enda mer barnets rettmessige interesse i å få det riktige farskap fastslått, og dermed få sin familie- og arverett. Å unndra seg farskap er rettsstridig, og å støtte en far, levende eller død, i det, kan neppe være verken moralsk eller rettslig ønskelig. At sannhet og rett vinner frem, bør vel veie tyngre enn en avdøds interesse i å skjule sannheten og oppnå frifinnelse for farskap ved det. Biologisk kan jo barnet være avdødes nærmeste slektning.»

Utlevering av personopplysninger uten samtykke for å etablere farskap, skiller seg klart fra andre formål som utlevering til forsikringsselskaper, arbeidsgiver, påtalemyndighet eller lignende. EMD har i *Jäggi mot Sveits* nr. 58757/00 vektlagt viktigheten av å få kunnskap om biologiske tilknytning, og gitt klageren medhold i få benytte prøver fra en person som er død og begravet, for å avklare farskap. Domstolen skriver:

> «The Court considers that persons seeking to establish the identity of their ascendants have a vital interest, protected by the Convention, in receiving the information necessary to uncover the truth about an important aspect of their personal identity.»

Dette er også fastslått av Høyesterett, som i Rt. 2014 s. 858 ga tillatelse til gravåpning for å sikre prøve til DNA-analyse i farskapssak. Departementet legger vekt på at Høyesterett enstemmig slo fast i Rt. 2013 s. 565 at behandlingsbiobankloven ikke er til hinder for at en prøve i en behandlingsbiobank kan benyttes til DNA-analyse i en farskapssak. Førstvoterende skriver:

> «(71) Det foreligger sterke reelle hensyn til fordel for begge løsningene – det gjelder på den ene siden hensynet til barnets interesse i å få kjennskap til og en rettslig avklaring av hvem som er dets far, og på den andre siden personverninteressen som inkluderer den enkeltes behov for selv å ha herredømme over sitt biologiske materiale. I denne avveiningen må det imidlertid tas hensyn til det klare lovgiverstandpunkt at personvernhensynet må vike så lenge den mulige far er i live ved at han kan pålegges ved tvang å avgi biologisk materiale for DNA-testing. Det kan vanskelig ses at tvangen kan anses mer inngripende overfor en død person enn overfor en levende.
>
> (72) Jeg kan ikke se at noen av de internasjonale konvensjoner som begge parter har påberopt, har avgjørende betydning for saken. Jeg finner derfor ikke grunn til å gå nærmere inn på disse.
>
> (73) Jeg er etter dette kommet til at det med behandlingsbiobankloven § 15 ikke har vært meningen å begrense anvendelsen av barneloven § 24 andre ledd med hensyn til innhenting av biologisk materiale i biobank for DNA-analyse i farskapssaker. Jeg legger til grunn at de hensyn som ligger bak barneloven § 24 andre ledd som ivaretar barnets interesse i å få en rettslig avklaring av hvem som er dets far, ikke har mindre vekt i dag enn da lovbestemmelsen ble gitt. I mangel av uttrykk for en klar lovgivervilje i motsatt retning, antar jeg derfor at bestemmelsens anvendelse også på materiale som befinner seg i biobank, fortsatt skal gjelde»

Biologisk materiale fra helseforskningsbiobanker

Departementet foreslår å videreføre gjeldende rett slik at biologisk materiale fra helseforskningsbiobanker ikke kan benyttes i farskapssaker. Det følger av helseforskningsloven § 27 at det gjelder et absolutt forbud mot utlevering av biologisk materiale, blant annet til domstolen. I Ot.prp. nr. 74 (2006–2007) punkt 15.4.4 påpeker departementet at det kan forekomme at man i helt spesielle, unntaksvise situasjoner hvor vesentlige samfunnsinteresser står på spill, vil si at hensynet til den enkelte må vike, og at biologisk materiale likevel må kunne tillates utlevert. Det er derfor gitt hjemmel til å gi forskrift om at det kan gjøres unntak fra forbudet om å levere ut humant biologisk materiale til påtalemyndighet eller domstol. Det forutsettes at et eventuelt unntak må være ekstremt snevert og brukes kun i helt sjeldne tilfeller. En slik forskrift er ikke gitt. For forskningsbiobanker gjelder det i dag derfor et absolutt forbud mot å utlever biologisk materiale til bruk i farskapssaker. Høringsinstansene har ikke hatt merknader som gjelder materiale fra denne typen biobanker.

Biologisk materiale fra politiets DNA-register

Også når det gjelder biologisk materiale som oppbevares i politiets DNA-register, foreslår departementet å videreføre gjeldende rett, slik at det ikke kan benyttes i farskapssaker. Det fremgår av Prop. 139 L (2020–2021) at målsettingen med lovendringen i politiregisterloven § 12 har som begrunnelse å hindre formålsutglidning ved å tillate bruk av biologisk materiale fra politiets DNA-register i farskapssaker. I vurderingene i lovforarbeidene ble hensynet til materielt riktige resultater i farskapssaker og hensynet til barnets beste holdt opp mot hensynet til effektiv kriminalitetsbekjempelse, som begrunner den vide registreringsadgangen i DNA-registeret. Justis- og beredskapsdepartementet fremholdt at en vid adgang til registrering bare er akseptabel og forholdsmessig dersom den ledsages av tilsvarende strenge regler for utlevering av opplysningene og bruk til andre formål. Departementet la i vurderingen avgjørende vekt på at bruk av opplysningene til

andre formål kan innebære at reglene om registrering og sletting i DNA-registeret må innskjerpes for at inngrepet ikke skal regnes som uforholdsmessig etter EMK artikkel 8. I høringen av NOU 2020: 14 har mange av høringsinstansene uttalt seg om bruk av biologisk materiale fra biobanker. Mens ulike organer i politiet mener politiregisterloven må gå foran, mener organer eller etater som arbeider med barn eller farskapssaker at barneloven må gå foran. I lovforarbeidene ble det foretatt en avveining mellom hensynet til barns rett til å få fastsatt foreldreskap og hensynet til kriminalitetsbekjempelse, hvor det ble lagt avgjørende vekt på sistnevnte. Departementet går på dette grunnlag inn for å videreføre gjeldende rett når det gjelder politiets DNA-register.

Biologisk materiale fra behandlingsbiobanker

Departementet legger til grunn at det er behandlingsbiobankene som har størst omfang, og som det er viktigst at det skal kunne benyttes biologisk materiale fra i farskapssakene. Dersom det heller ikke skal kunne benyttes materiale fra behandlingsbiobanker, vil det i realiteten ikke kunne benyttes biologisk materiale som tidligere er tatt av en person i farskapssaker, og bestemmelsen i barneloven vil være uten innhold.

Det er i dette spørsmålet nødvendig å avveie hensynet til barnets rett til fastsettelse av foreldreskap mot hensynet til personvernet til personen som er registrert i en biobank. Barnelovutvalgets flertall skriver at selv om barnets rettigheter i utgangspunktet skal veie tungt, kan det ikke utelukkes at den registrertes rett til privatliv etter EMK artikkel 8 i noen tilfeller skal veie tyngre. Utvalgets mindretall vurderer dette annerledes, og mener hensynet til barnets beste i disse sakene må veie tyngre, og at barneloven bør ha en unntaksfri hjemmel som går foran andre lover, og som gir adgang til å innhente opplysninger selv om disse etter andre lover ikke skal utleveres.

Etter en avveining av interessene til barnet og til hensynet til personvernet til en mann som er utpekt som mulig far, og som har biologisk materiale oppbevart i en biobank, faller departementet ned på at hensynet til barnets rettigheter både etter barnekonvensjonen og EMK må tillegges avgjørende vekt. Departement legger særlig vekt på at en tilsvarende prøve kan innhentes fra den samme personen fysisk, dersom vedkommende lever og er tilgjengelig for oppsporing og prøvetaking. Manglende adgang til å bruke denne type biologisk materiale vil i enkelte tilfeller kunne føre til at farskapet ikke blir fastsatt fordi det ikke finnes andre måter å innhente prøve for DNA-analyse. Mindre inngripende tiltak vil i disse tilfellene ikke være tilgjengelige, dersom farskapet skal kunne fastsettes.

5.12 Andre slektskapssaker enn foreldreskapssaker

5.12.1 Gjeldende rett

Kapittel 4A gir regler for saker for domstolene om slektskap, som ikke gjelder farskap, og kom inn i barneloven ved tvistelovsreformen i 2008. Tvistemålsutvalget viste til at ettersom slektskap er konstatering av et faktum og ikke et rettsforhold, er det nødvendig med særskilte lovbestemmelser om søksmålsadgangen. Se omtale av tvistemålsutvalgets vurderinger i punkt 9.10.1 i NOU 2020: 14. Aktuelle saker vil være slektskap i rett opp- eller nedstigende linje, også morskap. Slektskap i sidelinjen, som søsken, er ikke omfattet av reglene. Sak som gjelder morskap kan følge av ombytting på fødeklinikk, eller identitetstvil når barnet er født utenfor fødeinstitusjon eller i tilfeller hvor familien er ankommet fra et annet land hvor det er vanskelig å fremlegge troverdig dokumentasjon.

Andre tvister kan bare tas opp i slektskapssaker når de følger av slektskapet eller av slektskapssaken. Reglene i domstolloven og tvisteloven gjelder i disse tilfellene så langt ikke annet er sagt. Barnelovens utgangspunkt er at bare dem som er påstått å være i slekt, kan reise sak seg imellom. Sak må reises mot den eller dem som er påstått å være nærmest i slekt. I en sak om slektskap som er reist av andre, kan Arbeids- og velferdsetaten møte for å ivareta offentlige interesser. Når det er nødvendig for å avklare hvem som er mor til et barn, kan Arbeids- og velferdsdirektoratet reise sak for å ivareta sitt ansvar for å klarlegge morskap etter § 5.

En verge kan ikke reise slektskapssak for en person som har verge som har fylt 15 år uten samtykke, med mindre personen ikke er i stand til å forstå hva samtykket fører med seg. Bestemmelsen gjelder både verger for mindreårige mellom 15 og 18 år og for andre personer som har fått oppnevnt verge etter vergemålsloven.

En rettskraftig dom i en slektskapssak gjelder for og mot alle og skal legges til grunn i alle sammenhenger der slektskapet har betydning. Det følger av gjeldende lov § 8 at farskap eller medmorskap ikke kan prøves i andre saker. Denne bestemmelsen gjelder imidlertid ikke for andre slektskapssaker, slik at både forvaltning og dom-

stol kan prøve morskap og andre slektskap prejudisielt. Tvistelovens har en absolutt frist på ti år for gjenåpning av saker. Det er gjort unntak for denne fristen både for farskapssaker og for andre slektskapssaker.

5.12.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 at det gis generelle regler om saksbehandling i foreldreskapssaker i nytt kapittel 4, slik at disse skal omfatte både morskap, farskap og medmorskap. Reglene om rettergang i andre slektskapssaker enn farskapssaker i gjeldende barnelov foreslås videreført i nytt kapittel 5, under overskriften «Rettargang i andre slektskapssaker enn foreldreskapssaker». Utvalget foreslår ikke innholdsmessige endringer i kapittelet, ut over språklig og redaksjonell tilpasning til ny barnelov, og at prosessreglene om morskap nå framgår av kapittel 4.

5.12.3 Høringsinstansenes syn

Ingen av høringsinstansene har uttalt seg om forslagene i kapittelet om andre slektskapssaker enn farskapssaker.

5.12.4 Departementets vurdering

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om å videreføre gjeldende rett. Gjeldende kapittel om andre slektskapssaker enn farskapssaker omhandler to nokså ulike sakstyper: det ene er morskapssaker, mens det andre er konstatering av fjernere slektskap. Departementet støtter barnelovutvalgets vurderinger, blant annet slik at reglene om prosess i morskapssaker nå vil følge av kapittel 4, som gjelder rettergang i saker om foreldreskap, altså både morskap, farskap og medmorskap, se omtale under punkt 5.11.4. Utvidet rettskraft som følger av § 4-10 vil nå også omfatte morskap, i tillegg til farskap og medmorskap. Utvidet rettskraft for andre slektskapssaker enn saker om foreldreskap vil følge av § 5-4.

Barnelovutvalget har vurdert om reglene om rettergang i andre slektskapssaker bør videreføres i barneloven, eller om de passer bedre inn i noen andre eksisterende lover, se NOU 2020: 14 punkt 9.10.2. De drøfter særlig forholdet til lov 14. juni 2019 nr. 21 om arv og dødsboskifte (arveloven), men går ikke innfor at reglene bør inntas der. Utvalget konkluderer etter dette:

> «Ettersom utvalget ikke kan se at reglene passer inn i noen annen lov, foreslår utvalget at reglene videreføres i lovforslaget kapittel 5 uten nærmere vurderinger og uten endringer, bortsett fra de endringene som er nødvendige fordi bestemmelsene om saksbehandling i saker om morskap foreslås inntatt i kapitlet om saksbehandling i foreldreskapssaker.»

Departementet slutter seg til utvalgets vurdering av dette. Det vises for øvrig til NOU 2001: bind B, punkt III, 34.7 med tvistemålsutvalgets vurderinger av om det er ønskelig å opprettholde søksmålsadgangen for disse sakene, og behovet for særlige prosessregler, og Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) punkt 26.2.4.

6 Foreldreansvar og barns rett til selvbestemmelse og medvirkning

6.1 Innledning

Dette kapittelet omhandler barnelovens regler om foreldreansvar og om barns rett til selvbestemmelse og medvirkning. Se lovforslaget §§ 6-1 til 6-12.

I det følgende bruker departementet «beslutningsmyndighet» som et generelt begrep om foreldrenes rett, og etter omstendighetene også plikt, til å ta avgjørelser om barnet. «Beslutningsnivå» brukes som navn på de ulike gradene av beslutningsmyndighet. Dagens barnelov har tre beslutningsnivåer: foreldreansvar, beslutningsmyndighet ved fast bosted (bostedsmyndighet) og beslutningsmyndighet ved samvær.

Regler om hvem som har foreldreansvar og hvordan dette kan endres beskrives i punkt 6.4. Her behandles også reglene for foreldreansvar etter en eller begge foreldrenes dødsfall, mens saksbehandlingsreglene for disse sakene omtales i kapittel 12. Regler om Folkeregisterets behandling av registrering av foreldreansvar, reguleres ikke i barneloven og behandles følgelig ikke i denne proposisjonen. Problemer som oppstår ved registrering av foreldreansvar under kategorien «ukjent» i Folkeregisteret, følges opp av Barne- og familiedepartementet og Finansdepartementet i en egen prosess. Foreldrenes omsorgsplikt og beslutningsmyndighet beskrives i punkt 6.5. Gjeldende regler om rett til opplysninger om barnet, både for foreldre med og uten foreldreansvar, videreføres. Se lovforslaget § 6-12 og merknaden til bestemmelsen i kapittel 17.

Barn vil frem til myndighetsalderen alltid være avhengige av voksne og vil på en rekke områder ikke kunne ta egne beslutninger, og derfor har foreldrene ansvar for sine barn gjennom reglene om foreldreansvar. Foreldrene må ved utøvelsen av foreldreansvaret ta hensyn til barns selvråderett og rett til å bli hørt i personlige forhold, og reglene om dette omtales derfor sammen med foreldreansvaret i dette kapittelet. Barns selvbestemmelse og medvirkning omtales i punkt 6.6. I punkt 6.7 omtales medlemskap i foreninger. Foreldres ansvar for barns personvern og rett til privatliv beskrives i punkt 6.8.

Omtalen i kapittelet baserer seg på forslag fra barnelovutvalgets utredning NOU 2020: 14, og viderefører i stor grad gjeldende rett. Omtalen inneholder også et forslag fra departementets høringsnotat 18. juni 2024, som gjelder en ny samarbeidsbestemmelse i bestemmelsen om omsorgsplikten som følger med foreldreansvaret.

6.2 Menneskerettslige rammer

Menneskerettighetene setter rammer for forholdet mellom foreldre og barn, som kan ha relevans for barnelovens regler om innholdet i foreldreansvaret. I tillegg gjelder et viktig menneskerettslig prinsipp om at det er foreldrene som er de primære pliktbærerne overfor barn, men at myndighetene har en plikt til å støtte og gripe inn overfor foreldrene hvis barn ikke får oppfylt sine rettigheter. Grunnloven § 104 tredje ledd andre punktum fremhever denne sentrale forutsetningen: «[s]tatens myndigheter skal legge forholdene til rette for barnets utvikling, herunder sikre at barnet får den nødvendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet, fortrinnsvis i egen familie.» Se også omtalen av dette under punkt 4.2.

Barnekonvensjonen inneholder en rekke artikler som tangerer spørsmål som relaterer seg til innholdet i foreldreansvaret. Artikkel 3 nr. 2 reflekterer konvensjonens forsøk på å balansere statenes forpliktelser med rollen til foreldre og andre med ansvar for barn. Disse partenes involvering i barns liv må anses komplementære, slik også Grunnloven § 104 tredje ledd forutsetter. Barnekonvensjonen artikkel 9 nr. 3 pålegger staten å respektere den rett et barn som er adskilt fra en eller begge foreldrene har til å opprettholde personlige forbindelser og direkte kontakt med sine foreldre regelmessig. Barnekonvensjonen setter også rammer for myndighetenes inngrep i selve kontakten mellom forelder og barn.

Barnekonvensjonen artikkel 5 gir myndighetene betydelig handlingsrom i å regulere foreldreansvaret, og også gi foreldrene en rett til å utøve det i tråd med egen overbevisning. Etter bestemmelsen må statene avstå fra å gripe vilkårlig og ulovlig inn i foreldrenes oppdragelse og utøvelse av foreldreansvar overfor egne barn. Bestemmelsen kan også sies å innebære positive forpliktelser for statene til å sikre at barn og foreldre ikke blir utsatt for ulovlig innblanding i foreldreansvaret fra andre. Videre sier bestemmelsen noe om at friheten innenfor foreldreansvaret ikke er ubegrenset. Det er en viktig presisering at dette betydelige handlingsrommet for det nærmere innholdet i foreldreansvaret ikke må krenke de øvrige rettighetene barn tilskrives etter barnekonvensjonen, herunder hensynet til barnets beste i artikkel 3. Dette innebærer for eksempel at fysisk avstraffelse som ledd i oppdragelse eller nektelse av nødvendig medisinsk behandling på grunn av religiøs overbevisning ikke vil være i tråd med konvensjonen. Videre må foreldremyndigheten forholde seg til barnets «gradvise utvikling av evner og anlegg», noe som innebærer at barnet bør ha medbestemmelsesrett og få gradvis selvbestemmelsesrett over ulike områder i sitt liv etter hvert som det utvikles og modnes.

Videre presiserer barnekonvensjonen artikkel 18 nr. 1 at begge foreldrene har et felles ansvar for barnets oppdragelse og utvikling, under forutsetning av at dette er til barnets beste, og at ansvaret i sin kjerne gjelder «barnets oppdragelse og utvikling». Dette ansvaret ligger hos foreldrene primært, og hos staten sekundært etter artikkel 18 nr. 2. Presiseringen av barnets beste under foreldreansvaret skiller seg fra den i artikkel 3 nr. 1 – ved foreldrenes oppdragelse skal barnets beste «komme i første rekke» («will be their basic concern») etter artikkel 18 nr. 1, mens det i artikkel 3 nr. 1 heter at barnets beste skal være «et grunnleggende hensyn» («a primary consideration»).

Foreldreansvaret skal respekteres av myndighetene, og har i sin eksistens og innhold også en beskyttelse etter EMK artikkel 8 om retten til familieliv. Det er imidlertid et svært asymmetrisk forhold mellom en forelder og et barn, som i verste fall kan misbrukes av forelderen. Staten har dermed en sentral forpliktelse etter barnekonvensjonen artikkel 19 nr. 1 til å gripe inn i foreldrenes etterlevelse av ansvaret, eller misbruk av det, hvis det finner sted. Barnekomiteen har utgitt generell kommentar nummer 13 (CRC/C/GC/13) som omhandler barnets rett til frihet fra alle former for vold. Komiteen gir i avsnitt 17 uttrykk for at det ikke finnes noen unntak fra hva slags former for vold barnet skal beskyttes mot. Komiteen understreker at all vold er uakseptabel etter barnekonvensjonen, uansett hvor mild den er. Se nærmere om dette i proposisjonens punkt 4.2.

Barnets rett til å bli hørt følger av Grunnloven § 104 første ledd, og barnekonvensjonen artikkel 12. Barnekonvensjonen artikkel 12 er forutsatt å skulle ha betydning også innad i familien. For en utførlig gjennomgang av disse rettighetene henvises det til punkt 4.2. I forbindelse med foreldreansvar kan det i korte trekk vises til at barnekomiteen har utgitt generell kommentar om artikkel 12 (CRC/C/GC/12). I kommentaren fremheves det at prinsippet om barns rett til å bli hørt har et bredt virkeområde, og at familien særlig er en arena der barnet skal ha rett til fritt å gi uttrykk for sine synspunkter, og der slike synspunkter skal bli tatt alvorlig fra tidlig alder (avsnitt 90). Komiteen gir uttrykk for at en slik familiemodell fungerer som forberedelse for at barnet skal utøve retten til å bli hørt i storsamfunnet, og anbefaler statene å utvikle programmer som kan gi støtte og opplæring til foreldre, for å virkeliggjøre barns rett til å bli hørt i familien (avsnitt 93-96). Barnekomiteen fremholder at det ikke er noe motsetningsforhold mellom barnets beste og barnets rett til å bli hørt, men derimot at for å fastlegge hva som er til barnets beste, er det nødvendig å høre barnet (avsnitt 74).

6.3 Nordisk rett

Sverige

I svensk rett er foreldreansvaret regulert i föräldrabalken. Den benytter begrepet «vårdnad» som svarer til det norske begrepet foreldreansvar. Foreldre som er gift med hverandre når barnet blir født, har automatisk felles foreldreansvar (vårdnad) for barnet. Gifter foreldrene seg senere, får de automatisk felles foreldreansvar gjennom ekteskapet. Moren har foreldreansvaret alene hvis foreldrene ikke er gift, og far må eventuelt reise sak for retten dersom moren ikke vil inngå avtale om felles foreldreansvar. Foreldrene kan inngå skriftlig avtale om felles foreldreansvar, men denne må godkjennes av Socialnämnden for å være gyldig. I Sverige ligger myndigheten som i Norge følger barnets bosted, under foreldreansvaret.

Danmark

I dansk rett er foreldreansvar regulert i forældreansvarsloven, som benytter begrepet «forældremyndighed». Foreldrene får felles foreldreansvar

hvis de er gift med hverandre ved barnets fødsel eller de senere inngår ekteskap. Dette gjelder tilsvarende hvis de har vært gift med hverandre de siste 10 månedene før barnets fødsel. Moren har foreldreansvaret alene hvis foreldrene er separert ved barnets fødsel, med mindre farskap fastsettes for den fraseparerte ektefellen. Foreldre som ikke er gift, får felles foreldreansvar hvis de avgir en erklæring om at de sammen vil ivareta omsorgen og ansvaret for barnet. Foreldrene kan også inngå avtale om felles foreldreansvar. Anses en mann som far eller en kvinne som medmor til barnet ifølge anerkjennelse eller avgjørelse, har foreldrene felles foreldreansvar, hvis de har eller har hatt felles folkeregisteradresse innenfor de siste 10 månedene før barnets fødsel. Familieretten kan fastsette at det skal være felles foreldreansvar, eller den kan overføre foreldreansvaret til den forelderen som begjærer endring.

Finland

Også finsk rett bruker begrepet «vårdnad» for foreldreansvar i «lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt». Foreldre som er gift med hverandre når barnet blir født, får felles foreldreansvar for barnet. Er foreldrene ikke gift når barnet blir født, får moren foreldreansvaret alene. Foreldrene kan avtale felles foreldreansvar, men avtalen skal godkjennes av sosialnemnden. Retten kan ta avgjørelse om foreldreansvar.

Island

Det følger av den islandske «barnalög» at mor har foreldreansvaret alene dersom hun ikke er gift eller bor sammen med barnets far. For å regnes som samboende må samboerskapet være registrert i Folkeregisteret. Foreldrene kan avtale felles foreldreansvar, men avtalen får først virkning når den er godkjent av Sysselmannen.

6.4 Hvem har foreldreansvar

6.4.1 Gjeldende rett

Alle foreldre har som utgangspunkt felles foreldreansvar for felles barn, jf. barneloven §§ 34 første ledd og 35 første ledd. Foreldre som er gift har felles foreldreansvar for barn de har sammen. Fra 1. januar 2006 fikk samboende foreldre felles foreldreansvar for felles barn. Reglene om foreldreansvar ble igjen endret i 2016, slik at barneloven nå har som utgangspunkt at foreldreansvaret skal være felles for alle barn født etter 1. januar 2020. Mor kan i disse tilfellene få foreldreansvaret alene dersom hun eller faren melder fra om det til folkeregistermyndigheten innen ett år fra barnet ble født eller farskapet ble fastsatt, jf. barneloven § 35 første ledd andre til fjerde punktum. Hvis faren likevel ønsker å ha foreldreansvar, må han i et slikt tilfelle reise sak om det. Folkeregistermyndigheten registrerer foreldreansvaret.

Felles foreldreansvar er også hovedregelen ved samlivsbrudd, jf. barneloven §§ 34 andre ledd og 35 andre ledd. Dette gjelder selv om barnet skal bo fast hos den ene forelderen. Foreldrene kan likevel avtale at bare den som barnet bor fast sammen med skal ha foreldreansvaret. En forelder kan også gå til sak om å få foreldreansvaret alene etter et samlivsbrudd. Avgjørelser om dette skal først og fremst rette seg etter det som er best for barnet, jf. barneloven § 48 første ledd. Terskelen for å frata en forelder foreldreansvar er i utgangspunktet høy. Det skal sendes melding til folkeregistermyndigheten om avtale eller avgjørelse om foreldreansvar, jf. barneloven § 39 første ledd.

Gjeldende barnelov § 38 regulerer når den gjenlevende forelderen ved den andres dødsfall tildeles foreldreansvaret direkte i kraft av loven. For andre tilfeller må den gjenlevende forelderen gå til retten for å kreve foreldreansvaret, og reglene om dette står i gjeldende lov kapittel 7 avsnitt IV, og er nærmere behandlet i punkt 12.2.

Dersom den ene av foreldrene med foreldreansvar dør, får den gjenlevende forelderen foreldreansvaret alene etter gjeldende barnelov § 38 første ledd. Det følger videre av bestemmelsen at i tilfeller der den gjenlevende er siktet eller tiltalt for forsettlig å ha voldt den andre forelderens død, skal retten ta en midlertidig avgjørelse om foreldreansvaret etter reglene i § 64 b.

Dersom en forelder som har foreldreansvaret alene dør, får den gjenlevende forelderen foreldreansvaret dersom barnet bodde sammen med begge ved dødsfallet, jf. § 38 andre ledd. Det er presisert at dette ikke gjelder i tilfeller der den gjenlevende er siktet, tiltalt eller dømt for forsettlig å ha voldt den andre forelderens død. Det er antagelig svært få tilfeller der en forelder uten foreldreansvar bodde sammen med barnet og den avdøde forelderen ved tidspunktet for dødsfallet.

I § 38 tredje ledd vises det til at gjenlevende og andre kan kreve å få foreldreansvaret etter reglene i §§ 64 til 64 d.

6.4.2 Utvalgets forslag

Utvalget ønsker ikke å videreføre regelen om at foreldre får felles foreldreansvar uavhengig av samlivsstatus. De legger vekt på at situasjonene der foreldrene ikke lever sammen når barnet blir født, kan være svært ulike. Utvalget påpeker at det i noen tilfeller kan ha vært et langvarig samliv og fellesskap om barnets unnfangelse, som så tar slutt i løpet av svangerskapet. I andre tilfeller kan barnets foreldre ha hatt mindre kontakt. Et utgangspunkt om felles foreldreansvar vil etter utvalgets mening ikke passe for alle de ulike tilfellene, og selv med adgangen til å melde fra om at moren skal ha foreldreansvaret alene, mener utvalget at dette er en uheldig løsning. Etter utvalgets mening er det også utilsiktede virkninger av å gi moren adgang til å melde fra at hun skal ha foreldreansvaret alene. Selv om intensjonen bak lovendringen var å fjerne morspresumsjonen i loven, kan det etter utvalgets syn argumenteres for at morspresumsjonen i virkeligheten har blitt forsterket fordi unødvendig mye oppmerksomhet rettes mot morens makt over foreldreansvaret. Dette kan trolig brukes som pressmiddel av begge parter. Utvalget understreker at det er mange tilfeller der foreldrene begge har et ønske om del i foreldreansvaret, selv om de ikke bor sammen ved barnets fødsel. Foreldre skal etter utvalgets mening ha full avtalefrihet og bør oppmuntres til felles foreldreansvar av familievernkontorer og advokater der situasjonen ligger til rette for det. Utvalget foreslår å videreføre gjeldende rett når det gjelder plikten til å sende melding til folkeregistermyndigheten.

Utvalget foreslår at foreldre som har bodd sammen bør fortsette med felles foreldreansvar selv om samlivet tar slutt, og at dette er et riktig utgangspunkt for det store flertallet av saker. Utvalget ønsker å understreke viktigheten av at begge foreldre med foreldreansvar tar stor del i barnas liv, og legger også vekt på at foreldrene skal kunne samarbeide i så stor grad at de evner å fatte beslutninger til barnets beste. Regelen sikrer etter utvalgets mening at foreldrene er likestilt i ansvaret for den videre oppdragelsen av barnet, også der barnet bor fast hos bare den ene. Utvalget foreslår at det bare er i tilfeller hvor det foreligger særlige grunner at retten kan gi foreldreansvaret alene til en av foreldrene.

Barnelovutvalget foreslår å videreføre reglene om foreldreansvar etter dødsfall, med enkelte språklige endringer.

6.4.3 Høringsinstansens syn

En rekke høringsinstanser har uttalt seg om hvem som skal ha foreldreansvar for felles barn. Høringsinstansene framstår som delt i synet på dette. *Agder tingrett, Fellesorganisasjonen (FO), Fellesorganisasjonen Trøndelag, Kvinnegruppa Ottar, Nord-Troms og Senja tingrett, Statsforvalteren i Troms og Finnmark* og *Tønsberg kommune* støtter forslaget om å reversere ordningen, slik at mor skal ha foreldreansvaret alene i tilfeller hvor foreldrene ikke bor sammen ved barnets fødsel.

Andre høringsinstanser foreslår å videreføre dagens ordning, eller påpeker behov for å evaluere ordningen før det foreslås en endring/reversering. Dette gjelder *Aleneforeldreforeningen, Barneombudet, Borgarting lagmannsrett, Bufdir, Bufetat region Midt-Norge, Bufetat region nord, Bufetat region øst, Folkehelseinstituttet, Foreningen 2 Foreldre, Likestillings- og diskrimineringsombudet* og *Reform – ressursenter for menn.*

Borgarting lagmannsrett peker på at utvalgets foreslåtte hovedregel kan tenkes å forårsake uforholdsmessige begrensninger i retten til familieliv etter blant annet Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8. *Bufdir* mener dagens regel virker konfliktdempende. *Folkehelseinstituttet* er noe kritisk til at utvalget ønsker å endre utgangspunktet om felles foreldreansvar i alle tilfeller der foreldrene ikke er gift eller samboende ved barnets fødsel. De mener det er en rimelig antakelse at færre foreldre får felles foreldreansvar etter en slik lovendring, og at dette kan gå ut over barnets kontakt med begge foreldrene over tid.

Ingen av høringsinstansene har uttalt seg om utvalgets forslag om å videreføre gjeldende regler om foreldreansvar etter dødsfall.

6.4.4 Departementets vurdering

6.4.4.1 Felles foreldreansvar som utgangspunkt

Departementet foreslår å videreføre gjeldende rett ved at utgangspunktet i loven er at alle barn fra fødselen skal ha foreldre med felles foreldreansvar. Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om å reversere gjeldende rett, slik at mor får foreldreansvaret alene når foreldrene ikke bor sammen ved barnets fødsel. Da barneloven ble endret slik at utgangspunktet ble felles foreldreansvar uavhengig av foreldrenes samlivsstatus, med virkning fra 1. januar 2020, var bakgrunnen et ønske om større grad av likestilt foreldreskap. Departementet vurderte da at det vanligvis er til barnets beste at foreldre har felles foreldreansvar,

også i de tilfellene der foreldrene aldri har bodd sammen. I Prop. 161 L (2015–2016) punkt 3.8.4 ble forslaget begrunnet slik:

- Automatisk felles foreldreansvar fører til at foreldrene likestilles i foreldrerollen.
- Det er vanligvis til barnets beste at foreldrene har felles foreldreansvar.
- Foreldreansvar kan legge grunnlag for kontakt og samvær mellom far og barn.
- Når begge foreldre får bidra fra fødselen, vil begge ha gode muligheter for å bli viktige personer i barnets liv.
- Forslaget vil gi barnet tilgang til bredere familienettverk.
- Forslaget vil redusere sårbarheten som vil følge av å bare ha én forelder.
- Det er ikke grunnlag for å si at det vil heve konfliktnivået i normaltilfellene.
- Å pålegge foreldreansvar som faren ikke ønsker, vil ikke være til barnets beste.

Som et ledd i oppfølgningen av anmodningsvedtak nr. 491 (2016–2017) har departementet innhentet faktagrunnlag fra berørte direktorater for å danne et bilde av hvordan gjeldende regler virker i praksis. Opplysningene gir en forståelse av hvordan lovendringen om felles foreldreansvar uavhengig av foreldrenes samlivsstatus har fungert.

Arbeids- og velferdsdirektoratet opprettet i 2018 statistikk som gir oversikt over omfanget av mødre som ikke oppgir hvem som er far til barn de føder. Statistikken vil vise om lovendringen om felles foreldreansvar kan ha ført til at flere mødre ikke oppgir hvem som er far til barnet. Tall fra 2022 viser at mor oppga at far var ukjent i 1,34 prosent av sakene som er registrert hos Arbeids- og velferdsetaten før lovendringen, og i 1,86 prosent av sakene de første 22 månedene etter lovendringene. Disse tallene må sees i sammenheng med endringer i bioteknologiloven i 2020, som gir tilbud om assistert befruktning til enslige kvinner. I disse tilfellene vil ikke farskap fastsettes.

Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at av barna som ble født i perioden fra 2002 til 2023, var det årlig en variasjon mellom 9,5 og 13,5 prosent som hadde mødre som bodde alene da barnet ble født. Dette utgjør mellom 5000 og 6500 kvinner årlig. Det viser seg at det er flere mødre som melder fra at de vil ha foreldreansvaret alene enn de som oppfyller vilkårene for å få dette registrert i Folkeregisteret. Skattedirektoratet opplyser at det i årene 2020 til 2023 er mellom 110 og 170 meldinger årlig fra mødre som vil ha foreldreansvaret alene for barn som er født i inneværende år, som er godkjent og registrert. Ettersom mor kan sende ensidig melding det første året etter at barnet er født eller farskap er fastsatt, vil tallene være noe høyere totalt. Alt i alt kan man imidlertid fastslå at det er en svært liten gruppe enslige mødre som får foreldreansvar alene på bakgrunn av ensidig melding.

Da lovendringen ble behandlet av Stortinget, reiste komiteen spørsmål om endringen kunne føre til høyere konflikter mellom foreldrene og virke prosessdrivende. Departementet har innhentet opplysninger fra Bufdir, Domstoladministrasjonen, Helsedirektoratet og Politidirektoratet (som utsteder pass), med spørsmål om blant annet konfliktnivå mellom foreldre som ikke bor sammen. Ingen av disse har statistikk som kan benyttes til å tolke endringer i konfliktnivå mellom foreldrene. På grunn av manglende statistikk, vil det være vanskelig å påvise endringer i konfliktnivået mellom foreldre. Eventuelle endringer på dette området vil heller ikke kunne knyttes til konkrete lovendringer, men kan også skyldes andre samfunnsmessige forhold. Departementet sitter som følge av dette ikke inne med kunnskap som tilsier at denne regelen har ført til økt konfliktnivå mellom foreldrene.

Under stortingsbehandlingen var komiteen opptatt av at mødre som bor på sperret adresse skal kunne motsette seg felles foreldreansvar av hensyn til sikkerheten for mor og barn. Det ble som følge av dette utarbeidet rutiner for å ivareta sikkerheten, og gitt særlig informasjon til politiets familievoldskoordinatorer. Kripos påpeker at rutinene bare vil være aktuelle når den trusselutsatte er gravid ved innvilgelse av adressesperre og inntil ett år etter fødsel. Kombinasjonen av disse faktorene gjør at rutinene sjelden kommer til anvendelse. Kripos er ikke kjent med at innvilgelse av adressesperre i disse tilfellene har vært aktuelt siden lovendringen trådte i kraft. Kripos anser at det er viktig at barnets mor har anledning til å melde fra om at hun ikke ønsker felles foreldreansvar i de tilfellene hvor mor og far ikke bor sammen, og barnets mor har vært utsatt for vold eller trusler om vold fra barnets far før og under graviditeten. Kripos mener at bestemmelsen bør videreføres.

Ut fra opplysningene som er innhentet etter at lovendringen trådte i kraft, er det lite som tilsier at det er behov for å reversere lovendringen. Departementet går derfor inn for å videreføre gjeldende rett når det gjelder hvilke foreldre som skal ha foreldreansvar etter lovens utgangspunkt. For øvrig vises det til begrunnelsen for lovforslaget i Prop. 161 L (2015–2016) punkt 3.8.4.

6.4.4.2 Foreldreansvar etter samlivsbrudd

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre gjeldende rett om at foreldre som har bodd sammen bør fortsette med felles foreldreansvar selv om samlivet tar slutt. I tilfeller hvor de er enige om det, kan foreldrene avtale at en av dem skal ha foreldreansvaret for barnet alene. Dette gjelder også i tilfeller hvor foreldrene aldri har bodd sammen. Det er en forutsetning at den av foreldrene som bor sammen med barnet, også har foreldreansvar. Dette foreslås nå lovfestet i § 7-1 første ledd, jf. § 7-2 andre ledd siste punktum. Dersom den ene forelderen ønsker å ha foreldreansvaret alene, men ikke blir enig med den andre av foreldrene, kan han eller hun bringe saken inn for retten med påstand om å få foreldreansvaret alene.

Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om å lovfeste at det bare er i tilfeller hvor det foreligger særlige grunner at retten kan gi foreldreansvaret alene til en av foreldrene. Departementet legger til grunn at domstolen skal fatte en avgjørelse basert på forholdene i den enkelte saken og en vurdering av barnets beste, og Norges folkerettslige forpliktelser, se blant annet omtalen av barns rettigheter i proposisjonens kapittel 4.

6.4.4.3 Melding om foreldreansvar til folkeregistermyndigheten

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om å videreføre gjeldende regelverk om melding om foreldreansvar til Folkeregisteret. Når folkeregistermyndigheten (Skatteetaten) mottar fødselsmelding, registrerer de samtidig foreldreansvaret hos foreldrene, basert på barnelovens regler om hvem som har foreldreansvar. Barneloven inneholder regler om melding til folkeregistermyndigheten: foreldrene har ansvar for å sende slik melding når de inngår avtale, og domstolen har tilsvarende ansvar for å sende melding om foreldreansvar ved dom. Det er bare for avtaler mellom foreldrene at melding til folkeregistermyndigheten er en gyldighetsbetingelse.

Departementet slutter seg videre til utvalgets forslag om ikke å videreføre gjeldende lov § 39 andre ledd, fordi presiseringen som nå gjøres i § 6-3 første ledd om at meldeplikten gjelder avtaler som inngås «etter denne lova», også vil ivareta vilkårene som framgår av gjeldende § 39 andre ledd. Departementet følger ikke opp utvalgets forslag til regulering av registrering av foreldreansvar med grunnlag i foreldrenes samboerskap i § 6-3 tredje ledd fordi bestemmelsen vil være unødvendig når alle foreldre som utgangspunkt har felles foreldreansvar uavhengig av samlivsstatus.

6.4.4.4 Foreldreansvar etter dødsfall

Departementet følger opp barnelovutvalgets forslag om å videreføre reglene om foreldreansvar etter dødsfall, med enkelte språklige endringer. Reglene ble gjennomgått og revidert i forbindelse med Prop. 167 L (2016–2017) og lovendringer trådte i kraft 1. januar 2019. Departementet har siden dette ikke merket behov for innholdsmessige endringer i reglene, og det kom heller ikke innspill om dette i høringen av barnelovutvalgets utredning.

6.5 Omsorgsplikt og beslutninger under foreldreansvaret

6.5.1 Gjeldende rett

Omsorgsplikt og beslutningsmyndighet

Barneloven § 30 regulerer innholdet i foreldreansvaret. Barn har krav på omsorg og omtanke fra de som har foreldreansvaret, jf. § 30 første ledd første punktum. Det fremgår av bestemmelsens andre ledd at de som har foreldreansvaret «er skyldige til å gje barnet forsvarleg oppseding og forsyting. Dei skal syte for at barnet får utdanning etter evne og givnad.» Foreldre plikter å oppdra og forsørge barnet sitt. Omsorgsplikten under foreldreansvaret omfatter blant annet å ivareta praktiske og fysiske behov, men også å gi oppmerksomhet, kontakt, varme og kjærlighet til barnet. Oppdragelsen skal ta utgangspunkt i barnets personlighet, behov, evner og potensial, og innebærer blant annet ansvar for samhandling med barnet i familien, å lære barnet relasjoner og samspill med andre og ansvar for å bevare barnets kulturelle og språklige identitet. Barneloven gir ikke sanksjoner for manglende oppfyllelse av omsorgsplikten, og må ses i sammenheng med barnevernsloven, se nærmere omtale om dette i punkt 3.3.

De som har foreldreansvaret for barnet, har rett og plikt til å ta avgjørelser for barnet i personlige forhold, jf. § 30 første ledd andre punktum. Dette er i stor grad regulert i særlover. Som personlige forhold regnes mange av de viktigste juridiske avgjørelsene som kan tas overfor barnet. Dette innebærer blant annet avgjørelser om medisinsk behandling, utstedelse av pass, samtykke til adopsjon, navnevalg, innmelding i trossamfunn, samtykke til medisinske inngrep og flytting utenlands. Særlovgivning med bestem-

melser som legger beslutningsmyndighet til foreldre med foreldreansvaret er blant annet helselovgivningen, lov 7. juni 2002 nr. 19 om personnavn (navneloven) og lov 24. april 2020 nr. 31 om tros- og livssynssamfunn (trossamfunnsloven) i spørsmålet om inn- og utmelding av trossamfunn. Det er også regulert i særlovgivningen at barnet har selvbestemmelsesrett før fylte 18 år i en del av disse spørsmålene.

Beslutningsmyndigheten avgrenses av barnets med- og selvbestemmelsesrett, jf. barneloven §§ 31 til 33. Foreldre med felles foreldreansvar skal ta avgjørelser sammen og foreldreansvaret skal utøves med utgangspunkt i barnets interesser og behov, jf. § 30 første ledd tredje og fjerde punktum. Retten til å ta avgjørelser for barnet i økonomiske forhold reguleres av vergemålsloven og faller derfor utenfor foreldreansvaret i barneloven, jf. barneloven § 30 fjerde ledd. Barneloven § 30 a fastslår at forhåndsavtale om inngåelse av ekteskap inngått av foreldre eller andre på vegne av barnet, er ugyldig.

Barneloven § 30 tredje ledd forbyr bruk av vold. Forbudet omfatter fysisk og psykisk vold, jf. første punktum. Etter andre punktum er også vold mot barnet i oppdragelsesøyemed forbudt. Etter forarbeidene er alle former for fysisk avstraffelse forbudt, også «lettere klaps» eller «forsiktige klaps», jf. Ot.prp. nr. 104 (2008–2009), kapittel 14, merknaden til § 30. Vold og skremmende eller plagsom atferd eller annen hensynsløs atferd overfor barnet er også forbudt, jf. § 30 tredje ledd siste punktum. Dette omfatter alle måter å skade, skremme, ydmyke eller på andre måter krenke barnet uten bruk av fysisk makt, som er egnet til å gi barnet en følelse av frykt, avmakt, skyld, skam, mindreverd eller fortvilelse, eller en grunnleggende følelse av ikke å være ønsket eller elsket, jf. nevnte forarbeider.

Flytting utenlands og utenlandsreiser

Kompetansen til å avgjøre at et barn skal flytte ut av landet hører under foreldreansvaret og reguleres i barneloven § 40. Hvis den ene forelderen har foreldreansvar alene, kan den andre forelderen ikke motsette seg at barnet flytter ut av landet, jf. bestemmelsens første ledd. Dersom foreldrene har felles foreldreansvar, kreves det samtykke fra den andre forelderen før barnet flyttes til utlandet eller for utenlandsopphold ut over kortere utenlandsreiser, jf. bestemmelsens andre ledd. Barn som har fylt 12 år må samtykke til avgjørelse om flytting eller lengre opphold i utlandet, når barnet flytter eller oppholder seg i utlandet uten en forelder med foreldreansvar, jf. bestemmelsens tredje ledd. Dersom foreldrene er uenige om hvem som skal ha foreldreansvaret, flytting med barn ut av landet eller hvem barnet skal bo fast med, kan barnet ikke flytte ut av landet før saken er avgjort, jf. bestemmelsens fjerde ledd.

EFTA-domstolen har i rådgivende uttalelse i sak E-15/24 vurdert spørsmålet om en mor som barnet bor fast hos, men som har delt foreldreansvar, kan flytte ut av landet sammen med barnet etter samlivsbrudd. Domstolen konkluderte med at regler som forutsetter at den andre forelderen samtykker eller tar rettslige skritt for å få domstolens tillatelse ikke er i strid med EØS-retten, selv om de utgjør en hindring for bevegelsesfriheten, når vilkåret er egnet til å ivareta hensynet til barnets beste og ikke går lenger enn det som er nødvendig for å nå dette målet. Videre uttaler EFTA-domstolen at det ved vurderingen av en konkret sak må tas hensyn både til bostedsforelderens frihet til å ferdes fritt i EØS og til barnets beste, og at det ikke kan legges til grunn en presumpsjon om at det alltid er til barnets beste å bli værende i Norge. Den konkrete saken i Borgarting lagmannsrett er ikke avgjort ennå. Se nærmere omtale av avgjørelsen i proposisjonens punkt 7.7.4.

Etter gjeldende lov § 41 kan en forelder med foreldreansvar ta med eller sende barnet på kortere utenlandsreiser, men retten kan nedlegge forbud mot utreise dersom det er uvisst om barnet vil returnere. Politiet kan etter tredje ledd nedlegge midlertidig utreiseforbud. Etter bestemmelsens andre ledd skal barnet føres ut av forelderens pass, barnets pass trekkes tilbake eller barnet settes bort til andre på forsvarlig måte til saken er avgjort. Etter fjerde ledd kan en forelder uten foreldreansvar kun reise ut av landet med barnet dersom det foreligger samtykke fra den som har foreldreansvaret eller fra retten. Barn over 12 år må etter femte ledd samtykke i en avgjørelse om å reise utenlands uten en forelder med foreldreansvar.

Etter gjeldende lov § 42 a foreligger det krav om varsling dersom en forelder vil flytte utenlands og det foreligger avtale eller avgjørelse om samvær. Dersom det er uenighet om flyttingen, må den forelderen som vil flytte med barnet kreve mekling.

6.5.2 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn

Utvalgets forslag

Omsorgsplikt og beslutningsmyndighet

Barnelovutvalget foreslår i NOU 2020: 14 å dele bestemmelsen om innholdet i foreldreansvaret i to bestemmelser; en om omsorgsplikt i § 6-4 og en om beslutningsmyndighet i § 6-5.

Lovforslaget § 6-4 viderefører deler av gjeldende lov § 30 med noe endret ordlyd. Utvalget foreslår en rendyrket pliktbestemmelse og at bestemmelsen skal inneholde en prinsippbestemmelse som inntar prinsippet om barnets beste i foreldreansvaret og bygger på barnekonvensjonen artikkel 18.

Utvalget foreslår å videreføre gjeldende rett om plikten til omsorg og oppdragelse, i en mer moderne språkdrakt. Formuleringene fra gjeldende § 30 andre ledd om plikt til å sørge for «forsvarleg oppseding og forsyting» samt «utdanning etter evne og givnad» er tatt ut av utvalgets forslag.

Lovforslaget § 6-5 bygger på gjeldende lov §§ 30 og 46, og skiller ut beslutningsmyndigheten under foreldreansvaret i en egen bestemmelse. Utvalget foreslår å videreføre at beslutningsmyndigheten under foreldreansvaret gjelder for personlige forhold for barnet. Utvalget påpeker at personlige forhold omfatter alle beslutninger for barnet som ikke er av økonomisk karakter. De foreslår å videreføre at beslutningsmyndigheten begrenses av barnets med- og selvbestemmelsesrett.

Utvalget foreslår å videreføre gjeldende rett om at foreldre med felles foreldreansvar skal ta avgjørelser sammen. De bemerker at bestemmelser i særlovgivningen om en forelders rett til å ta avgjørelser går foran barnelovens utgangspunkt om at avgjørelser skal tas sammen. I tillegg er utgangspunktet om at beslutninger skal tas sammen av foreldre med felles foreldreansvar begrenset der foreldrene ikke bor sammen, og barnet bor fast hos den ene. Bostedsforelderen har da myndighet til å treffe noen beslutninger uten at den andre forelderen med foreldreansvar samtykker.

I tilfeller hvor en forelder har foreldreansvaret alene, og i utgangspunktet kan ta avgjørelser alene, foreslår utvalget at forelderen har plikt til å gi samværsforelderen anledning til å uttale seg når avgjørelsen gjør det «vesentleg vanskelegare» å utøve samværsretten. Forslaget innebærer en endring av det som i dag er en rettighetsbestemmelse i gjeldende lov § 46, til en ny pliktbestemmelse under foreldreansvaret. Ordlyden er endret fra gjeldende lov slik at alternativet «umulig» ikke videreføres. Utvalget mener at en forelder med foreldreansvar ikke ensidig kan ta avgjørelser som gjør utøvelse av samværsretten umulig.

Under omsorgsplikten viderefører utvalget henvisningen til vergemålsloven som saklig begrensning for foreldreansvarets innhold, og regelen om at avtale om ekteskap inngått på vegne av barnet er ugyldige. Dette er en videreføring av gjeldende rett.

Barnelovutvalget foreslår å videreføre innholdet i forbudet mot vold som fremgår av gjeldende barnelov § 30 under omsorgsplikten, med noe endret ordlyd. Regelen skal forstås på samme måte som etter gjeldende lov. Utvalget viser til at retten til beskyttelse mot vold er en av barnets grunnleggende menneskerettigheter og foreslår også å innta retten til vern mot vold som en egen rettighetsbestemmelse i lovens kapittel 1. Forslaget er basert på en komprimert versjon av gjeldende lov § 30 tredje ledd, for å lette lesingen av bestemmelsen. Se nærmere om rettighetsbestemmelsen i punkt 4.6.

Utvalget foreslår dermed å videreføre forbudet mot vold i § 6-4, selv om det også fremgår av utkastet til § 1-3. Utvalget peker på at foreldreansvaret reiser noen særspørsmål om grensene for fysisk makt i oppdragelsen. Med henvisning til barnekomiteen sin generelle kommentar om barnets rett til beskyttelse mot fysisk avstraffelse (CRC/C/GC/8) understreker utvalget at forbudet mot vold ikke skal forstås slik at foreldre med foreldreansvar ikke kan irettesette og veilede sine barn og handle og treffe beslutninger som barnet vil protestere mot. Utvalget anerkjenner at en viss grad av fysisk intervensjon overfor barnet er en del av utøvelsen av foreldreansvaret. For at fysisk intervensjon skal være tillatt, må handlingene klart skje i avvergings- eller omsorgsøyemed. En sentral rettesnor er om det som søkes oppnådd med den fysiske intervensjonen kan avverges på andre, mindre inngripende måter.

Utvalget viser også til at tvangslovutvalget (som har vurdert reglene om bruk av tvang i helse- og omsorgssektoren) har reist flere spørsmål om forholdet mellom foreldreansvaret og tvangstiltak overfor barn. Barnelovutvalget uttaler at de ikke har hatt kapasitet til å gå særlig inn i noen av problemstillingene tvangslovutvalget reiser. Barnelovutvalget vurderer, i tråd med tvangslovutvalget, at gjeldende lov § 30 tredje ledd og utvalgets forslag til videreføring av denne, omhandler rammene for rettigheter og plikter etter foreldreansvaret og plasserer barnets integritetsvern og behov for beskyttelse mot vold i sentrum. Barnelovutvalget mener at videreførin-

gen av denne i forslaget § 6-4, sammen med lovfestingen av vern mot vold som en rettighetsbestemmelse, til sammen vil være førende for forståelsen av barnets rettigheter også i den relasjonen som tvangslovutvalget peker på.

Flytting utenlands og utenlandsreiser

Utvalgets forslag til ny § 6-9 samler regler om flytting innenlands og flytting utenlands i én bestemmelse. Omtalen i det videre knytter seg til flytting utenlands, mens flytting innenlands er omtalt i punkt 7.7.4.

Et samlet utvalg foreslår å videreføre gjeldende rett om at flytting til utlandet krever samtykke fra begge foreldre som har del i foreldreansvaret, samt om samtykke fra barn som har fylt 12 år. I videreføringen av gjeldende lov § 40 fjerde ledd, foreslår utvalget å endre bestemmelsen, slik at det bare er når det er reist sak om foreldreansvaret at barnet ikke kan flytte før saken er avgjort. Utvalget begrunner dette med at flytteavgjørelser skal tilligge foreldre med foreldreansvar, og at avgjørelser om bosted ikke vil avgjøre om man har kompetanse til å ta en flytteavgjørelse eller ikke. Utvalget foreslår også å videreføre i § 6-9 varslingsplikten som følger av gjeldende lov § 42 a første ledd. Bestemmelsen i § 42 a andre ledd om mekling foreslås ikke videreført. Utvalget viser til at en forelder som er uenig i en avgjørelse om flytting kan reise sak om dette, og at domstolsbehandlingen i så tilfelle uansett er betinget av forutgående mekling. Utvalget foreslår videre at det tas inn i § 6-9 en legaldefinisjon av begrepet flytting. Etter forslaget skal flytting utenlands alltid regnes som flytting. Utvalgets forslag til § 6-10 gir regler om utenlandsreiser med barn, og viderefører deler av gjeldende lov § 41. Utvalget foreslår at kompetansen til å bestemme over utenlandsreiser med og for barnet fortsatt skal høre under foreldreansvaret. Når foreldre har felles foreldreansvar, kreves det samtykke fra begge. Utvalget foreslår en videreføring av gjeldende lov § 41 første ledd første punktum, men med en omformulering i ordlyden, som tydeliggjør at en forelder med foreldreansvar kan ta med barnet på kortere utenlandsreiser uten samtykke fra den andre. Muligheten for en forelder uten foreldreansvar til å be om rettens samtykke til utenlandsreise foreslås videreført. Rettens avgjørelse kan gjelde én reise eller generelt, og det kan treffes midlertidige avgjørelser. Samtykkekravet for barn som har fylt 12 år videreføres, jf. gjeldende lov § 41 femte ledd. Kravet til samtykke gjelder etter forslaget både overfor foreldrene og retten. Utvalget uttaler at samtykket bør innhentes fra barnet selv, av dommeren eller sakkyndig, eventuelt av oppnevnt advokat.

Utvalgets forslag til § 6-11 viderefører den delen av gjeldende lov § 41 som gjelder forbud mot utenlandsreiser. Forbudsbestemmelsen er omformulert, slik at retten kan nedlegge utreiseforbud når det er «fare for» at barnet ikke vil komme tilbake fra utenlandsreisen. Bestemmelsen gir en tilsvarende hjemmel for politiet til å nedlegge utreiseforbud når saken haster så mye at man ikke kan vente på rettens avgjørelse om foreløpig utreiseforbud. Utvalget mener at farekriteriet best beskriver hva som er vurderingstemaet. Utvalget foreslår å videreføre gjeldende lov § 41 andre ledd, med noen endringer. Fra gjeldende lovs virkemidler for å realisere utreiseforbudet foreslås bare videreført anledningen til å trekke tilbake barnets pass, og til å skrive barnet ut av foreldrenes pass. Utvalget uttaler at det siste alternativet ikke er aktuelt for barn som er norske statsborgere, ettersom barn etter gjeldende regler skal ha egne pass. Utvalget uttaler at de ikke har hatt kapasitet til å utrede om regelen kan ha betydning for barn med andre nasjonaliteter, og at de derfor har latt alternativet stå. Utvalget foreslår å ikke videreføre alternativet i gjeldende rett om at barnet kan settes bort til andre på forsvarlig måte. Dette begrunner de med at alternativet ikke synes å ha hatt praktisk betydning på lenge, og at det synes uklart hvilken rettslig betydning en slik bortsetting av barnet vil ha. De poengterer at kompetansen til å treffe vedtak om at barnet skal plasseres utenfor hjemmet ligger til barnevernet eller fylkesnemndene (nå barneverns- og helsenemnda) etter barnevernsloven.

Høringsinstansenes syn

Omsorgsplikt og beslutningsmyndighet

Barneombudet mener at bestemmelsen om omsorgsplikt bør gi mer veiledning om hva som ligger i omsorgsplikten enn det utvalget foreslår, og støtter ikke at presiseringene om at foreldrene skal sørge for forsørgelse og utdanning tas ut av bestemmelsens ordlyd.

Bufetat region Midt-Norge mener lovforslaget § 6-5 er en god presisering og tydeliggjøring av hva som ligger i foreldreansvaret. *Bufetat region sør* og *Stiftelsen Kirkens Familievern* mener det er behov for presisering av hvilke avgjørelser som hører under foreldreansvaret i lovforslaget § 6-5. *Barneombudet*, *Forskergruppa for barnerett, Det juridiske fakultet, UiT Norges arktiske universitet,*

Fredrikstad kommune, Gjøvik kommune, Longyearbyen lokalstyre, Oslo kommune og Ringerike, Asker og Bærum tingrett mener det er behov for tydeliggjøring både av hvilke avgjørelser som hører under foreldreansvaret og hvilke avgjørelser som kan tas av forelderen barnet bor fast hos.

Bufetat region sør og *Utdanningsdirektoratet* mener at det må fremgå klart av loven eller forarbeidene hvilken rekkevidde lovforslaget § 6-5 har når det gjelder spørsmål om samtykke fra begge foreldre når de skal ta avgjørelser sammen og begge må være enige om en felles beslutning.

Oslo kommune mener departementet bør utrede en generell hjemmel om at en av foreldrene kan treffe beslutning alene når det er av særlig betydning for barnet. *Fredrikstad kommune*, *Statsforvalteren i Oslo og Viken* og *Statsforvalteren i Rogaland* mener henvisninger til særlovgivningen som åpner for at beslutninger kan tas alene, bør klargjøres og/eller inntas i bestemmelsen. Statsforvalteren i Oslo ber om at det vurderes å innta en henvisning til hvilke personlige forhold som er lagt til vergemålet i særlovgivningen.

KS Kommunesektorens organisasjon mener at enkelte lovforslag om foreldreansvaret i kapittel 6 også bør gjelde for foreldre som ikke har del i foreldreansvaret, slik at de også plikter å opptre til det beste for barnet.

Statsforvalteren i Rogaland stiller spørsmål ved om brudd på plikten til å la samværsforelderen uttale seg i avgjørelser som gjør det vesentlig vanskeligere å utøve samværsretten, bør sanksjoneres. De erfarer at pliktbestemmelser uten konsekvens ikke alltid blir tatt alvorlig nok.

Høringsinstansene som har uttalt seg om å videreføre forbudet mot vold under foreldreansvaret, i tillegg til i lovens rettighetskapittel, støtter forslaget. Dette gjelder *Barneombudet*, *Bufetat region øst*, *Oslo kommune*, *Redd Barna* og *Stine Sofies Stiftelse*.

Flytting utenlands og utenlandsreiser

Barneombudet støtter en videreføring av gjeldende rett om at flytting til utlandet krever samtykke fra begge foreldrene som har del i foreldreansvaret. *Bufdir* peker på at tilfeller hvor det er uklart om det dreier seg om flytting eller lengre utenlandsopphold, både med og uten foreldre, i dag er omfattet av formuleringen «tek opphald» i gjeldende barnelov § 40, og viser til at denne formuleringen ikke er videreført. Bufdir antar at en endring i gjeldende rett ikke er tilsiktet fra utvalgets side, og foreslår en endring i lovteksten som kan forhindre en utilsiktet materiell endring for tilfeller der det er tvil om det dreier seg om flytting. Bufdirs forslag er nærmere omtalt nedenfor. Bufdir peker videre på et mulig behov for tiltak for å forhindre etterfølgende konflikter etter flytting til utlandet.

Barneombudet støtter en videreføring av reglene om utenlandsreiser for barn. *Bufdir* peker som nevnt ovenfor på at formuleringen i gjeldende lov § 40 om at barn som har fylt 12 år må samtykke til å ta opphold i utlandet uten en forelder, ikke er videreført i utvalgets forslag. Bufdir mener det er uklart om utvalget i merknadene til § 6-10 har ment å fange opp slike situasjoner, der det er tvil om det dreier seg om en flytting. Bufdir peker på at dette er klassiske tilfeller i saker om etterlatte barn, der en forelder eller foreldre reiser med barnet til utlandet for det som for barnet kan framstå som et ferieopphold eller familiebesøk, for så å etterlate barnet i utlandet, uten at varigheten av oppholdet er avklart og uten at det kan klassifiseres som flytting etter forslaget § 6-9. Bufdir mener det er viktig at også slike tilfeller er omfattet, og foreslår at § 6-10 fjerde ledd formuleres slik:

> «Eit barn som har fylt 12 år, kan ikkje reise eller ta opphald utanlands uten ein forelder som har foreldreansvar, om ikkje barnet sjølv samtykkjer til det».

Bufdir oppfordrer departementet til å utrede om det bør innføres formkrav til samtykke, og sanksjonsmuligheter overfor foreldre når samtykke ikke er innhentet. *Statsforvalteren i Vestland* mener det er vanskelig å forstå hvem som kan bestemme utenlandsreiser for barnet, slik forslaget til § 6-10 er formulert, og mener loven må være så tydelig og konkret som mulig.

Borgarting lagmannsrett mener det vil være praktisk om det presiseres i lovteksten eller i merknaden til bestemmelsen hvorvidt det siktes til rettskraftig avgjørelse eller ikke, for at regelen om at barn ikke kan flytte før saken er avgjort, skal komme til anvendelse. Det bør etter lagmannsrettens syn også klargjøres hva som vil være den rettslige situasjonen hvis politiet har nedlagt midlertidig forbud, og begjæring om midlertidig forbud ikke er bragt inn for retten, eventuelt ikke avgjort av retten innen rimelig tid. *Bufdir* påpeker at norske myndigheter ikke har anledning til å gjøre endringer i utenlandske pass, slik at alternativet i bestemmelsen om å føre barnet ut av passet til den som vil reise, ikke er relevant for barn med utenlandsk statsborgerskap. Bufdir mener det vil være uheldig dersom Norge skulle påberope seg slik myndighet, og

foreslår at alternativet fjernes i sin helhet. Bufdir støtter en bestemmelse som gjør inndragelse av pass obligatorisk der det er nedlagt reiseforbud. Det bør imidlertid utredes nærmere hvordan tilfeller der barnet er utenlandsk statsborger og har utenlandsk pass skal behandles. *Kripos*, *Oslo politidistrikt, Politidirektoratet* og *Statens barnehus* støtter en endring i ordlyden til «fare for at barnet ikkje kjem attende», da dette markerer tydeligere at det i slike situasjoner handler om å gjøre vurderinger knyttet til barns sikkerhet. Også *Øst politidistrikt* mener den språklige endringen er en forbedring av gjeldende barnelov § 41. Oslo politidistrikt mener det er nødvendig at hastekompetansen som ligger til påtalemyndigheten ved inndragelse og endring av pass videreføres som foreslått. Oslo politidistrikt mener det er viktig å opprettholde rettens og politiets mulighet til både inndragning av pass og til å føre barn ut av foreldrenes pass, og peker på at sistnevnte alternativ er særlig aktuelt for barn med utenlandsk statsborgerskap. Også Kripos støtter at begge alternativene videreføres. Oslo politidistrikt har ingen innvendinger mot at tiltaket i gjeldende lov om å sette barnet bort til andre på forsvarlig måte, ikke videreføres i ny lov, da tiltaket uansett fremstår som et upraktisk tiltak.

6.5.3 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn

Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsnotat 18. juni 2024 å innta en ny samarbeidsbestemmelse i bestemmelsen om omsorgsplikten som følger med foreldreansvaret. Departementet foreslo følgende ordlyd:

> «Barnet har rett til omsorg frå begge foreldra, og foreldra må så langt mogleg samarbeide om å vareta helsa, livskvaliteten og utviklinga til barnet.»

Hensikten var å tydeliggjøre overfor foreldre at de har et felles ansvar for å ivareta barnets beste, og at likestilt foreldreskap er et viktig prinsipp i denne forbindelse, jf. barnekonvensjonen artikkel 18 nr. 1.

Videre foreslo departementet å presisere at de som har foreldreansvaret må hensynta at det som er til barnets beste kan endre seg gjennom oppveksten til barnet, blant annet ut fra alder og modenhet.

Departementet foreslo videre å endre forslaget til bestemmelse om flytting ut av landet, som følge av at departementet ikke går videre med barnelovutvalgets forslag om å legge kompetansen for flytting innenlands til foreldreansvaret. Departementet foreslo derfor å videreføre delen av gjeldende lov § 40 som omhandler flytting ut av landet, med enkelte språklige endringer.

Høringsinstansenes syn

Bufdir (sammen med regionene i Bufetat), FHI, FO, Gruppen av eksterne meklere i familievernet, ICJ Norge, Kirkens Bymisjon, Landsgruppen av helsesykepleiere, Likestillings- og diskrimineringsombudet, Mira-senteret, Norsk Sykepleierforbund, Oslo kommune og Rådet for psykisk helse er positive til en samarbeidsbestemmelse som foreslått av departementet. ICJ Norge påpeker at en utfordring er hvilken effekt en samarbeidsbestemmelse vil ha. Likestillings- og diskrimineringsombudet stiller spørsmål ved den rettslige betydningen av en samarbeidsbestemmelse og om den bør plasseres i lovens kapittel 1 dersom hensikten er at den skal være en ren formålsbestemmelse. Rådet for psykisk helse mener samarbeidsbestemmelsen må følges av kunnskap om hvordan man best samarbeider, skader ved manglende samarbeid og tilbud for å bistå foreldre.

OsloMet ser ikke behovet for en samarbeidsbestemmelse og mener en lovfestet samarbeidsplikt kan misbrukes av den ene forelderen til å presse en ekspartner til samarbeid, også der vedkommende har utsatt ekspartner eller barnet for vold. *VID høyskole* mener også at en samarbeidsbestemmelse kan bidra til økt press der den ene forelderen har utøvet eller utøver vold.

Flere av høringsinstansene har uttalt seg om departementets forslag til å gå bort fra barnelovutvalgets forslag om å ha regler om flytting innenlands og utenlands i én bestemmelse. Disse er gjennomgått i proposisjonens punkt 7.5. Det har for øvrig ikke vært konkrete kommentarer knyttet til utformingen av bestemmelsen om flytting utenlands.

6.5.4 Departementets vurdering

6.5.4.1 Omsorgsplikt

Departementet følger hovedsakelig opp utvalgets forslag som gjelder omsorgsplikten, men med enkelte språklige endringer med formål om å ivareta hensynet til et pedagogisk regelverk. Departementet følger også opp forslaget i høringsnotatet om ny samarbeidsbestemmelse, som innebærer en tilføyelse til barnelovutvalgets forslag.

Utvalget foreslår å innta en prinsippbestemmelse som knytter inn prinsippet om barnets beste i bestemmelsen om omsorgsplikt under foreldreansvaret. Departementet foreslår heller å formulere dette som at foreldre med foreldreansvar har plikt til å ivareta barnets rettigheter etter kapittel 1. Med denne løsningen vil bestemmelsen unngå en direkte dobbeltregulering av barnets beste, ettersom dette allerede fremgår av lovens § 1-1. Samtidig vil ordlyden tydeliggjøre at foreldre har et særlig ansvar for å ivareta barnets rettigheter som fremgår av lovens kapittel 1, som departementet anser som viktig i en bestemmelse som retter seg direkte til foreldre. Ettersom kapittel 1 også omfatter vern mot vold, vil denne løsningen innebære en påminnelse av foreldre med foreldreansvar sin plikt til å beskytte barnet mot vold. Det vil derfor ikke være behov for en regulering av forbudet mot vold i bestemmelsen slik utvalget foreslår, og departementet foreslår derfor å ta dette ut. Se nærmere omtale om dette nedenfor.

Videre ønsker departementet å presisere i loven at foreldre skal hensynta at barnets interesser kan endre seg gjennom barnets oppvekst, som foreslått i høringsnotatet 18. juni 2024. Departementet foreslår å ta inn et nytt første ledd andre punktum som tydeliggjør at hva som er best for barnet er noe som kan endre seg gjennom oppveksten til barnet.

Departementet mener gjeldende rett om innholdet i omsorgsplikten skal videreføres. Barnelovutvalget foreslår en slik videreføring, men har i sitt forslag valgt en ordlyd i mer moderne språkdrakt, som utelater foreldre med foreldreansvar sin plikt til forsørgelse samt plikten til å bidra til barnets utdanning. Departementet mener, i tråd med Barneombudet sitt innspill, at dette bør inntas i lovteksten. Plikten til forsørgelse og til å bidra til barnets utdanning er sentrale deler av omsorgsplikten, og pedagogiske grunner tilsier at dette burde fremgå av lovteksten. Innholdet i omsorgsplikten omtales ellers i merknaden til lovforslaget § 6-4 og under gjeldende rett, se punkt 6.5.1.

Videre følger departementet opp forslaget om å innta en ny samarbeidsbestemmelse som foreslått i høringsnotatet 18. juni 2024. Høringsinstansene har ikke hatt avgjørende innvendinger mot bestemmelsen. Som et selvstendig tiltak går departementet derfor inn for å innføre en egen bestemmelse (som del av bestemmelsen om omsorgsplikt for foreldre) som skal støtte opp om verdien av omsorg fra begge foreldre, og at samarbeidet knyttes til å ivareta helsen, livskvaliteten og utviklingen til barnet. Bestemmelsen presiserer at foreldrene så langt mulig har en plikt til å samarbeide.

En slik regel kan bidra til at begge foreldre fremheves i loven som omsorgspersoner etter samlivsbrudd, med et siktemål om samarbeid og helhetlig omsorgsutøvelse. Departementet mener det er viktig at samarbeid er siktemålet for foreldre flest. Departementet ønsker at dette samtidig bidrar til å synliggjøre foreldrenes plikt til å vektlegge hensynet til barnets beste. Det er også i tråd med vår forpliktelse etter barnekonvensjonen artikkel 18 nr. 1 om å sikre anerkjennelse av prinsippet om at begge foreldre har et felles ansvar for barnets oppdragelse og utvikling. Samarbeidet knyttes til å ivareta helsen, livskvaliteten og utviklingen til barnet. Barnets rett til kulturell, språklig og religiøs utvikling vil være en del av dette.

Hensikten med å innføre en samarbeidsbestemmelse er å tydeliggjøre overfor foreldre at de har et felles ansvar for å ivareta barnets beste, og at likestilt foreldreskap er et viktig prinsipp i den forbindelse. Samarbeidsbestemmelsen vil også gi et signal overfor veiledere og andre som gir råd til foreldre om hvordan foreldre skal ivareta omsorgen for barnet.

Samarbeidsbestemmelsen vil ikke være forbundet med sanksjoneringsmuligheter. Hver av foreldrenes vilje og evne til å samarbeide med den andre, i den grad det er mulig, vil på samme måte som tidligere kunne være et moment i en eventuell foreldretvist, særlig i vurderingen av hensynet til samlet foreldrekontakt. «Samarbeidsbestemmelsen» inntas som et nytt andre ledd andre punktum i lovforslaget § 6-4 om foreldrenes omsorgsplikt. Bestemmelsen er flyttet fra fjerde ledd som foreslått i høringsnotatet av pedagogiske grunner.

Departementet følger ikke opp barnelovutvalget forslag om å gjenta forbudet mot vold også under foreldreansvaret i lovforslaget § 6-4. Departementet foreslår en lovteknisk løsning som sikrer at bestemmelsen får bred nok anvendelse i saker etter barneloven. Departementet vurderer at det er tilstrekkelig og mest hensiktsmessig å følge opp utvalgets forslag om en rettighetsbestemmelse om vern mot vold i § 1-3, se nærmere omtale i punkt 4.6. Departementet viser til at § 1-3 bygger på en komprimert versjon av gjeldende barnelov § 30 for å lette lesingen av bestemmelsen. Departementet mener derfor det ikke er hensiktsmessig å videreføre gjeldende barnelov § 30 tredje ledd også i § 6-4. En gjentakelse av forbudet mot vold under foreldreansvaret vil også kunne skape tvil om den generelle regelens rekkevidde, og være lovteknisk uheldig.

En innvending mot departementets vurdering er at brukere av loven ikke alltid leser loven i sin helhet, og at det derfor er nyttig å synliggjøre for-

budet mot vold også i bestemmelsen under foreldreansvaret. Departementet mener dette hensynet ivaretas ved at det i § 6-4 første ledd presiseres at foreldre med foreldreansvar har plikt til å ivareta barnets rettigheter etter kapittel 1, som innebærer en plikt til å beskytte barnet mot vold, jf. § 1-3.

6.5.4.2 Beslutningsmyndighet

Departementet følger opp deler av barnelovutvalgets forslag som gjelder avgjørelser under foreldreansvaret. Departementet viderefører ikke utvalgets forslag om å legge flytting innenlands til foreldreansvaret, og dette omtales nærmere i neste punkt.

Beslutningsmyndigheten under foreldreansvaret gjelder avgjørelser for barnet i personlige forhold, og dette vil i stor grad være regulert i særlover. Se omtale under gjeldende rett i punkt 6.5.1.

Departementet bemerker at retten og plikten til å ta avgjørelser for barnet om personlige forhold begrenses av beslutningsmyndigheten som hører til foreldre som har daglig myndighet. Etter § 7-2 første ledd kan forelderen med daglig myndighet ta de viktigste avgjørelser som gjelder dagliglivet til og omsorgen for barnet. For nærmere omtale om hvilke avgjørelser som hører under daglig myndighet, se punkt 7.7.3. Videre kan en forelder uten foreldreansvar og som har samvær med barnet, også ta avgjørelser som gjelder omsorgen for barnet under samværet, jf. lovforslaget § 8-4 andre ledd, som viderefører gjeldende rett. Dette omtales nærmere i punkt 8.6.4.

Departementet følger opp utvalgets forslag om ikke å innta en generell hjemmel for at en av foreldrene kan treffe en beslutning alene dersom det er av særlig betydning for barnet. Departementet merker seg at foreldre med felles foreldreansvar som skal ta beslutninger sammen, kan møte på utfordringer der den ene forelderen ikke ønsker å samtykke til en beslutning som kan være av stor betydning for barnet. Departementet slutter seg imidlertid til utvalgets begrunnelse om at avgjørelser under foreldreansvaret bør og skal løses innad i familien. Departementet viser til at avgjørelser under foreldreansvaret normalt ikke må tas under tidspress, og at en del av formålet med at slike avgjørelser skal tas av foreldre i fellesskap, er at begges syn skal komme frem i vurderingen. Ved uenighet må likevel foreldre komme frem til en avgjørelse. Departementet bemerker i denne forbindelse at den inntatte samarbeidsbestemmelsen i lovforslaget § 6-4 fjerde ledd lovfester plikten foreldre har til å samarbeide om å ivareta barnets helse, livskvalitet og utvikling.

I noen tilfeller løses utfordringen med at en forelder nekter å samtykke til beslutninger, av hjemler i særlovgivningen. Disse bestemmelsene gir en forelder hjemmel til å treffe beslutninger alene. Dette gjelder blant annet samtykke til visse typer helsehjelp etter lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasient- og brukerrettigheter (pasient- og brukerrettighetsloven) § 4-4 andre og tredje ledd, endring av juridisk kjønn etter lov om endring av juridisk kjønn § 4 andre ledd andre punktum og adgang til utstedelse av pass etter lov 19. juni 1997 nr. 82 om pass (passloven) § 4 tredje ledd. Enkelte høringsinstanser mener at det bør tas inn en henvisning til at det kan følge av særlov, at det er tilstrekkelig at én forelder samtykker. For å tydeliggjøre at det finnes unntak fra hovedregelen om at foreldre med felles foreldreansvar skal ta avgjørelser sammen, inntar departementet i bestemmelsens andre ledd første punktum at dette utgangspunktet gjelder «med mindre anna følgjer av lov».

Departementet følger opp utvalgets forslag om at den som har samværsrett har rett til å uttale seg når en forelder med foreldreansvar skal treffe avgjørelser som vil gjøre det vesentlig vanskeligere å utøve samværsretten. Departementet er enig i utvalgets begrunnelse om at alternativet «umulig» ikke videreføres fra gjeldende lov § 46, ettersom en forelder ikke ensidig kan ta avgjørelser som gjør oppfyllelse av samværsretten umulig. Departementet foretar enkelte språklige endringer i lovforslaget § 6-5 andre ledd andre punktum. Av hensyn til enklere og klart språk endres ordlyden fra at avgjørelsen vil gjøre det vesentlig vanskeligere å «utøve samværsretten» til «gjennomføre samværet», uten at dette har noen realitetsendring. Departementet viderefører også ordlyden i gjeldende lov § 46 om at «den som har samværsrett» har rett til å uttale seg om disse avgjørelsene. Utvalget sitt forslag til lovtekst sier at en forelder med foreldreansvar skal, når det er avtalt eller fastsatt samvær, «gi den andre forelderen» anledning til å uttale seg. Departementet forstår utvalget slik at de ikke har hatt til hensikt å innskrenke uttalelsesretten til å kun gjelde foreldre med samværsrett. Lovteksten endres derfor for å sikre at også andre som har samværsrett skal gis anledning til å uttale seg om disse avgjørelsene, slik det følger av gjeldende lov § 46. Andre som kan ha samværsrett kan eksempelvis være besteforeldre eller søsken, se lovforslaget § 8-9. Når mindreårige søsken har samværsrett, følger også deres rett til å uttale seg av barnets medvirkningsrett i alt som berører dem, jf. blant annet Grunnloven § 104 og barnekonvensjonen artikkel 12.

Plikten til å la den som har samværsrett uttale seg ved avgjørelser som kan ha vesentlig betyd-

ning for gjennomføringen av samværet gjelder blant annet ved avgjørelse om flytting til utlandet. Dette regnes som en avgjørelse som vil gjøre det vesentlig vanskeligere å gjennomføre samværet. For foreldre med samværsrett følger det av regelen om flytting utenlands i lovforslaget § 6-9 fjerde ledd at forelderen med foreldreansvar som ønsker å flytte må varsle den andre forelderen senest tre måneder før flyttingen. Den samme varslingsplikten gjelder ikke overfor andre som har samværsrett etter § 8-9. Dette har sammenheng med at foreldre skal delta i mekling ved uenighet om flytting, og en forelder kan reise sak om flytting til utlandet. I motsetning til utvalgets forslag viderefører departementet meklingsplikten ved flytting utenlands som etter gjeldende rett, men slik at begge foreldre kan kreve mekling, og ikke bare den som ønsker å flytte, se lovforslagets § 6-9 fjerde ledd andre punktum og § 10-2 tredje ledd. Varslingspliktens frist tar sikte på å gi foreldrene bedre tid til å komme til enighet gjennom mekling eller oppnå midlertidig avgjørelse fra domstolen før flyttingen gjennomføres, jf. Prop. 161 L (2015–2016), punkt 11.1, merknaden til § 42a. Andre enn foreldre med samværsrett har ikke plikt til å mekle eller mulighet til å reise sak om flytting, og har følgelig ikke samme behov for varsling.

Overfor andre enn foreldre som har samværsrett gjelder likevel plikten til å la vedkommende uttale seg om avgjørelsen. Selv om det ikke er en frist for når andre med samværsrett skal informeres, understreker departementet at forelderen som ønsker å flytte bør gi informasjon til den som har samværsrett i så god tid som mulig. Den som ønsker å flytte bør ta seg tid til å ta den som har samværsrett sine synspunkter i betraktning, fortrinnsvis før avgjørelsen er endelig. For øvrig bør den som ønsker å flytte og den som har samværsrett, sammen komme frem til en samværsordning som er tilpasset ny reisevei for barnet mv.

6.5.4.3 Flytting utenlands og utenlandsreiser

Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om å ha regler om flytting utenlands og flytting innenlands i én bestemmelse. Paragraf 6-9 omhandler følgelig bare flytting utenlands. Se nærmere om flytting innenlands i punkt 7.7.4.

Departementet følger for øvrig opp utvalgets forslag som gjelder flytting utenlands og utenlandsreiser, med noen språklige endringer for å tydeliggjøre videreføringen av gjeldende rett. Departementet har foretatt noen språklige endringer til § 6-9 som følge av at bestemmelsen bare skal gjelde flytting utenlands. Blant annet er definisjonen av flytting tatt ut av ordlyden, ettersom flytting ut av landet alltid regnes som flytting. I tillegg er det inntatt at i tilfeller hvor det er reist sak om foreldreansvar, hvor barnet skal bo, daglig myndighet, eller om flytting ut av landet etter § 12-1, kan ikke barnet flytte ut av landet før saken er avgjort.

Departementet merker seg at utvalgets forslag til § 6-9 ikke inneholder en eksplisitt henvisning til «opphald utanfor landet», slik gjeldende barnelov § 40 har. Det synes som at utvalget har ment at slike opphold dekkes av lovforslaget § 6-10 første ledd, men her er ordlyden formulert annerledes enn i gjeldende lov. Departementet forstår utvalget slik at de ikke har hatt til hensikt å endre gjeldende rett på dette området. Departementet velger å innta «opphald utanfor landet» i § 6-9 for å tydeliggjøre at bestemmelsen også gjelder der barnet alene flytter ut av landet eller tar opphold utenfor landet utover kortere utenlandsreiser. Dette innebærer en videreføring av gjeldende rett og departementet mener det er hensiktsmessig at flytting og opphold utenfor landet reguleres i samme bestemmelse, slik det er i gjeldende lov. Departementet viderefører også gjeldende barnelov § 40 andre ledd andre punktum som presiserer at det må innhentes samtykke fra forelder med foreldreansvar når avtalt opphold i et annet land forlenges eller endres. Det presiseres i merknaden at dette er særlig relevant i tilfeller hvor en forelder ønsker at barnet skal bli igjen lenger enn avtalt i utlandet. Da må forelderen innhente nytt samtykke fra den andre forelderen med foreldreansvar og barnet må selv samtykke dersom barnet er over 12 år. Departementet viser for øvrig til redegjørelsen om dette i Prop. 102 LS (2014–2015), punkt 13.2, merknaden til § 40.

Departementet følger opp utvalgets forslag om kortere utenlandsreiser og forbud mot utenlandsreise. Forslaget viderefører hovedsakelig gjeldende rett med enkelte endringer. Departementet støtter utvalgets forslag om å ikke videreføre alternativet om å sette bort barnet på forsvarlig måte for å realisere et utreiseforbud. Departementet er enig med utvalget i at dette fremstår som et upraktisk tiltak, noe Oslo politidistrikt også har uttrykt.

Departementet har for øvrig noen bemerkninger om inndragelse og endring av utenlandske pass som vil omtales i det følgende. Barnelovutvalget foreslår å opprettholde adgangen til å trekke barnets pass tilbake og at barnet kan føres ut av passet til den som vil reise, som virkemidler for realisering av utreiseforbudet. Alternativet om å føre barnet ut av passet til den som vil reise er ikke lenger praktisk for norske barn som må ha eget pass, jf. passloven § 6 første ledd, som forutsetter at pass

bare skal inneholde opplysninger om en enkelt person. Utvalget bemerker i denne sammenheng at de ikke har hatt kapasitet til å utrede om alternativet kan ha betydning for barn med andre statsborgerskap, og har derfor latt det stå.

Regler som gjelder realisering av utreiseforbud overfor barn med utenlandske pass synes ikke å være klare etter gjeldende rett. Bufdir går inn for å fjerne alternativet om at barn kan skrives ut av passet til den som vil reise, og mener departementet burde utrede hvordan tilfeller der barnet er utenlandsk statsborger og har utenlandsk pass skal behandles når det gjelder inndragning av pass. De påpeker at et alternativ som burde utredes nærmere er om man kan pålegge at barnets utenlandske pass oppbevares hos forelderen som kan reise med barnet. Kripos og Oslo politidistrikt mener at begge alternativer for realisering av utreiseforbudet burde videreføres. Oslo politidistrikt fremhever at alternativet om å føre ut barn fra en forelders pass er særlig aktuelt for barn med utenlandsk statsborgerskap.

Spørsmålet om norske myndigheters adgang til å inndra eller skrive ut barn fra utenlandske pass er ikke omtalt i barnelovens forarbeider. I NOU 1994: 13 *Passlov* uttaler utvalget at Justisdepartementets lovavdeling har antatt at det er folkerettslig adgang til beslag av utenlandske pass når det er nedlagt utreiseforbud, se punkt 3.10.3 siste avsnitt som viser til jnr 1793/64 E. Referansen det vises til er et notat fra Lovavdelingen til Politiavdelingen i Justisdepartementet. Dette utvalget viser til at det følger av lovavdelingens uttalelse at politiet kan beslaglegge pass dersom det er nedlagt utreiseforbud etter barneloven. Bestemmelsen gir derimot ikke adgang til å beslaglegge foreldrenes utenlandske pass eller føre barnet ut av foreldrenes utenlandske pass. Politiet kan gi passet en påskrift om utreiseforbud med barnet fra Norge. Denne problemstillingen synes ikke å være kommentert i den senere proposisjonen, se Ot.prp. nr. 61 (1996–97).

Departementet mener barnelovens hjemmel til å inndra et utenlandsk pass eller skrive ut barn fra utenlandske pass bør videreføres, og viser til høringsinnspillet fra Oslo politidistrikt om at å føre barn ut av foreldrenes pass er særlig aktuelt for barn med utenlandske statsborgerskap. Departementet ser samtidig at ordlyden ikke nødvendigvis er tilstrekkelig klar. Det er heller ikke klart om det finnes hjemler i annen norsk lovgivning som åpner for å inndra eller skrive ut barn fra utenlandske pass i tilfeller hvor retten eller politiet har nedlagt utreiseforbud. Departementet merker seg Bufdirs høringssvar om at alternativet om å føre barn ut av passet til en forelder burde fjernes ettersom dette bare gjelder for utenlandske pass, samt deres innspill om at adgangen til å inndra utenlandske pass burde utredes nærmere. Departementet mener det er behov for å se nærmere på hvordan hjemmelsgrunnlaget for å inndra og skrive ut barn fra utenlandske pass bør utformes, og vil vurdere dette i samarbeid med Justis- og beredskapsdepartementet. Inntil videre har departementet kommet til at gjeldende ordlyd i bestemmelsen om realisering av utreiseforbud bør videreføres. Det legges i denne forbindelse særlig vekt på konsekvensene dersom muligheten til å inndra og føre ut barn fra utenlandske pass ikke videreføres. I mangel av annet rettsgrunnlag enn barneloven vil det ikke finnes noen virkemidler for å realisere et utreiseforbud når barnet og/eller forelderen har utenlandsk pass. Dette medfører økt risiko for at barn tas med ut av landet i tilfeller hvor det er fare for at de ikke vil returnere.

Departementet viser til at barn kan ha andre reisedokumenter enn pass, som nasjonalt ID-kort med reiserett, reisebevis for flyktninger eller utlendingspass. Hensynet bak regelen om virkemidler for å realisere utreiseforbud er å unngå omgåelse av utreiseforbudet. Dette hensynet tilsier at det også burde være adgang til å trekke tilbake disse reisedokumentene fra barn. Barnelovutvalget har ikke tatt opp denne problemstillingen, og det har derfor heller ikke blitt tatt stilling til ved høringen av utredningen. Ettersom regelen om realisering av utreiseforbud bør vurderes nærmere, mener departementet at det er uheldig å utvide adgangen til inndragelse av reisedokumenter på nåværende tidspunkt.

6.6 Barns selvbestemmelse og medvirkning

6.6.1 Gjeldende rett

Barnets rett til å bli hørt og til medvirkning i beslutninger kan delvis utledes av Grunnloven § 104 og av menneskerettslige prinsipper, blant annet i barnekonvensjonen artikkel 12. Se nærmere omtale i proposisjonens punkt 4.2.

Etter gjeldende barnelov § 31 første ledd skal foreldre og andre omsorgspersoner høre barnets mening før de treffer avgjørelser om personlige forhold hos barnet, og barnets mening skal tillegges vekt etter alder og modenhet. Det gjelder ingen nedre aldersgrense for retten til å bli hørt. Også gjeldende barnelov § 31 første ledd er omtalt i punkt 4.2, og det vises til nærmere omtale der.

Gjennom formuleringen «personlege forhold», er medvirkningsretten etter barneloven § 31

avgrenset mot økonomiske forhold, som er regulert i vergemålsloven. Vergemålsloven § 17 oppstiller en plikt for vergen, som for mindreårige er den som har foreldreansvar, til å høre barnets mening og tillegge denne vekt etter alder og modenhet når det treffes avgjørelser som tilligger vergeansvaret. Fra 1. april 2023 ble vergemålsloven § 17 fjerde ledd endret, slik at aldersgrensen for barnets medbestemmelse i vergens avgjørelse ble senket fra 12 til 7 år. I Prop. 141 L (2021–2022) punkt 7.3 viste Justis- og beredskapsdepartementet til at et formål med endringen var å harmonisere medbestemmelsesretten etter vergemålsloven med barneloven.

Gjeldende barnelov § 33 sier at foreldre skal gi barn stadig større selvråderett med alderen og fram til de fyller 18 år. Bestemmelsen gir uttrykk for at foreldrenes bestemmelsesrett opphører helt ved 18 års alder, når barnet blir myndig.

Vergemålsloven gir også regler om mindreåriges selvbestemmelsesrett. Etter vergemålsloven § 9 kan barn under 18 år ikke selv foreta rettslige handlinger eller råde over sine midler, med mindre noe annet er bestemt.

Det finnes en rekke særlover som gir barn selvbestemmelse ved en tidligere alder enn 18 år på ulike områder, eksempelvis i helselovgivningen. Også i gjeldende barnelov og i utvalgets forslag til ny barnelov finnes slike særaldersgrenser, for eksempel i gjeldende barnelov § 32, om aldersgrense for medlemskap i foreninger og for utdanningsvalg. En egen bestemmelse om barns selvråderett i utdanningsspørsmål er også fra 1. august 2024 tatt inn i lov 9. juni 2023 nr. 30 om grunnskoleopplæringa og den vidaregåande opplæringa (opplæringsloven). Barnelovutvalget gir en oversikt over ulike aldersgrenser i utredningens punkt 17.2.2.3.

I NOU 2020: 14 punkt 17.2.2.2 uttaler utvalget:

> «Det synes noe uklart hvor langt § 33 kan gi barn selvbestemmelsesrett i ulike typer avgjørelser der spørsmålet om selvbestemmelsesrett ikke følger av særlovgivningen, med andre ord: om en som håndterer et samtykke fra et barn, selv kan vurdere barnets modenhet der det ikke følger noen annen aldersgrense for barnets samtykkekompetanse. Utgangspunktet er da at barnet ikke har selvbestemmelsesrett, jf. barneloven (personlige spørsmål) og vergemålsloven (rettslige og økonomiske spørsmål). Med utgangspunkt i § 33 kan foreldrene likevel delegere beslutningskompetansen til barnet, men de må selv stå for samtykket der loven krever dette.»

Dette er etter departementets syn dekkende for rekkevidden av barns selvbestemmelsesrett på områder der det ikke er gitt særlige aldersgrenser.

6.6.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 en bestemmelse om foreldres plikt til å oppfylle barnets selvråderett og rett til medvirkning i kapittelet om foreldreansvar. Bestemmelsen er ment å videreføre gjeldende rett etter barneloven § 31 første ledd og § 33.

Gjeldende lov § 31 andre ledd om medvirkning ved avgjørelser knyttet til blant annet foreldreansvar, bosted og samvær foreslås også videreført i utvalgets forslag. Omtalen i det videre her knytter seg til utvalgets forslag til en ny bestemmelse om foreldrenes plikt til å oppfylle barns rett til medvirkning, mens utvalgets forslag til ny bestemmelse om barns medvirkning ved mekling og behandling av foreldretvistsaker omtales i punkt 10.5 og 11.9.

Utvalget omtaler bestemmelsens første ledd som en pliktbestemmelse for foreldre, som korresponderer med rettighetsbestemmelsen i lovforslaget § 1-2, og som gjennomfører barnets rett til medvirkning i familien etter barnekonvensjonen artikkel 12. Bestemmelsen skal forstås som en begrensning i foreldrenes kompetanse til å ta avgjørelser for barna, slik at barna tas med på beslutningen i økende grad etter alder og modenhet.

Bestemmelsens andre ledd er ifølge utvalget ment å videreføre gjeldende § 33, og gir foreldrene plikt til å gi barnet gradvis selvbestemmelsesrett. I praksis kan foreldrene delegere beslutningskompetansen, men slik at foreldrene gjennomfører den faktiske signaturen eller lignende samtykkende handlinger, etter at barnet har bestemt hva beslutningen skal gå ut på.

Utvalget uttaler også om den foreslåtte bestemmelsen at den eksplisitt gir uttrykk for at foreldreansvaret opphører når barnet fyller 18 år, og at bestemmelsesretten over barna kan falle bort også tidligere enn dette, når det er bestemt i særlovgivningen. Utvalget mener foreldre bør forberede barna på å ta beslutninger selv gjennom gradvis større selvbestemmelsesrett før den aktuelle alderen.

Etter utvalgets syn pålegger bestemmelsen foreldrene å overlate selvbestemmelsen på ulike områder til barnet selv når barnet utvikler den tilstrekkelige modenhet for det. Utvalget viser til at regelverket ellers består av nokså faste aldersgrenser for barns selvbestemmelse. Også på disse

områdene kan barn oppnå den nødvendige modenheten tidligere enn aldersgrensene gir uttrykk for, og utvalget mener denne bestemmelsen kan kompensere for det, ved at foreldrene kan delegere beslutningsmyndigheten på et tidligere tidspunkt. Bestemmelsen synliggjør også at foreldrenes bestemmelsesrett opphører når særlovgivningen gir barnet bestemmelsesrett.

Utvalget har vurdert hvorvidt regler for barnets selvbestemmelse også i fremtiden bør følge faste aldersgrenser, og i forlengelsen av det om aldersgrensene i større grad enn i dag bør harmoniseres. Utvalget foreslår ikke å ta aldersgrenser fra særlovgivningen inn i barneloven, og foreslår heller ikke en ny samlelov om aldersgrenser for barns selvbestemmelsesrett. Utvalgets hovedlinje er at konkrete aldersgrenser for barns selvbestemmelsesrett bør følge av den aktuelle sektorloven. Utvalget skulle etter mandatet foreta en samlet gjennomgang av aldersgrenser og barnets rett til medvirkning, selvbestemmelse og til å bli hørt etter både barneloven og andre lover hvor dette er sentralt for å sikre barnets rettigheter (opplæring, helse, straff mv.). Utvalget skriver at de tolket dette mandatpunktet som en overordnet gjennomgang, og viser til kapasitets- og kompetansehensyn. Utvalget mener det kunne være hensiktsmessig med et utvalg som kunne trekke opp linjer og foreta generelle vurderinger av barns selvbestemmelsesrett, men vurderer at barnelovutvalget selv ikke har den riktige kompetansesammensetningen for et slikt arbeid.

Utvalgets mindretall har foreslått endringer i aldersgrenser i pasient- og brukerrettighetsloven og lov 24. juni 2011 nr. 30 om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven) for å sikre samsvar med barnevernsloven § 4-26. Utvalgets mindretall mener en harmonisering av de aktuelle lovbestemmelsene vil gi bedre balanse vedrørende autonomi og beskyttelse i samsvar med de grunnleggende rettigheter om hensynet til barns beste og til barns rett til medvirkning.

6.6.3 Høringsinstansenes syn

Barneombudet støtter å videreføre en bestemmelse om foreldrenes plikt til å involvere barnet i beslutninger som tas på vegne av barnet. Barneombudet støtter også forslaget om å videreføre en bestemmelse om at foreldre skal gi barnet gradvis større selvbestemmelsesrett frem til det fyller 18 år. Barneombudet mener imidlertid at det bør gå klarere frem av bestemmelsen at foreldreansvaret som hovedregel opphører når barnet fyller 18 år. Barneombudet støtter at bestemmelsen skal gi uttrykk for at barn kan oppnå selvbestemmelsesrett før fylte 18 år på enkelte områder, men mener bestemmelsen er vanskelig formulert på dette punktet. Barneombudet foreslår å skille dette ut som et eget ledd i bestemmelsen. De foreslår videre en endring i overskriften, og mener det er viktig å tydeliggjøre forholdet mellom foreldreansvaret, omsorgsplikten og selvbestemmelsesretten.

Statsforvalteren i Oslo og Viken støtter utvalgets forslag om et utvalg som kan vurdere barnets inntreden av selvbestemmelse i særlovgivningen. Også *Forskergruppa for barnerett, Det juridiske fakultet, UiT Norges arktiske universitet*, *Gjøvik kommune*, *Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU)*, *Longyearbyen lokalstyre*, *Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM)*, *Press – Redd Barna Ungdom*, *Redd Barna* og *Voksne for Barn* støtter en slik gjennomgang.

Statsforvalteren i Troms og Finnmark, Oppvekst og barnevernavdelingen, støtter mindretallets forslag om harmonisering av aldersgrenser for selvbestemmelse, og mener de ulike aldersgrensene for samtykkekompetanse i helselovgivningen og barnevernsloven er forvirrende og innebærer manglende konsistens. Også *Utdanningsdirektoratet* støtter en harmonisering av aldersgrenser for selvbestemmelsesrett, og mener en slik harmonisering bør skje ved endringer av de respektive regelverk. *Bufdir* støtter utvalgets syn om at aldersgrenser for selv- og medbestemmelsesrett hovedsakelig bør gå frem av særlovgivningen.

Human-Etisk Forbund mener det bør tas inn i lovforslaget § 6-6 en bestemmelse om krav til aktivt samtykke fra barnet fra det fyller 12 år, og mener aktivt samtykke vil gjøre barns medbestemmelse reell.

6.6.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp utvalgets forslag til bestemmelse om barns selvbestemmelse og rett til medvirkning. Bestemmelsen viderefører dagens barnelov § 31 første ledd og § 33. Utgangspunktet er at barn ikke har rettslig handleevne eller rådighet over egne midler, jf. vergemålsloven § 9. I flere særlover er barn likevel gitt handleevne fra tidligere alder. Der hvor ikke annet er bestemt, følger det av foreldreansvaret at det er foreldrene som har beslutningsmyndighet.

Etter både gjeldende rett og lovforslaget § 6-6, skal foreldrene imidlertid sørge for barnets medvirkning i avgjørelser som angår barnet, samt sørge for stadig større selvbestemmelse for barnet. Etter barnelovens regler gjelder dette både for

avgjørelser om personlige forhold som regnes som rettslige handlinger etter vergemålslovens regler, og de som ikke gjør det, selv om det for førstnevnte tilfeller ofte vil være nødvendig med foreldrenes formelle samtykke eller avgjørelse utad.

Departementet ønsker å videreføre en slik regel som sikrer barns medvirkning og stadig større selvbestemmelse etter alder og modenhet.

I utvalgets forslag til bestemmelse videreføres ikke barneloven § 31 første ledd siste setning om at også «andre som barnet bur hos eller som har med barnet å gjere» skal bidra til å oppfylle barnets medvirkningsrett. Utvalget har pekt på at denne formuleringen retter seg mot verger, fosterforeldre, institusjoner og andre som barnet bor hos i kortere eller lengre perioder. Det er gitt egne bestemmelser om barns rett til medvirkning og til å bli hørt i forholdet til verger, barnevernsinstitusjoner og fosterforeldre i vergemålsloven § 17 og barnevernsloven §§ 1-4, 9-2 og 10-2. Tilsvarende bestemmelser er gitt blant annet i pasient- og brukerrettighetsloven § 3-1 og opplæringsloven § 10-2. Departementet følger utvalgets forslag om ikke å videreføre en slik formulering i en bestemmelse om foreldrenes ansvar for å la barnets meninger bli hørt. Departementet foreslår i § 8-4 å presisere at plikten til å høre barnet også gjelder for personer som har samvær med barnet.

Flere av høringsinstansene har pekt på utfordringer knyttet til at særlovgivningen setter ulike aldersgrenser, som på tilgrensende områder kan skape forvirring. Flere av høringsinstansene har uttalt at det er ønskelig med en grundig gjennomgang av aldersgrensene i særlovgivningen, med tanke på harmonisering av reglene. Departementet er enig med utvalget i at barneloven ikke bør gi en generell aldersgrense for selvbestemmelse, og mener aldersgrenser bør fastsettes i særlovgivningen, ut fra vurderingsmomenter som er relevante for de aktuelle lovområder, der også harmoniseringshensyn bør inkluderes i vurderingene. Det kan være behov for vurdering av nye aldersgrenser på enkelte uregulerte områder, som for eksempel deltakelse i annen forskning enn helseforskning.

For barnets rett til medvirkning i mekling og domstolenes saksbehandling, foreslås det egne regler i §§ 10-1, 10-4 og 12-6, se nærmere i merknadene til disse, og i punkt 10.5.4 og 11.9.4.

6.7 Medlemskap i foreninger

6.7.1 Gjeldende rett

Barnekonvensjonen artikkel 15 nr. 1 gir barnet rett til organisasjonsfrihet og frihet til å delta i fredelige forsamlinger. Av artikkel 15 nr. 2 følger det at begrensninger i denne retten må ha hjemmel i lov, forfølge et legitimt formål og være nødvendige i et demokratisk samfunn. Forenings- og forsamlingsfriheten følger også av Grunnloven § 101, som gjelder «enhver». SP artikkel 21 og 22 og EMK artikkel 11 er andre generelle menneskerettighetsinstrumenter som verner organisasjons- og forsamlingsfriheten, og gjelder også følgelig for barn og unge.

Barneloven gir ingen regler om organisasjons- og foreningsfrihet helt generelt, men barneloven § 32 bestemmer at barn som har fylt 15 år, selv bestemmer i spørsmål om å melde seg inn og ut av foreninger. Selvbestemmelsesretten gjelder ikke andre sammenslutninger som selskaper, da spørsmålet om tilslutning til slike reguleres av vergemålsloven. Retten omfatter imidlertid alle typer ideelle sammenslutninger, som politiske organisasjoner, interesseorganisasjoner og fritidsorganisasjoner. Gjeldende barnelov § 32 fastsetter også en aldersgrense for utdanningsvalg. Fra 1. august 2024 er en egen bestemmelse om selvråderett i utdanningssammenheng tatt inn i opplæringsloven.

Departementet viser til følgende beskrivelse av gjeldende rett for inn- og utmelding av foreninger i NOU 2020: 14:

> «[D]agens bestemmelse i barneloven § 32 angir aldersgrensen for når barnet oppnår selvbestemmelse over inn- og utmelding. Det legges imidlertid til grunn i forarbeidene at det ofte vil være naturlig at foreldrene også på et tidligere tidspunkt lar barnets synspunkter være avgjørende, altså i tråd med prinsippet om barnets gradvise selvbestemmelsesrett. Det legges også til grunn i forarbeidene at foreldrene ikke fritt kan melde barnet inn og ut av foreninger mot barnets vilje. Det synes etter dette klart at det i utgangspunktet kreves et formelt samtykke fra foreldrene frem til barnet fyller 15 år, men at det forutsettes at det å bestemme innholdet i beslutningen i mange tilfeller overlates til barnet selv når det har oppnådd den aktuelle modenheten – og særlig slik at barnet ikke skal meldes inn eller ut av noen forening mot sin vilje. Slik er aldersgrensen først og fremst av betydning for når foreldrene også må samtykke i tilfeller der barnet selv ønsker å melde seg inn eller ut.»

I Woxholths Foreningsrett (2020) er det gjort en nærmere vurdering av forholdet mellom vergemålsloven og barneloven. Det er vist til forarbei-

dene til gjeldende barnelov, NOU 1977: 35, hvor det er tatt noen forbehold ved retten til å melde seg inn og ut av foreninger ved fylte 15 år, først og fremst knyttet til organisasjonens innretning og i hvilken grad et medlemskap vil medføre økonomiske forpliktelser. Woxholth har videre vurdert at vergemålslovens forbud for mindreårige om å stifte gjeld, ikke avskjærer muligheten for å melde seg inn i en forening som krever kontingent, slik at mindreårige kan bruke midler han eller hun har til fri rådighet til å betale medlemskontingent, forutsatt at dette skjer i form av engangsvederlag. Videre er det vurdert at barn også yngre enn barnelovens grense på 15 år, står fritt til å melde seg inn og ut av foreninger med rent sosiale formål, og som ikke krever betaling av kontingent.

6.7.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 en videreføring av den delen av barneloven § 32 som omhandler medlemskap i foreninger, men med endret aldersgrense og en rett til å nekte innmelding i foreninger.

Utvalget foreslår at aldersgrensen for inn- og utmelding av foreninger senkes fra 15 til 12 år. Utvalget uttaler at barnet også langt på vei bør få bestemme hvilke aktiviteter det skal utføre i foreningen fra samme alder, samtidig som foreldrene må kunne nekte barnet aktiviteter der det er rimelig, for eksempel aktiviteter som krever dyrt utstyr som foreldrene ikke kan bekoste eller aktiviteter som griper inn i skoletid eller går ut over lekser o.l. Utvalget foreslår videre å gi barn rett til å nekte innmelding i en forening uansett alder. Dette foreslås både som en pedagogisk påminnelse til foreldre, men også som en selvstendig rett for barnet som må respekteres av foreninger. For nærmere om utvalgets vurdering, se utredningens punkt 17.2.7.3.3.

Utvalget viser til at aldersgrensen praktiseres noe ulikt i dag, og at det i varierende grad opereres med krav til foreldresamtykke for barn under 15 år. Utvalget mener derfor det vil være mest forutsigbart med en lavere aldersgrense som tas på ordet, slik at det alltid kreves foreldresamtykke når barnet er under den fastsatte alderen.

Utvalget legger videre til grunn at det rettslig sett ikke er noe i veien for at barn på 12 år melder seg inn og ut på egen hånd selv om de ikke har rådighet over midler og ikke kan binde seg selv rettslig. Barnets begrensninger i rådigheten over midler og foreldrenes plikt til å følge opp barnets skolegang gjennom omsorgsplikten vil kunne stå i veien for at barnet skal avgjøre spørsmål om deltakelse i aktiviteter helt selv. Utvalget mener imidlertid dette vil kunne løses ved at selvbestemmelsesretten må leses med reservasjon for de tilfellene der deltakelsen er betinget av forhold som barnet ikke selv kan bestemme. Etter utvalgets forslag vil det ikke være anledning til å sette en lavere aldersgrense for innhenting av foreldresamtykke, slik enkelte organisasjoner praktiserer i dag. Samtidig senkes aldersgrensen, og dermed blir det etter utvalgets syn for de fleste neppe noe behov for endring i praksis.

Utvalget mener ut over dette at selv om foreldresamtykke alltid skal innhentes før barnet fyller 12 år, skal foreldrene, i tråd med både retten til gradvis økt selvbestemmelse og retten til medbestemmelse, høre på barnet først og gi det gradvis større bestemmelsesrett over spørsmålet, i tråd med alder og modenhet.

6.7.3 Høringsinstansenes syn

De fleste høringsinstansene som har uttalt seg om forslaget er generelt positive til en senkning av aldersgrensen for medlemskap i foreninger. *Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU)* er enig med utvalget i at en lavere aldersgrense som faktisk kan tas på ordet vil være en stor forbedring. LNU mener en aldersgrense på 12 år vil gi barn og unge en større mulighet til å engasjere seg i de organisasjonene og aktivitetene de selv velger. LNU er også positive til den foreslåtte presiseringen om at ingen barn skal meldes inn i foreninger mot sin vilje. Også *Barneombudet*, *Press – Redd Barna Ungdom* og *Redd Barna* støtter utvalgets forslag til endringer i bestemmelsen. *Longyearbyen lokalstyre* har uttrykt skepsis til forslaget om å senke aldersgrensen.

Bufdir peker på at det ikke er gitt at medlemskap i organisasjoner og deltakelse i fritidsaktiviteter bør ha samme aldersgrense. Bufdir mener at utvalget ikke i tilstrekkelig grad har vurdert om 12-åringers samtykkekompetanse er reell, og om barn i denne alderen har nødvendig modenhet for å overskue følgene av å melde seg inn i en forening. Bufdir mener det ikke er gitt, og at dette særlig kan gjelde konsekvensen av å melde seg inn i organisasjoner hvis formål er å påvirke, kontra fritidsaktiviteter som er tilpasset barnets alder og modenhet. Bufdir peker også på at innmelding i organisasjoner i ulik grad forutsetter deling av personopplysninger, og at det må kunne påvises behandlingsgrunnlag for behandling av foreldres personopplysninger der barnet selv har meldt seg inn uten foreldrenes samtykke.

6.7.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp utvalgets forslag om en endret bestemmelse om aldersgrense for inn- og utmelding i foreninger. Departementet finner det riktig at en bestemmelse om aldersgrense for selvbestemmelse over inn- og utmelding i organisasjoner videreføres i ny barnelov, og støtter forslaget om å senke aldersgrensen fra 15 til 12 år. Departementet er enig med barnelovutvalget og hovedvekten av høringssvarene i at en senket aldersgrense kan styrke barns rett til organisasjons- og ytringsfrihet. Departementet slutter seg til barnelovutvalgets vurdering av at det rettslig sett ikke er noe i veien for at barn på 12 år melder seg inn og ut av foreninger på egen hånd, selv om de ikke har rådighet over egne midler og ikke kan binde seg rettslig. Selv om aldersgrensen for inn- og utmelding senkes, vil deltakelse i foreningens aktiviteter kunne begrenses, eksempelvis av de rådighetsbegrensninger som følger av vergemålsloven, av foreldrenes plikt til å følge opp barnets skolegang gjennom omsorgsplikten og av hva som vil være rimelig med hensyn til foreldrenes økonomi. Departementet er enig med utvalget i at selvbestemmelsesretten må leses med en reservasjon for de tilfellene der deltakelsen er betinget av forhold som barnet selv ikke kan bestemme. Satt på spissen vil det derfor kunne oppstå situasjoner hvor barnets interesser og ønsker om foreningsmedlemskap og aktiviteter i noen grad kan stå i motsetning til foreldrenes rett og plikt etter daglig myndighet, se punkt 7.7, og/eller foreldreansvaret, herunder omsorgsplikten.

Dagens bestemmelse skiller ikke mellom ulike typer av foreninger. En senkning av aldersgrensen kan åpne for spørsmål om det kunne være hensiktsmessig med differensiering, slik også Bufdir har gitt uttrykk for i sitt høringssvar. En innmelding i et politisk ungdomsparti eller en annen interesseorganisasjon som arbeider med politisk påvirkning, kan stille større krav til barnets modenhet og reelle samtykkekompetanse enn en innmelding i et idrettslag eller annen forening med et rent fritidsformål. En differensiert aldersgrense for medlemskap reiser imidlertid spørsmålet om hvor grensen skal gå, og kan skape vanskelige definisjonsspørsmål. Barnelovutvalget har pekt på at konsekvensene ved å melde seg inn i en forening som er lovlig etter norsk rett, for senere å melde seg ut, ikke vil være store. Videre vil vergemålsloven begrense omfanget av forpliktelser innmeldingen kan medføre, mens foreldrenes plikter under foreldreansvaret også kan legge noen begrensninger på barnets foreningsaktivitet. Barnelovutvalget har pekt på at det i forarbeidene til gjeldende barnelov ble vurdert en lavere aldersgrense enn 15 år, men at det da ble lagt vekt på hensynet til å skjerme barn fra press og foreldrenes ansvar i denne sammenheng. Ved forslaget om å senke aldersgrensen til 12 år har barnelovutvalget lagt større vekt på hensynet til barns egne ønsker. Departementet deler denne vurderingen, samt vurderingen av at en aldersgrense som sammenfaller med overgangen fra barneskole til ungdomsskole, er naturlig.

Barns rett til organisasjonsfrihet og frihet til å delta i fredelige forsamlinger er anerkjent i barnekonvensjonen artikkel 15. Barnekonvensjonen artikkel 15 og retten til organisasjonsfrihet kan ses i sammenheng med artikkel 31, som pålegger konvensjonspartene å anerkjenne barnets rett til hvile og fritid og til å delta i lek og fritidsaktiviteter, kulturliv og kunstnerisk virksomhet. Konvensjonspartene skal etter artikkel 31 nr. 2 fremme barnets rett til deltakelse i kunst og kultur og skal oppmuntre tilgangen til egnede kulturelle og kunstneriske aktiviteter og rekreasjons- og fritidsaktiviteter. Departementet vurderer at økt selvbestemmelse for barn ved inn- og utmelding av foreninger, i form av senket aldersgrense, kan bidra til å fremme retten til organisasjonsfrihet og til deltakelse i fritidsaktiviteter.

En annen innvending mot en senket aldersgrense for selvbestemmelse ved inn- og utmelding av foreninger kan være manglende harmoni med øvrige aldersgrenser. Som omtalt nærmere i punkt 6.8 har Regjeringen varslet et forslag om å øke aldersgrensen for å kunne samtykke til behandling av personopplysninger i forbindelse med informasjonssamfunnstjenester, fra 13 til 15 år. Aldersgrensen for inn- og utmelding av tros- og livssynssamfunn ble beholdt uendret på 15 år ved vedtakelsen av trossamfunnsloven i april 2020. I trossamfunnslovens forarbeider, Prop. 130 L (2018–2019) punkt 13.5.2, viste departementet til barnelovutvalgets pågående arbeid og foreslo ingen endring av aldersgrensen, men åpnet for at barnelovutvalget kunne komme til en annen konklusjon. Barnelovutvalget har altså ikke foreslått endringer i særlovgivningen, men har uttalt at mange av argumentene som utvalget fremsetter for å senke aldersgrensen for inn- og utmeldinger av foreninger også gjør seg gjeldende for vurderingen av den religiøse myndighetsalderen, og at de to aldersgrensene bør være sammenfallende. I sitt høringssvar til ny barnelov har Barneombudet uttalt at det er behov for å vurdere aldersgrensen for inn- og utmelding av trossamfunn på nytt, men har samtidig

også uttalt at det ikke bør være noen automatikk i sammenfallende aldersgrenser for inn- og utmelding i trossamfunn og foreninger. Barneombudet har pekt på at det er mange særskilte hensyn som gjør seg gjeldende for inn- og utmelding av tros- og livssynssamfunn, og at retten til selvbestemmelse i forbindelse med livssyn og organisasjonsdeltakelse er knyttet til ulike rettigheter etter barnekonvensjonen. Etter barnekonvensjonen artikkel 14 nr. 1 skal barnets rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet respekteres. Samtidig er det i artikkel 14 nr. 2 også bestemt at foreldrene har rett og plikt til å veilede barn om utøvelsen av deres rett til religionsfrihet. Bestemmelsen i artikkel 14 nr. 2 har ingen parallell i barnekonvensjonen artikkel 15 om organisasjonsfrihet. Departementet vurderer etter dette at momentene som taler for en tolvårsgrense for inn- og utmelding av foreninger gjør seg gjeldende på selvstendig grunnlag, uavhengig av andre aldersgrenser.

Departementet støtter også barnelovutvalgets forslag om å lovfeste barnets rett til å nekte innmelding i en forening.

Departementet bemerker at det i utvalgets forslag til bestemmelse om medlemskap i foreninger ikke er videreført den delen av gjeldende barnelov § 32 som omhandler selvbestemmelse ved valg av utdanning, og departementet støtter dette. Aldersgrense for selvbestemmelse ved spørsmål knyttet til opplæring er nå regulert i opplæringsloven § 24-5. Departementet bemerker videre at de fleste tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke er registrert med organisasjonsformen forening/lag/innretning. Foreninger som er å anse som tros- og livssynssamfunn etter trossamfunnsloven § 1 andre ledd omfattes av aldersgrensen i trossamfunnsloven § 2, og berøres ikke av den foreslåtte endringen i barneloven.

6.8 Foreldres ansvar for barns personvern

6.8.1 Innledning

Barnelovutvalget foreslår i NOU 2020: 14 en ny bestemmelse om foreldres ansvar for barns personvern og rett til privatliv. Forslaget omtales som en nyvinning i barneloven og har vært gjenstand for stort engasjement, både i høringen og ellers. Parallelt med arbeidet med ny barnelov har det også foregått flere andre prosesser knyttet til personvern, teknologi og digital hverdag som også kan berøre barn. Personvernkommisjonen har avgitt sin rapport NOU 2022: 11 *Ditt personvern – vårt felles ansvar*. Rapporten har vært på høring og er under behandling i Digitaliserings- og forvaltningsdepartementet. Skjermbrukutvalget avga sin NOU 2024: 20 *Det digitale (i) livet. Balansert oppvekst i skjermenes tid* til Kunnskapsdepartementet i november 2024. Regjeringen sendte i november 2024 på høring forslag til endringer i markedsføringsloven, og har også varslet forslag om en økt aldersgrense for barns samtykke til behandling av personopplysningene deres i forbindelse med informasjonssamfunnstjenester. Regjeringen arbeider i tillegg med en stortingsmelding om trygg digital oppvekst. Departementets forslag til ny personvernbestemmelse i barneloven må sees i sammenheng med andre arbeider og tiltak som er relevante for barns personvern og digitale hverdag.

6.8.2 Gjeldende rett

Grunnloven og menneskerettslige forpliktelser

Retten til privatliv og familieliv er nedfelt i Grunnloven § 102, mens barns rettigheter, herunder retten til vern om personlig integritet er omtalt i Grunnloven § 104. Disse rettighetene rommer også retten til vern om personopplysninger, og det gjør også Den europeiske menneskerettskonvensjonen artikkel 8 om retten til respekt for privatliv og familieliv. Barnekonvensjonen artikkel 16 fastslår at barn ikke «skal utsettes for vilkårlig eller ulovlig innblanding i sitt privatliv, sin familie, sitt hjem eller sin korrespondanse […]». Artikkel 16 nr. 2 pålegger statene å gi barna «lovens beskyttelse mot slik innblanding […]». Både i barnekonvensjonen og i de øvrige nevnte konvensjoner og Grunnloven kommer både statens negative og positive forpliktelser til syne. Staten skal ikke bare avstå fra urettmessige inngrep i retten til privat- og familieliv, men også ta aktive grep for å beskytte barnet mot slike inngrep. Også barnekonvensjonen artikkel 12 om å høre barns synspunkter, artikkel 13 om barns ytringsfrihet og artikkel 18 om foreldres ansvar for oppdragelse til barnets beste er relevant rammeverk for en personvernbestemmelse i barneloven. Barnekonvensjonen artikkel 41 presiserer for øvrig at statene generelt står fritt til å innføre lovregler som «i større grad bidrar til virkeliggjøring av barnets rettigheter», og altså går lenger i denne retningen enn konvensjonens egne bestemmelser.

For nærmere omtale av Grunnloven, EMK og FNs barnekonvensjon i relasjon til prinsippet om barnets rett til personvern og privatliv, se punkt 4.2.

EUs personvernforordning og personopplysningsloven

Europaparlaments- og rådsforordning (EU) 2016/679 av 27. april 2016 om vern av fysiske personer i forbindelse med behandling av personopplysninger og om fri utveksling av slike opplysninger samt om oppheving av direktiv 95/46/EF (personvernforordningen) er inntatt som vedlegg XI nr. 5e til EØS-avtalen, og er gjennomført i norsk rett ved lov av 15. juni 2018 nr. 38 om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven). Det følger av personopplysningsloven § 2 første ledd første punktum at loven og personvernforordningen gjelder ved helt eller delvis automatisert behandling av personopplysninger og ved ikke-automatisert behandling av personopplysninger som inngår i eller skal inngå i et register. I fortalen til personvernforordningen av 2016 punkt 38 er det uttalt at barn bør nyte særskilt beskyttelse av sine personopplysninger. Punktet lyder:

> «Barns personopplysninger fortjener et særlig vern, ettersom barn kan være mindre bevisste på aktuelle risikoer, konsekvenser og garantier samt på de rettigheter de har når det gjelder behandling av personopplysninger. Et slikt særlig vern bør især få anvendelse på bruk av barns personopplysninger for markedsføringsformål eller for å opprette personlighets- eller brukerprofiler samt på innsamling av personopplysninger om barn når de bruker tjenester som tilbys direkte til barn. Samtykke fra den som har foreldreansvaret, bør ikke være nødvendig i forbindelse med forebyggings- eller rådgivningstjenester som tilbys direkte til barn.»

Av personvernforordningen artikkel 2 nr. 2 bokstav c fremgår at forordningen ikke får anvendelse på behandling av personopplysninger som utføres av en fysisk person som ledd i rent personlige eller familiemessige aktiviteter. I forordningens fortale punkt 18 er bestemmelsen utdypet slik:

> «Denne forordning får ikke anvendelse på behandling af personoplysninger som en fysisk person udfører i forbindelse med rent personlige eller familiemæssige aktiviteter, og som derfor ikke er knyttet til en yrkes- eller forretningsvirksomhed. Personlige eller familiemæssige aktiviteter kan omfatte korrespondance og føring af adresselister eller aktiviteter på sociale netværk samt aktiviteter på internettet i forbindelse med sådanne aktiviteter. Denne forordning finder imidlertid anvendelse på behandlingsansvarlige eller databehandlere som stiller midler til rådighed til behandling af personoplysninger i forbindelse med sådanne personlige eller familiemæssige aktiviteter.»

Unntaket for rent personlige eller familiemessige aktiviteter fantes også i det tidligere personverndirektivet fra 1995. I *Lindqvist* C-101/01 fant EU-domstolen det klart at deling av personopplysninger på internett slik at de ble tilgjengelige for et ubestemt antall mennesker, ikke var omfattet av unntaket. Det vil kunne forholde seg annerledes ved deling av opplysninger i sosiale nettverk med en begrenset leserkrets.

Personopplysningsloven inneholder i tillegg til personvernforordningen også egne nasjonale regler. I personopplysningsloven § 5 er det satt en aldersgrense på 13 år for samtykke til behandling av personopplysninger i forbindelse med informasjonssamfunnstjenester, jf. også personvernforordningen artikkel 8 nr. 1. Regjeringen har varslet et forslag om å endre denne aldersgrensen til 15 år.

I den tidligere personopplysningsloven av 2000 var det i § 11 tredje ledd gitt en bestemmelse om at personopplysninger som gjelder barn ikke skulle behandles på en måte som var uforsvarlig av hensyn til barnets beste. Bestemmelsen ble ikke videreført i personopplysningsloven av 2018, da den ble vurdert ikke å være forenlig med personvernforordningen. Fra forarbeidene til personopplysningsloven, Prop. 56 LS (2017–2018) s. 97-99 siteres:

> «Departementet fremholdt i høringsnotatet at departementet, med unntak av artikkel 8, ikke kunne se at forordningen åpner for å fastsette nasjonale regler om behandling av barns personopplysninger med et helt generelt virkeområde. Departementet kom dermed til at forordningen ikke åpner for å videreføre den någjeldende bestemmelsen i personopplysningsloven § 11 tredje ledd. […]
>
> I tråd med det som ble skissert i høringsnotatet, foreslår departementet ikke en videreføring av § 11 i gjeldende personopplysningslov. Departementet kan ikke se at forordningen åpner for en slik generell regel om behandling av barns personopplysninger. […] Dersom det viser seg at de alminnelige regler som gir rammene for foreldres samtykke til å behandle barns personopplysninger, sett i sammenheng med forordningens alminnelige regler, ikke ivaretar hensynet til barna i stor nok grad, kan det etter departementets syn vurderes om det bør foretas endringer i dagens regler i verge-

målsloven og barneloven om kompetanse til å samtykke til behandling av personopplysninger om barn.»

Barneloven og annen nasjonal lovgivning

Gjeldende barnelov inneholder ingen spesifikke bestemmelser om barns rett til privatliv og personvern. Lovens § 30 bestemmer blant annet at foreldreansvaret skal utøves ut fra barnets interesser og behov, og at det ligger til foreldreansvaret å ta avgjørelser for barnet i «personlege tilhøve», som også omfatter forvaltning av barnets rett til personvern. Foreldreansvaret etter § 30 skal utøves innenfor rammene av §§ 31 og 33, slik at foreldrenes avgjørelser må ta hensyn til barnets egne meninger og selvbestemmelsesrett etter alder og modning.

Personvernkommisjonen har i NOU 2022: 11 punktene 9.5.2 og 9.5.3 drøftet barns personvern i forbrukersammenheng og forholdet mellom barn og foreldre. Fra Personvernkommisjonens rapport fremheves:

> «Foreldrene har samtykkekompetanse på vegne av barnet på de fleste områder av barnets liv, med mindre det foreligger hjemmel for noe annet. Dette er særegent for forholdet mellom barn og foreldre, da det rettslige utgangspunktet er at den enkelte bare kan samtykke på vegne av seg selv. At bestemmelsesretten må utøves ut fra barnets interesser og behov, gjelder også samtykke og offentliggjøring etter personopplysningsloven, og samtykke til å offentliggjøre bilder og personopplysninger i media. Det følger derfor allerede av barneloven § 30 og foreldrenes omsorgsplikt at foreldrene ikke selv kan offentliggjøre eller samtykke i offentliggjøring av bilder og opplysninger om barna hvis dette ikke er til barnets beste. Også barnekonvensjonen artikkel 3 om barnets beste vil være til hinder for dette. Barnets rett til beskyttelse mot innblanding i privatlivet – barnets personvern – er imidlertid en tilstrekkelig begrunnelse i seg selv for å begrense foreldrenes samtykkekompetanse. Foreldrenes bestemmelsesrett er også begrenset av flere regler. De mest sentrale begrensningene er barnets med- og selvbestemmelsesrett.»

I Personvernkommisjonens rapport NOU 2022: 11 er det lagt til grunn at vergemålsloven kommer til anvendelse også for kompetansen til å samtykke til behandling av personopplysninger. Forholdet mellom vergemålsloven, barneloven og EUs personvernforordning er omtalt slik:

> «Full samtykkekompetanse til behandling av personopplysninger inntrer når en person fyller 18 år. Mindreårige har altså som hovedregel ikke slik kompetanse, jf. vergemålslova § 9. Et sentralt unntak er gjort ved barns bruk av informasjonssamfunnstjenester, jf. personvernforordningen artikkel 8 nr. 1, jf. personopplysningsloven § 5. Etter bestemmelsene har barn samtykkekompetanse fra de er 13 år ved det aller meste av sin internettaktivitet. Dette gjelder også der de benytter tjenester som ikke konkret er rettet mot barn, som ved bruk av sosiale medier. […]
>
> Barn kan likevel ikke samtykke til behandling av særlige kategorier personopplysninger før de er 18 år, jf. personvernforordningen artikkel 9 nr. 2 bokstav a. Et barn kan trolig heller ikke avgi et «uttrykkelig» samtykke etter andre bestemmelser før det er 18 år, da behandling av personopplysninger etter slike bestemmelser gjerne utgjør en høyere personvernmessig risiko enn normalt. Det er få rettskilder til belysning av spørsmålet, og forholdet til bestemmelser som krever «uttrykkelig» samtykke bør derfor avklares. Mens vergemålsloven regulerer rettslige og økonomiske forhold, kommer barneloven til anvendelse på personlige forhold.
>
> Det eksisterer ikke uttrykkelige bestemmelser i lovgivningen som sier noe om når barnet har selvstendig samtykkekompetanse til deling av personopplysninger. Datatilsynet praktiserer imidlertid «faste» aldersgrenser for når et samtykke er gyldig avgitt, uten at hjemmelen for bruken av slike aldersgrenser synes klar.»

At vergemålsloven har betydning for barns samtykkekompetanse i personvernspørsmål, følger også av forarbeidene til vergemålsloven § 9, Ot.prp. nr. 110 (2008–2009).

Straffeloven

I særskilt alvorlige tilfeller kan foreldre straffes for publisering av egne barns personopplysninger. Den aktuelle straffebestemmelsen er straffeloven § 267 om krenkelse av privatlivets fred, og det sentrale eksempelet er Høyesteretts dom i saken HR-2019-2038-A, hvor Høyesterett fant at en mors deling av privat og sensitiv informasjon om et ungt barn utgjorde et brudd på privatlivets fred. Hensynet til morens ytringsfrihet kunne ikke hindre at delingen var rettsstridig.

6.8.3 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 å ta inn i kapittelet om foreldreansvar en bestemmelse som regulerer enkelte sider ved barns rett til personvern og privatliv og forholdet til foreldrenes samtykkekompetanse. Utvalget viser til at den teknologiske utviklingen går så raskt at det kan være vanskelig å regulere for trusler mot barns rett til privatliv og personvern. Utvalget mener derfor at lovgivningen på området bør bygge på en rettighetsbasert tilnærming, med klare rettslige utgangspunkter som er allmenngyldige og treffende også når det oppstår nye trusler.

Det vises til NOU 2020: 14 punktene 8.5.7, 10.3.5.2.5 og 17.2.7.3.4 hvor barnelovutvalget drøfter barns rett til personvern og privatliv. Utvalget foreslår følgende bestemmelse:

> «§ 6-7 Barnet sin rett til personvern og vern om privatlivet
>
> Når foreldre samtykkjer til deling av personopplysningar på vegner av eit barn, skal dei alltid ta omsyn til den retten barnet har til personvern og vern om privatlivet.
>
> Eit barn som har fylt 13 år, vel sjølv om det skal samtykkje til deling av personopplysningar. Dersom det gjeld personopplysningar av eit av dei slaga som er nemnde i personvernforordningen artikkel 9 og 10, må barnet ha fylt 18 år for å kunne samtykkje sjølv.
>
> Alle barn kan nekte foreldra å samtykkje til deling av personopplysningar.»

Utvalget går ikke inn for en samordning av de ulike reglene som gjelder om barns personvern, men peker på en manglende oppmerksomhet i dagens lovgivning knyttet til hvor langt foreldresamtykket rekker overfor barns rett til vern av privatliv og personvern. Etter utvalgets syn kan ikke et samtykke fra foreldrene nødvendigvis likestilles med et samtykke fra den som opplysningen omhandler, med den følge at behovet for vern opphører.

Etter utvalgets syn vil krenkelser av barnets rett til privatliv og personvern også fanges opp av en generell bestemmelse om barnets beste, samt utvalgets forslag om en bestemmelse om at foreldreansvaret skal utøves til barnets beste. Utvalget mener samtidig det er hensiktsmessig å spesifisere grensene for hva foreldre kan samtykke til på vegne av barn, og tydeliggjøre barnets rettigheter på en måte som understreker barnets rett til personvern og privatliv.

Utvalget peker videre på at en bestemmelse i den tidligere personopplysningsloven § 11 tredje ledd, om behandling av personopplysninger som gjelder barn, ikke ble videreført i personopplysningsloven av 2018, da personvernforordningen ikke åpnet for dette. Etter utvalgets syn er det mye som nå peker i retning av at barnets rett til privatliv og personvern bør omtales i barneloven.

Utvalget foreslår at en slik bestemmelse inntas i kapittelet om foreldreansvar heller enn som en bestemmelse i et innledende rettighetskapittel. Dette fordi spørsmålet om rett til privatliv og personvern og forholdet til foreldrenes samtykkekompetanse etter utvalgets syn først og fremst aktualiseres i relasjon til foreldreansvaret. Utvalget viser til at barn allerede har rett til privatliv og personvern etter menneskerettighetene, men mener en egen personvernbestemmelse i barneloven vil være bevisstgjørende. Utvalget mener også forslaget kan virke klargjørende for hvor langt foreldrenes samtykkekompetanse rekker i spørsmål om deling av personopplysninger. Utvalget peker på at en slik spesifikk bestemmelse representerer et brudd med barnelovens mer generelle regler om forholdet mellom foreldre og barn, men har vurdert at den i mangel av en mer generell personvern- og privatlivregulering, passer best i barneloven. Utvalgets forslag til personvernbestemmelse gir for det første en plikt for foreldre til å ta hensyn til barnets rett til privatliv og personvern når de samtykker på vegne av barn. For det andre gir forslaget aldersgrenser for når barnet oppnår selvbestemmelsesrett over personopplysninger.

I NOU 2020: 14 punkt 10.3.5.2.5 uttaler utvalget at en bestemmelse om samtykke til deling av personopplysninger kan tjene til å avklare at det som ellers anses som rettsstridig, ikke kan anses lovlig selv om foreldrene har samtykket. Videre kan bestemmelsen gi pedagogisk veiledning til foreldrene. Utvalget understreker at det ikke har ønsket å trekke klare grenser for hva som er innenfor og utenfor rammene av foreldrenes samtykkekompetanse, slik at det kan gjøres konkrete vurderinger av relevante hensyn.

I NOU 2020: 14 punkt 17.2.7.3.4 gir utvalget nærmere omtale av forslaget om aldersgrenser for rett til selvbestemmelse i spørsmål om deling av personopplysninger. Utvalget foreslår å sette en aldersgrense på 13 år, som harmonerer med personopplysningslovens grense på 13 år for informasjonssamfunnstjenester. Utvalget foreslår at aldersgrensen på 13 år ikke skal gjelde for særlige kategorier av personopplysninger, med henvisning til personopplysningsloven og EUs personvernforordning. For samtykke til å gi slike opplysninger foreslås en aldersgrense på 18 år.

Utvalget foreslår også å lovfeste en rett for barn til alltid å kunne nekte deling av personopplysninger. Utvalget har i sin gjennomgang av gjeldende rett vist til Åpenhetsutvalgets NOU 2019: 10. Åpenhetsutvalget har vurdert om en slik nektelseskompetanse som inntrer på et tidligere tidspunkt enn samtykkekompetansen, også i dag kan utledes av barnelovens bestemmelser om medvirkning og selvbestemmelse. Åpenhetsutvalget tok ikke endelig stilling til om det finnes en slik generell nektelseskompetanse, men la til grunn at det i alle fall er tilfellet i spørsmål om offentliggjøring av bilder, film og lydopptak. Utvalget uttaler at en slik rett rent praktisk vil innebære at dersom noen innhenter et samtykke fra foreldre som kan samtykke for barnet frem til det fyller 13 år, og barnet samtidig eller senere gir beskjed til den som innhenter samtykket, skal samtykket anses å falle bort. Forslaget innebærer ingen alminnelig plikt til å innhente barnets samtykke før fylte 13 år.

6.8.4 Høringsinstansenes syn

Overordnet

En rekke høringsinstanser, herunder *Bufetat region Midt-Norge*, *Bufetat region nord, Bufetat region øst, Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM)*, *Redd Barna* og *UNICEF Norge* er positive til at det inntas en bestemmelse som tydeliggjør barns rett til privatliv og personvern i loven. *Barneombudet* støtter også at det tas inn en bestemmelse om barns rett til privatliv og personvern i kapittelet om foreldreansvar, men mener imidlertid at den foreslåtte bestemmelsen er for snever og bør gjøres mer generell. Barneombudet mener det også er viktig å se på hvordan sanksjoner ved foreldres brudd på privatliv og personvern kan lovfestes. *Politidirektoratet* og *Kripos* støtter en personvernbestemmelse, men mener utvalgets forslag er for generelt utformet og at det kan ha en for vid rekkevidde, slik at det bør snevres inn. *Dommerforeningens fagutvalg for privatrett* peker på at den foreslåtte utformingen vil gjøre bestemmelsen vanskelig å håndheve av domstolene.

Datatilsynet mener det er svært positivt at utvalget har tatt barns rett til personvern på alvor, men legger til grunn at det alltid skal tas særlige hensyn når det behandles personopplysninger om barn, og at det derfor ikke bare er i relasjon til omsorgspersoner det er behov for å tydeliggjøre barns særlige beskyttelsesbehov. Datatilsynet mener det er behov for en tydeliggjøring av forholdet mellom barns rett til personvern og foreldrenes plikt til å ivareta barnets beste. Datatilsynet peker på at digitaliseringen av offentlig sektor innebærer en risiko for at offentlige arkiver inneholder uforholdsmessig mye informasjon om barn som vokser opp i det digitale samfunnet. En løsning kan være å ta inn en generell henvisning til personvernregelverket og at de som behandler opplysninger om barn har et særlig ansvar for å vektlegge barns særlige rett til vern ved vurderingen av om behandlingen av personopplysninger innebærer risiko for den registrertes grunnleggende rettigheter og friheter.

Flere høringsinstanser har uttalt seg om hvor i loven bestemmelser om barns rett til privatliv og personvern bør inntas. *Agder tingrett*, *Bufetat region nord*, *Bufetat region øst*, *Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)* og *Kirkens bymisjon* mener bestemmelsen ikke bør plasseres innledningsvis i loven, men i forbindelse med foreldreansvaret. *Borgarting lagmannsrett*, *Forandringsfabrikken*, *Redd Barna*, *Trondheim kommune og Stavanger kommune* mener barnets rett til privatliv og personvern bør gå frem av rettighetskapittelet.

Særskilt om personvernrettslig myndighetsalder

Barneombudet mener det er behov for tydeligere regler om når barn har selvbestemmelsesrett i spørsmål om deling av personopplysninger, men mener det må vurderes nærmere hva aldersgrensene for en personvernrettslig myndighetsalder skal være, både for deling av personopplysninger og sensitive personopplysninger. *Bufdir* støtter forslaget om en generell personvernrettslig myndighetsalder i barneloven. Den personvernrettslige myndighetsalderen bør ikke settes lavere enn den som er satt for informasjonssamfunnstjenester, jf. personopplysningsloven § 5. Bufdir støtter at aldersgrensen ikke skal gjelde for sensitive opplysninger. Bufdir påpeker at det er en rekke sensitive opplysninger som faller utenfor personvernforordningens artikkel 9 og 10, og reiser spørsmålet om ikke unntaksbestemmelsen bør utformes mer overordnet. Bufdir mener det også kan være en løsning å strukturere bestemmelsen i § 6-7 andre ledd slik at det positivt trekkes frem enkelte kategorier av personopplysninger som barnet selv kan samtykke til å dele. Også *UNICEF Norge* støtter at regler om personvernrettslig myndighetsalder bør fremgå av loven.

Datatilsynet støtter at det etableres tydelige bestemmelser som fastsetter generelle aldersgrenser, men legger til grunn at det ikke er ment å gjøre endringer i eksempelvis helselovgivningen og helseforskningsloven der det er fastsatt en aldersgrense på 16 år for samtykke til behandling

av helseopplysninger. *Sikt – kunnskapssektorens tjenesteleverandør* er bekymret for at forslaget om 18 års aldersgrense for samtykke til deling av personopplysninger i særlige kategorier, vil kunne gi strengere bestemmelser for opplysninger til annen forskning enn helseforskning, som har egne aldersbestemmelser i helseforskningsloven. Sikt anbefaler at langvarig forvaltningspraksis lovfestes, slik at all forskning får de samme rammevilkår.

Oslo kommune støtter forslaget om personvernrettslig myndighetsalder, og mener også at bildedeling på sosiale medier burde vært spesielt omtalt i loven. *Fellesorganisasjonen (FO)* mener en bestemmelse om aldersgrenser bør gjøres enklere tilgjengelig enn i forslaget. *Norsk Redaktørforening/ Norsk Presseforbund/Norsk journalistlag* støtter i et felles høringssvar utvalgets forslag til § 6-7 andre ledd om aldersgrenser for samtykke til deling av personopplysninger, men stiller likevel spørsmål ved om en aldersgrenseregel helt avskjærer muligheten for at barn under aldersgrensen kan samtykke, uavhengig av hva slags opplysninger det er snakk om. I høringssvaret vises det til en del praktiske utfordringer ved journalistisk dekning av for eksempel barneidrettsarrangementer. De tre høringsinstansene viser til at det i Vær Varsom-plakatens punkt 4.8 finnes egne presseetiske bestemmelser om hensyn til barn i journalistisk arbeid, og mener det ikke er grunn til å tro at medienes etiske vurderinger vil bli annerledes dersom forslaget vedtas. De mener likevel at forslaget vil gi en avklaring som gir redaksjonene et tydeligere juridisk grunnlag for å kunne foreta legitim innsamling av journalistisk materiale. *Forum for menn og omsorg* mener det er ulogisk at barnets personvern skal begrense foreldrenes mulighet til å følge med på hva barnet driver med og hvordan helse og fungering skal ivaretas, og foreslår at utvalgets forslag til § 6-7 andre ledd utgår.

Særskilt om retten til å nekte samtykke

Barneombudet støtter utvalgets forslag om at barnet skal ha rett til å nekte foreldrene å dele personopplysninger. *Bufetat region Midt-Norge* støtter også forslaget om en nektelseskompetanse som gjelder uansett alder. *Datatilsynet* viser til at forslaget om å gi barn rett til å nekte behandling av personopplysninger, forutsetter at barnet er informert, og mener det bør vurderes om barnets rett til å bli informert om behandling av personopplysninger må presiseres i tillegg til den generelle bestemmelsen om rett til informasjon i § 1-2. *Bufdir* savner en drøftelse av forholdet mellom den foreslåtte bestemmelsen om barns adgang til å nekte foreldrene å dele personopplysninger, og foreldrenes behov for å dele personopplysninger til barneverntjenesten eller andre forvaltningsorganer for å ivareta omsorgen for barnet.

Folkehelseinstituttet (FHI) stiller spørsmål om hvordan forslaget om barnets rett til å nekte behandling av personopplysninger forholder seg til retten til omsorg og beskyttelse. FHI frykter at en nektelsesadgang til barn uavhengig av alder vil kunne være til unødig hinder i tilfeller der deling av personopplysninger uten barnets samtykke vil være til barnets beste, for eksempel i tilfeller der foreldre ønsker å utlevere sensitive opplysninger om barn i forbindelse med nødvendig utredning og helsehjelp. Også *Politidirektoratet* og *Kripos* har pekt på tilsvarende problematikk, og savner en redegjørelse av forholdet mellom barns nektelseskompetanse og foreldrenes behov for å dele personopplysninger med offentlige myndigheter. Kripos peker på at utvalgets drøfting først og fremst knytter seg til sosiale og andre medier, mens lovforslaget fremstår som en generell regulering. Kripos peker på at nektelseskompetanse kan være til hinder for politiets arbeid med å etterforske kriminalitet hvor barn er ofre.

Borgarting lagmannsrett stiller spørsmål ved om lovforslaget § 6-7 tredje ledd skal forstås så absolutt som ordlyden kan tyde på. *Forskergruppa for barnerett, Det juridiske fakultet, UiT Norges arktiske universitet* mener at en generell bestemmelse om samtykkenekt vil kunne medføre at barn kan fraskrive seg helt grunnleggende rettigheter, men mener at en nektelsesbestemmelse kanskje kan fungere i forholdet til sosiale medier. *Stiftelsen Barnevakten* mener forslaget om en rett til å nekte samtykke kan by på utfordringer og skape gråsoner som bør problematiseres ytterligere. *Forum for menn og omsorg* mener utvalgets forslag til § 6-7 tredje ledd bør utgå. *Statsforvalteren i Oslo og Viken* mener barnet bør gis klagerett dersom foreldrene ikke respekterer barnets rett til å nekte deling av personopplysninger etter forslagets § 6-7 tredje ledd.

6.8.5 Departementets vurdering

6.8.5.1 Om å innta en personvernparagraf i barneloven

Departementet følger opp utvalgets forslag i NOU 2020: 14 om en generell personvernparagraf i barneloven. Det er stor støtte blant høringsinstansene til en slik bestemmelse i barneloven. Departemen-

tet foreslår en rekke endringer i ordlyden sammenlignet med utvalgets forslag. Bestemmelsens begrunnelse og funksjon vil imidlertid i hovedsak svare til utvalgets forslag, med det unntak at forslaget om en generell personvernrettslig myndighetsalder ikke tas videre. Det foreslås heller ikke en generell rett for barn til å legge ned «veto» mot at foreldrene deler deres personopplysninger.

Departementet slutter seg i hovedsak til utvalgets redegjørelse for hvorfor barneloven bør inneholde en bestemmelse om foreldres plikt til å ivareta og respektere barnas personvern. I dagens samfunn, preget blant annet av sosiale medier og teknologi og programvare som muliggjør omfangsrik innhenting og spredning av personopplysninger, har foreldre et betydelig ansvar for både å verne og veilede barna og for selv å respektere deres privatliv. Juridisk eksisterer et slikt ansvar også i dag, i henhold til særlig personopplysningsloven, personvernforordningen og barnelovens bestemmelser om foreldreansvaret, jf. dagens barnelov § 30, og barnets rett til medbestemmelse og selvbestemmelse i samme lov §§ 31 og 33. Departementet sier seg enig med utvalget i at det ikke er ønskelig eller gjennomførbart å samle denne reguleringen i barneloven, men at barneloven bør inneholde en bestemmelse som spesifikt uttrykker foreldrenes ansvar og gir noen føringer for hva det innebærer. Bestemmelsen vil i stor grad ha et pedagogisk og bevisstgjørende formål, og må nødvendigvis være nokså overordnet. Departementet slutter seg til følgende fra utvalgets beskrivelse:

> «Bestemmelsen vil rettslig sett være en nyvinning i barneloven, og utvalget har som ambisjon at den skal øke bevisstheten om barnets selvstendige rett til vern om sitt privatliv og sitt personvern. Samtidig gir utvalgets forslag uttrykk for det som også i dag må regnes som gjeldende rett, og barn har allerede rett til privatliv og personvern etter menneskerettighetene, som gjelder som norsk rett.»

Foreldrene forvalter i stor grad samtykkekompetansen på vegne av barnet, og bestemmelsen tydeliggjør at retten til å samtykke på vegne av barnet ikke skal forstås uten begrensninger. Etter utvalgets syn følger dette allerede av gjeldende rett: en forelder som krenker barnets rett til personvern og privatliv, utøver ikke foreldreansvaret til barnets beste, og er dermed utenfor de grensene som loven trekker opp for utøvelsen av foreldreansvaret. Utvalget ønsker imidlertid å øke bevisstheten rundt barns selvstendige rett til personvern og privatliv.

Bestemmelsen har derfor to formål. For det første klargjør den at handlinger som ellers anses som rettsstridige, ikke kan anses lovlig selv om foreldrene har samtykket. Det vil si at en krenkelse av barns personvern ikke blir lovlig ved at det skjer gjennom foreldrenes utøvelse av foreldreansvaret. For det andre kan bestemmelsen gi en pedagogisk veiledning til foreldrene. Bestemmelsen oppfordrer til refleksjon om barnets selvstendige rett til personvern, og gjør dette til et særlig hensyn som foreldrene plikter å vurdere som del av sin barnets beste-vurdering.

Både barn og foreldre har rett til vern om sitt privatliv og familieliv. I forbindelse med foreldres bruk av egne barns personopplysninger, kan det oppstå motsetninger mellom barnets interesser og foreldrenes interesser. Det kan også foreligge interessekonflikt mellom barnets rett til personvern og foreldrenes ytringsfrihet, se eksempelvis omtalen om straffeloven § 267 i punkt 6.8.2. Departementet er enige med utvalget i at det ikke er ønskelig å forsøke å trekke klare grenser i loven for hva som er innenfor og utenfor rammene av foreldrenes samtykkekompetanse. Vurderingene vil måtte være konkrete og balansere hensynene mellom foreldrenes rett til ytringsfrihet og barnets rett til vern og det øvrige behovet for deling av opplysninger, som etter omstendighetene kan begrunnes i barnets beste.

Som nevnt i punkt 6.8.2 gir både barneloven og vergemålsloven regler om hvem som har kompetanse til å samtykke på vegne av barn. Vergemålsloven bestemmer at personer under 18 år som hovedregel ikke har rettslig handleevne. Kompetansen til å handle på barns vegne i saker om personlige forhold følger foreldreansvaret etter barneloven, mens kompetansen i økonomiske spørsmål følger av vergeansvaret etter vergemålsloven. Departementet legger til grunn at en rekke spørsmål om samtykke til deling og behandling av personopplysninger gjelder personlige forhold, slik at samtykkekompetansen følger foreldreansvaret etter barneloven. I forarbeidene til vergemålsloven, Ot.prp. nr. 110 (2008–2009) er det i punkt 3.5.4 uttalt:

> «Forslaget innebærer at hovedregelen fortsatt skal være at vergen for den mindreårige har som sin hovedoppgave å handle på vegne av den mindreårige i økonomiske forhold. Vergens kompetanse til å handle på den mindreåriges vegne i økonomiske forhold er generell og vil være bindende for den mindreårige. Vergen kan imidlertid også få kompetanse på det personlige området, jf. lovforslaget § 17 annet

ledd. Kompetanse på det personlige området kan også følge av særlovgivningen. Utover dette vil det normalt være den som har foreldreansvaret, som har kompetanse på det personlige området. Vergen har dermed ikke kompetanse til å representere den mindreårige innenfor hele det området som dekkes av lovforslaget § 9, eller i alle spørsmål der den mindreårige mangler rettslige handleevne.»

Her trekkes altså opp en grense mellom økonomiske forhold på den ene siden og personlige forhold på den andre. En slik avgrensning følger også av NOU 2004: 16 Vergemål.

Departementet legger til grunn at å gi samtykke til deling og behandling av personopplysninger er en rettslig handling som personer under 18 år ikke har kompetanse til å foreta på egen hånd, med mindre det er gitt særlige regler om noe annet, slik det eksempelvis er gjort i personopplysningsloven § 5. Hvorvidt kompetansen til å samtykke på vegne av barna følger av foreldreansvaret eller vergemålet, må vurderes konkret i den enkelte sak.

Når det gjelder konsekvensene av brudd på bestemmelsen, viser utvalget til at den tidligere personopplysningsloven § 11 tredje ledd ga Datatilsynet myndighet til å gripe inn, av hensyn til barnets beste, overfor foreldre eller andre som la ut opplysninger om barn som var uforsvarlig. Dette gjaldt grovere og mer klanderverdige behandlinger av personopplysninger som åpenbart tilsidesatte barns interesser. I slike tilfeller kunne Datatilsynet gripe inn etter alminnelige sanksjonsregler enten på eget initiativ eller etter henvendelse fra barnet eller andre. Denne lovhjemmelen – tidligere personopplysningsloven § 11 tredje ledd – ble som nevnt i punkt 6.8.2 og 6.8.3 ikke videreført i personopplysningsloven av 2018. Utvalget mener dette har skapt behov for å se på barns beskyttelse mot foreldrenes eksponering i annet regelverk enn personopplysningsloven. Utvalget kommenterer imidlertid ikke om forslaget til ny bestemmelse fanger opp de forholdene som tidligere ble regulert av personopplysningsloven § 11 tredje ledd, og om bestemmelsen er ment å gi Datatilsynet en tilsvarende myndighet.

Departementet er enig med utvalget i at særskilt krevende spørsmål kan oppstå der foreldre i praksis samtykker på barnas vegne til behandling av personopplysninger som foreldrene selv står for, for eksempel ved publisering av bilder og video på nett og i sosiale medier. En personvernbestemmelse som foreslått vil sette rammer og gi veiledning for slikt samtykke, i tillegg til at barnets rett til å nekte slik behandling klargjøres.

Når det gjelder plasseringen av en personvernbestemmelse i barneloven, mener departementet – som utvalget – at den bør legges til kapittelet om foreldreansvaret. Dette støttes også av noen høringsinstanser, mens andre mener at den heller bør plasseres i rettighetskapittelet. Etter departementets syn er det sentralt å kommunisere at ivaretakelse av barns personvern og rett til privatliv er en del av foreldreansvaret, og det er derfor mest hensiktsmessig at den plasseres blant bestemmelsene om dette.

6.8.5.2 Virkninger

Departementet viser til at utvalget ikke har vært tydelige på hva som skal være konsekvensen dersom foreldrene ikke ivaretar barnets personvern etter bestemmelsen, eksempelvis der en forelder deler svært personlige og sensitive personopplysninger i sosiale medier.

Utvalget skriver at bestemmelsen klargjør at handlinger som ellers ville være å anse som rettsstridige, ikke kan anses som lovlige selv om foreldrene har samtykket. Dette vil si at ulovlige brudd på barns personvern ikke blir lovlige ved at foreldrene påberoper seg foreldreansvaret, på samme måte som vold i oppdragelsesøyemed ikke er lovlig. Utvalget uttaler seg ikke om sammenhengen med personvernregelverket, for eksempel om dette innebærer at samtykket til deling av personopplysningene må anses å være ulovlig innhentet, slik at barnet vil kunne kreve sletting.

Datatilsynet er ikke tildelt kompetanse etter barneloven, men departementet legger til grunn at Datatilsynet kan benytte en ny bestemmelse som et tolkningsmoment i vurderingen av om personvernet til et barn er brutt. En bestemmelse som den foreslåtte vil kunne bidra til at det blir enklere for Datatilsynet å gå inn i disse sakene, altså der foreldrene mot barnets vilje publiserer bilder, film eller lydopptak på nett, for å gjøre nærmere vurderinger av aktuelle rettigheter, plikter og hensyn i konkrete saker.

6.8.5.3 Særskilt om personvernrettslig myndighetsalder

Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om å innføre en personvernrettslig myndighetsalder.

Utgangspunktet er at barn ikke har selvbestemmelsesrett i spørsmål om deling av personopplysninger. Dette følger av at de som hovedregel ikke kan foreta rettslige handlinger før de har fylt 18 år, jf. vergemålsloven § 9. I særlovgivningen er det likevel gitt noen aldersgrenser for når barn

kan samtykke til deling av personopplysninger. Barn på 13 år har rett til å samtykke til informasjonssamfunnstjenester (sosiale medier mv), jf. personopplysningsloven § 5. Regjeringen har varslet et forslag om å øke denne grensen til 15 år. Videre er det i helseregisterloven § 15 gitt egne aldersgrenser for barns samtykke til behandling av helseopplysninger, basert på den helserettslige myndighetsalderen på 12 og 16 år.

Ut over dette, er det ulike oppfatninger om hvorvidt deling av personopplysninger krever samtykke fra foreldrene. Barn har uansett rett til å medvirke i alle forhold som berører dem, og foreldre skal gi barn gradvis større selvbestemmelsesrett med alderen og frem til de fyller 18 år, jf. barneloven § 33. Utvalget har vist til at enkelte, herunder Åpenhetsutvalget, argumenterer for at barn allerede har en rett til å nekte foreldrene å dele personopplysninger om seg, og at denne kompetansen må inntre før selvbestemmelsesretten etter en individuell vurdering av barnets modenhet.

Barnelovutvalget foreslår å innføre en fast aldersgrense for personvernrettslig myndighetsalder, og de mener at barneloven skal regulere dette.

Regler om barns samtykkekompetanse må hvile på en avveining av barns beskyttelsesbehov og barns rett til selvbestemmelse. Retten til selvbestemmelse kan tale for faste aldersgrenser, hvor barn gis rett til å råde over egne personopplysninger fra en gitt alder. Et regelverk som er enkelt å anvende for ulike aktører som må ta stilling til barns samtykkekompetanse, taler i samme retning. Det er likevel noen utfordringer ved å innføre nye aldersgrenser.

Aldersgrensene for barns ulike samtykkekompetanser er i dag spredt ut over forskjellige lovverk og alderstrinn. Alderstrinnet 12 år er brukt i adopsjonsloven, 13 år i personopplysningsloven, 15 år i en rekke lover, herunder for utdanningsvalg og partsrettigheter i barnevernet, mens 12 eller 16 år er den helserettslige myndighetsalder. Manglende harmonisering av disse aldersgrensene kan være et problem blant annet fordi de kan tangere samme type situasjon. Å innføre en personvernrettslig aldersgrense kan i stedet for å virke klargjørende, heller gi opphav til flere spørsmål og dårlig sammenheng i regelverket. Etter departementets syn vil en regel om gradvis økt selvbestemmelsesrett, som uttrykkes mer konkret til behandling av personopplysninger, gi bedre samsvar med dagens regelverk.

Departementet mener at det er reell grunn til bekymring for at utvalgets forslag til 13-årsgrense, slik denne er utformet, i praksis vil svekke barns personvern. Departementet mener at dette hensynet bør få utslagsgivende vekt. Barn har ulik forståelse av ulike typer beslutninger og forståelsen øker med alderen. Barns behov for beskyttelse av sitt personvern tilsier at foreldrene fortsatt bør samtykke på vegne av barnet der det er snakk om personopplysninger av sensitiv karakter og hvor behandlingen kan utgjøre et stort inngrep i barnets personvern. Bestemmelsen bør derfor uttrykke at barn i personvernspørsmål skal ha gradvis økt selvbestemmelsesrett.

Dette betyr at barn under 18 år i utgangspunktet trenger samtykke fra foreldrene for å behandle personopplysninger. Unntak kan følge av lovbestemmelser som uttrykkelig sier at barn kan dele personopplysninger selv, for eksempel i personopplysningsloven § 5. Unntak kan også følge av lovbestemmelser som gir barnet rett til selvbestemmelse på et gitt alderstrinn og hvor deling av opplysninger er en naturlig følge av den retten barnet er gitt, f.eks. å dele visse opplysninger ved innmelding i en forening. I disse tilfellene har lovgiver uttrykkelig eller forutsetningsvis tatt stilling til at barn kan håndtere personopplysninger på egenhånd. Der det ikke er noen lovregulering, skal foreldrene bestemme, men de må ta hensyn til barnets gradvise selvbestemmelsesrett. Det må gjøres en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle. I forbindelse med sitt forslag til ny bestemmelse om medvirkning og selvbestemmelse har barnelovutvalget lagt til grunn at barnets gradvis økte selvbestemmelsesrett vil komme til uttrykk gjennom at barnet tar beslutninger innad, men at foreldrene fortsatt forestår signatur, samtykke og lignende utad. Departementet anser at en gradvis økt kompetanse til å samtykke til deling og behandling av personopplysninger bør håndteres på samme måte. En slik løsning vil også gi en mer praktikabel regel for de som skal innhente samtykke.

Når departementet ikke følger opp utvalgets forslag om personvernrettslig myndighetsalder, blir heller ikke forslaget om å spesifisere en 18-årsgrense for samtykke til deling av personopplysninger som nevnt i personvernforordningen artikkel 9 og 10, fulgt opp. I en utredning til Personvernkommisjonen har stipendiat Ingvild Ericson pekt på at aldersgrensen som er gitt i personvernforordningen artikkel 8 er avgrenset til å gjelde informasjonssamfunnstjenester, og at forordningen utover dette ikke gir noen aldersgrense for samtykkekompetanse. Ericson slutter av dette at det utenfor virkeområdet til personvernforordningen artikkel 8 nr. 1 er opp til nasjonal lovgivning å stille krav til rettslig handleevne. Departementets forslag til ny barnelov § 6-7 innfører ingen nye aldersgrenser.

6.8.5.4 Barns rett til å nekte foreldrene å dele personopplysninger

Utvalget har foreslått en bred bestemmelse om at «alle barn kan nekte foreldra å samtykkje til deling av personopplysningar». Departementet følger ikke opp forslaget om en generell nektelsesrett, men foreslår en mer avgrenset bestemmelse.

Utvalgets forslag får motstand i høringen, der flere høringsinstanser stiller spørsmål ved om ordlyden skal forstås så absolutt. De peker på at det vil være situasjoner der unntak kan være praktisk, og der bestemmelsen vil stå i et spenningsforhold til det overordnede hensynet til barnets beste. Dette kan for eksempel være ved medisinsk behandling eller ved kontakt med barnevernet. Andre mener det er positivt at barns nektelseskompetanse uansett alder står tydelig i loven. Redd Barna påpeker at også yngre barn vil være i stand til å gjøre seg opp en mening om deling, og denne meningen bør lyttes til og respekteres.

Det er uklart hva utvalget har ment skal være rekkevidden av bestemmelsen, som enkelte av høringsinstansene også har pekt på. Ordlyden kan tolkes slik at barnet har full vetorett ved foreldrenes deling av opplysninger, også i dialogen med offentlige myndigheter. Det kan neppe ha vært intensjonen til utvalget. Foreldre vil etter omstendighetene kunne ha både rett og plikt til å samtykke til deling av barnets personopplysninger, selv om barnet ikke ønsker det. Dette vil særlig gjelde yngre barn og i forbindelse med for eksempel helsetjenester eller overfor offentlige myndigheter. Etter departementets syn ville det være misvisende og uhensiktsmessig å lovfeste at «alle barn kan nekte foreldra å samtykkje til deling av personopplysningar», slik utvalget foreslår. Det kan hende at utvalget har ment at nektelsesretten skal gjelde der samtykke er behandlingsgrunnlag og der det ikke er snakk om å dele personopplysninger i rent personlige eller familiemessige aktiviteter, som faller utenfor personopplysningsloven § 2. Nektelsesretten vil i så fall få anvendelse for eksempel ved deling av barns personopplysninger i åpne forum i sosiale medier og til pressen.

Departementet deler imidlertid utvalgets oppfatning om at barn i mange situasjoner bør ha – og etter gjeldende rett *har* – en «vetorett» mot at foreldre samtykker på deres vegne til behandling av personopplysninger. Dette følger av rettsregler og avveininger som vanskelig lar seg sammenfatte så enkelt som utvalget har forsøkt å gjøre.

Åpenhetsutvalget har i NOU 2019: 10 *Åpenhet i grenseland – Bilder, film og lydopptak i helse- og omsorgstjenesten, barnevernet, skolen og barnehagen* punkt 6.3.5 lagt til grunn at en rett til å nekte publisering av bilder, film eller lydopptak på nett følger av gjeldende rett. Som følge av at barn utvikler seg raskt og kan endre mening, bør en nektelsesrett også gjelde tidligere publiserte personopplysninger på nett. Et bilde som tidligere ble publisert uten protester, kan for barnet oppleves ubehagelig på et senere tidspunkt. Selv om departementet ikke følger opp barnelovutvalgets forslag om en generell nektelsesrett, mener departementet det er riktig å presisere barns rett til å nekte publisering av bilder, film eller lydopptak. Departementet foreslår på denne bakgrunn en mer avgrenset bestemmelse om nektelseskompetanse enn hva utvalget foreslår.

Barns samtykkekompetanse på personvernfeltet er gjennomgått i en egen utredning til Personvernkommisjonen av stipendiat Ingvild Ericson. I sammenfatningen av samtykkekompetansen utenfor personvernforordningen artikkel 8 om informasjonssamfunnstjenester mv, heter det:

> «I sin utredning om ny barnelov tar Barnelovutvalget til orde for en mer helhetlig regulering av barns samtykkekompetanse, og det foreslås at «barn som har fylt 13 år, vel sjølv om det skal samtykkje til deling av personopplysningar.» Unntak foreslås for særlige kategorier personopplysninger, og det foreslås samtidig at alle barn skal kunne nekte foreldre «samtykkje til deling av personopplysningar.» Jeg mener en slik beslutningskompetanse anses å ligge innenfor det nasjonale handlingsrom – gitt tidligere vurderinger om at spørsmål om rettslig handleevne tilligger nasjonal lovgiver.»

Ericson mener dermed at personvernforordningen gir rom for å fastsette en nektelsesrett i den nasjonale lovgivningen, og departementet slutter seg til denne vurderingen. Når personvernforordningen gir rom for en slik generell nektelsesregel, vil det også måtte være rom for en mer avgrenset nektelsesrett.

7 Bosted og beslutningsmyndighet

7.1 Innledning

Dette kapittelet omhandler regler om hvor barnet skal bo og fordeling av beslutningsmyndighet mellom foreldre som ikke har bodd sammen eller som går fra hverandre. Se lovforslaget §§ 7-1 til 7-3.

Barnelovens regler om bosted er omtalt i punkt 7.7.2. Regelen om at foreldre står fritt til å avtale hvor barnet skal bo etter et samlivsbrudd videreføres, men det er foreslått å gi reglene om foreldres beslutningsmyndighet et eget navn og formulere myndigheten, som foreslås kalt «daglig myndighet», positivt. I dag har denne myndigheten, som følger med bostedet, ikke et eget navn, og er negativt formulert i loven: «Har foreldra felles foreldreansvar, men barnet bur fast saman med berre den eine, kan den andre ikkje setje seg mot at den barnet bur saman med, tek avgjerder som gjeld vesentlege sider av omsuta for barnet […]». Det foreslås videre at begge foreldre etter samlivsbrudd har daglig myndighet for felles barn med mindre annet avtales, og dette er omtalt i punkt 7.7.3. Til den daglige myndigheten ligger spørsmålet om flytting innenlands, og foreldre må etter forslaget som hovedregel bli enige om barnet skal flytte til en annen plass i landet. Dette er særlig omtalt i punkt 7.7.4. Videre er det omtalt i punkt 7.7.5 at det ikke lenger er krav om «særlige grunner» for at domstolen skal kunne fastsette delt bosted. Avslutningsvis omtales virkninger av endringene for foreldreavtaler, folkeregistrering, barnebidrag og ytelser i punkt 7.7.6.

Forslagene baserer seg i hovedsak på høringsnotat av 18. juni 2024, men med viktige justeringer og avklaringer.

7.2 Menneskerettslige rammer

De menneskerettslige forpliktelsene for bosted og beslutningsmyndighet følger av flere konstitusjonelle og folkerettslige kilder. Grunnloven § 104 første ledd andre punktum gjelder barnets rett til medbestemmelse. Det samme følger av barnekonvensjonen artikkel 12 og flere lovbestemmelser, blant annet barneloven § 31.

Prinsippet om barnets beste er nedfelt i Grunnloven § 104 andre ledd, og følger også av FNs barnekonvensjon artikkel 3 nr. 1. Det vises også til at EMD legger til grunn at barnets beste er et relevant hensyn i EMK artikkel 8, se blant annet *Neulinger og Shuruk mot Sveits*, nr. 41615/07 avsnitt 138 og *Strand Lobben med flere mot Norge*, nr. 37283/13 avsnitt 204. Hva som er det beste for barnet, må avgjøres konkret. EMD har gjort det klart at begrepet i utgangspunktet forutsetter at barnet opprettholder bånd til sin egen familie, samtidig som det er i barnets interesse at dets helse og utvikling blir ivaretatt. I tillegg innebærer prinsippet at praktiske og effektive prosessuelle garantier må være på plass for å sikre og gjennomføre det beste for barnet.

Grunnloven § 104 tredje ledd andre punktum gjelder statens plikt til å legge forholdene til rette for barnets utvikling, herunder sikre at barnet får den nødvendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet, fortrinnsvis i egen familie. Grunnloven § 102 beskytter retten som enhver har til respekt for sitt privat- og familieliv. Bestemmelsen er utformet etter mønster av blant annet EMK artikkel 8. Artikkel 8 inneholder også en plikt for myndighetene til å iverksette tiltak – herunder lovgivningstiltak – for å beskytte privatlivs- og familielivsinteresser, til en viss grad også for å beskytte individet mot inngrep i disse interessene som begås av andre privatpersoner. Bestemmelsen har dermed også betydning i forholdet mellom foreldre og barn i spørsmål om bosted. Barnets behov for et stabilt hjem som en plattform for livsutfoldelse inngår i dette, samtidig som det også er med på å ivareta barnets rett til utvikling slik barnekonvensjonen artikkel 6 forutsetter.

Det kan ellers vises til at artikkel 5 i syvende tilleggsprotokoll til EMK (EMK P7 artikkel 5) uttrykker:

> «Art 5. Likhet mellom ektefeller
>
> Ektefeller skal i sitt innbyrdes forhold og i forhold til sine barn ha like rettigheter og likt ansvar av privatrettslig art med hensyn til ekteskap, under ekteskapet og i tilfelle av oppløsning av ekteskapet. Denne artikkel skal ikke

hindre statene i å treffe de tiltak som er nødvendige av hensyn til barnas interesser.»

Bestemmelsen er begrenset til likhet mellom personer som er gift («ektefeller»), og formålet med den er å sikre likestilling mellom kjønnene på enkelte punkter. Den er et supplement til forbudet mot diskriminering som følger av EMK artikkel 8 sammenholdt med EMK artikkel 14. EMD har i praksis lagt til grunn at artikkel 5 pålegger staten en plikt til å ha tilfredsstillende rammer i lovgivningen for likestilling mellom ektefellene i sitt forhold til felles barn. Siste setning i bestemmelsen viser at hensynet til barnets interesser under enhver omstendighet må gå foran hensynet til likebehandling av ektefellene. Domstolspraksis fra EMD gir relativt vide rammer for lovgivers valg av tiltak om bosted, foreldreansvar, mv. Det kan også vises til barnekonvensjonen artikkel 18 om at begge foreldre har et felles ansvar for barnets oppdragelse og utvikling. Det vises for øvrig til den generelle omtalen av barns rettigheter i punkt 4.2.

7.3 Gjeldende rett

Bostedsbegrepet i barneloven og sammenhengen med annet regelverk

Fast bosted er et rettslig begrep i barneloven med et sammensatt innhold. Etter barneloven § 36 kan foreldre som ikke bor sammen, avtale at barnet skal *bo fast* hos begge eller hos en av dem. Når barnet bor fast hos begge foreldre, har barnet *delt fast bosted*, også kalt bare *delt bosted*. Det er ikke lovfestet hvor mye tid barnet skal tilbringe hos den eller de foreldrene det bor fast hos, men det heter i forarbeidene at delt bosted vil si at «barnet må tilbringe betydelig tid hos hver av foreldrene», jf. Prop. 161 L (2015–2016) punkt 7.10.3. Der barnet har fast bosted hos én av foreldrene, kan barnet likevel ha samvær med den andre opptil halvparten av tiden.

En helt sentral virkning av en avtale eller avgjørelse om fast bosted er at den er avgjørende for fordelingen av beslutningsmyndighet mellom foreldrene. Forelderen barnet bor fast hos, har større beslutningsmyndighet enn den andre. Dersom barnet har delt bosted, har foreldrene lik beslutningsmyndighet. Fordelingen av beslutningsmyndighet bestemmes også av om foreldrene har felles foreldreansvar og fordelingen av samvær. Departementet kommer nærmere inn på hvordan dette er regulert nedenfor.

Barnelovens bostedsbegrep henger sammen med, men er ikke det samme som, registrering av bostedsadresse i Folkeregisteret. Etter lov 9. desember 2016 nr. 88 om folkeregistrering (folkeregisterloven) § 5-1 skal en person registreres med bosted der vedkommende regelmessig tar sin døgnhvile. En person som tar sin døgnhvile skiftevis på to eller flere steder, registreres med bosted der vedkommende tar sin overveiende døgnhvile i løpet av enhver tolvmånedersperiode. Dette gjelder også barn som bor eller har samvær i hjemmet til begge foreldrene. Barnet skal ha bostedsadresse der barnet bor mest. I praksis vil dette være i hjemmet der barnet etter barneloven bor fast. Hvis barnet har delt bosted og bor like mye hos hver av foreldrene, må foreldrene normalt bli enige om hvor barnet skal ha bostedsadresse. Ved avtale eller avgjørelse om delt bosted kan den andre forelderens adresse også registreres på barnets blad i Folkeregisteret etter forskrift 14. juli 2017 nr. 1201 til folkeregisterloven (folkeregisterforskriften) § 3-1-1 første ledd bokstav d, men barnet kan bare ha én bostedsadresse (hovedadresse). Bostedsadressen er avgjørende blant annet for hvilken skolekrets barnet blir tilhørende.

Både barnelovens bostedsbegrep og registrert bostedsadresse i Folkeregisteret brukes i ulike sammenhenger for å avgjøre hvor barnet er bosatt. Blant annet gjelder dette ved utmåling av ytelser som den eller de som bor sammen med barnet, kan ha rett på.

Beslutningsnivåer og begreper

Det er tre nivåer av beslutningsmyndighet etter barneloven.

Foreldreansvar innebærer grunnleggende rettigheter og plikter overfor barnet. Etter norsk rett hører de viktigste juridiske avgjørelsene inn under foreldreansvaret, for eksempel utstedelse av pass, navnevalg og flytting utenlands. I barneloven er dette formulert som «avgjerder for barnet i personlege tilhøve», jf. barneloven § 30 første ledd andre punktum. Når det kreves samtykke fra den eller de med foreldreansvar, er i stor grad regulert i særlovgivningen.

Bostedsmyndighet er ikke et begrep i barneloven. Barneloven bestemmer imidlertid at den eller de barnet bor fast hos, etter lovens regler om fastsettelse av fast bosted, har myndighet til å ta «avgjerder som gjeld vesentlege sider av omsuta for barnet, m.a. spørsmålet om barnet skal vere i barnehage, kor i landet barnet skal bu og andre større avgjerder om dagleglivet», jf. barneloven § 37. Bostedsmyndighet er derfor knyttet til avgjørelser som handler om barnets dagligliv. Ved delt bosted har foreldrene denne myndigheten

sammen. I dag hører det inn under bostedsmyndigheten å avgjøre hvor i landet barnet skal bo. Det innebærer at foreldre som har delt bosted, må være enige dersom barnet skal flytte innenlands (over en avstand som vil påvirke utøvelsen av bostedsordningen). Spørsmålet om hvem som kan flytte med barnet innenlands henger derfor nært sammen med reglene om bosted og bostedsmyndighet.

Beslutningsmyndighet ved samvær er heller ikke et begrep som brukes i barneloven. Det er imidlertid slik at løpende praktiske spørsmål og rammer i hjemmet der barnet oppholder seg, for eksempel om måltider, påkledning, leggetider, omgang med venner og andre, oppfølging av skolearbeid og tilsyn og stell, håndteres av den av foreldrene som til enhver tid er sammen med barnet. I barneloven er dette formulert som «avgjerder som gjeld omsuta for barnet under samværet», jf. barneloven § 42 andre ledd andre punktum. Den som har barnet boende fast hos seg, har allerede slik myndighet i kraft av bostedsmyndigheten, mens bestemmelsen i barneloven § 42 gir den av foreldrene som har samvær, en viss myndighet til å håndtere den praktiske hverdagen med barnet under samværet. Ved samvær kan det likevel være begrensninger i forelderens beslutningsmyndighet som følge av formen for samvær.

Hovedregler om hvem som har hvilken myndighet

Alle foreldre har som utgangspunkt *felles foreldreansvar,* se omtale i punkt 6.4.

Foreldre står fritt til å avtale om barnet skal bo fast hos begge eller en av dem, jf. barneloven § 36 første ledd. Det foreligger ingen hovedregel i dag så lenge saken løses uten domstolsbehandling. Under arbeidet med Prop. 161 L (2015–2016) foreslo departementet å fremheve delt bosted som alternativ gjennom å endre rekkefølgen på bostedsalternativene i barneloven, noe som ble vedtatt.

Hva foreldrene avtaler om hvor barnet skal bo fast, er bestemmende for hvem som har *bostedsmyndighet*. Dersom barnet bor fast hos begge, slik at begge foreldre har bostedsmyndighet, er det ikke direkte regulert i loven hvordan beslutninger om barnet skal tas. Det fremgår av Ot.prp. nr. 56 (1996-97) at det hører til fast bosted å bestemme barnehage, flytting innenlands og større avgjørelser om dagliglivet. Det fremgår også her at «[h]vis barnet har delt bosted tas avgjørelsene av foreldrene i fellesskap». Dersom foreldrene ikke blir enige om hvor barnet skal bo fast, må retten avgjøre dette. Det må foreligge særlige grunner for at retten skal kunne bestemme at barnet skal bo fast hos begge. Rettens avgjørelse om fast bosted, blir bestemmende for spørsmålet om bostedsmyndighet.

Dersom foreldrene ikke har inngått noen avtale om barnets bosted, og det ikke er truffet midlertidig eller endelig avgjørelse om dette, er det ikke regulert i barneloven hvor barnet skal bo eller hvem som skal ha bostedsmyndighet. Dette vil i praksis avgjøres av hvordan foreldrene selv har organisert seg etter bruddet og eventuelt etter mekling. Barnet har i utgangspunktet rett til samvær med begge foreldre.

Beslutningsmyndighet ved samvær ligger hos den forelderen som barnet til enhver tid er sammen med. Foreldrene skal avtale omfanget av samvær ut fra hva de mener er best for barnet, jf. barneloven § 43 andre ledd første punktum. Ved domstolsbehandling fastsetter domstolen samvær på grunnlag av barnets beste, jf. barneloven § 48. Generelt sett skal det mye til for ikke å fastsette noe samvær. Beslutningsmyndigheten ved samvær påvirkes av eventuelle begrensninger i samværet gjennom fastsatt tilsyn mv. Se nærmere omtale i proposisjonens punkt 8.4 og 8.5.

7.4 Nordisk rett

Etter svensk rett kan foreldrene avtale at barnet skal bo hos en av dem eller begge. For å være bindende, må avtalen være skriftlig og godkjent av Socialnämnden. Hvis foreldrene har felles foreldreansvar kan domstolene også treffe avgjørelse om bosted, og denne kan gå ut på at barnet skal bo fast hos den ene av foreldrene eller vekselvis hos begge («växelsvis boende»). Barnets beste er avgjørende.

Svensk rett skiller ikke mellom foreldreansvar («vårdnad») og bostedsmyndighet. Vårdnaden tilsvarer langt på vei begge disse myndighetene, og foreldre som har felles vårdnad skal i utgangspunktet ta beslutninger sammen, så lenge de ikke er forhindret fra det. Den som til enhver tid er sammen med barnet, kan ta beslutninger om den daglige omsorgen alene (for eksempel om måltider og påkledning). Svensk rett skiller seg imidlertid fra norsk rett på et vesentlig punkt, nemlig at det bare er foreldre som er gift som har foreldreansvar (vårdnad) sammen. I Norge har nær sagt alle foreldre til barn født etter 1. januar 2020 felles foreldreansvar, også de som ikke bor sammen når barnet blir født. Avgjørelser om flytting ligger etter svensk rett under foreldreansvaret, slik at foreldre med felles foreldreansvar må

være enige for at barnet skal kunne flytte. Det er ikke egne lovbestemmelser om flytting.

Etter dansk rett kan foreldre med felles foreldreansvar avtale at barnet skal ha bopel hos en av dem. Inngår de ikke avtale om dette, anses barnet for å bo hos den forelder der barnet bor. Dersom foreldrene ikke blir enige, må familieretten treffe avgjørelse om at barnet skal ha bopel hos en av dem. Etter dansk rett kan den barnet har bopel hos, treffe avgjørelse om overordnede forhold i barnets daglige liv, herunder hvor i landet bopelen skal være. Det følger av forældreansvarsloven § 18 at en forelder som vil endre sin eller barnets bopel enten innenlands eller ut av landet, skal varsle den andre forelderen senest seks uker før flytting.

Etter finsk rett kan foreldre eller domstol avtale eller beslutte at barnet skal bo hos den ene av foreldrene eller «växelsvis» hos begge. Ved delt bosted skal domstolen fastsette vilkår. Finsk rett skiller heller ikke mellom foreldreansvar («vårdnad») og bostedsmyndighet. Avgjørelser om flytting ligger under foreldreansvaret, slik at foreldre må være enige for at barnet skal kunne flytte. Det er ikke egne lovbestemmelser om flytting.

Etter islandsk rett har den barnet bor sammen med myndighet til å ta de viktigste avgjørelsene om barnets dagligliv. Dette gjelder hvor i landet barnet skal bo, barnehage, alminnelige helsespørsmål og frittidsaktiviteter. Dersom barnet bor hos begge (delt bosted) skal foreldrene ta avgjørelsene sammen.

7.5 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn

Utvalgets forslag

I NOU 2020: 14 foreslår utvalget å videreføre at det skal være opp til foreldrene å avtale hvem barnet skal bo hos, etter at de har lyttet til barna og vektlagt deres mening. Dagens lovtekst ivaretar etter utvalgets mening denne avtalefriheten og presenterer to likestilte alternativer: at barnet skal bo fast hos en av foreldrene eller hos begge. Utvalget foreslår ingen endringer i lovens ordlyd, som benytter begrepet «bu fast» om barnets bosted, enten det er hos én av foreldrene eller begge. Etter utvalgets vurdering er det ikke grunnlag for å innføre et utgangspunkt om hvor barnet skal bo. En enighet mellom foreldrene og en tilpasset løsning for hver enkelt familie vil etter utvalgets syn være løsningen som er til det beste for barnet.

Slik utvalget leser forskningen på området, er det noen forutsetninger som øker sjansene for at delt fast bosted vil bli en vellykket løsning for barnet, herunder lavt konfliktnivå, godt samarbeid og bosted i nærheten av hverandre. Slik utvalget vurderer det, er det imidlertid ikke hensiktsmessig å skrive inn dette som vilkår for å inngå en avtale om delt fast bosted. Avtalene vil uansett ikke prøves, og det kan være vanskelig å vurdere skjønnsmessige kriterier.

Et samlet utvalg ønsker å opprettholde rettens adgang til å fastsette delt fast bosted. Utvalget mener at det ikke kan utelukkes at delt fast bosted er det beste for barnet, selv om det må antas at det er et relativt høyt konfliktnivå når barnets bosted blir gjenstand for behandling i retten.

Når det gjelder hvorvidt det skal gjelde et vilkår om særlige grunner for at retten skal kunne treffe avgjørelse om delt fast bosted, har utvalget delt seg i et flertall og et mindretall. Utvalgets flertall (fem medlemmer) foreslår å fjerne vilkåret og mener retten bør stå fritt til å avgjøre om barnet skal ha fast bosted hos den ene av foreldrene, eller om det skal være delt fast bosted. Slik flertallet ser det, vil barnets beste ivaretas best ved at det, på samme måte som for samvær og avgjørelse om foreldreansvaret, ikke oppstilles et krav om særlige grunner for en bestemt bostedsløsning (delt fast bosted). Utvalgets mindretall (tre medlemmer) mener at det fremdeles bør kreves «særlige grunner» for å fastsette delt fast bosted. Etter mindretallets mening krever delt fast bosted en høy grad av samarbeidsevne mellom foreldrene, all den tid alle beslutninger av vesentlig betydning som gjelder omsorgen for barnet, må tas av foreldrene i fellesskap. Utvalgets mindretall peker på at de foreldrene som bringer sak om barnets bosted inn for retten, ikke har klart å bli enige om bostedsordning utenrettslig, og samarbeidsforholdene vil derfor ofte allerede være utfordrende.

Når det gjelder retten til å flytte med barnet innenlands, foreslår utvalgets flertall en betydelig endring. Flytting innenlands er et spørsmål som etter gjeldende rett ligger til bostedsforelderen å avgjøre. Flertallet i utvalget (fem medlemmer) foreslår å endre loven slik at det blir en del av foreldreansvaret å bestemme hvor i landet barnet skal bo. Flertallet ser ikke at forskjellene mellom flytting innenlands og flytting utenlands er så store at det bør være ulike regler. Norge er et langstrakt land, og flytting innenlands kan medføre betydelige kostnader og utfordringer knyttet til gjennomføring av samvær. Dette kan gjøre det vanskelig for samværsforelderen å opprettholde kontakt med barnet. Flertallet legger opp til at lovens kriterium for hva som anses som en flytting som krever samtykke fra den andre foreldе-

ren (med foreldreansvar), skal være at flyttingen vesentlig påvirker samværs- og bostedsordning. Flertallet foreslår videre å beholde varslingsplikten ved flytting, men mener at den særskilte meklingsplikten ikke bør videreføres. Flertallets forslag må ses i sammenheng med at utvalget foreslår å reversere ordningen med felles foreldreansvar for alle. Utvalget går inn for at foreldre skal kunne reise sak om flytting med barnet innad i landet, på samme måte som det i dag er mulig å reise sak om flytting ut av landet. Utvalget er opptatt av at den foreslåtte endringen ikke skal føre til at det er færre barn som har foreldre med felles foreldreansvar, og dette gjør det nødvendig å innføre en adgang til å prøve flyttespørsmålet.

Utvalgets mindretall (tre medlemmer) mener at dagens rettstilstand bør videreføres, slik at kompetansen til å flytte med barnet innenlands fortsatt hører under bostedsmyndigheten. Mindretallet viser til at en nylig høring viste stor støtte for å beholde gjeldende rett med noen forsterkninger, og legger vekt på at det i noen tilfeller er nødvendig for bostedsforelderen å flytte. Mindretallet er enig i at flytting innenlands kan være inngripende, men mener at gjeldende varslings- og meklingsplikt, samt forslag om endringer i reisekostnader, vil avhjelpe situasjonen. Med flertallets forslag frykter mindretallet at det vil bli flere foreldre som ønsker foreldreansvaret alene. Etter mindretallets vurdering er det svært uheldig om et felles foreldreansvar begjæres oppløst fordi man ikke oppnår enighet om flytting innenlands.

Høringsinstansens syn

Flere høringsinstanser har uttalt seg om begrepet «fast bosted». Blant annet viser *Bufdir* i sitt høringssvar til en tilbakemelding fra Spisskompetansemiljøet for barn og unge i familievernet, som lyder slik (utdrag):

> «Vi erfarer at «fast bosted» er et begrep som skaper mye forvirring. Begrepet «bosted» i barnelovens betydning handler ikke om hvor mye tid barnet er hos hver av foreldrene, men om foreldrenes avgjørelsesmyndighet. Det er også forvirring knyttet til begrepet «delt bosted». Mange tror at dette betyr at barnet må bo 50/50 hos hver av foreldrene. Vi mener det er viktig at den nye barneloven gjør det enkelt for foreldre å forstå hva de gjør avtale om, og hva de ulike ordningene innebærer. Det må også være tydelig for foreldrene hva som handler om tidsfordeling, og hva som handler om avgjørelsesmyndighet.»

Foreningen 2 Foreldre har fremhevet følgende:

> ««Bosted» eller «fast bosted» i barnelovsammenheng er en juridisk konstruksjon som betyr bestemmelsesmyndighet. I dagligtalen betyr bosted et sted hvor man bor, oppholder seg mye, har sin døgnhvile. […] denne begrepsbruken skaper veldig mye forvirring blant dem som ikke er så innsatt i terminologien.»

Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) støtter å beholde ordlyden «bu fast» i lovens regulering av barnets bosted, men peker på behovet for tydelighet når det gjelder spørsmål om bosted og beslutningsmyndighet:

> «JURK stiller seg positive til at utvalget ikke foretar noen endringer i lovens ordlyd hva gjelder begrepet 'bu fast'. Som utvalget bemerker er det viktig å få frem distinksjonen mellom at det følger ulik myndighet til å treffe avgjørelser på vegne av barna basert på om forelderen har fast bosted for barnet eller samvær med barnet.»

Hovedinntrykket av høringen er at et flertall av de som uttaler seg om spørsmålet, støtter forslaget om å videreføre avtalefrihet for foreldrene uten en lovbestemt hovedregel om hvor barnet skal bo etter samlivsbrudd. Dette gjelder blant annet *Barneombudet, Bufdir, Folkehelseinstituttet, JURK, Likestillings- og diskrimineringsombudet, Statsforvalteren i Rogaland* og *UNICEF*. *Advokatforeningen* mener derimot at delt bosted bør være lovens hovedregel, men at foreldrene fremdeles skal ha avtalefrihet knyttet til valg av bostedsordning, som vil si at delt bosted blir ordningen dersom foreldrene ikke blir enige om noe annet. Enkelte interesseorganisasjoner som engasjerer seg på saksfeltet, har fremmet samme syn.

Når det gjelder forslaget om å fjerne vilkåret om «særlige grunner» for å fastsette delt bosted i domstolene, er høringsinstansene delte, men et flertall er kritiske. Dette gjelder *Agder tingrett, Barnas jurist, Drammen tingrett, Fellesorganisasjonen, Gruppen av eksterne meklere, JURK, NKVTS, Offentlige meklere, Oslo tingrett, Ringerike, Asker og Bærum tingrett, Trøndelag tingrett* og *Østre Innland tingrett*. Ved siden av argumentene utvalget selv har fremhevet, påpeker enkelte høringsinstanser at endringen kan være prosessdrivende fordi flere foreldre kan komme til å reise sak når terskelen for å få medhold i et krav om delt bosted senkes. Følgende høringsinstanser støtter flertallets forslag: *Advokatforeningen, Barneombudet, Bergen kommune, Bufdir, Follo tingrett, Likestil-*

lings- og diskrimineringsombudet, Likestillingssenteret, Mannsforum og *Nord-Troms* og *Senja tingrett*.

Høringsinstansene er delt i synet på utvalgets forslag om å legge retten til å flytte innenlands med barnet til foreldreansvaret. *Justis- og beredskapsdepartementet* etterlyser en menneskerettslig vurdering, og skriver blant annet at et så detaljert og omfattende inngrep i foreldrenes privatliv bør vurderes i lys av EMK artikkel 8 og hjemles tydeligere i lov eller forskrift. Flere høringsinstanser, blant annet *Agder tingrett, Barneombudet, Follo tingrett, Likestillings- og diskrimineringsombudet* og *Ringerike, Asker og Bærum tingrett* støtter forslaget om at foreldrene skal kunne reise egen sak for domstolen om innenlands flytting, på linje med det som i dag gjelder for utenlands flytting. De som er negative, blant annet *Gruppen av eksterne meklere, Oslo tingrett* og *Nord-Troms og Senja tingrett* mener at forslaget kan virke prosessdrivende. *Oslo tingrett* mener forslaget vil kunne medføre et «ikke ubetydelig antall rettssaker», da flytting innenlands forekommer langt hyppigere enn flytting utenlands. De påpeker at domstolene med dette forslaget vil måtte bevege seg inn på spørsmål som hører under den voksnes autonomi, og hvor det vil bli utfordrende å gjøre objektive vurderinger. Tingretten mener også det er en risiko for at avgjørelsene vil kunne oppfattes som moraliserende og tilfeldige.

7.6 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn

Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsnotatet 18. juni 2024 å skille mellom reguleringen av barnets fysiske bosted og fordelingen av beslutningsmyndighet mellom foreldrene, gjennom å gå bort fra begrepet «fast bosted» i barneloven. I stedet foreslo departementet å innføre en ny bestemmelse om «bostedsmyndigheten» og regulere fordelingen av tid med barnet gjennom bestemmelsene om samvær. Det vil si at tiden barnet tilbringer med hver av foreldrene anses som samvær, uavhengig av tidsfordelingen mellom dem.

Videre foreslo departementet at foreldre som utgangspunkt skal ha samme beslutningsmyndighet over barnet etter et samlivsbrudd. Dette for å legge til rette for at likestilte foreldreskap før et samlivsbrudd, kan videreføres etter bruddet. Forslaget innebærer at delt bosted blir lovens hovedregel for det som gjelder bostedsmyndigheten, forslagsvis kalt «foreldrefullmakt» i høringsnotatet. Foreldre må etter forslaget fortsatt avtale hvor mye barnet skal bo hos hver av dem eller hvor mye tid barnet skal tilbringe med hver av dem, og det foreslås ikke noen hovedregel om dette.

I forbindelse med forslaget drøftet departementet ulike alternativer til et nytt begrep for den beslutningsmyndigheten som i dag ligger hos de eller den barnet «bor fast» hos. Det ble tatt utgangspunkt i begrepet «foreldrefullmakt», men også andre alternativer ble omtalt, deriblant omsorgsfullmakt og barnefullmakt. Departementet presiserte i høringsnotatet at foreldrefullmakt til begge foreldre ikke innebærer at foreldre nødvendigvis må være positivt enige om alt.

Videre foreslo departementet å gi domstolene adgang til å fastsette delt foreldrefullmakt uten krav om at det foreligger «særlige grunner». Dette vil etter departementets vurdering i høringsnotatet bidra til at retten får større frihet til å fastsette løsninger til barnets beste. Departementet mente også at dette vil støtte opp under målet om likestilt foreldreskap, som er et punkt i Hurdalsplattformen.

Barnelovutvalgets forslag om å legge retten til å flytte med barnet innenlands til foreldreansvaret, ble ikke fulgt opp i høringsnotatet. Departementet foreslo at denne myndigheten fortsatt skal ligge til bostedsmyndigheten, slik at den eller de som har foreldrefullmakt, kan avgjøre om barnet skal flytte innenlands. Med departementets forslag som helhet ville foreldre som hovedregel ha foreldrefullmakten sammen etter samlivsbrudd, og dermed dele på «flyttemyndigheten» og dermed måtte være enige om flytting med barnet innenlands.

Departementet gir følgende problembeskrivelse i høringsnotatet:

> «*Interessekonflikter ved samlivsbrudd kan gå utover hensynet til barnets beste*
>
> Barneloven gir foreldrene frihet til å avtale bosteds- og samværsordning ut fra deres egne vurderinger av hva som er til det beste for barnet og familien. Foreldre som går fra hverandre vil, kanskje særlig i bruddfasen, kunne ha mindre tillit til hverandre. For foreldrene kan det oppleves som konfliktskapende og stigmatiserende at de som har bodd sammen med hverandre og barnet under samlivet, får ulik «status» som forelder etter samlivsbrudd. Det kan særlig gjelde i tilfeller der det avtales eller fastsettes fast bosted hos den ene og samvær med den andre. Likere beslutningsmyndighet kan for noen virke positivt på foreldresamarbeidet, som igjen kan støtte opp om barnets beste.

Interessekonflikter ved samlivsbrudd kan forsterkes av at foreldre som går fra hverandre, kan få dårligere økonomi. Ulike regelverk, for eksempel knyttet til stønader for enslige foreldre, kan også påvirke valg av løsninger og trekke foreldrenes interesser i ulik retning.

I situasjoner der én forelder ønsker fast bosted kun hos seg, og den andre ønsker delt bosted, kan eksempelvis regelverket bli satt på spissen. Domstolene fastsetter som hovedregel ikke delt bosted (grunnet kravet om særlige grunner, se punkt 5.6.6 nedenfor). Dette er kjent og kan påvirke partenes «forhandlingsposisjon» og skape et press for den som ønsker delt bosted om å akseptere en avtale som denne ikke ønsker og som eventuelt også etter dennes syn ikke er til det beste for barnet. Foreldrenes forhandlingsposisjoner kan også påvirkes, eller forsterkes, hvis foreldrene er i ulik økonomisk posisjon. Hvis den ene har rett på fri rettshjelp, kan det være enklere for denne å gå til retten, og hvis dette er i kombinasjon med ønske om fast bosted hos seg, så kan forhandlingsposisjonen til denne forelderen oppleves som sterk. Samme situasjon kan også oppstå hvis den ene forelderen har (langt) bedre økonomi enn den andre. Mannsutvalget uttaler også i NOU 2024: 8 *Likestillingens neste steg* følgende:

'Familievernkontorer beskriver at de i meklingen observerer en kjønnsubalanse, der menn opplever at de kan få maksimum 50 prosent av tiden med barnet, mens kvinner kan oppleve at de skal ha barnet minimum 50 prosent.'

Interessekonflikter mellom foreldrene som opprettholdes eller forsterkes over tid, kan gå utover hensynet til barnet på flere måter. Vi har kunnskap om at høyt konfliktnivå, særlig over tid, er skadelig for barn. En uavklart situasjon knyttet til bosted og samvær kan også bidra til uforutsigbarhet, praktiske problemer og svekkede foreldrefunksjoner og gå ut over foreldrenes omsorgsevner på kort og lang sikt. Konflikt og uenighet mellom foreldrene kan også føre til at kontakten mellom barnet og en av foreldrene begrenses eller brytes, uten at dette er til barnets beste.

Omfanget av denne typen tap av kontakt er ikke kjent, men vi har noe kunnskap som kan bidra til å belyse hvor mange det kan gjelde. Av samværs- og bostedsundersøkelsen (2020) kommer det frem at 12 prosent av foreldre som har gjennomgått samlivsbrudd, ikke har inngått en avtale om bosteds- og samværsordning. En relativt sett høy andel av foreldre som ikke har inngått en slik avtale med den andre forelderen, oppgir å ha lite eller ingen kontakt med barnet. Som nevnt i punkt 2.3.1, oppga 17 prosent av alle foreldre som svarte i SSBs bostedsog samværsundersøkelser både i 2012 og 2020, at de ser barna sine sjeldnere enn én gang i måneden. Som tidligere redegjort for sier dette likevel ikke i seg selv noe om årsakene bak eller omfanget av eventuelle negative konsekvenser for barnet. […]

Se også overordnet problembeskrivelse i punkt 2.2.1.

Systemet og begrepsbruken er vanskelig å forstå

Ulike erfaringer viser at barnelovens system for og begreper om beslutningsmyndighet, er vanskelige å forstå for de som skal bruke disse. Det gjelder også for yrkesutøvere som veileder foreldre. Lovens begrepsbruk er lite tilgjengelig. For eksempel er det ikke nødvendigvis lett forståelig at en avtale om hvor barnet skal «bo fast» har store konsekvenser for hva foreldrene kan bestemme om barnets liv. Bostedsmyndigheten, som er en sentral rettslig størrelse, har ikke et eget navn i loven, noe som fører til at det benyttes ulike uoffisielle begreper i praksis som kan oppleves forvirrende.

Telemarksforsking viser til dette i sin analyse av SSBs samværs- og bostedundersøkelse 2020. De finner at blant dem som svarer at barnet har delt bosted, er det 13 prosent som bor fast hos mor målt i antall overnattinger (mellom 19 og 31 overnattinger i måneden). De forklarer dette med at opplevelsen av bosted ikke er helt entydig, og det kan være andre elementer enn overnatting som gjør at noen foreldre oppgir det ene eller andre, for eksempel hvor involvert de er i barnets liv på andre måter. Det kan også henge sammen med avtalens definisjon av bosted eller folkeregistrert adresse. Telemarksforsking viser til at en motivasjon for å velge delt bosted, kan være at de da må være enige om avgjørelser om flytting innenlands.

Uklare begreper kan medføre at foreldre ikke blir kjent med mulighetene i loven for å avtale tilpassede løsninger, se nærmere om dette i punkt 5.6.1. Et vanskelig tilgjengelig regelverk kan derfor bidra til løsninger som er dårligere tilpasset det enkelte barnets behov. I noen tilfeller kan dette også forlenge eller forverre konflikter mellom foreldrene, for eksempel på grunn av uenighet om hva som er avtalt. Departementet mener det vil støtte best opp om barnets beste dersom det er enkelt for for-

eldrene å forstå og bruke regelverket, slik at det ligger til rette for at de kan komme frem til gode løsninger for barnet.

Regelverket kan skape motivasjonsfaktorer som ikke sammenfaller med hensynet til barnets beste

Hva som er best for barnet kan bli påvirket av foreldrenes ønsker og foretrukne løsninger. Samtidig kan regelverket skape ytre motivasjonsfaktorer for foreldrene som kan påvirke deres ønsker, for eksempel fordi regelverket medfører at én løsning er mer økonomisk gunstig enn en annen eller oppleves mer «rettferdig» for foreldrene. Departementet mener at motivasjonsfaktorer som kan komme i veien for foreldrenes frie vurderinger av barnets beste og skape konflikter mellom dem, bør begrenses i den grad det er mulig. Regelverket bør tilrettelegge for at barnets beste skal veie tyngst. Slike motivasjonsfaktorer kan skapes også av regelverk utenfor barneloven. Departementet peker derfor på sammenhengene med annet regelverk, både når det kommer til definisjoner og begrepsbruk og tilgangen på ytelser.

Barneloven legger ikke føringer på om barnet skal bo med den ene eller andre forelderen, men legger til foreldrene å enes om dette, med utgangspunkt i barnets beste. Samtidig er ikke barnets beste en objektiv størrelse, og ulike løsninger kan ivareta barnet på forskjellige, med likevel gode, måter. Foreldrene kan ha ulike oppfatninger om hva som er barnets beste og foreldrenes egne behov kan også spille inn.

Det er over (punkt 5.2.1) omtalt at foreldre som går fra hverandre kan oppleve en ny økonomisk situasjon og at dette kan påvirke deres ønsker, behov og forhandlingssituasjon. I en situasjonsbeskrivelse om foreldre som går fra hverandre er det også nødvendig å peke på betydningen av velferdsordninger. Departementet viser til at det er knyttet flere offentlige støtteordninger til foreldrerollen og tilgangen på familieytelser kan bli endret ved samlivsbrudd. For foreldre som bor alene med barn, gjelder også ulike særtillegg og – stønader. Ordningene ivaretar viktige hensyn, som å bidra til familieøkonomien for barnefamilier, forebygge at barn vokser opp i fattigdom og sikre gode oppvekstsvilkår. Samtidig kan ordningene i seg selv påvirke foreldres ønsker for og vurderinger av bostedsløsninger og samvær. Det er et spørsmål om denne typen økonomiske ordninger i noen tilfeller kan virke i motstrid til barnets beste. Departementet peker på at det kan være grunn til å se på hvordan annet regelverk kan påvirke situasjonen rundt samlivsbrudd, ettersom barnets beste skal veie tungt ved inngåelse av avtaler om barna. Endringene i barneloven som foreslås i punkt 5.6 med delt foreldrefullmakt etter samlivsbrudd, er ment å legge bedre til rette for likestilt foreldreskap og større fleksibilitet i avtaler mellom foreldre, og slik bidra til å motvirke uheldige tilpasninger som ikke er til barnets beste.

Departementet har sett nærmere på begrepsbruken i enkelte regelverk (barnetrygdloven, kontantstøtteloven og folketrygdloven). Departementet ser blant annet at ulike typer begreper og definisjoner benyttes. Eksempler er uttrykk som «enslig», «alene om omsorgen» og «den som har den daglige omsorgen». Regelverket praktiseres slik at det ofte kun ses hen til hvem som etter barneloven har «fast bosted» og/eller hvor barnet er folkeregistrert. Ved utmålingen av enkelte ytelser tas det også hensyn til omfanget av samvær, slik at tiden hver forelder tilbringer med barnet inngår i utmålingen. Barnets faste bosted etter barneloven er imidlertid en rettslig størrelse som sier like mye eller mer om fordelingen av beslutningsmyndighet mellom foreldrene som om hvor barnet bor. Om barnet har fast bosted eller «bare» samvær med en forelder, gir derfor ikke nødvendigvis informasjon om hvor vesentlig denne forelderen bidrar til barnets forsørgelse. Slike kriterier for ytelser og stønader i annet regelverk kan påvirke den situasjonen barneloven er ment å regulere relativt betydelig.

Departementet løfter derfor frem at begrepsbruken ikke er systematisk eller henger godt sammen. Det kan i seg selv skape utfordringer, selv om kriterier for ulike ytelser i seg selv kan være godt begrunnet.

Departementet mener det bør ses nærmere på sammenhengene i begrepsbruken, og hvordan, og om, rene juridiske rettigheter for foreldrene (etter barnelovens regler) kan eller bør danne utgangspunkt for utmåling av økonomiske ytelser. Departementet ser derfor at det fremover kan være grunn til å gjøre en vurdering av forholdet mellom foreldrenes rettslige status og konsekvenser for retten til ytelser etter ulike regelverk. Departementet mener likevel at endringer i barneloven ikke er avhengig av samtidige endringer i annet regelverk.»

Høringsinstansenes syn

Det er i all hovedsak støtte til at det fortsatt skal være slik at foreldre må avtale hvor mye barnet skal bo hos hver av dem, men noen uttaler at de ønsker en hovedregel om 50/50-fordeling. Dette gjelder særlig *BALANSE – Likestilling for menn* og noen privatpersoner.

Flere instanser støtter forslaget om en tydeligere definert beslutningsmyndighet, som *Barneombudet* og *Dommerforeningen ved fagutvalget for privatrett.* Barneombudet uttaler at de:

> «[...] støtter forslaget om å skille foreldres avgjørelsesmyndighet og hvor mye barnet fysisk oppholder seg hos hver av foreldrene. Vi deler oppfatningen om at dagens begreper i loven skaper forvirring og problemer for brukerne av loven, og at det er behov for å tydeliggjøre skillet mellom beslutningsmyndigheten og hvor barnet fysisk oppholder seg».

Flere mener at forslaget om å innføre et nytt begrep i loven, «foreldrefullmakt», aktualiserer behovet for å klargjøre hva som ligger til de ulike beslutningsnivåene. Flere har også synspunkter på begrepet, men ingen alternativer til begrep får bred støtte.

Om lag halvparten av de som uttaler seg, sier klart at de ikke støtter forslaget om en hovedregel om delt foreldrefullmakt. Noen av dem er positive til å skille myndighet fra bosted, mens andre ønsker å beholde fast bosted som rettslig størrelse, slik dette forstås i dag. Blant de som er negative er *Barneombudet, Faggruppen for barnerett ved UiO, Oslo tingrett* med flere tingretter/dommergrupper, *OsloMet, Redd Barna, Stine Sofies Stiftelse* og flere interesseorganisasjoner og privatpersoner. De fremhever særlig at forslaget vil kunne få negative konsekvenser for barn som er utsatt for vold eller annen risiko, og at dette ikke er tilstrekkelig utredet eller vektlagt. Flere mener for eksempel at forslaget vil gi en forelder som ikke bor med eller har liten kontakt med barnet, stor makt over den andre forelderen i spørsmål som gjelder barnets dagligliv. Flere stiller også spørsmål ved hvem som skal ha det avgjørende ordet dersom foreldrene er uenige. *RKBU-Vest* peker på at en lik beslutningsmyndighet vil kunne skape utfordringer for instanser og tjenester, slik som skole og helsetjenester, dersom foreldre ikke kan enes om eller forsøker å sabotere hverandre i spørsmål som angår barnet. De som støtter forslaget om en hovedregel om delt foreldrefullmakt, og at denne er skilt fra spørsmålet om bosted er blant annet *Advokatforeningen*, *Arbeids- og velferdsdirektoratet*, *Bufdir, Foreningen 2 Foreldre, Kirkens bymisjon, Landsgruppen av helsesykepleiere, Norsk Sykepleierforbund, Reform - ressurssenter for menn, Rådet for psykisk helse* og *Voksne for barn*. Arbeids- og velferdsdirektoratet uttaler at de ser at det vil være konfliktdempende å avtale hvor barnet skal bo og myndighetsfordeling hver for seg, og er enige i at foreldre med forslaget vil stå friere og kan velge det som er til barnets beste. Mange er positive til intensjonen bak forslaget, men savner en grundigere konsekvensvurdering eller ser behov for mulighet for unntak fra hovedregelen, særlig for de sakene som omhandler vold eller annen risiko. Dette gjelder blant annet *Barnesakkyndig kommisjon, FHI, Gruppen av eksterne meklere, Likestillings- og diskrimineringsombudet* og *RKBU-Vest.* RKBU-Vest uttaler:

> «Vi tror at dette vil kunne bidra til at flere barn opplever at begge foreldre har en aktiv rolle i deres liv etter foreldres samlivsbrudd. Etter vårt syn, innebærer en slik presisering i loven ikke at likestilling mellom foreldre skal vektlegges *fremfor* barnets beste – men heller øker muligheten til at barn får bedre tilgang til ressurser fra begge foreldre, spesielt når barnet bor mest hos en av dem.»

Når det gjelder adgangen til å sette vilkår for foreldrefullmakt, uttaler *Borgarting lagmannsrett* at det er fornuftig at domstolene utvikler hvilke vilkår som kan settes, men at det er hensiktsmessig om lovgiver gjennom forarbeidene gir visse føringer for hva slags vilkår som kan være aktuelle.

Skattedirektoratet og *Finansdepartementet* uttaler seg om registreringen av «delt foreldrefullmakt» i Folkeregisteret. Disse poengterer at forslaget vil kreve utvikling av tekniske løsninger som vil ta 1,5–2 år, og at det vil koste anslagsvis 22 mill. kroner i utvikling, og 6 mill. kroner i årlig drift. Anslagene er basert på det mest omfattende alternativet til løsning i høringsnotatet, og de andre alternative måtene å registrere dette på, er ikke omtalt av Skattedirektoratet. *Husbanken* uttaler seg om konsekvensene forslaget vil ha for bostøtte, og uttaler at de legger til grunn at forslaget ikke vil ha noen innvirkning for retten til bostøtte for foreldre med samme beslutningsmyndighet gitt at det er registrert i Folkeregisteret at barnet har to adresser. Imidlertid mener Husbanken at det kan tenkes at omfanget av saker dette gjelder vil kunne øke. *Arbeids- og velferdsdirektoratet* peker på at endringer i begrepsbruken i barneloven må innarbeides i annet lovverk for å unngå

utilsiktede konsekvenser. *Helsedirektoratet* uttaler at endringen som er foreslått vil kunne få betydning for helselovgivningen, og viser til pasient- og brukerrettighetsloven § 4-4.

Forslaget om å fjerne «særlige grunner» som vilkår for at domstolene skal kunne fastsette delt «foreldrefullmakt», ble hørt på nytt idet departementet som nevnt over foreslo endringer i bostedsbegrepet. Forslaget får støtte fra blant annet *Advokatforeningen, Bufdir, Dommerforeningens fagutvalg for privatrett* og *Mannsforum*. Forslaget tilsvarer i utgangspunktet forslaget fra barnelovutvalgets flertall. *Gruppen av eksterne meklere* uttalte seg kritisk til forslaget under høringen av NOU 2020: 14, men støtter nå forslaget om å fjerne vilkåret om «særlige grunner» for å fastsette delt «foreldrefullmakt» som en del av det helhetlige forslaget i høringsnotatet (det vil si under nye forutsetninger). Høringsinstansen foreslår å presisere nærmere at domstolene må vurdere samarbeidsforholdene mellom foreldrene når det skal avgjøres om foreldrene skal ha delt beslutningsmyndighet. Dette vil kunne gi mekleren større anledning til å veilede foreldre i meklingsrommet. *JURK* uttaler som tidligere at de er kritiske til forslaget. *OsloMet* og *Mira-Senteret*, som ikke uttalte seg (om dette) i høringen av NOU 2020: 14, er også negative. Samlet sett fremstår likevel motstanden mot forslaget om å fjerne «særlige grunner» mindre enn motstanden mot det tilsvarende forslaget i NOU 2020: 14.

I spørsmålet om flytting med barnet er høringsinstansene delt, og innspillene er tett koblet til forslaget om delt foreldrefullmakt som hovedregel. De som ikke støtter en slik hovedregel, gjør det blant annet fordi de ikke ønsker en hovedregel om at foreldre etter samlivsbrudd deler «flyttemyndigheten», slik det er ved delt bosted i dag. De som uttaler seg i denne retning er blant annet *Krisesentersekretariatet, Nordland KrF, Norske Kvinners Sanitetsforening*, *Oslo tingrett* og *Stine Sofies Stiftelse*. Det pekes på at en forelder kan ha gode grunner til å flytte med barnet, og at særlig voldsutsatte vil få det vanskeligere dersom det er krav om enighet for å kunne flytte vekk med barnet for beskyttelse.

Noen ser positivt på forslaget i høringsnotatet, og viser til at barn har rett til kontakt med begge foreldre, og derfor bør foreldre være enige om flytting med barnet. Dette gjelder blant annet, *Barnesakkyndig kommisjon, Bufdir* og *Gruppen av eksterne meklere*. *Barneombudet* skriver at de erfarer at flytting er en av de mest omstridte faktorene i bostedsmyndigheten, og at de på bakgrunn av sin erfaring med temaet mener det er behov for tiltak som kan bidra til å hindre flyttinger som ikke er til det beste for barnet. Ombudet mener at foreldrene må bli enige om flytting som påvirker samværet mellom barn og den andre forelderen.

Noen mener det er bra at flytting ikke legges til foreldreansvaret, som *Kripos*, mens andre mener at det burde legges dit, som *Foreningen 2 Foreldre*. Noen påpeker at flytting ved selvtekt undergraver regelverket. *Forandringsfabrikken* ønsker å legge til i loven at barnet selv må ønske å flytte.

7.7 Departementets vurdering

7.7.1 Behovet for og formålet med nye regler

Foranledningen til at departementet gjorde nye vurderinger av reglene om bosted i barneloven i etterkant av høringen av NOU 2020: 14, var blant annet innspill fra høringsinstanser. Se omtale i punkt 7.5. Se også omtale av øvrig bakgrunn i punkt 2.1, blant annet Hurdalsplattformens punkt om likestilt foreldreskap og om å vurdere delt bosted som hovedregel i ny barnelov.

Det grunnleggende hensynet bak de nye reglene om bosted og beslutningsmyndighet er barnets beste, og en god balansering av de ulike menneskerettighetene som gjør seg gjeldende. Det er viktig å sikre barnets rett til kontakt med og omsorg fra begge foreldre og legge til rette for barnets rett til medvirkning i eget liv. Reglene bidrar til oppfyllelse av Norges menneskerettslige forpliktelser, herunder barnets og forelders rett til å bevare familielivet når foreldrene flytter fra hverandre. Det vil normalt være til barnets beste at begge foreldre i større grad kan ta beslutninger som er viktige for barnets dagligliv. At barnet har to foreldre som kan ta initiativ og følge opp barnet i barnehage, skole og på fritiden vil ofte være et gode for barnet.

Det samlede forslaget som legges frem, vektlegger tungt hensynet til forebygging av konflikt. Se nærmere i punkt 3.4. Det er i lovforslaget tatt hensyn til at konflikt er skadelig for barn, og at konflikt derfor bør forebygges der dette er mulig. Foreldre er ofte i en livskrise ved samlivsbrudd, på det tidspunktet de skal inngå avtaler om barna. På dette tidspunktet er det avgjørende at hver av foreldrene kan ivareta barnet best mulig. Departementet har som mål at flere foreldre opplever et lavere konfliktnivå. At foreldre får et rettslig likestilt utgangspunkt til å ivareta barnet, at konflikttemaet avgrenses og fleksibiliteten blir større for avtaleinngåelser, kan påvirke antall avtaleinngåelser og hva som er konflikttemaet. Departementet har som mål at flere foreldre som opplever at konflik-

ten er middels (20 prosent) ved inngang til mekling, fremover vil vurdere konflikten som lav. Det er også et mål at flere som anser konflikten som høy, fremover vil anse denne som middels. Ny regulering i barneloven skal legge til rette for dette, både gjennom en presisering av omsorgsplikten samt innretning på meklingsordningen der barnet får en tydeligere plass og stemme. Departementets ansvar for dette saksfeltet er helhetlig, og følges opp gjennom det videre arbeidet med meklingsordningen og ny lov om familieverntjenesten. Det må legges til rette for flere avtaler og bedre håndtering av saker i mekling, innenfor ulike konflikt- og risikonivå, slik at sakene håndteres på egnet måte, og slik at færre saker som kunne vært løst på lavere nivå, tas til domstolen.

Mange foreldre klarer å finne gode løsninger på egen hånd. For denne gruppen vil endrede hovedregler i barneloven ha mindre betydning. Når det gjelder foreldre med høyt konfliktnivå og saker med risiko, kan endringene ha noe betydning. Målet med forslaget er at det skal bli færre foreldre som melder om høykonflikt ved inngang til mekling, at de fanges opp i meklingen og får bedre hjelp. Noen saker bør fortsatt håndteres i domstolen. Det avsies dom i 37 prosent av sakene i domstolen, resten forlikes eller trekkes. Flere av de sakene som forlikes eller trekkes kunne vært løst før eller under mekling, og før saken gikk til domstolen. Det er i dag om lag 20 prosent av sakene som mekles i familievernet hvor det rapporteres om middels konfliktnivå. Det er særlig for denne gruppen forslaget kan ha verdi – som et bidrag til å dempe konflikter og trygge foreldrene ved inngang til mekling, og kanskje enda viktigere rydde konflikttemaer av veien. Departementet legger stor vekt på tilbakemeldingene fra Bufdir, Gruppen av eksterne meklere og Arbeids- og velferdsdirektoratet, som er tett på den klare majoriteten av saker som løses utenfor domstolen. Støtten fra Advokatforeningen, som representerer en yrkesgruppe som også er tett på konfliktene, har også blitt tillagt vekt.

Gjeldende regler tar ikke i tilstrekkelig grad hensyn til dagens samfunnsforhold, der utgangspunktet er at begge foreldre er og forventes å være deltakende og ansvarlige omsorgspersoner for barna sine. Dette gjelder mens foreldre bor sammen, og bør i større grad også hensyntas etter samlivsbrudd. Mannsutvalget viser i NOU 2024: 8 til at det er høy oppslutning om at menn og kvinner bør være likestilte omsorgspersoner i familien. De viser videre til at menn gjennom de siste tiårene har økt tiden de bruker på husholds- og omsorgsarbeid, samtidig som menn fortsatt bruker mindre tid på dette enn kvinner. De viser også til at etter samlivsbrudd er det flere mødre enn fedre som har mye tid med barna. I sine høringsinnspill har blant annet *Foreningen 2 Foreldre* og *Reform – ressurssenter for menn* gitt tilbakemelding om at de opplever en uoverensstemmelse mellom opplevelsen mange foreldre har av å være likestilte omsorgspersoner for barnet, og mangelen på anerkjennelse av dette i lovens bestemmelser som gjelder etter et samlivsbrudd. Dette kan forsterke fokuset på foreldrenes rettslige stilling som foreldre og ta oppmerksomhet bort fra barnets behov. *RKBU Vest* har i sitt høringsinnspill vist til forskning som peker på at lik beslutningsmyndighet kan ha en tydelig signalverdi for alle parter om at begge foreldre er viktige og har ansvar for barnets utvikling, og at dette i seg selv kan fremme samarbeid og være konfliktdempende. Departementet mener det er i tråd med samfunnsutviklingen at foreldrene får et likestilt utgangspunkt når de skal gjøre avtaler om hvor barnet skal bo og om begge skal ha daglig myndighet, eller bare en av dem. Dette er nærmere omtalt i punkt 7.7.3. Departementet viser videre til at forslaget vil gjøre det vanskeligere å tape beslutningsmyndigheten utilsiktet.

Det vil fortsatt være avtalefrihet om hvor barnet skal bo og om fordeling av myndighet mellom foreldrene. Lovens regler om bosted og myndighet vil gi foreldre mulighet til og ansvar for å finne løsninger som er godt egnet for sitt barn og sin familie. Stadig flere avtaler delt bosted etter samlivsbrudd 25 prosent i 2012, 43 prosent i 2020. Utviklingen går altså i retning mer likestilte foreldre. Hos resten har barnet bosted hos enten mor eller far, i 2020 var det henholdsvis 49 og 8 prosent. Der barnet bor hos én av foreldrene, bor altså klart flest, 86 prosent, hos mor, mens 14 prosent bor hos far.

Departementet viser til at høringsinstansene var delt når det gjelder forslagene om bosted og beslutningsmyndighet. Departementet tar innspillene som har kommet frem i høringen på alvor og har presisert forslaget for å imøtekomme innvendinger om uklarheter og at forslaget vil kunne virke konfliktdrivende. Det er normalt ingen motstrid mellom hensynet til barnets beste og å sikre barnets rett til kontakt med og omsorg fra begge foreldrene. Ved motstrid vil hensynet til barnets beste være det grunnleggende hensynet, jf. lovforslaget § 1-1. I saker der det er risiko for vold eller annen risiko, som høyt konfliktnivå, er det behov for egne og treffsikre regler for å beskytte disse barna. De overordnede reglene om bosted og

beslutningsmyndighet må bidra til dette, samtidig som det er behov for spesialregler for å gi utsatte barn nødvendig beskyttelse. Dette drøftes nedenfor i punkt 7.7.3. Erfaringer fra sakene som i dag er til mekling og erfaringer fra foreldretvister i domstolene er viktige innspill for å belyse hvordan dagens regelverk fungerer. Departementets forslag har som mål å avgrense konflikttemaene, ved at det gis nye rammer ved avtaleinngåelse (hovedregel om daglig myndighet ved samlivsbrudd), og å forebygge bedre slik at konflikt dempes og færre foreldre opplever at de må reise sak for domstolen for å få til en god løsning for sitt barn.

Bestemmelsene om bosted og beslutningsmyndighet bygger fortsatt på det privatrettslige utgangspunktet om avtalefrihet for foreldre. Både foreldre og domstoler har plikt til å hensynta barnets rettigheter når de benytter seg av fleksibiliteten i loven. Dette gjelder både etter dagens lov og forslaget til ny lov. Barns rett til å bli hørt er grunnleggende i den forbindelse, og innebærer blant annet at det enkelte barn skal kunne medvirke i spørsmål om personlige forhold. Foreldre skal gi barnet tilpasset informasjon og lytte til barnets mening før de inngår en foreldreavtale eller på andre måter tar beslutninger om hvordan barnets hverdag skal organiseres. Det er stort behov for å lytte til barnet når det skal avtales hvor barnet skal bo, fordi dette handler om viktige rammer rundt barnets liv, som vil ha stor betydning for barnets livskvalitet og utvikling. Det er presisert i lovforslaget § 10-1 at foreldre skal sørge for at barnet skal få ytret meningen sin fritt i forbindelse med avtaler foreldrene inngår. Barnets mening skal vektlegges etter alder og modenhet, jf. også lovforslaget § 1-2. Departementet viser for øvrig til punkt 4.6 om barns rettigheter og punkt 6.5 om foreldreansvaret. Se også punkt 2.4 om kunnskap og forskning.

Departementet mener dagens regler ikke legger godt nok til rette for at foreldre skal kunne inngå individuelt tilpassede avtaler. Fordi barneloven påvirker familielivet til mange familier og griper inn i menneskers mest personlige forhold, er det helt sentralt at reglene er både enkle å forstå og fleksible. Høringene av barnelovutvalgets forslag og forslagene i høringsnotatet viser at begrepet «fast bosted» og betydningen av dette for fordelingen av beslutningsmyndighet mellom foreldrene, oppleves som vanskelig tilgjengelig for mange. Blant annet har *Dommerforeningen ved fagutvalget for privatrett* vært positive til en klargjøring av begrepene og støttet at regelverket utformes slik at foreldre i størst mulig grad kan ta avgjørelser på bakgrunn av det de mener vil være til det beste for barnet. Tydelige regler bidrar til å sikre forutsigbare og bedre løsninger for barnet, samt forebygge at usikkerhet og misforståelser om regler virker konfliktdrivende. Fleksibilitet for familiene bidrar til å ivareta barnets rett til medvirkning og gjøre det enklere å finne løsninger tilpasset det enkelte barn og den enkelte familie.

På denne bakgrunn mener departementet at det er behov for endringer i barnelovens regler om bosted og beslutningsmyndighet. Reglene må sees i sammenheng med forslaget om en ny samarbeidsbestemmelse i § 6-4 andre ledd og omsorgsplikten etter § 6-4 første ledd, som også fremhever at hva som er best for barnet kan endre seg gjennom oppveksten. Forslaget departementet legger frem innebærer rettsutvikling. Departementet vil derfor særlig følge med på og evaluere om forslaget virker etter sin hensikt.

7.7.2 Avtalefrihet om hvor barnet skal bo

Departementet følger opp utvalgets forslag og forslaget i høringsnotatet om å videreføre gjeldende rett om at foreldrene kan avtale om barnet skal bo hos begge eller hos en av dem. Det rettslige innholdet i begrepet «bosted» vil imidlertid få et annet innhold i ny lov, ettersom departementet følger opp forslaget i høringsnotatet om å regulere myndigheten i en egen bestemmelse, se punkt 7.7.3. Departementet følger ikke opp forslaget i høringsnotatet om at tiden barnet bor hos eller tilbringer med hver av foreldrene, skal reguleres etter reglene om samvær. Departementet har etter en nærmere vurdering kommet til at det er mest hensiktsmessig å ha en egen bestemmelse om barnets «bosted». Departementet viser særlig til at barnets bosted har rettslig betydning i mange sammenhenger, blant annet for rett til ytelser som Arbeids- og velferdsetaten forvalter og for registrering i Folkeregisteret.

Departementet har vurdert om delt bosted, i betydningen av hvor barnet fysisk skal bo, skal være lovens hovedregel. Departementet viser til at et slikt forslag tidligere har blitt hørt. Høringen ga sterk motstand mot forslaget om en slik hovedregel. En rekke høringsinstanser mente at delt bosted krever et godt foreldresamarbeid for å fungere godt for barnet, og vil være en belastende ordning for familien dersom samarbeidet er dårlig. Det ble pekt på at det derfor ikke er en ordning som uten videre egner seg for foreldre som ikke selv kommer til enighet. Noen høringsinstanser anså også forslaget som preget av foreldrenes «rett» til barnet, fremfor hensynet til barnets beste. Som følge av høringen var det den gang

ikke grunnlag for å følge opp alternativet om delt bosted som hovedregel. Se nærmere omtale i Prop. 161 L (2015–2016) kapittel 7. Barnelovutvalget foreslo heller ikke delt bosted som ny hovedregel, og høringen ga ikke departementet grunn til å gå videre med et slikt forslag. Departementet mener at hvor barnet fysisk skal bo, bør basere seg på en konkret vurdering av hva som er til det enkelte barnets beste, der departementet legger stor vekt på at barnet må ha reell rett til medvirkning, og ikke bør følge av en hovedregel. Departementet viser til at en avgjørelse om hvor barnet skal bo vil ha stor betydning for barnets livskvalitet og utvikling, og at det derfor er viktig at barnet lyttes til og at barnets mening vektlegges etter alder og modenhet, jf. lovforslaget § 1-2.

Departementet mener forslaget om en hovedregel om daglig myndighet for begge foreldrene etter samlivsbrudd legger bedre til rette for at foreldre kan inngå gode avtaler om bosted uten å måtte hensynta hvem som samtidig vil få myndighet til å bestemme flytting innenlands.

Barnelovutvalget har foreslått å stramme inn rammene for hva som regnes som delt bosted, gjennom å innføre et krav om at barnet bor minst en tredjedel av tiden hos hver av foreldrene ved delt bosted. Dette vil fjerne muligheten til å avtale delt bosted dersom barnet skal bo mer enn to tredjedeler av tiden hos en av foreldrene, enten fast eller for en periode. Departementet ønsker ikke å fjerne denne muligheten, og mener tvert imot at fleksibiliteten i loven bør beholdes og også utvides. Barnet kan bo mest hos den ene, og likevel ha delt bosted etter avtale mellom foreldrene. Tidsfordelingen vil også kunne variere over tid, ut fra barnets beste og foreldrenes behov. Departementet viser til at barn som vokser opp med foreldre som ikke bor sammen, ofte fremhever muligheten for fleksibilitet og tilpasninger etter eget ønske og behov som viktig (FHI, *Samværs- og bostedsordninger etter samlivsbrudd – Betydninger for barn og unge*, 2022). Departementet mener også at høringsinstansenes erfaringer samlet sett tilsier at det er behov for større fleksibilitet enn det gjeldende rett legger opp til. Departementets lovforslag legger bedre til rette for at foreldrene (eventuelt domstolen) kan velge mellom flere typer løsninger enn det loven åpner for i dag. Rommet for å «skreddersy» ordninger blir større. Dette er i tråd med konklusjonen i FHI-rapporten nevnt over, om at det ikke er grunnlag for å anbefale én bostedsordning fremfor en annen, uten å ta utgangspunkt i den enkelte familie. Behovet for fleksible løsninger kan oppstå i flere situasjoner og endre seg gjennom barnets liv. Foreldre som går gjennom et samlivsbrudd mens barnet er lite, vil i noen tilfeller ønske at barnet ikke skal flytte jevnlig mellom dem i løpet av de første årene, men kan likevel ønske å ha lik myndighet og etter hvert avtale en jevnere tidsfordeling. Ungdommer kan selv ønske å bo mer av tiden i ett hjem, uten at det nødvendigvis er riktig å endre fordelingen av beslutningsmyndighet mellom foreldrene. Det kan også tenkes tilfeller der den ene forelderen er en god omsorgsperson, men er syk eller er i en livssituasjon hvor vedkommende selv ikke er hjemme, eller ikke har kapasitet til å bo sammen med barnet eller kan tilby barnet et «hjem».

Enkelte høringsinstanser, herunder *Oslo tingrett*, har pekt på at fleksible ordninger er mulig også i dag, dersom foreldrene er enige om det. Departementet er enig i at det også i dag er mulig å finne slike løsninger innenfor gjeldende regelverk. Foreldre kan for eksempel avtale delt bosted med en skjev tidsfordeling, i kombinasjon med tilpassede løsninger for betaling av barnebidrag mv. Det er også fullt mulig å avtale fast bosted hos én av foreldrene, samtidig som foreldrene i praksis velger å ta viktige beslutninger om barnets dagligliv i fellesskap. Departementet mener likevel at denne typen løsninger er for vanskelig tilgjengelige for de fleste foreldre, og at barnelovens regler bør endres for å legge bedre til rette for slike løsninger mer generelt. Departementet viser i den anledning til at barnelovens regler, selv om de er fravikelige, må antas å kunne ha en normdannende effekt. Departementet mener gjeldende rett ikke i tilstrekkelig grad tilbyr gode rammer for foreldre som er enige på enkelte punkter, men hvor det likevel kan utvikle seg varige konflikter dersom foreldrene ikke gis gode rammer og tilstrekkelig fleksibilitet til å komme frem til en løsning som begge kan leve med over tid. Det bør tas hensyn til at også mindre alvorlige konflikter (enn høykonflikt) kan gå utover barnet og barnets behov for trygghet, særlig dersom konflikten utvikler seg og pågår over lang tid. Derfor er gode regler som virker forebyggende, viktig. Departementet anerkjenner at tydeligere og mer fleksible regler om bosted og beslutningsmyndighet i liten grad vil løse de mest alvorlige konfliktene og hindre at disse kommer for domstolene. Enkelte saker, for eksempel der det er påstander om vold, er det også særlig grunn til å behandle i rettssystemet, av hensyn til partene og tryggheten for barnet. Se nærmere omtale i punkt 7.7.3 og 8.5.

Grensen mot reglene om samvær får etter forslaget et mindre tydelig skille når det blir større fleksibilitet for foreldre til å velge løsninger. Det vil blant annet være mulig å avtale at én forelder

skal ha samvær og daglig myndighet. Valg om delt bosted eller samvær kan imidlertid ha betydning etter andre regelverk, blant annet reglene om offentlig fastsettelse av barnebidrag.

I den nye barneloven er det ikke behov for en skarp definisjon av hva som regnes som «delt bosted», blant annet fordi det er avtalefrihet på dette punktet. Behovet for en nedre grense for når det er aktuelt å tale om at barnet har delt bosted kan imidlertid være til stede ved utforming av og praksis etter annet regelverk som bygger på barneloven. Andre lover viser i mindre grad til delt bosted som utgangspunkt for regulering av rettigheter til foreldre, men for eksempel inneholder regelverket for barnetrygd, kontantstøtte og bostøtte særlige regler for delt bosted. Det er flere bestemmelser som gir rettigheter til forelder der barnet kun bor hos én, og dette uttrykkes på forskjellige måter i regelverk som lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd (folketrygdloven). Det kan være ulike hensyn som gjør seg gjeldende i ulike regelverk, eksempelvis når det gjelder rett til ulike typer ytelser. Departementet viser til at delt bosted verken etter gjeldende barnelov eller lovforslaget sier noe om tidsfordelingen mellom foreldrene, og dermed heller ikke noe om fordeling av omsorgs- eller forsørgelsesbyrden mellom foreldrene. Departementet viser blant annet til at det ved offentlig utmåling av barnebidrag tas utgangspunkt i at foreldrene har omtrent lik forsørgelsesbyrde ved delt bosted. Dette gjelder selv om foreldrene har avtalt at barnet skal ha delt bosted, men bo mest hos én av foreldrene. Dette er også en problemstilling etter gjeldende rett, og departementet vil se på om forslaget forsterker problemstillingen og om det kan aktualisere et behov for endringer i reguleringen av bidrag ved delt bosted. Departementet mener at annet regelverk som bygger på barneloven bør definere hva som ligger i begrepet bosted utfra de hensyn som foreligger på det enkelte område, og ut fra overordnede samfunnshensyn. Departementet viser for øvrig til kapittel 16 om økonomiske og administrative konsekvenser av forslaget og til punkt 7.7.6.

7.7.3 Hovedregel om daglig myndighet etter samlivsbrudd

7.7.3.1 Innretning og formålet med forslaget

Departementet følger i hovedsak opp forslaget i høringsnotatet om å gjøre daglig myndighet (i høringsnotatet kalt «foreldrefullmakt») til hovedregelen for begge foreldre etter samlivsbrudd. Omtalen av forslaget er presisert på en rekke punkter, sammenlignet med høringsnotatet.

Flere begrep ble hørt, i tillegg til «foreldrefullmakt»: «Omsorgsfullmakt, barnefullmakt, bostedsfullmakt, alminnelig beslutningsmyndighet, daglig beslutningsmyndighet, allmenn beslutningsmyndighet, regulær beslutningsmyndighet, ordinær beslutningsmyndighet.» Departementet mener begrepet «daglig myndighet» peker seg ut som det beste alternativet etter høringen, og går videre med dette begrepet. Departementet viser til at begrepet «myndighet» formidler at foreldre kan ta beslutninger, og ved å fremheve at det er tale om «daglig» myndighet sier loven noe om hvilken type beslutninger det gjelder.

Innholdet i myndigheten, som i gjeldende lov ligger til den eller de barnet bor hos, videreføres. Myndigheten til å beslutte flytting innenlands foreslås inntatt i en egen bestemmelse for å tydeliggjøre at beslutning om slik flytting ligger til daglig myndighet, se omtale i punkt 7.7.4. Forslaget innebærer at foreldre ikke mister daglig myndighet over barnet etter samlivsbrudd, herunder retten til å være med å bestemme hvor i landet barnet skal bo, med mindre noe annet avtales eller fastsettes. De beslutningene som ligger til daglig myndighet, er beslutninger som foreldre som bor sammen kan ta alene. Departementet foreslår å lovfeste at flytting med barnet til en annen plass i landet, krever enighet der begge har daglig myndighet. Utover dette kan foreldrene ta beslutninger hver for seg, på samme måte som under samlivet. Se likevel nedenfor om informasjon og samarbeid. Det innføres således ingen ny myndighet for foreldre, men myndigheten (som i dag følger av bosted) vil etter forslaget gjelde alle foreldre som går fra hverandre, uavhengig av om de velger bosted hos begge eller bosted hos en og samvær med den andre.

Departementet viser til at flere høringsinstanser mener det er behov for en klargjøring av hva som ligger til myndigheten. Departementet viser til at dette er en videreføring av innholdet i den myndigheten som i dag ligger til den eller de som barnet bor hos. De sentrale beslutningene som ligger til myndigheten dreier seg om hvor i landet barnet skal bo, samt beslutninger knyttet til skole, barnehage og fritidsaktiviteter. Eksempler på beslutninger dette kan gjelde, er innmelding i en idrettsforening og oppfølging av dette, valg av barnehage, deltakelse på et skolearrangement, samtykke til deling av bilder på barnehagens nettside eller signering på informasjon fra skolen. Det er ikke mulig eller ønskelig å angi innholdet i myndigheten uttømmende, og det må i utgangspunk-

tet vurderes konkret om beslutningen hører til den daglige myndigheten eller om den ligger til foreldreansvaret jf. lovforslaget § 6-5. Betydningen vil først og fremst være om det er krav om enighet om beslutningen eller ikke, da beslutninger under foreldreansvaret krever at foreldrene i utgangspunktet tar avgjørelsene sammen. Flere av beslutningene som hører under foreldreansvaret som krever begges samtykke, er regulert i særlovgivningen, som statsborgerloven, passloven og navneloven.

I høringen av departementets forslag har instansene vært delt i spørsmålet om å innføre en hovedregel. Som begrunnelse for forslaget departementet nå legger frem, vises det særlig til barnets rett til omsorg fra og kontakt med begge foreldre, og at å legge til rette for et likestilt utgangspunkt for foreldre etter samlivsbrudd, antas å styrke ivaretakelsen av disse rettighetene. Reglene i barneloven om barnets bosted og foreldrenes beslutningsmyndighet påvirker en stor og bred gruppe familier i Norge. De fleste barn ønsker og trenger begge foreldre i livet sitt, og det vil som regel være et gode for barnet at begge foreldrene har den myndigheten som trengs til å kunne følge opp barnet i hverdagen når det gjelder barnehage, skole og fritidsaktiviteter. Departementet viser særlig til betydningen flytting til en annen plass i landet kan ha for barnet og den andre forelderen, og at flere foreldre enn i dag bør sikres en medbestemmelse i spørsmålet om barnet skal flytte innenlands. Dette gjelder ikke minst i Norge, med store reiseavstander som kan gjøre samvær vanskelig og kostbart. Flytting kan bety at samvær blir vanskelig eller umulig. Barnet kan miste ikke bare kontakt med en forelder, men også andre søsken, besteforelder og annen slekt. Flytting påvirker også barnets liv i barnehage, skole og barnets fritid. Flytting bør derfor være del av daglig myndighet, og ikke reguleres isolert. Dersom uenighet om flytting fører til en foreldretvistsak for domstolen, er det viktig at domstolen vurderer bredden i saken, og ser beslutningene under daglig myndighet i sammenheng og under ett. Samtidig skal barn beskyttes mot mangelfull omsorg og omsorgssvikt, og konsekvensene den nye hovedregelen vil ha for saker med vold og annen risiko er særskilt omtalt under.

Departementet legger vekt på at en hovedregel om daglig myndighet gir foreldre som har bodd sammen et likestilt utgangspunkt ved samlivsbrudd, der foreldre skal avtale hvordan de skal organisere familielivet med felles barn når foreldrene flytter fra hverandre. Det å ha et likestilt utgangspunkt, der begge stiller likt, bøter på enkelte uheldige praksiser etter dagens lov. I mangel av en avtale, vil det etter gjeldende lov kunne være slik at den forelderen som etter bruddet blir boende med barnet eller flytter med barnet, også har bosted etter barneloven og dermed daglig myndighet, inkludert retten til å bestemme hvor i landet barnet skal bo. Forelder som ved samlivsbrudd flytter ut fra felles hjem uten barnet, og uten en avtale om barnet, vil dermed miste beslutningsmyndighet. Dette kan være tilsiktet eller utilsiktet. Når dette er utilsiktet, kan det være vanskelig for en forelder å få inngått en avtale om bosted og beslutningsmyndighet i ettertid, dersom den andre ikke går med på det. Departementet viser videre til at forslaget vil gjøre det vanskeligere å tape beslutningsmyndigheten utilsiktet, herunder retten til å være med å bestemme om barnet skal flytte til et annet sted i landet. Det er også departementets erfaring at mange foreldre opplever at dagens regelverk ikke samsvarer med deres alminnelige rettsfølelse og oppfatning av hva som er en rimelig regulering av dette i dagens samfunn, der kvinner og menn forventes å være likestilte under samlivet.

Departementet følger ikke opp forslaget fra høringsnotatet om å regulere daglig myndighet for alle foreldre. Det sentrale med bestemmelsen er å gi en hovedregel om at foreldre som har bodd sammen etter barnet ble født, og som forutsettes å ha hatt et familieliv hvor begge foreldre har besluttet de viktigste sidene ved barnets dagligliv, kan fortsette med dette etter et samlivsbrudd med mindre annet avtales.

Departementet mener at dagens regelverk kan virke konfliktskapende, se særlig sitat fra høringsnotatet i punkt 7.6. Det er ulike syn i høringen på om forslaget departementet nå legger frem om regulering av bosted og daglig myndighet vil virke konfliktdempende eller konflikteskalerende. Departementet har lagt betydelig vekt på at departementets fagdirektorater, Bufdir og Arbeids- og velferdsdirektoratet, som har særlig erfaring med å møte foreldre etter samlivsbrudd gjennom mekling og bidragsfastsetting, mener forslaget vil kunne være konfliktdempende. Det vises også til at *RKBU Vest* i sitt høringssvar har vist til at lik beslutningsmyndighet kan signalisere at begge foreldre har ansvar for barnets utvikling, og at dette kan fremme samarbeid og være konfliktdempende. Departementet viser også til at forslaget inngår som en del av ny barnelov hvor det foreslås flere grep for å minske konfliktnivået mellom foreldrene, se proposisjonens punkt 3.4.

En stor gruppe foreldre klarer å finne gode løsninger på egen hånd. For disse har hovedreg-

lene i barneloven mindre betydning. Det samme gjelder foreldre med et svært høyt konfliktnivå. De vil fortsatt trenge hjelp fra domstolen til å finne løsninger.

For mange foreldre er det imidlertid slik at det første de må forhandle om etter et samlivsbrudd, er hvilken rolle de skal ha videre i barnas liv. Det som bør og skal være en samtale om hva som er best for barna fremover, kan bli en drakamp om egen foreldrerolle og mulighet til å være involvert i viktige deler av barnas liv. Departementet mener dette utgangspunktet er konfliktdrivende.

Med forslaget om daglig myndighet til begge foreldre ved samlivsbrudd vil mulige konflikttemaer begrenses, særlig i en tidlig fase etter bruddet. Flere spørsmål om fordeling av myndighet vil etter forslaget være avklart, slik at det er færre spørsmål foreldrene må ta stilling til i en sårbar fase etter et samlivsbrudd. Det kan være enklere å finne en praktisk løsning til det beste for barnet når en avtale om bosted ikke også medfører tap av myndighet. Fokuset kan vendes fra frykt for tap av myndighet og framtidig mulighet til deltakelse i barnets liv, til å finne løsninger som er best for barnet – ved samlivsbruddet og på sikt. Barn som vokser opp med foreldre som ikke bor sammen, fremhever ofte muligheten for fleksibilitet og tilpasninger etter eget ønske og behov som viktig (FHI, *Samværs- og bostedsordninger etter samlivsbrudd – Betydninger for barn og unge*, 2022). Forslaget kan etter departementets syn gi et bedre utgangspunkt for samarbeid fra start av etter samlivsbruddet. Det kan forhindre at foreldre havner i konflikt om beslutningsmyndigheten allerede før foreldresamarbeidet har kommet i gang, og det kan forhindre at saker med et middels konfliktnivå eskalerer til et høyere konfliktnivå.

Ved et samlivsbrudd skal barnet høres og barnets synspunkter vektlegges, både i mekling og i foreldrenes egne beslutninger og avtaler. Det kan være til barnets beste at også barnet får færre konflikttemaer som det kan føle press til å mene noe om, når barnet allerede er i en sårbar situasjon i forbindelse med samlivsbruddet.

Det er i dag lovfestet at foreldre som har felles foreldreansvar, må være enige om avgjørelser som ligger til foreldreansvaret, jf. barneloven § 30. Et krav om enighet er ikke lovfestet for beslutninger som ligger til delt bosted, men er forutsatt i Ot.prp. nr. 56 (1996–97). Departementet mener at et generelt krav om enighet er uheldig og ikke bør videreføres i ny lov, og følger derfor opp høringsnotatet på dette punktet. Departementet viser til at både høringen og forskning (Telemarksforskning, *Samarbeid og konflikter mellom foreldre som bor hver for seg*, TF-rapport nr. 719, 2023) viser at uenighet om de daglige reglene for barn er en faktor som i størst grad ser ut til å fremme konflikt. Et krav om enighet kan være krevende for foreldresamarbeidet, og departementet ser ikke bort fra at en forutsetning om enighet om daglige beslutninger kan ha vært et hinder for flere avtaler om delt bosted etter dagens lov. Dette innebærer at hver av foreldrene i stor grad kan følge opp barnet i det daglige hver for seg. Dette blir langt på vei tilsvarende som for gifte og samboende foreldre. Enkelte beslutninger kan imidlertid få så stor betydning for barnet og foreldrene at det kreves enighet. Dersom det er behov for at begge foreldre aktivt samtykker ved konkrete beslutninger, bør dette fremgå tydelig av barneloven (slik som ved flytting innenlands) eller særlovgivningen.

Når begge foreldrene får myndighet til å ta beslutninger er det viktig at foreldrenes beslutninger ikke virker mot hverandre. De beslutningene som ligger til daglig myndighet (innmelding i fritidsaktivitet m.m.) krever at man som forelder tilbringer tid sammen med barnet som gjør at man kommer i posisjon til å ta slike beslutninger. En forelder med svært begrenset samvær vil ofte ikke være nok til stede i barnets liv til at det vil være særlig aktuelt å ta de beslutningene som kun krever én forelders samtykke. En naturlig konsekvens av dette blir at den forelderen som er mest sammen med barnet de facto vil ta flere beslutninger, både gjennom den myndigheten som følger av å være sammen med barnet og gjennom å være i posisjon til å ta og følge opp de fleste viktige beslutninger om barnets dagligliv. Departementet understreker at beslutningsmyndighet til begge foreldre ikke vil passe for alle, og viser til at det fortsatt vil være avtalefrihet.

Foreldre må ved utøvelse av myndigheten ta i betraktning at de ikke kan forplikte den andre til å følge opp beslutninger (økonomisk eller på annen måte). Dersom en beslutning krever at begge foreldrene bidrar, bør foreldrene ta beslutningen i fellesskap. Både foreldre som bor sammen og foreldre som ikke bor sammen kan være uenige om konkrete beslutninger som ligger til foreldreansvar, bosted (daglig myndighet) eller samvær. Foreldre har selv ansvar for å forsøke å finne frem til løsninger, hvor barnet skal få medvirke, jf. lovforslaget § 10-1. Foreldrene skal så langt det er mulig samarbeide om å ivareta hensynet til barnet, og bør derfor holde hverandre informert og forsøke å bli enige om beslutninger der det er behov for det, for eksempel dersom barnet skal delta på en aktivitet som krever at begge foreldre må medvirke til gjen-

nomføringen. Det vises for øvrig til omtalen av samarbeidsbestemmelsen under foreldreansvaret i punkt 6.5. Av hensyn til barnet, er det viktig at den ene forelderen ikke stenger for beslutninger som er viktige for barnets dagligliv og utfoldelse. Det kan for eksempel handle om at barnet får delta på en fritidsaktivitet eller et skolearrangement. Om foreldrene ikke blir enige og strever med foreldresamarbeidet, kan de søke bistand hos familievernet. Ved uenighet om flytting har foreldrene en rett til mekling hos familievernet, jf. § 10-2 tredje ledd. I ytterste konsekvens er det mulig å reise foreldretvistsak for domstolen om hvem som skal ha daglig myndighet.

7.7.3.2 Konsekvenser for saker med høyt konfliktnivå, vold eller annen risiko

Flere høringsinstanser er negative til en hovedregel om daglig myndighet til begge foreldre etter samlivsbrudd. Av disse peker de fleste på at konsekvensene for barn som opplever høy konflikt mellom foreldrene eller vold og annen risiko, og situasjonen for foreldre utsatt for vold fra den andre forelderen, ikke er godt nok utredet og ivaretatt. Det er nokså bred støtte til intensjonen i forslaget om å likestille foreldrene rettslig som utgangspunkt ved samlivsbrudd, men flere instanser som støtter denne intensjonen, mener at innretningen som ble foreslått i høringsnotatet, er for usikker og innebærer for stor risiko for negative konsekvenser.

Som nevnt tar departementet innvendingene som har kommet frem i høringen på alvor og har presisert forslaget for å imøtekomme innvendinger om uklarheter og om at forslaget vil kunne virke konfliktdrivende, og har også forsøkt å fremstille forslaget på en tydeligere måte. Departementet mener at presiseringene kan bidra til å dempe konflikter. Se omtale i punkt 7.7.3.1. Departementet viser til at barnelovens regler om bosted og beslutningsmyndighet gjelder en stor og bred gruppe barn og familier. Samtidig skal regelverket ivareta særlig sårbare og risikoutsatte barn, og departementet har vurdert dette, også i lys av høringen. Barns helse og utvikling kan være utsatt både i saker med høyt konfliktnivå mellom foreldrene og i saker med påstand om vold, overgrep eller annen risiko. Departementet viser til at reglene om bosted og beslutningsmyndighet må utformes ut fra en vurdering av hva som overordnet sett er til det beste for barn flest, og slik at det setter flest mulig foreldre i stand til å finne løsninger selv. Det er foreldrene selv som er nærmest til å vurdere sitt barns behov, og hvilke løsninger som best ivaretar barnets helse, livskvalitet og utvikling. Det er også disse som etter lovens forslag skal vurdere om barnets behov endrer seg med alder og modenhet, og om det er behov for å gjøre endringer i det som er avtalt. I saker der det er risiko for barnets helse eller utvikling, må myndighetene sørge for beskyttelse av barnet gjennom egnede tiltak.

Departementet understreker at dagens regler hvor foreldre har frihet til å inngå avtaler om bosted og myndighet, i seg selv ikke gir tilstrekkelig trygghet i saker med risiko. I slike tilfeller bør det offentlige inn i saken for å vurdere barnets og familiens situasjon – som familievern, helsestasjon, barnevern eller politi – etter sakens alvorlighetsgrad. Er saken alvorlig, er det viktig at myndighetene kommer tidlig inn. Dette er noe departementet vil se på også i arbeidet med meklingsforskrift og ny lov om familieverntjenesten. Der slike saker håndteres rent privatrettslig, mellom foreldre, kan det være flere forhold som gjør at barnets trygghet ikke ivaretas. I enkelte tilfeller kan det være et spørsmål om barnet ikke har det trygt hos noen av foreldrene. I andre tilfeller kan en forelder som har utøvd kontroll over den andre forelderen og barnet i samlivet, være mer ressurssterk enn den andre forelderen og utnytte dette for å beholde myndighet over barnet.

Departementet mener at en hovedregel om daglig myndighet ikke vil medføre større risiko for barn i familier med høy konflikt eller vold enn dagens regler, og viser også til nye bestemmelser for økt beskyttelse av barn mot vold og overgrep. Departementet vil understreke at forslaget om daglig myndighet ikke er ment som et tiltak for å forebygge de mest alvorlige sakene, se omtale i punkt 3.3. Det kan likevel ikke utelukkes at å legge bedre til rette for at foreldre blir mer likestilt etter samlivsbrudd i enkelte tilfeller kan forebygge større konflikter, og gi barnet en bedre omsorgssituasjon samlet sett. Departementet legger til at det kan ha negative konsekvenser for sårbare barn dersom lovgiver legger opp til at barn skal beskyttes gjennom regler som er for generelle til å passe for deres situasjon.

Sårbare barn trenger særskilt beskyttelse. Departementet mener at for de tilfellene der det er særskilt problematikk som kan gå ut over barnet, er det regelverk og systemer som skal legge til rette for håndtering av dette, til barnets beste. Det er avgjørende at disse sakene fanges opp i tide, og fortrinnsvis før et brudd hvor risikoen for vold øker. Departementet viser til at det årlig er om lag 21 000 meklinger, hvorav om lag 1/3 kategoriseres som risiko- eller høykonfliktsaker utfra

det foreldrene selv opplyser om grad av konflikt ved inntak til mekling. Familievernet har tilbud om mekling i inntil 7 timer, og foreldrene kan få tilbud om familieterapi og foreldreveiledning også utover dette. Det er viktig at meklere fanger opp saker som trenger særlig oppfølging, og melder videre til barnevern eller politi der dette er nødvendig. Det er spesialregler i barneloven for hvordan foreldretvistsaker skal behandles i domstolen, herunder en rekke bestemmelser som har til hensikt å ivareta barns rett til beskyttelse mot vold og annen risiko. Det gjelder blant annet rettens plikt til å treffe midlertidig avgjørelse etter krav fra en part, rettens ansvar for et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag og adgang til å pålegge samvær med offentlig tilsyn. Departementet vil ha høy oppmerksomhet på denne utfordringen videre, og vil ha stor nytte av mekleres og tingrettenes erfaring i det videre arbeidet med bedre beskyttelse av barn. Det legges imidlertid til at lovgivningen generelt og barneloven spesielt utgjør en begrenset del av myndighetenes innsats for å beskytte barn, der det forebyggende arbeidet i politiet, barnevernet og helsetjenestene er helt sentralt.

Samlet sett mener departementet at forslaget om å innføre en hovedregel om daglig myndighet vil være til det beste for barna som blir berørt, på gruppenivå. Endringen vil styrke ivaretakelsen av barns rettigheter gjennom å legge bedre til rette for fortsatt utøvelse av omsorg fra begge foreldre etter samlivsbrudd. Forslaget inngår i et helhetlig lovforslag der tiltakene for beskyttelse av barn og forebygging av foreldrekonflikter styrkes. Departementet viser særlig til omtalen i proposisjonens punkt 3.3 om beskyttelse av barn, punkt 3.4 om forebygging av konflikt, kapittel 4 om barns rettigheter, punkt 8.4 om samværsfastsettelse og punkt 8.5 om beskyttelse av barn mot vold eller overgrep ved samvær. Departementet mener ny lov ivaretar og balanserer en rekke tungtveiende hensyn som drar i ulike retninger, og som høringen av høringsnotatet har bidratt til å belyse. Departementet understreker at forslaget ivaretar Norges menneskerettslige forpliktelser, herunder barnets og forelders rett til å bevare familielivet ved samlivsbrudd. Det arbeides parallelt med ny lov om familieverntjenesten og en ny forskrift om mekling må på plass før endringer i barneloven kan tre i kraft. Det vil her ses på bedre informasjon til foreldre i forkant av mekling, bedre innretning av meklingsordningen og tiltak for å fange opp risikosaker og få disse videre til egnet håndtering i barnevern og politi. Departementet mener det er særlig viktig å følge påvirkningen det foreslåtte regelverket vil ha for barn i risiko- og høykonfliktsaker, og viser til at departementet vil evaluere regelverket.

7.7.4 Flytting med barnet innenlands

Departementet følger opp forslaget i høringsnotatet om at avgjørelser om flytting med barnet innenlands skal ligge til den daglige myndigheten.

Etter gjeldende rett ligger beslutningsmyndigheten til å avgjøre hvor i landet barnet skal bo til den eller de barnet bor fast med. Departementets forslag om å regulere beslutningsmyndigheten uavhengig av barnets fysiske bosted og innføre en hovedregel om daglig myndighet etter samlivsbrudd, vil føre til at flere foreldre enn i dag vil måtte bli enige før en av dem kan flytte til et annet sted i landet med barnet. Departementet mener dette vil legge bedre til rette for at barn og foreldre kan bevare sitt familieliv når foreldrene går fra hverandre. Dette vil styrke barns rett til kontakt med og omsorg fra begge foreldre. Foreldrene må innrette seg på at de etter et samlivsbrudd ikke uten videre kan flytte med barnet langt unna den andre forelderen, slik at barn og foreldres rett til familieliv respekteres.

Departementet har vurdert forslaget fra flertallet i barnelovutvalget (og fra mannsutvalget) om å legge retten til å ta avgjørelser om hvor i landet barnet skal bo til foreldreansvaret. Barnelovutvalget foreslo også adgang til å reise egen sak om flytting innenlands. Departementet vurderer barnelovutvalgets forslag som langt mer vidtgående enn departementets forslag om en hovedregel om daglig myndighet etter samlivsbrudd, der beslutningen om flytting innenlands inngår. Departementet viser til at utvalgets forslag ville innebære at nesten alle foreldre får delt myndighet om flytting innenlands, som følge av hovedregelen om delt foreldreansvar. Videre mener departementet at det mangler en vurdering av Grunnloven § 106, som gir rett til bevegelsesfrihet innenfor rikets grenser og rett til fritt å velge sitt bosted. Utvalget har heller ikke sett hen til andre regelverk som kan få betydning for dette spørsmålet, for eksempel reglene om mobilitet i arbeidslivet for å ha rett til stønader fra Arbeids- og velferdsetaten.

Departementet deler utvalgets bekymring for at flyttinger med barnet innenlands i mange tilfeller kan gå ut over hensynet til samlet foreldrekontakt. At barnet flytter uten at foreldrene er enige om det, kan også forlenge eller forverre konflikter mellom foreldrene. Forslaget om daglig myndighet som hovedregel etter samlivsbrudd er ment som et tiltak som kan bøte på blant annet disse

problemene, samtidig som forslaget i mindre grad enn barnelovutvalgets griper inn i bevegelsesfriheten til foreldre som i praksis er alene med barnet (og likevel har felles foreldreansvar). Departementet mener at den helhetlige løsningen departementet foreslår, er bedre egnet til å ivareta barnets beste, og vil være mer forholdsmessig enn barnelovutvalgets forslag, og derfor står seg bedre opp mot andre regler og rettigheter.

Departementet erfarer at mange konflikter oppstår eller eskalerer når spørsmålet om flytting aktualiseres. Det kan virke noe konfliktdempende dersom flere foreldre må forsøke å bli enige om hvorvidt barnet skal flytte før flyttingen faktisk gjennomføres, fremfor i forbindelse med eller etter at barnet har flyttet. Departementet viser til at foreldre må mekle ved flytting dersom én krever det, jf. lovforslaget § 7-3 tredje ledd. Det er krav om meklingsattest før de kan reise foreldretvistsak om daglig myndighet, jf. lovforslaget § 12-2.

Departementet mener også at det vil være mer i tråd med alminnelig rettsfølelse å legge til rette for at foreldre som har bodd sammen med barnet under foreldrenes samliv, som utgangspunkt tar del i å bestemme om barnet skal flytte til et annet sted i landet. Departementet viser til at en forelder som etter gjeldende lov har omfattende samvær ikke har medbestemmelsesrett i spørsmålet om hvor i landet barnet skal bo. En flytting vil kunne begrense den reelle muligheten for samvær, både på grunn av reiseavstand og kostnadene det medfører. Flere høringsinstanser er imot forslaget om en hovedregel om at foreldre som har bodd sammen må bli enige om flytting innenlands. Noen er bekymret for at en slik endring skal gjøre det vanskeligere for foreldre å flytte med barnet til et annet sted i landet når hensikten er å beskytte barnet fra vold og overgrep utøvd av den andre forelderen.

Departementet vurderer at endringen som foreslås ikke betyr noen svekkelse av barns rettsvern, og at barnelovens system og regler samlet sett gir god beskyttelse av barn mot vold og overgrep, innenfor lovens virkeområde. I enkelte tilfeller kan foreldre som utøver vold, ha avtalt eller fastsatt delt bosted. Barnet kan også ha bosted hos en voldsutøver. Barna dette gjelder blir ikke i dag beskyttet av reglene om flytting. Dersom foreldrene ikke har inngått en avtale om barnets bosted, kan retten til å flytte i praksis bli utøvet av en forelder som tar seg til rette, ofte den forelderen som bor på samme folkeregistrerte adresse som barnet og som i praksis kan melde flytting for barnet (forutsatt at vilkårene for flyttemelding i folkeregisterforskriften § 6-5-1 er oppfylt, se også Folkeregisterhåndboken kommentar til § 6-5-1). Det er ingen garantier for at det er denne forelderen som er best i stand til å beskytte barnet.

Departementet viser videre til at en flytting i seg selv ikke innebærer endringer i en avtalt eller fastsatt samværsrett. Selv om omfanget av samvær i praksis ofte vil bli mindre ved en flytting, behøver det ikke å bli det. I noen tilfeller kan økt reisetid også medføre samvær over lengre tid sammenhengende enn det som tidligere har vært praktisert, noe som kan oppleves som krevende for barnet.

Departementet mener på denne bakgrunn at saker der en forelder ønsker å beskytte barnet fra samvær med den andre på grunn av vold og overgrep, må gå i spor og på måter som er egnet til å løse slike saker. Disse sporene styrkes i forslaget til ny barnelov, se blant annet punkt 11.7 om midlertidig avgjørelse. Departementet mener ikke det er grunn til å tro at forslaget til regulering av flyttespørsmålet vil virke dårligere for disse sakene enn gjeldende rett. De generelle reglene kan ikke i seg selv løse denne typen situasjon, og etter departementets vurdering gir slike saker heller ikke grunn til å velge en annen overordnet regulering av flyttespørsmålet for alle familier. Departementet viser til omtalen i 7.7.3 om at daglig myndighet til begge foreldre etter samlivsbrudd, ikke vil være en riktig løsning for alle familier og at det er mulighet for å avtale en annen løsning. I ytterste konsekvens er det mulig å gå til domstolen med påstand om at en av foreldrene skal ha daglig myndighet alene. Det er i slike tilfeller den forelderen som vil flytte, og dermed ta barnet ut fra sitt nærmiljø, som må fremme sak for retten. Foreldrene må ha møtt til mekling før de kan reise sak, der barnet også har rett til å medvirke. Se også punkt 7.7.1 om evaluering av nye regler.

Departementet viser til at EFTA-domstolen 12. desember 2024 kom med en rådgivende uttalelse som berører dagens bestemmelser i barneloven om flytting med barnet, se sak E-15/24 og omtale i proposisjonens punkt 6.5.1. Departementet mener forslaget om daglig myndighet som hovedregel etter samlivsbrudd, slik at lovens utgangspunkt vil være at flytting innenlands krever enighet, vil minske forskjellen mellom reglene om innenlands- og utenlandsflytting, og er i tråd med de rammene EFTA-domstolen har trukket opp i sin rådgivende uttalelse. EFTA-domstolen konkluderte med at i prinsippet er hverken EØS-avtalens hoveddel artikkel 28 eller direktiv 2004/38/EF til hinder for nasjonale regler som gjør retten til en forelder som barnet bor fast hos, men som har felles foreldreansvar, til å flytte med barnet til en annen EØS-

stat for å bo og arbeide der, betinget av at den andre forelderen samtykker eller at det tas rettslige skritt med sikte på å få domstolens tillatelse. Det er imidlertid en forutsetning at vilkår er utformet og anvendt på en måte som er egnet til å oppnå det valgte beskyttelsesnivået for å vareta barnets beste, og ikke går lenger enn det som er nødvendig for å nå dette målet. EFTA-domstolen tok utgangspunkt i at den norske regelen om at en forelder som barnet bor fast med, men som har felles foreldreansvar, må ha samtykke fra den andre forelderen eller tillatelse fra en nasjonal domstol før vedkommende kan flytte til utlandet med barnet, utgjør en restriksjon på den frie bevegeligheten etter EØS-retten. En slik restriksjon kan tillates dersom det er begrunnet i allmenne hensyn, er egnet til å sikre oppnåelsen av dette målet og ikke går lenger enn nødvendig. Domstolen slår fast at hensynet til barnets beste er et legitimt hensyn som generelt kan rettferdiggjøre restriksjoner, men overlot til den nasjonale domstolen å ta endelig stilling til hva som var det faktiske formålet bak den norske regelen. Domstolens foreløpige vurdering var at et krav om at forelderen som barnet bor fast hos må innhente samtykke fra den andre forelderen eller domstolens tillatelse før flytting til utlandet når foreldrene har delt foreldreansvar for barnet, kan være egnet og nødvendig for å nå målet om at viktige beslutninger i barnets liv tas av dem som har foreldreansvaret. Domstolen uttaler at et tiltak ikke vil være egnet hvis det ikke reelt gjenspeiler et ønske om å nå målet på en konsekvent og systematisk måte. Domstolen påpeker at det faktum at en beslutning om flytting til utlandet etter norsk lov skal tas på grunnlag av foreldreansvaret, og at en beslutning om flytting innenlands tas på grunnlag av hvem barnet bor fast hos, i seg selv ikke innebærer at Norge ikke har ivaretatt barnets beste på en konsekvent og systematisk måte.

Forslaget fra departementet om innføringen av begrepet daglig myndighet gjør det nødvendig å vurdere en endring i folkeregisterforskriften § 6-5-1 tredje ledd andre punktum om hvem som skal underskrive flyttemelding for personer under 18 år.

7.7.5 Krav om særlige grunner for å fastsette delt bosted i domstolene

Departementet følger opp forslaget fra barnelovutvalget og høringsnotatet om å fjerne vilkåret om *særlige grunner* for å fastsette delt bosted i domstolene.

Departementet viser til at forslaget om å fjerne vilkåret har vært hørt gjennom høringene av både NOU 2020: 14 og høringsnotatet, og særlig i den siste høringen har det fått bred støtte. Departementet mener det bør overlates til retten å vurdere sakene konkret på grunnlag av hva som er barnets beste, jf. lovforslaget § 1-1. Retten skal videre treffe en avgjørelse i tråd med de øvrige rettighetene for barn, se nærmere omtale i punkt 4.6.

Departementet følger opp forslaget i høringsnotatet om at domstolen kan sette vilkår i dom knyttet til daglig myndighet og foreslår at dette også skal gjelde ved sak om bosted. I høringsnotatet var dette foreslått ved at bosted skulle reguleres etter reglene om samvær, hvor det etter gjeldende rett er adgang til å sette vilkår og ved at domstolen kunne sette vilkår for daglig myndighet (i høringsnotatet kalt foreldrefullmakt). Departementet mener det vil kunne være nyttig med vilkår for daglig myndighet og bosted, og viser særlig til såkalte gjengangersaker i domstolene. Foreldre som har fått en foreldretvist avgjort av domstolene vil i noen tilfeller fremdeles ha en utfordrende oppgave foran seg med å innrette seg etter avgjørelsen og etablere et fungerende samarbeid og nødvendig tillit. Etter departementets syn bør det offentlige legge til rette for at mulige konflikttemaer så langt som mulig avklares tidlig, slik at det fremtidige samarbeidet ikke blir ytterligere vanskeliggjort. Departementet viser til *Borgarting lagmannsrett* sitt høringssvar om adgangen til å sette vilkår ved avgjørelse om delt beslutningsmyndighet. Lagmannsretten uttaler at de er positive til at det overlates til domstolen gjennom rettspraksis å utvikle hvilke vilkår som kan settes, men at det er hensiktsmessig om det gis visse føringer for hva slags vilkår som kan være aktuelle. Departementet er enig i at det er hensiktsmessig at dette utvikles gjennom rettspraksis. Departementet mener aktuelle vilkår særlig vil kunne knytte seg til å bedre foreldresamarbeidet. Departementet viser for øvrig til merknaden til § 7-1 annet ledd.

7.7.6 Virkninger for registrering i Folkeregisteret, barnebidrag og ytelser

Sentrale trekk ved gjeldende rett om at det ikke kreves skriftlighet ved avtaler og at det er mulig å endre, justere og tilpasse avtaler på det tidspunktet og den måten som passer familiene, videreføres, og dette endres ikke gjennom departementets forslag.

Det er etter gjeldende rett ikke krav om at foreldreavtaler skal være skriftlige, og det er heller ikke krav om å inngå en ny avtale dersom bosteds- og samværsordningen partene har avtalt, ikke praktiseres mellom partene. Tilfellet kan være at foreldrene aldri gjennomfører avtalen i praksis, eller at de senere endrer praksis. Det kan derfor være slik

etter gjeldende rett at avtalt bosted ikke samsvarer med praksis. Dette er ikke særskilt for delt bosted; det samme kan være tilfelle der foreldrene har avtalt bosted hos den ene forelderen og samvær med den andre. Avtaler om barnebidrag skal i utgangspunktet være privatrettslige, og foreldrene kan gjøre avtale om barnebidrag muntlig eller skriftlig.

Departementets lovforslag endrer som nevnt ikke på utgangspunktene skissert over. Foreldrene må fremdeles avtale hvor barnet skal bo, eventuelt en samværsordning, og organisere fordelingen av beslutningsmyndighet mellom seg. Det foreslås ikke formkrav til hvordan de skal gå frem. Endringer i hvordan foreldrene fordeler beslutningsmyndighet trenger heller ikke nødvendigvis å innebære at foreldrene i lovens øyne har valgt en ny ordning. For eksempel kan foreldre som begge har daglig myndighet, selv velge å organisere dette på ulike måter, og kan gjøre tilpasninger over tid. Foreldrene må ta hensyn til barnets behov i organiseringen av familielivet og samarbeide om å ivareta behovene. Se punkt 6.5 om samarbeidsbestemmelsen i loven.

Det er ønskelig at familiene så langt som mulig skal kunne organisere seg slik de selv ønsker. I praksis kan det oppstå konflikter om blant annet hva som er avtalt og om hvordan en avtale skal gjennomføres. Etter departementets syn kan ikke dette løses gjennom regler om hvordan foreldrene skal inngå og følge opp avtaler seg imellom. Derimot er tilbudet fra familievernet om mekling og foreldreveiledning sentralt, både i bruddfasen (ved obligatorisk mekling) og gjennom tilbud om veiledning på et senere tidspunkt ut fra behov. I siste instans må domstolene avgjøre konflikter som foreldrene ikke klarer å løse.

Folkeregisterlovens regler om bostedsadresse (som gjelder både barn og voksne) er forskjellige fra gjeldende regler i barneloven om barnets faste bosted. Barnets registrerte bostedsadresse vil derfor, selv om denne er korrekt registrert etter folkeregisterregelverket, ikke automatisk tilsvare barnets faste bosted etter barneloven. Det kan også skje at barnets bostedsadresse ikke er registrert riktig etter folkeregisterregelverket, for eksempel etter en flytting. Folkeregisteret vil dermed ikke alltid gi korrekt informasjon om de faktiske forholdene (hvor barnet tar sin overveiende døgnhvile). Folkeregisterforskriften åpner for å registrere at barnet har delt bosted gjennom å registrere en «delt bosted»-adresse i tillegg til bostedsadressen, men det er ikke noe krav om at dette gjøres. Et barn kan derfor ha delt bosted uten at det er synlig i Folkeregisteret.

Departementet foreslår at dagens ordning med registrering av barnets bosted, og eventuelt delt bosted, i Folkeregisteret videreføres. Departementet viser til høringsuttalelse fra *Husbanken* om viktigheten av å ha tilgang på denne informasjonen. Departementet vil før ikrafttredelse av loven se nærmere på konsekvenser forslaget har for Folkeregisteret, særlig med tanke på offentlige instanser og eventuelle andre konsumenter som bruker Folkeregisteret for å få informasjon om foreldres beslutningsmyndighet og vil vurdere behovet for overgangsregler. Departementet vil også på sikt utrede, i samarbeid med Finansdepartementet, om daglig myndighet bør registreres i Folkeregisteret.

Departementet viser til lovforslaget når det gjelder behov for endringer i andre lover, som gjelder behov for å oppdatere henvisninger.

Departementet har vurdert nærmere hvordan reglene om bosted og beslutningsmyndighet bør utformes for å minimere risikoen for at endringene skal få utilsiktede virkninger som følge av at barneloven ses hen til i andre sammenhenger. Det er ikke departementets intensjon med dette lovforslaget å endre hvem som har rett til ytelser. Departementet viser til høringsinnspill fra *Husbanken* om bostøtte ved delt bosted. Det er behov for å se nærmere på om regelverk som bygger på barnelovens regler om bosted sikter til hvor barnet fysisk bor eller myndigheten forelderen har i kraft av å bo sammen med barnet. Departementet legger som et utgangspunkt til grunn at det er og bør være hvor mye barnet faktisk bor hos foreldrene fremfor fordeling av beslutningsmyndighet, som bør være utgangspunkt ved beregningen av ytelser etter annet regelverk, fordi det er botid og samvær som primært sier noe om utgifter forbundet med forsørgelse av barn. Departementet vil imidlertid se nærmere på dette i forkant av lovens ikrafttredelse. Departementet mener det uansett kan være en fordel å se på om det er behov for tilpasninger, da det gir anledning til å vurdere om ulike regelverk bør samvirke med barneloven på samme måte som i dag, eller om det er behov for justeringer.

Ved offentlig utmåling av barnebidrag kan det etter gjeldende rett ha betydning om foreldrene har avtalt (eller retten har fastsatt) delt bosted eller bosted hos én av foreldrene, ettersom utmålingen tar utgangspunkt i at foreldrene har omtrent lik forsørgelsesbyrde ved delt bosted. Dette gjelder selv om foreldrene har avtalt at barnet skal ha delt bosted, men bo mest hos én av foreldrene. Forslagene fra departementet gjør det ikke nødvendig å endre på dette. Utgangspunktet skal fremdeles være at foreldrene selv skal inngå og praktisere

avtaler om barnebidrag, og foreldrene bør få veiledning om at de bør gjøre avtale om dette samtidig som de avtaler fordelingen av bosted og samvær. Forslagene om bosted og daglig myndighet kan medføre en endring i foreldre sitt valg av bostedsordning etter samlivsbrudd, og at flere velger delt bosted. Forslaget kan også medføre at flere avtaler bosted hos den forelderen barnet faktisk bor mest hos, og samvær hos den andre, fordi de likevel vil ha beslutningsmyndighet. Dersom forslaget bidrar til en økning av foreldre som velger delt bosted uten å ha barnet like mye boende hos seg, så kan det ved offentlig fastsettelse av barnebidrag fastsettes flere barnebidrag som ikke gjenspeiler botiden hos foreldrene. Dette er allerede en problemstilling etter gjeldende rett, og departementet vil se på om forslaget forsterker problemstillingen og om det kan aktualisere et behov for endringer i reguleringen av bidrag ved delt bosted.

8 Samvær

8.1 Innledning

Dette kapittelet omhandler barnelovens regler om samvær når barnet har foreldre som ikke bor sammen. Se lovforslaget §§ 8-1 til 8-9.

Barn og foreldres rett til samvær og samværets omfang omtales i punkt 8.4. Selv om utgangspunktet er at barn og foreldre har en gjensidig rett til samvær, er ikke retten ubetinget. Barn har også rett til beskyttelse mot vold og overgrep. Dette betyr at det ikke alltid skal være samvær. Dette omtales nærmere i punkt 8.5. Videre omhandler punkt 8.6 rettigheter og plikter ved gjennomføring av samvær, punkt 8.7 samværshindring og punkt 8.8 reisekostnader ved samvær. Spørsmålet om samvær med andre enn foreldrene behandles i punkt 8.9.

Omtalen i dette kapittelet baserer seg i hovedsak på forslag fra barnelovutvalgets NOU 2020: 14. I tillegg er både et anmodningsvedtak fra 7. mai 2024 (Vedtak nr. 611) og representantforslag om samværsrett (Dokument 8:15 S (2024–2025)) en viktig del av bakgrunnen, se mer om dette i punkt 2.1 og 8.5.2. Omtalen i punkt 8.7 om samværshindring baserer seg også på departementets høringsnotat av 18. juni 2024.

Samvær er sentralt for å bevare familielivet mellom barnet og forelderen som ikke bor sammen, noe som i utgangspunktet er viktig og verdifullt for både barnet og forelderen. Det er opp til foreldrene å avtale bosted og samvær, men dersom foreldrene ikke blir enige, er det domstolen som avgjør slike spørsmål. Omfanget av samværet skal alltid ta utgangspunkt i hva som er til barnets beste. Omfang av samvær varierer i praksis. Se nærmere omtale i punkt 2.4.2, som også inkluderer omtale av barns medvirkning. Det kan være ulike grunner til at samvær mellom barn og foreldre stopper opp, ikke kommer i gang, eller at omfanget av samværet reduseres uten avtale eller dom. Ofte er årsakene sammensatte. Departementet bruker begrepet «samværshindring» om saker der barn og foreldre ikke har samvær, eller har betydelig mindre samvær enn det som er avtalt eller fastsatt, selv om samvær ville være til barnets beste og forelderen ønsker samvær.

8.2 Menneskerettslige rammer

Det følger både av Grunnloven § 104 og FNs barnekonvensjon artikkel 3 at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører barn. Barnet har en rett til å bli hørt i alle avgjørelser som angår dem, jf. både Grunnloven § 104 og barnekonvensjonen artikkel 12. Barnets mening er også et sentralt moment vurderingen av hva som er barnets beste. Dette legger føringer for både prosessen og resultatet i samværssaker. For en nærmere omtale av barnets beste og barns medvirkning, se punkt 4.2.

Barn har videre en grunnleggende rett til beskyttelse som er nedfelt i barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 2. Det følger også av barnekonvensjonen artikkel 19 at staten skal treffe alle egnede tiltak for å beskytte barn mot alle former for fysisk og psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnytting, herunder seksuelt misbruk. Barn og foreldre har samtidig rett til vern om sitt privatliv og familieliv, jf. Grunnloven § 102, SP artikkel 17 og EMK artikkel 8. I barnekonvensjonen er også barn gitt et særskilt vern om sitt familieliv, jf. artikkel 16. Barnekonvensjonen artikkel 9 nr. 3 pålegger staten å «respektere den rett et barn som er atskilt fra en eller begge foreldre, har til å opprettholde personlig forbindelse og direkte kontakt med begge foreldrene regelmessig, med mindre dette er i strid med barnets beste».

Det kan i denne sammenheng særlig vises til at relasjonen mellom barnet og foreldrene er menneskerettslig beskyttet, og alle tiltak som begrenser samvær og kontakt mellom barn og foreldre, herunder vilkår for slik kontakt, vil anses som et inngrep i familielivet. Inngrep vil være lovlig hvis det er i samsvar med loven, forfølger et legitimt formål og er nødvendig og forholdsmessig. I samværssaker vil forholdsmessighetsvurderingen innebære en avveining av på den ene side barn og forelders rett til familieliv, og på den annen side barnets rett til å bli beskyttet mot skadelig samvær. Prinsippet om barnets beste kommer ikke til uttrykk i EMK. EMD legger likevel til grunn at barnets beste er et grunnleggende hensyn i EMK

artikkel 8, jf. *Neulinger og Shuruk mot Sveits*, nr. 41615/07 avsnitt 138. EMD har senere vist til i *Strand Lobben med flere mot Norge*, nr. 37283/13 at hensynet er av «paramount importance», se avsnitt 204. Hva som er det beste for barnet, må avgjøres konkret.

I tillegg til at artikkel 8 gir vern mot myndighetenes inngrep i familielivet, inneholder bestemmelsen en plikt for myndighetene til å iverksette tiltak, inkludert lovgivningstiltak, for å beskytte familielivet. Hvordan regelverket for samvær mellom barn og foreldre og andre lovgivningstiltak som vil begrense familielivet skal utformes, må skje innenfor de menneskerettslige rammene. Reguleringen må bygge på en rimelig avveining av de motstående interesser, herunder barnets interesser og samværsforelderens rett til samvær. Med henvisning til EMDs storkammerdom *Elsholz mot Tyskland,* nr. 25735/94, legger barnelovutvalget følgende retningslinjer til grunn for regulering av samvær:

> «Utvalget forstår retningslinjene slik at lovens regulering av samvær må være begrunnet på en måte som viser at den ivaretar målsettingene med reglene. Reguleringen må bygge på en rimelig avveining av barnets interesser og samværsforelderens rett til samvær. Det er likevel avgjørende at reglene er utformet på et vis som ivaretar hensynet til barnets beste, og hensynet til barnet vil etter forholdene måtte gå foran foreldrenes interesser. Under enhver omstendighet har ikke samværsforelderen krav på samvær som vil innebære at barnets helse og utvikling blir skadet. Retningslinjene slår videre fast at lovgiver har en viss frihet til å velge hvordan reglene skal utformes, innenfor disse rammene, men skjønnsfriheten er mindre jo mer omfattende samværsrestriksjoner det er tale om.»

8.3 Nordisk rett

Sverige

Utgangspunktet etter svensk rett er at barnet har rett til samvær med en forelder som det ikke bor sammen med, jf. föräldrabalken kapittel 6 § 15 første ledd. Fra 1. januar 2025 trådte det i kraft endringer i bestemmelsen. I bestemmelsen ble det lagt til at barnet har rett til samvær «utenom når det strider mot barnets beste». Samværet kan skje gjennom at de treffer hverandre eller har annen kontakt. Foreldrene har et felles ansvar for å gjennomføre barnets rett til samvær så langt som mulig. Dersom foreldrene ikke blir enige om samvær, kan domstolen treffe avgjørelse. Barnets beste skal være avgjørende for beslutningen om samvær, jf. föräldrabalken kapittel 6 § 2 a. Denne bestemmelsen ble også endret fra 1. januar 2025. Det er tatt ut av andre ledd at det ved vurderingen skal tas hensyn til barnets behov for en nær og god kontakt med begge foreldrene. Det følger nå av andre ledd at ved bedømmelsen av hva som er til barnets beste, skal det tas særlig hensyn til risikoen for at barnet eller noen i familien utsettes for vold eller annet overgrep, bortføres eller ellers «far illa». Bakgrunnen for lovendringene er å styrke barnets rett til beskyttelse mot vold og overgrep, jf. Prop. 2024/25:10.

Sak om fastsettelse av samvær kan reises av foreldrene, men også av socialnämnden i tilfeller der foreldrene ikke tar initiativ til å endre den bestående situasjonen, og hvor situasjonen er skadelig for barnet, se Prop. 2005/06:99.

Etter föräldrabalken kapittel 6 § 15 c kan retten beslutte «umgängesstöd», som innebærer at en person utpekt av socialnämnden skal medvirke til samværet. Vilkåret er at barnet har behov for slik støtte. «Umgängesstöd» skal fastsettes for en avgrenset tid, som skal fremgå av beslutningen. I utgangspunktet skal det gjelde for høyst ett år. Hva gjelder samvær med andre enn foreldrene slår föräldrabalken kapittel 6 § 15 tredje ledd fast at barnets «vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med någon annan som står det särskilt nära så långt möjligt tillgodoses».

Danmark

Utgangspunktet etter dansk rett er at barnets relasjon med begge foreldrene skal søkes bevart ved at barnet har rett til samvær, jf. forældreansvarsloven § 19 første ledd. Foreldrene har et felles ansvar for gjennomføringen av samværet. Dersom foreldrene er uenige om omfanget eller utøvelsen av samværet, kan Familieretshuset eller familieretten treffe avgjørelse. Familieretshuset kan bare treffe avgjørelse om samvær når avgjørelsen ikke vil være inngripende for barnet, jf. lov om Familieretshuset § 27 første ledd nr. 3. I motsatt fall oversendes saken til familieretten, som må treffe avgjørelse.

Familieretshuset og familieretten skal treffe avgjørelser ut fra hva som er det beste for barnet, jf. forældreansvarsloven § 4. Familieretshuset og familieretten skal ha fokus på at avgjørelser skal medvirke til å sikre barnets trivsel og beskytte barnet mod vold eller annen skadelig behandling.

Folketinget har nylig vedtatt en lovendring i forældreansvarsloven § 4 (LOV nr. 1688 af 30/12/

2024). Det er inntatt i bestemmelsen at Familieretshuset og familieretten, ved vurderingen av barnets beste, skal ta hensyn til barnets rett til begge foreldre og i den forbindelse samarbeidssjikane, herunder foreldrefremmedgjøring, som er kommet til uttrykk ved barnets atferd.

Det er også regler i dansk rett om når det som hovedregel ikke skal være samvær, se forældreansvarsloven § 4 a. Den angir at det ikke skal treffes avgjørelse om at en forelder som er idømt ubetinget fengselsstraff mv. for de former for alvorlig kriminalitet som er nevnt i bestemmelsen, skal ha foreldreansvar, bosted eller samvær eller annen kontakt med barnet, med mindre det er best for barnet. De straffbare forholdene som omfattes av bestemmelsen er kriminalitet av grovere karakter, som antas å være av betydning for foreldrenes evne til å ha omsorgen for barn. Bestemmelsen gjelder for saker der Familieretshuset eller familieretten skal treffe avgjørelse om foreldreansvar, bosted eller samvær.

Familieretshuset eller familieretten skal treffe avgjørelse om omfanget og utøvelsen av samværet og kan fastsette vilkår om blant annet deponering av pass og ruskontroll, jf. forældreansvarsloven § 21. Samværet skal fastslås etter en konkret vurdering av barnets forhold, og fastsettelse av samvær kan avslås, eller et samvær kan oppheves, jf. forældreansvarsloven § 21 tredje ledd. Etter forældreansvarsloven § 22 kan det også besluttes at barnet og forelderen det ikke bor sammen med, skal ha annen kontakt enn ved samvær, for eksempel ved telefonsamtaler, brev, elektronisk post og fotografier m.m.

Det følger av Bekendtgørelse om forældremyndighed, barnets bopæl og samvær mv., BEK nr. 1756 av 30/12/2024, § 11 at det kan treffes avgjørelse om overvåket samvær «når det skønnes nødvendigt i det enkelte tilfælde».

Forældreansvarsloven § 20 gir «barnets nærmeste pårørende, som det er knyttet til», rett til samvær der en eller begge foreldre er døde, eller der en forelder er ukjent.

Finland

I lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt § 2 er formålet med samværsretten å sikre barnets rett til å etablere og opprettholde kontakten med den barnet ikke bor med. Samværsretten omfatter å besøke, være sammen med eller på annen måte holde kontakten med forelderen. Foreldre kan selv avtale omfanget av samværsretten, jf. § 7 a. Avtale bekreftes av socialnämnden, som skal vurdere barnets beste og barnets meninger. Domstolen kan treffe avgjørelse om samvær, jf. §§ 9 og 9 a. Avgjørelser om samvær skal, i likhet med avgjørelser om foreldreansvar, «framför allt» avgjøres i tråd med hva som er best for barnet, jf. § 10. Lovteksten nevner noen relevante momenter, blant annet barnets alder og utviklingsnivå, særskilte behov hos barnet og avstanden mellom foreldrenes hjem.

Hva gjelder samvær under tilsyn av offentlig oppnevnt person uttrykker § 9 a at støttet eller overvåket samvær og overlevering avtales mellom foreldrene, og socialnämnden kan bekrefte avtalen. Domstolen kan også pålegge slike vilkår for samværet. Overvåket overlevering innebærer at en person ser til at overlevering av barnet fra den ene forelderen til den andre skjer i overensstemmelse med avtale eller avgjørelse.

Samvær med andre enn foreldrene følger av § 9 c. Ifølge forarbeidene (RP 88/2018 rd, s. 54) er bestemmelsen ment å bringe loven i overensstemmelse med EMK artikkel 8. Bestemmelsen uttrykker følgende:

> «Barnets rätt att träffa en annan person än sin förälder
> a. För barnet kan fastställas rätt att träffa en person som står barnet särskilt nära och med vilken barnet har ett etablerat förhållande som kan jämställas med förhållandet mellan ett barn och en förälder. Umgängesrätten fastställs genom ett domstolsbeslut.
> b. När en i denna paragraf avsedd umgängesrätt fastställs och tillgodoses, tillämpas i övrigt vad som föreskrivs om umgängesrätten mellan ett barn och barnets förälder.»

Island

Etter barnalög § 46 har barn rett til jevnlig samvær med den forelderen det ikke bor sammen med til vanlig, forutsatt at ikke samvær vil komme i konflikt med barnets beste. Med samvær menes tid tilbrakt sammen og kontakt på andre måter. Foreldre kan selv inngå avtale om omfanget av samvær og nærmere vilkår. Avtaler kan bekreftes av sysselmannen, jf. § 46 siste ledd. Sysselmannen kan tilbakeholde bekreftelse av avtale hvis den strider mot barnets beste, se § 46 siste ledd. Foreldre kan anmode om samværsfastsettelse i en sak om foreldremyndighet, og samvær fastsettes da av domstolen, jf. § 34. Dersom spørsmålet om samvær kommer opp utenfor en sak for domstolene, skal den avgjøres av sysselmannen i henhold til § 47. Dersom sysselmannen kommer til at samvær mellom barnet og forelderen vil stå i motset-

ning til barnets beste, kan sysselmannen bestemme at det ikke skal være samvær. Sysselmannen kan både endre og annullere en avtale om samvær inngått av foreldrene der denne ikke er til barnets beste, eller nekte å endre en avtale på samme vilkår. Videre kan sysselmannen endre innholdet i en avgjørelse om samvær truffet av domstolen etter § 34. Sysselmannen kan fastsette at samværet skal skje under overvåkning av en med barnefaglig kompetanse, dersom det foreligger spesielle grunner, jf § 47 fjerde ledd.

Når det gjelder samvær med andre enn foreldrene foreskriver § 46 a at barnet har rett til samvær med nære slektninger til den eller de foreldre som er døde, eller som er ute av stand til å utøve egen samværsrett, forutsatt at dette anses å være til barnets beste.

8.4 Rett til samvær og samværets omfang

8.4.1 Gjeldende rett

Rett til samvær og samværets omfang

Det følger av barneloven § 42 første ledd at barnet har rett til samvær med begge foreldrene, selv om de lever hver for seg. I § 43 første ledd fremgår det at den av foreldrene som barnet ikke bor sammen med, har rett til samvær med barnet om ikke annet er avtalt eller fastsatt. Videre er det lovfestet at omfanget av samværsretten bør avtales nærmere. Utgangspunktet er således at foreldrene har en avtalefrihet, og det følger av § 43 andre ledd at foreldrene skal avtale omfanget på bakgrunn av hva de mener er best for barnet. Foreldrene må legge vekt på barnets mening etter barnets alder og modenhet, jf. henvisningen til § 31. I bestemmelsen fremgår momenter som særlig kan være relevant ved avtaler og avgjørelser om omfang av samvær:

- hensynet til best mulig samlet foreldrekontakt
- hvor gammelt barnet er
- i hvilken grad barnet er knyttet til nærmiljøet
- reiseavstanden mellom foreldrene
- hensynet til barnet ellers.

Det følger både av ordlyden «mellom anna», og av forarbeidene at opplistingen av momenter ikke er ment å være uttømmende, jf. Ot.prp. nr. 103 (2004–2005). Andre momenter kan for eksempel være tidligere utførelse av omsorgsoppgaver, tilknytning til den ene av foreldrene, foreldrenes karaktertrekk, hensyn til trygghet og stabilitet mv., se proposisjonens side 15.

Dersom foreldrene ikke blir enige, må domstolen fastsette samværet etter at sak er reist etter barneloven § 56. Det er uttrykkelig slått fast i § 43 at det er domstolen som har kompetanse til å avgjøre at det ikke skal være samvær dersom samvær ikke er til det beste for barnet. Det er slått fast i § 48 første ledd at avgjørelsen om samvær mm. først og fremst skal rette seg etter det som er best for barnet. I andre ledd er det særskilt tatt inn i loven at det skal tas hensyn til at barnet ikke må bli utsatt for vold eller på en annen måte behandlet slik at barnets fysiske eller psykiske helse blir utsatt for skade. Se nærmere omtale i punkt 4.2.

I § 43 andre ledd fremgår definisjonen av «vanlig samværsrett», som sier noe om hva som vanligvis er et rimelig omfang av samværsrett, til veiledning for partene og domstolen. Bestemmelsen lyder:

> «Vert det avtala eller fastsett «vanleg samværsrett», gjev det rett til å vere saman med barnet ein ettermiddag i veka med overnatting, annakvar helg, til saman tre veker i sommarferien, og annankvar haust-, jule-, vinter- og påskeferie.»

Definisjonen er ment å være veiledende, men den overordnede normen er hva som vil være til barnets beste, jf. § 48. Ved flere anledninger har det vært vurdert å fjerne definisjonen, men i 2010 ble definisjonen utvidet, slik at ukesamværet også omfatter overnatting, og sommerferien ble utvidet fra to til tre uker, og høst- og vinterferie ble inkludert i de ukene som skal fordeles, jf. Ot.prp. nr. 104 (2008–2009).

Vilkår for samvær

Spørsmål om hvorvidt og i hvilket omfang det kan stilles vilkår for samværet beror på adgangen til å gjøre inngrep i foreldre og barns rett til samvær, som følger både av nasjonale og internasjonale regelsett. For en nærmere gjennomgang av de menneskerettslige skrankene for inngrep, se punkt 8.2.

Barneloven § 43 tredje ledd presiserer at det kan settes vilkår for samvær i avtale eller dom. Vilkår kan etter gjeldende rett fastsettes i alle saker om samvær. Prop. 85 L (2012–2013), merknad til § 43, forutsetter at det er særlig aktuelt i saker der det skal fastsettes sterkt begrenset samvær eller samvær med tilsyn. I forbindelse med lovendring 21. juni 2013 nr. 62 klargjorde departementet i Prop. 85 L (2012–2013) punkt 7.3.4 at domstolen kan stille vilkår som ikke bare direkte er knyttet

til praktiske forhold ved gjennomføringen av samværet, men også vilkår med sikte på å styrke foreldrefunksjoner og foreldresamarbeid. Slike vilkår kan for eksempel være ruskontroll og rusbehandling, behandling av psykiske lidelser, kurs og veiledning mv. I den nevnte proposisjonen ble det videre presisert at dersom det settes vilkår om kurs for atferdsendring eller lignende, må domstolen vurdere hvorvidt den ønskede atferdsendringen oppnås, ikke bare om det aktuelle kurset er gjennomført.

Det kan også settes vilkår om tilsyn med samværet. Det skilles mellom privat tilsyn og tilsyn av offentlig oppnevnt person. Den siste formen er regulert i barneloven § 43 a. Privat tilsyn er derimot noe retten kan pålegge med hjemmel i barneloven § 43 tredje ledd, alene eller sammen med andre vilkår. Slikt tilsyn forutsetter at en bestemt person er villig til å medvirke, retten kan ikke pålegge en privat part dette oppdraget. Det følger videre av bestemmelsen at samværsforelderen skal dekke kostnaden knyttet til vilkår etter tredje ledd. Foreldre kan også avtale privat tilsyn.

Samvær under tilsyn av offentlig oppnevnt person

Barneloven § 43 a gir hjemmel for retten til å pålegge en særlig form for vilkår som kalles samvær under tilsyn av offentlig oppnevnt person (kortform: samvær med tilsyn). Dette skiller seg fra privat tilsyn, som kan fastsettes etter § 43 tredje ledd andre punktum, nevnt over. Etter § 43 a første ledd kan retten pålegge offentlig oppnevnt tilsynsperson «i særlege høve der omsynet til barnet sine behov taler for det». Vilkårene er kumulative og reflekterer de ulike hensynene som må vurderes. Det kan fastsettes to former for tilsyn etter bestemmelsen: beskyttet tilsyn eller støttet tilsyn.

Beskyttet tilsyn forutsetter at barnet og samværsforelder overvåkes under hele samværet. Slikt tilsyn er aktuelt i tilfeller der det har vært noe problematikk knyttet til rus, vold eller psykiske lidelser, men der samvær likevel vil være til barnets beste. Det følger klart av forarbeidene at beskyttet tilsyn ikke skal fastsettes i tilfeller der det ikke bør være samvær. Se nærmere i Prop. 85 L (2012–2013). Beskyttet tilsyn skal heller ikke være noen garanti for barnets sikkerhet, og den personen som utpekes skal ikke ha som oppgave å fysisk forhindre bortføring eller skadelig atferd fra samværsforelderen. Retten kan gi pålegg om beskyttet tilsyn med inntil 16 timer per år, jf. forskrift om samvær med tilsyn § 4 andre ledd første punktum. Det er barnevernstjenesten i kommunen der barnet bor som har ansvar for å oppnevne tilsynsperson, jf. forskriften § 5.

Støttet tilsyn kan anvendes i saker der det ikke er behov for kontinuerlig overvåking av samværet. Støttet tilsyn gir derfor rom for mer fleksible løsninger. Støttet tilsyn skal kunne muliggjøre en gradvis overgang til samvær med privat tilsyn eller samvær uten tilsyn, dersom dette er til barnets beste. Støttet tilsyn kan være aktuelt i saker der det er et så høyt konfliktnivå at dette kan påvirke foreldrefunksjonen, men ikke så alvorlig at det er behov for beskyttet tilsyn. Andre aktuelle tilfeller kan være der det er behov for kontaktetablering mellom samværsforelderen og barnet. Støttet tilsyn kan pålegges med inntil 32 timer i året, jf. forskriften § 6 andre ledd. Det er Bufetat som har ansvar for å oppnevne tilsynsperson, jf. forskriften § 7. Høyesterett har i HR-2025-382-A uttalt følgende om valg av tilsynsform i avsnitt 44 og 45:

> «Det styrende for valget av tilsynsform er uansett en konkret vurdering av om barnet har behov for beskyttelse, eller om barnet eller samværsforelderen har behov for veiledning eller støtte, og om den aktuelle tilsynsformen vil oppnå formålet. Dersom beskyttet tilsyn ikke gir barnet tilstrekkelig beskyttelse mot overgrep, skal samvær ikke tilkjennes. Dersom barnet ikke har behov for beskyttelse og behovet for veiledning eller støtte kan oppnås ved støttet tilsyn, er det derfor ikke rom for å pålegge beskyttet tilsyn.
>
> Jeg legger til at selv om lovgiver har forutsatt at det normalt vil være tilstrekkelig med støttet tilsyn der det er et høyt konfliktnivå mellom foreldrene, må domstolen i hvert tilfelle gjøre en konkret vurdering av om konfliktnivået mellom foreldrene eller samværsforelderens fungering tilsier at det er påkrevd av hensyn til barnet at det pålegges beskyttet tilsyn.»

Et pålegg om støttet eller beskyttet tilsyn kan følge av dom, midlertidig avgjørelse eller rettsforlik, jf. barneloven § 43 a femte ledd. Pålegget skal være begrunnet og skal fastsette de nødvendige vilkårene for samværet, herunder timetall og begrenset varighet. Det er forutsatt i forarbeidene at pålegg om tilsyn normalt ikke bør ha varighet ut over ett år. Av forskriften § 2 andre ledd andre punktum følger det at dersom tilsynet skal vare i over ett år, skal dette grunngis særskilt.

8.4.2 Utvalgets forslag

Rett til samvær og samværets omfang

Utvalget foreslår videreført, med henvisning til blant annet de krav som følger av menneskerettighetene, at barn og foreldre som ikke bor sammen som hovedregel skal ha samvær med hverandre. Utvalget foreslår imidlertid endringer i lovens ordlyd for å tydeliggjøre at retten til samvær er gjensidig, det vil si at den gjelder for både barnet og forelderen som det ikke bor sammen med. Utvalget foreslår likevel ingen plikt til samvær for samværsforelderen.

Utvalget understreker at en avgjørelse om samværets omfang må bero på en konkret helhetsvurdering av hva som er til barnets beste. Utvalget drøfter hvilket tidsperspektiv som skal legges til grunn i vurderingen av samværsomfanget. Utvalget viser til at hva som er til barnets beste her og nå, er en sentral del av denne vurderingen, men utvalget peker samtidig på at den ikke må gå på bekostning av en vurdering av hva som vil være til barnets beste også i fremtiden.

Utvalget foreslår ikke å videreføre oppregningen av momentene som er inntatt i gjeldende barnelov § 43 andre ledd. Utvalget antar at momentlisten kan ha en viss pedagogisk effekt, men utvalget viser til at momentlisten ikke er uttømmende og mener at vurderingen blir mer åpen uten en eksplisitt momentliste i lovteksten. Utvalget viser også til at det ikke finnes en slik liste i bestemmelsen om delt bosted, og hensynet til et konsistent regelverk taler dermed for å ta den ut av lovteksten om samvær.

Utvalget foreslår ingen definisjon av samvær, og heller ingen særskilt regulering av andre former for kontakt enn fysisk kontakt. Etter utvalgets syn bør retten til samvær i utgangspunktet gjennomføres som fysiske møter. Samtidig mener utvalget at andre former for kontakt bør kunne besluttes i en sak som gjelder samvær. Der det er uhensiktsmessig eller ikke ønskelig å fastsette hyppige fysiske samvær, for eksempel av hensyn til reisevei, kan retten for eksempel inkludere ukentlig telefonisk kontakt som en del av samværsretten, i tillegg til fysisk kontakt noe sjeldnere.

Utvalget foreslår heller ikke å videreføre definisjonen av «vanlig samvær» i ny barnelov. Sentralt for utvalget er at en definisjon kan bidra til å legge unødige føringer for vurderingen av hvilket omfang av samvær som er til barnets beste. Utvalget kan ikke se at det finnes konkrete holdepunkter for at foreldrekonflikter vil øke uten en definisjon av vanlig samvær i barneloven. Utvalget viser til at Høyesterett i Rt. 2011 s. 1572 uttalte at det ikke kan oppstilles en presumsjon for at «vanlig samvær» er lovens utgangspunkt, og at avgjørelsen om samvær og omfanget av dette først og fremst skal rette seg etter hva som er best for barnet.

Vilkår for samvær

Hva gjelder adgangen til å stille vilkår for samvær, og hva vilkårene nærmere skal være, er ikke drøftet av utvalget. Utvalget foreslår å videreføre gjeldende bestemmelse om vilkår for samvær med enkelte endringer. Utvalget foreslår å endre formuleringen i bestemmelsen fra «avtale eller dom» til «avtale eller avgjerd», slik at det ikke er tvil om at det kan settes vilkår for samvær også i midlertidige avgjørelser. Tiltak for ruskontroll er tatt inn som eksempel for å synliggjøre at det kan være praktisk med andre vilkår enn tilsyn.

Samvær under tilsyn av offentlig oppnevnt person

Utvalget foreslår å beholde de to tilsynskategoriene, men slik at det omtales som «støttande» og «tryggjande» tilsyn. Utvalget foreslår at taket på antall timer økes, til opptil 36 timer for støttende tilsyn og opptil 24 timer for beskyttet tilsyn, og at dette fremgår av forskrift. Begrunnelsen for økt timetall er hensynet til behov for fleksibilitet. Utvalget foreslår også å gi større fleksibilitet når det gjelder tilsynets varighet, slik at det kan vare inntil tre år. Som begrunnelse vises det særlig til tilfeller der det fastsettes beskyttet tilsyn på grunn av forelderens manglende samværskompetanse, der det ikke er utsikter til bedring. Der vil beskyttet tilsyn over tid være den eneste aktuelle måten å sikre samvær på. Gjentatte rettssaker med krav om samvær med tilsyn vil være en belastning for barnet og foreldrene, og medføre kostnader for partene og det offentlige. Utvalget mener ellers at det er behov for en større gjennomgang og evaluering av ordningen, og peker på noen temaer som bør utredes særskilt.

8.4.3 Høringsinstansenes syn

Rett til samvær og samværets omfang

Flertallet av høringsstansene som har uttalt seg om forslaget om å tydeliggjøre i loven at barn og foreldre har en gjensidig rett til samvær støtter forslaget. Dette omfatter blant annet *Advokatforeningen, Aleneforeldreforeningen, Barneombudet, Bufdir* og *NIM*. NIM mener det er et godt grep å innrette teksten om samværsrett slik at det kom-

mer klart frem at både foreldre og barn har rett til samvær. Advokatforeningen uttaler blant annet:

> «Advokatforeningen tiltrer utvalgets vurderinger av det rettslige utgangspunkt og er positiv til at det rettslige utgangspunktet presisere ytterligere ved å tydeliggjøre i loven at retten til samvær gjelder for både barnet og forelderen som det ikke bor sammen med.»

Aleneforeldreforeningen støtter at barn har rett til samvær med begge foreldre, dersom dette er til barnets beste, og uttaler:

> «Vi mener også at i tilfeller hvor det stilles spørsmål om samvær er til barnets beste skal bostedsforelder ikke selv ta denne avgjørelsen, men ved hjelp av familievernkontor eller retten få samværsforelders foreldrekompetanse vurdert.»

Det er enkelte høringsinstanser som mener barnets rett til samvær i stedet burde vært tydeligere. *FHI* spør om man kunne gått enda lenger i å løfte fram barnet som innehaver av rettighetene som skal reguleres av barneloven og stiller seg undrende til hvorfor man har beholdt foreldre sin rett til samvær som en del av bestemmelsen. FHI skriver at en bestemmelse som kun viser til barnet sin rett til samvær vil gjøre det enda tydeligere at det er barnets beste som skal være førende i bestemmelser om samvær.

FO understreker at det er barnets rett til samvær som må være avgjørende når det avtales samvær, og for om det skal idømmes samvær. Samvær er først og fremst en rett barnet har og som foreldrene må løse til barnets beste. FO skriver videre at barn som ikke ønsker samvær, uansett alder, bør ikke tvinges til samvær. Videre må hensynet om å beskytte barnet mot vold og overgrep være overordnet andre hensyn.

Fokus på barnevernet mener på sin side at barn bør ha rett til samvær med begge sine foreldre, så lenge dette ikke er til betydelig skade for barnet. Tolkningen av hva som er til betydelig skade for barnet må kvalitetssikres og ha solid faglig forankring.

Flertallet av høringsinstansene som har uttalt seg støtter at omfanget av samvær må fastsettes etter en konkret helhetsvurdering ut fra hva som er til barnets beste. Dette omfatter blant annet *Advokatforeningen*, *Barneombudet* og *FO*. *Advokatforeningen* påpeker i tillegg at de er enig i at det i helhetsvurderingen skal hensynta både hva som er det beste for barnet her og nå, samt hva som må anses som det beste for barnet frem i tid.

Barneombudet er enig i at spørsmålet om hvor mye samvær det skal være, skal ta utgangspunkt i en vurdering av hva som er til barnets beste. Barneombudet mener imidlertid at det fortsatt bør stå i lovbestemmelsen at omfanget skal avgjøres ut fra hva som er til barnets beste. Videre mener ombudet at denne bestemmelsen bør plasseres etter bestemmelsen om retten til samvær.

FO mener også at barnets beste ikke kommer godt nok frem i lovteksten:

> «Det kan være konfliktforebyggende å gjøre barnet beste tydeligere når det gjelder samvær. Omfang av samvær oppleves av medlemmene i familievernet som noe av det mest konfliktfylte når det gjelder mekling. Det vil derfor være viktig at det i § 8-3 kommer tydelig frem at det er barnets beste som skal være førende for omfanget av samvær. Vi opplever at utvalget er tydelig på barnets beste skal være førende når omfang av samvær drøftes i NOUen, men at dette ikke kommer frem på en god måte i § 8-3.»

Høringsinstansene er delt når det gjelder utvalgets forslag om ikke å videreføre momentlisten i loven. *Advokatforeningen* støtter å ta ut momentlisten fra loven og uttaler:

> «Når det gjelder utvalgets forslag om å ikke videreføre oppregningen av momentene som er inntatt i gjeldende barnelov § 43 annet ledd støtter Advokatforeningen dette og er enig i at hensynet til et konsistent regelverk taler for det, ettersom det ikke finnes tilsvarende momentliste i paragrafen som omhandler delt bosted.»

Bufdir mener det er et godt grep å fjerne momentlisten for å understreke og sikre at en avgjørelse om hvor mye samvær det skal være, må bero på en konkret helhetlig vurdering av hva som er barnets beste. Bufdir anbefaler likevel at de momentene som er viktige å vurdere bør framgå av lovens forarbeider. *Fokus på barnevernet* mener det å fjerne momentlisten og en mer åpen vurdering av samværesomfanget er en god tilnærming til en avtale hvor alle parter kan bli hensyntatt.

Barneombudet støtter ikke å ta momentlisten ut av loven, og viser til at disse momentene fortsatt bør stå i loven av pedagogiske hensyn.

JURK bemerker at loven skal være forutberegnelig også for ikke-jurister, inkludert de som ikke har tilgang til Lovdata Pro eller som leser rettspraksis. Det vises til at en annen løsning, som også oppnår et konsistent regelverk, er å legge momentene til bestemmelsen om delt bosted,

med en presisering om at oppregningen ikke er uttømmende. På den måten vil forarbeider og rettspraksis bidra til å utfylle og presisere listen, enn å fungere som det eneste kildematerialet. JURK skriver at oppregningen av momentene i loven er veiledende og betryggende for de kvinnene som tar kontakt med JURK i forbindelse med saker om fast bosted og samvær.

Oslo tingrett er ikke enig i forslaget om å ta ut momentlisten av loven. Oslo tingrett mener en liste vil være pedagogisk og instruktiv både for foreldre som skal inngå avtale om samvær selv, og for fastsettelse ved dom. Det påpekes at listen eventuelt kan revideres eller oppdateres, og ordlyden kan presisere at den ikke er uttømmende. Dette støttes av *Nord-Troms og Senja tingrett*.

Et par av høringsinstansene påpeker at barnets medvirkning bør synliggjøres i loven. *Nasjonalt kompetansesenter for sjeldne diagnoser* savner fokus på hvordan funksjonshemmede barns behov skal ivaretas når det gjelder barns rett til samvær. Kompetansesenteret mener kravet om tilpasset informasjon og medvirkning som beskrives i pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 3 bør tydeliggjøres ytterligere.

Stavanger kommune påpeker at Høyesterett i ferske kjennelser om samvær i barnevernssaker har framhevet barnets uttalerett, og pekt på at barnets syn må tillegges betydelig vekt ved fastsettelse av samvær. Kommunen foreslår at dettes synliggjøres også i barneloven.

Enkelte høringsinstanser uttaler seg om andre former for kontakt. *Barneombudet* tar til orde for at samværsretten bør gjelde for fysiske møter, men at det bør være adgang til å beslutte annen form for kontakt hvor fysiske møter ikke lar seg gjøre. Barneombudet mener derfor at dette bør stå uttrykkelig i loven, slik at det blir synlig for barn og foreldre. De uttaler også det er viktig at retten snakker med barnet før de tar avgjørelser om dette. *Bufdir* har i høringen trukket frem det samme, og understreker at:

> «Retten til andre former for kontakt, som telefonsamtaler og andre digitale samtaleløsninger, bør lovfestes i barneloven fordi dette kan være et nyttig supplement til fysisk samvær for å opprettholde og videreutvikle et godt foreldre-barn forhold. Dette gjelder særlig i de tilfellene hvor barn og foreldre bor i ulike land, men også hvor de bor langt unna hverandre i Norge.»

Flertallet av høringsinstansene som har uttalt seg om forslaget om å ta ut definisjonen av «vanlig samvær» i loven støtter forsalget. Dette omfatter blant annet *Advokatforeningen*, *Agder tingrett*, *Barneombudet*, *Bufdir*, *NIM*, *Oslo tingrett, Trøndelag tingrett* og *Nord-Troms og Senja tingrett.*

Advokatforeningen skriver at de er enig i at en definisjon kan bidra til å legge unødige føringer for vurderingen av hvilket samværsomfang som er til barnets beste. Advokatforeningen mener fjerning av legaldefinisjonen også er en naturlig tilpasning til samfunnsutviklingen hvor delt bosted er mer normalt og underbygger at foreldrene er likestilte i loven. Advokatforeningen tiltrer utvalgets bekymring for at en definisjon av vanlig samvær i loven vil kunne medføre at foreldrene avtaler mindre samvær enn hva de ellers ville gjort. Samtidig mener Advokatforeningen vanlig samvær i enkelte tilfeller også kan bidra til at foreldrene avtaler mer samvær enn hva de ellers ville gjort. Av denne grunn mener Advokatforeningen at det burde presiseres i loven at foreldrene i utgangspunktet er likestilte.

Agder tingrett er enig i utvalgets forslag om at definisjonen av «vanlig samvær» i dagens barnelov ikke videreføres og uttaler:

> «En slik norm kan medføre mindre «skreddersøm» til det enkelte barn. Det skal fastsettes et samvær som er til det beste for det konkrete barnet på det aktuelle tidspunktet, og en slik anvisning på omfang som fremgår av § 43, kan være misvisende i så henseende. En rettslig norm kan medføre at foreldre glemmer å tenke på hva sitt barn har behov for, og blir mer rettighetsorientert på egne vegne.
>
> I tillegg bør bestemmelsene om samvær kunne være dynamiske slik at de gir rom for utvikling i takt med samfunnsutviklingen, og kan variere med barnets alder og livssituasjon.»

NIM støtter også forslaget og mener at det i lys av nyere praksis fra EMD er viktig å fjerne konseptet «vanlig samværsrett» som et begrep i loven.

Barneombudet ser på sin side at det kan være både fordeler og ulemper med å ha en definisjon i loven, men støtter likevel utvalgets forslag fordi det vil bidra til å styrke fokuset på å lage avtaler som er tilpasset det enkelte barnet.

Vilkår for samvær

Det er enkelte høringsinstanser som har uttalt seg om vilkår for samvær. *Kirkens bymisjon*, *Politidirektoratet* og *Statens barnehus*, påpeker at det er sårbart å bruke familiemedlemmer ved privat tilsyn med samvær, særlig i saker med vold eller annen risiko.

Samvær under tilsyn av offentlig oppnevnt person

Om lag 25 instanser har uttalt seg om samvær med tilsyn. Det er stor støtte til en større gjennomgang og evaluering av dagens ordning blant de høringsinstansene som uttaler seg om temaet. Flere av instansene fremhever utfordringer med dagens system der Bufetat har ansvar for støttet tilsyn og barnevernet har ansvar for beskyttet tilsyn. Et synspunkt som går igjen er at det i dag oppleves noe tilfeldig hvilken av de to tilsynsformene som velges. Det ser ut til å være et flertall av de høringsinstansene som har uttalt seg, som støtter utvalgets forslag om å øke antall år det kan fastsettes samvær med tilsyn for, samt å øke antall timer per år. Dette gjelder blant annet *Advokatforeningen*, *Agder tingrett*, *Bufetat region nord*, *Follo tingrett*, *Ringerike, Asker og Bærum tingrett, Stiftelsen Alternativ til Vold* og *Østre Innlandet tingrett*. De som er negative, blant annet *Bufdir*, *Bufetat region øst* og *Bufetat region vest*, peker særlig på at det er vanskelig å ta stilling til forslagene før den foreslåtte evalueringen er gjennomført.

Agder tingrett uttaler at:

> «Dagens ordning kan tvinge foreldre til årlige søksmål for å opprettholde tilsyn under samvær. Særlig når det gjelder beskyttet tilsyn er dette uheldig. Beskyttet tilsyn gis i de tilfellene hvor det kan være fare for vold, overgrep, rus eller annen form for krenkende / belastende adferd fra samværsforelderen. Det er sjelden at disse faktorene er vesentlig endret etter at det er gått ett år, og foreldrene vil da enten måtte gå til ny sak for å få mer tilsyn, eller det blir et avbrudd i kontakten mellom barnet og samværsforelderen fordi bostedsforelderen ikke vil medvirke til samvær uten tilsyn, og samværsforelderen ikke orker en ny runde i rettsapparatet.»

Bufetat region øst viser i sin uttalelse til at ordningen med støttet tilsyn er meget kostbar og kapasitetskrevende for tjenesten, og påpeker at en utvidelse vil gi betydelig økte utgifter. *Bufetat region vest* uttaler at «det er helt nødvendig å avklare langt flere spørsmål enn de utvalget påpeker før det er forsvarlig å vurdere utvidelse av ordningen». De peker også på at de ønsker en hjemmel for å kunne stille en sak i bero eller avslutte den, og viser til erfaring med bristende forutsetninger for rettsavgjørelsen grunnet forhold hos eller ved partene (atferd, trusler, sikkerhet, barnets beste, besøksforbud m.m.). Også *Kirkens bymisjon* tar opp behov for å sette samvær med tilsyn i bero, og viser da til bostedsforelders manglende samarbeid.

8.4.4 Departementets vurdering

8.4.4.1 Rett til samvær og samværets omfang

Departementet følger opp utvalgets forslag om å presisere barn og foreldres gjensidige rett til samvær i samme bestemmelse, se lovforslaget § 8-1. Dette er en videreføring av bestemmelsen om barnets rett til samvær i gjeldende lov § 42 første ledd og foreldres rett til samvær med barn som fremkommer av gjeldende lov § 43 første punktum. Utgangspunktet må etter departementets oppfatning fortsatt være at barn og foreldre som ikke bor sammen, som hovedregel har rett til samvær med hverandre. Barn og foreldres gjensidige rett til samvær følger også av våre menneskerettslige forpliktelser. Departementet bemerker imidlertid at dette er et utgangspunkt. Det skal ikke være samvær dersom det ikke er til barnets beste, og departementet foreslår å presisere i lovforslaget § 8-1 at retten til samvær gjelder, med mindre det ikke er til barnets beste. Se nærmere omtale av når det ikke skal være samvær nedenfor i punkt 8.5. Departementet er ellers enig med utvalget i at det ikke bør lovfestes en plikt til samvær for forelderen. Departementet ser at manglende oppfyllelse av samværsretten fra forelderens side kan være en utfordring for alle berørte, men mener at å pålegge en plikt ikke vil være egnet for å løse dette problemet. I noen saker kan familievernet bidra med foreldreveiledning med sikte på å etablere kontakt eller samvær der dette er til barnets beste.

Departementet følger opp utvalgets forslag om en egen bestemmelse om omfang av samvær, se lovforslaget § 8-2. Dette innebærer en videreføring av gjeldende lov, men med enkelte presiseringer og endringer. Utgangspunktet er fortsatt at foreldrene avtaler omfanget av samvær. Det presiseres i bestemmelsen at dersom foreldrene er uenige, er det domstolen som avgjør om det skal være samvær og i så fall hvor mye.

Det er barnets beste som er førende for omfanget av samvær, jf. lovforslaget § 1-1. Departementet understreker at omfanget av samværet skal vurderes konkret og ta utgangspunkt i en vurdering av hva som er til det enkelte barns beste.

Departementet ser at en oppregning av relevante momenter i lovbestemmelsen om omfang av samvær kan ha en viss pedagogisk effekt, slik også enkelte høringsinstanser har adressert. Departementet er imidlertid enig med utvalget i

at momentlisten knyttet til samværsvurderinger tas ut av loven. Som utvalget påpeker, vil vurderingen bli mer åpen uten en eksplisitt momentliste i lovteksten. Etter departementets oppfatning kan en detaljert liste over momenter gå på bekostning av den konkrete vurderingen og en dynamisk rettsutvikling. Departementet understreker at hvilke momenter som vil ha relevans og hvordan momenter skal vektes mot hverandre i samværssaken alltid må avgjøres konkret for det enkelte barn og ut fra forholdene i den enkelte sak.

Momentene nevnt i gjeldende lov vil imidlertid fortsatt være relevante, sammen med andre momenter som følger av forarbeider og rettspraksis. Departementet vil særlig fremheve at barnets mening er et sentralt moment, jf. også lovforslaget § 1-2. Barnet har rett til å bli hørt og barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet, se nærmere omtale i punkt 4.6. Dette gjelder både når foreldre avtaler samvær og når en foreldretvist om samvær behandles av domstolen. Andre sentrale momenter er barnets behov, herunder barnets behov for trygghet og stabilitet, barnets omsorgsbehov og sårbarhet, barnets tilknytning til forelderen og barnets tilknytning til nærmiljøet. Barnets alder vil også påvirke omfanget av samvær. Foreldrenes situasjon er også sentralt. Dette omfatter forelderens forutsetninger, omsorgsevne og boforhold. Det avgjørende er uansett hva som etter en samlet konkret vurdering anses å være til barnets beste.

Departementet er enig i utvalgets omtale av tidsperspektivet for vurderingen av barnets beste ved samvær. Hva som er til barnets beste her og nå, er sentralt for denne vurderingen, men hva som vil være til barnets beste i fremtiden vil også inngå i vurderingen. Det er også lagt til grunn i rettspraksis at samvær skal avgjøres etter forholdene i dag og etter det som framstår som det beste for barnet i tiden framover, se blant annet LB-2024-92285. Departementet vil imidlertid påpeke at det samtidig følger klart fra Høyesteretts og EMDs praksis at det ikke skal besluttes samvær der barnets helse og utvikling blir skadelidende.

Departementet følger opp utvalgets forslag om å ta ut definisjonen av hva som er «vanlig samværsrett» i ny barnelov. Formålet med definisjonen av vanlig samvær har blant annet vært å bidra til å dempe konflikter mellom foreldrene. Departementet ser imidlertid de innvendinger som har kommet, og er enig med utvalget i at denne definisjonen i loven kan bidra til å legge unødige føringer for vurderingen av hvilket samværsomfang som er til barnets beste. Selv om det ikke har vært intensjonen, kan gjeldende bestemmelse om hva som utgjør vanlig samvær gi et inntrykk av at dette samværsomfanget er det beste for de fleste barn. Departementet har også fått innspill på at dette kan forstås å være et minimumssamvær, noe som ikke er riktig. Som enkelte høringsinstanser har påpekt, vil det å ta ut definisjonen av vanlig samvær fra loven, legge bedre til rette for en dynamisk utvikling i takt med samfunnsutviklingen og ny forskning. Departementet understreker at det skal vurderes konkret hvilket samværsomfang som er til det enkelte barns beste, jf. også lovforslaget § 1-1.

8.4.4.2 Vilkår for samvær

Departementet følger opp utvalgets forslag om å innta en bestemmelse i § 8-5 som viderefører adgangen til å stille vilkår for samvær. Departementet foreslår imidlertid å dele bestemmelsen inn i tre ulike ledd, siden bestemmelsen inneholder tre ulike regler.

Første ledd av bestemmelsen viderefører barneloven § 43 tredje ledd som gir hjemmel til å fastsette vilkår for samværet. Bestemmelsen gjelder i alle samværssaker. Departementet viser til uttalelsen i Prop. 85 L (2012–2013), merknad til § 43, om at bestemmelsen er særlig aktuell i saker der det skal fastsettes sterkt begrenset samvær eller samvær med tilsyn. Domstolen kan stille vilkår som ikke bare direkte er knyttet til praktiske forhold ved gjennomføringen av samværet, men også vilkår med sikte på å styrke foreldrefunksjoner og foreldresamarbeid. Se nærmere omtale over i punkt 8.4.1.

I første ledd er det inntatt to eksempler på vilkår. Dette er vilkår om privat tilsyn og vilkår om ruskontroll. Disse eksemplene er ikke uttømmende. De sikrer også et tydelig hjemmelsgrunnlag for disse vilkårene, som er av inngripende karakter etter departementets mening. Privat tilsyn forutsetter at en bestemt person er villig til å medvirke; retten kan ikke pålegge en privat part dette oppdraget. Etter andre ledd har retten adgang til enten selv å utpeke en person eller gi foreldrene oppgaven med å utpeke en person som kan utføre privat tilsyn. Det følger videre av tredje ledd i lovforslaget at samværsforelderen skal dekke kostnaden knyttet til vilkår etter første ledd.

Departementet ønsker ikke å gi en uttømmende opplisting over hvilke vilkår som kan fastsettes i forbindelse med samvær. Vilkår for samvær må tilpasses den konkrete saken. Det er derfor verken hensiktsmessig eller mulig å gi en uttømmende liste over hvilke vilkår som kan stilles. Det er samtidig viktig at rettsanvenderne er

bevisste våre menneskerettslige forpliktelser, og gjennomfører en reell vurdering av om vilkårene står seg opp imot forpliktelsene. Departementet viser her til gjennomgangen av menneskerettslige forpliktelser i punkt 8.2.

8.4.4.3 Samvær under tilsyn av offentlig oppnevnt person

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre dagens ordning med samvær med tilsyn, men utvalgets forslag til endringer følges ikke opp. Bestemmelsen om samvær under tilsyn av offentlig oppnevnt person i gjeldende barnelov § 43 a videreføres i lovforslaget § 8-6 med noen mindre endringer. Departementet følger ikke opp utvalgets forslag til endring i terminologi når det gjelder navnet på de ulike tilsynsordningene, og beholder ordlyden «støtta» og «beskytta» tilsyn.

Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om å øke antall timer med offentlig tilsyn med samvær. Flere høringsinstanser påpeker at i praksis kan antall tilgjengelige timer i noen tilfeller være bestemmende for om det pålegges støttet eller beskyttet tilsyn. Departementet vil poengtere at de ulike tilsynsformene har ulike formål, og at det er viktig at det gjøres en konkret vurdering av barnets behov i den enkelte sak opp mot de vilkårene som fremgår av regelverket. Hensynet til barnets beste forutsetter at saken er forsvarlig opplyst, før det besluttes tilsyn. Det er retten som skal fastsette vilkårene for samværet, blant annet timetallet og begrenset varighet, slik at dette ikke kan delegeres til tilsynsmyndigheten. Retten kan også gi utfyllende bestemmelser, som hvem som skal eller ikke skal kunne være til stede utover forelderen, hvem som skal følge og hente barnet mv.

Departementet følger heller ikke opp utvalgets forslag om å regulere i barneloven antall år det kan fastsettes samvær med tilsyn for. *Agder tingrett* peker på at dagens ordning legger opp til at foreldre må gå til søksmål hvert år for å opprettholde ordningen, og at dette kan synes uhensiktsmessig for en del tilfeller der det er klart at samvær med tilsyn bør vedvare over tid. Dette er også begrunnelsen for utvalgets forslag om å øke tilsynsperioden til tre år. Departementet deler ikke utvalgets forståelse av at tilsynsperioden etter gjeldende rett er begrenset til ett år. Gjeldende rett stenger ikke for at tilsynsperioden kan fastsettes også utover ett år, men det krever en særskilt begrunnelse. Se omtale av gjeldende rett i punkt 8.4.1. Tilsyn må anses som et inngrep i samværsretten, og inngrepet bør derfor ikke fastholdes i lengre tid enn formålet med tilsynet og behovene i saken tilsier. Barnets beste er ikke en konstant størrelse. Begrenset varighet for pålegget vil sikre at samvær med tilsyn, fastsatt av myndighetene, er i tråd med barnets beste. Høyesterett har i HR-2025-382-A uttalt at: «Den begrensede varigheten skal sikre flere formål. Tilsyn er som tidligere nevnt et inngrep i samværsretten og bør ikke fastholdes lenger enn formålet med tilsynet og behovene i saken tilsier. Samtidig kan erfaringene fra samvær bidra til å avklare om et fortsatt samvær etter tilsynsperioden er til barnets beste […]». Domstolen må gjøre en konkret vurdering av behovet for varighet, ut ifra forholdene i den enkelte sak, og der varigheten fastsettes utover ett år kreves det en særskilt begrunnelse. Retten bør uansett angi eksplisitt hvor lenge tilsynsordningen gjelder. Retten bør ved behov også vurdere hvordan barnets rett til medvirkning sikres gjennom tilsynsperioden. Det er viktig at rettens pålegg er begrunnet godt, slik at pålegget kan iverksettes raskt uten nærmere avklaringer i forkant. For rettsforlik følger begrunnelsesplikten av lovforslaget § 8-6, mens for dom eller kjennelse følger det av tvisteloven § 19-6.

Flere høringsinstanser har pekt på behovet for en grundig gjennomgang av hele tilsynsordningen. Departementet er enig, og mener det er nødvendig før det eventuelt foreslås lovendringer. Det bør særlig vurderes om ordningen fungerer etter sin hensikt, herunder om barneperspektivet er ivaretatt, og om den er effektivt innrettet. Bufdir fikk i 2023 i oppdrag å vurdere om det er behov for forskning som kan belyse ordningen med samvær med tilsyn, og om den fungerer etter sin hensikt. Gjennomgangen fra Bufdir viser at det er betydelige svakheter ved kunnskapsgrunnlaget for ordningen med samvær med tilsyn etter barneloven, og at det trengs mer systematisk kunnskap. Bufdir har også i en egen rapport fra 2023 gitt en redegjørelse for de ulike aktørers (Bufetat ved regionene, domstol og barnevernstjenesten) erfaringer med ordningen, som kan gi innblikk i hvordan ordningen oppfattes og praktiseres.

8.5 Beskyttelse av barn mot vold eller overgrep ved samvær

8.5.1 Gjeldende rett

Menneskerettslige forpliktelser

FNs barnekonvensjon artikkel 9 nr. 3 fastslår at staten skal respektere barnets rett til å ha kontakt med foreldrene regelmessig, med mindre dette er i

strid med barnets beste. Som nevnt over i punkt 8.2 har barn og foreldre rett til respekt for sitt familieliv, jf. blant annet EMK artikkel 8. Samtidig har barn en rett til beskyttelse mot vold eller overgrep begått av foreldre, jf. blant annet barnekonvensjonen artikkel 19. Dette innebærer at det etter omstendighetene kan besluttes at det ikke skal være samvær mellom et barn og forelderen som barnet ikke bor sammen med. En beslutning om at det ikke skal være samvær er imidlertid et betydelig inngrep i familielivet, og dersom familiebåndene brytes, kreves ifølge praksis fra EMD «very exceptional circumstances», se *Gnahorè mot Frankrike*, nr. 40031/98 avsnitt 59. Barnelovutvalget har omtalt relevante menneskerettigheter i NOU 2020: 14 punkt 12.2.3 og punkt 12.3.2. Departementet gjengir ikke dette i sin fulle bredde, men trekker frem uttalelser som er særlig relevante:

> «Myndighetenes forpliktelser etter EMK artikkel 8 skjerpes der relasjonen mellom barn og forelder begrenses på en slik måte at familiebåndene i praksis blir kuttet («effectively curtailed»). Selv der barnet er imot samvær med den av foreldrene det ikke bor sammen med, og hvor konfliktnivået mellom foreldrene er så høyt at nullsamvær av hensyn til barnet er ansett som den beste løsningen, gir EMDs praksis anvisning på at myndighetene må ha tilbørlig øye for å sørge for å bevare familierelasjonen mellom barn og forelder. *Buchleither mot Tyskland*, dom 28. april 2016, legger til grunn at en ordning med nullsamvær bør vurderes med jevne mellomrom (avsnitt 49):
>
> 'In this respect the Court reiterates that the reasons for a suspension of contact cannot, as a rule, be regarded as permanent and should generally be reviewed at regular intervals, unless the review would in itself seriously affect the child's welfare […].'
>
> Nyere praksis fra EMD legger stor vekt på at nullsamvær må ha svært gode grunner. Forholdene som tilsier manglende samvær, kan endre seg. Selv der det er til det beste for barnet å ha en ordning uten samvær, tilsier både barnets og foreldrenes beskyttelsesverdige interesser etter EMK artikkel 8 at myndighetene skal trå varsomt frem på dette området. Som nevnt under punktet om menneskerettslige rammer for samværets omfang må det foreligge «very exceptional circumstances» dersom familiebåndene skal brytes.»

EMK artikkel 8 verner også retten til privatliv. Etter EMDs praksis pålegges myndighetene en plikt til å verne barnet mot vold mv. begått av foreldrene. Her kan det for eksempel vises til *Wetjen mfl. mot Tyskland*, nr. 68125/14 og 72204/14. I særlig alvorlige tilfeller vil også EMK artikkel 3, om forbudet mot blant annet umenneskelig og nedverdigende behandling, innebære en forpliktelse for myndighetene til å hindre at barnet kommer i en situasjon der det blir utsatt for overgrep fra foreldrene, se for eksempel *Association Innocence en Danger og Association Enfance et Partage mot Frankrike*, nr. 15343/15 og 16806/15, avsnitt 157 og 158.

Når det ikke skal være samvær

Foreldreansvaret innebærer blant annet en plikt til å gi barnet omsorg og omtanke, jf. barneloven § 30 første ledd. Det er spesifikt regulert i bestemmelsens tredje ledd at barnet ikke må bli utsatt for vold eller på annen måte bli behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen utsettes for skade eller fare. Det påhviler med andre ord foreldre en plikt til å beskytte barnet. Dette gjelder for alle foreldre, både de som bor sammen og ikke bor sammen. Det er særskilt regulert i § 42 at barnet har krav på omsorg og omtanke også fra samværsforelder.

Barn og foreldre har i utgangspunktet rett til samvær når de lever hver for seg, se omtale over i punkt 8.4. Omfanget av samværet beslutter i utgangspunktet foreldrene. I noen tilfeller er det til barnets beste at det ikke skal være samvær, eller bare et begrenset samvær. Barnets rett til beskyttelse vil gå foran samværsretten der det etter en konkret vurdering er risiko for at barnet kan bli utsatt for vold, overgrep eller mangelfull omsorg. I saker der samvær ikke er til barnets beste, må retten avgjøre at det ikke skal være samvær, jf. barnelova § 43 første ledd tredje punktum. Denne presiseringen ble inntatt i bestemmelsen i 2006, og tar særlig sikte på situasjoner der barnet har blitt eller kan bli utsatt for vold eller overgrep, jf. Ot.prp. nr. 103 (2004–2005). I proposisjonen uttalte departementet at overgrep i denne sammenhengen skulle forstås som psykisk eller fysisk vold eller seksuelle overgrep samt det å være vitne til vold som kan ha påført barnet skader og medført at barnet er redd for samværsforelderen.

En avgjørelse om samvær skal først og fremst rette seg etter det som er best for barnet, jf. § 48. I bestemmelsen fremgår også at det ved avgjørelser om blant annet samvær skal det tas hensyn til at barnet ikke må bli utsatt for vold eller bli behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen blir utsatt for skade eller fare.

I Prop. 85 L (2012–2013) punkt 7.2.4.3 understreket departementet at i tilfeller der domstolene legger til grunn at det er fare for at barnet utsettes for vold eller seksuelle overgrep og/eller det er fare for retraumatisering av barnet, skal domstolen ikke fastsette samvær. Det skal i slike tilfeller heller ikke fastsettes samvær med tilsyn. Det avgjørende hensynet er hensynet til barnets beste. I proposisjonen ble det også gitt andre føringer som har betydning for om det skal fastsettes samvær. Det ble blant annet forutsatt at domstolene i større grad skulle avgjøre samværssaker ut fra her-og-nå-vurderinger, og at barnets subjektive opplevelser skulle tillegges større vekt enn det som var gjeldende praksis. Det ble forutsatt at det ikke skulle fastsettes samvær mot barnets vilje før barnets situasjon var tilstrekkelig belyst. Departementet understreket videre at «antakelser basert på et biologisk prinsipp», som baserer seg på at det er bra for et barn å kjenne sitt opphav, ikke skulle legges til grunn ved anvendelsen av barnelovens regler om samvær, men at saken må utredes tilstrekkelig.

Begrensninger i samvær griper inn i barn og foreldres rett til familieliv, som nevnt over. Høyesterett har i HR-2020-1639-A avsnitt 29 uttalt at «[r]ettstilstanden kan sammenfattes slik at det skal «ganske tungtveiende grunner» til for å nekte samvær mellom en forelder og et barn». Saken gjaldt hvilken betydning et vedtak om adressesperre i Folkeregisteret har når far krever samvær med barnet. Barnelovutvalget uttalte at beslutninger om at det ikke skal være samvær, kan innebære at båndene mellom barnet og forelderen i praksis blir brutt, og på bakgrunn av våre menneskerettslige forpliktelser kreves svært gode grunner («very exceptional circumstances») for å treffe slike avgjørelser, jf. avsnitt 59 i *Gnahorè mot Frankrike*, nr. 40031/98.

Et særlig spørsmål er hvilken grad av sannsynlighet som skal foreligge før domstolen bestemmer at risikoen for vold og overgrep medfører at det ikke skal fastsettes samvær for barnet. Det fremkommer ikke direkte av lovverket, men av forarbeidene. I Ot.prp. nr. 103 (2004–2005), punkt 5.3.5, drøftes spørsmålet og det fremgår blant annet at i saker om foreldreansvar, fast bosted og samvær er fakta svært sammensatt og har stor betydning for den konkrete vurderingen. Hvilken sannsynlighetsgrad som må anses tilstrekkelig vil derfor kunne avhenge av konkrete omstendigheter, som alvorlighetsgrad og personlige forhold hos de involverte. Det fremheves videre at dersom det er risiko for alvorlige overgrep, vil det kunne tilsi at det skal mindre til for at beviskravet anses oppfylt. Stortingskomiteen uttaler seg også om spørsmålet i Innst. O. nr. 35 (2005–2006), punkt 2.3:

> «Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, vil peke på at om en påstand om vold og overgrep skal legges til grunn av retten, avhenger av hvor stor sannsynlighet det må være for at den medfører riktighet. Flertallet vil peke på at hensynet til å ivareta barnets sikkerhet kan tilsi at sannsynlighetsovervekt anses tilstrekkelig eller at overvektsprinsippet fravikes slik at det kreves en mindre grad av sannsynlighet enn 50 % for å legge påstanden om overgrep til grunn av retten. Deretter må retten ta stilling til hvor stor vekt forholdet skal få i en barnets beste-vurdering etter en konkret helhetsvurdering. Flertallet vil samtidig understreke at det i denne sammenheng er en svært viktig oppgave for domstolene å avdekke påstander om vold og overgrep som ikke er holdbare.»

Dersom det er uklart hvorvidt det har forekommet eller er risiko for vold eller seksuelle overgrep må domstolen sikre at saken belyses bredt før det tas avgjørelse om samvær, jf. tvisteloven § 21-3 andre ledd om rett og plikt til bevisføring og barneloven § 61 om avgjørelser under saksforberedelsen. Dette er også understreket av departementet i Prop. 85 L (2012–2013) punkt 7.2.4.3, der det er uttalt at det er nødvendig med en «føre-vartankegang» i slike saker. Departementet påpeker i proposisjonen blant annet at kunnskap og forskning tilsier at det ofte vil være nødvendig at domstolen oppnevner sakkyndig etter barneloven § 61 første ledd nr. 3 for å få saker der det er problematikk knyttet til vold og seksuelle overgrep forsvarlig belyst.

Kravet til sannsynlighet er også kommentert i nyere rettspraksis. I en sak fra Borgarting lagmannsrett, LB-2022-126005, står det: «Det kreves ikke sannsynlighet for mistanke om vold eller overgrep. Det vil kunne være tilstrekkelig med en mindre grad enn 50 prosent sannsynlighet for at beviskravet kan anses oppfylt.» Høyesterett har også kommentert dette i HR-2020-1843, der det står at i forbindelse med bevisvurderingen kan man «ikke se bort fra konkrete risikofaktorer selv om de måtte være mindre sannsynlige».

Domstolen kan i særlige tilfeller, blant annet når det er grunn til å tro at barnet er utsatt for vold eller på annet vis blir behandlet slik at barnets fysiske eller psykiske helse blir utsatt for skade eller fare, oppnevne en advokat eller annen

representant til å ta vare på interessene til barnet i forbindelse med søksmålet, jf. § 61 nr. 5. Se nærmere omtale av dette i punkt 11.9. Det foreligger også en plikt for domstolen til å ta midlertidige avgjørelser om samvær dersom en part krever det, og det er risiko for at barnet blir utsatt for vold eller på annet vis blir behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen blir utsatt for skade eller fare, jf. barneloven § 60 første ledd. Domstolen kan samtidig forby en part å komme til barnets bosted, jf. andre ledd.

Samvær under offentlig tilsyn

Domstolen kan treffe avgjørelser om at det skal være samvær med offentlig tilsyn, der «omsynet til barnet sine behov talar for det», jf. barneloven § 43 a. Beskyttet tilsyn er den mest omfattende formen for slikt tilsyn, og forutsetter at barnet og forelderen blir overvåket kontinuerlig under samværet. Beskyttet tilsyn er ifølge forarbeidene mest aktuelt i tilfelle der forelderen har problematikk knyttet til vold, rus eller psykisk lidelse, men hvor samvær likevel er til det beste for barnet. Det er likevel ikke slik at samvær med tilsyn kan benyttes som et beskyttelsestiltak der det er risiko for at barnet vil bli utsatt for vold eller overgrep. For nærmere omtale av samvær med tilsyn, se punkt 8.4.1.

Besøksforbud, kontaktforbud og sperret adresse

Domstolen har en plikt til å vurdere om den dømte i volds- og overgrepssaker mot barn, skal ilegges kontaktforbud overfor barn, jf. straffeloven §§ 282 og 319. Dette omhandler mishandling i nære relasjoner og seksuallovbrudd. Plikten til å vurdere kontaktforbud gjelder uavhengig av om sakens aktører har nedlagt påstand om dette. Kontaktforbud kan fastsettes av domstolen etter straffeloven § 57. Domstolen kan ilegge kontaktforbud når det er grunn til å tro at vedkommende ellers vil begå en straffbar handling overfor en annen person, forfølge en annen person, eller på annet vis krenke en annens fred. Det er et krav at den tiltalte er funnet skyldig i en straffbar handling.

Påtalemyndigheten kan nedlegge besøksforbud etter straffeprosessloven § 222 a dersom det er grunn til å tro at en person ellers vil begå en straffbar handling overfor en annen person, forfølge en annen person, på annet vis krenke en annens fred, eller begå ordensforstyrrelser som er særlig belastende for en annen person. Det er ikke krav om at den besøksforbudet gjelder har begått en straffbar handling.

Den som har forbud mot kontakt med et barn etter de nevnte bestemmelser i straffeloven eller straffeprosessloven kan ikke ha samvær, jf. barneloven § 43 b første punktum. Dette gjelder både avtalt samvær mellom foreldrene og fastsatt samvær av domstolen, og så lenge forbudet gjelder. Det er gjort unntak i bestemmelsens andre punktum for de tilfeller der forbudet etter nærmere bestemmelser gir rett til det. Det må i så fall gå klart frem av forbudet hvordan dette skal praktiseres. Dersom kontaktforbudet eller besøksforbudet overlater til partene å avtale samvær i slike situasjoner uten klare og detaljerte retningslinjer, vil ikke nevnte vilkår i barneloven være oppfylt. Ved avgjørelsen skal det foretas en vurdering av menneskerettighetene og av risikoen for barnet, jf. Prop. 167 L (2016–2017). Bestemmelsen gjelder forbud mot kontakt «med eit barn», og omfatter tilfeller der forbudet er ilagt bare overfor barnet, men også tilfeller der forbudet gjelder overfor både forelder og barnet, se merknaden til § 43 b i den nevnte proposisjonen.

Det følger av lov av 9. desember nr. 88 om folkeregistrering (folkeregisterloven) § 10-4 første ledd at registrerte opplysninger som er gradert etter beskyttelsesinstruksen (Instruks 17. mars 1972 nr. 3352 for behandling av dokumenter som trenger beskyttelse av andre grunner enn nevnt i sikkerhetsloven med forskrifter), skal sperres i Folkeregisteret. Politiet har kompetanse til å treffe vedtak om gradering i alle saker unntatt barnevernssaker, jf. folkeregisterloven § 10-4 andre ledd.

Beskyttelsesinstruksen oppstiller to beskyttelsesgrader – «strengt fortrolig» og «fortrolig», jf. § 4. «Fortrolig» innebærer at adressen til den trusselutsatte ikke skal leveres til private**,** men er tilgjengelig for den delen av det offentlige som har hjemmel til opplysninger fra folkeregisteret. «Strengt fortrolig» innebærer at den trusselutsatte ikke er registrert med bostedsadresse i folkeregisteret. Adressen utleveres verken til offentlige myndigheter eller private.

Adressesperre er et tiltak som kan iverksettes for å beskytte trusselutsatte personer, det vil si der det er fare for at personen står i fare for å bli utsatt for alvorlig kriminalitet rettet mot liv, helse eller frihet. Dette kan gjelde en forelder med barn boende fast hos seg, og hvor det er reist sak om samvær. I Prop. 85 L (2012–2013) uttalte departementet at i tilfeller der en forelder har utsatt bostedsforelder og/eller barnet for slike trusler at det er iverksatt beskyttelsestiltak, bør det ikke fastsettes samvær. Videre uttalte departementet at de vurderinger som ble lagt til grunn da beskyttelsestiltaket ble fastsatt, må uten videre kunne leg-

ges til grunn også i en etterfølgende sak om samvær dersom beskyttelsestiltaket fortsatt gjelder. Disse uttalelsene modereres av Høyesteretts avgjørelse fra 2022, HR-2022-1639, der Høyesterett avklarer forholdet mellom reglene om samvær og et vedtak om adressesperring, og hvilken betydning et slikt vedtak har for samværsspørsmålet. Det fremgår av dommen at Kripos har uttalt at adressesperre på den høyeste beskyttelsesgraden, strengt fortrolig, «kun besluttes dersom det er høy risiko for at den trusselutsatte blir utsatt for grov vold, frihetsberøvelse eller drap.» Med henvisning til EMK artikkel 8 mener førstvoterende at departementets tilnærming, går betenkelig langt i å legge bånd på domstolens behandling av samværsspørsmålet (avsnitt 47). Høyesterett oppsummerer rettstilstanden i avsnitt 49:

> «At det er truffet et vedtak om adressesperre, er ikke avgjørende for samværspørsmålet. Om det skal fastsettes samvær, må avgjøres av domstolene på vanlig måte etter en selvstendig og konkret vurdering etter reglene i barneloven, der hensynet til barnets beste er det sentrale. Domstolene skal ikke uten videre legge til grunn de vurderingene politiet har foretatt da sperrevedtaket ble truffet. Reglene om samvær og reglene om adressesperre utgjør separate og uavhengige regelsett som tjener ulike formål. Men vedtaket om adressesperre vil likevel få betydning for samværsavgjørelsen. For det første vil grunnlaget for vedtaket – så langt det blir gjort kjent for retten og partene – kunne bidra til å opplyse samværssaken. For det andre må vedtaket om adressesperre respekteres av domstolene når de tar stilling til om det skal fastsettes samvær. Det er ikke i en sak om samværsrett grunnlag for å sette vedtaket til side eller se bort fra det, selv om det kan hefte mangler ved vedtaket. De virkningene sperrevedtaket fører med seg, må – så lenge vedtaket ikke har falt bort – trekkes inn som premiss både for vurderingen av om samvær skal nektes og i en vurdering av hvordan et eventuelt samvær skal gjennomføres. Av den grunn skal det mye til for at samvær i en slik situasjon skal kunne være til barnets beste. Men det er ikke utelukket og må vurderes konkret i den enkelte sak.»

Avvergingsplikt og melde- og opplysningsplikt til barnevernet

Alle som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan har, uten hinder av taushetsplikt, en lovfestet plikt til å melde fra til barnevernstjenesten uten ugrunnet opphold når det er grunn til å tro at et barn blir eller vil bli mishandlet, utsatt for alvorlige mangler ved den daglige omsorgen eller utsatt for annen alvorlig omsorgssvikt, jf. barnevernsloven § 13-2 første ledd bokstav a. Også yrkesutøvere som opptrer i medhold av lov 2. juli 1999 nr.64 om helsepersonell mv. (helsepersonelloven), lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven), lov 24. juni 2011 nr. 30 om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven), lov 19. juni 1997 nr. 62 om familievernkontorer (familievernkontorloven) og lov 4. juli 2003 nr. 84 om private skolar med rett til statstilskott (privatskoleloven) har slik meldeplikt, jf. andre ledd første punktum. Det samme gjelder meklere i ekteskapssaker og private som utfører oppgaver for staten, fylkeskommuner eller kommuner, og de som utfører slike oppgaver på vegne av organisasjoner, jf. andre ledd andre punktum. Meldeplikten skal ivareta barnevernstjenestens behov for å bli gjort kjent med at et barn kan være utsatt for omsorgssvikt.

Meldeplikten bygger på avveining av flere hensyn. På den ene siden bør hver og en være beskyttet mot unødvendig spredning av personlige opplysninger. På den andre siden skal meldeplikten ivareta barnevernstjenesten sitt behov for å bli gjort kjent med at et barn kan være utsatt for omsorgssvikt. Meldeplikten bygger på en konkret vurdering av om vilkårene for å melde fra til barnevernstjenesten er oppfylt. Barnevernstjenesten må på sin side vurdere alle meldinger de får om bekymring for et konkret barn, jf. § 2-1, og om meldingen skal følges opp med en undersøkelse, jf. § 2-2.

Dommere omfattes ikke av meldeplikten og opplysningsplikten til barnevernet. I en foreldretvistsak for retten kan det komme frem opplysninger om barnets omsorgssituasjon som kan være sentralt for barnevernstjenesten å få kunnskap om. Dommere har i utgangspunktet taushetsplikt etter domstolloven § 63 a. I Prop. 167 L (2016–2017) ble det imidlertid klargjort at taushetsplikten ikke er til hinder for at dommeren gir opplysninger til barnevernstjenesten dersom opplysningene som dommeren ønsker å gi er kommet frem i rettsmøte eller rettsavgjørelse, jf. domstolloven 63 a tredje ledd, jf. lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) § 13 b første ledd nr. 2 og nr. 6. Nasjonal veileder for behandling av foreldretvister omtaler også dette spørsmålet, og viser til at rettens ansvar for å ivareta hensynet til barnets beste, sammenholdt med alminnelige nødrettslige

betraktninger, taler for at dommere har melde- eller opplysningsrett til barnevernstjenesten. Dommere er også omfattet av den generelle avvergingsplikten i straffeloven § 196.

Alle personer har en plikt til å avverge alvorlige straffbare handlinger, jf. straffeloven § 196. Dette omfatter dermed både ansatte i offentlige instanser og privatpersoner, herunder har foreldre en avvergeplikt i forbindelse med samvær. Avvergingsplikten kan ivaretas ved å melde fra til enten politiet eller barnevernstjenesten. Begge etater har selvstendig myndighet til å iverksette tiltak for å avverge handlingen.

I retningslinjene om samhandlingen mellom barnevernet og politiet fremgår at i de tilfeller der barnevernstjenesten får opplysninger som omfattes av avvergingsplikten har de plikt til å varsle politiet, dersom de ikke selv kan avverge handlingen med egne virkemidler. Videre fremgår at når barnevernstjenesten har avverget en alvorlig handling, må de likevel vurdere om politiet skal varsles for å forebygge fremtidige handlinger. Dette gjelder også dersom barnevernstjenesten får informasjon om at en alvorlig handling allerede er gjennomført. Politiet har på sin side en særskilt plikt til å underrette barnevernstjenesten når de får kjennskap til eller mistanke om at barn mishandles eller utsettes for seksuallovbrudd av foreldre, foresatte eller andre som barnet bor sammen med, jf. forskrift 20. september 2013 nr. 1097 om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten (politiregisterforskriften) § 10-3.

Politiet har etter gjeldende rett en adgang til å utlevere opplysninger for å avverge eller forebygge lovbrudd, jf. politiregisterloven § 27. Det kan for eksempel gjelde et tilfelle der politiet er kjent med at en person som er dømt for alvorlig vold eller overgrep mot barn, blir samboer eller gifter seg med en ny person som har barn. Dersom politiet vurderer at en straffesak eller dom, eventuelt i kombinasjon med andre holdepunkter, tilsier at det er risiko for at nye barn kan bli utsatt for vold eller overgrep, kan de underrette både offentlige instanser og privatpersoner om dette, på nærmere vilkår, se politiregisterforskriften §§ 9-2 og 9-3.

8.5.2 Bakgrunn for nye forslag

Utvalgets forslag

Barnelovutvalget redegjør i NOU 2020: 14 for gjeldende rett om når det ikke skal være samvær. Utvalget foreslår at det i loven skal fremgå at dersom samvær ikke er til det beste for barnet, skal det ikke være samvær, men foreslår ellers ingen særskilte lovendringer knyttet til beskyttelse av barn under samvær. Utvalget legger til grunn at terskelen for at domstolen skal bestemme at det ikke skal være samvær, skal ligge på samme nivå som i dag. Utvalget bemerker at beslutninger om at det ikke skal være samvær, kan innebære at båndene mellom barnet og forelderen i praksis blir brutt, og at det kreves svært gode grunner («very exceptional circumstances») for å treffe slike avgjørelser. Videre vurderer utvalget om det bør oppstilles en anvisning på bevisbedømmelsen i loven der det er mistanke om at barnet kan bli utsatt for vold eller overgrep under samværet. Utvalget kommer imidlertid til at det ikke bør gjelde en bundet bevisregel, og skriver at saken må uansett avgjøres etter en bred vurdering. Utvalget slutter seg til tidligere vurderinger i Ot.prp. nr. 103 (2004–2005).

Utvalget foreslår imidlertid å innta en bestemmelse i lovens innledende kapittel som slår fast at barn har rett til beskyttelse mot vold, overgrep og hensynsløs atferd, og at barn ikke skal behandles slik at den fysiske eller psykiske helsen blir utsatt for skade eller fare.

Utvalget ønsker å videreføre regelen om at den som har kontakt- eller besøksforbud, ikke kan ha samvær med barnet. Utvalget viser her til de vurderingene som er gjort i Prop. 167 L (2016–2017), punkt 6.6.2. I slike tilfeller har det offentlige vurdert at det er behov for beskyttelse. Utvalget påpeker at det vil være for risikabelt å overlate til foreldrene å gjøre egne avtaler om samvær hvor en av foreldrene har kontakt- eller besøksforbud. Utvalget peker dessuten på at kontakt- eller besøksforbud er inngående begrunnet og undersøkt av det offentlige. Utvalget vurderer det derfor til å være trygt å legge de nevnte forbudene direkte til grunn, og nekte samvær for foreldre som er ilagt slike forbud.

Flertallet av høringsinstansene som har uttalt seg om utvalgets vurderinger og forslag om å beholde terskelen for når det ikke skal være samvær, støtter forslaget. Dette omfatter blant annet *Advokatforeningen*, *Aleneforelderforeningen*, *Bufdir, Kripos, NKVTS, Nord-Troms og Senja tingrett, Oslo kommune, Oslo tingrett* og *Politidirektoratet.*

Advokatforeningen uttaler:

> «Advokatforeningen er enig i utvalgets syn om at terskelen for at domstolen skal bestemme at det ikke skal være samvær, skal ligge på samme nivå som i dag, og tiltrer begrunnelsen for dette. Advokatforeningen slutter seg til utvalgets betraktninger om at tidsperspektivet

i punkt 12.4.4.2 også gjør seg gjeldende for vurderingen av samværsomfanget, slik at de langsiktige konsekvensene av å nekte samvær må vurderes konkret og vektes i avgjørelsen.

Advokatforeningen er enig i at det kreves svært gode grunner for å treffe avgjørelser om at det ikke skal være noe samvær, og videre er Advokatforeningen enige med utvalget i at det ikke uten videre er treffende å beskrive terskelen slik at å nekte samvær krever «ganske tungtveiende grunner», slik Høyesterett har lagt til grunn i sin praksis.

Når det gjelder hvilke beviskrav som bør legges til grunn der det er mistanke om at barnet kan bli utsatt for vold eller overgrep under samværet, er Advokatforeningen enig med utvalget i at det ikke bør oppstilles en anvisning på bevisbedømmelsen i loven, og støtter utvalgets begrunnelse for dette.»

Kripos støtter utvalgets vurderinger og understreker i tillegg at beslutningstakerne må være føre var og at saken må belyses bredt der det er mistanke om at barnet blir utsatt for vold eller andre alvorlige overgrep fra en eller begge foreldrene. Videre ser Kripos behov for videre utredning av om reglene om samvær i tilstrekkelig grad ivaretar hensynet til den voldutsatte forelderen og barnet i situasjoner der det er ilagt adressesperre:

> «Kripos har, som nasjonalt fagorgan for beskyttelsestiltaket adressesperre, i flere tilfeller sett at det vurderes å innvilge samvær med den voldsutøvende forelderen til tross for at den voldsutsatte og barnet bor på sperret adresse. I slike tilfeller vil gjennomføring av samvær kunne få alvorlige konsekvenser for gjennomføringen av beskyttelsestiltaket adressesperre. Å pålegge et barn å holde grunnleggende informasjon om sitt eget liv skjult for den voldsutøvende forelderen i en samværssituasjon vil være meget belastende for barnet, og nærmest umulig å gjennomføre.»

Politidirektoratet tiltrer Kripos sine vurderinger.

Et fåtall av høringsinstansene kommer med innspill om utvalgets forslag om å videreføre bestemmelsen om at den som har kontakt- eller besøksforbud, ikke kan ha samvær med barnet. *Kirkens bymisjon* påpeker at de har erfaring med at kontakt- og besøksforbud for forelder ikke medfører manglende samvær. De skriver videre at: «[i] enkelte saker der vi gjennomfører støttet tilsyn, er det i dommen kjent at forelderen har besøksforbud. Den som har besøksforbud har samvær under tilsyn, men besøksforbudet er etter vår antakelse da opphevet i de timene der støttet tilsyn gjennomføres.». *Likestillingssenteret (Stiftelsen Kvinneuniversitetet)* trekker frem en erfaring de har ervervet seg gjennom samarbeid med krisesenteret, og skriver at:

> «[…] barnefordelingssaker tar lang tid før de kommer opp i rettssystemet. Et annet problem er at dersom det er reist straffesak mot en forelder på grunnlag av vold eller overgrep mot partner eller barn, så tar straffesaker ofte enda lengre tid å få gjennomført enn barnefordelingssaker. Det betyr i praksis at dom avsies i barnefordelingssaker før en straffesak kommer opp i retten, noe som er svært uheldig.»

Høringsnotatet om likestilt foreldreskap og felles omsorg for barn etter samlivsbrudd

Departementet foreslo ikke spesifikke lovendringer om beskyttelse av barn i høringsnotatet av 18. juni 2024 om likestilt foreldreskap og felles omsorg for barn etter samlivsbrudd.

Flere høringsinstanser etterlyser et tydeligere barneperspektiv i departementets forslag. Enkelte høringsinstanser har oppfattet høringsnotatet dit hen at likestilt foreldreskap skal være et overordnet prinsipp i enkeltsaker, som kan komme på kant med barnets beste i saker der den ene forelderen ikke kan gi barnet tilstrekkelig god omsorg.

Blant andre *VID vitenskapelige høgskole* mener at likestilt foreldreskap og barnets beste i noen tilfeller kan stå i direkte motstrid til hverandre. *Kirkens bymisjon* viser til at barnets beste må gå foran likestilt foreldreskap. *Oslo tingrett* mener på sin side at lovforslaget går for langt i å fremheve hensynet til likestilt foreldreskap på bekostning av barnets beste. *OsloMet* uttaler:

> «Det at vold og andre alvorlige utfordringer og risiki er så sentrale i de sakene som når rettsapparatet, innebærer at det ikke alltid vil være til barnets beste med en sterk føring i loven på likestilt foreldreskap. Det er påfallende at departementet ikke ser ut til å forholde seg til denne problematikken i høringsnotatet. Høringsnotatet, og måten forslagene presenteres på, gir et inntrykk av at departementet har tatt utgangspunkt i det flertallet av familier der det ikke er slike utfordringer, og der likestilt foreldreskap allerede praktiseres. Men departementet har ikke tatt høyde for at foreldre i denne situasjonen som regel selv vil løse sine utfordringer gjennom avtaler til det beste for barnet.»

Stine Sofies Stiftelse er også kritiske til forslagene og stiftelsen skriver blant annet at lovforslaget ikke setter barnas behov i sentrum, det legges for stor vekt på foreldres rettigheter og at lovforslaget ikke gir tilstrekkelig rettsvern til de barna som er mest sårbare og som trenger vern i loven aller mest. Stine Sofies Stiftelse har også i etterkant av høringen gitt innspill til departementet om behovet for lovendringer.

Anmodningsvedtak og representantforslag

Stortinget fattet et anmodningsvedtak 7. mai 2024 der regjeringen ble bedt om å vurdere grep som kan styrke barnets rett til beskyttelse mot vold og seksuelle overgrep i saker om samvær og omsorg, og melde tilbake til Stortinget i forbindelse med de varslede endringene i barneloven (Vedtak 611).

Stortinget har også 18. mars 2025 truffet flere anmodningsvedtak på bakgrunn av et representantforslag om samværsrett, jf. Dokument 8:15 S (2024-2025) og Innst. 154 S (2024-2025), se omtale under punkt 2.1.

8.5.3 Departementets vurderinger

8.5.3.1 Innledning

Foreldre har plikt til å beskytte barn mot vold og overgrep. Dette gjelder også ved samvær. Barn som har blitt utsatt for vold eller overgrep fra sine omsorgspersoner, skal beskyttes mot nye krenkelser. Det er de siste tiårene gjort flere utredninger og lovendringer som skal gi bedre beskyttelse av barn ved behandling av foreldretvister. Blant annet trådte det i 2019 i kraft flere endringer i barneloven og straffeloven som har som formål å gi barn bedre rettsvern mot vold og overgrep. Det har også på flere andre områder blitt iverksatt tiltak for å gi barn bedre beskyttelse mot vold og overgrep. Regjeringen har blant annet lagt frem opptrappingsplanen mot vold og overgrep i Prop. 36 S (2023–2024), med en rekke tiltak som nå følges opp.

Departementet mener at barnelovens regler i all hovedsak er dekkende og viser til at barnelovutvalget heller ikke foreslo særskilte endringer på området. Samtidig er det slik at det i praksis kan være utfordringer med å beskytte barn mot skadelig samvær. Blant annet i høringen av departementets høringsnotat om likestilt foreldreskap, Stortingets anmodningsvedtak nr. 611 7. mai 2024 og representantforslag omtalt over, etterlyses tiltak for å gi barn bedre beskyttelse i foreldretvister og ved samvær. Det har blitt adressert at det er barn som lever i risiko for å bli utsatt for vold og overgrep i forbindelse med samvær, og at det i praksis kan besluttes og gjennomføres samvær som ikke er til barnets beste. Departementet ser derfor behov for å gjøre enkelte presiseringer i forslag til ny barnelov og i lovproposisjonen for å bidra til å gi barn bedre beskyttelse mot vold og overgrep i samværssaker.

Reguleringen av samvær mellom foreldre og barn reiser imidlertid menneskerettslige problemstillinger, og menneskerettighetene stiller krav til myndighetenes lovregulering. Lovens regulering av samvær må ivareta både barnets og samværsforelderens rettssikkerhet og interesser på en balansert måte. Det må likevel legges til grunn at samvær for det enkelte barn skal være til barnets beste.

8.5.3.2 Presisering av barnets beste

Departementet foreslår at det presiseres i § 8-1 at barn og foreldre som ikke bor sammen har rett til samvær «med mindre samværet ikkje er til det beste for barnet». Ordlyden skiller seg noe fra utvalgets forslag, men har samme innhold.

Forslaget er ment å tydeliggjøre det som følger av gjeldende rett, men får i større grad frem betydningen av barnets beste, samt synliggjør at dette gjelder alle avtaler og avgjørelser om samvær. Departementet understreker at barnets beste skal være avgjørende i samværssaker. Hensynet til å beskytte barnet skal gå foran en forelders rett til samvær der disse rettighetene står i motstrid i konkrete saker. Departementet legger til grunn at presiseringen vil bidra til en praksis som er i tråd med lovens intensjoner.

Presiseringen utdyper innholdet i foreldreansvaret, som gir plikt til å beskytte barnet mot vold og overgrep. En forelder kan etter omstendighetene ha både rett og plikt til å beskytte barnet fra samvær i tilfeller der det er risiko for vold eller overgrep mot barnet, jf. lovforslaget § 1-3. Se også lovforslaget § 6-4 og § 8-4. Samtidig kan grensen mellom rettmessig stans av samvær og hva som utgjør en urettmessig samværshindring være krevende i praksis. Utgangspunktet er at fastsatt samvær skal gjennomføres, og foreldrene har et gjensidig ansvar for at samværsretten blir oppfylt. Samværshindring omtales nærmere nedenfor under punkt 8.7.

Departementet mener forslaget balanserer de menneskerettslige forpliktelsene. Det er også slått fast av EMD at samværsforelderen under enhver omstendighet ikke har krav på samvær som vil innebære at barnets helse og utvikling blir skadet.

Risiko for vold eller overgrep vil typisk være situasjoner hvor det ikke vil være til barnets beste med samvær. Det kan også omfatte situasjoner hvor barnet er vitne til vold mellom foreldre og vold mot søsken. Samvær skal være trygt for barnet. Det må gjøres konkrete vurderinger av om det skal være samvær, og i så fall hvilket omfang.

Høyesterett har oppsummert det slik at det må foreligge tungtveiende grunner for å nekte samvær. Departementet er enig i utvalgets uttalelser om at det å nekte samvær kan føre til at båndene mellom barn og foreldre brytes, og det kreves svært gode grunner, «very exceptional circumstances» etter EMDs praksis, jf. blant annet avsnitt 59 i *Gnahorè mot Frankrike*, nr. 40031/98, for å treffe en avgjørelse om at det ikke skal være samvær.

Det avgjørende er hensynet til barnets beste, og det skal dermed ikke fastsettes mer samvær enn hva som er riktig for barnet. Det er barnets konkrete behov som må være avgjørende. Departementet understreker i denne sammenheng at barnets mening er et vektig moment, og barn skal ikke tvinges til samvær, jf. også lovforslaget § 1-2. Departementet viser til at teoretiske antakelser om «at det er bra for barn å kjenne sitt opphav», må anvendes med stor varsomhet i samværssaker med alvorlig problematikk, se Prop. 85 L (2012–2013) punkt 7.2.4.1. Det skal alltid foretas en konkret vurdering av hva som vil være til barnets beste, jf. lovforslaget § 1-1.

Det følger av lovforslaget § 1-3 at barn har rett til vern mot vold, overgrep og annen hensynsløs atferd. Departementet vil minne om at det er dommeren som har ansvaret for at en foreldretvistsak er forsvarlig opplyst før retten treffer en avgjørelse, jf. tvisteloven § 11-4, jf. § 21-3 andre ledd. I en sak om samvær der det er påstander om at barnet er utsatt for vold, overgrep eller andre alvorlige forhold, er det særlig viktig at saken blir grundig opplyst, i tråd med oppdatert kunnskap og forskning, før retten tar en avgjørelse. Dersom det besluttes at det ikke skal være samvær, er det avgjørende at beslutningen viser at det er foretatt grundige vurderinger av interessene til både barnet og den forelderen som ikke får samvær, jf. også krav til beslutningsgrunnlaget som følger av EMDs praksis.

En måte å sikre at saken blir godt opplyst er å benytte sakkyndig. Departementet viser til lovforslaget § 12-12 der det tydeliggjøres at retten har plikt til å vurdere oppnevning av sakkyndige der det er fremsatt påstander om vold, overgrep, rus eller psykisk lidelse, se punkt 11.8.4 nedenfor. I slike tilfeller bør det være særlige grunner dersom retten ikke oppnevner en sakkyndig for å utrede saken, som for eksempel at saken allerede er grundig opplyst. Departementet påpeker samtidig at det er viktig at sakkyndige som oppnevnes i denne type saker har særlig kompetanse og gis et godt og målrettet mandat, se Veileder for sakkyndig utredningsarbeid i foreldretvistsaker etter barneloven, hvor krav til kompetanse og mandat utdypes.

Retten bør også innhente uttalelser fra barnevernet og dokumenter fra politiet, når det er nødvendig for å få et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag. Se punkt 11.6.4 der det forslås presisert i lovforslaget § 12-5 at domstolen kan kreve utlevert opplysninger som tilsvarer innholdet i en barneomsorgsattest, jf. politiregisterloven § 39, og at retten bør innhente straffesaksdokumenter eller annen dokumentasjon fra politiet når det er nødvendig for å få et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag. Dette vil gi domstolen mulighet til å opplyse en foreldretvistsak med relevant straffehistorikk og annen dokumentasjon fra politiet.

Departementet viser for øvrig til at det er behov for en nærmere utredning av reglene om samvær med offentlig tilsyn. Se nærmere om dette i punkt 8.4.4. Departementet ser også at det kan være grunner til å se nærmere på om reglene om samvær i tilstrekkelig grad ivaretar hensynet til den voldutsatte forelderen og barnet i situasjoner der det er ilagt adressesperre, slik *Kripos* har påpekt i sitt høringssvar til NOU 2020: 14. Departementet vil også utrede og vurdere behovet for tiltak og regelverksendringer i samarbeid med andre berørte departement, for å gi barn bedre beskyttelse mot vold og overgrep ved samvær, i samsvar med Stortingets vedtak, som ble truffet i lys av behandlingen av representantforslag om samværsrett 18. mars 2025, jf. Dokument 8:15 S (2024-2025) og Innst. 154 S (2024-2025).

8.5.3.3 Kontaktforbud og besøksforbud

Departementet foreslår å videreføre bestemmelsen om at den som har forbud mot kontakt med et barn etter straffeloven § 57 eller straffeprosessloven § 222 a, ikke skal ha samvær, se lovforslaget § 8-7. Departementet viser til at bestemmelsen er ment å balansere barnekonvensjonen artikkel 9 nr. 3 som fastslår barnets rett til å ha regelmessig kontakt med foreldrene, og artikkel 19 nr. 1 om barns rett til beskyttelse mot vold eller overgrep fra foreldre og andre omsorgspersoner. Bestemmelsen er videre ment å sikre barnets rett til privatliv etter EMK artikkel 3 slik beskrevet av EMD i *Wetjen mfl. mot Tyskland*, nr. 68125/14 og 72204/14, avsnitt 74, og i ytterste konsekvens EMK artikkel 3, om forbu-

det mot blant annet umenneskelig og nedverdigende behandling. Dette er blant annet aktuelt i situasjoner der barnet blir utsatt for overgrep fra foreldrene, og hvor statens beskyttelsesplikt trer inn. I høringen trekkes det frem problematikken med at dersom det er reist straffesak mot en forelder på grunnlag av vold eller overgrep mot partner eller barn, så tar straffesaker ofte enda lengre tid å få gjennomført enn foreldretvistsaken. Det betyr i praksis at dom avsies i foreldretvisten før en straffesak kommer opp i retten. Departementet viser i denne sammenheng til at omstendighetene som danner grunnlag for en pågående straffesak eller sak om besøksforbud, uansett vil kunne inngå i vurderingene av om samvær skal gis etter lovforslaget §§ 8-1 til 8-2. Departementet understreker at i vurderingen vil hensynet til barnets beste, være avgjørende, jf. lovforslaget § 1-1.

8.6 Gjennomføring av samvær

8.6.1 Gjeldende rett

Barneloven § 42 første ledd andre punktum bestemmer at foreldrene har et gjensidig ansvar for oppfyllelse av samværsretten. Foreldrene avtaler selv de praktiske spørsmål knyttet til samværet. Når det gjelder å hente og følge barnet, har utgangspunktet i praksis vært at samværsforelderen primært har ansvar for dette, med mindre noe annet er avtalt eller fastsatt. Avklaring av spørsmål knyttet til gjennomføring av samværsretten kan i prinsippet også løses gjennom at retten setter utfyllende vilkår til samværsretten.

Det følger videre av barneloven § 43 fjerde ledd at foreldrene skal gi hverandre beskjed i rimelig tid i forveien dersom samvær ikke kan finne sted som planlagt, eller tidspunktet for samværet må avtales nærmere. Bestemmelsen gir imidlertid ikke hjemmel til å ensidig avlyse avtalt eller fastsatt samvær for den ene forelderen.

Det følger av barneloven § 42 andre ledd at foreldrene for det første har en plikt til å gi omsorg og omtanke når de er sammen med barnet, tilsvarende plikten til omsorg og omtanke som følger av foreldreansvaret etter § 30. I barneloven skilles det mellom foreldreansvar, fast bosted og samvær, og kategoriene gir kompetanse til å ta ulike type avgjørelser for barnet. Foreldre kan ha samvær uten å ha del i foreldreansvaret, og konkretiseringen av omsorgsplikten under samvær blir dermed av betydning. Andre punktum gir den som er sammen med barnet, rett til å ta avgjørelser for barnet som gjelder omsorgen for barnet under samværet. Dette gjelder for eksempel avgjørelser om mat og påkledning, leggetider, venner, skole, tilsyn og stell, se Ot.prp. nr. 56 (1996–97) s. 56.

8.6.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår å samle bestemmelsene i gjeldende lov § 42 første ledd andre punktum og § 43 fjerde ledd til en felles bestemmelse om foreldrenes gjensidige ansvar for gjennomføringen av samværet. Utvalget ønsker også å videreføre utgangspunktet om at foreldrene selv som hovedregel avtaler de praktiske spørsmålene knyttet til gjennomføring av samvær. Utvalget viser til at retten ved behov kan foreta nærmere avklaringer, for eksempel om tidspunkter, henting og bringing, som vilkår i en avgjørelse.

Utvalget foreslår en egen lovbestemmelse om omsorgsplikten og avgjørelsesmyndigheten til den som har rett til samvær med barnet, som viderefører gjeldende lov § 42 andre ledd med endringer. Bestemmelsen om omsorgsplikten speiler ordlyden i bestemmelsen om omsorgsplikten under foreldreansvaret. Utvalget har valgt en endring i ordlyden, slik at omsorgsplikten er formulert som en plikt til å gi barnet omsorg, kjærlighet og en oppdragelse med respekt for barnets egenverdi. Dette er grunnverdier som etter utvalgets syn skal bæres både av foreldre med foreldreansvar, og de som ikke har del i foreldreansvaret, men som har rett til samvær med barnet.

Utvalget foreslår å videreføre utgangspunktet om at den som har samvær med barnet, har rett og plikt til å ta avgjørelser som gjelder omsorgen for barnet under samværet. Bestemmelsen gir rett til å ta avgjørelser for barnet i den utstrekning det er nødvendig for barnets omsorg. Utvalget legger opp til at bestemmelsen skal forstås på samme måte som i dag.

8.6.3 Høringsinstansenes syn

Advokatforeningen er enig i utvalgets forslag om å samle bestemmelsene i gjeldende lov § 42 første ledd andre punktum og § 43 fjerde ledd til en felles bestemmelse om foreldrenes gjensidige ansvar for gjennomføringen av samværet og tiltrer utvalgets begrunnelse for dette. *Barneombudet* og *Bufdir* uttaler seg i samme retning. Barneombudet mener imidlertid at departementet bør vurdere å plassere denne bestemmelsen lenger frem i loven enn det utvalget har foreslått, slik at den blir enklere å finne frem til for foreldrene.

Enkelte høringsinstanser uttaler seg om utvalgets forslag til bestemmelse om omsorgsplikt og beslutningsmyndighet for den forelderen som har

samvær. *Aleneforelderforeningen*, *Oslo kommune* og *Barneombudet* er blant instansene som støtter forslaget. *Fellesorganisasjonen* viser til at hensynet til barnets beste ikke trekkes frem i hvert kapittel av den nye barneloven, og etterspør en formulering av barnets beste.

8.6.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp utvalgets forslag om å samle bestemmelsene i gjeldende lov § 42 første ledd andre punktum og § 43 fjerde ledd til en felles bestemmelse om foreldrenes gjensidige ansvar for gjennomføringen av samværet, se lovforslaget § 8-3. Departementet viderefører slik utgangspunktet om at foreldrene selv som hovedregel avtaler de praktiske spørsmålene knyttet til gjennomføring av samvær. Dette utgangspunktet vil kunne endres ved at retten kan foreta nærmere avklaringer og eventuelt sette vilkår for samværet ved behov.

Departementet følger opp utvalgets forslag om en egen paragraf om omsorgsplikten og beslutningsmyndigheten til den som har rett til samvær med barnet, som viderefører gjeldende lov § 42 andre ledd med enkelte endringer, se lovforslaget § 8-4. Bestemmelsen om omsorgsplikten speiler ordlyden i bestemmelsen om omsorgsplikten under foreldreansvaret, jf. lovforslaget § 6-4. I tråd med utvalgets anbefaling foreslår departementet en endret ordlyd slik at omsorgsplikten er formulert som en plikt til å gi barnet omsorg, kjærlighet og en oppdragelse med respekt for barnets egenverdi. Departementet inntar også «forsørging» i ordlyden ettersom forsørgelse også er en del av omsorgsplikten under samvær. Tilsvarende endring er foretatt i omsorgsplikten under foreldreansvaret. Dette gir uttrykk for grunnleggende verdier som både samfunnet er tuftet på og barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 2 foreskriver. Bestemmelsen viderefører i tillegg utgangspunktet om at den som har samvær med barnet, har rett og plikt til å ta avgjørelser som gjelder omsorgen for barnet under samværet. Bestemmelsen gir rett til å ta avgjørelser for barnet i den utstrekning det er nødvendig for barnets omsorg. Bestemmelsen skal forstås på samme måte som i dag.

8.7 Samværshindring

8.7.1 Gjeldende rett

Gjeldende rett om rett til samvær og samværets omfang, beskyttelse av barn mot vold og overgrep samt gjennomføring av samvær er omtalt i punktene 8.4.1, 8.5.1 og 8.6.1. Når det gjelder departementets bruk av begrepet samværshindring, vises det til punkt 8.1. Dersom avtaler eller avgjørelser ikke følges opp frivillig av foreldrene, kan en av foreldrene kreve tvangsfullbyrding. Samvær kan bare tvangsfullbyrdes med tvangsbot. Dom, rettsforlik eller avtale med tvangskraft kan bare endres av retten når «særlige grunner» taler for det, jf. barneloven § 63. Samværshindring anses som en slik «særlig grunn». Det følger av § 43 femte ledd at dersom den som har foreldreansvaret eller som bor sammen med barnet hindrer at samværsretten kan gjennomføres, kan den som har samværsretten kreve ny avgjørelse av hvem som skal ha foreldreansvaret eller hvem barnet skal bo hos.

8.7.2 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn

Utvalgets forslag

Barnelovutvalget har i henhold til tilleggsmandatet vurdert om «samværssabotasje» i større grad bør få økonomiske konsekvenser og eventuelt få konsekvenser for samværsfastsettelsen. Mandatet ba dem også om å utrede forslag til strengere reaksjoner mot dette. Tilleggsmandatet kom inn som følge av et punkt i den politiske plattformen av 17. januar 2019 utgått av Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti (Granavolden-plattformen). Utvalget skriver i NOU 2020: 14 at adgangen til å reise (ny) sak om samvær alltid står åpen. De foreslår et tydeligere kriterium for når domstolen kan endre en avgjørelse, ved at det skal være «endring i forholdene som påvirker hva som er best for barnet». Utvalget viser til at samværshindring kan være en slik endring, men at det må vurderes konkret. Utvalget foreslår å ikke videreføre gjeldende § 43 femte ledd om mulighet for den som har samværsrett til å kreve ny avgjørelse av hvem som skal ha foreldreansvar eller fast bosted der den andre forelderen hindrer samværet. De viser til at det ikke er ment å innebære noen realitetsendring, ettersom adgangen til å reise sak alltid står åpen, og det at en forelder hindrer oppfyllelse av samværsretten kan være en omstendighet som gir grunnlag for endringer i avgjørelsen. Når det gjelder vurdering av om samværshindring bør få konsekvenser for selve samværsfastsettelsen skriver utvalget at «det styrende hensynet for alle avgjørelser og avtaler om samvær skal være hensynet til barnets beste. Samværshindring kan etter omstendighetene være et moment som taler for at det bør gjøres endringer i avtale eller avgjørelse om samvær. Det er imidlertid ikke hensiktsmessig å regulere dette i loven. En slik vurdering må alltid være konkret.»

Utvalget foreslår ett nytt tiltak for å avhjelpe tilfeller med samværshindring. Forslaget innebærer at retten skal kunne bestemme at en egnet person skal kunne være til stede ved oppstarten av samvær. Denne personen kan trygge bostedsforelderen, og dermed også barnet, og på den måten bidra til at flere samvær gjennomføres. Utvalget foreslår også å videreføre adgangen til å fastsette tvangsbot, men foreslår ikke andre økonomiske konsekvenser ved samværshindring.

Høringsinstansenes syn

Det er støtte i høringen av NOU 2020: 14 for at adgangen til å fastsette tvangsbot bør videreføres, og at det ikke bør innføres andre økonomiske konsekvenser. *JURK* påpeker på sin side at fastsetting av tvangsbot ved domstolene er lite tilgjengelig, og de stiller spørsmål ved om det for eksempel kan legges til familievernkontoret. *Kirkens bymisjon* påpeker at tvangsbot er et lite effektivt hjelpemiddel, men at det bør være tilgjengelig. *Barneombudet* spør hva utvalget baserer sin vurdering på når de skriver at ordningen med tvangsbot fungerer godt. Høringsinstansene synes å være noe delt i synet på forslaget om støtteperson. Flere av instansene som er positive til forslaget, mener samtidig at denne ordningen må utredes nærmere. *Bufdir* og *Bufetat region øst* er negative til forslaget, og særlig til at rollen som støtteperson skal fylles av ansatte i familievernet.

8.7.3 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn

Departementet foreslo i høringsnotatet av 18. juni 2024 å innføre en plikt for retten til å treffe midlertidig avgjørelse i saker som gjelder samværshindring. Departementet foreslo også å følge delvis opp barnelovutvalgets forslag om saksbehandlingsfrist på fire uker for å treffe midlertidig avgjørelser, men da bare for de tilfellene der retten har en plikt til å treffe midlertidig avgjørelse. Se nærmere om dette i punkt 11.7, der både høringsforslaget og høringsinstansenes syn er omtalt.

Departementet foreslo også å innføre en bestemmelse om at retten skal vurdere om det virker tjenlig å vise partene tilbake til mekling i familievernet eller hos godkjent mekler, eller vise partene til rettsmekling. Se nærmere om dette i punkt 11.6, der både høringsforslaget og høringsinstansenes syn er omtalt.

Departementet viste i høringsnotatet også til at det er behov for mer kompetanse i tjenestene som møter disse sakene. Departementet viste videre til at det er rom for bedre utnyttelse av de muligheter som ligger i lovgivningen for å forebygge og løse samværshindringssaker. Det gjelder mulighet for å sette vilkår for samvær, mekling i saker om tvangsfullbyrdelse og hjelpetiltak i samværshjemmet etter barnevernsloven § 3-4.

8.7.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre adgangen til tvangsbot ved samværshindring, se nærmere om dette i punkt 13.7. Departementet følger også opp forslaget fra høringsnotatet om at retten skal treffe midlertidig avgjørelse i saker om samværshindring, og at det skal være en frist for midlertidig avgjørelse i tilfeller der retten har plikt til dette. Se nærmere omtale av dette i punkt 11.7. Departementet følger også opp forslaget fra høringsnotatet om at retten skal vurdere å sende en sak tilbake til mekling, se omtale i punkt 11.6. Departementet er enig med utvalget i at det ikke er nødvendig å presisere i loven at samværshindring kan gi grunnlag for å kreve ny avgjørelse om foreldreansvar, bosted og samvær, se nærmere om dette i punkt 11.10.

Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om å innføre en ordning med støtteperson i ny barnelov. Forslaget krever en nærmere utredning, og må ses i sammenheng med en utredning av ordningen om samvær under tilsyn av offentlig oppnevnt person, se punkt 8.4.4.

Departementet viser til at barn og foreldre har rett til samvær og kontakt. Det følger av både nasjonal og internasjonal rett, se nærmere omtale i punkt 8.2 om menneskerettslige rammer knyttet til samvær. Det er et problem at en del barn og foreldre ikke har samvær, i tilfeller der samvær vil være til barnets beste. Dette kan få alvorlige følger for barn-foreldrerelasjonen, med risiko for varig brudd i kontakten. Dette kan resultere i en potensiell krenkelse av retten til familieliv etter EMK artikkel 8, som vil være rettsstridig hvis den ikke kan begrunnes etter unntaksreglene i artikkelens punkt 2. Det er et mål at begge foreldre gis mulighet for å ta ansvar for barna sine og ha omsorg for dem, og uberettiget samværshindring motvirker dette.

Målet er at det skal gjennomføres samvær mellom foreldre og barn, i saker der slikt samvær er til barnets beste. Foreldrene har også et gjensidig ansvar for at samværsretten blir oppfylt. I noen tilfeller er det til barnets beste at det ikke skal være samvær, eller bare et begrenset samvær. Der barnet kan bli utsatt for vold, overgrep eller mangelfull omsorg må myndighetenes plikt til å beskytte

barnet gå foran retten til samvær. I saker for retten, må vurderingen av hva som er barnets beste «foretas på grunnlag av forholdene på avgjørelsestidspunktet og ta sikte på å finne den løsningen som må antas å være best for barnet i tiden fremover», jf. HR-2020-1843-A avsnitt 34. Det fremgår videre av denne høyesterettsdommen at «[d]et er ikke tale om en vanlig bevisvurdering, men om en bred fremtidsrettet vurdering av de alternativene som foreligger. Hvilket alternativ vil best trygge barnets oppvekst og utvikling? Man kan ikke se bort fra konkrete risikofaktorer selv om de måtte være mindre sannsynlige.»

Når det er usikkert hva som er årsaken til at samværet har stanset, er det først og fremst et behov for å utrede dette. I saker etter barneloven har dommeren plikt til å sørge for sakens opplysning, jf. tvisteloven § 21-3 andre ledd. Departementet har i lovforarbeider anbefalt at barn som for tiden ikke ønsker samvær, ikke skal pålegges dette før saken er tilstrekkelig utredet og barnets og familiens situasjon er tilfredsstillende klarlagt (Prop. 85 L (2012–2013) punkt 7.2.4.5). Det er viktig å forsøke å avdekke hva barnets motvilje mot samvær skyldes, primært ved en sakkyndig utredning og samtale med barnet. Domstolen kan utrede omsorgssituasjonen nærmere ved at de ved bevisføringen kan få en bred opplysning av saken. Se omtale i punkt 11.8.4 der departementet peker på muligheten for å oppnevne to sakkyndige dersom vilkårene i tvisteloven § 25-3 er oppfylt. Å oppnevne to sakkyndige kan særlig være aktuelt der det i samme sak fremmes påstand om risiko for vold eller overgrep og påstand om uberettiget samværshindring. Domstolsbehandling av foreldretvistsaker innebærer en grundig prosess, men ulempen er at det kan ta tid å få saken endelig avgjort, både på grunn av ventetid for berammelse, bruk av sakkyndige og fordi rettens avgjørelse kan påankes.

Tiltak mot samværshindring har vært utredet en rekke ganger tidligere, uten at det har blitt funnet enkle løsninger. Etter departementets vurdering finnes det ikke regulatoriske tiltak som i seg selv vil gi varige løsninger i slike situasjoner, eller som ikke har negative konsekvenser for en av partene. Departementet mener at forebyggende tiltak er viktig for å motvirke samværshindring. Lovendringer som bygger opp under likestilt foreldreskap og samarbeid om felles barn etter samlivsbrudd, vil kunne bidra til forebygging. Departementet anser også at familievernets tilbud om mekling og foreldreveiledning mv. er et viktig tiltak for å forebygge at konflikter oppstår, og for å hjelpe foreldrene med å finne løsninger der samværshindring har skjedd.

8.8 Reisekostnader ved samvær

8.8.1 Gjeldende rett

Det økonomiske forholdet mellom foreldrene er et privatrettslig forhold. Det betyr at foreldrene har full avtalefrihet og kan avtale den fordelingen av reisekostnader ved samvær som de mener er best egnet i deres situasjon. Dersom foreldrene ikke avtaler noe annet, følger det av gjeldende lov § 44 første ledd at reisekostnadene ved samvær fordeles etter størrelsen på inntekten deres. Det betyr at den som har best økonomi skal dekke den største andelen av kostnadene. Dette understreker at det er begge foreldres ansvar å bidra til at barnet har god kontakt med den av foreldrene som barnet ikke bor sammen med.

Kostnadene som skal deles er kostnadene til barnets reise og foreldrenes nødvendige kostnader til reise ved henting eller bringing. Samværsforelders kostnad til egen reise når samværet skjer der barnet bor, inngår også. Dersom særlige grunner gjør det rimelig, kan retten fastsette en annen fordeling av reisekostnadene. Det følger av forarbeidene at det at en forelder flytter som regel ikke alene vil utgjøre en særlig grunn til å fastsette en annen fordeling enn etter hovedregelen. Dersom foreldrene er enige om det, kan sak om reisekostnader gå til Arbeids- og velferdsetaten (Nav) i stedet for domstolen. I de tilfellene der barnet er fylt 15 år, kan saken gå til Nav også når bare en av foreldrene ønsker det. Vedtaket kan påklages, og et vedtak er tvangsgrunnlag for utlegg. Når begge foreldrene ber om det, kan også Nav fastsette at en skriftlig avtale om deling av reisekostnader skal kunne tvangsfullbyrdes ved utlegg etter lov 26. juni 1992 nr. 86 om tvangsfullbyrdelse (tvangsfullbyrdelsesloven) kapittel 7.

8.8.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 i hovedsak å videreføre gjeldende rett om fordeling av reisekostnader. Utvalget foreslår en endring i hvilke kostnader som skal deles, ved at samværsforelders bokostnader når samværet finner sted på barnets hjemsted også skal fordeles mellom foreldrene, forutsatt at utgiftene er nødvendige og rimelige. Utvalget poengterer også at de mener at når en av foreldrene flytter, kan det etter omstendighetene være noe som gjør at det er rimelig å fastsette en annen fordeling av kostnadene enn etter hovedregelen.

8.8.3 Høringsinstansenes syn

Advokatforeningen støtter videreføring av gjeldende rett og utvalgets forslag om å innføre en endring i hvilke kostnader som skal deles, til også å omfatte samværsforelders bokostnader på barnets hjemsted. *Statsforvalteren i Oslo og Viken* påpeker at det etter dagens regelverk ikke fremgår tilstrekkelig klart hva som omfattes av vilkåret om særlige grunner. De trekker frem tvil om det er korrekt lovforståelse at det kun er økonomiske forhold som kan medføre at vilkåret er oppfylt. Et særlig spørsmål er om det at en forelder flytter utenlands er omfattet av vilkåret.

8.8.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre gjeldende rett om fordeling av reisekostnader, og å inkludere samværsforelders bokostnader når samværet finner sted på barnets hjemsted. Se lovforslaget § 8-8. Det kan være ulike grunner til at samværet finner sted på barnets hjemsted, for eksempel at barnet er veldig lite og ikke kan reise selv, eller at samværet ikke skal inkludere overnattinger hos samværsforelderen. Departementet mener at det er rimelig at slike utgifter også inngår i det som skal deles mellom foreldrene, forutsatt at utgiftene er nødvendige og rimelige. At disse kostnadene omfattes, bidrar til at kostnader til gjennomføring av samvær deles mellom foreldrene. Dette legger til rette for et mer likestilt utgangspunkt for foreldrene, slik at begge har mulighet til å gi barnet omsorg, ved å tilbringe tid med barnet.

Departementet følger opp utvalgets forslag om ikke å videreføre bestemmelsen om at sak om reisekostnadene kan gå til Nav når bare en av foreldrene ønsker det, dersom barnet har fylt 15 år. Begrunnelsen for dette er at bestemmelsen synes lite praktisk og innebærer en spesialregulering som anses lite hensiktsmessig.

Etter at barnelovutvalget la frem sin utredning, har bestemmelsen om reisekostnader blitt endret, jf. lov 17. juni 2022 nr. 44. Endringen gjaldt å flytte ansvaret for forvaltningen av reisekostnader for samvær fra statsforvalteren til Arbeids- og velferdsetaten, se Prop. 94 L (2021–2022) kapittel 7. Dette videreføres. Ved lovendringen i 2022, kom det også inn en henvisning i bestemmelsen om reisekostnader til det som tilsvarer lovforslaget § 9-5 om foreldrenes plikt til å gi opplysninger og det offentliges adgang til å innhente opplysninger uten hinder av taushetsplikt. Departementet foreslår at denne henvisningen videreføres. Den gir Nav og retten adgang til å innhente nødvendige opplysninger, på tilsvarende måte som i saker om fastsettelse og endring av barnebidrag, i de tilfeller der foreldrene ikke selv fremlegger slike opplysninger.

Utvalget har i sitt lovforslag ikke videreført henvisningen til bestemmelsen om endring av avtaler og avgjørelser. Departementet mener at en presisering av at denne gjelder tilsvarende er nødvendig, da det tydeliggjør at retten også kan endre en avgjørelse om fastsettelse av reisekostnader. Uten en slik henvisning er det ikke opplagt at begrepet «samvær» i lovforslaget § 12-10, også ville omfatte avgjørelser om reisekostnader ved samvær.

Departementet følger opp utvalgets forslag om hvordan vilkåret om «særlige grunner» skal forstås, når det gjelder å fastsette en annen fordeling enn etter størrelsen på inntekten. I forarbeidene til gjeldende lov § 44 gis det uttrykk for at det blant annet kan legges vekt på foreldrenes økonomi, reisevei og reisemåte, og at det at en av foreldrene flytter, normalt ikke vil utgjøre en særlig grunn til å fravike hovedregelen om forholdsmessig fordeling av reisekostnadene, se Ot.prp. nr. 43 (2000–2001) punkt 18.3. Departementet foreslår at det etter omstendighetene også kan være en særlig grunn at en av foreldrene har flyttet. Den som har flyttet, kan måtte bære mer av kostnadene forbundet med samvær, som følge av dette. Dette må vurderes konkret i den enkelte sak.

Det har i høringen av NOU 2020: 14, og i tidligere høringer av endringer i barneloven, kommet innspill til endringer i reglene om reisekostnader, blant annet om behov for en forskriftshjemmel. Dette vil kreve nærmere utredninger.

8.9 Samværsrett for andre enn foreldrene

8.9.1 Gjeldende rett

Menneskerettslige rammer

Både Grunnloven § 102 første ledd første punktum, SP artikkel 17 og EMK artikkel 8 gir enhver rett til respekt for sitt familieliv. Et spørsmål er hvilke mellommenneskelige relasjoner som inngår i «familieliv» som er vernet, og som også kan medføre en rett til samvær. Det må antas at retten til familieliv etter SP og Grunnloven ikke inneholder mer vidtrekkende rettigheter enn etter EMK. EMD forstår uttrykket «familieliv» som «essentially a question of fact depending upon the real existence in practice of close personal ties», se *V.D. mfl. mot Russland*, nr. 72931/10, avsnitt 90 med henvisninger til tidligere praksis. EMD kon-

kluderte etter en konkret vurdering av forbindelsene mellom barnet A og hans fostermor og åtte fostersøsken at de etter omstendighetene utgjorde et «familieliv». A hadde bodd hos fostermoren i sine ni første leveår og hadde i store deler av samme periode bodd med åtte andre barn under fostermorens omsorg. Dette «familielivet» ble ansett krenket når fostermoren og søsknene ikke fikk samvær med A etter tilbakeføringen til hans biologiske foreldre.

EMDs praksis viser at begrepet «familieliv» i EMK artikkel 8 kan omfatte en lang rekke relasjoner. I saken *Mustafa og Armagan Akin mot Tyrkia*, nr. 4694/03, avsnitt 19 ble det slått fast at forholdet søsken imellom kan utgjøre familieliv. Det kan også relasjonen mellom besteforeldre og barnebarn, se blant annet saken *Bronda mot Italia*, nr. 22430/93, avsnitt 51. I *Terna mot Italia*, nr. 21052/18, kom EMD frem til samme resultat. I saken hadde besteforeldre til barnet uformelt omsorgen for barnet fra fødsel av. Da barnet var 6 år ble omsorgen formelt overtatt og barnet plassert hos bestemor, men senere samme år tatt fra henne og plassert i institusjon. Årsaken til institusjonsplasseringen var at besteforeldrene gjentatte ganger hadde blitt domfelt for narkotikaforbrytelser og menneskesmugling. EMD kom frem til at det var et brudd med EMK artikkel 8 at besteforeldrene ikke hadde blitt tilkjent samvær med barnet.

I saken *Nazarenko mot Russland*, nr. 39438/13 ble også sosiale foreldres relasjon til barn gitt beskyttelse av EMD, se avsnitt 65–66. På denne måten vil for eksempel steforeldre eller noen som tidligere har vært anerkjent som forelder, men senere er fratatt farskap, etter omstendighetene ha et «familieliv» med barnet. EMDs praksis, blant annet *Kruškic mot Kroatia*, nr. 10140/13, avsnitt 108 og *Kopf og Liberda mot Østerrike*, nr. 1598/06, avsnitt 35–37, viser at biologiske bånd ikke er et vilkår for et «familieliv». Følelsesmessige bånd står sentralt. Oftest vil «familieliv» først foreligge i tilfeller der personene har bodd sammen, men det er ikke en nødvendig forutsetning i alle tilfeller.

Gjeldende nasjonal rett

Utgangspunktet i barneloven § 42 er at barnet har rett til samvær med sine egne foreldre. Dette utgangspunktet suppleres med barneloven § 45 som utvider kretsen av samværsberettigede ved to tilfeller; (1) der én eller begge av barnets foreldre er døde, og (2) der én eller begge av barnets foreldre nektes samvær.

Der én eller begge foreldre er døde (1), kan barnets «slektninger eller andre som er nær knytte til barnet», med rettens hjelp få avklart om de har rett til samvær med barnet, og hvilket omfang samværet i så fall skal ha, jf. § 45 første ledd. Høyesteretts dom inntatt i Rt-2012-323 gjør det klart at andre enn foreldrene ikke kan oppnå samværsrett ved dom via bestemmelsen i barneloven § 43 tredje ledd om vilkår for foreldrenes samværsrett.

Barnets besteforeldre kan få samvær etter rettens beslutning der (2) en forelder i en sak om samværsrett selv blir nektet samvær, jf. § 45 andre ledd. Bestemmelsen presiserer at samvær for besteforeldrene kun kan fastsettes av retten der den forelderen som er nektet samvær, «ikkje får møte barnet». I Ot.prp. nr. 56 (1996–97) i merknaden til § 45 fremgår det at formålet med bestemmelsen er å ivareta barnets kontakt med familien til den forelderen som ikke selv har samvær med barnet. Besteforeldre gis etter bestemmelsen ikke en selvstendig søksmålsadgang. Den som har fått nektet samvær, må i sin samværssak subsidiært anføre samværsrett for barnets besteforeldre, altså egne foreldre.

Søsken og andre nærstående enn besteforeldre har ikke lovfestet rett til samvær ut over tilfeller der en eller begge foreldre er døde. Høyesterett har imidlertid tilkjent tidligere juridisk far en samværsrett med barnet direkte i kraft av EMK artikkel 8, se HR-2022-847-A, blant annet med henvisning til EMD i *Nazarenko mot Russland*, nr. 39438/13.

8.9.2 Utvalgets forslag

Utvalget har i NOU 2020: 14 delt seg i et flertall og et mindretall i vurderingen av retten til samvær for andre enn foreldrene. Flertallet mener at barnets rett til kontakt med andre i utgangspunktet skal styres av foreldrenes beslutninger, som de skal ta i samråd med barna. Flertallet vil advare mot en rettsliggjøring av en kategori av beslutninger som i utgangspunktet hører til den sosiale og private sfæren. Samtidig mener flertallet at det er nødvendig med en sikkerhetsventil som gir adgang til rettslig prøving, der dette er nødvendig for å sikre barnet og den aktuelle personens rett til familieliv.

Flertallet mener det er klare holdepunkter i EMDs samlede praksis for at det er utfordrende med en regulering i loven som begrenser mulighetene for samvær til en snever personkrets. Flertallet legger til grunn at kretsen av personer som kan ha en beskyttelsesverdig interesse i samvær

med et barn, er større enn den som fremgår av nåværende § 45 første og andre ledd. Det avgjørende er at de løsningene som velges, anerkjenner at andre personer enn foreldrene etter omstendighetene kan ha en beskyttelsesverdig interesse i samvær med barn, samtidig som hensynet til hva som er best for barnet, blir den vesentlige faktoren. Flertallet poengterer at det for barnet er krevende med rettsprosesser, og at det av denne grunn er nødvendig å avgrense kretsen med personer som kan reise sak om samvær. Ressurshensyn taler i samme retning. Flertallet mener likevel at det er viktig at andre enn foreldrene får mulighet til få fastsatt samvær, og at dette også kreves etter EMK artikkel 8.

I flertallets lovforslag videreføres innholdet i gjeldende lov § 45 første og andre ledd. Flertallet i utvalget foreslår i tillegg at søsken eller personer med en nær omsorgsrelasjon til barnet kan kreve at retten fastsetter om de skal ha rett til samvær med barnet, og i så fall omfanget av dette. Dette vil ifølge flertallet verne om de nære, personlige båndene («close personal ties») som kan ha oppstått, og ivareta de menneskerettslige kravene om retten til respekt for familieliv, både for barnet og samværspersonen. Forslaget utvider kretsen av personer som kan kreve rettens behandling av spørsmål om samvær sammenliknet med gjeldende rett.

Flertallet viser til at formuleringen «nær omsorgsrelasjon» gir fleksibilitet i vurderingen av hvem som omfattes, slik at det kan tas hensyn til barnets tilknytning til samværspersonen. Personkretsen i flertallets forslag gir adgang til å foreta en konkret interesseavveining, som i alle tilfeller må bygge på hensynet til barnets beste. Utvalget viser til at slik praksis fra EMD viser, er det ingen skarp avgrensning av hvilke relasjoner som kan være omfattet av begrepene privatliv og familieliv. Praksis fra EMD, også fremtidig praksis, vil kunne være veiledende for rettens vurdering i de konkrete tilfellene – både for spørsmålet om relasjonen kvalifiserer for samvær, og om samvær etter en konkret vurdering skal tilkjennes.

Utvalget foreslår at søsken kan få samvær, men etter flertallets vurdering er det viktig at søskens adgang til å få fastsatt samvær ikke skal være betinget av at en av foreldrene eller begge er døde eller nektet samvær. Søsken er derfor særskilt inntatt i den foreslåtte bestemmelsen. For søsken gjelder ikke kravet om nær omsorgsrelasjon som et eget vilkår, ettersom søsken etter utvalgets mening alltid kan presumeres å ha en nær relasjon. Det skal imidlertid alltid foretas en konkret vurdering av om det skal være samvær mellom søsknene.

Utvalgets mindretall (ett medlem) bemerker at det å begrense retten til samvær til en snever eller angitt personkrets vil kunne være i strid med EMK artikkel 8 slik EMDs tolkningspraksis viser. Mindretallet viser blant annet til *Nazarenko mot Russland*, nr. 39438/13, avsnitt 66.

I lys av denne avgjørelsen mener utvalgets mindretall at flertallets forslag til ny bestemmelse ikke i tilstrekkelig grad åpner for samvær mellom barnet og personer som det kan ha hatt nære personlige bånd til, uavhengig av biologisk tilknytning. I motsetning til flertallet er det også mindretallets oppfatning at formuleringen «nær omsorgsrelasjon» ikke gir tilstrekkelig fleksibilitet, jf. *Kruškić mot Kroatia*, nr. 10140/13, avsnitt 108. Avgjørelsen fastslår blant annet at det ikke er en nødvendig forutsetning at barnet og personen/personene med nær tilknytning har bodd sammen.

8.9.3 Høringsinstansens syn

Enkelte høringsinstanser uttaler seg i spørsmålet om samværsrett for andre enn foreldrene. *Borgarting lagmannsrett* tilslutter seg utvalgets vurdering av at det bør åpnes opp for at andre enn foreldrene kan innvilges rett til samvær, og viser til at dette er nødvendig for å ivareta forpliktelsene i blant annet EMK artikkel 8 og Grunnloven §§ 102 og 104. I tillegg til de avgjørelsene utvalget har vist til, vises det til EMD i *Terna mot Italia*, nr. 21052/18 og Borgarting lagmannsretts kjennelse 5. oktober 2020 (LB-2020-134645). Lagmannsretten skriver at:

> «[…] EMD i sin praksis anvender et utgangspunkt om at personer med «close personal ties» kan ha rett til familieliv med hverandre. Som utvalget viser til, er det ikke noen automatikk i at staten må fastsette samvær mellom slike personer – staten vil ha en skjønnsmargin i den forbindelse, barnets beste kan tilsi at det ikke fastsettes samvær, og også andre forhold kan tilsi at det ikke fastsettes samvær i tråd med de formåls- og forholdsmessighetsvurderingene som må foretas i lys av EMDs praksis. Det kan likevel stilles spørsmål om den foreslåtte formuleringen «nær omsorgsrelasjon» gir en noe for snever inngang til de vurderingene som må foretas.»

Nord-Troms og Senja tingrett på sin side finner ikke den foreslåtte formuleringen «nær omsorgsrelasjon» til å være for snever. De er enige med flertallets formulering i lovforslaget om samvær for andre enn foreldrene. Også *Norges institusjon for mennes-*

kerettigheter (NIM) støtter flertallets definisjon av avgrensning av personkretsen som har rett til samvær. Videre uttaler de at «[d]ette begrepet skal etter forarbeidene tolkes fleksibelt og dynamisk. Dette tar opp i seg utviklingen i EMDs praksis og er i tråd med dagens menneskerettslige krav.» *Ringerike, Asker og Bærum tingrett* poengterer viktigheten av forutsigbarhet og likebehandling ved vurderingen av «nær omsorgsrelasjon», og at det er behov for «noen kriterier for hva retten skal legge vekt på i sin skjønnsmessige avgjørelse, utover hensynet til barnets beste». *Bufdir* støtter også utvidelsen av kretsen av personer som kan ha rett til samvær, men påpeker også at direktoratet:

> «[…] savner en bredere drøftelse av sammenhenger og forskjeller mellom samvær etter barneloven og samvær etter barnevernloven. Det er for eksempel etter barnevernloven en noe videre adgang for andre enn foreldrene til å kreve å få vurdert samværsrett, ved at dette ikke bare kan kreves hvis en eller begge foreldrene er døde, men også dersom en av foreldrene eller begge har et svært begrenset samvær. Det er også valgt en noe annen ordlyd for å ramme inn hvem som kan kreve å få vurdert retten til samvær etter barneloven.»

Bufetat region Midt-Norge støtter også utvalgets standpunkt i spørsmålet om samværsrett for andre enn foreldrene, men fremhever samtidig at denne typen saker vil kunne være svært konfliktskapende. Det henvises til at hensynet til barnets beste må veie tungt, og at «[d]et er vesentlig at også slike saker forsøkes løst i minnelighet, slik at barnet ikke utsettes for flere rettsprosesser enn nødvendig.»

8.9.4 Departementets vurdering

8.9.4.1 Menneskerettslige vurderinger

Departementet følger opp utvalgets forslag til ny bestemmelse i barneloven som utvider kretsen av personer som kan få samværsrett med barnet, med enkelte endringer sammenlignet med gjeldende barnelov § 45. Forslaget ligger etter det departementet vurderer innenfor de menneskerettslige rammene som følger av EMK slik EMD tolker det, og lovfester også utviklingen i forpliktelsene Norge har på området. Departementet legger til grunn at EMDs praksis ikke gir holdepunkter for at staten har en plikt til å sørge for samvær mellom et barn og dets nærstående i alle henseender. Retten til familieliv og privatliv overlapper ikke nødvendigvis med retten til samvær. Videre vil retten til samvær ikke være absolutt, og omfanget av statens forpliktelser vil variere etter forholdene i den enkelte sak og sett hen til den konkrete relasjonen.

Departementet vil særlig vise til dommen *V.D. mfl. mot Russland*, nr. 72931/10, hvor EMD formulerer forpliktelsenes generelle innhold hva gjelder «familieliv» i avsnitt 125, ved at medlemsstatene «must in principle act in a manner calculated to enable [a family tie] to be maintained». Domstolen gir også uttrykk i nevnte dom avsnitt 126 for at EMK artikkel 8 pålegger medlemsstatene «an obligation to examine on a case-by-case basis whether it is in the child's best interests to maintain contact with a person, whether biologically related or not, who has taken care of him or her for a sufficiently long period of time». En lignende linje følger EMD også i *Nazarenko mot Russland*, nr. 39438/13, avsnitt 63, hvor de påpeker at i avveiningen mellom individets interesser og samfunnets interesser vil barnets beste kunne trumfe voksenpersoners interesser i betydelig grad.

Høyesterett har i HR-2022-847-A vist at samværsrettigheter for andre enn foreldre kan tilkjennes med hjemmel i EMK artikkel 8, blant annet med henvisning til EMD i *Nazarenko mot Russland*, nr. 39438/13. I høyesterettsdommen ble en tidligere juridisk far tilkjent en samværsrett med barnet direkte i kraft av EMK artikkel 8. Høyesterett har med dette utvidet persongruppen som kan kreve samværsrett. Departementet foreslår at dette følges opp i forslag til ny barnelov.

Departementet vil også peke på at retten til samvær vil være mindre omfattende desto mer perifere familierelasjonene er. Dette er også uttrykt av EMD i *Kruškic mot Kroatia*, nr. 10140/13, i avsnitt 110: «in normal circumstances […] is different in nature and degree from the relationship between parent and child and thus by its very nature calls for a lesser degree of protection».

Departementet finner det nærliggende å forstå avgjørelsene fra EMD slik at lovgiver må utvise tilbakeholdenhet med å begrense muligheten til samvær mellom barnet og andre nærstående til bestemte persongrupper eller situasjoner. Videre skal det være et fleksibelt regelverk som medfører at vurderingen av en bestemt relasjon kan få ulikt utfall fra sak til sak.

Praksis om forståelsen av EMK artikkel 8 gir uttrykk for at myndighetene er forpliktet til å ha et system som ivaretar prosessuelle krav for de personer som krever samvær. Dette ble understreket av EMD i *Kopf og Liberda mot Østerrike*, nr. 1598/06, avsnitt 39, om tidligere fosterforeldres mulighet til samvær med et barn som hadde vært i

deres omsorg i fire år. Dommen og lignende praksis fra EMD viser at det er tale om flere prosessuelle krav, herunder rett til domstolsbehandling innen rimelig tid, som er særlig viktig på et område hvor manglende samvær kan få avgjørende betydning alene ved den tiden som går. Det stilles også krav om kontradiksjon og mulighet for dokumenttilgang. De avveininger som foretas, må også være tilstrekkelige brede, slik at alle involverte personers interesser blir ivaretatt. I *Kopf og Liberda mot Østerrike,* var det sentralt om domstolene «in their various decisions struck a fair balance between the competing interests of the applicants, the child and the biological mother» (avsnitt 40).

Det vil følgelig også i spørsmål om samværsrett for andre enn foreldrene være krav om at hensynet til barnets beste blir tilstrekkelig ivaretatt og vektlagt etter Grunnloven § 104 andre ledd og barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 1, samt etter lovforslaget § 1-1. Prinsippet om barnets beste kommer ikke direkte til uttrykk i EMK, men det er fastlagt gjennom EMD-praksis at hensynet til barnets beste er av «paramount importance», jf. *Strand Lobben og andre mot Norge*, nr. 37283/13 avsnitt 204. Videre vil også barnets behov for omsorg og beskyttelse, se barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 2, danne en skranke for hvilke løsninger samværsspørsmålet vil få. I saker som gjelder samvær med andre enn foreldre, vil hensynet til barnets ønsker, oppfatninger og uttalelser være sentralt, jf. lovforslaget § 1-2, jf. barnekonvensjonen artikkel 12 og Grunnloven § 104.

8.9.4.2 Utformingen av lovforslaget

Spørsmålet om samværsrett for andre enn foreldrene oppstår etter det departementet kan se hovedsakelig i to situasjoner. Den første er der omsorgspersoner som innehar en «foreldrerolle» for barnet, men som rettslig sett ikke er forelder til barnet, ønsker samvær med barnet. Foreldrerollen har mange sider, herunder biologiske, genetiske, rettslige og sosiale foreldrerelasjoner, og disse er ikke alltid sammenfallende. Spørsmål om samværsrett kan blant annet reises av tidligere sosiale foreldre, juridiske foreldre, steforeldre og kvinner som ikke har oppfylt vilkårene for etablering av medmorskap. Den andre situasjonen er i spørsmål om samvær for enkelte andre personer som har nær tilknytning til barnet, men som ikke innehar en foreldrerolle. Det kan for eksempel være søsken, besteforeldre og andre slektninger, og personer uten noe biologisk tilknytning, som barnet har en nær tilknytning til.

Departementet følger opp deler av utvalgets forslag til § 8-9, med endringer. Utvalgets forslag til § 8-9 første ledd er ment å videreføre gjeldende barnelov § 45 første og andre ledd som utvider kretsen av samværsberettigede ved to tilfeller; der én eller begge av barnets foreldre er døde, og der én eller begge av barnets foreldre nektes samvær.

Departementet foreslår å følge opp dette i lovforslaget § 8-9 første ledd første punktum, men med en noe annen formulering. Etter gjeldende rett er det uklart om kravet om nær tilknytning gjelder for slektninger, eller om det bare kreves slik tilknytning for «andre». Utvalget viser til behovet for avgrensning, men kommuniserer ikke dette i sitt lovutkast. Utvalgets forslag åpner opp for at alle slektninger kan fremsette krav om samvær. Departementet viser til at barn kan ha en rekke slektninger i den utvidede familie. Departementet understreker behovet for en gjennomtenkt avgrensning av hvem som kan kreve samvær, og inntar derfor i første ledd et krav om at slektningene som tilkjennes samvær etter første ledd må ha «nær tilknytning» til barnet. Departementet viser til at barnets beste og hensynet for stabilitet og ro for barnet tilsier at det etter loven ikke bør være mulig å reise sak for domstolen om samværsrett for personer som ikke har nær tilknytning til barnet. For barnet er det krevende med rettsprosesser. Presiseringen er derfor nødvendig for å avgrense kretsen med personer som kan reise sak om samvær. Ressurshensyn taler i samme retning. Det vises også til at det ikke er noe i veien for at det etter avtale legges til rette for besøk med slektninger, der dette er til barnets beste.

Samtidig som departementet oppstiller et krav om nær tilknytning for slektninger, tas «andre som er nær knytte til barnet» ut av bestemmelsen, ettersom deres rett til å kreve samvær nå vil reguleres i § 8-9 første ledd andre punktum, omtalt nedenfor. Bestemmelsen i § 8-9 første ledd første punktum gir dermed slektninger med nær tilknytning til barnet rett til å kreve samvær dersom en eller begge av foreldrene dør og der én eller begge av barnets foreldre nektes samvær. Denne avgrensningen har og sammenheng med at formålet med bestemmelsen er at barnet i de tilfellene der en forelder er død eller nektet samvær, skal kunne få fastsatt samvær med slektninger på denne forelderens side av familien.

Departementet følger videre opp utvalgets forslag om å åpne for at det kan kreves samvær i andre tilfeller enn når forelderen er død eller nektet samvær, jf. vilkåret «i andre særlige høve», se lovforslaget § 8-9 første ledd andre punktum. Forslaget utvider kretsen av personer som kan kreve ret-

tens behandling av spørsmål om samvær sammenliknet med gjeldende rett, og er ment å lovfeste Høyesteretts praksis, hvor Høyesterett har bygget på EMDs forståelse av EMK artikkel 8 om retten til familieliv (omtalt ovenfor).

Departementet presiserer at utgangspunktet er at det er foreldrene som avtaler og legger til rette for samvær mellom barnet og andre. Unntaksvis vil det imidlertid være behov for å kunne reise sak for å få fastsatt samvær, slik at barnet og den andre personens familieliv blir ivaretatt. Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om å innta et krav om nær omsorgsrelasjon, men foreslår i stedet at det stilles krav om nær tilknytning til barnet for de som krever samvær. Departementet er ikke enig med utvalget i at søsken alltid kan presumeres å ha en nær relasjon, og mener det også for søsken må vurderes konkret om det foreligger nær tilknytning. Departementet mener adgangen til å kreve samvær bør være forbeholdt de som står nærmest barnet, for eksempel en som tidligere har vært en nær omsorgsperson/sosial forelder for barnet eller et søsken som har bodd sammen med og har en etablert relasjon med barnet. Departementet vil videre vise til at begrepet «nær tilknytning» er ment å kodifisere EMDs rettsutvikling hva gjelder grensene for retten til familieliv etter EMK artikkel 8. Bestemmelsen skal dessuten være fleksibel nok til at den skal kunne romme fremtidig rettspraksis fra EMD. Praksis fra EMD vil kunne være veiledende for rettens vurdering i de konkrete tilfellene, både for spørsmålet om relasjonen kvalifiserer for samvær, og om samvær etter en konkret vurdering skal tilkjennes. Departementet understreker at vurderingen skal hensynta barnets beste, jf. lovforslaget § 1-1. Sentralt i vurderingen vil være barnets mening, jf. lovforslaget § 1-2.

Hvor mange som kan få fastsatt samvær etter de nevnte bestemmelser, må vurderes konkret fra sak til sak. At én person har fått samvær, er ikke i seg selv til hinder for at andre kan få dette, men det må vurderes konkret hva som er til barnets beste.

Utvalget har ikke omtalt hvorvidt de øvrige reglene i lovforslaget kapittel 8 om samvær også skal gjelde fullt ut for andre personer som får rett til samvær. Departementer legger til grunn at det er ulike grupper mennesker som tilkjennes samvær etter § 8-9. Det kan være alt fra mindreårige søsken til godt etablerte og erfarne besteforeldre. Hvilke plikter og rettigheter samværsberettigede har, vil måtte avhenge av alder og modenhet, og hva som rimeligvis kan forventes ut ifra en konkret helhetsvurdering. Departementet legger til grunn at reglene om ansvar for gjennomføring etter § 8-3, adgangen til å stille vilkår for samvær etter § 8-5 og samvær ved kontaktforbud eller besøksforbud etter § 8-7 gjelder fullt ut når andre enn foreldrene har samværsrett etter § 8-9. Videre vil reglene om omsorgsplikt og avgjørelser som hører til samværet etter § 8-4 gjelde så langt de passer. De øvrige reglene i kapittel 8 om samvær vil ikke gjelde for de med samvær etter § 8-9.

Det følger av lovforslaget § 12-1 at bestemmelsene i kapittel 12 gjelder så langt de passer for saker om samværsrett for andre enn foreldrene. Departementet følger opp utvalgets forslag om at det også i slike saker er krav om mekling, når det er mulig og tjenlig, før det kan reises sak for retten.

9 Forsørgeransvar, bidragsplikt og saksbehandling i saker om bidrag

9.1 Innledning

Dette kapittelet omhandler foreldres ansvar for å forsørge barna sine. Se lovforslaget §§ 9-1 til 9-15.

Omtalen i kapittelet baserer seg på forslag fra barnelovutvalgets NOU 2020: 14. Departementet foreslår å videreføre gjeldende rett uten materielle endringer. Reglene for valg av barnets bosted og samvær med foreldrene danner utgangspunktet for bidragsreglene. Departementet foreslår derfor at kapittelet om forsørgeransvar og bidragsplikt m.m. plasseres etter kapitlene om bosted og samvær.

Formålet med regelverket er at begge foreldrene skal bidra til at barnet forsørges. En forelder som ikke bor sammen med barnet, skal oppfylle sin plikt til å forsørge barnet ved å betale faste pengebidrag, barnebidrag, til barnet. Barnebidrag er i utgangspunktet et privatrettslig anliggende, og kan avtales og betales uten at det offentlige blir involvert. Det å sikre at begge foreldrene overholder sin plikt til å forsørge barna, er imidlertid ansett som så viktig fra det offentliges side at det er utformet et regelsett og et eget apparat for fastsetting og innkreving av barnebidrag.

Se omtale av statistikk mv. i proposisjonens punkt 2.4.1

9.2 Menneskerettslige rammer

Grunnloven § 104 tredje ledd fastsetter at statlige myndigheter skal «legge forholdene til rette for barnets utvikling, herunder sikre at barnet får den nødvendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet, fortrinnsvis i egen familie». FNs Barnekonvensjon artikkel 26 og 27 regulerer barns økonomiske rettigheter. Kjernen i barnekonvensjonens bestemmelser er hvilken levestandard barnet skal ha rett til, og hvilke virkemidler som kan sikre dette. Dette har en nær side til retten til utvikling, og flere andre barnerettigheter omtalt i proposisjonens punkt 4.2. Ansvaret for oppfyllelsen av forpliktelsene overfor barnet er delt mellom foreldrene og staten, jf. artikkel 27 nr. 2 og 3. Foreldrene har etter sine evner og økonomiske forhold det primære ansvaret for å sikre sine barn en tilfredsstillende levestandard, mens staten har det subsidiære ansvaret for å virkeliggjøre en slik levestandard.

9.3 Gjeldende rett

Barnelovens kapittel 8 med forskrifter regulerer hvem og hvor mye som skal betales for barnets forsørgelse og utdanning. Reglene for valg av barnets bosted og for samvær etter barnelovens kapittel 5 og 6 danner utgangspunktet for hvem som skal betale barnebidrag og størrelsen på dette. Dette innebærer at det er et samspill mellom bidragsreglene og andre bestemmelser i barneloven. Når barnet er under 18 år er det foreldrene som er part i bidragssaken. Når barnet er over 18 år, er barnet selv part og bidragsberettiget.

Det følger av barneloven § 66 at begge foreldrene har plikt til å bære utgiftene til barnets forsørgelse og utdanning etter deres økonomiske evne. Plikten gjelder uavhengig av om foreldrene har foreldreansvar for barnet. Det følger av barneloven § 68 at foreldrene som hovedregel har plikt til å forsørge barnet til det er fylt 18 år. For vanlig skolegang og relevant videreutdanning kan foreldrenes plikt til å forsørge barnet også gjelde etter at barnet er fylt 18 år.

Foreldre som ikke bor med barnet eller som ikke frivillig bidrar til å forsørge barnet, skal betale faste barnebidrag. Når barnet har delt bosted har foreldrene bidragsplikt for perioden barnet ikke bor hos dem. Det følger av barneloven § 67 at dette er en rett for barnet. Barnebidraget skal tilfalle barnet, men betales til den forelderen som barnet bor fast hos (bidragsmottaker). Bidragsmottaker står i praksis fritt til å disponere barnebidraget. Barnebidrag skal betales i tråd med avtale eller fastsettelse. I de tilfeller barnets faktiske bosted ikke er i samsvar med det som er avtalt eller fastsatt i dom, skal barnebidraget betales til den som faktisk har barnet boende hos seg. Barnets rett til forsørgelse er avgjørende. Dette

ble presisert i HR-2024-1686-A. I tillegg til å betale barnebidrag kan også den forelder som betaler barnebidrag (bidragspliktig), pålegges å betale særbidrag. Særbidrag skal bidra til å dekke nødvendige behov som ikke dekkes av barnebidraget.

Foreldrene kan selv avtale størrelsen på barnebidraget, jf. barneloven § 70 første ledd. Dersom foreldrene ikke blir enige kan «tilskotsfuten» fastsette størrelsen på barnebidraget, jf. barneloven § 70. «Tilskotsfuten» er Arbeids- og velferdsetaten. Ved offentlig fastsettelse av barnebidraget kan det påløpe et gebyr tilsvarende rettsgebyret, jf. barneloven § 70 andre ledd, jf. forskrift 4. november 2001 nr. 1250 om gebyr for offentlig fastsettelse av barnebidrag § 2. Når det offentlige fastsetter barnebidrag har foreldrene plikt til å opplyse om alle forhold som kan være relevante for beregningen av barnebidragets størrelse, jf. barneloven § 70 sjuende ledd. Dersom det offentlige skal fastsette barnebidrag etter barnet har fylt 18 år, er det et vilkår at barnet holder på med skole eller utdanning som gjør at barnet fortsatt har behov for barnebidrag, herunder at barnet ikke kan forsørge seg selv enda.

Barneloven § 71 regulerer hvilke forhold det offentlige skal vektlegge ved fastsettelse av barnebidragets størrelse, og suppleres av forskrift 15. januar 2003 nr. 123 om fastsetjing og endring av fostringstilskot (forskrift om fastsetjing av fostringstilskot). Modellen det offentlige følger ved fastsettelse er i forarbeidene til barneloven omtalt som «kostnadsmodellen», jf. Ot.prp. nr. 43 (2000–2001). Kostnadsmodellen innebærer at det tas utgangspunkt i hva barnets underhold koster basert på barnets alder. Kostnadene ved å forsørge barnet skal fordeles forholdsmessig mellom foreldrene etter deres inntekt, med den konsekvens at forelderen med høyest inntekt skal dekke størsteparten av kostnaden. Når det offentlige fastsetter bidraget skal det som hovedregel gjøres fratrekk for avtalt samvær med den forelderen barnet ikke har fast bosted hos, jf. barneloven § 71 og forskrift om fastsetjing av fostringstilskot § 9. Når barnet har delt fast bosted etter barneloven § 36 legges det til grunn at utgiftene til barnet deles likt mellom foreldrene, selv om botid hos hver av foreldrene og utgiftene til å forsørge barnet i praksis kan variere, jf. barneloven § 71 første ledd siste punktum, jf. forskrift om fastsetjing av fostringstilskot § 8.

Arbeids- og velferdsetaten skal i særskilte tilfeller henvise foreldrene til domstolen dersom etaten mener domstolen er bedre egnet til å fastsette bidraget. Foreldrene kan også be domstolen fastsette bidraget i domstolsbehandling av ekteskapssaker og saker om foreldreansvar, barnets bosted og samvær, jf. barneloven § 70 tredje ledd. Det følger av barneloven § 74 første ledd at bidrag som er fastsatt av det offentlige eller domstolen kun kan endres dersom særlige grunner foreligger. Dette er for å sikre en forutsigbar økonomisk situasjon for partene. I tilfeller hvor foreldrene har en privat avtale om barnebidrag vil ikke Arbeids- og velferdsetaten fastsette et nytt bidragsbeløp med mindre størrelsen på det offentlig fastsatte bidraget gir en endring på mer enn 12 prosent, jf. barneloven § 70 andre ledd. Arbeids- og velferdsdirektoratet opplyser at Arbeids- og velferdsestaten også i tilfeller hvor de ikke endrer bidragsbeløpet, har praksis for å fastsette bidrag som stadfester avtalen i et vedtak.

Det følger av barneloven § 72 at Arbeids- og velferdsetaten kan fastsette bidrag for opptil tre år før krav om bidrag er fremsatt. For at barnebidrag skal kunne fastsettes med mer enn ett års tilbakevirkning fra søknadstidspunktet, må Arbeids- og velferdsetaten vurdere om søkeren har hatt særlig grunn for ikke å ha fremmet kravet tidligere. Selv om det er adgang til å fastsette bidrag tilbake i tid, følger det klart av forarbeidene at det skal vises varsomhet med å pålegge barnebidrag med tilbakevirkende kraft, også der tilbakevirkningen er under ett år, jf. NOU 1977: 35. Det er en vurderingssak i hvert enkelt tilfelle om et slikt pålegg bør gis, og eventuelt hvor langt tilbake i tid man bør gå. Når avgjørelsesorganet fastsetter bidrag for første gang, må organet forholde seg til partenes påstander. Det betyr at avgjørelsesorganet ikke kan ta opp andre krav enn de partene har reist. I klagesaker og saker der en part ber om at fastsatt barnebidrag endres, kan organet som behandler kravet gå utenfor partenes påstander og endre bidragets størrelse, jf. barneloven § 75 første ledd. Offentlig fastsatte barnebidrag kan påklages etter barneloven § 77. Det kan ikke påklages at bidraget endres basert på at barnet går over i en ny aldersklasse.

Etter barneloven § 76 følger det adgang til å fastsette midlertidig barnebidrag dersom den ordinære saksbehandlingen av bidraget tar tid. Det er Arbeids- og velferdsetaten eller domstolen som fastsetter et midlertidig bidrag, og det følger av forskrift om fastsetjing av tilskot § 11 bokstav a at det midlertidige bidraget skal fastsettes etter skjønn. Ved hast om å få fastsatt eller endret barnebidraget, kan Arbeids- og velferdsetaten treffe midlertidig vedtak uten at partene får anledning til å uttale seg. Et midlertidig vedtak om bidrag gjelder til endelig vedtak treffes.

Skatteetaten ved Innkrevingssentralen for bidrag og tilbakebetalingskrav kan kreve inn bar-

nebidrag som ikke blir betalt, jf. barneloven § 78 første ledd. Vedtak eller avtale om barnebidrag som blir krevd inn etter reglene i lov 29. april 2005 nr. 20 om innkreving av underholdsbidrag mv. (bidragsinnkrevingsloven), utgjør tvangsgrunnlag. Det følger av barneloven § 79 at barnebidrag kan forskutteres av staten etter reglene i lov 17. februar 1989 nr. 2 om bidragsforskott (forskotteringsloven).

Dersom det viser seg at bidragspliktig ikke er far til barnet som vedkommende har betalt bidrag for, kan han kreve indeksregulert beløp tilbakebetalt fra folketrygden, jf. barneloven § 80.

9.4 Nordisk rett

I *Sverige* kan barnebidrag avtales privat eller fastsettes ved dom. Barnebidrag ytes frem til barnet er 18 år, men foreldrene har ansvar for å bidra til barnets vanlige skolegang frem til barnet er 21 år. Ansvaret til foreldrene om å forsørge barnet skal hensynta hva som er rimelig ut fra barnets behov og foreldrenes samlede økonomiske evne. Det skal gjøres fradrag for samvær dersom bidragspliktig har hatt barnet boende hos seg i minst fem sammenhengende døgn eller totalt seks døgn per måned. Det skal ytes bidragsforskudd til en offentlig minstesats selv om det fastsatte barnebidraget er lavere enn minstesatsen.g.

I *Danmark* avtales barnebidrag privat eller fastsettes av det offentlige. I konfliktfylte eller komplekse saker kan barnebidrag fastsettes ved dom. Den forelder som mottar barnebidraget må bære utgiftene til barnets underhold og ha foreldreansvar eller lovlig omsorg for barnet. Barnebidrag ytes for barn frem til de er 18 år, men foreldrene kan ilegges å betale barnebidrag til utdanning og opplæring til barnet er 24 år. Barnebidraget fastsettes med hensyn til barnets beste, men kan ikke settes lavere enn det til enhver tid gjeldende normalbidrag. Normalbidraget er et fast grunnbeløp med tillegg basert på bidragspliktig sin inntekt og antall barn som forsørges. Ved offentlig fastsettelse av barnebidrag skal det hensyntas hvor mye barnet oppholder seg hos hver av foreldrene. Dersom barnet bor omtrent like mye hos begge foreldre antas begge foreldre å oppfylle underholdsplikten, og det offentlige fastsetter som regel ikke barnebidrag. Er barnebidraget fastsatt av det offentlige kan det offentlige betale bidragsforskudd.

I *Finland* avtales barnebidrag privat eller fastsettes ved dom. Barnebidrag ytes for barn frem til de er 18 år. Etter barnet har fylt 18 år har foreldrene ansvar for kostnader til barnets utdanning så langt kostnadene vurderes som fornuftige. Foreldrene er etter evne ansvarlig for barnets underhold, og barnebidraget skal beregnes ut fra en totalvurdering som hensyntar barnets behov og forelderens økonomiske evne. Retten til bidragsforskudd er avhengig av at det foreligger et fastsatt barnebidrag.

I *Island* er barnebidrag i utgangspunktet et privatrettslig anliggende, men for at barnebidraget skal kunne kreves inn av det offentlige eller at bidragsmottaker skal ha rett på bidragsforskudd, må avtalt barnebidrag godkjennes eller fastsettes av det offentlige. Dersom barnet har avtale om delt bosted, kan ingen av foreldrene kreve barnebidrag fra den andre forelderen. Det er en forutsetning for å ha rett på barnebidrag at barnets bosted og omsorgsordning er i henhold til lovlig avtale. Barnebidrag ytes i utgangspunktet frem til barnet er 18 år, men det kan treffes kjennelse om at en forelder skal yte barnebidrag frem til barnet er 20 år for utgifter knyttet til utdanning og yrkesopplæring. Barnebidragets størrelse skal fastsettes ut fra barnets behov og foreldrenes økonomiske evne, men kan ikke fastsettes lavere enn det til enhver tid gjeldende minstebidrag.

9.5 Utvalgets forslag

Barnelovutvalget har i hovedsak foreslått å videreføre gjeldende rett. Utvalgets overordnede vurdering er at dagens system og regler om barnebidrag i all hovedsak fungerer godt og de støtter opp om hovedprinsippene som dagens bidragsordning bygger på. Utvalget mener imidlertid at kapittelet om barnebidrag i barneloven er vanskelig tilgjengelig og peker på at det benyttes kompliserte ord og uttrykk. De foreslår derfor flere språklige endringer. Utvalget har enkelte forslag til endringer med materielle konsekvenser som er omtalt nedenfor. Utvalget har i tillegg flere forslag til endringer som er regulert i forskrifter. Disse er ikke nærmere omtalt her.

Utvalget foreslår en endring i adgangen til å endre barnebidrag, slik at det kun kan søkes om endring når det er gått ett år siden barnebidraget ble avtalt, fastsatt eller sist endret, eller dersom det foreligger en endring i beløpet på mer enn 15 prosent. Utvalget foreslår også at barnebidraget videreføres uten ny fastsettelse eller avtale, frem til måneden barnet fullfører videregående opplæring, men begrenses til barnet fyller 20 år. Videre foreslår utvalget å ikke videreføre særregelen i gjeldende § 68 tredje ledd om at foreldrene kan

pålegges å betale barnebidrag etter fylte 18 år til annen videreutdanning. Utvalget foreslår også å erstatte ordlyden «slik skulegang som må reknast som vanleg» med «vidaregåande opplæring». Utvalget foreslår videre at førstegangsfastsettelse av barnebidrag kun skal kunne foretas av Arbeids- og velferdsetaten.

Utvalget foreslår flere språklige endringer for å gjøre loven mer tilgjengelig og tidsriktig. De foreslår å endre uttrykkene «fostringstilskot» og «tilskot» til «barnebidrag» og «bidrag», for å legge ordlyden tettere opp mot dagligtale. Utvalget foreslår også å endre begrepene «forsyting» til «forsørging», «særtilskot» til «særbidrag» og «tilskotsfut» til «bidragsmyndigheit». Utvalget foreslår at kapittelet bør hete «forsørgingsplikt».

Utvalget foreslår at barns rett til medvirkning tas inn i et innledende kapittel i ny barnelov, se proposisjonens punkt 4.4.

9.6 Høringsinstansenes syn

Noen høringsinstanser er enige i utvalgets vurdering av at systemet som ligger til grunn for dagens ordning i all hovedsak fungerer godt, herunder *Bufetat region øst, Foreningen 2 foreldre* og *Trøndelag tingrett*. Flere høringsinstanser peker likevel på utfordringer med dagens regelverk og behov for ytterligere utredninger og endringer.

Advokatforeningen mener man bør søke mot et regelsett hvor spørsmål om bosted og samvær i mindre grad påvirker foreldrenes økonomiske situasjon enn i dag. *Foreningen 2 foreldre* påpeker at selv om det overordnede bidragssystemet fungerer greit, så er de uenige med utvalget om at det er symmetri i regelverket. Foreningen 2 Foreldre mener underholdskostnaden bør være nøktern og ikke av en slik størrelse at den kan hindre barnets beste med lik botid i to hjem. *Mannsforum* er overrasket over manglende forslag til endringer. Mannsforum mener at dagens regelverk virker sterkt konfliktdrivende og trenger en skikkelig revisjon.

Barneombudet kan ikke se at utvalget har lagt fram kunnskap om hvordan bidragsreglene fungerer i dag, eller synliggjort hvilke vurderinger som ligger til grunn for konklusjonen om at bidragsordningen fungerer godt. Barneombudet får innspill om at dagens bidragsregler er konfliktdrivende og har stor betydning for bosteds- og samværsløsninger for barnet.

Bufdir viser til at det i mekling kommer frem at økonomi er en driver til konflikt om bosteds- og samværsordninger for barn etter samlivsbrudd. De etterlyser en bredere utredning av betydningen av økonomi for foreldrenes valg av bostedsløsning for barn, og om det er nødvendig med endringer i bidragsreglene og annet regelverk for at økonomi ikke skal ha en avgjørende betydning for valg av bostedsløsning. *Bufetat region Midt-Norge* erfarer også at spørsmål knyttet til barnebidrag er underkommunisert som konfliktdrivende område mellom foreldrene.

Arbeids- og velferdsdirektoratet støtter i hovedsak utvalgets forslag til endringer i sentrale begreper i bidragslovgivningen. *Bufetat region nord* støtter forslagene om terminologiske endringer. *Skattedirektoratet* mener det er bra at terminologien foreslås tilpasset dagens bruk. De påpeker at det har skjedd flere organisatoriske endringer siden enkelte av begrepene kom til.

9.7 Departementets vurdering

Overordnet

Departementet følger delvis opp utvalgets forslag til språklige endringer. Departementet følger ikke opp utvalgets forslag knyttet til endringer av avtalt eller fastsatt barnebidrag, barnebidrag etter fylte 18 år og domstolsbehandling av barnebidrag.

Departementet mener at utvalgets forslag om adgangen til å få endret et avtalt eller fastsatt barnebidrag, kan medføre en økning i antallet som ber Arbeids- og velferdsetaten om en endring. Det kan bidra til et mindre forutsigbart bidragssystem og kan innebære økt konflikt for foreldrene. Forslaget vil også kreve økte ressurser hos Arbeids- og velferdsetaten.

Departementet ser at det kan være gode argumenter for en automatisk videreføring av barnebidrag etter barnet har fylt 18 år. Det vil imidlertid kreve en systemomlegging og departementet foreslår ikke dette nå. Særregelen i barneloven § 68 for ungdommer under annen utdanning, kan være viktig for at barn bosatt i utlandet skal kunne få barnebidrag. Departementet foreslår derfor at denne særregelen skal bestå.

Departementet mener at det kan være uheldig å fjerne bestemmelsen om domstolsbehandling helt, selv om den benyttes i liten grad i dag. Henvisning av saker til domstolen kan være nødvendig i spesielt konfliktfylte saker, for eksempel hvor det er uenighet om faktiske forhold. Departementet foreslår derfor at den muligheten skal bestå.

Departementet støtter utvalgets forslag om å bytte ut en del sentrale ord til mer moderne og kjente begreper. Det er et mål at den nye barnelo-

ven utformes slik at denne er enklere for leseren å forstå. Departementet foreslår også noen andre språklige endringer enn de foreslått av utvalget. Departementet mener at disse endringene kan gjennomføres uten materielle konsekvenser for bidragsregelverket.

Departementet støtter utvalgets forslag om å endre ordene «*tilskot*» og «*fostringstilskot*» til ordene «*bidrag*» og «*barnebidrag*». Departementet foreslår at det i lovteksten defineres hva som utgjør barnebidrag, og mener det bør klargjøres at det også omfatter bidrag til barn over 18 år. Departementet mener at denne begrepsbruken gjør regelverket gjenkjennelig, da det er i tråd med folks dagligtale. Departementet mener det også vil tydeliggjøre at bidrag er en samlebetegnelse for barnebidrag, barnebidrag til barn over 18 år og særbidrag. Utvalget har foreslått at kapittelet i barneloven skal endre navn fra «*fostringsplikt*» til «*forsørgingsplikt*». Departementet støtter delvis dette forslaget og foreslår at ordene «*forsyte*» og «*fostre*» gjennomgående endres til «*forsørge*». Departementet mener at det bidrar til å unngå uklarheter knyttet til hva som ligger i det å forsørge. Departementet foreslår at tittelen på kapittelet i barneloven i større grad bør synliggjøre at det omhandler hvem som har ansvaret og plikten til å forsørge barnet, og hvordan plikten til å forsørge barnet ivaretas ved å betale bidrag. Departementet foreslår derfor at kapittelets tittel blir «Forsørgeransvar og bidragsplikt m.m.» Departementet foreslår at ordet «*tilskotsfut*» erstattes med «*Arbeids- og velferdsetaten*» i stedet for «*bidragsmyndigheit*», for å klargjøre hvilket organ som forvalter regelverket og bidra til en ensartet begrepsbruk i ny barnelov.

Utvalget har foreslått en delvis omlegging av kapittelet med endret lovsstruktur på lovbestemmelsene. Departementet har valgt å beholde gjeldende retts lovsstruktur, ettersom de materielle forslagene fra utvalget ikke følges opp. Departementet foreslår likevel å flytte noen av leddene innad i enkelte bestemmelser for å gjøre innholdet i disse mer sammenhengende.

Departementet viser til omtalen i proposisjonen punkt 7.7.6 om lovforslaget §§ 7-1 og 7-2 og betydning for bidrag ved delt bosted. Ved valg av delt bosted er det egne regler for fastsettelse av barnebidrag, se proposisjonen punkt 9.3

Departementet foreslår at barns rett til medvirkning reguleres i et innledende rettighetskapittel, se lovforslaget kapittel 1 § 1-2. Lovreguleringen er ikke ment å medføre endring av barns rolle i bidragssaker, et barn er først part i en bidragssak når det har fylt 18 år. Gjeldende praksis for barns rett til medvirkning i en bidragssak er ment videreført.

Videre arbeid med regelverket

Regelverket for barnebidrag er et viktig virkemiddel for å sikre at barn i delte familier blir forsørget. Når barnebidrag avtales eller fastsettes, kan foreldrene ha ulike, og i noen tilfeller motstridende interesser. Det kan oppstå uenigheter om hvordan det økonomiske ansvaret skal fordeles. Innretningen av og endringer i regelverket for bidrag kan dermed bli mottatt på ulike måter avhengig av om man er bidragsmottaker eller bidragspliktig.

Departementet viser til omtale av anmodningsvedtak nr. 715 i proposisjonens punkt. 2.1. Departementet har utredet problemstillingen anmodningsvedtaket løfter og ser at dagens regelverk kan gi rom for tilpasninger som kan brukes strategisk i uenigheter om barn, for eksempel når det gjelder omfanget av samvær. Tilpasningsmulighetene kan, i kombinasjon med foreldres ulike interesser, skape eller forsterke konflikt mellom foreldre. Regelverket kan også redusere insentivene til å øke egen arbeidsinnsats, samt gjøre at foreldre langt på vei må anses å ha felles økonomi – selv om de har gått fra hverandre eller aldri har delt samliv. I arbeidet med oppfølging av anmodningsvedtaket og arbeidet med ny barnelov har departementet sett på flere spørsmål knyttet til samværshindring og hvordan økonomi spiller inn i saker om samvær og samværshindring, se også omtale av dette i proposisjonens punkt 8.7. Det er en rekke dilemma og ulike hensyn i saker om samværshindring. Det er ofte større uenigheter knyttet til hvor barnet skal bo og samvær for barn i slike saker. Det overordnede hensynet med reglene om barnebidrag og foreldrene sitt forsørgeransvar er å sikre behovet barn har for å bli forsørget. Når barnebidrag blir fastsatt har dette hensynet fortrinn foran andre viktige hensyn. Høyesterett har i HR- 2024-1686-A lagt til grunn at bidragsregelverket må forstås slik at det er avgjørende for bidragsplikten hvor barnet faktisk bor og ikke hva som er bestemt om hvor barnet skulle bo. Departementet arbeider med å finne gode løsninger for å hindre økonomiske insentiver for samværshindring, samtidig som man ivaretar barnets rett til å bli forsørget.

Regelverket for barnebidrag er komplisert og skal ivareta flere vektige hensyn. Barnelovutvalget har påpekt at regelverket synes noe utilgjengelig og fragmentert, og dette støttes av flere høringsinstanser. Departementet foreslår derfor i

denne proposisjonen flere språklige endringer for å gjøre regelverket mer forståelig. Departementet vil jobbe videre med regelverket med mål om å innrette det slik at barn sikres tilstrekkelig forsørgelse på en måte som gir minst mulig utilsiktede virkninger. Departementet vil i det videre arbeidet ta med seg innspillene fra høringsinstansene.

10 Mekling

10.1 Innledning

Dette kapittelet omhandler reglene om mekling ved samlivsbrudd og i forkant av en foreldretvistsak for domstolen. Se lovforslaget §§ 10-1 til 10-6.

Obligatorisk mekling omtales i punkt 10.4, barnesamtale i punkt 10.5, skriftlig notat i punkt 10.6 og referat fra barnesamtalen i punkt 10.7. Departementet viser til at barnelovutvalget foreslår en helt ny adgang for barn til å be familievernet kalle inn foreldrene til ny samtale, omtalt som en initiativrett for barn. Departementet mener dette forslaget må ses i sammenheng med innretningen på meklingsordningen, som utredes helhetlig i lovproposisjon om ny lov om familieverntjenesten. Forslaget omtales derfor ikke nedenfor.

Reglene om mekling berører et stort antall foreldre og barn årlig. Hvert år møter ca. 21 000 foreldrepar til mekling. I hver av sakene er det ett eller flere barn under 16 år som berøres. Mekling og veiledning av foreldre kan dempe og forebygge konflikter. Se omtale av statistikk, kunnskap og forskning i punkt 2.4.1. Dette inkluderer rapport om samers møte med hjelpeapparatet.

10.2 Menneskerettslige rammer

Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn. Dette går frem av Grunnloven § 104 andre ledd og barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 1. Barn har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling. Dette følger av Grunnloven § 104 første ledd og barnekonvensjonen artikkel 12. Se omtale i punkt 10.5.1.

Barn har en grunnleggende rett til beskyttelse mot vold og overgrep, og staten har en plikt til å beskytte barnet. Under mekling kan det fremkomme opplysninger som gjør det nødvendig for mekleren å kontakte barnevern eller politi, jf. familievernkontorloven § 10, ekteskapsloven § 26 a og straffeloven § 196. For en nærmere omtale av rettighetene nevnt i dette avsnittet, se punkt 4.2.

Myndighetene har i tillegg etter barnekonvensjonens artikkel 18 nr. 1 en plikt til å legge til rette for at barns rett til kontakt med begge foreldre blir oppfylt. Mekling er et sentralt tiltak for å legge til rette for et fungerende foreldresamarbeid. Statens ansvar for å ha foreldrestøttende tiltak fremgår av barnekonvensjonen artikkel 18 nr. 2.

Foreldreveiledning er også formulert i artikkel 24 nr. 2 bokstav f: «utvikle forebyggende helseomsorg, foreldreveiledning, og undervisning og tjenester innen familieplanlegging.» Barnekomiteen oppfordrer statene til å identifisere også andre tiltak og utfordringer som er relevante for barns rett til helse enn dem som er nevnt i bestemmelsen, se CRC/C/GC/15 avsnitt 32. De ulike tiltakene som listes opp i bestemmelsen, herunder bokstav f om foreldreveiledning, er utførlig kommentert i barnekomiteens generelle kommentar nummer 15 (CRC/C/GC/15) avsnitt 32 flg. Se særlig avsnitt 67-68 om de anbefalte punktene og innholdet en foreldreveiledning bør ha.

10.3 Nordisk rett

Sverige

Kommunen skal tilby foreldrene en samarbeidssamtale før en foreldretvist tas til domstolen. Gjennom samtalen kan foreldrene få hjelp til å bli enige i spørsmål om foreldreansvar, bosted og samvær, jf. föräldrabalken kapittel 6, § 18 a. Samtalen ledes av en sakkyndig. Foreldrene kan også få hjelp av den sakkyndige til å sette opp en avtale, jf. lovens § 17 a. Socialnämnden må godkjenne avtalen for at den skal være gyldig, og nemnden skal sørge for at spørsmålet i saken er tilstrekkelig utredet.

Danmark

I Danmark trådte en ny familierettsreform i kraft i april 2019. Det er lagt opp til differensierte løsninger og til å særlig sette komplekse saker i fokus. Hensynet til barnets beste og barnets behov for

trivsel er mer vektlagt enn foreldres rettigheter. Økt beskyttelse av barn som er involvert i foreldretvister, er sentralt i det nye systemet. Den tidligere Statsforvaltningen er gjennom reformen gjort om til en nyetablert enhet, Familieretshuset. Alle sakene starter her, og familiene får tilbud om rådgivning og konflikthåndtering, se Familieretshusloven § 21. Hvordan saken skal behandles, avhenger av dens karakter. Målet er at partene kommer frem til en løsning, eller at konflikten mellom dem dempes.

Finland

Sosialnemndene i kommunene har ansvar for å tilby mekling i familiesaker. På forespørsel kan meklere også tilby hjelp og støtte når det oppstår konflikter om overholdelse av en avgjørelse eller avtale som gjelder «vårdnad» (foreldreansvar og bostedsmyndighet) eller samvær, jf. bestemmelsens tredje ledd. Det fremgår av § 21 (2) at mekleren må være spesielt oppmerksom på å sikre barnets stilling. Barnet kan også snakke med mekleren uten at foreldrene er til stede. En avtale om «vårdnad» og samvær skal inngås skriftlig, og sosialnemnden må godkjenne den, jf. lag angående vårdnad om barn og umgängesrätt § 8, i annet kapittel. Ved prøvingen må nemnden ta hensyn til barnets beste og barnets ønsker. Nytt fra desember 2019 er at barnatillsyningsmannen eller den som skal godkjenne avtalen, personlig må snakke med barnet hvis det er nødvendig for å avklare barnets ønsker og mening. Barnet må samtykke til en slik samtale.

Island

Før foreldre kan gå til retten for å få avgjort sak om foreldreansvar, bosted og samvær, må foreldrene forsøke å bli enige gjennom mekling, jf. barnalögen § 33 a. Målet med meklingen er å hjelpe foreldrene til å komme til enighet om en løsning som er til barnets beste. Foreldrene må personlig møte opp til meklingsmøter som Sysselmannen innkaller til. Barn som er modne nok til det, skal gis mulighet til å uttrykke sine synspunkter i løpet av meklingsprosessen, med mindre dette kan anses som skadelig for barnet eller er uten relevans for sakens løsning. Dersom foreldrene når frem til en enighet, skal mekleren utstede en attest. Attest kan også utstedes dersom foreldrene ikke møter opp til mekling etter å ha blitt innkalt to ganger. Meklingsattester skal vise hvordan meklingen ble gjennomført, partenes posisjoner og barnets synspunkter, med mindre dette anses som i strid med barnets beste. Kravet om mekling gjelder også andre personer enn foreldre, for eksempel de som kan kreve foreldreansvar eller samvær.

10.4 Obligatorisk mekling

10.4.1 Gjeldende rett

I dag er det krav om at ektefeller med felles barn under 16 år møter til mekling før sak om separasjon og skilsmisse kan bringes inn for retten eller statsforvalteren, jf. ekteskapsloven § 26. Tilsvarende er det krav om at samboere med felles barn møter til mekling i forbindelse med samlivsbrudd, jf. barneloven § 51 andre og tredje ledd. Disse sakene kalles for bruddmeklinger. Formålet med meklingen er at foreldrene skal komme frem til en skriftlig avtale om foreldreansvar, bosted og samvær for barn, jf. barneloven § 52 og ekteskapsloven § 26. I ekteskapsloven § 26 første ledd er det også presisert at det skal legges vekt på hva som vil være den beste ordningen for barnet. Foreldrene må mekle selv om de er enige om innholdet i en avtale om fordeling av tid og ansvar for barnet. Kravet om mekling følges i praksis opp ved at det er krav om å legge frem gyldig meklingsattest ved krav om utvidet barnetrygd, jf. lov 8. mars 2002 nr. 4 om barnetrygd (barnetrygdloven) § 9 femte ledd. Gyldig meklingsattest er også en forutsetning for at sak om separasjon eller skilsmisse kan bringes inn for retten eller statsforvalteren, jf. ekteskapsloven § 26 første ledd.

Foreldre må også møte til mekling før de kan reise sak for retten om foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet, hvor barnet skal bo fast, eller om samvær. Det følger av barneloven § 51 første ledd. Det er disse sakstypene som omtales som foreldretvister. I praksis innebærer dette at partene må fremlegge en gyldig meklingsattest sammen med stevningen for retten, jf. § 56 andre ledd. En meklingsattest er gyldig i seks måneder. De kan benytte attesten fra en eventuell tidligere bruddmekling dersom den fortsatt er gyldig. Også foreldre som ikke er enige om at barnet skal flytte (innenlands), må møte til mekling, jf. § 51 fjerde ledd.

Mekling kan skje hos en mekler ved et familievernkontor eller hos en annen godkjent ekstern mekler. Foreldrene skal i utgangspunktet møte personlig og samtidig til mekling, jf. § 53. Mekleren kan gjøre unntak fra kravet om at partene skal møte samtidig dersom det er «tenleg». Det er gitt nærmere regler om gjennomføring av mekling i forskrift 18. desember 2006 nr. 1478 om mekling

etter ekteskapsloven og barneloven, herunder om separat mekling og unntak fra møteplikt. Meklingsattest utstedes etter én times mekling, uavhengig av om foreldrene kommer frem til en avtale eller ikke, jf. forskriften § 8. Dersom foreldrene ikke er enige, skal de oppfordres til å mekle i inntil tre timer til. De kan få tilbud om mekling i ytterligere tre timer dersom mekleren etter en konkret vurdering finner at det er hensiktsmessig, jf. forskriften § 1.

10.4.2 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn

Utvalgets forslag

Barnelovutvalget foreslår i NOU 2020: 14 å erstatte dagens ordning med én time obligatorisk mekling for alle foreldre som går fra hverandre og som har felles barn under 16 år, med én time obligatorisk foreldresamtale. Forslaget er i tråd med familievernlovutvalgets forslag i NOU 2019: 20, og ble senere også støttet av Mannsutvalget i NOU 2024: 8. Formålet med en foreldresamtale skal etter forslaget være å gi et grunnlag for foreldresamarbeid og at foreldrene skal bli enige om avtaler som gjelder barnet. Foreldre som ikke blir enige kan få et tilbud om mekling.

Barnelovutvalget mener obligatorisk mekling skal forbeholdes foreldre som vil gå til retten med en foreldretvist, og foreslår å utvide antallet timer obligatorisk mekling til seks timer. Utvalget viser til familievernutvalget som også foreslår å øke antall meklingstimer. Barnelovutvalget viser til målet om at flere foreldretvister bør finne sin løsning på et tidlig stadium, og mener at det ligger et stort potensial for konfliktløsning i mekling utenfor domstolene. Utvalget foreslår unntak i saker som mekleren vurderer som uegnet for mekling, for eksempel saker som omhandler vold, rus eller psykiatri. Utvalget foreslår å videreføre fremmøteplikten om at foreldrene skal møte «personleg og samstundes» i meklingssakene. Utvalget foreslår at foreldrene kan møte hver for seg hvis «sterke grunnar» taler for det. Forslaget er ifølge utvalget ment å videreføre unntaket fra gjeldende lov § 53 andre punktum om at partene kan møte hver for seg hvis det er «tenleg», men ordlyden er endret slik at den samsvarer med meklingsforskriften § 7 første ledd. Bestemmelsen i gjeldende lov § 53 tredje punktum om meklers adgang til å gi tillatelse til at partene møter med fullmektig foreslås ikke videreført i lovforslaget idet dette reguleres i meklingsforskriften.

Høringsinstansenes syn

Når det gjelder forslaget om foreldresamtale er flertallet som har uttalt seg om dette positive til at det differensieres mellom sakene hvor foreldre i dag møter til mekling. Flere viser til at mekling er et ladet ord som tilsier at det er konflikt og at dette ikke er treffende for en stor del av de sakene hvor foreldre i dag må møte på familievernkontoret. Enkelte instanser har foreslått å heller bruke begrepet familiesamtale. Dette for å signalisere at barn har en sentral rolle. *Bufdir* mener det må skilles mellom saker med høy og lav konflikt, og at det kun er i saker med lav konflikt de mener det kan være riktig med et foreldresamtaletilbud slik utvalget har skissert det. Bufdir peker på at et differensiert tilbud forutsetter at mekleren har forkunnskap om partene, og peker både på differensieringen ved inntak og meklers faglige vurdering i det første møte med foreldrene. *Bufetat region Midt-Norge* støtter forslaget, men peker på at barns deltagelse i foreldresamtalen ikke er nevnt i forslaget. De viser til at deres erfaring er at mange barn har god nytte av samtale ved familievernkontoret ved bruddmeklinger, selv om foreldrene er enige. *Bufetat region øst* peker på at også familier med stor grad av enighet eller lavt konfliktnivå ved samlivsbrudd har behov for flere samtaletimer enn én, og at det er viktig å tilby dem det for å kunne lage en foreldresamarbeidsavtale som best mulig ivaretar det enkelte barns behov over tid. Barneombudet mener det er viktig at alle foreldre får tilbud om flere timer, ikke bare de som er uenige. De viser til at det er viktig for å ivareta barnets rett til å bli hørt.

Når det gjelder forslaget om flere timer obligatorisk mekling er de fleste positive til forslaget om å forsøke å løse flere foreldretvistsaker på meklingsstadiet, og at krav om seks timers obligatorisk mekling vil bidra til det. De fleste påpeker samtidig at dette forutsetter en styrking av familievernets kompetanse og ressurser. Noen instanser uttrykker en viss skepsis til forslaget. Det pekes også på forutsetninger som må være oppfylt for en vellykket gjennomføring, både generelt når det gjelder meklernes kompetanse og ressurser, og mer konkret når det gjelder tilgjengelige virkemidler. Blant de som kommer med slike uttalelser er *Barneombudet*, flere av *Bufetats regioner, Domstolsadministrasjonen, Stiftelsen Kirkens familievern* og flere *tingretter*. Det påpekes av flere at domstolen i flere saker vil være bedre egnet, siden de har en rekke virkemidler som familievernet og eksterne meklere ikke har (og som det ikke er foreslått at de skal få). Det vises

særskilt til ordningen med bruk av sakkyndig og muligheten til å prøve ut midlertidige ordninger. Det vises også til betydningen av domstolens autoritet.

10.4.3 Forslag i høringsnotatet og høringsinstansenes syn

Forslaget i høringsnotatet

Departementet formidlet i høringsnotat av 18. juni 2024 at departementet ikke vil følge opp forslaget til barnelovutvalget om krav til seks timers obligatorisk mekling. Departementet vurderte at mer obligatorisk mekling for alle ikke vil føre til at flere saker blir løst utenfor domstolene.

Departementet foreslo en begrepsendring i loven for å innføre underkategorier av mekling for å differensiere mellom saker for foreldre som går gjennom samlivsbrudd, og foreldre som vil gå til retten med en foreldretvist. Departementet viste til at ordet mekling er mest treffende for de sakene hvor det er klart at det foreligger en uenighet mellom foreldrene, og at begrepsbruken bør være mest mulig treffende for å klargjøre forventningene til foreldrene og tydeliggjøre hva det lovpålagte tilbudet her består i. Departementet foreslo derfor å innføre to underkategorier av mekling kalt familieveiledning og foreldretvistmekling, henholdsvis for tilfeller der foreldre til barn under 16 år går fra hverandre og tilfeller der foreldre vil gå til domstolen med en foreldretvistsak.

Departementet foreslo videre en endring i hva som skal være formålet med meklingen. Etter forslaget skal formålet være å gi foreldre informasjon og et grunnlag for videre samarbeid, og sette dem i stand til å lage avtaler som ivaretar helsen, livskvaliteten og utviklingen til barnet.

Høringsinstansenes syn

Et flertall av de som uttaler seg om mekling, støtter forslaget om å innføre to underkategorier av mekling. Dette gjelder *Advokatforeningen*, *Barnesakkyndig kommisjon*, *Gruppen av eksterne meklere*, *Krisesenter i Salten*, *Kirkens bymisjon*, *Likestillings- og diskrimineringsombudet*, *MiRA-Senteret* og *Oslo kommune*. *Bufdir* uttrykker at de er usikre på behovet for å innføre to underkategorier, og viser til at dette gjøres i praksis i dag.

Det er få høringsinstanser som har uttalt seg om barnelovutvalgets forslag om å utvide den obligatoriske meklingsordningen til seks timer i denne høringen. *Fellesorganisasjonen*, *MiRA-Senteret og Oslo kommune* uttaler at de ønsker seks timer obligatorisk mekling, mens *Advokatforeningen*, *Likestillings- og diskrimineringsombudet og Stiftelsen Kirkens Familievern* uttaler at de ikke ønsker en utvidelse.

Når det gjelder valg av begrep er det få som har uttalt seg om dette. *Kirkens bymisjon og Oslo kommune* foretrekker familiesamtale fremfor familieveiledning. *Bufdir* er kritisk til å innføre nye begreper, og mener mekling bør inngå i navnet for å forhindre at det oppstår tvil om tilbudet er frivillig og at det også kan medføre et vanskelig skille mot det kliniske tilbudet i familievernet. Bufdir mener begrepene bruddmekling og foreldretvistmekling er bedre egnet fordi det er allerede innarbeidet i tjenesten.

Det er flere av høringsinstansene som kommenterer på ulike deler av meklingsordningen. Det er enkelte, som *Bufdir*, *Foreningen mot psykisk vold*, *JURK, Krisesenteret i Salten, Likestillings- og diskrimineringsombudet, Norges kvinnelobby, Norges kvinnesaksforening* og *OsloMet,* som har innspill om at det bør sees nærmere på hvordan familievernet skal jobbe med høyrisikosaker for å avdekke vold og annen risiko. OsloMet uttrykker at det bør skje en grundigere forhåndsvurdering av saker som skal mekles. *Krisesenteret i Salten* mener todelingen vil kunne bidra til et skille i spisskompetansen til meklere, og at det kan være en fordel med meklere som har særkompetanse på å arbeide med høykonfliktsaker. Det er også enkelte som *JURK* og *Oslo kommune* som fremhever at foreldre bør få mer informasjon i forkant av mekling.

Enkelte av høringsinstansene tar opp særskilte problemstillinger knyttet til unntaket fra kravet om samtidig oppmøte ved obligatorisk mekling. *Krisesenteret i Salten* og *Likestillings- og diskrimineringsombudet* problematiserer adgangen til separat mekling. Likestillings- og diskrimineringsombudet viser til kritikken fra Grevio (Istanbul-konvensjonens overvåkingsorgan) fra 2022, og mener det i større grad bør åpnes for ikke-obligatorisk mekling, eventuelt separat mekling, i saker der det er identifisert vold. Ombudet mener det er avgjørende at meklers kompetanse om vold i nære relasjoner heves, og at man åpner for å innhente informasjon fra andre instanser, slik at volden identifiseres. *Bufdir og Kripos* trekker frem saker med sperret adresse. Kripos mener det er positivt at saker med sperret adresse er fremhevet i høringsnotatet som et tilfelle hvor det kan være aktuelt med separat mekling. *Bufdir* mener man bør gå lenger ved å gjøre unntak fra meklingsplikt for disse sakene. Begrunnelsen til Bufdir er både av sikkerhetshensyn og at mekling

erfaringsmessig ikke har noen hensikt i slike saker.

Det er få høringsinstanser som har uttalt seg om forslaget om presisering av formålet med mekling. *Gruppen av eksterne meklere i familievernet* og *Stiftelsen Kirkens Familievern* støtter forslaget. *Bufdir* utrykker støtte til forslaget, men er usikre på om begrepet livskvalitet er tilstrekkelig dekkende. Bufdir mener videre at det bør vurderes nærmere om det skal fremgå av formålsbestemmelsen at mekleren skal orientere om de viktigste økonomiske konsekvensene av avtalen. *Likestillings og diskrimineringsombudet* støtter i likhet med Bufdir forslaget, men er tydeligere på at de mener at orientering om økonomiske konsekvenser ikke bør ut av formålet. *JURK* mener også at det bør gis informasjon om økonomiske konsekvenser av mekler. Som begrunnelse viser de nevnte instansene til at økonomi er en konfliktdriver, og at det er viktig å være klar over de økonomiske konsekvensene for å forebygge senere konflikt. JURK trekker i sitt høringssvar også frem at mange av deres klienter opplever at meklere ikke har tilstrekkelig juridisk kompetanse til å veilede foreldrene om de økonomiske konsekvensene, og at det er behov for å styrke kompetansen på dette området.

10.4.4 Departementets vurdering

10.4.4.1 Krav om obligatorisk mekling

Departementet følger opp forslaget i høringsnotatet om å videreføre dagens ordning med én time obligatorisk mekling ved samlivsbrudd og i forkant av foreldretvistsaker. Hovedbegrunnelsen for dette er at departementet ikke deler utvalgets vurdering av at seks timer obligatorisk mekling for alle vil føre til at flere saker blir løst utenfor domstolene. Tidligere var det krav om tre timer mekling før det ble utstedt meklingsattest, dersom foreldrene ikke ble enige om en avtale før det. Forskning viser at det ble inngått om lag like mange avtaler, uavhengig av om det var krav om én eller tre timer (Evaluering av mekling etter ekteskapslov og barnelov, SINTEF, 2011). Undersøkelser viser også at frivillighet er en av forutsetningene for en vellykket meklingsprosess. Departementet mener at enkelte saker ikke egner seg for mekling og bør håndteres av domstolen. En hovedregel om seks timer vil derfor ikke passe for alle saker.

En svakhet ved utvalgets forslag om flere obligatoriske meklingstimer i foreldretvister er at det mangler kunnskap om effekter av forslaget, og at det vil kunne bli kostbart uten at dette i særlig grad er utredet av barnelovutvalget, familievernutvalget eller mannsutvalget. Departementets vurdering er at forslaget trolig vil gi vesentlige økonomiske og administrative konsekvenser for familievernet og domstolene.

Meklere har ikke noen myndighet i sakshåndteringen slik dommere har, og barnelovutvalget har heller ikke foreslått at meklere skal ha de samme virkemidlene som domstolene har i dag. Viktige virkemidler er bruk av sakkyndige, mulighet for å prøve ut midlertidige ordninger og innhenting av opplysninger, eksempelvis fra barnevern. Departementet finner støtte i høringen for at en viktig grunn til at flere saker løses på det saksforberedende stadiet i domstolen, er at domstolens autoritet og rammer i seg selv bidrar til økt forliksvilje. Dette er positivt for de saker som er egnet for forlik.

Departementet mener dagens ordning med frivillig mekling inntil seks timer utover den obligatoriske ene timen bør videreføres. Domstolen kan også sende saken tilbake til mekling som en del av saksforberedelsen, og departementet foreslår å innføre en plikt for domstolen til å vurdere om saken bør tilbakesendes til mer mekling. Departementet mener denne innretningen er bedre enn flere timers obligatorisk mekling som utgangspunkt. Se nærmere om dette i lovforslaget § 12-9 andre ledd og merknaden til denne.

Når det gjelder selve gjennomføringen av meklingen følger departementet opp utvalgets forslag om å videreføre dagens hovedregel om samtidig oppmøte til mekling. Departementet fremhever likevel at når det offentlige pålegger alle foreldre ved samlivsbrudd å møte til obligatorisk mekling, er det viktig at tilbudet oppleves relevant og ivaretakende for alle. I noen saker vil det kunne være ønskelig eller behov for å gjennomføre meklingen digitalt, for eksempel på grunn av lang reisevei, helseutfordringer eller arbeidssituasjon. Departementet vil i arbeidet med ikraftsetting og forskrift se nærmere på om det er behov for å legge til rette for digital mekling i større grad enn det gjøres i dag.

Departementet viser til at for saker som omhandler vold eller annen risiko vil det være særlig behov for tilpasning av meklingsordningen. Det er i dag adgang til å gjøre helt unntak fra å møte til mekling eller å gi tilbud om separat mekling. Dette vil være høyst aktuelt i saker med sperret adresse. Disse sakene må gis et tilpasset tilbud, og krever at mekleren behandler dem med stor varsomhet. Departementet vil i det påfølgende forskriftsarbeidet se nærmere på om det er

behov for endringer for å sikre at meklingstilbudet er tilstrekkelig tilpasset for å ivareta personer som er voldsutsatt, herunder de som bor på sperret adresse. Departementet viser i denne forbindelse til kritikken fra Grevio, Europarådets overvåkingskomité for Istanbul-konvensjonen, som mener at dagens meklingsordning ikke ivaretar voldsutsatte kvinner godt nok. Departementet viser også til at det er unntak fra krav om meklingsattest for å kunne reise sak i tilfeller der en forelder er dømt for alvorlig vold eller overgrep mot egne barn, se lovforslaget § 12-2. Departementet vil for øvrig vurdere nærmere familievernets ansvar for å forebygge og avdekke vold og overgrep i forbindelse med arbeidet med ny lov om familieverntjenesten.

10.4.4.2 Underkategorier av mekling

Departementet følger opp forslaget i høringsnotatet om å ha underkategorier av mekling for å differensiere mellom saker for foreldre som går gjennom samlivsbrudd på den ene siden og foreldre som vil gå til retten med en foreldretvist på den andre siden. Det er støtte til dette forslaget i høringen. Dette er de desidert største kategoriene av mekling, med om lag 12 000 og 7 000 avsluttede saker årlig. I tillegg er det en tredje underkategori som er mekling i forbindelse med flytting innenlands eller utenlands. Videre er det andre meklingsgrunnlag som mekling etter tilbakesending fra retten og mekling i forbindelse med sak om tvangsfullbyrdelse.

Departementet viser til at i dag må alle foreldre som går gjennom samlivsbrudd møte til obligatorisk mekling. Foreldre som går fra hverandre er ikke en ensartet gruppe, og har ulike behov. Noen foreldre har et godt foreldresamarbeid og er enige om avtaler om barna, mens det i andre saker er et høyt konfliktnivå eller andre forhold som gjør at det er krevende eller ikke mulig å enes om avtaler om barna. Videre må også alle foreldre som skal gå til domstolen med en sak om foreldretvist først møte til mekling. Departementet mener det bør tydeliggjøres i loven at det er en forskjell mellom den foreldregruppen som skal møte til mekling på bakgrunn av et samlivsbrudd og de som møter til mekling i forkant av en foreldretvistsak. Departementet viser til forslaget fra barnelovutvalget og familievernutvalget om innføring av begrepet foreldresamtale. Departementet er enig med utvalgene i at ordet mekling er mest treffende for de sakene hvor det er klart at det foreligger en uenighet mellom foreldrene, og mener dette bør forbeholdes de sakene hvor foreldre må møte på familievernkontoret i forkant av en foreldretvistsak og i saker der foreldrene ikke er enige om at barnet skal flytte, jf. barneloven § 51 første og fjerde ledd. Foreldre som møter på familievernkontoret i forbindelse med samlivsbrudd kan ha et mer eller mindre godt fungerende samarbeid. Departementet mener imidlertid at foreldre som går fra hverandre bør bli møtt med en forventning om at de som et utgangspunkt sammen søker å finne løsninger til barnets beste, slik at ikke begrepsbruken (der det ikke er en kjent tvist) forutsetter at det er eller vil bli en tvist der det er behov for mekling.

Høringen gir ikke noe tydelig svar på hvilke begrep høringsinstansene foretrekker. Departementet mener i utgangspunktet begrepet foreldresamtale blir for likt det samtaletilbudet som foreldre får av barnehage og skole. Departementet er enige med innspill i høringen til NOU 2020: 14, om at det er grunn til å løfte frem at barnet også har en viktig rolle i disse sakene, og mener derfor at familieveiledning eller familiesamtale er bedre begreper. Departementet går etter en nærmere vurdering videre med begrepet familiesamtale. Departementet deler ikke *Bufdirs* bekymring om at det for brukerne skal oppstå tvil om familiesamtale er obligatorisk eller at det skal være vanskelig å skille dette tilbudet fra det kliniske tilbudet til familievernet. Departementet mener nye begreper bør tydeliggjøre bedre hva det lovpålagte tilbudet her består i. Departementet viser i den forbindelse til Prop. 85 L (2012–2013) der departementet skrev følgende om ønsket om å gå bort fra begrepet «barnefordeling», noe som også er fulgt opp i praksis i ettertid:

> «I denne proposisjonen bruker departementet begrepet «foreldretvister» i stedet for «barnefordelingssaker» som benyttes i dagligtale og juridisk teori. Det nye begrepet understreker for det første foreldrenes eierskap til konflikten. For det andre markerer dette at barn ikke er noe som er til fordeling. Det er foreldrenes ansvar for og tid med barna som reguleres i barnelovens bestemmelser om foreldreansvar, bosted og samvær. Begrepet «tvist» er et nøytralt begrep som benyttes i lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).»

Forslaget om å endre begrepsbruken er primært av pedagogiske hensyn. Bufdir har ansvaret for den nærmere fagutviklingen, herunder metodikk, for tilbudene i familievernet. Skillet mellom disse to underkategoriene er imidlertid ment å fremheve viktigheten av at familieverntjenesten gir et

tilpasset tilbud som møter den enkelte familiens behov.

Etter dagens ordning er det slik at meklingsattest kan kreves utstedt etter en time obligatorisk mekling. Departementet mener at også gjennomført familiesamtale skal gi grunnlag for meklingsattest. Meklingsattest skal dermed utstedes etter en time familiesamtale, foreldretvistmekling eller flyttemekling. Det skal ikke utstedes meklingsattest etter de andre typene mekling, som mekling etter tilbakesending fra retten eller mekling i forbindelse med tvangsfullbyrdelse. For disse meklingsformene vil det være kommunikasjon mellom mekler og retten, og det kan gis regler om dette i forskrift.

Departementet foreslår at det i ny barnelov innføres underkategorier av mekling. Dette gjøres ved at det i bestemmelsen om hvem som må møte til mekling presiseres at foreldre med felles barn under 16 år skal delta i familiesamtale ved samlivsbrudd, jf. lovforslaget § 10-2 første ledd. Og videre at foreldre med felles barn under 16 år skal delta i foreldretvistmekling før de reiser foreldretvistsak for retten, jf. § 10-2 andre ledd.

Det kan også mekles ved uenighet om at barnet skal flytte innenlands eller utenlands hvis en av foreldrene krever det, jf. § 10-2 tredje ledd. Barnelovutvalget har foreslått at meklingsplikten ved flytting ikke videreføres. Departementet mener meklingsplikten bør videreføres også for de sakene hvor det ikke nødvendigvis er slik at det er aktuelt å reise foreldretvistsak for retten, dersom en av foreldrene krever slik mekling. Det utstedes også meklingsattest i disse tilfellene, og dersom en av foreldrene vil ta en sak til retten om daglig myndighet, kan det gjøres på bakgrunn av meklingsattesten.

Departementet viser ellers til at lovforslaget § 12-9 andre ledd gjelder tilbakesending fra retten, og § 14-4 gjelder mekling i forbindelse med en sak om tvangsfullbyrdelse.

Se ellers nærmere i lovforslaget § 10-2 og merknaden til denne.

10.4.4.3 Formålet med mekling

Departementet følger opp forslaget i høringsnotatet om å presisere formålet med mekling i loven, og å ta inn i formålsbestemmelsen foreldres ansvar for å søke enighet om en avtale. Det er også tatt inn en presisering i formålsbestemmelsen om at foreldrene skal sørge for at barnet får medvirke og ytre meningene sine fritt i forbindelse med foreldrenes avtale og mekling.

Departementet mener at det overordnede målet med mekling skal være å gi foreldre et best mulig grunnlag for videre samarbeid om barnet. Dette er også i tråd med Norges forpliktelser etter barnekonvensjonen artikkel 24 nummer 2 bokstav f) om å ha egnede tiltak om foreldreveiledning. Gjennom å få informasjon og veiledning på familievernkontoret skal foreldrene settes i stand til å inngå avtaler og oppnå løsninger for barnet, om foreldreansvar, bosted, daglig myndighet og samvær, til beste for barnet. Løsninger som foreldrene selv kommer frem til vil som regel være bedre tilpasset den enkelte families situasjon og danne et bedre grunnlag for et fremtidig foreldresamarbeid.

Ordlyden i dagens formålsbestemmelse tilsier at foreldre skal inngå en avtale under selve meklingstimen. Å nedfelle skriftlig hva foreldrene blir enig om bidrar til å klargjøre hva man har blitt enige om og dermed sikre at foreldre har lik forståelse av innholdet i avtalen. Dette vil kunne gjøre det lettere å etterleve avtalen for foreldrene. En forutsetning om skriftlighet vil ikke passe alle. Foreldre som er enige vil ikke alltid trenge en skriftlig avtale. En muntlig avtale vil dermed kunne være tilstrekkelig. Målet om at avtalen skal inngås under mekling, kan imidlertid bidra til å fremskynde avtaler som ikke er gjennomtenkte, noe som er uheldig. Avtalen har store konsekvenser for den enkelte og barnet, og det er forståelig om foreldrene har behov for å tenke gjennom den etter mottatt veiledning, før den signeres. Det er heller ikke uvanlig at det kommer opp forhold under meklingen som den enkelte vil undersøke nærmere. Departementet foreslår på denne bakgrunn å omformulere formålet med meklingen noe, slik at det fastsettes at formålet med mekling er å gi foreldrene et grunnlag for videre samarbeid om barnet, og å sette foreldrene i stand til å gjøre avtaler som ivaretar helsen, livskvaliteten og utviklingen til barnet. En avtale må være gjennomtenkt for at den skal danne et godt grunnlag for foreldresamarbeid. Departementet mener at lovens formålsbestemmelse bør ta opp i seg dette, og ikke antyde at timen skal styres slik at det blir inngått en avtale der og da. Departementet foreslår endringer i lovteksten for å tydeliggjøre dette.

Foreldrene skal gjennom meklingen gå gjennom temaer som er relevant for den enkelte familie med siktemål om å finne gode løsninger. Generell informasjon om annet aktuelt regelverk mener departementet primært bør gis foreldrene i forkant av meklingstimen slik at foreldrene kan orientere seg om dette i ro og mak, og søke

bistand hos aktuelle instanser som har spisskompetanse om dette ved behov. Det kan gjelde økonomiske konsekvenser av ulike måter å innrette seg på, slik som Navs ordninger. Siden det bare er én times obligatorisk mekling, bør meklingstimen klart rettes inn mot en eventuell uenighet mellom foreldrene, og barnets behov. Departementet er enig med de høringsinstansene som trekker frem at det er viktig å forebygge at det senere oppstår konflikt knyttet til de økonomiske virkningene av en avtale. Det er viktig at informasjonen om de økonomiske konsekvensene er kvalitetssikret og lettfattelig fremstilt. Meklere i familievernet er i hovedsak psykologer og familieterapeuter, og har relasjoner og relasjonsutfordringer som sin spesialkompetanse. Meklingen i familievernet bør derfor konsentrere seg rundt dette, slik at meklernes kompetanse utnyttes best mulig – til barnets beste. Departementet foreslår på denne bakgrunn å ta ut formuleringen i formålsbestemmelsen om at partene skal gjøres kjent med de viktigste økonomiske konsekvensene som avtalen fører med seg. Departementet mener dette forutsetter inngående kjennskap til regelverket om stønader mv., noe meklere ikke nødvendigvis har eller bør forventes å ha. Departementet mener informasjon om regelverket bør gis i forkant av meklingstimen, og vil følge opp dette i forbindelse med implementering av loven.

Se nærmere i lovforslaget § 10-1 og merknaden til denne.

10.5 Barnesamtale i mekling

10.5.1 Gjeldende rett

Barn har etter Grunnloven § 104 og barnekonvensjonen artikkel 12 en rett til å bli hørt i saker som angår dem. FNs barnekomité har i sin generelle kommentar nummer 12 (CRC/C/GC/12) om barnets rett til å bli hørt uttalt at lovgivningen må ha bestemmelser som sikrer barnet retten til å bli hørt av beslutningstakere og i meklingsprosesser. Det står i avsnitt 32 og 33:

> «32. Artikkel 12 nr. 2 spesifiserer at barnet særlig skal gis anledning til å bli hørt «i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet». Komiteen understreker at denne bestemmelsen gjelder alle relevante rettslige prosesser som angår barnet, uten unntak, herunder f.eks. saker som gjelder skilsmisse mellom foreldrene, foreldrerett/barnefordeling, omsorg og adopsjon, barn som er i konflikt med loven, barn som er offer for fysisk eller psykisk vold, seksuelt misbruk eller andre straffbare handlinger, helseomsorg, sosialomsorg, enslige barn, barn som er asylsøkere eller flyktninger, og barn som er offer for væpnet konflikt eller andre krisesituasjoner. Typiske administrative saker dreier seg f.eks. om avgjørelser som gjelder barns utdanning, helse, miljø, levekår eller beskyttelse. Begge typer prosesser kan medføre bruk av alternative tvisteløsningsmekanismer som f.eks. megling eller voldgift.
>
> 33. Retten til å bli hørt gjelder både i saker som barnet selv har tatt initiativ til, som f.eks. klager over mishandling eller ankesaker i forbindelse med vedtak om utvisning fra skolen, og saker som andre har satt i gang, og som angår barnet, som f.eks. skilsmisse mellom foreldrene eller adopsjon. Partene oppfordres til å vedta lovbestemmelser som pålegger de som tar CRC/C/GC/12 side 12 avgjørelsene i rettslige eller administrative saksprosesser, å gjøre rede for i hvilken grad det er tatt hensyn til barnets synspunkter og hvilke konsekvenser dette har for barnet.»

Meklingen er foreldrenes prosess, som myndighetene tilrettelegger for. Det følger av meklingsforskriften § 2 at mekleren skal gjøre foreldrene oppmerksomme på barnets rett til å bli hørt. Det er derfor også først og fremst foreldrene som har ansvar for å høre barnet, og som skal ta hensyn til barnets beste ved sine avgjørelser. Det barnet forteller til mekleren i en samtale, skal i utgangspunktet bare benyttes for å kunne bistå foreldrene i å komme frem til en avtale. Bufdir skriver på sin nettside at barn i skolepliktig alder har anledning til å delta i meklingen, og at yngre barn som er modne nok, også er velkomne. Antall barn som er hørt direkte av mekleren i forbindelse med foreldrenes mekling, har vært relativt stabilt de siste årene. I 2023 ble barn hørt i 2614 meklingssaker i familievernet og hos eksterne meklere. I 2021 var det 24 prosent av barna i alderen 7-15 år som møtte til minst én meklingssamtale ved familievernkontoret.

Det er ingen særskilt lovregulering av om barnets deltakelse i mekling krever samtykke fra en eller begge foreldre. Bufdirs faglige anbefaling er at mekleren innhenter samtykke fra begge foreldre før det gjennomføres en samtale med barnet.

Det er krav både for meklere i familievernet og eksterne meklere om å levere politiattest (barneomsorgsattest), ettersom de kan ha alenesamtaler med mindreårige. Kravet om politiattest skal bidra til å forhindre at personer begår overgrep

mot eller har skadelig innflytelse på mindreårige, og bidrar til å øke tilliten til at mindreårige tas hånd om av skikkede personer.

10.5.2 Utvalgets forslag

Barnelovutvalget foreslår i NOU 2020: 14 å lovfeste at mekleren skal tilby barnet en egen samtale (barnesamtale) i forbindelse med foreldrenes mekling, for å styrke barns rett til deltakelse på meklingsstadiet. Barna som har gitt råd til barnelovutvalget har uttrykt at barn må få bestemme selv om de skal få ha samtale med noen når foreldrene er til mekling. Et tilsvarende forslag ble fremmet av familievernutvalget, og ble blant annet begrunnet med at FNs barnekomité i sine avsluttende merknader til Norges femte og sjette rapport til komiteen i 2018 anbefalte Norge å sikre at barn blir informert om muligheten til å medvirke. Barnelovutvalget mener videre at barns rett til å bli hørt når en sak er på meklingsstadiet ikke bør være betinget av foreldrenes samtykke. Utvalget viser til at barnet må få vite at det ikke har plikt til å uttale seg.

10.5.3 Høringsinstansenes syn

Et stort flertall av de som uttaler seg om det, støtter forslaget om at barnet skal få tilbud om en egen samtale med mekler, og at det ikke krever foreldrenes samtykke. *Oslo tingrett* mener forslaget vil sikre at barnet får informasjon og anledning til å uttale seg langt tidligere i prosessen som gjelder barnet selv, og dette kan dessuten være egnet til å bevisstgjøre foreldre om barnets egen vurdering av sine behov, før en konflikt kan ha gått så langt at den fremstår irreversibel. *Fellesorganisasjonen* påpeker at det er viktig at retten gjelder uavhengig av alder. *Bufetat region Midt-Norge* er blant de som er skeptiske til forslaget, og uttaler at man må være vaktsom så ikke barn blir en utilsiktet aktør for den ene forelderens posisjon i konflikten. Noen få er negative til at det ikke skal kreves samtykke fra foreldre, blant annet *Bufetat region nord*, *Bufetat region sør*, *Bufetat region vest*, *Bufetat region øst* og *Stiftelsen Kirkens Familievern (SKF)*. *SKF* uttaler at det er:

> «… vanskelig å se for seg i praksis at det er gjennomførbart uten at minst en av foreldrene mener at det vil være bra for barnet å uttale seg. Det kan gi et uklart og vanskelig utgangspunkt i den videre meklingen om en eller begge foreldre ikke ønsker barnesamtale og det likevel gjennomføres.»

FHI peker på at innføring av barnesamtale uavhengig av foreldres samtykke ikke bør gjennomføres uten en klar plan for evaluering, da dette er et område med svært lite forskningsgrunnlag og hvor endringer potensielt kan få store konsekvenser for barn og unge. *Bufdir* mener at barns rett til å få en samtale ikke bør gjelde ubetinget, og at regelverket bør klargjøre unntakene. De viser blant annet til saker der det er usikkerhet knyttet til barnets sikkerhet. *Barneombudet* tar opp hvordan den praktiske gjennomføringen av barnesamtalen skal være når foreldrene bare møter til en time mekling. Flere høringsinstanser, som *Barnas Jurist*, *Bergen kommune*, *Statens barnehus*, *Psykologforeningen* og *Unicef Norge*, tar opp spørsmål rundt hvordan det konkret skal snakkes med barna, for å sikre at barna er trygge. Det handler blant annet om at barna får god informasjon, meklers kompetanse, rammer for samtalen, hvordan foreldre skal medvirke osv.

10.5.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp utvalgets forslag om at mekleren skal tilby barnet en egen samtale i forbindelse med mekling. Departementet følger også opp forslaget om at det presiseres at barn har rett til en egen samtale med mekleren uten samtykke fra foreldre med foreldreansvar. Departementet mener det er viktig å få avklart de juridiske spørsmålene som har oppstått i praksis om krav om samtykke fra foreldre. Mekling er en sak som direkte berører barnet, og meklingen skjer først og fremst av hensyn til barnet. Se nærmere omtale av forskning om barnesamtaler i mekling under punkt 2.4.1.

Formålet med meklingen er at foreldrene skal få informasjon og et grunnlag for videre samarbeid, og å sette foreldrene i stand til å gjøre avtaler som ivaretar barnet. Informasjon om barnets synspunkter vil være sentralt for å opplyse saken. En mekler som har møtt barnet vil ha bedre forutsetninger for å hjelpe foreldrene med å finne gode løsninger til barnets beste. At mekleren har snakket med barnet og videreformidlet sin forståelse av det barnet har sagt til foreldrene, fritar ikke foreldrene fra å ivareta barnets rett til medvirkning. I lovforslaget presiseres det at foreldrene skal sørge for at barnet får ytre meningene sine fritt i forbindelse med avtale og mekling, og skal legge vekt på meningene til barnet etter alder og modenhet.

Departementet forstår barnekomiteens uttalelser i generell kommentar nr. 12, som vist til i punkt 10.5.1, slik at også mekling omfattes av

begrepet «rettslig eller administrativ saksbehandling som angår barnet», selv om mekleren ikke skal treffe en avgjørelse i saken som sådan. Departementet mener at dersom barnets rett til å få uttale seg skal tas på alvor, må barnet ha rett til å samtale med mekleren uten krav om foreldrenes samtykke. Departementet vurderer at dette er i tråd med barnekonvensjonen artikkel 12 nummer 1 om at barnet «fritt» skal kunne gi uttrykk for sine synspunkter, se omtale av dette i kapittel 4. At barnet har en rett til å samtale med mekleren, innebærer også at den ene forelderen ikke skal kunne stenge for en slik samtale. Departementet mener også at foreldrene ikke kan kreve å være til stede under samtalen. Dette for at barnet skal kunne uttale seg mest mulig «fritt». Departementet mener det må anses å være trygt for barnet med en slik enesamtale, og viser til at det er krav om politiattest for meklere. En lignende bestemmelse finnes også i barnevernsloven § 1-4 om at barn har rett til å uttale seg til barnevernet uavhengig av foreldrenes samtykke, og uten at foreldrene informeres om samtalen på forhånd. Se også barnevernsloven § 2-2 om at barnevernstjenesten og sakkyndige som den har engasjert, i forbindelse med en undersøkelse kan kreve overfor foreldrene å få snakke med barnet i enerom. Det vil kunne være uten reell betydning at barnet har rett til en egen samtale med mekler, dersom en forelder som motsetter seg dette skal kunne kreve å være til stede under samtalen. Departementet legger her til at mekleren ikke treffer noen avgjørelse i saken, men vil kunne videreformidle barnets uttalelser til foreldrene. Spørsmålet om en forelders rett til kontradiksjon kommer derfor ikke på spissen i disse tilfellene. Departementet kan på denne bakgrunn ikke se at det at barnet får samtale med mekleren, uten foreldres samtykke og tilstedeværelse, er så inngripende overfor foreldrene at det skulle være krav om at begge foreldrene med foreldreansvar samtykker.

I det innledende kapittelet om barns rettigheter i lovforslaget, er det tatt inn en ny bestemmelse om barns rett til medvirkning. Denne gjelder også for barn som skal høres i mekling, og dette er konkretisert gjennom bestemmelsene i lovforslaget § 10-1 og § 10-4 og § 12-6 om barns rett til medvirkning i foreldretvistsaker for retten.

Barnets rett til medvirkning i saker som er til mekling, gjelder uavhengig av hvilket grunnlag det mekles på. Barnets rett gjelder ved familiesamtale, jf. lovforslaget § 10-2 første ledd, foreldretvistmekling, jf. lovforslaget § 10-2 andre ledd, flyttemekling, jf. lovforslaget § 10-2 tredje ledd og i tilfeller der det mekles i forbindelse med at det er andre enn foreldrene som krever samvær, jf. lovforslaget § 12-1 femte ledd. Disse bestemmelsene regulerer bare retten til medvirkning ved mekling, og ikke annet tilbud ved familievernet.

Departementet er kjent med bekymringen som har kommet frem i høringen om at gjennomføringen av samtalen vil kunne bli utfordrende rent praktisk. Departementet mener likevel at barnets rett til å bli hørt må veie tyngst, og at det klare utgangspunktet i loven derfor må være at barnet har rett til en samtale med mekleren, uavhengig av foreldres samtykke. Dette vil i praksis si at barnet selv skal kunne samtykke til mekling, og det må da gjøres en konkret vurdering av om barnet er tilstrekkelig modent til dette. Det vil i utgangspunktet være opp til partene og mekleren å finne løsninger for gjennomføring. Departementet legger til grunn at dialogen i mange tilfeller vil gå via foreldrene, og at foreldrene har ansvar for å ivareta barnets interesser i denne sammenheng. Hvordan samtalen skal gjennomføres, må løses i samråd med foreldrene. Departementet vil se nærmere på dette som ledd i arbeidet med implementering av ny barnelov og ny lov om familieverntjenesten. Bufdir har allerede utarbeidet en veileder om samtaler med barn i mekling og egen invitasjon og informasjon til barn om å delta i mekling, som vil tilpasses reglene i ny barnelov.

10.6 Skriftlig notat fra mekleren

10.6.1 Gjeldende rett

Gjeldende barnelov har ingen bestemmelse om at retten kan innhente et skriftlig notat fra mekleren. Det føres ikke journal i mekling, jf. forskrift 20. desember 2007 nr. 1763 om føring av klientjournal- og meklingsprotokoll ved familievernkontorene mv. § 12. Det føres bare en protokoll over foreldrenes personalia, hvem som har begjært mekling og tidspunkter knyttet til gjennomføringen av mekling, jf. forskrift om mekling etter ekteskapsloven og barneloven § 9. Det følger av barneloven § 50 at mekleren har taushetsplikt om det som kommet frem om personlige forhold i forbindelse med oppdraget. Familievernkontorloven §§ 6, 7, 9 og 10 gjelder også for meklere etter barneloven, og gjelder blant annet taushetsplikt og deling av opplysninger med andre tjenester. Familievernkontorloven og meklingsforskriften gjelder for meklere i familievernet. Meklingsforskriften gjelder for alle meklere, både meklere i familievernet og de eksterne meklerne. Det følger av rundskriv til meklingsforskriften at eksterne meklere må ha system for lagring og oppbevaring av meklings-

protokollene som ivaretar hensynet til personvern og datasikkerhet, og ellers forsvarlige kontorrutiner som sikrer gjenfinning av informasjon rundt meklingen.

Det følger av tvisteloven § 22-5 at det er bevisforbud for betroelser til særlige yrkesutøvere som det er særskilt grunn til å verne om fortroligheten til. Bevisforbudet gjelder prester og forstandere i trossamfunn, advokater, leger, psykologer og meklingsmenn i ekteskapssaker og omfatter bevis om noe som er betrodd dem i deres stilling. Departementet mener bestemmelsen også må tolkes til å gjelde meklere i foreldretvistsaker etter barneloven § 51, ettersom meklingen gjennomføres etter den samme ordningen uavhengig av om det rettslige grunnlaget for meklingen er ekteskapsloven eller barneloven. Foreldre som har vært til mekling kan likevel samtykke til slik bevisføring for retten, dersom de er enige om det.

Det følger av barneloven § 61 første ledd nummer 2 at retten kan vise partene tilbake til mekling. Dersom mekleren kommer frem til at partene ikke kan nå frem til en avtale gjennom videre mekling, skal mekleren straks melde fra til retten om dette. Det står ikke hvordan dette skal gjøres. Barneloven § 65 a gir retten adgang til å oppnevne en sakkyndig eller godkjent mekler mv. for å ha samtale med foreldrene før retten treffer avgjørelse i en sak om tvangsfullbyrdelse. Den som har fått oppdraget om å samtale med foreldrene, skal levere en utredning til retten med opplysninger om hvilke tiltak som er satt i verk, og opplysninger om andre vesentlige omstendigheter for saken.

10.6.2 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn

Utvalgets forslag

Barnelovutvalget foreslår i NOU 2020: 14 at retten kan innhente et skriftlig notat utformet av mekleren dersom partene tross mekling likevel ønsker å gå til sak. Utvalget foreslår at notatet skal opplyse om hva hver av partene vil oppnå og om det er mulighet for videre mekling. Utvalget foreslår videre at notatet skal inneholde et referat fra en eventuell barnesamtale.

Høringsinstansenes syn

Forslaget om rettens adgang til å innhente skriftlig notat fra mekleren har fått blandet oppslutning i høringen. *Gruppen av eksterne meklere*, *Bufetat region øst* og *Bufetat region Midt-Norge* er blant de som er mot forslaget. Flere har påpekt at det endrer meklingens karakter ved å innføre myndighet til meklere, og at det er utfordrende ettersom det ikke føres journal fra meklingen. *Advokatforeningen*, *Barnesakkyndig kommisjon*, *Dommerforeningens fagutvalg for privatrett*, *Fellesorganisasjonen*, *Likestillings- og diskrimineringsombudet* og *Oslo tingrett* er blant de som støtter forslaget. *Bufdir* støtter forslaget, men mener innholdet må begrenses til opplysninger av mer formell karakter, og ikke meklerens vurderinger av partene eller en beskrivelse av mer faglig karakter.

10.6.3 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn

Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsnotatet av 18. juni 2024 enkelte presiseringer av utvalgets forslag. Det ble foreslått at et notat fra mekleren bare skal kunne innhentes etter samtykke fra partene, og bare i saker som er meklet som foreldretvistsak eller i saker om flytting. Som følge av dette foreslo departementet også at det innføres journalplikt eller annen ordning for dokumentasjon i saker som mekles som foreldretvistsaker, det vil si ikke ved bruddmekling. Forslaget vil kreve endring i meklingsforskriften og forskriften om føring av klientjournal- og meklingsprotokoll ved familievernkontorene mv.

Høringsinstansenes syn

Det er en del høringsinstanser som uttaler seg om departementets forslag i høringsnotat 18. juni 2024 om presiseringer av utvalgets forslag, og det er delte meninger. Blant de som støtter departementets forslag er *Barnesakkyndig kommisjon*, *Kirkens bymisjon*, *Likestillings- og diskrimineringsombudet*, *OsloMet* og *Oslo tingrett*. *Barnesakkyndig kommisjon* trekker frem forholdet til taushetsplikten, og støtter derfor forslaget om krav til samtykke. Blant de som ikke støtter forslaget er *Bufdir*, *Gruppen av eksterne meklere i familievernet* og *Stiftelsen Kirkens familievern*. Bufdir trekker særlig frem at forslaget innebærer et brudd med meklingens karakter, og at fordelene ved føring av journal ikke veier opp for ulempene. De mener videre at skriftliggjøring av meklingsprosessen vil kunne påvirke partenes atferd, uavhengig av om oversendelsen av notatet fra mekleren er avhengig av partenes samtykke eller ikke. *Gruppen av eksterne meklere* poengterer at forslaget gir dårlig mulighet for å lykkes i mekling, men

legger til at de med sin fagbakgrunn vil være «godt i stand til å gjøre notatføring med et slikt spesialisert formål». *Stiftelsen Kirkens familievern* uttaler at forslaget vil medføre mindre tid til terapi, og at det er beklagelig. *Aleneforeldreforeningen* tar ikke standpunkt til forslaget, men påpeker at i dag er meklingen fri for posisjonering opp mot en eventuell rettssak.

10.6.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp forslaget fra høringsnotatet om innhenting av notat fra mekleren. Departementet ser at det er gode argumenter både for og mot forslaget. De vesentligste innvendingene mot forslaget er at det vil kunne endre meklingsordningens karakter, ved at mekling ikke lenger er et «fritt rom» til å utforske mulige løsninger. Den klare fordelen med forslaget er at mekleren kan bidra til å opplyse saken for domstolen, og at retten på den måten raskere kan få supplerende informasjon om hvorvidt det er potensial for videre mekling i saken.

Departementet foreslår at det skal være adgang for retten til å innhente et notat fra mekleren. I dette notatet skal mekleren gi opplysninger om hva partene er uenige om og en vurdering av om saken er egnet for videre mekling. Et notat skal først utformes og oversendes på rettens forespørsel, og krever at partene samtykker til slik oversendelse. Notatet må i hovedsak basere seg på et referat eller lignende fra mekler, se omtale nedenfor. I praksis vil retten i planmøtet, eller i forkant av dette, måtte undersøke med partene om de samtykker til at retten ber mekleren om å skrive et notat. Det at en eller begge parter ikke ønsker å samtykke til at retten ber om et notat fra foreldretvistmekling, kan i seg selv være en opplysning av relevans for retten, som vil kunne utløse behov for ytterligere undersøkelser. Det vises til at retten også kan innhente en uttalelse fra barneverntjenesten og sosialtjenesten, og til forslaget om å presisere rettens adgang til å innhente politidokumenter, se lovforslaget § 12-5.

Forslaget om notat fra mekleren forutsetter at det skrives et referat eller lignende fra meklingen, noe som medfører at mekleren får nye administrative oppgaver. Samtidig vil dette være en viktig oppgave, som vil bidra til at saker for retten opplyses raskere og bedre. Forslaget må derfor ses i en slik større sammenheng. Formålet med referatet er at mekleren skal ha nedtegnet hva som skjedde i meklingen fra partenes side. Referatet bør være så nøytralt utformet som mulig, uten vurderinger fra meklerens side. For å unngå at det skrives referat i et mye større antall saker enn nødvendig, har departementet foreslått at det kun føres referat i foreldretvistmeklinger, og ikke i familiesamtaler jf. § 10-2 første ledd eller flyttemeklinger jf. § 10-2 tredje ledd. Departementet legger til grunn at mekleren bare kan skrive et notat til retten i saker der det foreligger et referat fra meklingen. Det vil ikke skrives referat fra familiesamtale eller flyttemekling, men det er likevel etter slik mekling adgang til å fremme sak for retten så lenge meklingsattesten er gyldig. Departementet mener likevel at dette er en nødvendig begrensning, som bidrar til at det bare føres referat i saker der meklingen uansett er en forberedelse til en rettssak. Departementet foreslår at dette tas inn i bestemmelsen om gjennomføring av mekling, lovforslaget § 10-3, ved at det tilføyes i et nytt tredje ledd at mekleren skal skrive referat fra foreldretvistmeklingen. Det foreslås videre at departementet kan gi forskrift om referat fra mekling. Departementet vil komme tilbake til regler om referatføring i arbeidet med forskrifter.

At det skrives referat eller lignende medfører også at partene kan be om innsyn i dokumentet, og at mekleren vil måtte ta stilling til dette. *Bufdir* fremhever i sitt høringssvar at en forelder som har fått innvilget innsyn i et meklingsnotat, selv kan dele opplysningene med retten uten at den andre har samtykket. Bufdir mener dette undergraver forslaget om at *begge* foreldrene må samtykke til at retten innhenter et notat fra mekleren. Departementet mener at bestemmelsen om rettens innhenting av notat fra mekleren uansett bør bygge på samtykke fra begge parter, selv om en part kan fremskaffe og legge frem dokumentbevis uten samtykke. Om retten kan ta imot dette beviset, må vurderes på bakgrunn av reglene i tvisteloven.

10.7 Referat fra barnesamtalen

10.7.1 Gjeldende rett

I gjeldende lov og forskrift er det ikke regler om referat fra barnesamtalen. Det føres ikke journal i mekling, jf. forskrift om føring av klientjournal- og meklingsprotokoll ved familievernkontorene mv. § 12.

10.7.2 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn

Utvalgets forslag

Barnelovutvalget foreslår i NOU 2020: 14 at retten kan innhente et skriftlig notat utformet av mekle-

ren dersom partene tross mekling likevel ønsker å gå til sak. Se omtale i punkt 10.6. Utvalgets forslag innebærer at notatet også skal inneholde et referat fra en eventuell barnesamtale. Utvalget mener at skriftliggjøring og videreformidling av barnesamtalen til retten kan bidra til å sikre at meklerne gjennomfører en slik samtale.

Barna som via Forandringsfabrikken har gitt råd til barnelovutvalget, var opptatt av at meklere alltid må avtale med barnet hva som videreformidles av barnesamtalen, og til hvem. Siden noen barn kan kvie seg for å snakke med mekleren dersom det de forteller blir videreformidlet, har utvalget kommet til at mekleren etter en konkret vurdering, kan unnlate å oversende hele eller deler av referatet fra barnesamtalen.

Høringsinstansenes syn

Et flertall av de som uttaler seg om forslaget støtter at det skrives referat fra barnesamtalen, og at det kan oversendes retten. Det vises til at det er positivt at barna slipper å fortelle det samme flere ganger. *Barneombudet* peker på nettopp dette, men mener at forslaget reiser en rekke spørsmål om barns behov, og at departementet må utrede grundig hvordan dette skal løses til det beste for barnet. Fra de som er imot eller skeptiske til forslaget, som *Bufetats regioner* og *Stine Sofies Stiftelse*, pekes det på at det barna forteller bare er et øyeblikksbilde, at barnets mening kan endre seg og at referatet ikke kan erstatte domstolens selvstendige plikt til å høre barnet. Det påpekes også at referat kan gjøre at barn vegrer seg for å snakke, og at det må utredes grundigere hvilke konsekvenser forslaget kan ha for barn og unge. Når det gjelder muligheten for å la være å oversende hele eller deler av referatet til retten, er de fleste som uttaler seg om det, skeptiske. *Dommerforeningens fagutvalg for privatrett* fremhever blant annet at hvis bare deler av referatet oversendes, kan dette gi retten er misvisende inntrykk av hva som er kommet frem i barnesamtalen.

10.7.3 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn

Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsnotatet av 18. juni 2024 enkelte presiseringer av utvalgets forslag. På samme måte som for notat fra mekleren, foreslo departementet at referat fra barnesamtalen bare kan innhentes dersom barnet samtykker og kun i foreldretvistsaker og i saker om flytting. I høringsnotatet ble det pekt på at det i forbindelse med forskriften må utredes om referatet skal føres som en del av klientjournalen eller om det kan dokumenteres på annen måte.

Departementet viste også til at det bør gis utfyllende regler i forskrift om referat fra barnesamtalen, blant annet om krav til samtykke fra barn, herunder aldersangivelse, og hvordan referatet skal føres.

Høringsinstansenes syn

Det er en god del høringsinstanser som uttaler seg om departementets forslag i høringsnotat 18. juni 2024 om presiseringer av utvalgets forslag, særlig når det gjelder kravet om samtykke fra barnet. Blant de som støtter departementets forslag er *Fellesorganisasjonen*, *Forandringsfabrikken*, *JURK*, *Kirkens bymisjon*, *Likestillings- og diskrimineringsombudet* og *OsloMet*. En del er negative til departementets forslag, blant disse *Aleneforeldreforeningen*, *Bufdir*, *ICJ Norge* og *Stiftelsen Kirkens familievern*. Flere tar til orde for at forslaget fra barnelovutvalget er å foretrekke, blant annet *Oslo tingrett*, *Salten og Lofoten tingrett*, *Dommerforeningens fagutvalg for privatrett* og *Aleneforeldreforeningen*. *Oslo tingrett* skriver at forslaget om samtykke fra barnet, gir barnet en «vetorett». De påpeker at dette ikke bør overlates til barnet alene, og at det vil kunne sette mekleren i en svært vanskelig situasjon. De mener forslaget fra barnelovutvalget om at mekleren i særlige tilfeller kan la være å oversende hele eller deler av referatet av hensyn til barnet, er en bedre løsning.

Noen høringsinstanser uttaler seg mer generelt om forslaget om at retten kan innhente referat fra barnesamtalen. *Likestillings- og diskrimineringsombudet* uttaler at det er positivt å sikre en bedre informasjonsflyt til domstolene, slik at dommeren får tilstrekkelig grunnlag for å vurdere muligheten for rettsmekling. *Bufdir* mener imidlertid at forslaget vil føre til at barn vegrer seg for å uttale seg til mekleren, og at det vil påvirke formålet med barnesamtalen. De mener forslaget vil kunne øke risikoen for at foreldrene legger press på hva barnet skal mene for å posisjonere seg, og at det kan føre til en vanskelig situasjon for barnet. Bufdir er også bekymret for at det er mange vurderinger som overlates til mekleren om hva som skal tas med i referatet. *Stiftelsen Kirkens Familievern* mener at formalisering av barnesamtalen kan føre til at færre barn blir hørt enn i dag, og at det legges et forholdsvis stort ansvar på barnet, og at barnet i langt større grad enn i dag vil bli en del av foreldrenes konflikt. De fremhever

også at forslaget bidrar til at terapeuten får en vanskeligere jobb og at tilliten til familievernet minsker.

10.7.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp forslaget fra utvalget om at retten kan innhente et referat fra barnesamtalen. Det har gjennom to høringer kommet flere innspill til forslaget, og i høringen av departementets høringsnotat av 18. juni 2024 var det flere som tok til orde for at forslaget fra barnelovutvalget var å foretrekke. Det var støtte til barnelovutvalgets forslag i høringen, men det kom også en del motforestillinger. En hovedinnvending er at forslaget vil kunne bidra til at barn i større grad blir en del av foreldrenes konflikt, noe som ikke vil være til barnets beste. Forslaget aktualiserer dessuten vanskelige spørsmål knyttet til foreldres rett til innsyn. Departementet vil likevel følge opp forslaget. Forslaget innebærer at mekleren skal skrive referat fra en barnesamtale som gjennomføres i forbindelse med en foreldretvistmekling. Det er disse sakene som mest sannsynlig vil behandles av domstolene i nær fremtid, og dermed i disse sakene det er mest relevant å vite hva barnet uttalte seg om under meklingen. Et krav om referat fra barnesamtalen i alle meklinger, vil etter departementets mening favne for vidt. Det skal dermed ikke tas referat fra en barnesamtale i forbindelse med en familiesamtale eller en flyttemekling.

Både meklere i familievernet og eksterne meklere må skrive referat. Mekleren skal opplyse barnet om at et referat fra samtalen kan bli oversendt retten dersom en av foreldrene reiser sak. Departementet går etter høringen ikke videre med forslaget om at barnet skal samtykke til at referatet fra barnesamtalen oversendes retten. Høringen viste at forslaget reiser vanskelige spørsmål, blant annet om når barnet kan anses tilstrekkelig modent til å ha selvbestemmelsesrett i dette spørsmålet. Flere høringsinstanser mente at utvalgets forslag om dette var å foretrekke. Departementet foreslår at mekleren i særlige tilfeller kan la være å oversende hele eller deler av referatet av hensyn til barnet. Dette kan for eksempel være aktuelt dersom barnet ikke ønsker å uttale seg dersom referatet vil bli oversendt retten. Det er derfor viktig at mekleren opplyser barnet om at referatet kan sendes retten i forkant av samtalen. Mekleren må bruke skjønn i sin vurdering av om det er grunner som tilsier at referatet ikke bør sendes retten. Mekleren må også opplyse retten om det, dersom bare deler av referatet blir oversendt, slik at retten kan ta stilling til bevisføringen av dette.

Hensynet til hva som kan videreformidles fra barnesamtalen kommer i praksis inn allerede ved utarbeidelsen av referatet. Mekleren bør være særlig oppmerksom på at det kan være opplysninger barnet deler som ikke bør tas med i referatet, dersom det kan utsette barnet for fare. Det kan for eksempel være opplysninger som kan medføre at en sperret adresse blir utlevert. Departementet vil i arbeidet med forskrifter til barneloven og ny lov om familieverntjenesten, se nærmere på om det er behov for regler om hvordan meklere skal føre referat fra barnesamtalen med videre.

Noen høringsinstanser påpeker at forslaget blir utfordrende for meklere å håndtere, og at det vil kunne utfordre meklingens karakter. Departementet vurderer også at det ikke er et ubetinget gode for barn å få en mer formalisert rolle i meklingen, ved at det barnet i fortrolighet velger å dele med mekleren, i etterkant skal nedtegnes og muligens videreformidles til andre enn foreldrene. *Bufdir* mener også at forslaget kan medføre at foreldre legger press på barnet. Departementet ser at det er vektige argumenter mot forslaget. Samtidig kan forslaget tydeliggjøre barnets rett til å få uttale seg i forbindelse med meklingen. Forslaget om referat fra barnesamtalen kan videre skåne barnet fra å måtte fortelle det samme flere ganger til forskjellige personer, slik også flere høringsinstanser trekker frem. Departementet ser at det er argumenter på begge sider, og har etter en samlet vurdering kommet til at utvalgets forslag kan følges opp. Departementet foreslår derfor å innføre krav om at mekleren skal skrive referat fra barnesamtalen som gjennomføres i forbindelse med en foreldretvistmekling, og at retten kan innhente dette i en senere foreldretvistsak. Ved at retten kan ta utgangspunkt i et referat fra barnesamtalen, har retten et utgangspunkt for samtalen med barnet. Retten har likevel en egen plikt til å høre barnet, og denne plikten videreføres. Det er også viktig at et referat fra barnesamtalen ses på som barnets uttalelse eller mening på det aktuelle tidspunktet, og ikke forstås som barnets varige synspunkt.

11 Behandling av foreldretvister i domstolene

11.1 Innledning

Dette kapittelet omhandler barnelovens regler for behandling av foreldretvister i domstolene. Se lovforslaget kapittel 11, §§ 11-1 til 11-4, og kapittel 12, §§ 12-1 til 12-15.

Kapittelet omhandler de innledende bestemmelsene for behandling av foreldretvister, herunder hensynet til barnets beste (11.4), prosessforutsetninger (11.5), saksgangen for retten (11.6), midlertidig avgjørelse (11.7), bruk av sakkyndige (11.8), barnets rett til å få informasjon og uttale seg (11.9), endring av avtaler og avgjørelser (11.10) og oversikt over sakkyndige (11.11).

Omtalen i kapittelet baserer seg på forslag fra barnelovutvalgets NOU 2020: 14 og departementets høringsnotat av 18. juni 2024. Barnelovutvalget foreslår en større omlegging av ordningen med behandling av foreldretvister, der hovedgrepet er å innføre seks timers obligatorisk mekling i familievernet, og at saken deretter eventuelt skal gå rett til hovedforhandling. Dette følges ikke opp i lovproposisjonen, se omtale i punkt 10.4.4. Utvalget foreslår også en del strukturelle endringer i barnelovens regler om saksbehandling for retten. Dette følges i hovedsak opp. På enkelte punkter behandles også forslag fra departementets høringsnotat av 18. juni 2024 med forslag til presiseringer av utvalgets forslag samt noen nye forslag. Det gjelder forslag om en plikt for retten til å vurdere å sende saken tilbake til mekling, og forslag som gjelder midlertidig avgjørelse.

11.2 Menneskerettslige rammer

Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn. Dette går frem av Grunnloven § 104 andre ledd og barnekonvensjonen artikkel 3 nummer 1. For nærmere omtale av hva som ligger i denne rettigheten, se punkt 4.2.

Barn har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling. Dette følger av Grunnloven § 104 første ledd, barnekonvensjonen artikkel 12 og barneloven § 31. Det følger videre av barnekonvensjonen artikkel 12 nummer 2 at barnet særlig skal gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett. Av barnekomiteens generelle kommentar nummer 12 (CRC/C/GC/12) om barnets rett til å bli hørt fremgår det at «enhver rettslig og administrativ saksbehandling» skal forstås vidt. For en nærmere omtale av barns rett til medvirkning, se proposisjonens punkt 4.2.

Barns rett til beskyttelse går frem av Grunnloven § 104 tredje ledd. For en generell omtale av dette, se proposisjonens punkt 4.2. Det kan her kort vises til at barn har rett til vern om sin personlige integritet. Dette omfatter en rett til beskyttelse mot alvorlige integritetskrenkelser som vold, mishandling og seksuell utnyttelse, jf. HR-2017-2415-A avsnitt 18 og Dok. nr. 16 (2011–2012) punkt 32.5.5. Videre gir barnekonvensjonen barn et særlig menneskerettslig vern mot vold og overgrep. Dette er nedfelt i artikkel 3 nummer 2 og artikkel 19. Barnets rett etter barnekonvensjonen til beskyttelse mot vold og overgrep er også en del av vurderingen av barnets beste etter barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 1. Etter artikkel 34 påtar partene seg å beskytte barnet mot alle former for seksuell utnytting og seksuelt misbruk. Barns rett til beskyttelse mot vold og overgrep kan også utledes av EMK artikkel 3 om vern mot umenneskelig eller nedverdigende behandling, og EMK artikkel 8 som beskytter privatlivet, herunder personlig integritet. Barn har en grunnleggende rett til beskyttelse mot vold og overgrep, og staten har en plikt til å beskytte barnet. Det innebærer at det i foreldretvistsaker kan være nødvendig å gripe inn i familielivet for å forhindre at barn utsettes for vold eller overgrep fra familiemedlemmer.

Avgjørelser i foreldretvistsaker som avbryter eller begrenser kontakten mellom et barn og dets foreldre, kan være et inngrep i deres familieliv. Dette vil for eksempel være tilfellet dersom en forelder fratas foreldreansvaret, får begrenset samvær eller ikke noe samvær med barnet sitt. Retten til

familieliv er beskyttet av Grunnloven § 102, barnekonvensjonen artikkel 5 og 9, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 17 og EMK artikkel 8 nr. 1. For en nærmere omtale av dette, se proposisjonens punkt 4.2. Det må antas at retten til familieliv etter SP og Grunnloven ikke inneholder mer vidtrekkende rettigheter enn etter EMK. Det kan her i korte trekk vises til at det følger av praksis fra Høyesterett at det kan gjøres inngrep i retten til familieliv dersom begrensningen har hjemmel i lov, forfølger et legitimt formål og er nødvendig i et demokratisk samfunn. Se HR-2017-2015-A avsnitt 46. En lignende vurdering skal gjøres etter EMK artikkel 8 nr. 2. Inngrep er tillatt dersom det er i «samsvar med loven». Videre må inngrepet være «nødvendig i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, offentlige trygghet eller landets økonomiske velferd, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter». Kravet til nødvendighet innebærer at inngrepet må være forholdsmessig og at individets interesser skal avveies mot samfunnets.

I vurderingen av om et inngrep i retten til familieliv er nødvendig, har EMD slått fast at hensynet til barnets beste er av «paramount importance» og det klare utgangspunktet. Se blant annet *Neulinger og Shuruk mot Sveits*, nr. 41615/07, avsnitt 135 og *Strand Lobben med flere mot Norge*, nr. 37283/13, avsnitt 204. EMD har i foreldretvistsaker videre uttalt at myndighetene må søke å oppnå en rimelig balanse mellom barnets og foreldrenes interesser. I avveiningen skal «primary importance […] be attached to the best interests of the child, which, depending on their nature and seriousness, may override those of the parents». Ifølge EMD har ikke en forelder rett til å få utøvd sitt familieliv på en måte som kan skade barnets helse eller utvikling. Se for eksempel EMD i *Sahin mot Tyskland*, nr. 30943/96, avsnitt 66 og *Sommerfeld mot Tyskland*, nr. 31871/96, avsnitt 64.

Parter i en foreldretvistsak har rett til en rettferdig rettergang. Dette følger av Grunnloven § 95, EMK artikkel 6 og SP artikkel 2 nr. 3. Bestemmelsene gir partene grunnleggende prosessuelle garantier og stiller krav til en forsvarlig saksbehandling. Avgjørende er om prosessen som helhet har vært rettferdig. Praksis fra EMD er relevant i tolkningen av Grunnloven § 95. Ifølge Høyesterett er det ved den nærmere forståelsen av hva som menes med en rettferdig rettergang etter Grunnloven § 95, «naturlig å se hen til tidligere nasjonal rettspraksis på området og den omfattende internasjonale praksis på dette området, særlig praksis fra EMD.» Se Rt. 2014 side 1292 avsnitt 21.

Det er ikke fastsatt egne krav til saksbehandlingen i EMK artikkel 8, men praksis fra EMD viser at i vurderingen av om artikkelen kan være krenket, er det relevant om saksbehandlingen i sin helhet har vært rettferdig. Vurderingstemaet er om saksbehandlingen har gitt den berørte forelderen tilstrekkelig mulighet til å ivareta sine interesser. Se for eksempel *Strand Lobben med flere mot Norge,* nr. 37283/13, avsnitt 212, *Sommerfeld mot Tyskland,* nr. 31871/96, avsnitt 66 og *Sahin mot Tyskland,* nr. 30943/96 avsnitt 68.

Det er i utgangspunktet opp til nasjonale domstoler å vurdere bevis, og hvordan faktum skal klarlegges. Se blant annet *Sommerfeld mot Tyskland*, nr. 31871/96, avsnitt 71. Praksis fra EMD viser at det er et moment i vurderingen av om det har skjedd en krenkelse om saken har vært underlagt forsvarlig behandling i nasjonale domstoler og om myndighetenes avgjørelser bygger på tilstrekkelig grundige og faktiske undersøkelser. I *Sahin mot Tyskland*, nr. 30943/96, ble den sakkyndiges grundige metoder brukt som et argument for at det ikke forelå menneskerettsbrudd. Saken gjaldt en far som var nektet samvær med sønnen sin etter et samlivsbrudd. Faren anførte at prosessen ikke hadde vært forsvarlig fordi retten nektet å høre barnet direkte under hovedforhandlingen. Retten begrunnet manglende høring av barnet med at en sakkyndig hadde konkludert med at høring ville innebære en risiko for barnet. EMD uttalte i avsnitt 75 at «considering the methods applied by the expert when meeting the child and her cautious approach in analysing the child's attitude towards her parents», hadde ikke den nasjonale domstolen overtrådt skjønnsmarginen ved å basere seg på den sakkyndiges konklusjoner. EMD uttaler videre at retten ikke hadde grunn til å tvile på den sakkyndiges kompetanse, eller måten hun gjennomførte sine intervjuer på. Retten til familieliv var ikke krenket. Se avgjørelsens avsnitt 75-76.

11.3 Nordisk rett

Sverige

En foreldretvist kan bringes inn for de alminnelige domstolene der foreldrene ikke blir enige i en samarbeidssamtale. Det kreves at den forelderen som tar ut stevning har møtt til informasjonssamtale før saken tas opp til behandling. Behandlingen i tingsrätten følger i hovedsak reglene for andre sivile saker, men det legges stor vekt på avtaleløsninger.

Retten kan også oppnevne en mekler, som kan forsøke å få foreldrene til å bli enige om en løsning som er forenelig med barnets beste, jf. § 18 a i föräldrabalken kapittel 6. Retten kan også be nemnden eller en sakkyndig om å utrede saken ytterligere («vårdnadsutredning»). Den som gjennomfører utredningen, skal forsøke å avklare barnets standpunkt, videreformidle det til retten og komme med et forslag til avgjørelse, jf. § 19 (4). Barnet kan høres av retten hvis «särskilda skäl» taler for det og det er åpenbart at barnet ikke kan ta skade av det. Det er ikke noen nedre aldersgrense for barns rett til å bli hørt og til å uttale seg. Avgjørelser i foreldretvister får ikke rettskraft på vanlig måte, noe som innebærer at en forelder kan henvende seg til tingsrätten på ny kort tid etter at en sak er avgjort. En ny sak kan innledes dersom omstendighetene har endret seg.

Danmark

Danmark fikk et nytt avgjørelsessystem på det familierettslige området fra 2019, se kort omtale av dette også under punkt 10.3. Dersom partene ikke finner en løsning gjennom rådgivning og konflikthåndtering ved Familieretshuset, skal Familieretshuset bringe saken inn for familieretten eller treffe en avgjørelse, jf. Familieretshusloven § 1 (3). Inngripende avgjørelser treffes ved dom i familieretten, en egen avdeling i tingretten, jf. § 42. Blant annet skal saker om foreldremyndighet og bosted etter forældreansvarsloven tas til familieretten når saken er opplyst og partene ikke er blitt enige om en løsning, jf. § 27. Samværstvister der «afgørelsen vil være indgripende for barnet» skal bringes inn for familieretten på samme vilkår, jf. § 27. Alle klagesaker behandles i domstolssystemet.

Familieretshuset inkluderer en barneenhet. Barneenheten yter støtte og rådgivning til barn som er berørt av familierettslige problemstillinger, jf. § 15. Blant annet har enheten barnesakkyndige medarbeidere, som fungerer som kontaktpersoner til støtte for barn under behandlingen av saker i Familieretshuset eller familieretten.

I dansk rett skal barnet «inddrages» under en foreldretvistsak, så dets perspektiv og eventuelle synspunkter kan komme til uttrykk. Dette kan skje ved samtaler med barnet, barnesakkyndige undersøkelser eller på annen måte som belyser barnets perspektiv. Denne forpliktelsen gjelder ikke dersom det må antas å være til skade for barnet, eller hvis det må anses for unødvendig etter sakens omstendigheter.

Etter dansk rett kan partene også søke om å få endret avsagte dommer. En anmodning om endring av foreldreansvar, barnets bopel, samvær eller annen kontakt kan avvises dersom forholdene ikke har endret seg vesentlig. Dette gjelder likevel ikke i sak om foreldreansvar reist av den forelderen som ikke har del i foreldreansvaret jf. Forældreansvarsloven §§ 39 jf. 14.

Finland

I äktanskapslagen § 20, kapittel 5, går det frem at familierettslige konflikter i første hånd skal utredes gjennom forhandlinger mellom partene og avgjøres gjennom en avtale. Välfärdsområden (tidl. sosialnemndene i kommunene) har ansvar for å tilby mekling i familiesaker. Se omtale i punkt 10.3.

Foreldretvister kan bringes inn for domstolene, jf. lag angående vårdnad om barn og umgängesrätt § 9. De vanlige sivilprosessreglene gjelder, men loven om «vårdnad» og samvær har enkelte særregler. Ved behov skal domstolen innhente en utredning fra välfärdsområden, jf. § 16 i kapittel 3. Det kan også mekles i «vårdnad»s- og samværstvister i domstolen, jf. kapittel 3 a. Mekling krever samtykke fra samtlige parter.

Paragraf 11 i lovens tredje kapittel gjelder utredning av barnets mening. Det fremgår av bestemmelsen at barnets mening og ønsker skal utredes og vektlegges i den utstrekning som barnets alder og modningsnivå tilsier. Barnet kan bli hørt personlig i retten hvis det «behövs» for å avgjøre saken, og hvis barnet ber om det eller gir sitt samtykke til det. Barn under tolv år kan bare høres personlig i retten hvis det er «nödvändigt» for å avgjøre saken og høringen ikke medfører «betydande skada» for barnet. Det er ikke noen aldersgrense for barnets rett til å bli hørt og til å uttale seg.

I Finland kan en avtale fastsatt av välfärdsområden eller en dom om «vårdnad» eller samvær endres om omstendighetene har endret seg, eller om annen grunn for endring foreligger, jf. § 12. Dersom det er åpenbart at det ikke er forutsetninger for å endre avtalen eller dommen, skal dommeren avslå «ansökan» skriftlig, jf. § 14.

Island

Den islandske barneloven angir at foreldres avtaler om foreldreansvar eller bosted gjelder når de er godkjent av Sýslumaðurinn (sysselmannen, statens regionale representant. Dersom avtalen er i strid med barnets beste og behov, kan District Commissioner unnlate å gi sin godkjennelse, og dersom avtalen er i strid med loven, må District Commissioner unnlate å godkjenne den, jf. barnalögen § 33.

Når foreldre er uenige om foreldreansvar eller deres barns bosted, skal en dommer løse saken ved dom dersom forsøk på mekling ikke gir resultater, jf. barnalögen § 34. Barn skal få mulighet til å uttrykke sin mening om saken, og barnets syn skal bli tatt i betraktning i samsvar med barnets alders og modenhet. Dommeren, eller en ekspert utpekt av dommeren, kan beslutte at en eller begge foreldrene ikke kan være til stede under samtalen med barnet. Partene skal informeres om barnets synspunkt. Etter islandsk rett er det mulig å fremme en ny sak om samme tvist.

11.4 Generelle bestemmelser

11.4.1 Gjeldende rett

Gjeldende barnelov kapittel 7 del I gir noen overordnede normer for saksbehandlingen av foreldretvister. Barneloven § 48 første ledd fastsetter at både avgjørelser og saksbehandlingen av saker om foreldreansvar, fast bosted, samvær og flytting, først og fremst skal rette seg etter barnets beste. I andre ledd er det fastsatt at ved avgjørelsen skal det tas hensyn til at barnet ikke må bli utsatt for vold eller på annet vis bli behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen blir utsatt for skade eller fare.

At også saksbehandlingen omfattes, innebærer blant annet at barnets beste også får anvendelse ved dommerens valg av virkemidler i saksbehandlingen. Bestemmelsen omfatter alle som har arbeid eller oppdrag i forbindelse med en foreldretvist: dommere, advokater, sakkyndige, meklere og andre. Det følger av § 49 at advokater som har saker som reguleres av kapittelet, bør vurdere om det er mulig for partene å komme til enighet. Advokaten skal videre opplyse foreldrene om muligheten for mekling. Bestemmelsen kom inn i loven i 2003, som følge av et ønske om å bevisstgjøre advokater om deres særegne rolle i disse sakene. Det ble samtidig uttalt i forarbeidene at bestemmelsen ikke måtte føre til et press om at det skal inngås forlik for enhver pris. I § 50 reguleres taushetsplikt for de persongruppene som gjør tjeneste etter barneloven kapittel 7. Bestemmelsen ble tatt inn i loven i 2003 for å samle bestemmelsene om taushetsplikt, og dermed gjøre regelverket mer oversiktlig og tilgjengelig. Dommeren skal påskynde saken så mye som mulig, jf. § 59 første ledd. I 2024 var gjennomsnittlig saksbehandlingstid i saker etter barneloven i overkant av 8 måneder for tingrettene sett under ett. Dommeren skal på ethvert trinn av saken vurdere om det er mulig å oppnå forlik mellom partene, og legge forholdene til rette for det, jf. § 59 andre ledd. Paragraf 59 tredje ledd presiserer at barneloven kapittel 7 ikke regulerer saksbehandlingen fullt ut, men at reglene må suppleres av de generelle prosessreglene i tvisteloven og domstolloven. Særreglene i barneloven går imidlertid foran der de gir avvikende regler.

De alminnelige reglene i tvisteloven om fordeling av sakskostnader gjelder, og det kan ytes fri rettshjelp når vilkårene for dette er oppfylt, jf. lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp (rettshjelploven). Rettshjelp er av stor rettssikkerhetsmessig betydning for parter som har behov for å reise sak for domstolen, men som ikke har økonomi til dette. Rettshjelpsordningens formål er å sikre nødvendig juridisk bistand til personer som ikke selv har økonomiske forutsetninger for å kunne ivareta et rettshjelpsbehov av stor personlig og velferdsmessig betydning, jf. rettshjelploven § 1. I foreldretvistsaker og visse andre saker etter barneloven, kan det gis rettshjelp etter behovsprøving. Dette innebærer at det er krav om at mottakeren har et økonomisk behov for støtte.

11.4.2 Utvalgets forslag

Barnelovutvalget foreslår i NOU 2020: 14 at prinsippet om barnets beste fortsatt skal inntas særskilt i lovens kapittel om saksbehandling, som i dag, i tillegg til at det også skal fremgå andre steder. Utvalget foreslår at dagens ordlyd om at saksbehandlingen «først og fremst» skal rette seg etter det som er best for barnet, beholdes. Utvalget foreslår å flytte gjeldende § 48 andre ledd om at avgjørelser skal ta hensyn til at barnet ikke utsettes for vold eller annen skade eller fare, fra saksbehandlingskapittelet til det innledende kapittelet i loven om barnets rettigheter, slik at regelen får virkning for alle handlinger og avgjørelser etter hele loven. Utvalget foreslår også å videreføre og forsterke bestemmelsen i gjeldende § 49 om advokaters særlige plikter, og å videreføre bestemmelsene om taushetsplikt og om forholdet til domstolloven og tvisteloven.

11.4.3 Høringsinstansenes syn

Barneombudet støtter at hensynet til barnets beste fortsatt står i kapittelet om behandling av foreldretvister, men mener at det også bør tas med en momentliste. Barneombudet mener at det også bør være en bestemmelse om at avgjørelser skal ta hensyn til at barnet ikke utsettes for vold eller annen skade eller fare i saksbehandlingskapittelet, og støtter dermed ikke utvalgets forslag om å

flytte denne til kapittel 1. *Stine Sofies Stiftelse* ønsker også en momentliste og at bestemmelsen om hensyn til at barnet ikke utsettes for vold tas inn igjen. *Bufdir* støtter forslaget til bestemmelsen om forholdet til domstolloven og tvisteloven, men lurer på om Haagkonvensjonen 1996 bør nevnes. *Borgarting lagmannsrett* spør hvor langt bestemmelsen om unntak fra barnevernets taushetsplikt går, for eksempel der opplysningene også berører andre personers privatliv, som halvsøsken. De uttaler også at de støtter forslaget om å forsterke advokatens plikt til å vurdere avtaleløsning.

11.4.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre et eget kapittel med generelle bestemmelser for behandling av foreldretvistsaker. Barnelovens regler om behandling av foreldretvistsaker er spesialregler, som dels erstatter og dels supplerer de generelle reglene i tvisteloven og domstolloven. Noen av spesialbestemmelsene om saksbehandling av foreldretvister i barneloven, er på grunn av sin karakter først og fremst aktuelle for behandlingen i tingretten, men flere bestemmelser gjelder uavhengig av rettsinstans.

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre gjeldende § 59 som presiserer at domstolloven og tvisteloven kommer til anvendelse, dersom ikke annet følger av barneloven. Dette følger av lovforslaget § 16-1, og gjelder generelt for rettens behandling av saker etter barneloven. For saker med internasjonalt tilsnitt, vil også Haagkonvensjonen 1996 kunne komme til anvendelse. I saker om flytting ut av landet til en annen EØS-stat må domstolene også legge vekt på retten til fri bevegelighet etter EØS-retten for den av foreldrene som ønsker å flytte, se nærmere omtale i punkt 7.7.4.

Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om å videreføre den innledende bestemmelsen om at saksbehandlingen «først og fremst skal rette seg etter det som er best for barnet». En slik bestemmelse kan bidra til å fremheve barns beste. Departementet viser imidlertid til at det følger av lovforslaget § 1-1 at «I alle avgjerder og handlingar etter denne lova skal eit grunnleggjande omsyn vere kva som er best for barnet.» Denne bestemmelsen gjelder også for behandlingen av foreldretvister for domstolene, og departementet mener det er unødvendig å gjenta dette i saksbehandlingskapittelet. Departementet tilrår derfor at det bare én overordnet bestemmelse i loven, som fremhever prinsippet om barnets beste.

En vurdering av barnets beste i foreldretvistsaker må ta utgangspunkt i barnets egen mening der barnet har uttrykt seg. Det foreslås å styrke barnets rett til å bli hørt, og i forlengelsen av det er det viktig at det barnet sier faktisk blir tatt med i den konkrete vurderingen. Som utvalget påpeker, innebærer ikke dette nødvendigvis at *resultatet* av den konkrete barnets beste-vurderingen skal være sammenfallende med barnets egen mening. Som både utvalget og flere høringsinstanser har pekt på, er det grunn til å være på vakt mot å tillegge barnets mening for stor vekt i saker der foreldre er i konflikt, blant annet fordi det vil kunne legge et for stort ansvar på barnet. I litteraturen (Kristin Skjørten og Kirsten Sandberg, Children's participation in Family Law Proceedings, inntatt i Children's Rights in Norway, Universitetsforlaget, 2019) vises det til at det har skjedd et skifte i hvordan det ses på barn i foreldretvistsaker, der det har gått fra å se barn som sårbare med behov for beskyttelse, til at barnet selv er en kompetent aktør. Forfatterne mener barnekonvensjonens artikkel 3 om barnets beste tilsier at beslutningstakeren må ha begge perspektiver med seg, og ha for øye at i noen saker kan barnets egen mening være i strid med hensynet til barnets beste.

Departementet følger opp utvalgets forslag om å flytte bestemmelsen i § 48 andre ledd om at ved avgjørelsen skal det tas hensyn til at barnet ikke må bli utsatt for vold. At barn har rett til beskyttelse mot vold og annen risiko følger av lovforslaget § 1-3, og gjelder generelt for alle avgjørelser etter barneloven, herunder rettens avgjørelser i foreldretvistsaker. Departementet viser videre til at retten til beskyttelse er helt sentral når det gjelder vurderinger av barnets beste. Se omtale i punkt 8.5.

Departementet støtter utvalgets forslag om å videreføre bestemmelsen om dommerens særlige plikter, og foreslår å plassere denne i kapittelet med generelle regler om rettergang i foreldretvister. Departementet støtter videre utvalgets forslag om å videreføre en egen bestemmelse i barneloven, som tydeliggjør advokaters særlige plikter. Bestemmelsen gir en plikt for advokater til å vurdere om det er mulig for partene å komme frem til en avtaleløsning og opplyse om muligheten for mekling. Innholdet i bestemmelsen tydeliggjøres gjennom utvalgets forslag ved å endre verbet fra «bør» til «skal». Dette synes å være i tråd med Advokatforeningens regler for god advokatskikk, og kommentaren til disse om at det bør være selvsagt for alle advokater at man skal for-

søke å løse tvister gjennom minnelige ordninger i den grad klientens interesser er tjent med det.

Departementet følger også opp utvalgets forslag om å videreføre bestemmelsen om at taushetsplikten etter barnevernsloven ikke er til hinder for at barnevernstjenesten kan gi opplysninger til domstolen i foreldretvister. Motsvaret til denne bestemmelsen er barnevernsloven § 13-5 sjette ledd om at barnevernet skal gi opplysninger til andre offentlige myndigheter når dette følger av annen lov eller forskrift. Som *Borgarting lagmannsrett* påpeker i høringssvaret, må det gjøres konkrete vurderinger av hvor langt dette fritaket går i tilfeller der opplysningene også omfatter andre personers privatliv. Dette må løses ved tolkning av bestemmelsene om taushetsplikt i barnevernsloven.

Departementet viderefører gjeldende § 61 andre ledd første punktum om at staten bærer kostnadene for rettens valg av tiltak etter kapittel 12, se lovforslaget § 11-4 første ledd.

11.5 Prosessforutsetninger

11.5.1 Gjeldende rett

Der foreldrene er uenige om foreldreansvaret, barnets bosted eller samvær, kan hver av foreldrene reise sak for retten, jf. barneloven § 56. En sak om flytting med barnet ut av landet kan reises av forelder med foreldreansvar eller av en forelder som samtidig reiser sak om foreldreansvar. Vilkår for å reise sak følger av andre ledd. Den forelderen som reiser sak må legge frem gyldig meklingsattest, se omtale av dette i punkt 10.4. Dersom det ikke gjøres, skal retten avvise eller utsette saken. Det er unntak fra kravet om meklingsattest der en forelder er dømt for alvorlig vold eller overgrep mot egne barn etter straffeloven, eller i slike tilfeller er overført til tvungent psykisk helsevern eller idømt tvungen omsorg. Meklingsforskriften § 8a angir de aktuelle straffebudene.

Det følger av barneloven § 57 hvor saken skal reises. Utgangspunktet er at saken skal reises for den domstolen der barnet har alminnelig verneting, det vil si der barnet har sitt faste bosted, jf. tvisteloven § 4-4 andre ledd. Dersom barnet har delt bosted, er begge steder verneting, og saksøker kan velge, jf. Rt. 1990 s. 568. Det er i tillegg egne regler for søsken med ulikt verneting, barn på sperret adresse, og for tilfeller der det er søkt om eller gitt tillatelse til å bruke fiktive personopplysninger om barnet, jf. barneloven § 57 første ledd andre og tredje punktum.

Kravene til stevningens innhold fremgår av barneloven § 58 første ledd. I tillegg til navn og adresse til foreldrene og barnet skal stevningen vise om uenigheten gjelder foreldreansvaret, flytting med barnet ut av landet, hvor barnet skal bo fast, eller samvær. Den skal også kort redegjøre for grunnlaget for uenigheten og saksøkerens påstand. Det kan benyttes et eget skjema i denne typen saker, som skal senke terskelen for å reise sak. Stevningen skal forkynnes for saksøkte, jf. § 58 andre ledd. Dommeren fastsetter ofte en forholdsvis kort tilsvarsfrist, på grunn av at saksbehandlingen skal påskyndes i disse sakene. Tilsvaret skal redegjøre for hvilke tvistepunkter det er uenighet om, og ha med en kort redegjørelse for saksøktes syn på saken. Retten kan etter dette be partene om nærmere opplysninger dersom det trengs for å få saken godt nok opplyst, jf. § 58 tredje ledd.

11.5.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 i hovedsak å videreføre reglene om hva det kan reises sak om. De foreslår videre å definere begrepet «foreldretvister», slik at dette kan brukes gjennomgående i loven i stedet for oppramsingen sak om «foreldreansvar, kor barnet skal bu fast, og om det skal vere samvær». Utvalget foreslår også at foreldre skal kunne reise sak om flytting innenlands. Se omtale av det forslaget i punkt 7.5. Det foreslås også at det tas inn at andre enn barnets foreldre, som slektninger eller andre med en nær relasjon til barnet, kan reise sak om samvær, se omtale i punkt 8.9. Dette innebærer at de får en selvstendig søksmålsadgang, noe som medfører at de også må møte til mekling før de kan reise sak for retten. Reglene om hvor sak skal reises og om innholdet i stevning og tilsvar foreslås videreført uten materielle endringer.

11.5.3 Høringsinstansenes syn

Det er ikke mange høringsinstanser som uttaler seg om de innledende bestemmelsene i kapittelet om foreldretvistsaker. *Barneombudet* støtter definisjonen av «foreldretvister», men mener det bør stå tidligere i loven. *Bufdir* påpeker forholdet til Haagkonvensjonen 1996 når det gjelder jurisdiksjon. *Indre Finnmark tingrett* uttaler seg om forhold som særlig gjelder samiske barn eller barn som tilhører nasjonale minoriteter, og foreslår at det også skal kunne reises egen sak om samiske barn eller barn som tilhører en nasjonal minoritet skal gå i samiskspråklig eller nasjonal minoritetsspråklig barnehage, skole eller skolefritidsordning. De foreslår også at det lovfestes at dersom tvisten gjelder samiske barn eller barn som tilhø-

rer nasjonale minoriteter, skal sak reises ved verneting fastsatt i forskrift.

11.5.4 Departementets vurdering

11.5.4.1 Krav for å reise foreldretvistsak

Departementet følger i hovedsak opp utvalgets forslag om prosessforutsetninger. Departementet er enig med utvalget i at noen foreldretvistsaker best kan finne sin løsning i domstolene. Ettersom foreldretvister er av privatrettslig karakter, har partene mulighet til å inngå avtaler utenfor retten, og i de tilfellene der dette ikke fører frem, kan det være nødvendig med de rammene domstolen har for å løse saken. Innspill i høringen av barnelovutvalgets utredning trekker særlig frem at domstolens rammer og autoritet, bidrar til at sakene kan finne sin løsning under mekling i domstolen.

Det fremstår som et godt grep å definere hva som er en «foreldretvist», slik at dette kan brukes gjennomgående i loven. Departementet har benyttet begrepet foreldretvist siden Prop. 85 L (2012–2013). Tidligere ble ofte begrepet «barnefordelingssak» brukt. Departementet mener begrepet «foreldretvist» understreker foreldrenes eierskap til konflikten, og at barn ikke er noe som er til fordeling. Begrepet «tvist» er dessuten et nøytralt begrep som benyttes ellers i tvisteloven mv. Departementet foreslår å følge opp utvalgets forslag til formulering av hva det kan reises sak om, med noen mindre språklige endringer, men også med noen materielle tilføyelser. Departementet viser til at lovforslaget om barns bosted ikke bruker ordet «fast», slik at dette tas ut. Samvær beskrives bare som «samvær», uten noen nærmere utdyping som foreslått av utvalget. Som følge av forslaget i kapittel 7 om bosted og beslutningsmyndighet, foreslår departementet at det også skal kunne reises egen sak om daglig myndighet. Det følger av lovforslaget § 7-2 tredje ledd at retten kan avgjøre at begge skal ha daglig myndighet, eller at en av dem skal ha myndigheten alene. Departementet mener at også flytting med barnet ut av landet må legges til definisjonen, slik at begrepet foreldretvist også omfatter dette. Departementet følger ikke opp forslaget fra utvalget om at det skal kunne reises egen sak om flytting innenlands, se omtale i punkt 7.5.

Departementet følger opp utvalgets forslag om at andre enn foreldrene til barnet kan reise sak om samvær. Også i slike saker er det krav om mekling mellom partene, før det kan reises sak for retten. Se omtale i punkt 8.9.4.

Departementet er enig i at reglene om hvor sak skal reises, og om innholdet i stevning og tilsvar, kan videreføres uten materielle endringer. Departementet følger dermed ikke opp innspillet fra *Indre Finnmark tingrett* i høringen om å innføre egne regler for verneting i tvister som gjelder samiske barn eller barn som tilhører nasjonale minoriteter. Departementet mener det er til barnets beste at barnets verneting er der barnet bor. Se omtale i merknaden til § 12-3 om at en sak kan overføres til annen domstol. Departementet viser ellers til reglene i sameloven om bruk av samisk språk i domstoler. Tolkeloven skal sikre rettssikkerhet og forsvarlig hjelp og tjenester for personer som ikke kan kommunisere forsvarlig med offentlige organer uten tolk. Tolkeloven § 6 gjelder ansvar for å bruke tolk når det følger av lov, og ellers når det er nødvendig for å ivareta hensynet til rettssikkerhet. Domstolloven § 135 gir også regler om bruk av tolk i domstolen.

Departementet har etter innspill i høringen vurdert om det bør åpnes for å reise egen sak etter barneloven om samiske barn, eller barn som tilhører en nasjonal minoritet, skal gå i samiskspråklig eller nasjonal minoritetsspråklig barnehage, skole eller skolefritidsordning. Etter gjeldende rett ligger det til bostedsmyndigheten å bestemme om barnet skal gå i barnehage, og departementet antar at det også i praksis gjelder hvilken type barnehage. Departementet mener det uansett ikke skal reguleres i barneloven at det kan reises egen sak om enkeltspørsmål som ligger under foreldrenes beslutningsmyndighet, som barnehage- eller skolespørsmålet eller flytting innenlands. Departementet mener domstolen må ta stilling til de mer overordnede spørsmålene, som hvem av foreldrene som skal ha foreldreansvar, bosted eller daglig myndighet. Foreldretvister utgjør allerede en stor andel av de sivile sakene for domstolene, og saksbehandlingstiden er i en del tilfeller lang. Å fremme sak for retten krever tid og ressurser, og ikke alle foreldre har mulighet til å gjøre det. I mangel av annen særlovgivning om hvem som har beslutningsmyndighet, må spørsmålet om krav om samtykke bero på en tolkning av barnelovens bestemmelser.

11.5.4.2 Særlig om krav om meklingsattest og innholdet i denne

Departementet understreket i høringsnotatet av 18. juni 2024 at det fortsatt skal gjelde krav om én times obligatorisk mekling. Det innebærer at den som vil reise en foreldretvistsak for retten må legge frem en gyldig meklingsattest, med mindre det

foreligger rett til unntak fra dette. I departementets høringsnotat ble det videre foreslått at det i foreldretvistsaker skal legges frem en utvidet meklingsattest. *Advokatforeningen* mener en slik attest vil kunne gi domstolen nyttig informasjon, men at det vil kunne ta mye tid og være kostnadsdrivende, og bør utredes nærmere. *Gruppen av eksterne meklere* støtter forslaget, og synes det virker fornuftig. *Bufdir* mener det kan skape forvirring med to ulike attester, og at det bør vurderes om meklingsprotokollen heller kan benyttes for dette.

Departementet opprettholder det materielle innholdet i forslaget fra høringsnotatet om en utvidet meklingsattest, men foreslår et justert lovforslag for å imøtekomme enkelte innvendinger i høringen. Departementet er enig med Bufdir i at den eksisterende meklingsprotokollen kan benyttes, og gis et utvidet innhold, fremfor at det opprettes en egen type meklingsattest for dette formålet. Etter departementets vurdering bør det derfor fremgå av loven at det ved stevning skal legges frem meklingsattest og meklingsprotokoll. Meklingsprotokoll føres også i dag, jf. meklingsforskriften § 9. I protokollen noteres foreldrenes personalia, hvem som har begjært mekling, når begjæring om mekling er kommet inn, når møtet eller møtene er holdt, når meklingsattest er utstedt og når saken er avsluttet. Dersom ikke begge foreldre møtte, skal det også noteres når og på hvilken måte innkallingen har funnet sted. Departementet foreslår at nærmere opplysninger om hva protokollen skal inneholde, reguleres i forskrift. Det kan i arbeidet med forskriften ses på om protokollen også bør inneholde informasjon om hvorvidt mekleren har snakket med barnet, alene eller sammen med foreldrene. Meklingsprotokollen vil kunne bidra med de samme opplysningene som den utvide meklingsattesten var tiltenkt, uten at det skapes forvirring om to ulike attester. Det følger av rundskriv til meklingsforskriften at foreldre kan få utskrift av meklingsprotokollen. En forelder kan da oversende denne til retten sammen med stevningen. Å legge frem meklingsprotokoll er imidlertid ikke en prosessforutsetning, det vil si at det ikke er en avvisningsgrunn dersom denne ikke legges frem sammen med stevningen. Dette i motsetning til krav om meklingsattest.

Departementet mener at både familiesamtale, foreldretvistmekling og flyttemekling gir grunnlag for å reise sak for retten. Det er med andre ord ikke krav om at foreldrene må følge prosedyren for foreldretvistmekling i forkant av at sak reises for retten, selv om dette i mange tilfeller ville vært en fordel med tanke på innholdet i meklingen. Så lenge foreldrene har en gyldig meklingsattest, kan de reise sak for retten. Retten vil på bakgrunn av innsendt stevning, tilsvar og meklingsprotokoll, ha grunnlag for å vurdere om saken bør sendes tilbake til mekling, der det da vil gjennomføres en foreldretvistmekling. Reglene om føring av referat og mulighet for å innhente dokumentasjon fra mekleren vil da gjelde.

Departementet vil i arbeidet med forskrift om mekling se på hvilken informasjon protokollen skal inneholde, og tar sikte på at den i alle fall bør inneholde det som fremgår av gjeldende forskrift § 9, og opplysninger om barnet har møtt til barnesamtale med mekler.

11.6 Saksgangen for retten

11.6.1 Gjeldende rett

Saksstyring og innhenting av informasjon

Gjeldende saksbehandlingsregler i barneloven trådte i kraft 1. april 2004 etter en større lovrevidering. Det fremgår av Ot.prp. nr. 29 (2002–2003) at saksbehandlingsreglene skal være fleksible, slik at dommeren kan velge virkemidler tilpasset den enkelte sak. I tillegg skal ordningen legge til rette for at partene kan komme til enighet.

Etter at en sak er kommet inn til retten, innkalles partene regelmessig til et planmøte, ofte i form av et telefonmøte, jf. tvisteloven § 9-4. I et planmøte blir det blant annet tatt opp om partene skal innkalles til saksforberedende møte, og om det i den forbindelse skal oppnevnes sakkyndig etter § 61 første ledd nr. 1, eller om saken skal gå rett til hovedforhandling. Det følger av § 61 første ledd nr. 6 at retten bør innhente uttalelser fra barnevernet og sosialtjenesten når det trengs. Det følger av barneloven § 61 a at barnevernstjenesten uhindret av taushetsplikten etter barnevernsloven § 13-1 kan gi opplysninger til domstolen i saker om foreldreansvar, hvor barnet skal bo fast og samvær.

Det kan også være aktuelt å innhente dokumenter fra politiet om avsluttede eller pågående straffesaker. Retten kan i medhold av tvisteloven § 26-5 pålegge politiet å utlevere dokumenter i avsluttede og verserende straffesaker, på de vilkår som fremgår av politiregisterforskriften § 27-2 andre ledd, jf. straffeprosessloven § 28 og påtaleinstruksen § 16-5. Rettens avgjørelse om å nekte å innhente informasjon etter § 61 første ledd nr. 6 kan ankes, jf. § 62.

Saksforberedende møte

Det følger av barneloven § 61 første ledd nr. 1 at hovedregelen er at retten skal innkalle partene til ett eller flere saksforberedende møter. Et saksforberedende møte har en annen ramme og et annet formål enn planmøte. Formålet med et saksforberedende møte er blant annet å klargjøre tvistepunktene, drøfte den videre håndteringen av saken og eventuelt mekle mellom partene, der saken er egnet for det. Retten kan enten mekle selv, eller overlate det til en oppnevnt sakkyndig. Statistikk fra Domstoladministrasjonen viser at det i 2019 ble innkalt til ett eller flere saksforberedende møter i om lag 2/3 av sakene. Det er ikke uvanlig med flere slike møter, og retten avgjør hvor mange møter det skal være. Det er også vanlig å oppnevne en sakkyndig i disse sakene, vanligvis en psykolog. Det utarbeides normalt et kort mandat til den sakkyndige om hva som skal utredes i saken. Den sakkyndige kan også få i oppgave å innhente informasjon eller å ha samtale med barnet i forkant av det saksforberedende møtet. Et saksforberedende møte kan ende i et rettsforlik, dersom partene blir enige. Retten kan gi partene anledning til å prøve ut en avtale for en nærmere fastsatt tid, jf. § 61 første ledd nr. 7. En midlertidig avtale om dette forutsetter at foreldrene er enige om å forsøke en ordning. I prøvetiden stilles saken i bero. Retten kan gi den sakkyndige i oppdrag å veilede partene under prøveordningen. Dersom partene ikke blir enige under de saksforberedende møtene, vil saken vanligvis gå videre til hovedforhandling. Bruk av sakkyndige etter § 61 første ledd nr. 3 omtales i punkt 11.8. Barns rett til å få uttale seg ved saksbehandlingen i retten omtales under punkt 11.9.

Tvisteloven kapittel 8 har egne regler om rettsmekling, og retten skal beslutte rettsmekling når den finner at saken egner seg for det. Dette kan også være aktuelt i foreldretvistsaker. Barnelovens egne saksbehandlingsregler er utformet med tanke på disse sakenes særlige karakter, og er ment å være spesielt egnet for denne sakstypen. Retten er likevel ikke utelukket fra i stedet å beslutte at det skal foretas rettsmekling etter tvisteloven i slike saker, dersom den finner at dette regelsettet er best egnet, se Ot.prp. nr. 29 (2002–2003).

Plikt til å vurdere å sende saken tilbake til mekling

Det følger av barneloven § 61 første ledd nr. 2 at retten kan vise partene tilbake til mekling hos godkjent mekler eller annen person med innsikt i de tvistepunktene saken gjelder. Partene har da plikt til å delta i en slik mekling, selv om de har meklet før. Det følger av Domstoladministrasjonens nasjonale veileder for behandling av foreldretvister, vedlegg 13A, at retten i forbindelse med at saken vises tilbake til mekler, rutinemessig innhenter partenes samtykke til at mekleren fritas fra taushetsplikten. I slike tilfeller ber retten om å motta «et kort referat/notat vedrørende sakens utvikling ved naturlige milepæler». Dersom mekleren kommer frem til at partene ikke kan nå frem til en avtale gjennom videre mekling, skal han straks melde fra til retten om det.

Hovedforhandling

En foreldretvistsak kan gå direkte til hovedforhandling, men vanligvis vil en sak gå videre til hovedforhandling dersom de saksforberedende møtene (mekling) ikke fører frem. Statistikk fra Domstoladministrasjonen viser at i 2019 ble det registrert avsluttet hovedforhandling i 41 prosent av de innkomne barnelovsakene, og om lag 17 prosent av sakene gikk rett til hovedforhandling uten registrert saksforberedende møte. Ifølge Prop. 34 L (2022–2023), blir om lag 37 prosent av de innkomne sakene i tingretten etter barneloven avgjort ved dom. Ankefrekvensene er 26 prosent, og andel saker avgjort ved dom i lagmannsretten er om lag 38 prosent.

Overgang til hovedforhandling krever gjerne et eget planmøte. Retten må også vurdere om saken er forsvarlig opplyst, eller om det er behov for å innhente ytterligere dokumentbevis eller vitnebevis, jf. tvisteloven § 21-3. Det må også avklares om dommeren som eventuelt har meklet også kan være hovedforhandlingsdommer. Det er ikke spesialregler i barneloven for dette. Det følger av tvisteloven § 8-7 andre ledd at en dommer som har vært rettsmekler i saken, bare kan delta i den videre behandlingen av saken hvis partene ber om det, og dommeren selv finner det ubetenkelig. Retten kan avsi dom uten hovedforhandling, jf. barneloven § 61 første ledd nr. 8, dersom partene samtykker og retten ser det som forsvarlig. Adgangen er tilsvarende som etter tvisteloven § 9-5 fjerde ledd. Forarbeidene til barneloven, Ot.prp. nr. 29 (2002-2003), forutsetter at denne adgangen kan brukes både når saken i utgangspunktet er enkel og oversiktlig, og der saken har blitt godt opplyst gjennom ett eller flere tiltak under saksforberedelsen. En forutsetning må uansett være at retten antar at en hovedforhandling ikke vil tilføre saken noe nytt. Forarbeidene fremhever også at saker med begrensede tvistepunkter, som omfang

av samvær, kan egne seg for å gå uten hovedforhandling. Regler om når retten skal avgi sin avgjørelse følger av tvisteloven § 19-4.

11.6.2 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn

Utvalgets forslag

Saksstyring og innhenting av informasjon

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 en egen bestemmelse om saksstyring og planmøte. De viser til at det er viktig at retten straks etter tilsvaret er mottatt planlegger saksgangen i samråd med partene, herunder behov for saksforberedende møter eller rettsmekling. Det må også klargjøres om det er prøvd utenrettslig mekling. Utvalget foreslår også en egen bestemmelse om innhenting av informasjon. Det foreslås å ta inn at retten kan innhente et skriftlig notat fra mekler, og referat fra barnesamtalen, se omtale av dette i punkt 10.6 og 10.7.

Saksforberedende møte

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 at foreldretvister som hovedregel skal gå rett til hovedforhandling etter seks timers obligatorisk mekling. Slik utvalget vurderer det, vil saksforberedende møter i retten bare være aktuelt å gjennomføre der det foreligger særlige grunner. Dersom det foreligger slike grunner, for eksempel at partene ser ut til å nærme seg en avtaleløsning, kan retten benytte de samme virkemidlene i saksforberedende møter som i dag, som mekling, oppnevne sakkyndig til å delta og la partene prøve ut en midlertidig ordning for en tid, eventuelt under veiledning.

Hovedforhandling

Barnelovutvalget foreslår i NOU 2020: 14 at en sak som hovedregel skal gå rett til hovedforhandling etter seks timers obligatorisk mekling i familievernet.

Høringsinstansenes syn

Saksstyring og innhenting av informasjon

Det er få som uttaler seg om barnelovutvalgets forslag om planmøte og saksstyring. *Østre Innlandet tingrett* støtter hensynene bak forslaget om aktiv planlegging, men mener momentlisten bør fremkomme av en veileder, og ikke av lovteksten. *Stiftelsen Barnas rettigheter* mener bestemmelsen må tilpasses barnesakene, og rettens særlige ansvar for avgjørelsesgrunnlaget. *Bufdir* støtter synliggjøringen av saksstyringen. Bufdir viser i høringssvaret også til at retten i en foreldretvistsak kan anmode enhver myndighet i en annen konvensjonstat som har opplysninger som er relevante for beskyttelsen av barnet, om å utlevere slike opplysninger, jf. Haagkonvensjonen 1996 artikkel 34. Bufdir erfarer et uutnyttet potensial her. *Stiftelsen Alternativ til Vold* mener det bør være en plikt til å innhente uttalelse fra barnevern og sosialtjeneste i saker der det også er en pågående straffesak, ikke bare en mulighet.

Saksforberedende møte

Advokatforeningen, *Agder tingrett*, *Bufetat region øst*, og *Follo tingrett* er blant de høringsinstansene som uttaler seg om saksforberedelsen av foreldretvistsaker, og mener det fortsatt må være mulighet for flere saksforberedende møter i domstolen. *Advokatforeningen* viser til at disse bidrar til å løse de fleste av sakene. *Dommerforeningens fagutvalg for privatrett* påpeker at de saksforberedende møtene har ulik karakter, dels som grunnlag for en midlertidig avgjørelse, dels som ren mekling, og dels som verktøy for informasjonsinnhenting. Den sakkyndiges rolle varierer også. *Follo tingrett* mener det må foreligge særlige grunner for å gjennomføre mer enn tre saksforberedende møter. *Søndre Østfold tingrett* påpeker at det kan være lett å se i ettertid at meklingsprosessen kunne vært kortet ned, men at det ikke er så lett å se innledningsvis. *Barnesakkyndig kommisjon* støtter utvalgets forslag om utvidet mekling i familievernet, og viser til at færre saksforberedende møter kan redusere belastningen for barn og foreldre.

Borgarting lagmannsrett uttaler at de har gode erfaringer med rettsmekling i foreldretvister, og mener dette vil være enda mer aktuelt i ankesakene dersom tingrettene avgjør saken direkte ved hovedforhandling. De viser til gode erfaringer med bruk av «Borgartingsmodellen», som kjennetegnes av mulighet for å bruke særmøter, at aktørene har taushetsplikt og at det søkes veiledning og råd hos dommerens medmekler, som forutsetningsvis er kyndig i barnesaker og ikke tidligere har vært involvert i saken. Også *Ringerike, Asker og Bærum tingrett* og *Trøndelag tingrett* er positive til tydeliggjøring av at retten kan vurdere rettsmekling. *Nord-Troms og Senja tingrett, Oslo tingrett*, *Østre Innlandet tingrett* og *Drammen tingrett* mener rettsmekling ikke passer så godt i foreldretvister. Sistnevnte uttaler:

> «I møter med partene hver for seg vil rettsmekleren få opplysninger som ikke kan meddeles den andre forelderen, og det kan skapes mistanke om at rettsmekleren har fått vite noe vesentlig som den andre ikke har kunnskap om. Vi mener kontradiksjon og tillit er særdeles viktig i disse sakene. Rettsmekling vil dessuten kunne medføre en lengre saksbehandlingstid når enighet ikke oppnås da det må skje et dommerbytte.»

Hovedforhandling

En del høringsinstanser uttaler seg om utvalgets forslag om at en foreldretvistsak som hovedregel skal gå rett videre til hovedforhandling etter seks timer mekling. *Advokatforeningen, Agder tingrett, Bufetat region øst, Follo tingrett* og *Offentlig oppnevnte eksterne meklere* støtter ikke forslaget. De peker på argumenter som at dommeren bør stå fritt til å velge prosessvirkemidler tilpasset saken, at hovedforhandling med full bevisføring kan virke konflikteskalerende, at forholdene kan ha endret seg siden meklingen og at det å gå i retten legger et annet press på foreldrene. *Aleneforeldreforeningen, Domstoladministrasjonen*, *Stiftelsen Alternativ til Vold* og *Trøndelag tingrett* støtter forslaget. *Stiftelsen Alternativ til Vold* uttaler:

> «I familier hvor det har vært vold oppleves rettsprosesser svært belastende, og både foreldre og barn preges ofte negativt av en langvarig uavklart situasjon med gjentatte rettsforberedende møter.»

11.6.3 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn

Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsnotatet 18. juni 2024 å videreføre ordningen med én times obligatorisk mekling ved samlivsbrudd og i foreldretvistsaker. Departementet foreslo ikke å gå videre med barnelovutvalgets forslag om krav til seks timers obligatorisk mekling i foreldretvistsaker, og at sakene for retten deretter som hovedregel skal gå rett til hovedforhandling.

Departementet foreslo videre at bestemmelsen om tilbakesending av sak til mekling endres, slik at dommeren *skal* vurdere om en sak skal sendes tilbake til mekling. Retten får dermed en plikt til å vurdere dette.

Høringsinstansenes syn

Det er noen høringsinstanser som uttaler seg om forslaget om bruk av saksforberedende møter og hovedforhandling. *Likestillings- og diskrimineringsombudet* støtter at det ikke skal være seks timers obligatorisk mekling, men spør om det burde vært to timer. Også *Advokatforeningen* og *JURK* støtter at meklingsordningen ikke bør utvides. *Oslo tingrett*, som også *Domstoladministrasjonen*, *Hordaland tingrett*, *Nasjonal faggruppe for barnerett i domstolene* og *Salten og Lofoten tingrett* slutter seg til, skriver at deres oppfatning er at dagens ordning med mekling og saksforberedende møter fungerer etter hensikten, og de har i utgangspunktet ingen merknader til at dagens ordning videreføres. Også *Dommerforeningens fagutvalg for privatrett* støtter forslaget om saksgangen for retten. *Oslo kommune* mener at foreldre bør få rett på inntil seks timers mekling, hvis en av foreldrene krever dette. De viser til at det vil kunne redusere uheldige konsekvenser av en eventuell domstolsbehandling. De foreslår også forsøkskommuner der det innføres seks timer obligatorisk mekling. *FO* og *Mira-senteret* mener det bør være inntil seks timers obligatorisk mekling.

Det er noen få som uttaler seg konkret om forslaget om plikt til å sende en sak tilbake til mekling, hvorav de fleste støtter forslaget. *Advokatforeningen* kommenterer at de ikke kan se hvilke saker det vil være hensiktsmessig. Også *Likestillings- og diskrimineringsombudet* er usikker på om familievernet er rett instans her, og mener rettsmekling er bedre egnet. *Bufdir* støtter forslaget, men påpeker at det er viktig at dommeren undersøker saken nærmere og har god kommunikasjon med familievernet. *Dommerforeningens fagutvalg for privatrett* støtter forslaget, og påpeker at det må følges opp med mer ressurser og kompetanse hos familievernet. Også *Gruppen av eksterne meklere*, *JURK*, *Kirkens bymisjon* og *Krisesenteret i Salten* støtter forslaget.

11.6.4 Departementets vurdering

11.6.4.1 Saksstyring og innhenting av informasjon

Departementet følger opp utvalgets forslag om egne bestemmelser om saksstyring og innhenting av informasjon. Det foreslås enkelte justeringer i utvalgets forslag.

Departementet foreslår en egen bestemmelse om saksstyring og plan for saksbehandlingen, jf. lovforslaget § 12-8. Bestemmelsen henviser til den generelle bestemmelsen i tvisteloven § 9-4, som

også gjelder for foreldretvistsaker. Bestemmelsen angir videre noen temaer som særlig bør klarlegges i forbindelse med en foreldretvistsak. Det gjelder spørsmål om a) hva partene er uenige om, b) hvilken informasjon retten skal hente inn, c) hvordan retten skal høre barnet, og om retten skal oppnevne advokat for barnet, d) om det er nødvendig å oppnevne sakkyndig, og e) om det er særlige forhold i saken. Etter departementets forslag i lovforslaget § 12-4, vil retten få mer informasjon enn før ved at meklingsprotokoll skal legges ved stevningen. Dette gjør at det ikke er behov for en egen bestemmelse, slik utvalget har foreslått, om at retten skal klarlegge om utenrettslig mekling er prøvd, og hvor mange timer partene har meklet.

Departementet foreslår flere tiltak som gir dommeren mer informasjon om hva som har skjedd i mekling. Dette vil gjøre det enklere for dommeren å vurdere behov for å innhente mer opplysninger fra eksempelvis barnevernstjenesten eller politi. Det vil også gi et bedre grunnlag for å vurdere om saken egner seg for fortsatt mekling, i eller utenfor retten, om den bør gå rett til hovedforhandling, eller om saken bør avgjøres ved dom uten hovedforhandling. Tiltakene er:

- krav om at meklingsprotokollen skal legges ved stevningen, se omtale i punkt 10.4.4
- at retten kan innhente notat fra mekler, der partene samtykker til dette, se omtale i punkt 10.6.4
- at retten kan innhente et referat fra barnesamtalen, se omtale i punkt 10.7.4

I gjeldende barnelov presiseres at retten bør innhente uttalelser fra barnevernet og sosialtjenesten der det trengs. Departementet foreslår at dette videreføres i lovforslaget § 12-5, men omformulert slik at vurderingen er om det er nødvendig for å få et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag. Dette vurderingstemaet tilsvarer det som følger av den generelle bestemmelsen i tvisteloven § 21-3. I tillegg foreslås presisert at retten også bør innhente dokumenter fra politiet dersom det er nødvendig for å få et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag. Retten kan i medhold av tvisteloven § 26-5 pålegge politiet å utlevere dokumenter i avsluttede og verserende straffesaker, på de vilkår som fremgår av politiregisterforskriften § 27-2 andre ledd, jf. straffeprosessloven § 28 og påtaleinstruksen § 16-5. Det kan avtales nærmere hva det er behov for. Det følger av politiregisterforskriften § 27-2 jf. § 25-3 at det ikke gis innsyn i blant annet personaliarapport og straffeutskrift, med mindre det er samtykke fra dem som opplysningene angår. I en kjennelse fra Borgarting lagmannsrett, LB-2017-122140, forutsettes at retten må foreta en utsortering av hva som kan ha betydning som bevis før opplysningene videreformidles til partene, så langt det ikke foreligger samtykke. Det er med andre ord behov for at retten gjør avklaringer rundt dokumenthåndteringen. Retten må også vurdere dokumentenes betydning som bevis opp mot andre begrensninger for bevisførsel som følger av tvisteloven § 22-6 og § 21-8. I saker der det er påstand om vold eller overgrep mot barnet, mener departementet at det normalt «trengs» å innhente slik dokumentasjon. I kombinasjon med at retten har plikt til å sørge for at saken er forsvarlig opplyst, mener departementet at retten i slike tilfeller alltid må vurdere om det trengs å innhente dokumentasjon fra politiet. I mange tilfeller vil slik dokumentasjon kunne bidra til å opplyse saken. I noen tilfeller vil imidlertid saken være godt nok opplyst allerede, slik at det ikke alltid vil være nødvendig å innhente ytterligere dokumentasjon.

Justis- og beredskapsdepartementet sendte 7. oktober 2020 på høring et forslag om blant annet å endre politiregisterloven § 30 for å tydeliggjøre at bestemmelsen ikke gjelder for utlevering av opplysninger til domstolene. Dersom en slik endring vil bli gjennomført, vil den ikke få betydning for politiets adgang til å utlevere straffesaksdokumenter siden denne utleveringen er hjemlet i straffeprosessloven § 28 for avsluttede straffesaker og påtaleinstruksen § 16-5 for innsyn i pågående straffesaker. Endringen vil imidlertid få betydning for utlevering av opplysninger fra politiets registre, herunder reaksjonsregisteret. Selv om eventuelle pådømte forhold, tiltaler eller siktelser også vil fremgå av straffesaksdokumenter, foreslår departementet å lovfeste at domstolene i en foreldretvistsak kan kreve utlevert opplysninger som tilsvarer innholdet i en barneomsorgsattest, jf. politiregisterloven § 39. Dette vil gi domstolen mulighet til å opplyse en foreldretvistsak med relevant straffehistorikk. Opplysninger etter politiregisterloven § 39 vil omfatte hvorvidt en forelder er siktet, tiltalt, har vedtatt forelegg eller er dømt for overtredelse av en rekke nevnte straffebud som omhandler seksualforbrytelser mot barn og voksne, drap, narkotikaforbrytelser og grov volds- og ranskriminalitet. Departementet mener at en lovfesting av dette, er en presisering av hva som gjøres i praksis i dag.

Bestemmelsen om dommeres særlige plikter videreføres i ny barnelov, herunder dommerens plikt til å vurdere om en kan få til en minnelig løsning av tvisten, jf. tvisteloven § 8-1. Departementet vil understreke at det er viktig at domstolen har sørget for at saken er godt nok opplyst i forbin-

delse med forlik, ikke minst i saker med påstand om vold, overgrep eller annen risiko og tilfeller der partene kan ha ulik maktbalanse eller forutsetninger. Dommeren har et selvstendig ansvar for at rettsforlik i foreldretvistsaker er til barnets beste, uavhengig av partenes påstander og påstandsgrunnlag, og skal ifølge tvistelovens forarbeider nekte å protokollføre et forlik der barnets interesser blir tilsidesatt.

Når det gjelder sakens opplysning, der partene eller saken har tilknytning til andre stater, er departementet enig med *Bufdir* som i høringssvaret påpeker at Haagkonvensjonen 1996 kan benyttes.

11.6.4.2 Saksforberedende møte

Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om at foreldretvistsaker skal gå rett til hovedforhandling etter mekling, og at det bare skal kalles inn til saksforberedende møter ved særlige grunner. Dette har sammenheng med at departementet ikke går videre med utvalgets forslag om seks timer obligatorisk mekling. Dette innebærer at det som utgangspunkt skal avholdes saksforberedende møter i de fleste sakene. Det kan imidlertid unnlates dersom retten ser av stevning og tilsvar at dette ikke er hensiktsmessig eller at saken ikke er egnet for det. Mekling i forbindelse med saksforberedende møter kan være mindre egnet der det er påstand om vold, overgrep, rus eller psykisk lidelse, eller der retten oppfatter at det er stor maktubalanse mellom partene, se omtale i Prop. 85 L (2012-2013) punkt 9.2.4.

Retten kan ta i bruk flere virkemidler for å opplyse saken, som sakkyndig utredning og innhenting av dokumentasjon. I de forberedende møtene kan partene bli enige om å prøve ut en midlertidig avtale for en viss tid. I den forbindelse kan retten oppnevne en egnet person for å veilede foreldrene i prøvetiden. Dette kan være den sakkyndige, dersom det er oppnevnt slik, eller en annen person.

Under saksforberedelsen er det spesielt viktig å fange opp tilfeller der det er tvil om omsorgsevner eller det er problematikk knyttet til vold, overgrep, psykiatri, kontrollerende atferd og rus. Det samme gjelder tilfeller av mulig uberettiget samværshindring mv. Både dommere, advokater og sakkyndige bør legge til rette for at opplysninger om slik særlig problematikk kommer frem så tidlig som mulig, dersom det oppstår spørsmål om det. Dette er omstendigheter som må belyses og håndteres på egnet måte.

I høringen har det vært trukket frem at gjentatte saksforberedende møter kan være en påkjenning for partene. Departementet ser ikke grunn til å sette en standard i loven for hvor mange saksforberedende møter det bør være. Slike standarder bør følge av praksis, og ikke av lov. Tvistelovens § 1-1 sier at loven skal legge til rette for rettferdig, forsvarlig, rask, effektiv og tillitsskapende behandling av rettstvister. Denne formålsbestemmelsen setter målsetninger for saksbehandlingen, og angir retningslinjer for de mange skjønnsmessige avveiningene som loven ellers forutsetter. I Nasjonal veileder for behandling av foreldretvister står dette om antall saksforberedende møter: «Det finnes ingen regel for hvor mange rettsmøter man kan ha i en sak, men dommeren må sette strek for prosessen og beramme hovedforhandling der prosessen ikke er konstruktiv. Noen saker har god effekt av tålmodig tilnærming med flere kortere møter over lengre tid. Tiden som investeres i dette kan noen ganger spare barnet, partene og domstolene for nye søksmål. Dersom det berammes ytterligere saksforberedende rettsmøter må imidlertid dommeren ha en klar plan for disse og en oppfatning av at dette er formålstjenlig og tilstrekkelig effektivt og prosessøkonomisk, jf. tvisteloven § 1-1 og dessuten til barnets beste, jf. barneloven § 48.» Departementet slutter seg til denne vurderingen.

Dersom de saksforberedende møtene fører til at partene kommer til enighet, kan de inngå rettsforlik. Dommeren har et selvstendig ansvar for at rettsforlik i foreldretvistsaker er til barnets beste, og må derfor også vurdere om saken er egnet for rettsforlik. Et rettsforlik bør også søkes utformet slik at det ikke oppstår nye samarbeidsvansker som har vært i saken tidligere, og retten kan sette vilkår for samværene, jf. lovforslaget § 8-5. For å gjøre et forlik mer robust, kan det også være formålstjenlig at foreldrene forplikter seg til å få hjelp for å bedre foreldresamarbeidet, og slik hjelp gis av familieverntjenesten. Foreldre kan søke slik hjelp hver for seg. I noen tilfeller vil det være best at samarbeidet minimaliseres, slik at foreldrene får færre temaer å kommunisere om, og i slike tilfeller er det særlig viktig med et klart og detaljert utformet rettsforlik.

Retten kan også vise partene til rettsmekling, jf. tvisteloven § 8-3. Det følger av tvisteloven § 8-3 at retten skal beslutte at det skal foretas rettsmekling når den finner at saken egner seg for det. Det er altså allerede en plikt for retten til å vurdere om det skal foretas rettsmekling, og det er derfor ikke behov for å regulere dette særskilt i barneloven. Høringsinstansene har hatt ulikt syn på om rettsmekling er egnet fremgangsmåte i foreldretvistsaker. Selv om de egne prosessreglene etter barneloven trolig vil være mest egnet fremgangs-

måte i de fleste foreldretvister, mener departementet at adgangen til rettsmekling bør holdes åpen for foreldretvistsaker, da dette vurderes best i den konkrete sak.

Staten bærer kostnadene for tiltakene som følger under saksforberedelsen, se lovforslaget § 11-4. Dette innebærer at staten dekker kostnadene til oppnevning av sakkyndig under saksforberedende møter, tilbakesending til utenrettslig mekling og veiledning av foreldrene under utprøving av en midlertidig avtale.

11.6.4.3 Plikt til å vurdere å sende saken tilbake til mekling

Departementet følger opp forslaget i høringsnotatet om å innføre en plikt for retten til å vurdere om en sak skal sendes tilbake til mekling. Muligheten for å sende saken tilbake til mekling benyttes svært sjelden av domstolene. I den siste femårsperioden har det blitt sendt tilbake mellom 27 og 41 saker (kilde: SSB). Å sende saken tilbake til mekling kan bidra til å løse saken utenfor domstolen, for eksempel i saker der den ene parten ikke har møtt til mekling, eller der det har skjedd endringer i saken siden meklingen ble gjennomført. Det kan også være aktuelt i tilfeller der det er kjent at en mekler ved aktuelt familievernkontor har spesialkompetanse innenfor de problemstillinger som saken reiser. Å løse saken utenfor domstolen, i de saker som er egnet for det, vil være tids- og kostnadsbesparende, både for partene og samfunnet. Det vises til Bufdirs høringssvar, der de uttaler: «Foreldre med høy konflikt har ofte en underliggende problematikk som går dypt og som krever ytterligere bearbeiding for å få til et samarbeid.» Departementet viser blant annet til at noen foreldretvister er langvarige konflikter, der familien kan ha behov for et særskilt forløp i familievernet for å få hjelp til å løse underliggende relasjonsutfordringer som hindrer foreldresamarbeid. Det er viktig at det tas høyde for at foreldrekonflikter i en del tilfeller ikke avsluttes etter domstolsbehandlingen.

For å gjøre det lettere for dommeren å vurdere om det er hensiktsmessig å sende en sak tilbake til mekling, foreslår departementet at det også skal legges ved meklingsprotokoll ved stevningen. Meklingsprotokollen inneholder mer informasjon om meklingen, som for eksempel hvor mange timer partene har møtt til mekling, og om de har møtt sammen eller separat. Slike opplysninger kan si noe om hvor reelt meklingsforsøket har vært, og dermed gi dommeren et bedre grunnlag for å vurdere om saken bør sendes tilbake til mekling utenfor domstolen. Dommeren vil også kunne få informasjon om dette fra partene eller deres advokater i planmøtet eller det første saksforberedende møtet. Departementet vil vurdere innholdet i meklingsprotokollen nærmere i arbeidet med utarbeidelse av forskrift om mekling. Departementet mener at endringer i meklingsforskriften om å ta med flere opplysninger i meklingsprotokollen, ikke vil være i strid med tvistelovens bevisforbud. Departementet anser dette som objektive fakta fra meklingsprosessen, og ikke «betroelser», som bevisforbudet gjelder.

Departementet foreslår at når saken vises tilbake til mekling fra retten, skal saken sendes til foreldretvistmekling i familievernet, jf. lovforslaget § 12-9 andre ledd jf. § 10-2 andre ledd. Dette handler om at det er mest formålstjenlig om meklingen i disse tilfellene skjer i regi av familievernet, som har en egen metode med prosessmekling i høykonfliktsaker som kan vurderes for slike saker. At det gjennomføres som en foreldretvistmekling vil også innebære at det føres referat, som gir mulighet for at retten kan innhente et notat fra mekler. Hvordan mekleren ellers skal melde tilbake til retten, foreslås regulert i forskrift om mekling.

11.6.4.4 Hovedforhandling

Departementet følger opp forslaget i høringsnotatet om at hovedelementene i dagens modell for saksbehandling av foreldretvister for domstolene beholdes. Det vil si at ordningen med saksforberedende møter videreføres som et utgangspunkt, at det ikke innføres krav om seks timers obligatorisk mekling og at saken for domstolen går rett til hovedforhandling. Reglene skal fortsatt være fleksible, slik at dommeren kan velge virkemidler alt etter hva som er passende for den enkelte sak, jf. Ot.prp. nr. 29 (2002–2003).

Lovforslaget § 12-9 innebærer at en sak i retten som hovedregel starter med saksforberedende møter, etter planmøtet. Retten fastsetter tid for hovedforhandling straks eller etter at ett eller flere av tiltakene i bestemmelsen er gjennomført. Dette betyr at retten aktivt må ta stilling til hva som er mest hensiktsmessig saksgang i den konkrete saken. I forbindelse med hovedforhandling kan retten oppnevne en sakkyndig som kan uttale seg om spørsmål saken reiser, se omtale under punkt 11.8. Dersom partene underveis i domstolsbehandlingen blir enige om en løsning på saken, vil det ikke være aktuelt å avsi dom, men partene kan inngå rettsforlik eller prøve ut en midlertidig avtale.

Retten kan avsi dom uten hovedforhandling. Dette følger også av den generelle bestemmelsen

i tvisteloven § 9-5 fjerde ledd. Departementets lovforslag viderefører gjeldende rett på dette området, jf. lovforslaget § 12-9 femte ledd.

Avgjørelser om valg av tiltak under saksgangen kan som hovedregel ikke ankes. Unntak gjelder for avgjørelse om å nekte å oppnevne sakkyndig og for å nekte å innhente uttalelser fra barnevern og politi. Gjeldende rett videreføres på dette punkt, jf. lovforslaget § 12-12 første ledd og § 12-5 fjerde ledd.

11.7 Midlertidig avgjørelse

11.7.1 Gjeldende rett

Domstolen kan etter barneloven § 60 ta en midlertidig avgjørelse der en av partene krever det, blant annet om hvor barnet skal bo eller samvær. Etter krav fra en part *skal* retten ta midlertidig avgjørelse dersom det er risiko for at barnet blir utsatt for vold eller på annet vis behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen blir utsatt for skade eller fare jf. barneloven § 60 første ledd siste punktum. Retten *kan* treffe slik avgjørelse også i andre saker, for eksempel i saker om samværshindring, men det er ikke noen plikt, jf. § 60 første ledd første punktum. I Nasjonal veileder for behandling av foreldretvister, står saker om «samværsnekt» nevnt som eksempel på saker der det kan være behov for en midlertidig avgjørelse. Og videre står det at der det anføres reell fare for barnet uten en rask avgjørelse, må saken gis høy prioritet. Det tar normalt noe tid å få en sak opp for domstolen, selv om dommeren etter barneloven § 59 skal påskynde saken så mye som mulig. Selv om også tvangsmidler kan være tilgjengelig, kan noen foreldre vegre seg for bruk av dette. Noen vil kanskje heller ønske å få en midlertidig avgjørelse fra retten i saken, for om mulig å få samværet i gang igjen. Ifølge Domstoladministrasjonen er det registrert krav om midlertidig avgjørelse i om lag 40 prosent av innkomne barnelovsaker.

Hovedregelen i barneloven er at en midlertidig avgjørelse først kan treffes når det er reist søksmål. Dersom et søksmål må avvises fordi det ikke er lagt frem meklingsattest, regnes det som at søksmål ikke er reist. Det er imidlertid en begrenset adgang til å treffe en midlertidig avgjørelse før det er reist søksmål, jf. § 60 første ledd tredje punktum, dersom «særlege grunnar talar for det». Det gjelder imidlertid ikke krav om særlige grunner i tilfeller der det er risiko for vold mv. etter § 60 første ledd siste punktum, ettersom det kan treffes slik avgjørelse «i alle høve».

11.7.2 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn

Utvalgets forslag

Barnelovutvalget foreslår i NOU 2020: 14 en frist på fire uker for å treffe midlertidig avgjørelse, «så sant det er mogleg». Utvalget viser til at det er både fordeler og ulemper med en slik frist, der fordelene som trekkes frem er likebehandling og forutberegnelighet. Ulempen er at fristen kan medføre at saker ikke behandles så raskt som mulig. Utvalget foreslår ikke andre endringer i regelen om midlertidig avgjørelse.

Høringsinstansenes syn

Høringsinstansene har ved høringen av barnelovutvalgets forslag vært delt i tilbakemeldingen på forslaget om å innføre en frist på fire uker. *Agder tingrett, Follo tingrett, Justis- og beredskapsdepartementet, Oslo tingrett, Ringerike, Asker og Bærum tingrett* og *Østre Innlandet tingrett* er mot fristen, eller usikre på behovet for den. *Justis- og beredskapsdepartementet* trekker frem at dommeren best kan vurdere behovet for en rask avgjørelse, sett opp mot andre hensyn i saken. Også *Agder tingrett* viser til sakenes individuelle karakter, og at dommeren gjennom planleggingsmøter vurderer hvordan saken skal behandles, og at det allerede er en plikt for dommeren til å påskynde saken. *Advokatforeningen, Oslo kommune, Stiftelsen barnas rettigheter* og *Stine Sofies Stiftelse* støtter at det settes en frist på fire uker. *Stiftelsen barnas rettigheter* mener det bør fremgå av bestemmelsen at fire uker er en absolutt frist, og at slike avgjørelser normalt bør treffes hurtigere. *Advokatforeningen* mener en frist vil gi en mer ensartet praksis.

11.7.3 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn

Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsnotatet av 18. juni 2024 enkelte endringer i barnelovutvalgets forslag. Departementet foreslo at saksbehandlingsfristen på fire uker bare skal gjelde i de tilfellene der retten har en plikt til å treffe midlertidig avgjørelse. Departementet foreslo som utvalget, at fristen ikke skal være absolutt, jf. «så vidt mogleg innan fire veker». Det ble videre foreslått at plikten til å treffe midlertidig avgjørelse også skal gjelde «der det er ein vesentleg reduksjon i samværet samanlikna med det som er avtalt, fastsett

eller praktisert.». Departementet uttalte at dette også er ment å inkludere tilfeller der det er delt bosted, men barnet hindres fra å dra til det andre bostedshjemmet.

Høringsinstansenes syn

De aller fleste som uttaler seg, støtter forslaget om å innføre en plikt for retten til å treffe midlertidig avgjørelse i saker som gjelder samværshindring. Det gjelder blant annet *Barneombudet*, *Bufdir*, *Dommerforeningens fagutvalg for privatrett*, *F2F*, *Kirkens bymisjon*, *Likestillings- og diskrimineringsombudet*, *LO*, *Reform*, *Rådet for psykisk helse* og *Unio*. *Krisesenteret i Salten* og *OsloMet* støtter ikke forslaget. *OsloMet* viser til at slik de ser det er det «ikke behov for et pålegg om midlertidig avgjørelse her, fordi situasjonen ikke er akutt på samme måte som ved risiko for vold mv.» De mener videre at et krav om midlertidig avgjørelse på grunn av risiko for vold, vil kunne møtes av den andre forelderen med krav om tilsvarende på grunn av samværshindring, og at det er uheldig dersom loven skal legge opp til en slik form for «prosessuell krig», som i verste fall kan svekke barns rettsvern. *Gruppen av eksterne meklere* er i prinsippet enige i forslaget, men mener det ikke er tilstrekkelig. De uttaler at det er viktig at retten «bruker tiden som behøves til kartlegging, og ikke trekke forenklede eller forhastede konklusjoner.» De påpeker at deres erfaring er at mange saker er svært komplekse, med røtter langt tilbake i tid.

Flere høringsinstanser støtter departementets forslag om at det bare skal være en fireukers frist i de tilfellene der retten også har en plikt til å ta midlertidig avgjørelse. Det gjelder *Advokatforeningen*, *ICJ Norge*, *Likestillings- og diskrimineringsombudet* og *Reform*. Flere mener imidlertid at fristen er for kort/urealistisk eller at det er uheldig med en frist, slik som *Aleneforeldreforeningen, Dommerforeningens fagutvalg for privatrett, Forandringsfabrikken, Gruppen av eksterne meklere i familievernet, Hordaland tingrett, Oslo tingrett* og *Psykologforeningen*.

Oslo tingrett uttaler seg om forslaget om frist relatert til samværshindring, og skriver: «Forslaget er godt ment, men reflekterer etter vårt syn ikke at samværsnekt-situasjoner ofte skjer i en situasjon der den ene forelderen mener at det er nødvendig å nekte samvær for å beskytte barnet. Om det er en korrekt oppfatning av realiteten, er ofte vanskelig å ta stilling til.» Videre skriver de at domstolen allerede i dag påskynder behandlingen av saker der det er bedt om midlertidig avgjørelse, og at domstolen i slike saker må ta flere grep for å få et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag, som gjennomføring av rettsmøte, høring av barn og sakkyndig bistand. De mener departementet undervurderer tiden dette tar, og at det er uheldig å etablere en frist som det i mange saker ikke vil være mulig eller forsvarlig å overholde. *Advokatforeningen* skriver at de mener at i disse sakene bør det vurderes en to ukers frist for muntlig behandling i domstolen, og viser til at slike frister evner å møtes i akuttsaker etter barnevernsloven og i fengslingssaker. Det burde derfor være «overkommelig også i kontakthindringssakene der det haster med å få opprettholdt kontakt før skadelige virkninger befester seg».

11.7.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp forslaget i høringsnotatet om at retten skal ha plikt til å treffe avgjørelse, der en av partene ber om dette med påstand om at det er en vesentlig reduksjon i samværet sammenlignet med det som er avtalt, fastsatt eller praktisert. Barnelovutvalget hadde ikke andre endringsforslag til reglene om midlertidig avgjørelse, enn innføring av en frist. Departementet kan ikke se at det er kommet avgjørende innspill i høringen til forslaget.

Departementet har i høringen omtalt dette som saker om «samværshindring», et begrep som i seg selv har fått en del kritikk og omtale i høringssvarene. Departementet er kjent med at flere ønsker å omtale dette så nøytralt som mulig, og de fremhever «tap av kontakt» og «stans i samvær» som bedre begreper. Andre mener begreper som «samværssabotasje» og «foreldrefiendtliggjøring» også må omtales i denne sammenhengen. Departementet går ikke nærmere inn i denne diskusjonen, da det uansett ikke foreslås å ta noen av disse begrepene inn i lovteksten, men ser at det ofte vil være beskrivende å snakke om faktum i disse sakene, som er tap eller brudd i kontakten mellom barn og en forelder.

Det er også ulike oppfatninger blant høringsinstansene om hvor utbredt dette problemet er. Noen kjenner seg ikke igjen i at dette er et så stort problem, og viser til at de foreldrene som stopper samvær har en berettiget grunn til å gjøre det, og da ofte for å beskytte barnet mot vold eller annen risiko. Andre påpeker at disse sakene er svært komplekse, og at departementet ikke anerkjenner at noen foreldre bevisst bedriver foreldrefiendtliggjøring. Flere høringsinstanser påpeker at det er mange saker for retten der tap av kontakt mellom en forelder og barnet er et tema. Departementet legger til grunn at dette er en aktuell problemstil-

ling som bør løftes inn i en bestemmelse om midlertidig avgjørelse. Det vises også til Stortingets anmodningsvedtak nr. 714 fra 9. mars 2021: «Stortinget ber regjeringen ved oppfølgingen av NOU 2020: 14 Ny barnelov – Til barnets beste, utrede strengere reaksjoner som kan motvirke samværshindring.»

Når det foreligger brudd i kontakten mellom et barn og en av foreldrene, kan det handle om at den ene forelderen har redusert eller stanset samværet med påstand om at barnet ikke blir godt nok ivaretatt av den andre forelderen. Det kan også handle om at barnet vegrer seg for samvær, eller at forelderen hindrer samvær uten at det er gode grunner for det. I mange av sakene er det ulike faktorer som bidrar sammen. Ofte vil begge foreldre i en slik situasjon ha et ønske om å endre det som tidligere er avtalt eller fastsatt om bosted og samvær, men de er uenige om hva endringen skal bestå i. Retten må uansett hvem av foreldrene som reiser saken, sørge for et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag, og på bakgrunn av en bred bevisvurdering ta stilling til hva som er faktum. Retten vil alltid måtte gjøre individuelle vurderinger av påstander og bevis. I sivilrettslige saker er det i utgangspunktet krav om alminnelig sannsynlighetsovervekt, det vil si at retten skal legge til grunn det faktum som fremstår som mest sannsynlig. Men dersom det er snakk om risiko for at barnet kan bli utsatt for vold eller annen risiko, er kravet til sannsynlighet mindre strengt.

Kravet i lovforslaget § 12-7 om at det må være en «vesentleg reduksjon» i samværet sammenlignet med det som er avtalt, fastsatt eller praktisert, betyr at det må være et større avvik i samværet fra det som er avtalt eller fastsatt for at plikten til å treffe en midlertidig avgjørelse inntreffer. Enhver endring i samværsomfanget vil derfor ikke omfattes. Departementet ser at det i høringen trekkes frem at partene også vil være uenige i om det er snakk om en «vesentlig reduksjon». Det vil være retten som må ta stilling til om vilkåret er oppnådd, basert på det som fremkommer om de faktiske forholdene i saken, det vil si avtale/rettsforlik/avgjørelse sammenlignet med faktisk gjennomført samvær.

Den klare fordelen med å få en rask midlertidig avgjørelse knyttet til spørsmålet om (uberettiget) samværshindring, er at retten kan benytte saksbehandlingsreglene for å opplyse saken og ta stilling til bevis, eventuelt også sette vilkår for samvær, jf. lovforslaget § 8-5. Dette kan bidra til større klarhet, forutsigbarhet og trygghet for barnet og foreldrene, i påvente av videre saksgang i retten. Selv om det også i mange tilfeller vil ta noe tid fra konflikten oppstår, og til sak for retten fremmes, er det viktig at saken behandles så raskt som mulig så snart rettsapparatet blir kjent med den. Jo lengre tid saken pågår, jo lengre tid pågår bruddet i samværet, med de følger det kan få for kontakten mellom barn og forelder. En midlertidig avgjørelse kan også tvangsfullbyrdes før den er rettskraftig, jf. tvangsfullbyrdelsesloven § 4-13.

Departementet følger opp forslaget i høringsnotatet om å innføre en frist for de tilfellene der retten har plikt til å treffe en midlertidig avgjørelse. Høringsinstansene har vært delt i dette spørsmålet. *Justis- og beredskapsdepartementet* og flere tingretter peker på at dommeren best kan vurdere behovet for en rask avgjørelse, og at dommeren allerede har en plikt til å påskynde saken. Flere har også trukket frem at en frist på fire uker er for kort og urealistisk, særlig sett hen til behovet for opplysning av saken. Samtidig er det flere som støtter forslaget, og viser til at det også er korte frister på andre saksområder. Departementet mener det er viktig med et tydelig signal i loven om at der det er spesielle forhold som gjør seg gjeldende, og retten dermed har plikt til å treffe en midlertidig avgjørelse, må dette også skje innen rimelig tid. Bestemmelsen om at dommeren har plikt til å påskynde saken så mye som mulig, videreføres i lovforslaget § 11-2. Departementet mener likevel at en egen frist for midlertidige avgjørelser, der retten har plikt til å treffe slike, skjerper kravet til hurtig saksbehandling. Departementet foreslår etter dette en frist på seks uker, så vidt mulig, til å treffe en midlertidig avgjørelse i tilfeller der retten etter krav fra en part skal treffe slik avgjørelse.

Departementet har vurdert lengden på fristen, blant annet hensyntatt frister på andre områder, som akuttsaker i barnevernet og fengslingssaker der det er korte frister. Departementet mener det er rimelig at fristen er noe lenger i foreldretvistsaker, og mener at seks uker vil være passende. Det vises til at de saker der retten har en plikt til å ta midlertidig avgjørelse i foreldretvistsaker, i utgangspunktet er alvorlige saker idet dette gjelder tilfeller med risiko for vold og overgrep eller risiko for brudd i kontakt. I disse sakene kan det være viktig for barnet at dommeren så raskt som mulig kan treffe en avgjørelse om bosteds- eller samværsordningen, om enn midlertidig. Særlig gjelder dette i saker der det kan være risiko for barnet.

Departementet ser at det også er innvendinger mot en slik frist, og da særlig med tanke på å få saken godt nok opplyst til at det er forsvarlig å treffe en avgjørelse. Som *Advokatforeningen* peker

på, er ikke dette utelukkende tilfelle for foreldretvistsaker, men gjelder i mange typer saker av alvorlig karakter, som barnevern- og straffesaker. For de tilfellene hvor det ikke vil være forsvarlig å avsi en avgjørelse innen seks uker, vil forbeholdet «så vidt mogleg» gjelde. I høringen kommenterer flere på at unntaket vil kunne bli hovedregelen. Departementet mener likevel at lovgiver må kunne sette klare forventninger om at i foreldretvistsaker der det fremmes krav om midlertidig avgjørelse på grunn av risiko for vold eller tap av kontakt, skal saken behandles så hurtig som forholdene tillater. Opplysning av saken må også tilpasses til dette stadiet.

11.8 Bruk av sakkyndige

11.8.1 Gjeldende rett

Ifølge barneloven § 61 første ledd nr. 1 kan retten innkalle partene til ett eller flere saksforberedende møter, der formålet blant annet kan være å mekle mellom partene. Retten kan mekle selv, eller overlate meklingen til en sakkyndig. Den sakkyndige kan også foreta undersøkelser i saken, med mindre foreldrene motsetter seg det, jf. barneloven § 61 første ledd nr. 1 tredje punktum. Reglene i barneloven om bruk av sakkyndige suppleres av de alminnelige reglene i tvisteloven, dersom annet ikke følger av barneloven, jf. barneloven § 59 tredje ledd. Dette innebærer at reglene i tvisteloven kapittel 25 om sakkyndigbevis kommer til anvendelse.

I noen saker er det behov for en sakkyndig utredning. Av § 61 første ledd nr. 3 første punktum fremgår det at retten «bør» oppnevne en sakkyndig der det trengs. Det kan for eksempel være behov for å utrede en av foreldrenes eller begges omsorgskompetanse, herunder om det er problematikk knyttet til vold, rus eller annen risiko. En sakkyndig utredning kan også være nødvendig for å avklare om, og i så fall hvordan, et barn har særlige omsorgsbehov. I andre punktum presiseres det at i saker der det er satt frem påstander om vold, overgrep rus eller psykisk lidelse, og saken ikke er tilstrekkelig opplyst på annen måte, «kan» retten oppnevne en sakkyndig. I departementets veileder for sakkyndig utredningsarbeid i foreldretvistsaker etter barneloven er det gitt flere eksempler på hva den sakkyndige kan bidra med.

Etter tvisteloven § 25-3 er hovedregelen at det oppnevnes én sakkyndig. Hvis det ikke fører til uforholdsmessige kostnader eller forsinkelser, kan det oppnevnes mer enn én sakkyndig dersom karakteren av sakkyndigspørsmålene, sakens betydning eller andre forhold tilsier det. Retten kan oppnevne sakkyndig på ethvert tidspunkt under saken, også etter at hovedforhandling har påbegynt, se tvisteloven § 25-2 jf. § 21-3 andre ledd.

Det er ikke formelle krav etter barneloven til hvem som kan oppnevnes som sakkyndig i foreldretvistsaker. Det følger av tvisteloven § 25-3 andre ledd at som sakkyndige velges personer som har den nødvendige kyndighet og erfaring. I mange tilfeller er det psykologer som oppnevnes i saker etter barneloven. Rettens avgjørelse om å nekte å oppnevne sakkyndig etter § 61 første ledd nr. 3 kan ankes, jf. § 62. Spørsmål om hvem som skal oppnevnes, og utforming av mandatet, er utpregede skjønnsmessige vurderinger. Lagmannsrettens prøvingskompetanse er begrenset etter tvisteloven § 29-3 andre ledd. Se eksempelvis HR-2020-1672-U.

Spørsmålet om behovet for å innhente en fagkyndig vurdering av faktiske forhold i saken bør drøftes med partene i planmøtet. Den sakkyndiges mandat fastsettes av retten, og dommeren må utforme et klart og tydelig mandat.

Retten er ikke bundet av den sakkyndiges vurderinger. Hvilken vekt som skal tillegges en sakkyndigrapport og -forklaring, må retten avgjøre, jf. tvisteloven § 21-2. Ifølge forarbeidene til barneloven tillegger domstolene ofte sakkyndigrapportene avgjørende vekt, men formelt sett er det som oftest bare ett av flere bevis i saken, og bevisvurderingen må gjøres konkret i hver enkelt sak. Se omtale i Prop. 114 L (2020–2021).

Etter § 61 c tredje ledd kan retten bare legge til grunn en sakkyndig utredning som har vært vurdert av Barnesakkyndig kommisjon. Reglene om Barnesakkyndig kommisjon i foreldretvistsaker trådte i kraft 15. august 2022, ved lov 11. juni 2021 nr. 60. Barnesakkyndig kommisjon mottok 669 rapporter fra sakkyndige i barnelovsaker i 2023, og 747 saker i 2024. Barnesakkyndig kommisjon gir sin vurdering i form av bemerkninger til de sakkyndige rapportene. Bemerkningene skal gjøre det lettere for oppdragsgiver å vurdere rapportenes bevisverdi. I 2024 fikk 67 prosent av sakene «ingen vesentlige bemerkninger» (2023: 62 prosent), 5 prosent fikk «formelle bemerkninger», 26 prosent fikk «bemerkninger» (2023: 31 prosent) og 2 prosent fikk bemerkningen «betydelige mangler». Dette tyder på en positiv utvikling på kvaliteten av sakkyndigrapporter. I 2023 var det 2 575 innkomne saker etter barneloven i tingrettene, og i 2024 var det 2 658 saker. Staten dekker kostnadene for sakkyndige oppnevnt av retten. Den sakkyndige godtgjøres etter lov 21. juli 2016 nr. 2 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v.

11.8.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 å regulere bruk av sakkyndige i foreldretvister i en egen bestemmelse. Som i dag foreslås det at en sakkyndig kan oppnevnes både til de saksforberedende møtene, og for å utrede barnets og foreldrenes situasjon og behov. Utvalget foreslår videre å presisere at vilkåret for å oppnevne sakkyndig er at det er nødvendig for å opplyse saken. Videre foreslår utvalget å presisere at retten alltid har en plikt til å vurdere oppnevning av sakkyndige der det er fremsatt påstander om vold, overgrep, rus eller psykisk lidelse.

11.8.3 Høringsinstansenes syn

Søndre Østfold tingrett poengterer at bruk av sakkyndig er et viktig virkemiddel for å komme i posisjon til mekling. De viser også til at det som hovedregel er nødvendig for å ivareta de barnepsykologfaglige problemstillingene (barn i lojalitetskonflikt, hvordan barn påvirkes av langvarig og høy foreldrekonflikt, barn med spesielle behov) og for å opplyse saken ytterligere gjennom undersøkelser og observasjoner. Blant annet *Indre Finnmark tingrett* og *Stiftelsen barnas rettigheter* uttaler at de ønsker krav til sakkyndiges kompetanse, og bemerker særlige kompetansebehov som kan være aktuelt i ulike sakstyper. *Indre Finnmark tingrett* mener at i tvister som gjelder samiske barn og barn tilhørende nasjonale minoriteter, skal det nyttes sakkyndige med kunnskap om disse barns språk og kultur. *Bufdir* uttaler seg om tilfeller der en sakkyndig gis i oppdrag å gjennomføre en sakkyndigutredning i utlandet, og bemerker forholdet til Haagkonvensjonen 1996.

11.8.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre gjeldende rett om bruk av sakkyndige, med noen presiseringer og tillegg. Departementet vil også videreføre gjeldende barnelov § 61 c om Barnesakkyndig kommisjon, § 61 b om forskrift om krav til mandat og utredninger til sakkyndige, og § 61 d om at Barnesakkyndig kommisjon kan behandle personopplysninger, som alle har blitt innført etter at barnelovutvalget la frem sin utredning. Departementet viderefører gjeldende rett når det gjelder godtgjøring av sakkyndige, og at kostnaden dekkes av staten. Departementet viderefører også gjeldende rett om at den sakkyndige skal legge frem en barneomsorgsattest.

Departementet er enig med utvalget i at det er spesielt viktig at det tilføres sakkyndig kompetanse i foreldretvistsaker ved behov. Departementet er enig i at det bør presiseres at vilkåret for å oppnevne sakkyndig er at det «er nødvendig for å få eit forsvarleg faktisk avgjerdsgrunnlag». Dette anses å være i tråd med gjeldende rett og praksis. Retten må gjøre en konkret vurdering i den enkelte sak av om det er nødvendig, og vurderingstemaet er det samme som etter den generelle bestemmelsen i tvisteloven § 25-2 om vilkårene for å oppnevne sakkyndig. I noen saker vil andre informasjonskilder kunne være tilstrekkelig for å opplyse saken, for eksempel gjennom dokumentasjon og vitneutsagn fra for eksempel barnevern, politi, skole, barnehage, helsepersonell og foreldrenes nettverk.

Departementet følger opp utvalgets forslag om å tydeliggjøre at retten har plikt til å vurdere oppnevning av sakkyndige der det er fremsatt påstander om vold, overgrep, rus eller psykisk lidelse. Disse tilfellene er fremhevet i gjeldende § 61 første ledd nr. 3, der det pekes på at retten *kan* oppnevne sakkyndig. Departementet mener retten må ha en plikt til å vurdere dette, men det innebærer ikke at det skal oppnevnes en sakkyndig i alle slike tilfeller. Det må vurderes konkret ut fra om det er nødvendig for å få et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag. At det innføres en plikt til å vurdere det, bidrar til å styrke beskyttelsen av barn i slike saker. Departementet viser imidlertid til at noen saker allerede vil være tilstrekkelig opplyst gjennom rettens innhenting av dokumentasjon i barnevernssak eller straffesak.

Det har over flere år vært utfordringer med tilgangen på sakkyndige. Departementet mener derfor at det ikke bør innføres særskilte kompetansekrav for sakkyndige i saker etter barneloven. De generelle kravene følger av tvisteloven § 25-3.

Når det gjelder mandatet vil departementet særlig trekke frem at dette bestemmer blant annet hvilke informanter den sakkyndige kan ta kontakt med i sin utredning. Skal den sakkyndige stå fritt til å kontakte relevante komparenter, må det fremgå av mandatet. Offentlige komparenter har taushetsplikt om personlige forhold, og de må derfor ha hjemmel i lovgivningen eller samtykke fra de eller den det gjelder, for å kunne gi informasjon til den sakkyndige. Sakkyndige vil dermed ikke kunne innhente politidokumenter, uten samtykke fra partene. Retten kan imidlertid innhente slike dokumenter, og vil kunne videreformidle dokumentene til den sakkyndige.

Norsk psykologforening har i høringen av departementets høringsnotat av 18. juni 2024 tatt opp

ulike sider ved bruk av sakkyndige, og uttaler blant annet:

> «Psykologforeningen mener det bør oppnevnes to sakkyndige i hver sak som arbeider uavhengig av hverandre. Vi mener at en kvalitetssikring av prosessen gjennom bruk av to fagpersoners uavhengige vurderinger, vil ivareta barn og foreldres rettssikkerhet bedre enn ved dagens ordning med bruk av en sakkyndig. Lav kvalitet i sakkyndighetsarbeid vil kunne ha en konfliktdrivende effekt i tilfeller hvor for eksempel en forelder mener hen er urettferdig behandlet i sakkyndighetsarbeidet. Dette vil ikke være til barnets beste.»

I et høringsnotat av 4. mai 2020 foreslo departementet å presisere i barneloven at retten vurderer å oppnevne mer enn én sakkyndig etter reglene i tvisteloven. Forslaget ble ikke fulgt opp i Prop. 114 L (2020–2021). Det ble blant annet vist til at dette kan virke negativt inn på tilgangen på sakkyndige og gi noe økte utgifter for staten i enkelte saker.

Departementet viser til at den generelle bestemmelsen i tvisteloven § 25-3 om antall sakkyndige også gjelder for foreldretvistsaker. Å oppnevne mer enn én sakkyndig kan for eksempel kan være særlig aktuelt i tilfeller der det er påstander om vold eller overgrep, som ellers ikke er dokumentert. Det kan videre være aktuelt i saker der den ene forelderen fremmer påstand om risiko for vold eller overgrep, mens den andre forelderen fremmer påstand om uberettiget samværshindring mv. Departementet viser her til hensynet til foreldres rettssikkerhet og foreldres behov for å føle seg ivaretatt i prosessen, slik Norsk Psykologforening er inne på i sitt høringssvar. Oppnevning av mer enn én sakkyndig i konkrete saker der det er behov, kan bidra til å oppfylle kravene til en forsvarlig saksbehandling som kan utledes av Grunnloven og EMK. Dette kan forhindre at retten treffer avgjørelser som er et ulovlig inngrep i retten til familieliv etter EMK artikkel 8. Det kan videre bidra til at flere foreldre kan forsone seg med resultatet av en rettsprosess. Det kan igjen medføre at det blir færre gjentakende prosesser om samme spørsmål, noe som i så fall vil være samfunnsøkonomisk lønnsomt, og dessuten til barnets beste. Se omtale av bruk av sakkyndige i Prop. 114 L (2020–2021) punkt 9.4.

For at det skal oppnevnes mer enn én sakkyndig, må vilkårene i tvisteloven § 25-3 første ledd være oppfylt. Retten må alltid vurdere om oppnevning av mer enn én sakkyndig vil være til barnets beste, jf. Grunnloven § 104, barnekonvensjonen artikkel 3 og lovforslaget § 1-1. Videre bør retten vurdere om kravet til en forsvarlig saksbehandling som kan utledes av Grunnloven og EMK, tilsier at det bør oppnevnes mer enn én sakkyndig. I de tilfellene retten oppnevner mer enn én sakkyndig, følger det av tvisteloven § 25-5 at flere sakkyndige kan avgi felles erklæring om ikke retten har bestemt annet.

11.9 Barnets rett til å få informasjon og uttale seg

11.9.1 Gjeldende rett

Barneloven § 31 andre ledd sier at barn skal få informasjon og mulighet til å si sin mening før det blir tatt avgjørelser om personlige forhold for barnet. Bestemmelsen gjelder også for saker som behandles for retten, og det nevnes særskilt avgjørelser om foreldreansvar, fast bosted og samvær. Bestemmelsen har en aldersangivelse på syv år, og gir dermed barn over syv år en ubetinget uttalerett, men også yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, har den samme retten. Meningen til barnet skal vektlegges etter alder og modenhet, og når barnet har fylt 12 år skal det legges stor vekt på hva barnet mener.

For høring av barn i forbindelse med mekling utenfor retten, vises det til omtale i punkt 10.5. Når det gjelder barns rett til å bli hørt og til medvirkning i beslutninger mer generelt, vises det til omtale i punkt 6.6.

Tvisteloven har en egen bestemmelse om barn som vitner i § 24-10, men barnelovens regler om høring av barn gjelder som spesialregler i foreldretvistsaker. I barneloven § 61 første ledd nr. 4 er det angitt hvordan barnets rett til å bli hørt kan ivaretas. Det fremgår av bestemmelsen at dommeren kan gjennomføre samtaler med barnet. Formålet er å avklare barnets mening i saken eller gi barnet mulighet til å uttale seg om noe annet som er viktig for barnet. Retten kan oppnevne en sakkyndig eller annen «eigna person» til å hjelpe seg eller la denne samtale med barnet alene. Der barnet har formidlet meningen sin, plikter dommeren å orientere barnet om utfallet av saken og hvordan barnets synspunkter har blitt tatt hensyn til. Dommeren kan også peke ut en annen person til å orientere barnet. Bestemmelsen er en kanbestemmelse, og inngår som ett av flere alternative tiltak som kan gjennomføres før retten fastsetter tidspunkt for hovedforhandling. Det skrives referat fra samtalen med barnet, som partene får tilgang til som en del av sakens dokumenter.

Retten til å bli hørt gjelder i alle typer avgjørelser for retten, både i saksforberedende møter og hovedforhandling, ved midlertidige avgjørelser og ved endring av tidligere avgjørelse. Høyesterett klargjorde i Rt. 2005 s. 1993 at utgangspunktet er at barn også skal høres før det treffes midlertidige avgjørelser, men at utgangspunktet ikke står like sterkt som ved vanlige avgjørelser. Høyesterett har uttalt seg om dette også i HR-2020-1619-U:

> «I saker om midlertidige avgjørelser er det likevel som nevnt et visst rom for unntak dersom det er gått relativt kort tid siden barnet sist uttalte seg om spørsmålet, og det heller ikke har inntruffet begivenheter i barnets liv som tilsier at dets syn kan ha endret seg. Unntaket har sammenheng med det nevnte hensynet til rask behandling, men også med hensynet til at også slike avgjørelser skal treffes på et betryggende grunnlag. Ankeutvalget nevner her at det ved realitetsavgjørelser er lagt til grunn at barnet skulle høres på nytt når det var gått henholdsvis knapt ti måneder og omkring ett år siden barnet sist var hørt, se HR-2017-1996-U og HR-2020-331-U.»

Det følger av Grunnloven § 104 og barnekonvensjonen artikkel 12 at barn har rett til å bli hørt i saker som angår dem. Barnekomiteen har uttalt at det å bare lytte til barn er utilstrekkelig, og at barnets synspunkter skal tas alvorlig når det er i stand til å danne seg egne meninger. Artikkel 12 angir ingen aldersgrense for barns rett til å bli hørt.

Et særlig spørsmål er om man i enkelte tilfeller kan unnlate høring av barnet av hensyn til barnets beste. Barnekomiteen gir ikke et åpenbart svar på dette, men uttaler at statene må være oppmerksomme på potensielle negative konsekvenser av en ubetenksom («inconsiderate») praktisering av retten til å bli hørt, og at staten må treffe alle nødvendige tiltak for å sikre at barnet blir beskyttet når det skal utøve sin rett til å bli hørt. Komiteen gir også uttrykk for at barn ikke skal høres oftere enn nødvendig, særlig når det gjelder «harmful events», ettersom dette kan virke traumatisk på barn. Etter norsk rett er det en klar hovedregel at barnet skal gis anledning til å medvirke ved å få informasjon og mulighet til å uttale seg i en foreldretvistsak. Dette følger også av HR-2016-2314-U, som gjaldt en barnevernssak, der det fremgår at bestemmelsene om barns rett til å bli hørt i Grunnloven § 104 første ledd og barnekonvensjonens artikkel 12, ikke åpner for unntak dersom avgjørelsen angår barnet, og barnet har nådd tilstrekkelig modenhet og alder. Det er snevre muligheter for å gjøre unntak fra hovedregelen, men det kan tenkes tilfeller der hensynet til barnets beste tilsier det. I Rt. 2004 s. 811 kom Høyesterett i en sak om samværsrett til at selv om utgangspunktet etter barneloven § 31 og barnekonvensjonen artikkel 12 er at barnet skal uttale seg, så er regelen ikke absolutt, men må vurderes i lys av det grunnleggende prinsippet om barnets beste. I HR-2019-2301-A, som gjaldt en sak etter barnevernsloven, kom Høyesterett til at det bare kan gjøres unntak eller tilpasninger fra plikten til å høre barnet «i helt spesielle situasjoner». Retten uttaler at «en helt unntaksfri plikt til å høre barnet vil rime dårlig med dette prinsippet [barnets beste] dersom dette skulle gjelde helt uavhengig av eventuelle skadevirkninger.» Det følger av HR-2020-331-U at lagmannsretten ikke plikter å innhente ny uttalelse fra barnet der det ikke har gått «for lang tid» mellom barnets tidligere uttalelse og den avgjørelsen som treffes. Tidsforløpet må vurderes konkret, og det må gis en begrunnelse for hvorfor det ikke er innhentet ny uttalelse. I HR-2025-64-U, fant Høyesteretts ankeutvalg at det ikke var en saksbehandlingsfeil at lagmannsretten ikke hadde innhentet ny uttalelse fra barnet. Saken gjaldt spørsmål om samvær for en gutt på 9 år. Det var gått 14 måneder fra barnet uttalte seg til den sakkyndige oppnevnt av tingretten, til lagmannsretten traff sin avgjørelse. Høyesteretts flertall la vekt på at det ikke var momenter «i tilknytning til hans livssituasjon som skulle tilsi at det av hensyn til sakens opplysning var behov for å høre ham på nytt». Det ble også lagt vekt på at ytterligere involvering ville kunne være belastende for gutten, også indirekte gjennom risikoen for at mor retraumatiseres. Det kan også tenkes at saken gjelder prosessuelle spørsmål som barnet ikke har forutsetning for å mene noe om, jf. saken i HR-2021-763-F.

Når barnet ikke er hørt i en sak hvor det skulle vært hørt, er dette en saksbehandlingsfeil som kan føre til opphevelse av den rettslige avgjørelsen, se blant annet Rt. 1999 s. 1183 og Rt. 2006 s. 929. Høyesterett har i sin praksis ikke lagt terskelen høyt for når unnlatt høring av barn må medføre at avgjørelsen blir opphevet. I Høyesteretts ankeutvalgs kjennelse HR-2020-1619-U oppsummeres det slik:

> «At barnas uttalelse ikke var innhentet er en feil som kan ha virket inn på resultatet, slik at lagmannsrettens kjennelse må oppheves. Som påpekt i Rt-2013-1176 avsnitt 17 har feilen slike likhetstrekk med brudd på det grunnleggende

prinsippet om rett til kontradiksjon at det skal lite til før den medfører at avgjørelsen må oppheves.»

Barnet er ikke part i en foreldretvistsak for retten. Det følger imidlertid av § 61 første ledd nr. 5 at retten kan oppnevne en advokat eller representant for barnet der det er «særlige høve». Blant annet gjelder det når det er «grunn til å tru at barnet er utsett for vald eller på anna vis blir handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare». I forarbeidene, Ot.prp. nr. 29 (2002–2003), fremgår det at slik oppnevning bare skal skje unntaksvis, når det er særlig behov for det. Advokatens eller representantens rolle innebærer at vedkommende skal få dokumentene i saken, kan komme med forslag til saksbehandlingen, og stille spørsmål i rettsmøter til parter og vitner. Barnet har ikke partsrettigheter, og advokaten eller representantens rolle er dermed begrenset. Kostnadene for advokaten eller representanten bæres av det offentlige.

11.9.2 Utvalgets forslag

Utvalget uttaler i NOU 2020: 14 at barns rett til å bli hørt må styrkes og fremheves i ny barnelov. De påpeker at høring av barn i foreldretvister må bygge på et rettighetsperspektiv og ikke bare et spørsmål om opplysning av saken. Utvalget mener det er behov for en tydelig bestemmelse i saksbehandlingskapittelet som understreker rettens plikt til å høre barn. Dagens bestemmelse er en kan-bestemmelse, gjemt blant andre bestemmelser. Utvalget foreslår en egen bestemmelse, som tydeliggjør rettens plikt til å sørge for at barnet får informasjon og mulighet til å si sin mening. Barnelovutvalget drøfter også om retten til å bli hørt er unntaksfri. De viser til praksis fra Høyesterett og uttalelser fra barnekomiteen, men foreslår ikke noen særregulering av dette i barneloven.

Utvalget foreslår å beholde dagens regler om hvem som skal høre barnet, og at dette i utgangspunktet er opp til dommeren å vurdere. Flere aktører kan gi informasjon, blant annet barnets advokat eller representant der dette er oppnevnt. Dommeren har plikt til at retten til informasjon blir ivaretatt. Utvalget foreslår å lovfeste utgangspunktet som utvalget mener følger av tvistelovens bestemmelser om at det skal fremgå av avgjørelsen hvordan barnets rett til å bli hørt er ivaretatt, og hva som er barnets mening.

Utvalget foreslår å videreføre bestemmelsen om at det skal legges vekt på barnets meninger etter barnets alder og modenhet. Utvalget foreslår å ta ut bestemmelsen om at det skal legges stor vekt på barnets mening etter fylte 12 år. De viser til at retten alltid må foreta en konkret vurdering, og at en aldersangivelse kan sette et for skarpt skille mellom barn under og over en viss alder. Forandringsfabrikken har i sin leveranse til barnelovutvalget vist til at barn skjønner at de ikke kan bestemme alt, men at det er helt avgjørende at de får bestemme så langt det er mulig. Det ble også vist til at barn trenger å møte dommere som viser at de lytter til barnet og ønsker å forstå.

Utvalget er delt i spørsmålet om det skal settes en aldersangivelse som et utgangspunkt for når barnet senest skal høres. Den ene fraksjonen foreslår å videreføre regelen i barneloven § 31 som gir barn over en viss alder en ubetinget rett til å bli hørt, men foreslår å senke aldersangivelsen fra syv til seks år. De viser til at alder ved skolestart kan være et naturlig tidspunkt for å bli hørt i prosesser som gjelder foreldreansvar, bosted og samvær. De bemerker at barnekomiteens uttalelser ikke entydig gir uttrykk for at aldersgrenser er problematiske. Fraksjonen mener en aldersangivelse vil sikre at alle barn over seks år blir hørt. Uten aldersangivelse mener de det vil utvikle seg retningslinjer i praksis.

Den andre fraksjonen mener det ikke bør være noen aldersgrense, og viser til at verken Grunnloven eller barnekonvensjonen har noen nedre aldersgrense. De mener aldersangivelsen i dagens lov kan oppfattes som en nedre grense. De mener retten i hvert enkelt tilfelle må vurdere om barnet er i stand til å danne seg egne meninger, og at dette sikres best uten noen aldersgrenser om dette. Det vises til anbefalinger fra barnekomiteen, rettsutviklingen og lovgivning i andre nordiske land.

Utvalget har i NOU 2020: 14 vurdert om det bør innføres partsrettigheter for barn opp mot barnekonvensjonen, og videre sett hen til reglene i barnevernsloven, men falt ned på å ikke foreslå noen endringer. Utvalget foreslår å skille ut regelen om barnets advokat til en egen bestemmelse. De foreslår å omformulere vilkåret for oppnevning av advokat eller representant for barnet, slik at retten kan oppnevne dette der hensynet til barnet taler for det. Etter gjeldende rett kreves det «særlege høve». Utvalgets intensjon er at tiltaket skal anvendes oftere enn i dag. Utvalget foreslår at dagens ordlyd som eksemplifiserer at retten kan oppnevne dersom det er grunn til å tro at barnet kan utsettes for vold eller annet som det kan ta fysisk eller psykisk skade av, tas ut. De viser til at det må innfortolkes i vilkåret om at hensynet til barnet taler for en oppnevning. Utvalget foreslår

at advokaten eller representanten skal ha den samme rollen som i dag. Utvalget fremhever at advokaten eller representanten særlig bør vurdere om barnets rett til å bli hørt og rett til informasjon ivaretas på en tilfredsstillende måte, og eventuelt komme med forslag til forbedringer.

11.9.3 Høringsinstansenes syn

Det er mange høringsinstanser som har hatt synspunkter på utformingen av reglene om høring av barn i foreldretvister, særlig når det gjelder spørsmålet om aldersangivelse i loven.

Mange støtter utvalgets forslag om å tydeliggjøre rettens plikt til å informere og høre barn. det gjelder *Barnas Jurist, Barneombudet, Kirkens bymisjon*, *Norges kvinne- og familieforbund*, *Norsk sykepleierforbund* og *Press – Redd Barna*.

Noen er mer skeptiske til det å gi barn en for sterk aktørrolle i foreldretvister, fordi det påfører barnet et for stort ansvar eller press. F2F sier de vil «advare mot å gi barn en for sterk rolle i foreldretvister som vil involvere dem på måter som innebærer risiko for press, lojalitetskonflikt, foreldremanipulasjon og at de blir ofre for konflikter foreldrene mellom.» Også *Levanger kommune* er bekymret for at barn føres dypere inn i konflikten, og at en aktørrolle utsetter dem for et lojalitetspress. *Bufetat region nord* stiller spørsmål ved «om økt medvirkningsmulighet for barn skaper forventning hos barnet om at de skal få være med å bestemme bosteds- og samværsordningen.»

Flere uttaler seg om hvem som bør høre barnet. *Redd Barna* mener hovedregelen bør være at barn skal høres direkte av dommeren, og at unntak kun skal skje av hensyn til barnet. Også *Bufdir* og *Follo tingrett* mener barnet bør høres av dommeren direkte. *Norsk sykepleierforbund* og *Barneombudet* støtter at barnet må spørres om det vil høres av dommeren direkte. *Stine Sofies Stiftelse* støtter at det fortsatt skal være fleksibelt hvem som hører barnet. *Barnesakkyndig kommisjon* mener at domstolen alltid skal vurdere om det er behov for at barnet høres av egnet fagperson, der innhenting av barnets syn også kan omfatte innhenting av relevante opplysninger og/eller observasjoner. *Oslo tingrett* påpeker at det er behov for veiledning om hvordan barnets vilje eller uvilje i forhold til involvering kan klarlegges uten at det resulterer i et uforsvarlig press som i realiteten fratar barnet valgfriheten.

Advokatforeningen og *Unicef Norge* støtter at det skal stå i rettsavgjørelsen hvordan retten har oppfylt barnet sin rett til å bli hørt og hvordan retten har tatt hensyn til barnets meninger. *Bufdir* støtter at det presiseres at vektleggingen av barnets mening må vurderes ut fra alder og modenhet, og at det bør utarbeides faglige veiledere om dette. *Stine Sofies Stiftelse* savner en grundigere vurdering av forslaget om å ta ut aldersangivelsen på 12 år når det gjelder vekten av barnets synspunkt, mens *Unicef Norge* støtter dette forslaget. *Norsk sykepleierforbund* påpeker at det kan være en ekstra belastning for barnet om det de sier skal gjengis detaljert eller tas opptak av.

Det er en overvekt av høringsinstanser som støtter forslaget om ikke å ha en aldersangivelse i bestemmelsen om rettens plikt til å høre barn i foreldretvistsaker. Dette er blant annet *Aleneforeldreforeningen*, *Barneombudet*, *Bergen kommune*, *Bufdir*, *Bufetat region nord*, *Follo tingrett*, *FO*, *Forandringsfabrikken*, *Kirkens bymisjon*, *Norsk sykepleierforbund*, *Press – Redd Barna Ungdom*, *Redd Barna*, *Statsforvalteren i Vestland*, *Stavanger kommune*, *Stine Sofies Stiftelse*, *UiT – juridisk fakultet*, *Unicef Norge* og *Voksne for barn*. *Barneombudet* poengterer at tiden er moden for å ta ut aldersangivelsen i bestemmelsen.

Det er også en del høringsinstanser, men færre, som støtter forslaget om å videreføre en aldersangivelse, og at den settes til seks år. Dette er blant annet *Advokatforeningen, Agder tingrett, Helsedirektoratet, Larvik kommune*, *NKVTS, Nord-Troms og Senja tingrett, NTNU, Oslo tingrett, Tønsberg kommune*, *Ringerike, Asker og Bærum tingrett* og *Østre Innlandet tingrett*. *Nord-Troms og Senja tingrett* og *Oslo tingrett* sier at de antar at en seksårsgrense bedre vil sikre reell høring av flest barn og en utvikling mot at også yngre barns rettigheter blir utviklet og ivaretatt. *Ringerike, Asker og Bærum tingrett* og *Advokatforeningen* mener dette vil bidra til en mer ensartet praksis. *NKVTS* poengterer at forskning viser at innføringen i 2004 av syvårsgrensen for barns absolutte rett til å bli hørt førte til en markant økning i domstolenes høring av barn i de nedre aldersgruppene.

Det er også noen få som ikke konkluderer. *Drammen tingrett* mener forslaget om ingen aldersangivelse kan føre til at også større barn ikke blir hørt. De spør om hovedregelen kan være at barn skal høres og at det unntaksvis kan unnlates for barn under seks år som ikke er i stand til å danne seg en mening. *NIM* uttaler at de «antar at begge løsninger vil være godt innenfor de menneskerettslige krav som finnes på dette området».

Redd Barna uttaler at dersom departementet går inn for å ta inn en aldersangivelse i bestemmelsen, må det tydeliggjøres overfor dem som skal praktisere bestemmelsen at dette er en aldersangivelse, og ikke en aldersgrense, og at alle

barn har rett til å bli hørt og møtt på individuelt grunnlag. De påpeker også at det ikke må tas for gitt at noen barn ikke har forutsetninger for å danne seg synspunkter. Dette er viktig for å sikre at det ikke utvikler seg en praksis der grupper av barn mister retten til å bli hørt, for eksempel gjennom de facto aldersgrenser eller diskriminering av barn og unge med funksjonsnedsettelser.

Stine Sofies Stiftelse er en av få som uttaler seg om partsrettigheter for barn, og er enig i at det må på plass et grundigere kunnskapsgrunnlag om dette før en eventuell endring. *Barneombudet* er redd for at temaet havner mellom flere stoler. De mener dette spørsmålet må utredes grundig, men så lenge det ikke er gjort, støtter de at det ikke innføres partsrettigheter for barn i foreldretvistsaker. Det er en del høringsinstanser som uttaler seg om forslaget om barnets advokat eller representant. *Barneombudet, Bufetat region nord, Redd Barna* og *Stine Sofies Stiftelse* støtter omformuleringen av vilkåret om oppnevning. *Stiftelsen Alternativ til Vold, Stine Sofies Stiftelse* og *Barnas jurist* støtter utvalgets oppfordring om at dette bør brukes i større grad enn det gjør i dag. Sistnevnte uttaler at det vil bidra til at barns muligheter til å ivareta sine rettigheter blir mer reell enn situasjonen er i dag. *FO* mener på sin side at det bør vurderes om alle barn i foreldretvister skal ha rett til en advokat. *Nord-Troms og Senja tingrett* og *Oslo tingrett* er usikre på om dette bør benyttes oftere enn i dag. *Barneombudet* og flere tingretter tar også opp spørsmål om hva som skal være advokatens eller representantens rolle og rammer. Det etterlyses tydeligere definisjon av dette. *Indre Finnmark tingrett* viser til at den kulturelle identiteten til samiske barn og barn tilhørende nasjonal minoritet, vil være et moment som kan tilsi at det oppnevnes advokat.

11.9.4 Departementets vurdering

11.9.4.1 Plikt til å informere og gi barnet anledning til å uttale seg

Departementet følger opp utvalgets forslag om å tydeliggjøre rettens plikt til å informere og gi barn anledning til å uttale seg. Dette er i tråd med barnets rett til medvirkning jf. Grunnloven § 104 første ledd og barnekonvensjonen artikkel 12, se også lovforslaget § 1-2. Departementet foreslår å formulere det slik i lovforslaget § 12-6: «Retten skal sørgje for at barn som er i stand til å gjere seg opp eigne meiningar, skal få tilstrekkeleg og tilpassa informasjon og høve til å uttale seg fritt om kva dei meiner». At barn får uttale seg i forbindelse med en foreldretvist kan utvilsomt bidra til å belyse viktige sider av saken, og barnets rett til medvirkning er også viktig i seg selv. Barnets rett til å uttale seg er ikke betinget av at barnet er i stand til å ha innsikt i det konkrete, rettslige spørsmålet, for eksempel om det skal fastsettes samvær. Det avgjørende må være om barnet likevel kan være i stand til å uttale seg for eksempel om hvor mye det ønsker å være sammen med foreldrene. Ifølge Høyesterett, jf. avgjørelsen HR-2017-18-U, er det snakk om å innhente informasjon om barnets egne opplevelser av situasjonen. Departementet er enig med utvalget i at det å la barn få medvirke, først og fremst er en rettighet for barna. Lovens ordlyd tydeliggjør at det er dommeren som har ansvar for å ivareta barnets rett til medvirkning. Barnets rett gjelder uavhengig av hva foreldrene mener om hvorvidt barnet skal få uttale seg eller ikke. Departementet har valgt ordlyden «å uttale seg», fordi den bedre enn «å seie» ivaretar non-verbale uttrykk.

Departementet deler bekymringen som over tid er belyst om at barn kan bli trukket for mye inn i foreldrenes konflikt. Departementet vil fremheve at det er viktig at barnet informeres om at det ikke skal føle noe ansvar for verken konflikten eller utfallet av saken. Barn må også få tilpasset informasjon ut fra alder og modenhet om hva saken dreier seg om. Det bør skrives referat fra barnesamtalen, og barnet må få anledning til å medvirke til utformingen av dette. Foreldrene har innsyn i referatet, som en del av saksdokumentene for retten. Det er en viktig rettssikkerhetsgaranti at partene skal være kjent med den informasjonen retten bygger på i sine avgjørelser, og få mulighet til å imøtegå dette.

Departementet finner støtte i høringen for å gå videre med dagens regulering når det gjelder hvem som skal samtale med barnet, og hvordan barnet skal informeres om utfallet av saken. Departementet mener at det fortsatt bør være fleksibelt med hensyn til om det er dommeren som samtaler med barnet direkte, eller ved hjelp av en sakkyndig eller en annen egnet person, og om dommeren gjør det alene eller sammen med en av de nevnte.

11.9.4.2 Vekten av barnets mening

Departementet opprettholder utvalgets forslag om å videreføre bestemmelsen om at det skal legges vekt på barnets mening i samsvar med alder og modenhet, slik det i dag fremgår av barneloven § 31. Departementet går videre med utvalgets forslag om å ta ut bestemmelsen om at når barnet er

fylt 12 år, skal det legges stor vekt på hva barnet mener. Hvor mye vekt som skal legges på barnets mening, må vurderes konkret i hver enkelt sak. Barnets mening er en del av vurderingen av barnets beste, og barnekomiteen har i sin generelle kommentar nummer 14 uttalt at «Vurdering av barnets beste må innbefatte respekt for barnets rett til å uttrykke sine synspunkter fritt og behørig, og passende vekt må bli gitt til nevnte synspunkter i alle forhold som berører barnet.»

Det er få høringsinstanser som uttaler seg om disse spørsmålene, og uttalelsene trekker i begge retninger. Høyesterett har i HR-2020-1843-A uttalt at «Retten har et selvstendig ansvar for å vurdere hva som tjener barnet best – man kan ikke legge ansvaret for å velge mellom foreldrene på barnet selv.» Departementet mener at denne uttalelsen tilsier at det heller ikke bør være en aldersangivelse i loven for når det skal legges stor vekt på hva barnet mener. En aldersangivelse vil kunne bidra til at barn over en viss alder føler på et større ansvar for sakens utfall.

11.9.4.3 Barnets mening skal fremgå av avgjørelsen

Departementet finner støtte i høringen for å gå videre med utvalgets forslag om å tydeliggjøre i loven at det skal fremgå av avgjørelsen hvordan retten har gått frem for å sikre barnets rett til informasjon og tilrettelagt for at barnet kan uttale sin mening, hva barnets eventuelle mening er, og hvor hvordan retten har tatt hensyn til barnets mening. Dersom retten ikke tar hensyn til barnets mening, bør dette begrunnes. Dette fastholdes også i Nasjonal veileder for behandling av foreldretvister, der det står at det i dommen bør forklares hvordan retten har tolket og vurdert barnets uttalelser, og at «det er særlig viktig å få frem hvorfor retten eventuelt er kommet til et annet resultat enn barnets ønsker». Tilsvarende fremgår det av barnevernsloven § 14-20 tredje ledd at det skal fremgå av barneverns- og helsenemnda sitt vedtak hva som er barnets mening, og hvilken vekt barnets mening er tillagt.

11.9.4.4 Særlig om aldersangivelse

Departementet foreslår at det ikke skal inntas en aldersangivelse for når barn kan uttale seg i foreldretvistsaker, og følger dermed opp forslaget til den ene fraksjonen i utvalget. Departementet viser til at et flertall av høringsinstansene støtter forslaget om å ikke ha en aldersangivelse i lovteksten.

Barnekonvensjonen artikkel 12 oppstiller ingen aldersgrense for barns rett til å bli hørt. Barnekomiteen har frarådet at partene innfører aldersgrenser, enten det er i lovverk eller gjeldende praksis, ettersom det vil begrense barnets rett til å bli hørt. Komiteen har også uttrykt:

> «All lovgivning om separasjon og skilsmisse skal derfor ha en bestemmelse som sikrer barnet retten til å bli hørt av beslutningstakere og i meglingsprosesser. Noen rettssystemer foretrekker, enten som en retningslinje eller i lovs form, å ha en fast alder som utgangspunkt for når et barn skal anses å være i stand til å gi uttrykk for egne synspunkter. Konvensjonen forutsetter imidlertid at dette spørsmålet skal vurderes i hvert enkelt tilfelle, ettersom den refererer til alder og modenhet. Den krever derfor en individuell vurdering av barnets kapasitet.»

En aldersgrense supplert med en skjønnsmessig adgang for yngre barn til å uttale seg er antatt ikke å være i strid med konvensjonen. Det forutsettes da at det settes i verk tiltak for å sikre at også barn under den fastsatte aldersgrensen får rett til å uttale seg i samsvar med sin modenhet. I de avsluttende merknadene til Norges kombinerte femte og sjette rapport (2018) anbefalte komiteen at Norge må styrke innsatsen for å oppfylle barns rett til å bli hørt i praksis, særlig med sikte på barn som har større risiko enn andre for å bli utelatt i denne sammenheng, slik som yngre barn.

Departementet ser at det ikke er helt enkelt å forutsi hvilket av utvalgets alternativ som i størst grad vil bidra til å oppfylle barns rett til å uttale seg i praksis. Både utvalget og høringsinstansene er delt i synet på dette. I spørsmålet om hvorvidt det skal være en aldersangivelse eller ikke, finner departementet å legge stor vekt på at det i ny barnevernslov § 1-4 om barnets rett til medvirkning ikke er noen slik aldersangivelse, og mener det samme bør være tilfelle i barneloven. Det har vært en utvikling her, siden barnelovutvalget leverte sin utredning i 2020. I forarbeidene til den nye barnevernsloven, Prop. 133 L (2020–2021), uttaler departementet at det er «uheldig med en særskilt bestemmelse som oppstiller syv år som en føring for når barn har rett til å uttale seg ved administrative og rettslige avgjørelser i barnevernssaker». Departementet legger også vekt på sammenhengen i reglene i barneloven, og viser i den forbindelse til at det ikke fra utvalget er foreslått noen aldersangivelse i bestemmelsen om

barns rett til medvirkning i saker som er til mekling. *Unicef Norge* påpeker i sitt høringssvar på at det bør være samme utgangspunkt i begge prosessene. Departementet er enig i dette, og kan ikke se noen rimelig grunn til at det skal være annerledes i en sak for domstolen enn i saker som er til mekling.

11.9.4.5 Barnets representant

Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om endring i formuleringen av vilkår for å oppnevne en representant for barnet. Departementet er enig med utvalget i at det at barnet kan ha en egen representant, kan avhjelpe barnets ofte pressede rolle i foreldretvister. Behovet for en representant må imidlertid være knyttet til barnets behov i forbindelse med behandlingen av saken i retten. Representanten kan være en advokat eller en annen person. Departementet er ikke enig i utvalgets presisering av at denne ordningen kan dekke barnets behov for å ha en «voksen person å snakke med». Departementet mener det ikke foreligger nok kunnskap om hvordan ordningen med barnets representant fungerer til å kunne tilrå at utvidelse av ordningen er et effektivt og treffsikkert tiltak. Departementet viser til høringssvar som påpeker at det er uklart hva som er og skal være representantens rolle og rammer, og det uttrykkes usikkerhet om ordningen bør benyttes mer. Det foreligger ikke beregninger av hva en endring vil innebære av økte administrative og økonomiske konsekvenser, herunder arbeidskraftbehov. Departementet har derfor kommet til at ordningen ikke bør utvides.

Departementet er enig i utvalgets vurderinger av at barn ikke bør ha partsrettigheter i en foreldretvistsak for domstolen, og viderefører gjeldende rett. Departementet viderefører også gjeldende § 61 andre ledd fjerde punktum om at det kan gis forskrift med regler om godtgjøring til andre som gjør tjeneste etter loven, og som det ikke er fastsatt egne regler om godtgjøring for, se lovforslaget § 11-4. Det er gitt slike regler i forskrift 10. mars 2004 nr. 516 om godtgjering til andre som gjer teneste etter barnelova § 61 første ledd.

11.10 Endring av avtaler og avgjørelser i foreldretvister mv.

11.10.1 Gjeldende rett

Foreldre som er enige, kan endre en avtale eller avgjørelse om foreldreansvaret, om flytting ut av landet, om hvem barnet skal bo fast hos, og om samvær. Dersom foreldrene ikke blir enige, kan de reise sak for retten. Det følger av tvisteloven § 19-15 første ledd at en rettskraftig avgjørelse er bindende for partene. Av samme bestemmelse tredje ledd følger det at retten skal avvise en ny sak mellom samme parter om et krav som er rettskraftig avgjort, om ikke saksøkeren på grunn av tvist om avgjørelsens bindende virkning eller andre særlige forhold likevel har søksmålsinteresse etter tvisteloven § 1-3. Foreldretvistenes karakter tilsier at avgjørelsene har begrenset rettskraftvirkning. Foreldrene har en viss adgang til å reise ny sak om samme tvist.

Det følger av barneloven § 63 at dom, rettsforlik eller avtale med tvangskraft bare kan endres av retten når særlige grunner taler for det. Dette gjelder blant annet når det har skjedd endringer i de faktiske forholdene som tilsier at avgjørelsen vil få et nytt innhold. Høyesterett har tolket kravet om «særlege grunnar» som at det ikke kreves sterke grunner, men konkrete og påviselige grunner, jf. Rt. 1997 s. 442. Ved vurderingen av om avgjørelsen bør endres, skal det avgjørende være hva som er best for barnet, jf. Rt. 1997 s. 449. Kravet om særlige grunner for endring skaper en viss ro om avgjørelsene. Det er imidlertid ikke begrensninger i adgangen til å reise endringssak, og en sak må tas under behandling selv om det er kort tid siden saken ble prøvd for retten, eller selv som det er åpenbart at søksmålet ikke vil føre frem. Domstolen kan ikke avvise en sak med den begrunnelse at det er åpenbart at de påberopte grunner ikke kan føre frem. Det følger derimot av § 63 tredje ledd at i de tilfeller der det er åpenbart at det ikke foreligger særlige grunner, kan retten avgjøre saken uten hovedforhandling, såkalt «summarisk behandling». Ifølge Domstoladministrasjonens Nasjonale veileder for behandling av foreldretvister, kan det være aktuelt å idømme sakskostnader dersom en part gjentatte ganger reiser søksmål som ikke fører frem.

Lovens § 63 andre ledd fjerde punktum presiserer at dersom en av foreldrene har flyttet med barnet uten at foreldrene var enige, kan den andre reise ny sak for retten. Bestemmelsen ble vedtatt som en del av lov 31. mars 2013 nr. 13 om endringer i barnelova (likestilt foreldreskap). Bestemmelsen skulle signalisere og tydeliggjøre at når foreldrene ikke er enige om flyttingen, er det mulig å reise ny sak om foreldreansvar, fast bosted og samvær selv om det foreligger en tidligere avgjørelse, se Prop. 161 L (2015–2016), punkt 6.9.4. Utgangspunktet er at barn også skal høres når retten behandler krav om endring av avgjørelser.

11.10.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 å videreføre adgangen til å endre avtaler og avgjørelser. For å ivareta hensynet til barnets beste i de konkrete sakene er det nødvendig at både avtaler og avgjørelser kan endres der forholdende tilsier det. Barnets situasjon er ikke et statisk rettsforhold som kan avklares en gang for alle, men noe som kan endre seg flere ganger gjennom oppveksten. En sak for domstolen er vanligvis krevende for alle de involverte parter. Se utvalgets omtale av dette i utredningen punkt 15.8.3. Utvalget vurderte å begrense muligheten for nye søksmål for en viss periode etter avsagt dom, etter inspirasjon fra barnevernslovens regler om dette, men valgte å ikke gjøre det. Utvalget foreslår å endre kriteriet for når det kan fremmes endringssak. Etter utvalgets vurdering bør kriteriet for endring av en avgjørelse, avtale med tvangskraft eller et rettsforlik, være om det foreligger nye forhold som påvirker vurderingen av hva som er barnets beste. Dette er etter utvalgets syn et tydeligere kriterium som i større grad tar utgangspunkt i barnets situasjon enn det gjeldende lovs «særlige grunner» gjør. Etter utvalgets vurdering er det ønskelig at flere endringssaker avgjøres uten hovedforhandling. Utvalget understreker at barnets rett til å bli hørt også gjelder i endringssaker, men kan unnlates av hensyn til barnets beste og for å forhindre at barnet blir hørt flere ganger enn nødvendig.

11.10.3 Høringsinstansenes syn

Advokatforeningen, *Barneombudet*, *Borgarting lagmannsrett*, *Nord-Troms og Senja tingrett* og *Stine Sofies Stiftelse* uttaler at de støtter forslaget. *Stine Sofies Stiftelse* mener det er uklart om forslaget vil heve eller senke terskelen for endringssak. *Advokatforeningen* mener listen for endringssak legges for lavt. Det samme mener *Nord-Troms og Senja tingrett*, og de foreslår å legge til «på en avgjørende måte» eller lignende.

11.10.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre adgangen til å endre avtaler og avgjørelser, med noen endringer. Foreldres adgang til selv å endre avtaler og avgjørelser om foreldreansvar, bosted, daglig myndighet, samvær eller flytting med barnet ut av landet ved enighet om dette, videreføres. Departementet finner, som utvalget, at det fortsatt er behov for at foreldre skal kunne bringe sak inn for retten på nytt for å endre en dom, et rettsforlik eller en avtale med tvangskraft, der forholdene tilsier det. Barnet saken gjelder er i utvikling og kan få endrede behov. Se omtale av dette i punkt 6.5.4. Også foreldres forutsetninger for å ivareta barnet kan endre seg, og tilsi ny behandling av det samme saksforhold.

Barnelovutvalget har foreslått å endre vilkåret om «særlige grunner» til et vilkår om endring «berre når tilhøva har endra seg på ein måte som verkar inn på kva som er det beste for barnet». *Borgarting lagmannsrett* peker i sitt høringssvar på at det er uklart om endringen i ordlyd, der særlige grunner erstattes med en ny formulering om barnets beste, i realiteten innebærer at terskelen for endringssaker er senket, ettersom domstolene også etter gjeldende lovverk må forholde seg til Grunnloven § 104, barnekonvensjonen artikkel 3 og barneloven § 48. Barnelovutvalget uttaler i sin vurdering at de «ønsker å begrense gjentatte søksmål der det ikke reelt sett er endrede forhold», og de foreslår derfor «et tydeligere kriterium som i større grad tar utgangspunkt i barnets situasjon». I merknaden til lovforslaget uttaler de at de foreslår en endring i «vurderingstemaet». Departementet forstår utvalget slik at de ikke har ment å senke terskelen, det vil si at de ikke har ment å gjøre det lettere å nå frem med krav om endring av en tidligere avtale eller avgjørelse.

Departementet mener, som utvalget, at nye søksmål bør begrenses der det ikke reelt sett er endrede forhold. På bakgrunn av merknaden fra Borgarting lagmannsrett, foreslår departementet å beholde vilkåret om «særlege grunnar», og vise til at dette for eksempel kan gjelde der det foreligger forhold som påvirker vurderingen av hva som er barnets beste. Dette er et materielt vilkår som må være oppfylt for at retten skal kunne gjøre endringer i en tidligere dom, et rettsforlik eller en avtale med tvangskraft, ved ny avgjørelse. Også midlertidige avgjørelser kan endres på samme vilkår, av den domstolen som har hovedsaken.

Det kan være en stor belastning for foreldre og barn at sak om samvær og/eller bosted over tid verserer i rettssystemet uten at det skapes ro rundt barnets omsorgssituasjon. Et materielt krav om hva som skal til for å endre en avgjørelse hindrer ikke en forelder i å reise saken for retten. Nye søksmål, der forholdene ikke er vesentlig endret og det er usannsynlig å nå frem, kan i ytterste konsekvens bære preg av å være sjikanøse overfor den saksøkte part. Det medfører også at barnet må gjennom ytterligere rettsprosesser, med den belastningen og uforutsigbarheten det medfører. Reglene om at saker kan avgjøres uten hovedforhandling kan i noen grad bøte på dette.

Det følger av gjeldende lov § 63 tredje ledd at dersom det er åpenbart at det ikke foreligger særlige grunner for endringssak, kan retten avgjøre saken uten hovedforhandling. Dette er en prosessuell særregel, som foreslås videreført. I de tilfellene der retten anser det som åpenbart at det ikke foreligger nye forhold som innvirker på hva som er best for barnet, kan saken avgjøres uten hovedforhandling. Dette kan for eksempel være aktuelt der sak reises svært kort tid etter en tidligere avgjørelse, uten at det foreligger nye opplysninger eller endrede forhold, eller der sak reises i direkte sjikanehensikt. Kravet om at det skal være åpenbart tilsier at dette er en unntaksbestemmelse. I Ot.prp. nr. 56 (1996–97) forutsettes at en avgjørelse uten hovedforhandling bare må kunne resultere i opprettholdelse av den bestående situasjonen. Det ble vist til at en hjemmel for summarisk behandling er mer hensiktsmessig enn en hjemmel for avvisning, fordi det er ønskelig at sakene underkastes realitetsbehandling på bakgrunn av de dokumenter som foreligger. Departementet legger til grunn at retten nøye vurderer bruk av muligheten til å avgjøre sak uten hovedforhandling der omstendighetene tilsier det.

Barnelovutvalget har foreslått å ta ut gjeldende lov § 63 andre ledd fjerde punktum om at dersom en av foreldrene flytter med barnet uten at foreldrene er enige, kan den andre forelderen reise sak. De har også foreslått å ta ut gjeldende lov § 43 femte ledd, som sier at dersom den som har foreldreansvaret eller som barnet bor hos hindrer at samværsretten kan gjennomføres, kan den som har samværsretten kreve ny avgjørelse om hvem som skal ha foreldreansvaret eller hvem barnet skal bo fast sammen med, jf. § 63. Departementet er enig med utvalget i at det ikke er nødvendig å ha med disse spesifiseringene i lovbestemmelsen om endring av avgjørelser. Både hindring av samvær og flytting med barnet uten enighet, kan være omstendigheter som innvirker på hva som er best for barnet. Adgangen til å reise en sak står alltid åpen, og retten må vurdere konkret om omstendigheter som samværshindring eller flytting med barnet uten enighet skal medføre endringer i en tidligere dom, et rettsforlik eller en avtale med tvangskraft. Formuleringen av at det kan reises sak på grunnlag av uenighet om flytting, kan gi inntrykk av at det kan reises sak om flyttingen som sådan, noe det etter departementets forslag ikke er adgang til. At disse to typetilfellene nevnes eksplisitt, kan dessuten skape uklarhet rundt hvilke spørsmål det kan reises endringssak om. Det kan reises sak om foreldreansvar, bosted, daglig myndighet, samvær og flytting med barnet ut av landet, se merknaden til § 12-1.

11.11 Oversikt over sakkyndige

11.11.1 Gjeldende rett

Det er i dag et sentralt register over sakkyndige i barne- og familiesaker i regi av Barne- og familiedepartementet. Formålet med registeret er å gjøre det enkelt for domstolene, barnevernsforvaltningen og den private part å finne en ekstern fagperson som har et minimum av kunnskaper og ferdigheter til å kunne utføre oppdrag som sakkyndig på en tilfredsstillende måte. Norsk psykologforening administrerer registeret på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet. Registeret er offentlig tilgjengelig på Norsk psykologforenings hjemmeside. Registeret inneholder informasjon om de sakkyndige som navn og kontaktinformasjon, profesjon og utdanningsår, årstall for spesialisering, språkferdigheter, og om den sakkyndige tar på seg saker etter barneloven, barnevernsloven eller begge. Barnevernsutvalgets undersøkelser viste at det i 2021 var om lag 240 sakkyndige oppført i dette registeret.

11.11.2 Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsnotatet av 18. juni 2024 å forankre i barneloven at departementet kan føre oversikt over sakkyndige for å legge til rette for at domstolene og private parter kan be om sakkyndig bistand i saker etter barneloven, og behandle nødvendige personopplysninger i denne forbindelse. Oversikten skal også kunne bidra til at tilgangen til sakkyndige blir bedre, noe som er påpekt som en utfordring i flere rapporter og utredninger. Det ble vist til at en forankring i lov av denne oppgaven vil kunne bidra til å styrke det formelle rammeverket rundt bruk av sakkyndige, samt styrke legitimiteten og formalitetene rundt oversikten. Behovet for lovregulering ble også begrunnet med at det bør kunne stilles krav til sakkyndige for å kunne stå på oversikten. Personvernhensyn tilsier også at oversikten over sakkyndige forankres i loven. Departementet understreket i høringsnotatet at selv om oversikten ikke lenger vil være basert på samtykke som *behandlingsgrunnlag*, vil det fortsatt være frivillig om man ønsker å stå oppført i oversikten. Departementet foreslo at ansvaret for å føre oversikt over sakkyndige bør legges til departementet. Departementet kan delegere oppgaven til et underordnet organ. Departementet foreslo videre at departementet

kan gi forskrift om innholdet i og forvaltningen av oversikten. Det ble vist til at regler i forskrift blant annet kan gjelde nærmere krav til sakkyndige for å stå oppført i oversikten, og videre hvilken informasjon om den sakkyndige som bør fremgå. Det vil også kunne være behov for å gi regler i forskrift om hvordan oversikten skal forvaltes, blant annet hvordan sakkyndiges opplysninger skal dokumenteres og kvalitetssikres.

11.11.3 Høringsinstansenes syn

De få som uttaler seg om forslaget, er positive til en oversikt. Det gjelder *Aldri Alene*, *Barnesakkyndig kommisjon*, *Borgarting lagmannsrett*, *Dommerforeningens fagutvalg for privatrett*, *FO*, *Likestillings- og diskrimineringsombudet* og *Oslo tingrett*. *Barnesakkyndig kommisjon* uttaler at det er viktig at listen er oppdatert, og de tar opp spørsmål som gjelder hvilken kompetanse oversikten skal inneholde og hvilke dokumentasjonskrav som skal stilles. *Oslo tingrett* uttaler også at det er viktig at listen er oppdatert, og etterlyser en vurdering av hva som skal til for å fjerne en uegnet sakkyndig fra listen. De påpeker også at det ville vært en forenkling om oversikten også kunne ha opplysninger om hvorvidt den sakkyndige har levert barneomsorgsattest.

11.11.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp forslaget i høringsnotatet om å forankre i barneloven at departementet kan føre oversikt over sakkyndige, og finner støtte i høringen for dette. Når det gjelder formål med og ønskede effekter av forslaget, vises til omtalen over om høringsnotatet. Reguleringen vil utgjøre supplerende nasjonalt rettsgrunnlag som nevnt i personvernforordningen artikkel 6 nr. 3.

Tvisteloven § 25-3 andre ledd andre punktum sier at er det opprettet et utvalg av sakkyndige, skal det oppnevnes fra utvalget når det ikke er ønskelig å oppnevne andre. Departementet mener at oversikten over sakkyndige i barne- og familiesaker ikke er å regne som et «utvalg» i den forstand. Slik også *Borgarting lagmannsrett* er inne på i sitt høringssvar, vil ikke oversikten være uttømmende. Det er med andre ord ikke krav om å bruke sakkyndige fra oversikten. Departementet er kjent med at flere tingretter også har sine egne lister over aktuelle sakkyndige. Departementet vil ikke innføre et krav om at det skal benyttes sakkyndige fra oversikten. Hensynet til å finne sakkyndig med rett kompetanse og kapasitet til å påta seg oppdraget er viktig, og et krav om å bruke oversikten vil kunne virke begrensende.

Hensynet til personvernet til den sakkyndige gjør at det er et spørsmål hvilken informasjon som skal være tilgjengelig om den sakkyndige i oversikten, og hvordan og hvem som skal gis tilgang til informasjonen. Departementet foreslår en forskriftshjemmel for å kunne gi regler om innholdet i og forvaltningen av oversikten. Departementet vil i arbeidet med en forskrift se nærmere på blant annet spørsmål om hvilke opplysninger som skal inngå i oversikten, hvilke krav til dokumentasjon som skal stilles og hvordan man kan sikre at oversikten er oppdatert. Et forslag til forskrift vil på vanlig måte bli sendt på høring.

12 Behandling i domstolene av saker om foreldreansvar etter dødsfall

12.1 Innledning

Dette kapittelet omhandler bestemmelser om saksbehandlingen for retten i saker om foreldreansvar etter dødsfall. Se lovforslaget kapittel 13, §§ 13-1 til 13-4.

Omtalen i kapittelet baserer seg på barnelovutvalgets NOU 2020: 14, som viderefører gjeldende rett. Reglene om foreldreansvar etter dødsfall ble revidert ved lov av 20. april 2018 nr. 6, som trådte i kraft 1. januar 2019, se Prop. 167 L (2016–2017).

12.2 Gjeldende rett

Barnelovens kapittel om foreldreansvar inneholder en bestemmelse i § 38 som regulerer når gjenlevende ved dødsfall tildeles foreldreansvar direkte i kraft av loven. I tillegg er det flere regler som gjelder behandling i domstolene av saker om foreldreansvar etter dødsfall. Disse er samlet i kapittel 7 avsnitt IV.

Barneloven § 64 er hovedbestemmelsen om saker for retten om foreldreansvar etter dødsfall. Bestemmelsen inneholder saksbehandlingsregler og fastsetter at saker om foreldreansvar ved dødsfall skal avgjøres ved dom. Bestemmelsen fastsetter også innholdet i rettens vurdering av disse sakene.

Etter § 64 første ledd kan andre reise sak om foreldreansvaret dersom den gjenlevende som får foreldreansvaret, ikke bodde sammen med barnet på tidspunktet for avgjørelsen. Fristen for å reise slik sak er seks måneder etter dødsfallet. Retten kan også treffe midlertidig avgjørelse etter barneloven § 60 i disse sakene.

Av barneloven § 64 andre ledd følger at andre kan reise sak om foreldreansvaret dersom den gjenlevende er siktet, tiltalt eller dømt for forsettlig å ha voldt den andres død. Dette gjelder også i tilfeller der «andre» ikke har adgang til å reise sak etter første ledd. Fristen er her seks måneder etter at siktelsen eller tiltalen er frafalt eller dom i straffesaken er rettskraftig. Etter bestemmelsen kan også den gjenlevende reise slik sak.

I saker for retten om foreldreansvar etter dødsfall skal retten legge vekt på om den gjenlevende ønsker foreldreansvaret. Retten bør etter barneloven § 64 tredje ledd også legge vekt på avdødes ønsker, særlig der disse er skriftliggjort. Videre fremgår det at i tilfeller der den gjenlevende er siktet, tiltalt eller dømt for å ha forvoldt den andres død, vil denne bare kunne få eller beholde foreldreansvaret der dette klart er til det beste for barnet. I bestemmelsens fjerde ledd reguleres at retten skal avgjøre spørsmålet ved dom. Det bestemmes videre at retten bør innhente uttalelser fra barnevernstjenesten der det trengs, samt å gi nære slektninger mulighet til å uttale seg på nærmere vilkår. Etter femte ledd kan retten la en person få foreldreansvaret alene eller la gifte eller samboende få det sammen. I bestemmelsens andre punktum presiseres at retten kan la en forelder få eller fremdeles ha foreldreansvaret selv om andre får foreldreansvar. Retten kan etter en nærmere vurdering sette som vilkår for avgjørelsen at barnet for en viss periode ikke skal måtte flytte fra sitt bosted. Når flere får foreldreansvaret, skal retten etter sjette ledd også avgjøre hvem barnet skal bo fast sammen med, og kan avgjøre om barnet skal ha samvær med den gjenlevende. Etter bestemmelsens siste ledd skal retten gi melding til barnevernstjenesten og statsforvalteren dersom ingen har meldt seg for retten etter § 64 a, eller dersom dommen fører til at ingen har foreldreansvar for barnet. Reglene i § 64 gjelder så langt de passer.

Barneloven § 64 a inneholder bestemmelser om når retten av eget tiltak skal behandle en sak om foreldreansvar der et dødsfall har ført til at ingen har foreldreansvar. Den som ønsker foreldreansvaret, kan henvende seg til retten der barnet bor om dette. Det er ikke knyttet formkrav til en slik henvendelse.

Barneloven § 64 b inneholder bestemmelser om at retten av eget tiltak skal ta midlertidig avgjørelse om foreldreansvaret ved melding om at en forelder er siktet eller tiltalt for forsettlig å ha

forvoldt den andre forelderens død og den gjenlevende har eller krever å få foreldreansvaret. Det følger av bestemmelsen at retten uten ugrunnet opphold skal ta slik foreløpig avgjørelse som skal treffes ved kjennelse. I bestemmelsens tredje ledd står det at så lenge en midlertidig avgjørelse om å frata foreldreansvaret gjelder, skal den gjenlevende ikke ha samvær eller bo fast sammen med barnet. Reglene i § 64 gjelder så langt de passer.

Etter barneloven § 64 c skal retten i tilfeller der ingen har reist sak om foreldreansvaret og det er tatt midlertidig avgjørelse etter § 64 b, igangsette sak og ta avgjørelse om foreldreansvaret. Det er i bestemmelsen klargjort at dette ikke gjelder der det etter barneloven § 64 b er tatt avgjørelse om at ingen skal ha foreldreansvaret, og det er gitt melding til den kommunale barnevernstjenesten og statsforvalteren. Reglene i §§ 64 og 64 b tredje ledd gjelder så langt de passer.

Bestemmelsen om endring av avgjørelser om foreldreansvar er plassert i § 64 d. Den gjenlevende forelderen kan etter bestemmelsen reise sak med krav om endring av avgjørelser etter §§ 64, 64 a og 64 c. En avgjørelse skal etter bestemmelsen bare endres dersom særlige grunner taler for det. Den gjenlevende og andre kan på samme vilkår reise sak om endring av en foreløpig avgjørelse etter § 64 b. Dersom det er åpenbart at det ikke foreligger særlige grunner, kan retten avgjøre saken uten hovedforhandling.

Rettspraksis fra de seneste årene har bidratt til noen avklaringer på dette området. Av en dom fra Borgarting lagmannsrett, LB-2021-142708, følger det at den som blir idømt foreldreansvar etter reglene i § 64 flg. må ønske å få foreldreansvaret, og skal ikke bli tildelt dette mot sin vilje. Videre følger det forutsetningsvis at når foreldreansvar tildeles en person alene, medfører det at barnet skal ha bosted hos vedkommende. Barnelovens regler om foreldreansvar etter dødsfall åpner med andre ord ikke for at retten kan bestemme at barnet skal bo fast hos en person som ikke har del i foreldreansvaret, jf. kjennelse fra Agder lagmannsrett, LA-2024-5845.

12.3 Nordisk rett

I *Sverige* fastsetter föräldrabalken (1949:381) at når en forelder dør og foreldrene ved dødsfallet hadde felles foreldreansvar, har den gjenlevende forelder foreldreansvaret alene. Om begge foreldre dør, skal domstolen tildele foreldreansvaret til en eller to «särskilt förordnade vårdnadshavare». Om avdøde forelder hadde foreldreansvar alene, skal domstolen etter anmodning fra den gjenlevende eller etter underretning fra socialnämnden ta avgjørelse om at foreldreansvaret tildeles til den gjenlevende eller til andre. Se nærmere i 6 kap. § 9. Det finnes i svensk rett ikke særregler for situasjoner hvor den ene forelderen har forvoldt den andre forelderens død.

I *Danmark* har forældreansvarsloven (LBK nr 1820 af 23/12/2015) særlige bestemmelser om foreldreansvar etter dødsfall i §§ 15 og 15 a. Dør en forelder, og hadde foreldrene ved dødsfallet felles foreldreansvar, har den gjenlevende forelder som utgangspunkt foreldreansvaret alene. Andre kan anmode om foreldreansvaret hvis barnet ved dødsfallet ikke hadde bopel hos gjenlevende forelder. Dør en forelder som har foreldreansvar alene, kan en gjenlevende og andre anmode om foreldreansvaret, og avgjørelsen tas ut fra hva som er best for barnet. Anmoder gjenlevende forelder om foreldreansvaret, imøtekommes anmodningen med mindre hensynet til hva som er best for barnet, taler imot det. Er det felles foreldreansvar, og dør begge foreldrene, kan andre anmode om foreldreansvaret. Statsforvaltningen tar avgjørelse om hvem som skal ha foreldreansvaret. I tilfeller der den ene forelderen har forvoldt den andres død, og de hadde felles foreldreansvar eller den gjenlevende forelderen hadde foreldreansvaret alene, skal statsforvaltningen ta avgjørelse om hvorvidt den gjenlevende fortsatt skal ha foreldreansvaret, eller om en annen skal få foreldreansvar. Hvis det i slike tilfeller var den avdøde forelderen som hadde foreldreansvaret alene, kan den gjenlevende forelderen og andre anmode om foreldreansvaret.

12.4 Utvalgets forslag

Utvalget viser til at reglene om foreldreansvar etter dødsfall nokså nylig er gjennomgått og endret. Utvalget mener at reglene materielt sett er gode. Reglene gir særlig beskyttelse til barn som opplever at en av foreldrene dør. Rettens plikt til å ta avgjørelse av eget tiltak der et barn er i en situasjon der ingen har foreldreansvar, er et brudd med utgangspunktet i alminnelige foreldretvister, som krever at saker aktiveres av en part. Utvalget peker på at rettens initiativplikt er helt nødvendig i disse sakene.

Utvalget mener at dagens regler i §§ 64 – 64 d fremstår noe utilgjengelige og uklare, og mener at det er et lovteknisk forbedringspotensial. Reglene som foreslås er derfor omstrukturert og omformulert. Utvalget har vurdert om reglene skal plas-

seres i et eget kapittel eller sammen med de andre saksbehandlingsreglene, og har valgt å innta bestemmelsene i et eget kapittel.

Det utvalget foreslår er å ta ut noen bestemmelser som følger av de generelle saksbehandlingsreglene om hensynet til barnets beste og behov for opplysning av saken. De forslår også å presisere at den gjenlevende forelderen alltid kan reise sak om foreldreansvar, og at retten skal gi melding til barnevernstjenesten dersom en midlertidig avgjørelse fører til at ingen har foreldreansvaret. Utvalget mener dette følger av gjeldende rett, men at det bør presiseres i lovteksten.

12.5 Høringsinstansens syn

Det er ingen som har uttalt seg eksplisitt om hvorvidt de støtter utvalgets forslag til regler om foreldreansvar etter dødsfall. Et par har kommet med kommentarer til reglene. *Statsforvalteren i Innlandet* uttaler at de har erfaring med at barnevernstjenestens ansvar der de med foreldreansvar er døde, oppleves som vanskelig tilgjengelig. De mener det bør tydeliggjøres hva dette innebærer. *Bufdir* uttaler at de ser flere eksempler på at de som krever foreldreansvaret for et barn etter dødsfall, bor i utlandet. De påpeker viktigheten av og adgangen til informasjonsinnhenting i slike tilfeller.

12.6 Departementets vurdering

Departementet følger i all hovedsak opp utvalgets forslag om foreldreansvar etter dødsfall, som innebærer en videreføring av gjeldende rett. Lovforslaget innebærer videre noen forenklinger av struktur og språk, for å gjøre innholdet mer tilgjengelig.

Foreldreansvar etter dødsfall gjelder få tilfeller, men dette kan gjelde situasjoner som er krevende for barnet og de nærmeste. I Domstoladministrasjonens Nasjonale veileder for behandling av foreldretvister påpekes det at bestemmelsene ikke fanger opp at den som vil overta foreldreansvaret ikke alltid er innforstått med konsekvensene. For fosterforeldre som får foreldreansvar for barnet, vil det medføre at den offentlige omsorgsovertakelsen med tilhørende økonomisk og faglig ansvar vil bortfalle. Rettsvirkningene vil i all hovedsak være som etter en gjennomført adopsjon, med unntak for forhold som knyttes til slektskap, som arverettslige og odels-/konsesjonsrettslige regler. Dette innebærer blant annet at de øvrige reglene i barneloven gjelder, slik som regler om omsorgsplikten og beslutningsmyndigheten som følger av det å ha foreldreansvar. Veilederen påpeker at retten bør avklare om de som søker foreldreansvar er tilstrekkelig informert og innforstått om slike forhold. Departementet er enig i at det er viktig at retten får avklart dette, og mener det faller inn under rettens veiledningsplikt, jf. tvisteloven § 11-5.

Det er bare den gjenlevende forelderen som kan reise sak om endring av foreldreansvar som er tildelt med hjemmel i lovforslaget kapittel 13. Dette er en videreføring av gjeldende rett. Foreldreansvar kan ikke overføres etter avtale mellom personer som ikke er foreldre. Vergemålsloven § 16 gir imidlertid statsforvalteren mulighet til å oppnevne ny eller midlertidig verge hvis den mindreårige er uten fungerende verge. Hvis hensynet til den mindreåriges beste tilsier det, er det i vergemålsloven § 19 hjemmel for at retten etter begjæring fra statsforvalteren eller fra den andre vergen kan frata en som har foreldreansvar, vergemålet. Statsforvalteren kan også etter anmodning fra en som har foreldreansvaret, frita vedkommende helt eller delvis fra vergemålet, jf. vergemålsloven § 19 tredje ledd.

Gjeldende § 64 femte ledd sier at retten kan la en person få foreldreansvaret alene eller la gifte eller samboende få det sammen, og at retten kan la en forelder få eller fremdeles ha foreldreansvaret selv om andre får foreldreansvar. Lest i sammenheng, innebærer dette at tre personer kan ha foreldreansvar for et barn etter den ene av foreldrene er død. At dette skal forstås slik, følger klart av forarbeidene, Ot.prp. nr. 56 (1996–97) der det står:

> «Den gjenlevende av foreldrene bør også kunne fortsette å ha foreldreansvaret, selv om domstolen avgjør at barnet skal bo fast sammen med f eks onkel og tante, og disse skal få foreldreansvar. I disse spesielle tilfellene bør tre personer kunne ha foreldreansvaret sammen.»

Departementet viderefører dette i lovforslaget § 13-2 første ledd første og andre punktum, og viser til at dette gjelder svært få tilfeller.

Departementet viser til at utvalget har utelatt bestemmelsen om at retten skal avgjøre spørsmålet om foreldreansvar ved dom, uten at det er nærmere omtalt. Før 2018 var det slik at avgjørelse skulle treffes ved kjennelse, som kunne ankes. Ved en lovendring i 2018 ble det innført at avgjørelser skulle treffes ved dom, og det ble vist til for-

arbeidene til tvisteloven der det er uttalt at det er ønskelig at avsluttende realitetsavgjørelser i alle instanser treffes ved dom. Det følger av tvisteloven § 19-1 første ledd bokstav a at avgjørelse av krav som er tvistegjenstand i søksmål, treffes ved dom. Et krav om å få foreldreansvar ved dødsfall, vil dermed måtte avgjøres ved dom. Slik departementet ser det, er det ikke lenger behov for å presisere dette i barneloven.

Gjeldende barnelov § 64 tredje ledd om gjenlevendes og avdødes ønsker videreføres ikke i lovforslaget. Departementet mener gjenlevende sine ønsker om foreldreansvaret, samt avdødes ønsker, inngår i en konkret vurdering av hva som er til barnets beste, og mener det ikke er nødvendig at lovteksten fremhever disse momentene særskilt. Som fremhevet i Rt. 2011 s. 1439, vil også momenter som ikke er fremhevet i loven være relevante ved avgjørelsen av den enkelte sak, og andre hensyn må vike dersom de etter en konkret helhetsvurdering er i strid med det som er best for barnet. Også barnets mening skal innhentes og vektlegges, jf. lovforslaget § 1-2 og § 12-6.

I gjeldende barnelov § 64 tredje ledd tredje punktum heter det at «Er den attlevande sikta, tiltala eller dømd for forsettleg å ha valda den andre forelderen sin død, kan den attlevande berre få eller framleis ha foreldreansvaret dersom dette klart er til det beste for barnet». Departementet mener at det ikke er nødvendig med en lovfesting av at foreldreansvar i slike tilfeller bare er aktuelt der det klart er til det beste for barnet, ettersom prinsippet om barnets beste er det grunnleggende hensynet i alle saker etter barneloven, jf. lovforslaget § 1-1.

Bestemmelsen i gjeldende § 64 om at retten bør gi barnets nærmeste slektninger eller de barnet bor sammen med anledning til å uttale seg med mindre det er «uturvande», videreføres ikke. Dette er ikke ment å innebære en realitetsendring. Departementet mener retten uansett må vurdere om de nevnte personene bør få uttale seg, og at dette følger av rettens alminnelige plikt til å opplyse saken. Det er derfor ikke behov for en lovfesting i barneloven. Retten skal innhente opplysninger fra barnevernet der det trengs, selv om dette er tatt ut av lovteksten. Det samme gjelder opplysninger fra andre, som for eksempel politiet. At retten bør hente inn slike opplysninger fremgår av lovforslaget § 12-5, som også gjelder for disse sakene, jf. § 13-2 fjerde ledd.

13 Tvangskraft og tvangsfullbyrdelse

13.1 Innledning

Dette kapittelet omhandler reglene om tvangskraft og tvangsfullbyrdelse av avtaler og avgjørelser om foreldreansvar, bosted og samvær. Se lovforslaget §§ 14-1- til 14-5.

Omtalen i kapittelet baserer seg både på barnelovutvalgets NOU 2020: 14 og høringsnotatet av 18. juni 2024 om forslag til endringer i barneloven mv.

Regler om tvangsfullbyrdelse byr på krevende vurderinger og balansering av rettigheter. På den ene siden har staten plikt til å treffe nødvendige tiltak for å fullbyrde en avgjørelse og for å sikre familielivet. På den annen side har barn rett til omsorg og beskyttelse og det må tas hensyn til barnets beste. Departementet legger til grunn at gjeldende lov gir en nødvendig balansering av de motstridende rettigheter, og foreslår i hovedsak å videreføre regler om tvangsfullbyrdelse, men med enkelte presiseringer og tilpasninger som tydeliggjør hensynet til barnet. Tvangsfullbyrdelse, særlig gjennom tvangshenting, er et svært inngripende tiltak for barnet, og som barn som et klart utgangspunkt bør bli skånet for. Se punkt 2.4.1 for omtale av omfanget av tvangsfullbyrdelsessaker.

13.2 Menneskerettslige rammer

Retten til rettferdig rettergang er en grunnleggende menneskerettighet som er slått fast både i Grunnloven § 95 og i internasjonale konvensjoner som blant annet EMK artikkel 6. Bestemmelsene gir grunnleggende prosessuelle garantier og stiller krav til en forsvarlig saksbehandling. For en nærmere omtale av dette, se punkt 11.2. Retten til rettferdig rettergang innebærer en rett til å få fullbyrdet en rettskraftig rettsavgjørelse, se blant annet *Pini m.fl. mot Romania*, nr. 78028/01 og 78030/01. Retten til respekt for privatliv og familieliv, jf. blant annet Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8, gir også staten en positiv plikt til å iverksette tiltak for å sikre barn og foreldres familieliv, inkludert oppfyllelse av avgjørelser om bosted og samvær. Avgjørende er om staten har gjennomført effektive tiltak for å håndheve rettigheten. EMD har behandlet flere saker om statens plikt til å iverksette tiltak i situasjoner der en forelder eller barnet motsetter seg samvær med den andre forelderen. EMDs utgangspunkt er at det er best for barnet å ha kontakt med begge sine foreldre i en slik grad at relasjonen mellom dem utvikles på en normal måte. Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle avgjørelser og handlinger som berører barn, jf. både Grunnloven § 104 og barnekonvensjonen artikkel 3. Dette gjelder også spørsmål om tvangsfullbyrdelse. Barn har en særskilt rett til omsorg og beskyttelse, jf. blant annet Grunnloven § 104 og FNs barnekonvensjon artikkel 19. Barns rett til beskyttelse mot vold og overgrep kan også utledes av EMK artikkel 3 om vern mot umenneskelig eller nedverdigende behandling, og EMK artikkel 8 som beskytter privatlivet, herunder personlig integritet.

Barns rett til omsorg og beskyttelse og vern mot umenneskelig eller nedverdigende behandling kan stå i motstrid til retten til å få tvangsfullbyrdet en avgjørelse om barnets bosted eller samværsrett. Spørsmål om fullbyrdelse av avgjørelser om bosted og samvær etter barneloven kan således innebære at det må foretas en balansering av motstridende interesser og rettigheter. Det kan imidlertid utledes fra EMDs praksis at det å bruke makt mot barn for å gjennomføre en avgjørelse krever stor forsiktighet, der myndighetene må ta hensyn til barnets beste, se blant annet *Giorgioni mot Italia*, nr. 43299/12. Under enhver omstendighet har ikke foreldre rett til å få gjennomført en avgjørelse som kan skade barnet.

13.3 Nordisk rett

Sverige

Det er gitt regler om tvangsfullbyrdelse i föräldrabalken kapittel 21. Hovedregelen er at overlevering av barn etter beslutning eller avtale om foreldreansvar, bosted eller samvær skal skje frivillig. Dersom dette ikke skjer, kan retten fastsette tvangsbot. Hvis tvangsboten ikke har den ønskede virkning, kan retten fastsette henting ved politiets hjelp. I

saker om samvær skal henting bare skje «om verkställighet annars inte kan ske och barnet har ett särskilt starkt behov av umgänge med föräldern». Tvangsfullbyrdelse skal ikke skje mot barnets vilje dersom barnet har nådd en slik alder og modenhet at dets vilje bør vektlegges, med mindre retten finner det nødvendig av hensynet til barnets beste. Retten skal nekte tvangsfullbyrdelse der det er åpenbart at tvangsfullbyrdelsen er uforenlig med barnets beste.

Danmark

Det er gitt særregler om tvangsfullbyrdelse av foreldremyndighet (foreldreansvar), barnets bosted og samvær i retsplejeloven. Fullbyrdelse kan kun skje «under hensyn til barnet og skal varetage barnets bedste». Fullbyrdelse kan videre kun skje hvis «der ikke er behov for af hensyn til barnet at henvise sagen til Familieretshuset til vurdering af, om den aftale eller afgørelse, der søges fuldbyrdet, skal ændres eller ophæves». Avgjørelser og tvangskraftige avtaler om foreldremyndighet, bosted og samvær kan fullbyrdes ved tvangsbøter, ved umiddelbar makt ved tilbakeholdelse av den forelder som har barnet et annet sted enn barnets oppholdssted, eller ved avhenting av barnet. Det er gitt nærmere regler om selve gjennomføringen.

Finland

Etter finsk rett kan tvangsfullbyrdelse skje ved bot og tvangshenting. Barnets mening og hensynet til beskyttelse av barnet er sentrale momenter i vurderingen av en tvangsfullbyrdelse. Frivillig etterlevelse av avgjørelser tilstrebes. Tvangshenting er bare aktuelt når det er sannsynlig at samvær ellers ikke vil skje og det er spesielle tungtveiende grunner for å gjøre det av hensyn til barnets beste.

Island

Det følger av islandsk rett at dersom bostedsforelderen hindrer samvær, kan retten pålegge tvangsfullbyrdelse ved bot eller henting av barnet. Foreldrene skal tilbys mekling før dette.

13.4 Gjeldende rett

Etter barneloven § 65 første ledd gjelder reglene i tvangsfullbyrdelsesloven kapittel 13 for tvangsfullbyrdelse av avgjørelser og annet særlig tvangsgrunnlag om foreldreansvar, fast bosted og samvær. I tillegg til reglene i tvangsfullbyrdelsesloven gir barneloven noen særlige regler om tvangsfullbyrdelse av avtaler eller avgjørelser om foreldreansvar, fast bosted og samvær.

Dommer og kjennelser fra en norsk domstol er alminnelig tvangsgrunnlag, noe som innebærer at domstolenes avgjørelse i foreldretvister alltid kan tvangsfullbyrdes.

Etter barneloven § 55 kan også avtale om foreldreansvar, fast bosted eller samvær gis tvangskraft av statsforvalteren dersom begge foreldre ber om det. Det er et vilkår at avtalen først og fremst retter seg etter det som er barnets beste, og statsforvalteren skal vurdere dette. Departementet har tidligere antatt at statsforvalteren sjelden vil fravike det foreldrene er enige om, jf. Ot.prp. nr. 29 (2002–2003) punkt 11.3.3.2.

Statsforvalteren kan ikke gjøre endringer i avtalen, og må fatte vedtak om å gi avtalen tvangskraft eller ikke. Av barneloven § 65 andre ledd følger det at avgjørelse eller avtale med tvangskraft om foreldreansvar og fast bosted kan tvangsfullbyrdes ved henting av barnet eller tvangsbot. Avgjørelse eller avtale med tvangskraft om samvær kan bare tvangsfullbyrdes ved tvangsbot.

Tvangsfullbyrdelse av avgjørelse eller avtale med tvangskraft skal ikke fastsettes dersom oppfyllelse av det som er fastsatt eller avtalt er umulig, jf. barneloven § 65 tredje ledd. En slik umulighet er eksemplifisert i lovens ordlyd med at det er risiko for at barnet blir utsatt for vold eller på annen måte blir behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen blir utsatt for skade eller fare. Den som har barnet hos seg, må sannsynliggjøre at kravet om oppfylling av avtale eller avgjørelse er umulig å oppfylle, jf. tvangsfullbyrdelsesloven § 13-14 tredje ledd, jf. § 13-8 fjerde ledd. Umulighetskriteriet innebærer normalt også at den som har barnet hos seg må ha forsøkt å medvirke til gjennomføring, uten at dette har muliggjort gjennomføringen. Det er knyttet omfattende rettspraksis til umulighetskriteriet.

Etter bestemmelsens fjerde ledd skal barnet få muligheten til å si sin mening før det blir tatt avgjørelse om tvangsfullbyrdelse. Tvangsfullbyrdelse skal ikke skje mot barnets vilje med mindre retten kommer frem til at dette er nødvendig av hensyn til barnet. I forkant av avgjørelsen kan retten oppnevne en sakkyndig, godkjent mekler eller annen ansatt ved familieverntjenesten for å mekle, med mål om å få den av foreldrene som har hånd om barnet til frivillig å oppfylle pliktene sine, jf. barneloven § 65 a.

En forelder som har fått medhold i krav om tvangsbot, må selv be om at den innkreves, jf. bar-

neloven § 65 sjette ledd. Tvangsbot innkreves av Statens Innkrevingssentral, og boten tilfaller statskassen.

Tvangsfullbyrdelse med henting av barnet følger reglene i tvangsfullbyrdelsesloven. Det er Namsmannen/Namsfogden som gjennomfører dette, ofte med barnevernstjenesten som medhjelper, og med bistand fra politiet. Det er utarbeidet rutiner for dette.

13.5 Utvalgets forslag og høringsinstansenes syn

Utvalgets forslag

Barnelovutvalget mener at «barnelovens regler om tvangsfullbyrdelse i all hovedsak fungerer godt», men uten at det er vist til et kunnskapsgrunnlag eller en oppdatert vurdering av dette, jf. NOU 2020: 14 punkt 15.10.3. Utvalget legger til grunn at regler som sikrer muligheten for tvangsfullbyrdelse av avtaler og avgjørelser etter barneloven er åpenbart nødvendig, og viser til at når en avtale eller avgjørelse er vurdert å være til barnets beste, må utgangspunktet være at også gjennomføring av avtalen eller avgjørelsen er det. Utvalget ønsker å videreføre adgangen til å tvangsfullbyrde avtaler og avgjørelser om fast bosted gjennom tvangsbot eller tvangshenting.

Flertallet i utvalget mener at tvangshenting av barn ikke bør være et tvangsmiddel i saker om samvær. Flertallet viser til at dersom det åpnes for tvangshenting av barnet for å fullbyrde en avtale eller avgjørelse om samvær, kan det bli gjentatte tvangshentinger. De viser til at dette er vurdert flere ganger tidligere, og støtter vurderingen av at tvangshenting til samvær ikke bør innføres. Tvangshenting er etter flertallets vurdering svært inngripende og vil være en uforholdsmessig stor påkjenning for barnet og foreldrene. Mindretallet (to medlemmer) mener på sin side at fysisk avhenting bør være tilgjengelig som en siste utvei, for å få gjennomført fastlagt samvær. Mindretallet uttaler blant annet at det er en forutsetning at fysisk avhenting skjer ved hjelp av profesjonelt og egnet personell. Mindretallet peker også på at andre nordiske land har tvangshenting til samvær, og at det er i samsvar med Commission on European Family Law (CEFL) sine anbefalinger i principle 3:39. De poengterer til sist at samværshindring er en krenkelse av barns og foreldres menneskerettigheter.

Utvalget foreslår å videreføre dagens ordning med at statsforvalteren kan gi avtaler tvangskraft under forutsetning av at foreldrene er enige, og at avtalen er til barnets beste. De forutsetter at avtaler som ikke er til barnets beste, ikke gis tvangskraft. Samtidig viser de til at kontrollen som statsforvalteren foretar, i praksis vil være nokså summarisk. Utvalget vurderte om det kan anses problematisk at en avtale basert på enighet blir tvangsgjennomført ved senere uenighet. De viser til at tilsvarende gjøres ved rettsavgjørelser, der foreldrene heller ikke er enige. Samlet finner utvalget at fordelene veier tyngre enn ulempene. Utvalget mener det er en rimelig og forholdsvis enkel måte for foreldre som har kommet til enighet, å være sikre på at avtalen blir overholdt. Utvalget mener ordningen må styrkes og promoteres, ved at det tydeliggjøres som en del av meklernes oppgaver å opplyse om ordningen.

Utvalget foreslår også å videreføre bestemmelsen om bruk av sakkyndig, godkjent mekler eller en annen ansatt ved familieverntjenesten i saker om tvangsfullbyrdelse.

Høringsinstansenes syn

De fleste av høringsinstansene som har uttalt seg om tvangshenting til samvær, ser ut til å støtte flertallet i utvalget i at det ikke bør være adgang til dette. Der spørsmålet om tvangshenting er berørt av høringsinstansene, anerkjenner disse gjennomgående at praksisen kan være en betydelig belastning for barn. *Likestillings- og diskrimineringsombudet* uttaler:

> «Ombudet er enig med flertallet i at tvangshenting er et svært inngripende tiltak som kan være en stor påkjenning for både barnet og foreldrene. Særlig blir påkjenningen stor dersom tvangshenting blir gjennomført gjentatte ganger.»

Advokatforeningen omtaler spørsmålet om tvangshenting i relasjon til samvær, og mener at nettopp belastningen for barnet ved gjennomføringen av en tvangshenting medfører at en adgang til tvangshenting til samvær ikke er forsvarlig:

> «[D]ersom man går inn for at tvangshenting skal være et virkemiddel ved samværshindring, lar man valgene til den samværshindrende foreldre gå ut over barnet. Det å nekte et barn samvær med den andre forelder, går ut over barnet og er ikke til barnets beste, men situasjonen for barnet blir verre dersom barnet blir hentet med tvang. Det barnet som utsettes for samværshindring, er allerede i en konfliktsituasjon mellom to foreldre, noe som kan være svært skadelig. Dersom dette sår-

bare barnet i tillegg skal hentes med tvang, påfører vi et allerede sårbart og kanskje skadet barn, en traumatiserende opplevelse som kan være uopprettelig. Og dersom dette gjøres gjentatte ganger, kan det være svært traumatiserende for barnet.»

Bufdir støtter utvalgets forslag om å videreføre adgangen til å gi avtaler tvangskraft. Bufdir og *Advokatforeningen* påpeker om dette forslaget at statsforvalterens mulighet til å vurdere avtalens innhold og barnets beste er begrenset. *Mannsforum* mener at enhver avtale om bosted og samvær inngått ved familievernkontor skal gis tvangskraft. *Statsforvalteren i Oslo og Viken* og *Statsforvalteren i Innlandet*, er enig i at ordningen bør styrkes og promoteres, og at det kan bidra til færre saker hos domstolen.

13.6 Forslaget i høringsnotatet og høringsinstansenes syn

Forslaget i høringsnotatet

Overordnet sett mente departementet i høringsnotatet av 18. juni 2024 at adgangen til tvangshenting etter barneloven bør videreføres, men at det bør gjøres presiseringer i regelverket. Departementet foreslo at reglene om tvangshenting i ny barnelov utformes i tråd med gjeldende praksis. Det vises i høringsnotatet til at i følge Oslo politidistrikt er det dagens praksis at «tvangshenting til fast bosted i praksis stort sett bare skjer etter overføring av fast bosted fra den ene til den andre forelderen», og «[s]lik tvangshenting forekommer derfor sjelden eller aldri mer enn en gang med samme barn».

Departementet mente at det er viktig å begrense adgangen til tvangshenting til tilfeller der dette klart fremstår som et engangstiltak. Departementet foreslo at det kun skal være adgang til tvangshenting til en forelder som det er bestemt at barnet skal bo hos klart størstedelen av tiden. Dette vil utelukke tvangshentinger i tilfeller der foreldrene er mer likestilte med hensyn til tid med barnet, som i større grad enn ellers forutsetter at de klarer å praktisere en fungerende «bytteordning» uten bruk av tvang. Videre foreslo departementet å beholde umulighetskriteriet. Departementet foreslo heller ikke å utvide adgangen til tvangshenting gjennom å åpne for tvangshenting til samvær.

Høringsinstansenes syn

De fleste høringsinstansene som har uttalt seg om tvangsfullbyrdelse, støtter forslaget om å tydeliggjøre reglene og ikke utvide adgangen til tvangshenting. Dette gjelder *Bufdir*, *Kirkens bymisjon* og *Oslo kommune*. *Borgarting lagmannsrett* støtter intensjonen i forslaget om ikke å utvide adgangen til tvangshenting, men mener at kriteriet som er oppstilt i forslaget til lovtekst ikke er tilstrekkelig klart. *Stine Sofies Stiftelse* og *OsloMet* er negative til tvangshenting av barn. OsloMet mener at dersom det skal være åpent for dette, må vilkårene fremgå klart av loven og det må fungere som en «siste utvei». Enkelte høringsinstanser, herunder *Foreningen 2 Foreldre* og *Mannsforum*, mener det må åpnes for tvangsfullbyrdelse i flere tilfeller og med flere virkemidler, og vil åpne for tvangshenting til samvær som et siste alternativ.

13.7 Departementets vurdering

13.7.1 Innledning

Departementet foreslår i hovedsak å videreføre gjeldende barnelovs bestemmelser om tvangskraft og tvangsfullbyrdelse, med enkelte språklige endringer og presiseringer. Et viktig hensyn i en rettsstat er at domstolenes avgjørelser, og private avtaler som har fått tvangskraft, blir etterlevd. Avgjørelser etter barneloven skal først og fremst rette seg etter det som er best for barnet. Utgangspunktet må derfor være at det er til barnets beste at avgjørelsen gjennomføres. Tvangstiltak kan i noen tilfeller være en effektiv kortsiktig løsning. Det kan imidlertid ha negative konsekvenser for barnet og relasjonen mellom barn og foreldre, som medfører at et tvangstiltak er mindre effektivt på sikt. Det må være et overordnet hensyn at regler og praksis på dette området bidrar til gode og langsiktige omsorgsløsninger for barnet.

Departementet foreslår å dele gjeldende lov § 65 på tre paragrafer i ny barnelov, for å unngå én paragraf med svært mange ledd. Det foreslås at generelle regler om tvangsfullbyrdelse inntas i lovforslaget § 14-2. De nærmere reglene om når tvangsfullbyrdelse ikke skal skje foreslås lovfestet i § 14-3, og reglene om hvilke tvangsmidler som kan anvendes foreslås inntatt i lovforslaget § 14-5. Innholdet i de to sistnevnte bestemmelsene vurderes nærmere i punkt 13.7.3 nedenfor.

13.7.2 Tvangskraft for avtaler

Departementet foreslår å videreføre bestemmelsen om vedtak om tvangskraft for avtaler, se lovforslaget § 14-1. Departementet er imidlertid ikke enig med utvalget i at ordningen bør benyttes mer, og ønsker å se nærmere på behovet for endringer. Statsforvalterne behandler få saker om tvangskraft. I 2022 og 2023 ble det behandlet til sammen henholdsvis 11 og 5 saker på landsbasis. Det foreligger ikke kunnskap om hvorfor ordningen ikke benyttes mer. For foreldrene kan det å gi avtalen tvangskraft oppleves som at avtalen er mer forpliktende, og dermed ha en konfliktdempende effekt. En avtale som er gitt tvangskraft kan endres av retten bare når «særlege grunnar taler for det, irekna når tilhøva har endra seg på ein måte som verkar inn på kva som er best for barnet», jf. lovforslaget § 12-10 første ledd tredje punktum.

I høringen av departementets forslag, uttaler *Barneombudet* seg om statsforvalterens adgang til å gi avtaler tvangskraft, og mener at statsforvalteren må gjøre en reell og grundig vurdering av hvorvidt avtalen er til barnets beste. Departementet legger til grunn at statsforvalteren behandler disse sakene slik barneloven forutsetter, og dermed at hensynet til barnets beste vurderes. Det følger av lovforslaget § 14-1 første ledd andre punktum at bare en avtale som retter seg etter det som er best for barnet, kan få tvangskraft. Det følger videre av tredje punktum at når det trengs, bør statsforvalteren innhente uttalelse fra sakkyndige, barnevernstjenesten eller sosialtjenesten.

Barnelovutvalget legger opp til at statsforvalteren kan vedta at en skriftlig avtale om fast bosted og samvær skal få tvangskraft, og at foreldreansvar ikke omfattes. Det henger sammen med utvalgets forslag om at foreldreansvar ikke lenger skal kunne tvangsfullbyrdes, fordi det ikke er noen praktiske situasjoner der det er selve foreldreansvaret som skal fullbyrdes. *Bufdir* påpeker at det kan være uheldig å ta bort adgangen til å gi tvangskraft for den delen som gjelder foreldreansvaret. De viser til at foreldre kan ha behov for å sikre at en avtale om foreldreansvar kan anerkjennes i andre stater, da særlig stater som ikke er tilsluttet Haagkonvensjonen 1996 og hvor en form for godkjenning av avtalen av norske myndigheter er nødvendig for at denne også skal være gyldig i det aktuelle landet. Departementet støtter Bufdirs vurdering på dette punkt, og foreslår at det fremdeles skal kunne gis tvangskraft for avtaler om foreldreansvar.

13.7.3 Tvangsfullbyrdelse

Departementet foreslår i hovedsak å videreføre vilkårene for når tvangsfullbyrdelse ikke skal skje, men med enkelte presiseringer og tilpasninger i ordlyden for å tydeliggjøre innholdet i bestemmelsen. Departementet påpeker at det som et klart utgangspunkt er til det beste for barnet å bli skånet fra tvangshenting. Selv om tvangsfullbyrdelse ved henting av barnet skal utføres så skånsomt som mulig, utgjør det et tvangstiltak overfor barn og foreldre og må anses som svært inngripende. Departementet legger avgjørende vekt på hensynet til å beskytte barn fra opplevelser som kan være krenkende eller skadelige.

Særlig viktig er det å begrense adgangen til tvangsfullbyrdelse ved henting av barnet dersom det er risiko for at barnet kan bli utsatt for vold eller på andre måter bli utsatt for skade eller fare hos den forelderen som krever å få hente barnet. Dette er ivaretatt i gjeldende lov § 65 tredje ledd første punktum. Der er det eksplisitt presisert, som en del av det såkalte umulighetsvilkåret, at det ikke skal fastsettes tvangsbot eller fattes beslutning om henting av barnet «der det er risiko for at barnet blir utsett for vald eller på anna vis handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare». Barnelovutvalget har foreslått å videreføre dette kriteriet, med enkelte språklige endringer. Departementet følger opp forslaget fra utvalget.

Den overordnede ordlyden i umulighetsvilkåret, «dersom det er umogleg», fremstår rent språklig noe kategorisk. Det kommer klart frem av bestemmelsen for øvrig at begrepet «umogleg» ikke kan forstås bokstavelig. Departementet foreslår likevel å beholde ordlyden fordi den er godt innarbeidet i praksis. Departementet vil imidlertid utrede behovet for å endre vilkåret, blant annet på bakgrunn av innspill fra NIM i brev av 12. september 2024 om bruk av makt mot barn under tvangsfullbyrdelse.

Det følger også av gjeldende lov at tvangsfullbyrdelse «ikkje [skal] skje mot barnet sin vilje, med mindre retten kjem til at det er naudsynt av omsyn til barnet». Barnelovutvalget foreslår at dette skal inngå i umulighetsvilkåret, som det henger tett sammen med. Departementet følger ikke opp dette, og viderefører gjeldende lov, med noen språklige endringer. Departementet foreslår imildertid å løfte ut reguleringen av når tvangsfullbyrdelse ikke skal skje i en egen bestemmelse som omfatter både umulighetsvilkåret og tvangsfullbyrdelse mot barnets vilje, se lovforslaget § 14-3. Departementet mener at dette

grepet tydeliggjør at det skal gjøres en egen vurdering av om det er forhold som tilsier at tvangsfullbyrdelse ikke skal skje. Departementet mener at bestemmelsen er viktig for å begrense bruken av tvangsfullbyrdelse ved henting av barnet. Bestemmelsen setter barnet og barnets behov i sentrum for vurderingen av når tvangsfullbyrdelse ikke skal skje. Dersom barnet selv motsetter seg tvangsfullbyrdelse, vil det også være mer inngripende overfor barnet å gjennomføre dette. I slike tilfeller skal tvangsfullbyrdelse bare fastsettes dersom det er nødvendig av hensyn til barnet selv, som er et strengt vilkår. Departementet mener dette er forholdsmessig og ivaretar hensynet til barnets integritet.

I tillegg til presiseringene av når tvangsfullbyrdelse ikke skal skje, som det er redegjort for ovenfor, foreslår departementet å begrense adgangen til tvangshenting gjennom å presisere i loven hvilke saker adgangen gjelder. Dette er en oppfølging av forslaget i høringsnotatet av 18. juni 2024, men justert ut fra de forslag til endringer som gjøres i denne proposisjonen, se kapittel 7 om bosted og beslutningsmyndighet. De fleste høringsinstansene som har uttalt seg om forslaget, har støttet at adgangen ikke utvides, og det er bred støtte for å foreta presiseringer. Det foreslås inntatt i § 14-5 første ledd at det bare skal være adgang til tvangsfullbyrdelse ved henting av barnet i saker der avtalen med tvangskraft eller avgjørelsen går ut på at barnet skal bo hos en av foreldrene. Henting av barnet vil dermed innebære at barnet skal hentes til sitt bosted. Det vil si at adgangen ikke skal gjelde i tilfeller der barnet bor hos begge foreldre (delt bosted). Begrunnelsen for dette er risikoen for gjentatt tvangsbruk i slike saker. Det foreslås samtidig presisert i § 14-5 andre ledd at avtaler med tvangskraft og avgjørelser om delt bosted og samvær bare kan tvangsgjennomføres ved tvangsbot. Formelt sett vil en slik endring være en innskrenking av adgangen etter gjeldende rett, men det er samtidig en presisering av gjeldende praksis med at tvangshenting bare forekommer etter overføring av barnets bosted fra den ene forelderen til den andre forelderen.

Departementet foreslår ellers ikke endringer i reglene om tvangsbot. Enkelte høringsinstanser mener ordningen ikke er tilstrekkelig effektiv og ikke i stor nok grad sikrer at avtaler og avgjørelser om samvær blir gjennomført. Departementet anerkjenner det som en utfordring at avtaler og avgjørelser om samvær i en del tilfeller ikke blir gjennomført, og at både manglende gjennomføring i seg selv, og fortsettelseskonflikt mellom foreldrene, kan gå utover barnet. Imidlertid mener departementet ikke at dette bør løses gjennom økt tvangsbruk. Tvangsbot kan være riktig virkemiddel i noen tilfeller, men kan også gå utover barnet på ulike vis. Departementet mener at domstolene må vurdere dette konkret ut fra vilkårene på samme måte som i dag.

14 Internasjonal privatrett

14.1 Innledning

Dette kapittelet omhandler hvilke regler som gjelder i saker etter barneloven når noen av partene har tilknytning til utlandet. Se lovforslaget kapittel 15 §§ 15-1 til 15-10.

Reglene om internasjonal privatrett regulerer hvilken stat som skal avgjøre en sak, hvilket lands rett som skal legges til grunn, og når en avgjørelse i en stat får virkning og eventuelt kan tvangsfullbyrdes i en annen stat. I juridisk terminologi benyttes begrepene jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse og fullbyrding. I det følgende omtales hvordan dette er regulert for saker som omhandler foreldreskap i punkt 14.3, foreldreansvar og foreldretvister i punkt 14.4 og barnebidrag i punkt 14.5. I tillegg omtales ordre public i punkt 14.6.

14.2 Internasjonale konvensjoner

I norsk rett er det lang tradisjon for å inngå avtaler med andre stater om internasjonale privatrettslige spørsmål på familierettens område. Mellom de nordiske landene er den eldste konvensjonen fra 1931. Senere har Norge blant annet sluttet seg til konvensjoner som er utarbeidet av Haagkonferansen for internasjonal privatrett og i Europarådet. Reglene i barneloven og praktiseringen av bestemmelsene må være i samsvar med Norges forpliktelser etter de aktuelle konvensjonene.

Begrepet «vanlig bosted» («habitual residence») brukes som tilknytningsfaktor for jurisdiksjon i de fleste konvensjoner som er utarbeidet av Haagkonferansen for internasjonal privatrett. Som et utgangspunkt vil en persons vanlige bosted være der personen etter en samlet vurdering har sentrum for sine livsinteresser. Departementet foreslår å beholde begrepet «vanleg bustad» i barneloven, ettersom begrepet er innarbeidet, og er i samsvar med våre konvensjonsforpliktelser.

Departementet foreslår også å videreføre gjeldende rett om at partene ikke kan avtale en annen jurisdiksjon enn det som følger av gjeldende barnelov kapittel 9, ettersom dette anses som hensiktsmessig og i samsvar med våre konvensjonsforpliktelser.

Det er flere internasjonale konvensjoner med bestemmelser om foreldreansvar, fast bosted og samvær. Den mest sentrale konvensjonen på området, er konvensjon 19. oktober 1996 om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse, fullbyrdelse og samarbeid vedrørende foreldremyndighet og tiltak for beskyttelse av barn (Haagkonvensjonen 1996). Konvensjonen er utarbeidet av Haagkonferansen for internasjonal privatrett. Den regulerer jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse og fullbyrding når det gjelder tiltak med sikte på å beskytte barns person eller formue. Konvensjonen trådte i kraft i Norge 1. juli 2016. Konvensjonen er gjennomført i norsk rett i lov av 4. september 2015 nr. 85 om gjennomføring av konvensjon 19. oktober 1996 om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse, fullbyrdelse og samarbeid vedrørende foreldremyndighet og tiltak for beskyttelse av barn (lov om Haagkonvensjonen 1996). Se nærmere omtale i Prop. 102 LS (2014–2015)

En annen viktig konvensjon er Haagkonvensjonen av 25. oktober 1980 om de sivile sider ved internasjonal barnebortføring (Haagkonvensjonen 1980). Det er også inngått en europeisk konvensjon av 20. mai 1980 om anerkjennelse og fullbyrding av avgjørelser om foreldreansvar og om gjenopprettelse av foreldreansvar (Europarådskonvensjonen 1980). De to konvensjonene er gjennomført i norsk rett ved lov av 8. juli 1988 nr. 72 om anerkjennelse og fullbyrding av utenlandske avgjørelser om foreldreansvar mv. og om tilbakelevering av barn (barnebortføringsloven).

Mellom de nordiske landene gjelder konvensjon av 6. februar 1931 mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige inneholdende internasjonal-privatrettslige bestemmelser om ekteskap, adopsjon og vergemål (nordisk familierettslig konvensjon). I tillegg gjelder lov 10. juni 1977 nr. 71 om anerkjennelse og fullbyrding av nordiske dommer på privatrettens område.

De siste tiårene har også EU utarbeidet flere regelverk om internasjonal familierett, for å sikre fri bevegelighet mellom medlemsstatene og for å beskytte barn i internasjonale forhold.

Norge har også inngått flere konvensjoner som regulerer innkreving av barnebidrag over landegrensene. De viktigste er Haagkonvensjonen av 23. november 2007 om internasjonal innkreving av underholdsbidrag til barn og andre former for underhold til familie og Nordisk konvensjon om underholdsbidrag av 23 mars 1962 om inndriving av underholdsbidrag mellom Norge, Danmark, Finnland, Island og Sverige.

Formålet med Haagkonvensjonen 2007 er å sikre effektiv internasjonal innkreving av barnebidrag og andre former for familiebidrag. Konvensjonen er et hjelpemiddel for å få tvangsinndrevet underholdsbidrag i saker hvor bidragsmottakere og barn er bosatt i en annen stat enn den bidragspliktige og den bidragspliktige ikke betaler frivillig.

Konvensjon 30. oktober 2007 om domsmyndighet og om anerkjennelse og fullbyrding av dommer i sivile og kommersielle saker (Luganokonvensjonen) regulerer domsmyndighet og fullbyrding av dommer i sivile og kommersielle saker mellom EU, Danmark og Norge, Island og Sveits. Konvensjonen regulerer både jurisdiksjon, anerkjennelse og fullbyrding, men ikke lovvalg.

Utvalget foreslo å innføre en innledende bestemmelse i barneloven, § 15-1 første ledd, som presiserer at reglene i kapittel 15 kan fravikes i avtale med annen stat. Departementet går videre med dette forslaget. Bestemmelsen innebærer ikke en realitetsendring, men er en pedagogisk påminnelse for rettsanvender.

Utvalget foreslo videre å innføre et generelt forhåndssamtykke til å gi en konvensjon med fremmed stat om internasjonal barnerett lovs kraft. Departementet går ikke videre med dette forslaget, ettersom det ikke anses å være et behov for en slik bestemmelse, eller hensiktsmessig å overføre kompetansen fra Stortinget til regjeringen på dette området.

14.3 Foreldreskap

14.3.1 Gjeldende rett

Jurisdiksjon

Jurisdiksjon for å fastsette farskap og medmorskap for første gang, reguleres av barneloven § 81 første ledd. Bestemmelsen gjelder også i de tilfeller der farskap eller medmorskap er fastsatt i utlandet, hvis den utenlandske fastsettelsen ikke anerkjennes i Norge.

Fastsettelse av farskap og medmorskap kan skje her i landet hvis et av følgende tilknytningsvilkår er oppfylt:

> «a) mora hadde vanleg bustad i Noreg då barnet vart født,
> b) barnet seinare har fått vanleg bustad i Noreg, eller
> c) den oppgjevne faren eller medmora har vanleg bustad i Noreg.»

Andre ledd begrenser adgangen til å få farskap fastsatt her i landet:

> «Farskap skal ikkje fastsetjast i Noreg dersom partane har nær tilknyting til ein annan stat der dei kan krevje fastsetjing av farskapen, og saka vil bli betre opplyst og handsama i denne staten.»

Bestemmelsen regulerer tilfeller der det foreligger konkurrerende jurisdiksjon, det vil si at farskap kan fastsettes både i Norge og i en eller flere andre stater. Bestemmelsen ble tatt inn i barneloven ved lov 15. juni 2018 nr. 34. Bakgrunnen for bestemmelsen i barneloven, var at jurisdiksjonsregelen i første ledd er vid og kan medføre norsk jurisdiksjon i saker der partene har liten tilknytning til Norge. Bestemmelsen gjelder bare for førstegangsfastsettelse av farskap, og ikke ved endring av allerede etablert farskap. I forarbeidene uttalte departementet at når det gjelder spørsmålet om hvor saken best kan opplyses og behandles, bør det ses hen til hvilket lands myndigheter som best kan ivareta barnets beste. Departementet la til grunn at det ikke alltid er til barnets beste å få fastsatt farskap etter norsk rett der barnet har sterkere tilknytning til et annet land, jf. Prop. 82 L (2017–2018) punkt 7.5.

Saker som gjelder endring av farskap etter barneloven § 6, kan reises for norske domstoler hvis en av de som kan reise sak har vanlig bosted i Norge, eller hvis farskapet er fastsatt etter norske regler, jf. § 81 tredje ledd. De søksmålsberettigede er barnet, begge foreldrene og en mann som mener å være far til barnet. Dersom ingen av disse personene har vanlig bosted i Norge, kan endringssak likevel reises dersom farskapet eller medmorskapet tidligere er fastsatt etter norske regler. Det er dermed en vid adgang til å få endret farskapet i Norge.

Dersom det allerede er anlagt en sak for domstolen, følger det av barneloven § 26 bokstav b at retten kan heve en farskapssak når den «oppgjevne faren bur i utlandet og det er uråd å få nok opplysningar til å fastsetje farskapen». Det må vurderes konkret om det ikke lar seg gjøre å få tilstrekkelig opplysninger til å fastsette farskapet.

Jurisdiksjon i saker om morskap etter barnelovens kapittel 4 A og § 5 tredje ledd reguleres i bar-

neloven § 81 a. En sak om morskap etter disse bestemmelsene kan behandles i Norge hvis et av følgende tilknytningsvilkår er oppfylt:

«a) dersom barnet har vanleg bustad i Noreg,
b) dersom mora hadde vanleg bustad i Noreg då barnet vart født, eller
c) dersom mora seinare har fått vanleg bustad i Noreg.»

Lovvalg

Det følger av den generelle lovvalgsbestemmelsen i barneloven § 84 at dersom norske myndigheter har jurisdiksjon, så skal saken avgjøres etter norsk rett med mindre noe annet følger av avtale med en annen stat. Norge har ikke inngått noen avtaler om lovvalg med andre stater i foreldreskapssaker.

Barneloven har flere lovregler der foreldreskap følger direkte av loven. Det følger av § 2 første ledd at kvinnen som har født barnet regnes som mor. Videre følger det av § 3 første ledd at mannen moren er gift med ved fødselen regnes som far (pater est). I henhold til § 3 andre ledd regnes kvinnen moren er gift med ved fødselen som medmor når barnet er unnfanget ved assistert befruktning innenfor godkjent helsevesen og kvinnen har samtykket til befruktningen. Det er ikke regulert i barneloven i dag om og i så fall når disse bestemmelsene kommer til anvendelse der partene har tilknytning til ulike stater. Regelen i barneloven § 85 første ledd om anerkjennelse av foreldreskap som følger direkte av utenlandsk lov er nærmere omtalt i punktet nedenfor om anerkjennelse.

Anerkjennelse

Anerkjennelse av farskap eller medmorskap som er fastsatt i utlandet reguleres av barneloven § 85. Farskap eller medmorskap som følger direkte av utenlandsk lov skal anerkjennes i Norge, forutsatt at den utenlandske loven kommer til anvendelse etter den aktuelle statens internasjonale privatrettslige regler, jf. barneloven § 85 første ledd. Dersom avgjørelsen anerkjennes, innebærer dette at den får rettsvirkning i Norge.

Bestemmelsen innebærer at mannen moren er gift med ved fødselen (pater-est) som regnes som far etter et annet lands rett, skal anerkjennes i Norge. En forutsetning for at pater est-regelen kommer til anvendelse, er at partene er gift. Norske domstoler kan prøve om det foreligger et gyldig ekteskap. For å avgjøre om partene er gift, kan retten foreta en fri bevisvurdering og bygge på alle tilgjengelige opplysninger, jf. Rt. 2000 s. 1898.

Justisdepartementets lovavdeling har i en tolkningsuttalelse 9. februar 2018 (JDLOV-2017-5557) uttalt at farskap som følger av ekteskap som er gyldig inngått i inngåelseslandet, skal anerkjennes etter barneloven § 85 første ledd, selv om ekteskapet ikke ville ha blitt anerkjent i Norge etter ekteskapsloven. Lovavdelingen antok at dette gjelder selv om den manglende anerkjennelsen skyldes at ekteskapet strider mot grunnleggende norsk rettsorden (ordre public), for eksempel på grunn av bigami. Lovavdelingen uttalte:

> «Avslutningsvis bemerkes at også hensynet til barnets beste tilsier at farskapet ikke avvises i medhold av en ordre public reservasjon. Rettsvirkningene av at farskapet ikke anerkjennes, kan få negative følger for barnet i form av blant annet tap av arverett og registrering i Folkeregisteret. Den manglende tilknytningen kan også få følger i innvandringsrelaterte spørsmål.»

Anerkjennelse av farskap og medmorskap som ikke følger direkte av utenlandsk lov, men som er fastsatt individuelt etter utenlands rett, reguleres av barneloven § 85 andre ledd. Dette kan gjelde forvaltningsvedtak eller dom i en annen stat, eller saker der faren har erklært farskapet. Barneloven § 85 angir tre grunnlag for å anerkjenne farskap og medmorskap i disse tilfellene: For det første kan det følge av en konvensjon at farskap eller medmorskap skal anerkjennes. Norge har ikke inngått noen slik konvensjon, så denne bestemmelsen er inntil videre ikke aktuell. For det andre kan anerkjennelse reguleres i forskrift. Det er gitt en slik forskrift om anerkjennelse av nordisk farskap. For det tredje kan anerkjennelse skje i det enkelte tilfellet.

Myndighet til å anerkjenne utenlandske farskapsavgjørelser i enkelttilfeller er delegert til Arbeids- og velferdsetaten, og søknaden om anerkjennelse behandles av enheten som jobber med internasjonale saker. Dette er nærmere regulert i et rundskriv til barneloven. Det følger av rundskrivet at en farskapsavgjørelse som er gyldig i staten den er fastsatt, som hovedregel vil kunne anerkjennes som gyldig i Norge. Avgjørelsen om å anerkjenne et farskap skal skje etter en konkret vurdering i det enkelte tilfellet. Ved vurderingen skal det blant annet legges vekt på hvordan fremgangsmåten er ved fastsettelse av farskap i den aktuelle staten. Både de prosessuelle reglene og de materielle vilkårene skal tillegges vekt. Utgangspunktet for vurderingen er at den utenlandske avgjørelsen «egner seg til å bli satt i stedet for» en norsk avgjørelse.

I de tilfeller et utenlandsk farskap eller medmorskap ikke anerkjennes her i landet, har det offentlige et ansvar for å fastsette farskap eller medmorskap dersom barnet er bosatt i Norge og én av foreldrene var bosatt i Norge da barnet ble født, jf. barneloven § 5 andre ledd.

Barneloven har ingen hjemmel for anerkjennelse av morskap. Prinsippet om at mor er den kvinnen som føder barnet etter barneloven § 2 første ledd, legges til grunn også for barn som er født i utlandet.

Spørsmålet om anerkjennelse av en utenlandsk «order» om morskap til et barn som var født ved hjelp av surrogati i utlandet er behandlet i lagmannsrettens dom LB-2017-11322. Saken ble bragt inn for EMD og resulterte i avgjørelsen *A.M. mot Norge*, nr. 30254/18. Saken gjaldt en norsk kvinne og mann som hadde benyttet surrogatmor i USA. De hadde tidligere vært samboere, men var nå flyttet fra hverandre. Mannen var biologisk far til barnet, og farskapet ble fastsatt etter erklæring og DNA-test i henhold til barneloven § 7. Faren ønsket ikke lenger at kvinnen skulle anses som barnets mor. Den norske kvinnen hadde ingen biologiske bånd til barnet, men var registrert som mor på fødselsattesten i Texas og utpekt som juridisk forelder av en distriktsdomstol i Texas gjennom en såkalt «order». Da kvinnen returnerte til Norge med barnet, søkte hun om å få anerkjent morskapet eller å adoptere barnet. Søknaden og klagen om dette ble avslått. Vedtaket ble deretter bragt inn for domstolene.

Da Borgarting lagmannsrett behandlet saken, kom domstolen til at det ikke forelå noe rettslig grunnlag for å anerkjenne en «order» utstedt av en distriktsdomstol i USA i Norge. Lagmannsretten la til grunn at morskap etter norsk rett bare kan etableres ved at kvinnen selv føder barnet, eller ved at det gis tillatelse til adopsjon. Faren til barnet samtykket ikke til adopsjonen, så lagmannsretten kom til at vilkårene for adopsjon ikke var oppfylt. Etter lagmannsrettens syn ga ikke FNs barnekonvensjon, EMK eller Grunnloven § 104 noe selvstendig grunnlag for ankende parts krav om morskap. Lagmannsretten mente at det grunnleggende hensynet til barnets beste var godt ivaretatt gjennom de aktuelle norske rettsreglene. Lagmannsretten kom derfor til at avgjørelsen var gyldig og forkastet anken. Avgjørelsen ble deretter anket, men Høyesteretts ankeutvalg besluttet at anken ikke skulle fremmes slik at lagmannsrettens dom ble endelig. Lagmannsrettens dom ble deretter bragt inn for EMD med påstand om at avgjørelsen var i strid med EMD artikkel 8 om respekt for privatliv og artikkel 14 om forbud mot diskriminering. I sin avgjørelse i sak *A.M. mot Norge*, viser EMD til at domstolen tidligere har anerkjent at surrogati reiser sensitive etiske spørsmål, og at det ikke foreligger enighet mellom medlemsstatene og at nasjonale myndigheter har en skjønnsmargin, se avgjørelsens avsnitt 131. EMD pekte videre på at det var manglende samtykke fra klagerens tidligere partner og biologisk far til barnet som førte til at relasjonen mellom klageren og barnet tok slutt, ikke statens handlinger. EMD kom til at Norge hadde utført en grundig avveining av alle interesser og handlet innenfor sin skjønnsmargin, og at konvensjonens bestemmelser ikke var overtrådt.

14.3.2 Utvalgets forslag

Jurisdiksjon

Barnelovutvalget foreslår hovedsakelig å videreføre dagens bestemmelser om jurisdiksjon i saker om farskap og medmorskap, og legger vekt på at reglene nylig er endret. Utvalget mener at det er hensiktsmessig med vide jurisdiksjonsregler i disse sakene, kombinert med en adgang til å avvise saken når den kan avgjøres, og er bedre egnet for behandling, i utlandet.

Utvalget foreslår hovedsakelig å videreføre dagens bestemmelse om norsk jurisdiksjon i morskapssaker fordi dagens bestemmelse anses som hensiktsmessig. Utvalget foreslår imidlertid at bestemmelsen slås sammen med bestemmelsen om jurisdiksjon i farskap- og medmorskapssaker, slik at det er en enhetlig regulering for foreldreskap. Sammenslåingen innebærer noen materielle endringer. Utvalgets forslag medfører for det første at bestemmelsen i dagens § 81 andre ledd om konkurrerende jurisdiksjon i farskapssaker, utvides slik at den også gjelder for fastsettelse av morskap og medmorskap. For det andre utvides bestemmelsen i dagens § 81 tredje ledd, om når en endringssak om farskap kan reises for norske domstoler, slik at den også omfatter endring av morskap og medmorskap.

Utvalget mener at norske myndigheter fortsatt skal ha aktivitetsplikt for å få fastsatt farskap eller medmorskap når et barn som er født i utlandet flytter til Norge slik det følger av barneloven § 5 andre ledd.

Utvalget foreslår også en del språklige endringer for å klargjøre reglene. Se mer om utvalgets forslag i NOU 2020: 14 punkt 16.3.3.

Lovvalg

Utvalget foreslår å videreføre dagens lovvalgsbestemmelse, som innebærer at foreldreskapssaker som behandles i Norge skal avgjøres etter norsk rett. Dette reguleres i utvalgets forslag til § 15-2 første punktum, som er en generell lovvalgsbestemmelse som gjelder for saker som avgjøres i Norge i medhold av kapittel 15, inkludert saker om fastsettelse av foreldreskap.

Utvalget foreslår et unntak for visse sakstyper i § 15-2 andre punktum, om at retten i særlige tilfeller kan ta hensyn til retten i en annen stat som saken er nært knyttet til når dette er det beste for barnet. Utvalget har kommet til at dette unntaket ikke bør omfatte saker om foreldreskap. Dette begrunnes med at løsningen er i samsvar med bestemmelsen i Haagkonvensjonen 1996 artikkel 15, som utvalget har bygget på i utformingen av bestemmelsen, samt at det følger av artikkel 4 bokstav a at konvensjonen ikke gjelder for etableringen av et foreldre-barn-forhold. Det vises for øvrig til punkt 14.4.2 nedenfor. Se mer om utvalgets forslag i NOU 2020: 14 punkt 16.3.4.1.

Utvalget foreslår å lovfeste anvendelsesområdet for barnelovens regler om lovbestemt foreldreskap. Utvalget viser til at foreldreskap for mange barn følger direkte av loven, og at det er uheldig hvis det i internasjonale situasjoner er tvil om hvorvidt norsk rett kommer til anvendelse. Utvalget legger vekt på at det i forbindelse med lov om Haagkonvensjonen 1996 ble fastsatt lovvalgsregler for lovbestemt foreldreansvar i barneloven § 84 a. Utvalget foreslår å innføre en tilsvarende lovvalgsregel for foreldreskap. Utvalget foreslår at barnelovens bestemmelser om foreldreskap etter lovens kapittel 2 skal gjelde for barn som ved fødselen har vanlig bosted i Norge, se utvalgets forslag til § 15-4. Se mer om utvalgets forslag i NOU 2020: 14 punkt 16.3.4.2.

Anerkjennelse

Utvalget foreslår i hovedsak å videreføre barnelovens regler om at farskap og medmorskap som følger direkte av utenlandsk lov skal anerkjennes i Norge, se utvalgets forslag til § 15-5. Ordlyden foreslås endret fra «beinveges av utenlandsk lov» til «direkte av utanlandsk lov», som er en språklig forenkling og ikke innebærer en realitetsendring. Utvalget foreslår imidlertid å utvide reglene om anerkjennelse, slik at de får anvendelse på foreldreskap generelt.

Barneloven § 85 første ledd har et vilkår om at den utenlandske loven «skal nyttast etter rettsreglane i vedkommande land». Utvalget legger til grunn at dersom loven ikke kommer til anvendelse, vil foreldreskapet ikke følge av vedkommende lands rett. Utvalget foreslår derfor ikke å videreføre dette vilkåret i ordlyden i lovforslaget, men dette er ikke ment som noen realitetsendring.

Utvalget foreslår at det fremgår av den nye bestemmelsen at den ikke kommer til anvendelse dersom annet følger av barneloven eller en utenlandsk avgjørelse som skal legges til grunn etter bestemmelsen, se forslaget § 15-5 andre ledd.

Utvalget mener at anerkjennelse av farskap eller medmorskap som er fastsatt i utlandet, og ikke følger direkte av utenlandsk lov, har en egnet regulering i dagens lov og foreslår hovedsakelig å videreføre denne i forslaget § 15-5 tredje til femte ledd. Utvalget foreslår imidlertid som nevnt å utvide bestemmelsen slik at den får anvendelse på foreldreskap generelt. Se mer om utvalgets forslag i NOU 2020: 14 punkt 16.3.5.1.3.

Utvalget foreslår en generell bestemmelse om anerkjennelse av foreldreskap som følger direkte av et annet lands rett, som innebærer at disse anerkjennes i Norge. Regelen utvider dagens regel om anerkjennelse av lovbestemt foreldreskap, som bare omfatter farskap og medmorskap, slik at den også omfatter morskap. Utvalget foreslår at morskap som følger direkte av utenlandsk rett som hovedregel skal legges til grunn, med mindre det strider mot den generelle ordre public-reservasjonen. Utvalget skriver:

> «Utvalget legger til grunn at regelen vil legge til rette for at den kvinnen som har født et barn, vil få sitt morskap anerkjent her. Derimot forutsetter utvalget at den ikke vil komme til anvendelse for tilfeller der en kvinne hevder å være forelder etter et surrogatiarrangement.»

Utvalget foreslår videre å innføre en ny hjemmel for anerkjennelse morskap som ikke følger direkte av utenlandsk lov, men som er fastsatt i utlandet. Lovteknisk gjøres dette ved å utvide bestemmelsen som i dag regulerer anerkjennelse av fastsatt farskap og medmorskap, slik at bestemmelsen også omfatter morskap. Dette begrunnes med at det bør være en skjønnsmessig adgang til å anerkjenne morskap for å hindre urimelige utslag i enkelttilfeller. Etter utvalgets syn er det ikke godt nok begrunnet at anerkjennelse av morskap bør behandles annerledes enn anerkjennelse av farskap og medmorskap.

Utvalget understreker imidlertid at en kvinne som hevder å være forelder etter å ha inngått et

surrogatiarrangement i utlandet, i utgangspunktet ikke skal kunne bli mor etter bestemmelsen. Såkalte «orders» fra utenlandske domstoler bør typisk ikke føre til anerkjennelse. Dette følger etter utvalgets syn av den alminnelige ordre public-regelen; å anerkjenne en avgjørelse om at en annen kvinne enn fødemor skal regnes som mor til barnet, innebærer å tillate en omgåelse det norske regelverket. Av denne grunn strider en anerkjennelse normalt mot vår alminnelige rettsfølelse. Samtidig mener utvalget at det unntaksvis kan være omstendigheter som tilsier at en kvinne likevel bør kunne oppnå foreldreskap i slike tilfeller, for eksempel der hensynet til barnet taler for det og det utenlandsk etablerte foreldreskapet har fulgt betryggende prosedyrer som har likhetstrekk med en alminnelig adopsjon. Etter utvalgets syn er det viktig at det er en åpning i regelverket for at kvinnen kan regnes som mor her dersom hun senere flytter med barnet til Norge. Uten en slik regel kan en risikere at etablerte foreldreskap oppheves og at barnet blir stående uten en forelder, noe som ikke kan sies å være til barnets beste. Utvalget peker på at den foreslåtte bestemmelsen er en «kan»-regel, slik at hver sak må avgjøres konkret.

I utkast til § 15-5 tredje ledd foreslår utvalget at bestemmelsen åpner for anerkjennelse som følge av at Norge har inngått en avtale med en annen stat. Norge har som nevnt i dag ikke inngått noen slik avtale. Bestemmelsens fjerde ledd gir adgang til å gi forskrift. Utvalget antar at det for morskap i nærmeste fremtid først og fremst vil være aktuelt å anerkjenne i enkelttilfeller etter hjemmelen i § 15-5 femte ledd. Se mer om utvalgets forslag i NOU 2020: 14 punkt 16.3.5.2.2.

14.3.3 Høringsinstansenes syn

Jurisdiksjon

Justis- og beredskapsdepartementet skriver i sitt høringssvar at de er usikre på om det er hensiktsmessig at bestemmelsen som omhandler jurisdiksjon i forbindelse med endring av foreldreskap, utvides slik at det også omfattet morskap, se utvalgets utkast til § 15-3 fjerde ledd. Justis- og beredskapsdepartementet viser til at det kun er fødemor som skal regnes som mor til barnet etter norsk rett, og departementet er derfor usikre på om det vil kunne være aktuelt å endre fra et fastsatt morskap til et annet morskap på samme måte som det kan for farskap. For øvrig er det ingen høringsinstanser som særskilt uttalelser seg om jurisdiksjon for foreldreskap.

Lovvalg

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) støtter utvalgets forslag om å ta inn en generell lovvalgsbestemmelse innledningsvis i kapittelet, jf. bestemmelsens første punktum. Bufdir foreslår imidlertid visse språklige endringer for å gjøre den mer presis. Når det gjelder forslag til bestemmelsens andre punktum, peker Bufdir på at utvalgets forslag til ordlyd ikke er i samsvar med ordlyden i Haagkonvensjon 1996 artikkel 15 nr. 2 som bestemmelsen bygger på. Bufdir mener bestemmelsen bør gjøres mer presis og nærmere ordlyden i Haagkonvensjonen, slik at det ikke oppstår tvil om at barneloven skal ha et annet innhold. For øvrig er det ingen høringsinstanser som har konkrete innspill til bestemmelsene.

Anerkjennelse

Bioteknologirådet viser i sitt høringssvar til at surrogati er forbudt etter norsk lov, og etterlyser en nærmere vurdering av hvordan hensynet til barnets beste i saker om surrogati i utlandet ivaretas. Bioteknologirådet skriver at dette eventuelt kan gjøres gjennom adopsjonsloven. Rådet ser samtidig at det er problematisk at en eventuell oppmykning av lovverket kan gi signaleffekt om at det er godtatt å inngå avtaler om surrogati i utlandet. *Kvinnegruppa Ottar* uttaler bekymring for en økende aksept for surrogati i samfunnet, og mener loven må slå enda tydeligere fast at surrogati er forbudt. Kvinnegruppa Ottar mener surrogati er salg av kropp og at kvinnene risikerer betydelige somatiske og psykiske belastninger ved å gå gjennom svangerskap og fødsel for velstående som ikke kan eller vil føde barn selv. De mener derfor at det er helt nødvendig med en formulering i loven som presiserer at surrogati er ulovlig og ikke vil bli anerkjent.

Justis- og beredskapsdepartementet mener at anerkjennelse av foreldreskap basert på surrogatiarrangementet reiser menneskerettslige problemer som bør gis en grundig drøftelse i lovproposisjonen dersom departementet går videre med utvalgets forslag. Departementet ser at hensynene utvalget trekker frem i NOU 2020: 14 punkt 16.3.5.2.2. kan tale for at det bør legges til rette for en sikkerhetsventil om anerkjennelse av morskap, men at en kvinne som hevder å være forelder etter inngått surrogatiarrangement i utlandet i utgangspunktet ikke skal bli mor etter bestemmelsen. Departementet viser til at barnelovutvalget viser til at hensynet til etablerte familieforhold og barnets beste kan tale for anerkjennelse i

enkelttilfeller. Justis- og beredskapsdepartementet antar at det er forskjell mellom en nyoppstått relasjon som følge av surrogati og et etablert familieliv som har bestått over tid, selv om relasjonen kom i stand som følge av et surrogatiarrangement. Departementet viser også til at forholdene rundt det underliggende surrogatiarrangementet kan få betydning i den samlede vurderingen. Dersom surrogatmor ikke hadde adgang til å trekke seg fra avtalen etter at barnet er født, og avtalen kan tvangsgjennomføres, kan det være et spørsmål om dette er i strid med retten til familieliv etter EMK artikkel 8 og SP artikkel 17, se barnekonvensjonen artikkel 9. Det har vært reist spørsmål om surrogatiavtaler kan være i strid med forbudene mot slaveri og tvangsarbeid, jf. EMK artikkel 4, SP artikkel 8 og ILO-konvensjon nr. 29 og 105. Det kan videre være et hensyn at kommersielle surrogatiavtaler er i strid med grunnleggende prinsipper i Haagkonvensjonen om internasjonale adopsjoner. Det vises til Lovavdelingens tolkningsuttalelse 17. november 2010 (JDLOV-2010-9051).

Utlendingsdirektoratet (UDI) gjør oppmerksom på at de ser eksempler i sin saksporteføljе som underbygger behovet for å innføre en «kan»-bestemmelse for fastsettelse av morskap i enkeltsaker. UDI viser til at det må avveies om en slik regel kan føre til økende omgåelse av det norske forbudet mot surrogati. UDI viser til at i tilfeller der enslige kvinner har inngått avtaler om surrogati i utlandet og søker om oppholdstillatelse for barnet i Norge, vil det ikke kunne innvilges med mindre foreldreskapet fastsettes. I enkelte saker vil dette få svært uheldige konsekvenser for barnet som kan risikere å bli både foreldreløs og statsløs.

14.3.4 Departementets vurdering

Jurisdiksjon

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre dagens lov § 81 første ledd om når en sak om farskap og medmorskap kan fastsettes i Norge, og 81 a om når en sak om morskap kan håndteres i Norge, se lovforslaget § 15-2 første og andre ledd. Departementet foreslår endringer i utvalgets forslag for å gjøre ordlyden mer i samsvar med de ovenfor nevnte bestemmelsene.

Departementet følger opp utvalgets forslag om å utvide dagens bestemmelse som gjelder konkurrerende jurisdiksjon for farskap, slik at den også gjelder fastsettelse av medmorskap, se lovforslaget § 15-2 tredje ledd. Bestemmelsen innebærer at en sak om farskap og medmorskap likevel ikke skal fastsettes i Norge dersom partene har nær tilknytning til en annen stat der de kan kreve fastsettelse eller klarlegge foreldreskapet, og saken vil bli bedre opplyst der. Departementet mener det er hensiktsmessig at disse tilfellene behandles likt, og at sakene behandles i staten der de kan bli best opplyst. Departementet følger ikke opp forslaget om å utvide bestemmelsen slik at den også gjelder morskap, ettersom morskap følger av at kvinnen har født barnet og ikke fastsettes formelt.

Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om å utvide dagens bestemmelse om å endre farskap slik at den også omfatter endring av medmorskap og morskap, se lovforslaget § 15-2 tredje ledd. Det vises til høringsinnspillet fra *Justis- og beredskapsdepartementet*. Barne- og familiedepartementet viser videre til at et medmorskap kun kan endres til et farskap, og ikke et annet medmorskap. Departementet mener derfor at det er hensiktsmessig å beholde dagens regel.

Lovvalg

Departementer følger opp utvalgets forslag og viderefører dagens lovvalgsbestemmelse for avgjørelser om foreldreskap, ettersom den anses som hensiktsmessig, se lovforslaget § 15-1 andre ledd. Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om å ta inn en unntaksbestemmelse om når utenlandsk rett kan benyttes eller legges vekt på. Departementet er enig med *Bufdir* om at bestemmelsen ikke samsvarer med ordlyden i Haagkonvensjonen 1996 artikkel 15 nr. 2, som utvalget har bygget sitt forslag på. Denne bestemmelsen gjelder som norsk lov i dag i henhold til lov om Haagkonvensjonen 1996 § 1. Det er viktig å sørge for at loven er i samsvar med våre konvensjonsforpliktelser, og departementet mener det ikke er behov for å ta inn bestemmelsen i barneloven. Bestemmelsen er imidlertid omtalt i merknaden til § 15-1, slik at rettsanvenderen blir gjort oppmerksom på den.

Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om å innføre en særskilt og unntaksfri lovvalgsbestemmelse om lovbestemt foreldreskap. Departementet erfarer ikke at dagens praksis gjør det nødvendig med lovfesting. Utvalgets forslag er etter departementets vurdering ikke tilstrekkelig utredet, med tilhørende risiko for utilsiktede konsekvenser. Departementet mener at et forslag om en lovvalgsbestemmelse om lovbestemt foreldreskap ville krevet ytterligere utredning.

Anerkjennelse

Departementet følger opp utvalgets forslag når det gjelder å videreføre dagens bestemmelse om anerkjennelse av farskap og medmorskap som følger direkte av utenlandsk lov, ettersom bestemmelsen anses som hensiktsmessig, se lovforslaget § 15-4 første ledd. Departementet foreslår enkelte endringer i utvalgets forslag, slik at bestemmelsene innebærer en videreføring av dagens lov § 85 første ledd. Departementet følger også opp forslaget om å ta inn en bestemmelse om anerkjennelse av morskap som følger direkte av utenlandsk lov, men foreslår at det presiseres at bestemmelsen kun gjelder kvinner som har født barnet, se lovforslaget § 15-3. Dette innebærer en videreføring av gjeldende rett.

Departementet foreslår endringer i utvalgets forslag når det gjelder morskap som følger direkte av utenlandsk lov. Utvalget foreslo at bestemmelsens første punktum skulle gjelde foreldreskap generelt, slik at morskap som følger direkte av annet lands lov også skal anerkjennes. Utvalget mente at dette ville legge til rette for anerkjennelse av morskap for kvinnen som har født barnet. Utvalget forutsatte at bestemmelsen ikke vil komme til anvendelse for en kvinne som hevder å være forelder etter et surrogatiarrangement ettersom dette baserer seg på en avtale mellom partene, og ikke følger direkte av utenlandsk rett etter det utvalget er kjent med. Departementet mener utvalgets forslag til ordlyd er uklar og medfører en risiko for omgåelse av norsk rett, som ikke tillater surrogati. Departementet mener det er en pedagogisk fordel om bestemmelsen klargjør at den kun gjelder anerkjennelse av morskap til den som har født barnet. Departementet foreslår derfor at det presiseres i loven at en kvinne som har født barnet i utlandet, anerkjennes som mor til barnet i Norge, se lovforslaget § 15-3. Dette er i samsvar med dagens rettstilstand, men det er en pedagogisk fordel at det kommer klart frem i loven. Departementet mener derfor at departementets og utvalgets forslag på dette punktet innholdsmessig er likt.

Departementet følger imidlertid ikke opp forslaget om at det bør innføres en bestemmelse om anerkjennelse av morskap fastsatt i utlandet. Som det fremgår av den ovenfor nevnte avgjørelsen til EMD *A.M mot Norge*, reiser spørsmålet om surrogati sensitive etiske spørsmål og statene gis en skjønnsmargin i hvordan disse sakene skal løses. Det har vært flere saker om surrogati for EMD i nyere tid, blant annet *K.K. m.fl. mot Danmark,* nr. 25212/21. Dommene tilkjenner medlemslandene en vid skjønnsmargin. Samtidig viser praksis at det gjelder et strengt krav til avveining av hensyn og klarhet i regelverk, samt at beslutningen treffes i en tidsmessig nærhet til fødsel, ettersom sosiale og emosjonelle bånd utvikler seg hurtig.

Surrogati er ikke tillatt i Norge. På regjeringens nettside regjeringen.no, omtaler norske myndigheter risikoen ved å benytte surrogati i utlandet. Her omtales blant annet risikoen for at surrogatmødre, barn og pretenderende foreldre kan bli utnyttet, og at det kan være en risiko for menneskehandel og trafficking. Norske borgere frarådes å benytte surrogati i utlandet, også fordi det medfører at barn kan komme i en situasjon uten juridisk tilknytning til en forelder, og heller ikke statsborgerskap eller rett til innreise og opphold i utlandet. Det kan også nevnes at EU i 2024 vedtok endringer i direktivet som omhandler bekjempelse av menneskehandel, der det fastslås at surrogati kan kvalifisere som menneskehandel etter nærmere bestemte vilkår, se direktiv 2024/1712 av 13. juni 2024 om endring i direktiv 2011/36/EU om forebygging og bekjempelse av menneskehandel og beskyttelse av dets ofre. Etter departementets vurdering kan innføring av en lovbestemmelse som gir adgang til å anerkjenne morskap som følge av surrogati i utlandet fremstå som en legitimering av surrogati og medføre en risiko for omgåelse av forbudet. Dette kan ha en uheldig signaleffekt, påpekt av blant annet *Bioteknologirådet*. Det vises også til høringssvaret fra *Justis- og beredskapsdepartementet* om de menneskerettslige problemstillingene surrogatiavtaler reiser. Departementet mener at utvalget ikke i tilstrekkelig grad har utredet forslaget, herunder hvilke vilkår som må oppstilles for å kunne anerkjenne morskap som følger av en surrogatiavtale inngått i utlandet, samt hvilke konsekvenser forslaget kan ha. Haagkonferansen for internasjonal privatrett utreder for tiden internasjonalprivatrettslige spørsmål i forbindelse med foreldreskap. Departementet følger arbeidet nøye. Det er en fordel om disse spørsmålene blir regulert internasjonalt, slik at statene har felles regler. Dersom Haagkonferansen vedtar bestemmelser som regulerer anerkjennelse av surrogati, vil departementet vurdere hvilke konsekvenser det vil ha dersom Norge tiltrer konvensjonen. Departementet foreslår derfor at en avventer og ser hvordan disse spørsmålene eventuelt blir regulert av Haagkonferansen, og at det ikke foreslås en lovendring nå.

Departementet foreslår enkelte språkmessige endringer i utvalgets forslag for å korte ned bestemmelsen, og for at utformingen i større grad skal tilsvare gjeldende lov § 85.

14.4 Foreldreansvar, fast bosted og samvær

14.4.1 Gjeldende rett

Jurisdiksjon

Jurisdiksjon i foreldretvistsaker reguleres i barneloven § 82 første ledd. Det følger av bestemmelsen at sak om foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet, hvem barnet skal bo fast sammen med eller samvær kan reises for norsk domstol dersom barnet har vanlig bosted i Norge. Det avgjørende for norsk jurisdiksjon er altså om barnet har vanlig bosted her i landet. Se mer om begrepet «vanlig bosted» i punkt 14.2.

Ekteskapsloven § 30 d femte ledd gir jurisdiksjon til å behandle spørsmål etter barneloven om felles barn når dette avgjøres i forbindelse med en ekteskapssak mellom foreldrene.

Norske domstoler har jurisdiksjon til å treffe midlertidige avgjørelser når barnet oppholder seg her i landet, jf. barneloven § 82 andre ledd.

Dersom barnet har «vanlig bosted» i Norge, vil jurisdiksjon følge av barneloven § 82 første ledd, og jurisdiksjonen vil også omfatte midlertidige avgjørelser. I disse tilfellene er det ikke et vilkår at barnet oppholder seg i Norge. Når et barn har vanlig bosted i landet, har derfor norske domstoler jurisdiksjon over barnet selv om barnet midlertidig oppholder seg i en annen stat.

Jurisdiksjonsreglene i barneloven § 82 første og andre ledd gjelder ikke dersom noe annet følger av overenskomst med annen stat, jf. § 82 tredje ledd. Dette betyr at konvensjonsbestemte jurisdiksjonsregler har forrang foran barnelovens regler. Det er to aktuelle konvensjoner på dette feltet: den nordiske familierettskonvensjonen og Haagkonvensjonen 1996.

Barnelovens jurisdiksjonsregler ble endret i forbindelse med tiltredelsen av Haagkonvensjonen 1996, slik at de generelle jurisdiksjonsreglene i barneloven i stor grad stemmer overens med reglene i Haagkonvensjonen. I tilfeller der reglene er ulike, er det Haagkonvensjonens regler som gjelder i saker mellom Norge og andre konvensjonsstater.

I tillegg til å legge jurisdiksjonen til bostedsstaten, regulerer Haagkonvensjonen 1996 i artikkel 6 jurisdiksjonen i saker for barn som er flyktninger, internasjonalt fordrevne grunnet uroligheter i eget land eller der vanlig bosted ikke lar seg fastsette. I slike tilfeller har oppholdsstaten jurisdiksjon til å fatte beskyttelsestiltak for barnet, også langvarige tiltak. I slike tilfeller kan det, ut fra en tolkning av ordlyden i artiklene, også oppstå tilfeller hvor to stater har jurisdiksjon: både staten barnet har flyktet fra, og hvor barnet fortsatt har «vanlig bosted» jf. artikkel 5 og i oppholdsstaten jf. artikkel 6.

Overføring av jurisdiksjon er en mekanisme som følger av Haagkonvensjonen 1996, og som kan gjøres gjeldende for saker innenfor konvensjonens virkeområde. Etter Haagkonvensjonen 1996 artikkel 8 og 9 kan jurisdiksjon i en sak om beskyttelsestiltak for barn overføres fra den staten som har jurisdiksjon etter konvensjonens vanlige regler, til en annen konvensjonsstat, dersom denne anses å være bedre egnet til å vurdere barnets beste. Konvensjonen spesifiserer hvilke konvensjonsstater jurisdiksjon kan overføres til: en stat der barnet er statsborger, en stat der barnet har formue, en stat der myndighetene har mottatt begjæring om skilsmisse, separasjon eller annullering av foreldrenes ekteskap, eller en annen stat som barnet har vesentlig tilknytning til. Lov om Haagkonvensjonen 1996 § 5 gjennomfører disse bestemmelsene i norsk rett og henviser til konvensjonens artikkel 8 og 9. Der jurisdiksjon overføres vil resultatet bli at jurisdiksjonen ligger til én stat, samtidig som barnet har vanlig bosted i en annen stat. Dette gjelder frem til barnet eventuelt etablerer nytt vanlig bosted, for eksempel etter at staten som har fått overført jurisdiksjon fatter avgjørelse som medfører at barnet flytter.

Det er ingen særregler i barneloven i dag som regulerer jurisdiksjon etter en ulovlig barnebortføring, herunder ulovlig tilbakeholdelse i annen stat. Det har imidlertid vært innfortolket i barneloven at barnets vanlige bosted i utgangspunktet ikke endres ved en ulovlig barnebortføring, se blant annet Prop. 102 LS (2014–2015) punkt 8.2.4.1, samt merknaden til § 82 om at jurisdiksjonsregelen gjøres gjeldende også for saker utenfor konvensjonen for å styrke barneperspektivet. Denne fortolkningen følger også av fast rettspraksis. Høyesterett har uttalt at en bopel som beror på selvtekt fra en av foreldrenes side, i utgangspunktet ikke skal tillegges vekt ved avgjørelsen av hvor barnet skal anses bosatt i henhold til barnelovens jurisdiksjonsregler, se Rt. 1987 s. 794. Staten der barnet hadde sitt vanlige bosted før den ulovlige bortføringen, beholder med andre ord sin jurisdiksjon selv om barnets faktiske bosted endres. Dette gjelder uavhengig av om Norge har konvensjonsforpliktelser til staten.

Haagkonvensjonen 1996 artikkel 7 er en særregel om jurisdiksjon etter ulovlig barnebortføring. I tilfelle barnet ulovlig bortføres eller tilbakeholdes, beholder myndighetene i konvensjonsstaten der barnet var vanlig bosatt umiddelbart før bortføringen eller tilbakeholdelsen jurisdiksjon

inntil barnet har fått vanlig bosted i en annen stat, og nærmere bestemte vilkår er oppfylt i artikkel 7 nr. 1:

> «a. hver person, hver institusjon eller hver annen instans som har foreldreansvar, har godtatt bortføringen eller tilbakeholdelsen; eller
>
> b. barnet har bodd i den andre staten i minst ett år etter at personen eller institusjonen eller den øvrige instansen som har foreldreansvar, har eller burde ha fått kjennskap til hvor barnet oppholder seg, og ingen anmodning om tilbakeføring fremmet i samme tidsrom verserer og barnet har funnet seg til rette i sitt nye miljø.»

Det fremgår av Haagkonvensjon 1980 artikkel 16 at når myndighetene i en stat som barnet er bortført til eller holdt tilbake i, får beskjed om at det har skjedd en ulovlig bortføring eller tilbakeholdelse av et barn, skal de ikke ta noen avgjørelser om foreldreansvar før det er avklart om barnet skal tilbakeleveres eller ikke.

Dersom et barn midlertidig oppholder seg i Norge og befinner seg i en nødssituasjon, har norske domstoler jurisdiksjon etter barneloven § 82 andre ledd. I Rt. 1993 s. 1144 uttalte Høyesteretts kjæremålsutvalg at barnelovens jurisdiksjonsregler «må suppleres med en nødkompetanse for særlige tilfeller der rimelighets- og hensiktsmessighetsbetraktninger tilsier en slik kompetanse for å bringe klarhet i barnets rettsforhold». I etterkant har Norge ratifisert og gjennomført Haagkonvensjon 1996. Haagkonvensjonen artikkel 11 regulerer hastejurisdiksjon og gjelder som norsk lov, jf. lov om Haagkonvensjon 1996 § 1. I hastesaker har myndighetene i enhver konvensjonsstat jurisdiksjon til å treffe de beskyttelsestiltakene som måtte være nødvendige når barnet oppholder seg på, eller barnets formue befinner seg på, konvensjonsstatens territorium. Konvensjonen definerer ikke «hastesaker» nærmere, og det er opp til myndighetene å avgjøre om vilkåret er oppfylt i forbindelse med behandlingen av konkrete saker. Det fremgår av Practical Handbook 2014 punkt 6.8 at jurisdiksjonen etter artikkel 11 er «strictly subordinate» til artiklene 5 til 10, se også omtale i Prop. 102 LS (2014–2015) punkt 3.3.3 og punkt 8.2.1.

Lovvalg

Lovvalget ved avgjørelser i foreldretvister er regulert i barneloven § 84. Det følger av denne bestemmelsen at saker som hører under norsk jurisdiksjon etter §§ 81 til 83, skal avgjøres etter norsk rett, med mindre noe annet følger av konvensjon med en annen stat. Denne lovvalgsregelen gjelder når norske domstoler og myndigheter treffer avgjørelser med hjemmel i barneloven. Regelen innebærer at lovvalget avgjøres ved jurisdiksjonsfastsettelsen. Det følger av Haagkonvensjonen 1996 artikkel 15 nr. 1 at ved utøvelse av jurisdiksjon etter konvensjonen skal konvensjonsstatenes myndigheter anvende sin egen lov. I artikkel 15 nr. 2 er det gjort et unntak fra denne lovvalgsregelen, slik at myndighetene i den grad beskyttelsen av barnets person eller formue krever det, kan anvende eller ta hensyn til loven i «en annen stat» som saken har en vesentlig tilknytning til.

For mange barn følger foreldreansvaret direkte av barneloven. Barneloven har en egen lovvalgsregel for slikt lovbestemt foreldreansvar i § 84 a. Paragrafen regulerer tre ulike situasjoner: Første ledd fastslår at barnelovens regler om foreldreansvar som følger direkte av §§ 34 og 35, foreldreansvar etter dødsfall etter § 38 og regelen i § 39 om avtaler om foreldreansvar som skal meldes til Folkeregistret for å være gyldige, gjelder for barn som har vanlig bosted i Norge. I § 84 a andre ledd fremkommer det at foreldreansvar eller tilsvarende myndighetsforhold etter loven i en stat barnet tidligere hadde vanlig bosted i, skal legges til grunn i Norge når det følger av Haagkonvensjonen 1996 artikkel 16. nr. 3, med mindre det foreligger en utenlandsk avgjørelse som skal anerkjennes etter barneloven § 84 b. I § 84 a tredje ledd fastslås det at når et barn får vanlig bosted i Norge og tidligere hadde vanlig bosted i en annen stat, kan en forelder som ikke har foreldreansvar etter andre ledd, bare tildeles foreldreansvar for barnet i kraft av barneloven dersom forelderen har vanlig bosted i Norge. Dette siste leddet er et vilkår i intern norsk barnerett, ikke en lovvalgsregel.

Anerkjennelse og fullbyrding

Det følger av barneloven § 84 b at utenlandsk avgjørelse om foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet, hvem barnet skal bo fast sammen med og samvær bare skal legges til grunn direkte i kraft av loven når det følger av overenskomst med annen stat. At anerkjennelse skjer direkte i kraft av loven innebærer at det ikke er behov for rettslige skritt for at avgjørelsen skal få virkning her i landet, og at avgjørelsen må legges til grunn av alle instanser mv. i Norge. Aktuelle konvensjoner er Haagkonvensjon 1996, Nordisk familierettslig konvensjon og lov 10. juni 1977 nr. 71 om

anerkjennelse og fullbyrding av nordiske dommer på privatrettens område. Lov om Haagkonvensjonen 1996 kapittel 3 inneholder prosessregler for anerkjennelse og fullbyrding av avgjørelser etter denne konvensjonen.

Der en utenlandsk avgjørelse ikke anerkjennes direkte i kraft av loven, må den enkelte instans som skal ta stilling til foreldreansvar prejudisielt, som ledd i en konkret sak, vurdere om avgjørelsen kan anerkjennes for det konkrete tilfellet. En slik vurdering vil ikke være bindende for andre instanser.

Det vises til nærmere omtale av konvensjoner om anerkjennelse og fullbyrdelse i Prop. 102 LS (2014–2015).

14.4.2 Utvalgets forslag

Jurisdiksjon

Utvalget foreslår å videreføre dagens jurisdiksjonsbestemmelse og legger vekt på at den nylig er endret. Utvalget mener barnets tilknytning til Norge fortsatt skal være avgjørende for om det foreligger norsk jurisdiksjon. Se mer om utvalgets forslag i NOU 2020: 14 punkt 16.4.3.1.2.

Utvalget foreslår også å videreføre dagens regel om jurisdiksjon til å treffe midlertidige avgjørelser, ettersom den anses som hensiktsmessig. Utvalget viser til at det kan oppstå tilfeller med dobbel jurisdiksjon hvor barnet har «vanlig bosted» i en annen stat og oppholder seg midlertidig i Norge. Dette medfører riktignok risiko for uheldige motstridende avgjørelser, men dersom det haster med å treffe en avgjørelse er det bedre, at to stater har jurisdiksjon, enn at det ikke blir truffet en avgjørelse overhodet. Utvalget foreslår derfor at bestemmelsen videreføres. Se mer om utvalgets forslag i NOU 2020: 14 punkt 16.4.3.2.2. Utvalget foreslår å videreføre dagens bestemmelser, slik at reglene i barneloven gjelder så langt ikke annet følger av avtale med annen stat. Utvalget drøfter kort om det er behov for endringer i dagens bestemmelser. Utvalget antar at regelen om overføring av jurisdiksjon etter Haagkonvensjonen 1996 kan bli praktisk viktig. Utvalget har vurdert om det bør tas inn en bestemmelse i barneloven som tilsvarer lov om Haagkonvensjonen 1996 § 5. Utvalget uttaler at det innenfor tidsrammen for arbeidet, ikke har vært mulig å vurdere konsekvensene av å innføre en generell regel om overføring av jurisdiksjon. Utvalget vurderte også om det av pedagogiske grunner bør tas inn en henvisning til lov om Haagkonvensjonen 1996 § 5 i barnelovens jurisdiksjonsregler. Utvalget mener imidlertid at det kan skape uklarhet dersom barneloven henviser til noen, men ikke alle særreglene for jurisdiksjon som finnes i annen lovgivning og i konvensjoner. Utvalget foreslår derfor ingen endring i gjeldende rett. Se mer om utvalgets forslag i NOU 2020: 14 punkt 16.4.3.3.2.

Utvalget foreslår å innføre en særregel for jurisdiksjon etter en ulovlig barnebortføring, for å forhindre at jurisdiksjonen overføres ved at barnet bortføres til en annen stat, se utvalgets forslag til § 15-7. Bestemmelsen er utformet etter mønster av Haagkonvensjonen 1996 artikkel 7 og den danske lovregulering på dette punkt, som har sitt utgangspunkt i konvensjonsbestemmelsen. Se mer om utvalgets forslag i NOU 2020: 14 punkt 16.4.3.4.3.

Utvalget har vurdert om det bør tas inn en lovregulering av nødjurisdiksjon i barneloven, men foreslår ikke dette. Utvalget mener det vil gjelde svært få tilfeller, og at det må foretas en konkret vurdering av om det foreligger en slik nødsituasjon som kan gi grunnlag for norsk jurisdiksjon. En lovfesting av et slikt jurisdiksjonsgrunnlag vil etter utvalgets vurdering kunne innebære en risiko for at en slik bestemmelse får større anvendelse enn utvalget tilsikter, og utvalget foreslår derfor ikke en lovfesting. Se mer om utvalgets forslag i NOU 2020: 14 punkt 16.4.3.5.2.

Lovvalg

Utvalget foreslår å videreføre utgangspunktet om at saker som avgjøres i Norge, skal avgjøres etter norsk rett, se utvalgets forslag til § 15-2 første punktum. Samtidig mener utvalget at det unntaksvis kan være nødvendig å se hen til utenlandsk rett for å ivareta barnets beste i saker som har tilknytning til flere stater, på tilsvarende måte som det følger av Haagkonvensjon 1996 artikkel 15 nr. 2. Se mer om dette i NOU 2020: 14 punkt 16.3.3. Etter utvalgets vurdering gir denne bestemmelsen en god regulering av slike saker, og utvalget foreslår å innta en lignende regel i barneloven for spørsmål om lovvalg for avgjørelser om foreldreansvar, fast bosted, samvær, flytting med barnet og bidrag. Se mer om utvalgets forslag i NOU 2020: 14 punkt 16.4.4.1.2.

Utvalget foreslår å videreføre reguleringen av anvendelsesområdet til barnelovens regler om foreldreansvar etter loven. Dette gir klarhet og forutberegnelighet. Disse reglene bør gjelde for barn som har vanlig bosted i Norge, slik det er lovfestet i barneloven, se utvalgets forslag til § 15-8 første ledd. Haagkonvensjonens lovvalgsregel for foreldreansvar etter loven i artikkel 16 er uni-

versell og gjelder også når barnets vanlige bosted er i en ikke-konvensjonsstat. Utvalget oppfatter artikkel 16 som avgrenset til konvensjonssaker, og foreslår at lovvalgsregelen i barneloven bør gjelde generelt. Utvalget foreslår at bestemmelsen i barneloven § 84 a tredje ledd videreføres. Det følger av bestemmelsen at en forelder må ha vanlig bosted her i landet hvis han eller hun skal tildeles foreldreansvar direkte i kraft av loven når et barn som tidligere har bodd i en annen stat, flytter hit. Se mer om utvalgets forslag i NOU 2020: 14 punkt 16.4.4.2.2.

Anerkjennelse og fullbyrding

Utvalget foreslår at gjeldende rett om anerkjennelse og fullbyrding videreføres. Det innebærer at en avgjørelse skal anerkjennes og fullbyrdes i de tilfellene Norge er konvensjonsforpliktet til det. Når det ikke følger av konvensjonsforpliktelser at en utenlandsk avgjørelse kan kreves fullbyrdet, gir det etter utvalgets vurdering best rettssikkerhet at forelderen i utlandet må anlegge ny sak i Norge. Det vises til utvalgets forslag i NOU 2020: 14 punkt 16.4.5.

14.4.3 Høringsinstansenes syn

Jurisdiksjon

Bufdir støtter utvalgets forslag om å videreføre dagens jurisdiksjonsbestemmelse, da de anser dette som nødvendig for å gjennomføre Haagkonvensjonen 1996 artikkel 5. Dette gir et oversiktlig regelverk med ett felles jurisdiksjonsgrunnlag for saker innenfor og utenfor konvensjonen. Bufdir mener at det også er behov for en bestemmelse som gir statsforvaltere jurisdiksjon til å fatte vedtak om tvangskraft for gjennomføring av avtaler mellom foreldre. Bufdir påpeker at dagens bestemmelse i § 82 første ledd andre punktum ikke er videreført i utvalgets forslag uten at utvalget har kommentert dette. Bufdir støtter også utvalgets forslag om å videreføre at midlertidige avgjørelser kan treffes når barnet oppholder seg i Norge. Når det gjelder risikoen for at motstridende avgjørelser ved dobbel jurisdiksjon, påpeker Bufdir at dette er forsøkt løst i Haagkonvensjon 1996 artikkel 11 og 12. Begge artiklene regulerer når et tiltak i oppholdsstaten faller bort, både når barnets bostedsstat er en stat Norge har et konvensjonssamarbeid med og ikke. I tillegg har tiltak etter artikkel 12 kun territorial virkning, begrenset til den aktuelle staten. Videre støtter Bufdir utvalgets forslag om å videreføre dagens bestemmelser om at reglene i barneloven gjelder så langt ikke annet følger av avtale med annen stat. Når det gjelder overføring av jurisdiksjon, anbefaler Bufdir at henvisningen til lov om Haagkonvensjonen 1996 § 5 om overføring av jurisdiksjon inntas særskilt i loven. For øvrig er det ingen høringsinstanser som har konkrete innspill til bestemmelsen.

Barneombudet har ingen konkrete innspill til bestemmelsen, men er enig med utvalget i at det er særlig viktig at regelverket utformes slik at det i størst mulig grad motvirker ulovlige barnebortføringer, og at det så langt det er mulig tar utgangspunkt i barnets forhold. Ombudet mener dette også må tillegges stor vekt av departementet i det videre arbeidet. *Bufdir* støtter utvalgets forslag om å regulere norske domstolers jurisdiksjon til å behandle foreldretvistsaker etter ulovlig barnebortføring. Bufdir har imidlertid kommet med en rekke merknader til hvordan bestemmelsen er utformet. Bufdir påpeker at forslaget til lovfesting av en jurisdiksjonsbestemmelse, herunder bestemmelsens utforming, er for dårlig utredet og vurdert. Blant annet vises det til at vilkårene i bestemmelsen ikke samsvarer med Haagkonvensjon 1996 artikkel 7, noe som skaper uklarhet. Koblingen til barnets vanlige bosted er utelatt, mens de øvrige vilkårene i bokstav a og b er beholdt. Utvalget redegjør ikke for bakgrunnen for dette, og dette skaper ifølge direktoratet tvil om hensikten bak ulikhetene. Direktoratet påpeker også manglende redegjørelse for når barneloven kommer til anvendelse og når konvensjonsbestemmelsene skal gå foran. Bufdir foreslår å utforme bestemmelsen i samsvar med artikkel 7 i Haagkonvensjonen 1996, og eventuelt særregulere tilfellene utenfor konvensjonen dersom man vurderer at disse skal være ulike. Behovet for eventuell ulik regulering for tilfeller med eller uten konvensjonssamarbeid er ikke vurdert. Det kan være behov for ulik regulering, blant annet fordi man utenfor konvensjonssamarbeidet ikke har regler som muliggjør en retur av barnet. Det kan også være at ikke-konvensjonsstaten har andre jurisdiksjonsregler som kan føre til en situasjon med konkurrerende jurisdiksjon. *Justis- og beredskapsdepartementet* skriver i høringssvaret at sammenhengen mellom utvalgets lovforslag § 15-1 første ledd og § 15-7 er noe uklar. Det bemerkes at det er uklart om § 15-7 skal gjelde i saker om ulovlig barnebortføring etter Haagkonvensjonen 1980. Det er også uklart hva som er tilstrekkelig for å regnes som et krav om tilbakelevering av barnet etter § 15-7.

Lovvalg

Bufdir hadde enkelte innspill til bestemmelsen om lovvalg ved avgjørelser, som det er redegjort for i punkt 14.3.3. For øvrig er det ingen høringsinstanser som har konkrete innspill til denne bestemmelsen.

Bufdir støtter utvalgets forslag om å videreføre dagens bestemmelser om lovvalg for foreldreansvar etter loven. Når det gjelder forslaget om å gjøre bestemmelsen i andre ledd generell, påpeker Bufdir at dette allerede følger av gjeldende rett, slik at forslaget ikke innebærer noen materiell endring. Bufdir mener det kan reises tvil om utvalgets forslag omfatter foreldreansvar tildelt etter avtale eller gjensidig viljeserklæring i en stat, slik Norge er forpliktet til etter Haagkonvensjon artikkel 16. nr. 3, jf. nr. 2. Bufdir anbefaler derfor at bestemmelsen utformes slik at den er mer i samsvar med forpliktelsene etter Haagkonvensjon 1996. For øvrig er det ingen høringsinstanser som har konkrete innspill til bestemmelsen.

Anerkjennelse og fullbyrding

Bufdir støtter utvalgets forslag om å videreføre dagens bestemmelser om anerkjennelse av utenlandske avgjørelser. Bufdir anbefaler at det utredes nærmere om det er behov for å innføre en åpnere adgang til å anerkjenne foreldretvistavgjørelser direkte i kraft av loven fra stater Norge ikke har et konvensjonssamarbeid med. For øvrig er det ingen høringsinstanser som har konkrete innspill til bestemmelsene.

14.4.4 Departementets vurderinger

Jurisdiksjon

Departementet følger opp utvalgets forslag og foreslår at dagens jurisdiksjonsbestemmelse videreføres, se lovforslaget § 15-5. Departementet foreslår samtidig noen språklige endringer i utvalgets forslag, slik at bestemmelsen i større grad tilsvarer ordlyden i dagens § 82, som departementet mener er mer presis. Departementet foreslår også å ta inn igjen bestemmelsen som tilsvarer § 82 første ledd andre setning, som regulerer når det foreligger jurisdiksjon slik at statsforvalterne kan behandle sak om tvangskraft for avtaler mellom foreldre etter lovforslaget § 14-1. Departementet antar at denne bestemmelsen ble utelatt fra utvalgets lovforslag ved en inkurie.

Departementet følger også opp utvalgets forslag om å videreføre dagens regel om jurisdiksjon til å treffe midlertidige avgjørelser. Når det gjelder utvalgets omtale av risikoen for motstridende avgjørelser ved dobbel jurisdiksjon, viser departementet til at dette er forsøkt løst i Haagkonvensjon 1996 artikkel 11 og 12, slik også *Bufdir* påpeker i sitt høringssvar. Begge artiklene regulerer når et tiltak i oppholdsstaten faller bort, både når barnets bostedsstat er en stat Norge har et konvensjonssamarbeid med og ikke. I tillegg har tiltak etter artikkel 12 kun territorial virkning, begrenset til den aktuelle staten. Departementet foreslår noen språklige endringer i utvalgets forslag, slik at bestemmelsen i større grad tilsvarer ordlyden i dagens § 82 andre ledd, som departementet mener er mer presis.

Departementet følger også opp utvalgets forslag om å videreføre dagens bestemmelser om overføring av jurisdiksjon, fordi disse anses som hensiktsmessige. Det vises til at utvalget ikke hadde tid til å vurdere konsekvensene av å ta inn en generell regel om overføring av jurisdiksjon i barneloven, slik at et eventuelt forslag ikke har blitt utredet og sendt på høring. Når det gjelder muligheten for å henvise til lov om Haagkonvensjonen 1996 § 5 i barneloven, mener departementet at en bør forsøke å unngå dobbeltregulering, slik at det ikke bør tas inn en slik henvisning. Departementet er også enig med utvalget i at det kan skape uklarhet dersom det kun vises til én enkelt bestemmelse i lov om Haagkonvensjonen 1996. Departementet har imidlertid inntatt en omtale av bestemmelsen i merknaden til § 15-6.

Departementet følger opp utvalgets forslag om at det ikke innføres en særskilt bestemmelse om nødjurisdiksjon i barneloven. Haagkonvensjonen artiklene 11 og 12 gir nå, etter at konvensjonen ble gjennomført i norsk rett, et tilstrekkelig rettslig grunnlag til å fange opp tilfeller av hast og nød, og disse gjelder som norsk lov, se lov om Haagkonvensjon 1996 § 1. Departementet er enig med utvalget i at barnelovens jurisdiksjonsregler i utgangspunktet skal forstås uttømmende, og at det skal svært mye til for at det kan være norsk jurisdiksjon i andre tilfeller. Etter departementets vurdering kan en lovfesting av et jurisdiksjonsgrunnlag i nødtilfelle medføre risiko for at bestemmelsen får større anvendelse enn det som er tiltenkt, med risiko for at dette kan medføre en praksis som er i strid med Haagkonvensjonen 1996 og Haagkonvensjonen 1980. Dersom domstolen likevel i et ytterst sjeldent tilfelle mener at norske myndigheter skal behandle en sak utenfor de lovbestemte jurisdiksjonsgrunnlagene, mener departementet at dette er et spørsmål som må vurderes helt konkret.

Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om å ta inn en særregel for jurisdiksjon etter ulovlig barnebortføring. Som det fremgår av beskrivelsen av gjeldende rett ovenfor, fortolkes barneloven i dag slik at barnets bosted i utgangspunktet ikke endres ved en ulovlig barnebortføring. Jurisdiksjon i foreldretvistsaker ved ulovlig barnebortføring vil derfor omfattes av lovforslaget § 15-5, noe som innebærer at jurisdiksjonen ikke går over til staten barnet ulovlig bortføres til eller tilbakeholdes i. Departementet er således enig med *Bufdir* i at bestemmelsen utvalget foreslår ikke er tilstrekkelig utredet. Departementet viser til at foreldretvistsaker for norske domstoler der det kan foreligge spørsmål om jurisdiksjon på grunn av barnebortføring gjelder svært få saker, og departementet har ikke erfart behov for nærmere lovregulering. En lovregulering som foreslått vil kreve nærmere utredning.

Lovvalg

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre dagens bestemmelse om at saker som avgjøres i Norge skal avgjøres etter norsk rett, se lovforslaget § 15-1 andre ledd. Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om å ta inn en unntaksbestemmelse som tilsvarer Haagkonvensjonen artikkel 15 nr. 2, se begrunnelsen for dette i punkt 14.3.4.

Departementet følger opp utvalgets forslag og foreslår å videreføre dagens bestemmelser i barneloven som regulerer lovvalg for foreldreansvar som følger av loven, se lovforslaget § 15-6. Dagens bestemmelser anses som hensiktsmessige og er i samsvar med Haagkonvensjon. Departementet er enig med *Bufdirs* innspill om forståelsen av Haagkonvensjonen 1996, og viser til at dette også fremgår av Prop. 102 LS (2014–2015) punkt 3.4.2.1. Departementet foreslår at bestemmelsen utformes mer i samsvar med gjeldende lov 84 a, som er mer presis opp mot konvensjonen. For nærmere redegjørelse for innholdet til bestemmelsen vises det til redegjørelsen i Prop. 102 LS (2014–2015) punkt 3.4.2 og merknaden til § 15-6 i dette lovforslaget.

Anerkjennelse og fullbyrding

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre gjeldende rett om anerkjennelse og fullbyrding av utenlandske avgjørelser i foreldretvistsaker, ettersom dagens bestemmelser anses som hensiktsmessige, se lovforslaget § 15-7.

14.5 Bidrag

14.5.1 Gjeldene rett

Jurisdiksjon

Jurisdiksjon i barnebidragssaker er regulert i barneloven § 83. Sak om barnebidrag kan behandles av norske myndigheter:

«a) når det vert reist i sak om farskap, medmorskap, foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet eller samvær for avgjerdsført norsk organ
b) dersom ein av partane eller barnet har vanleg bustad i Noreg.»

I praksis er det bokstav b som er hovedregelen, ettersom sak om bidrag sjelden reises for domstolene som en del av en foreldretvist, men stort sett avgjøres administrativt av Arbeids- og velferdsetaten.

Lovvalg

Lovvalget i barneloven reguleres av regelen i § 84. Det følger av denne bestemmelsen at når norske myndigheter har jurisdiksjon, skal norsk rett anvendes. De norske reglene om bidragsberegning medfører likevel at det har betydning om partene har tilknytning til utlandet. Bidraget skal beregnes ved skjønn dersom en av partene er bosatt eller arbeider og betaler skatt i utlandet, jf. forskrift om fastsetjing av fostringstilskot § 11 bokstav b.

Norge har ikke ratifisert Haagprotokollen av 2007 om rettsvalget for underholdsplikter. Det følger av hovedregelen i protokollen artikkel 3 (1) at retten i det landet der bidragskreditor har det vanlige bostedet sitt skal anvendes. I artikkel 15 i EU-forordning (EF) Nr. 4/2009 av 18. desember 2008 om kompetanse, lovvalg, anerkjennelse og fullbyrdelse av rettsavgjørelser og samarbeid vedrørende underholdsplikt uttrykkes det at lovvalget skal avgjøres etter bestemmelsene i Haagprotokollen i de europeiske medlemsstatene som er bundet av protokollen. Det kan vises til at eksempelvis Danmark er ikke bundet av protokollen, slik at rettstilstanden i Europa er differensiert.

Etter Luganokonvensjonen kan det være verneting i flere stater i saker om barnebidrag, se Luganokonvensjonen artikkel 2 nr. 1 og artikkel 5 nr. 2. I og med at majoriteten av EU-statene har felles lovvalgsregler sikres det at samme lands rett kommer til anvendelse, uavhengig av i hvilken stat bidragsspørsmålet avgjøres.

Anerkjennelse og fullbyrding

Barneloven har ingen regulering av anerkjennelse eller fullbyrding av utenlandske bidragsavgjørelser. Hjemmelen for dette finnes i bidragsinnkrevingsloven § 2 første ledd om at «[v]ed overenskomst med fremmed stat kan det bestemmes at en rettskraftig dom om underholdsbidrag som kan fullbyrdes der, også kan fullbyrdes i Norge. Det samme gjelder for annen rettsavgjørelse, forvaltningsvedtak eller skriftlig vedtakelse som kan tvangsfullbyrdes i vedkommende fremmede stat.» Videre vises det i leddet til at dette også blant annet gjelder bidrag til utgifter ved fødselen. Bestemmelsen regulerer øvrige vilkår, betingelser og anvendelsesområder for anerkjennelse av utenlandske bidragsavgjørelser.

14.5.2 Utvalgets forslag

Jurisdiksjon

Utvalget foreslår å videreføre dagens regel i § 83 bokstav b. Utvalget foreslår at regelen i § 83 bokstav a ikke videreføres, ettersom den har liten praktisk betydning.

Lovvalg

Utvalget foreslår å videreføre regelen om at bidragssaker som behandles i Norge skal behandles etter norsk rett. Som vist til i proposisjonens punkt 14.5.1, er det en annen lovvalgsregel i Norge enn den som gjelder i EU-statene og i mange stater utenfor EU. Etter utvalgets syn er det uheldig. Det kunne slik sett vært en fordel om lovvalgsregelen var den samme i Norge som i EU-statene. Utvalget foreslår likevel ingen endring på dette punktet. Regelen i barneloven er vel innarbeidet, og praktiske hensyn, blant annet hensynet til å få en hurtig avgjørelse, taler for anvendelse av norsk rett. Utvalget foreslår et unntak fra hovedregelen for enkelte sakstyper, herunder bidragssaker, i utvalgets lovforslag § 15-2 andre punktum. Unntaket går ut på at domstolen i særlige tilfeller kan ta hensyn til retten i en annen stat som saken er nært knyttet til, når dette er til det beste for barnet.

Anerkjennelse og fullbyrding

Utvalget foreslår ingen realitetsendring i reglene om anerkjennelse og fullbyrding av bidrag fastsatt i utlandet. Dette vil avhenge av reguleringer i internasjonale konvensjoner som Norge har tiltrådt. For at barnelovens kapittel om internasjonal barnerett skal gi et dekkende bilde av rettstilstanden, foreslår utvalget likevel at det tas inn en regel om anerkjennelse og fullbyrding av utenlandske avgjørelser om barnebidrag i barneloven.

Enkelte saksbehandlingsregler

Utvalget foreslår å ikke videreføre regelene i barneloven § 83 a om henting og utlevering av opplysninger etter avtale med fremmed stat eller § 83 b om godkjennelse av private avtaler for innkreving i utlandet. Utvalget mener at bestemmelsene samsvarer med bestemmelsene i bidragsinnkrevingsloven § 2 fjerde og femte ledd. Etter utvalgets vurdering er det ikke nødvendig å ha disse reglene både i barneloven og bidragsinnkrevingsloven. Dersom det er behov for nærmere regulering enn det som følger av bidragsinnkrevingslovens regler, mener utvalget at dette mest hensiktsmessig kan tas inn i bidragsinnkrevingsloven. Etter utvalgets vurdering hører slike detaljerte saksbehandlingsregler ikke hjemme i barnelovens regler om internasjonal barnerett. Det vises til at også andre saksbehandlingsregler som gjelder for internasjonale saker finnes andre steder i barneloven og i annen lovgivning.

14.5.3 Departementets vurdering

Jurisdiksjon

Departementet følger opp utvalgets forslag om å videreføre dagens bestemmelse i § 83 bokstav b om at en av partene eller barnet må ha vanlig bosted for at norske myndigheter skal ha jurisdiksjon. Departementet foreslår å ikke følge opp utvalgets forslag om å fjerne dagens bestemmelse § 83 bokstav a. Departementet er enig med utvalget i at dette er en bestemmelse som i dag har liten praktisk betydning. Imidlertid har utvalget ikke utredet hva som eventuelt kan være konsekvensene av å ikke videreføre denne bestemmelsen, og departementet mener det er en risiko for at fjerning av bestemmelsen kan medføre utilsiktede konsekvenser. Videre legger departementet vekt på at det kan være hensiktsmessig og tidsbesparende å behandle en bidragssak samtidig som det tas stilling til en foreldretvist ved domstolene. Departementet mener derfor at bestemmelsen bør videreføres.

Lovvalg

Departementet foreslår å videreføre gjeldende rett. Departementet støtter utvalgets vurdering av

at ikke er nødvendig med en endring i lovvalgsreglene for bidragssaker. Departementet er enig i at det av hensynet til en hurtig avgjørelse taler for å beholde dagens regel om at norsk rett skal anvendes når norske myndigheter har jurisdiksjon. Departementet følger ikke opp forslaget om å innføre et unntak om at domstolen i særlige tilfeller kan ta hensyn til retten i en annen stat som saken er nært knyttet til når dette er det beste for barnet. Utvalgets forslag er bygget på Haagkonvensjonen 1996 artikkel 15 nr. 2, se departementets vurderinger i punkt 14.3.4. Videre gjelder ikke Haagkonvensjonen 1996 for saker om bidragsplikt, og departementet anbefaler ikke å innføre et unntak basert på denne konvensjonen.

Anerkjennelse og fullbyrding

Departementet følger ikke opp utvalgets forsalg om å ta inn en regel om anerkjennelse og fullbyrding av utenlandske avgjørelser om barnebidrag. Departementet mener at det ikke er nødvendig med en slik dobbeltregulering.

Enkelte saksbehandlingsregler

Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om å fjerne dagens bestemmelse §§ 83 a og 83 b. Utvalget har ikke utredet hva som eventuelt kan være konsekvensene av å fjerne bestemmelsene fra barneloven, og departementet mener det er en risiko for at fjerning av bestemmelsen kan medføre utilsiktede konsekvenser. Departementet foreslår imidlertid å endre lovteksten i lovforslaget § 15-10 slik at ansvarsfordelingen i bestemmelsen samsvarer med dagens praksis. Dette innebærer at det er Arbeids- og velferdsetaten som godkjenner private bidragsavtaler mens Innkrevingsmyndigheten bekrefter ovenfor utenlandske myndigheter at avtalen er godkjent og tvangskraftig i Norge. Departementet har hensyntatt språklige endringer som følge av forslag i Prop. 37 L (2024–2025) Lov om innkreving av statlige krav mv. (innkrevingsloven) og endringer i tvangsfullbyrdelsesloven mv.

14.6 Ordre public

14.6.1 Gjeldende rett

I norsk internasjonal privatrett gjelder det et ulovfestet prinsipp om ordre public. Prinsippet er ikke lovfestet i barneloven. Haagkonvensjonen 1996 gjør unntak både for lovvalg og anerkjennelse dersom anvendelsen av utenlandsk lov eller anerkjennelse «klart ville virke støtende på rettsordenen under hensyntaken til barnets beste», jf. Haagkonvensjonen 1996 artikkel 22 og artikkel 23 nr. 2 bokstav d. Konvensjonen gjelder som norsk lov, jf. lov om Haagkonvensjonen 1996 § 1.

14.6.2 Utvalgets forslag

Utvalget foreslår i NOU 2020: 14 å lovfeste det ulovfestede prinsippet om ordre public i barneloven av pedagogiske hensyn, og for å gjøre barnelovens kapittel om internasjonal barnerett mest mulig uttømmende, se utvalgets forslag til § 15-12. Utvalget foreslår at både det materielle og prosessuelle innholdet i prinsippet lovfestes. Forslaget innebærer ingen endring i gjeldende rett. Den materielle siden av bestemmelsen innebærer ifølge utvalget at utenlandske avgjørelser ikke skal anerkjennes hvis resultatet i avgjørelsen er i strid med grunnleggende rettsprinsipper i norsk rett. Det skal tas spesielle hensyn til barnets beste, slik det også fremgår av Haagkonvensjonen 1996 artikkel 23 nr. 2 bokstav d. Den prosessuelle siden av bestemmelsen, innebærer ifølge utvalget at saksbehandlingen i det aktuelle landet heller ikke må være i strid med grunnleggende rettsprinsipper i norsk rett. Dette kan være tilfellet dersom domstolen ikke var sammensatt med upartiske dommere, at partene ikke ble hørt eller brudd på andre grunnleggende rettsprinsipper. Regelen om prosessuellrettslig ordre public har ikke selvstendig betydning utover tvistelovens regel. Bestemmelsen skal ikke åpne for en overprøving av de utenlandske bestemmelsene eller lovreglene. Utvalget foreslår at forbeholdet plasseres helt til slutt i kapittel 15 i barneloven, for å markere at det er et unntak fra de øvrige bestemmelsene i kapittelet. Se mer om utvalgets forslag i NOU 2020: 14 punkt 16.7.2.

14.6.3 Høringsinstansene syn

Justis- og beredskapsdepartementet støtter utvalgets forslag om å lovfeste den ulovfestede ordre public-reservasjonen av pedagogiske grunner. Når det gjelder forslaget om at det skal tas inn en bestemmelse i § 15-12 andre punktum om at det skal tas særlig hensyn til hva som er best for barnet, etter modell fra Haagkonvensjon 1996 artikkel 22, bemerker Justis- og beredskapsdepartementet at hensynet til barnets beste er et grunnleggende og viktig prinsipp som gjelder hele den nye barneloven. Departementet anbefaler derfor å ta dette ut av lovteksten til denne bestemmelsen, ettersom det å vise til barnets beste i enkeltbestemmelser,

men ikke alle, kan så tvil om betydningen av prinsippet for andre deler av loven. I tillegg er det av lovtekniske hensyn ønskelig å begrense mengden lovtekst. For øvrig er det ingen høringsinstanser som har konkrete innspill til bestemmelsen.

14.6.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp utvalgets forslag om å ta inn en bestemmelse i barneloven om ordre public, se lovforslaget § 15-1 tredje ledd. Bestemmelsen har et pedagogisk formål, men endrer ikke dagens rettstilstand. Bestemmelsen er i samsvar med Haagkonvensjon artikkel 22 og 23 nr. 2 bokstav d, som gjelder som norsk lov for tilfeller som reguleres av konvensjonen, jf. lov om Haagkonvensjonen 1996 § 1. Av lovtekniske hensyn foreslår departementet å plassere bestemmelsen innledningsvis i kapittel 15 sammen med de andre generelle bestemmelsene. Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om å ta inn en henvisning til at det skal tas særlig hensyn til barnets beste i bestemmelsen om ordre public, ettersom dette følger av lovforslaget § 1-1. Departementet viser til høringssvar fra *Justis- og beredskapsdepartementet*.

15 Ikraftsetting- og overgangsbestemmelser og endringer i andre lover

Departementet foreslår at loven gjelder fra den tid Kongen fastsetter. De enkelte bestemmelsene kan tre i kraft til ulik tid.

Vesentlige deler av loven innebærer en videreføring av gjeldende rett. For disse tilfellene er det ikke behov for særskilte overgangsregler. På enkelte områder medfører imidlertid den nye loven endringer som får betydning for tidspunkt for ikraftsetting og hvor det kan være behov for overgangsbestemmelser. Departementet kan gi nærmere overgangsregler i forskrift.

Lovforslaget kapittel 2 til 5 innebærer i det vesentlige en videreføring av reglene om etablering av foreldreskap. For endringene i reglene om fastsettelse av medmorskap og reglene om gjeninnføring av tidsfrister for å reise sak om endring av farskap, er det behov for tydelige regler om skjæringstidspunkt mv., og det kan være behov for overgangsregler. Fastsetting av medmorskap vil før ny lov trer i kraft måtte skje ved søknad til folkeregistermyndigheten. Etter de nye bestemmelsene, skal medmorskapet fastsettes på bakgrunn av samtykket som er gitt til den assisterte befruktningen. Departementet legger til grunn at samtykket til assistert befruktning må være gitt etter at den nye loven har trådt i kraft, for at den nye etableringsformen for medmorskap skal komme til anvendelse. For assistert befruktning som er gjennomført tidligere, men hvor det ikke er søkt om medmorskap, må søknad fremmes for folkeregistermyndigheten. Folkeregistermyndigheten vil fortsatt kunne behandle begjæring om medmorskap for tilfeller hvor den assisterte befruktningen er gjennomført før ny lov trer i kraft, eller den er gjennomført i utlandet og hvor vilkårene i norsk lov er oppfylt. Bestemmelsene i kapittel 4 om rettergang i saker om foreldreskap vil for øvrig komme til anvendelse i tilfeller hvor søksmålet reises etter at ny lov har trådt i kraft. Det samme vil gjelde for kapittel 5 med prosessregler for andre slektskapssaker enn foreldreskapssaker.

Departementet foreslår endringer i flere andre lover som følge av endringene i barneloven, se lovforslaget § 17-3. Endringene i andre lover er hovedsakelig som følge av at bestemmelsene i gjeldende barnelov er plassert i nye paragrafer, slik at henvisningene i andre lover må endres. Større endringer i andre lover er nærmere omtalt i merknaden til § 17-3. Departementet har i samråd med berørte departementer i lovforslaget tatt høyde for lovendringer som følge av andre proposisjoner. Finansdepartementet har i samarbeid med Justis- og beredskapsdepartementet lagt frem Prop. 37 L (2024–2025) Lov om innkreving av statlige krav mv. (innkrevingsloven) og endringer i tvangsfullbyrdelsesloven mv. Justis- og beredskapsdepartementet har også lagt frem lovproposisjon til endringer i rettshjelploven.

16 Økonomiske og administrative konsekvenser

Overordnet

Lovforslaget innebærer på mange områder en videreføring av gjeldende barnelov. Det foreslås imidlertid også enkelte nye bestemmelser. Nedenfor redegjøres det kapittelvis for de økonomiske og administrative konsekvensene av lovforslaget.

Forslag til ny barnelov, vil medføre at alle profesjonelle aktører som forholder seg til denne, må sette seg inn i de nye bestemmelsene. Dette vil få noen administrative konsekvenser for blant annet domstolene, familieverntjenesten, eksterne meklere, Arbeids- og velferdsetaten, statsforvalterne, folkeregistermyndigheten, skatteetaten, namsmannen mv.

Forslag om endringer med økonomiske konsekvenser som eventuelt ikke kan tas innenfor gjeldende budsjettrammer, vil ikke kunne tre i kraft før det er budsjettmessig dekning for endringene.

Barns rettigheter §§ 1-1 til 1-5

Kapittel 1 er nytt og innebærer nye bestemmelser om barns rettigheter. Samtlige bestemmelser i kapittel 1 gjentar og tolkes i samsvar med gjeldende rett, og representerer ingen utvidede forpliktelser for verken myndigheter eller foreldre. Det følger ingen administrative eller økonomiske konsekvenser av de nye bestemmelsene. Innarbeidelsen av rettighetene kan effektivisere rettsprosesser og saksbehandling noe, ettersom de sentrale barnerettighetene blir lettere tilgjengelig for rettsanvender mv.

Foreldreskap §§ 2-1 til 5-5

Etter § 2-3 skal medmorskap etableres på grunnlag av samtykket som er gitt til assistert befruktning. Skatteetaten oppgir at de behandler om lag 300 søknader om medmorskap årlig. Det antas at de fleste av disse sakene nå vil kunne registreres som følge av samtykke til assistert befruktning uten søknad. Medmorskapet skal fastsettes når barnet fødselsregistreres og på denne måten likestilles med registrering av farskap. Det er nødvending med utarbeiding av rutiner for informasjonsflyt mellom helsepersonell og folkeregistermyndigheten for å kunne utveksle informasjon om at det foreligger samtykke til assistert befruktning slik at medmorskap skal kunne registreres i Folkeregisteret. Sakene som gjelder etablering av medmorskap som følge av assistert befruktning gjennomført i utlandet, må behandles på egnet måte blant annet med dokumentasjonskontroll. Det legges til grunn at krav til den nærmere saksbehandlingen kan fastsettes i forskrift både når det gjelder etablering av medmorskap med grunnlag i assistert befruktning foretatt i Norge, og når det begjæres medmorskap etter assistert befruktning foretatt i utlandet. Departementet legger til grunn at de økonomiske og administrative konsekvensene for berørte instanser må utredes nærmere, og eventuelt vurderes i den ordinære budsjettprosessen.

Tilrettelegging for nødvendig informasjonsflyt mellom de berørte instansene for å etablere foreldreskap må sees i sammenheng med opplysninger om at det i praksis ikke sendes kopi av fødselsmeldingen til Arbeids- og velferdsetaten når farskap ikke er fastsatt eller foreldrene ikke bor sammen, slik det er pålagt i barneloven § 1 og helsepersonelloven § 35. For å tilrettelegge for at Arbeids- og velferdsetaten kan motta nødvendige opplysninger for å ivareta sine lovpålagte oppgaver om å følge opp etablering av foreldreskap i tilfeller hvor dette ikke gjøres automatisk eller frivillig av foreldrene, er det behov for å utforme nærmere regler i forskrift. Departementet viser til behov for dialog med berørte instanser i forbindelse med utredning og høring av forskrift. Utforming av rutiner for informasjonsflyt i saker om etablering av farskap må sees i sammenheng med utforming av rutiner for informasjonsflyt i saker om etablering av medmorskap. Departementet legger til grunn at de økonomiske og administrative konsekvensene for de berørte etatene må utredes nærmere, og eventuelt vurderes i den ordinære budsjettprosessen.

Det gjøres flere endringer i saker om rettergang i saker om foreldreskap. Gjeninnføring av tidsfrister for å reise sak om endring av farskap i

§ 4-5 vil ha få økonomiske og administrative konsekvenser, men vil kunne føre til noen færre saker for retten og dermed en liten innsparing.

Gjeldende regel om at retten skal bære kostnadene som retten har med saken, videreføres i § 4-13. Bestemmelsen omfatter nå også morskapssaker som behandles av domstolene, som årlig utgjør mindre enn fem saker. Departementet legger til grunn at utvidelsen til også å omfatte morskapssaker vil innebære en helt marginal økning av saksomfanget totalt, og at dette ikke vil medføre merutgifter av betydning. Utgiftene som Arbeids- og velferdsetaten, domstolene og utenriksstasjonene har til DNA-analyse, dekkes av departementet over statsbudsjettets kapittel 841. Det er ikke forslag som tilsier at disse utgiftene vil øke som følge av ny lov.

Foreldreansvar §§ 6-1 til 6-12

Forslaget til bestemmelsen om omsorgsplikt viderefører gjeldende rett, med tilføyelser som presiserer foreldre med foreldreansvar sin plikt til å samarbeide, og å hensynta at hva som er best for barnet kan endre seg gjennom barnets oppvekst. Begge tilføyelser presiserer det som allerede følger av gjeldende rett. Endringene antas ikke å ha noen økonomiske eller administrative konsekvenser.

Forslaget om forbud mot utenlandsreise medfører en endring av gjeldende rett ved at det ikke lenger vil være mulig å sette bort barnet til andre som virkemiddel for å realisere et utreiseforbud. Den aktuelle bestemmelsen som tas ut synes ikke å ha hatt noen praktisk betydning på lenge. Departementet legger til grunn at endringen ikke vil medføre noen administrative eller økonomiske konsekvenser.

Forslaget om senket aldersgrense for inn- og utmelding av foreninger antas ikke å ha noen økonomiske eller administrative konsekvenser. Barn under 15 år kan også etter gjeldende rett være medlemmer i foreninger med foreldrenes samtykke, og slike medlemmer teller allerede med i grunnlaget for tilskudd til frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner.

Forslaget om en ny personvernbestemmelse er en overordnet bestemmelse som i hovedsak ikke antas å ha økonomiske eller administrative konsekvenser. Bestemmelsen gir barn rett til å nekte samtykke til deling av lydopptak, bilder og film på nett, men slik at foreldre fortsatt må gi samtykke utad. Bestemmelsen legger derfor ikke opp til en endring i måten behandlere av slike opplysninger innhenter samtykke på, og det legges til grunn at endringen ikke har nevneverdige økonomiske og administrative konsekvenser.

Bosted og beslutningsmyndighet §§ 7-1 til 7-3

Forslaget medfører endring i gjeldende rett ved at reglene om bosted og myndighet er skilt fra hverandre, og det er innført en hovedregel om daglig myndighet etter samlivsbrudd.

Reguleringen av bosted viderefører gjeldende rett om at foreldre fritt kan avtale hvor barnet skal bo. Det er vanskelig å forutsi om forslaget vil medføre en økning i antall foreldre som vil avtale delt bosted istedenfor samvær. Forslaget vil gi foreldre større fleksibilitet til å velge eller ikke velge delt bosted, ettersom myndigheten er regulert for seg.

Forslaget om å skille reglene om myndighet og bosted gjør at konsekvensene etter barneloven av å velge delt bosted og samvær blir mindre. Det fremgår ikke av gjeldende barnelov, eller av forslaget til ny lov, hvor mye botid som skal til for at en forelder skal kunne anses å ha barnet boende hos seg. Det er heller ingen automatikk i at barnet har delt bosted selv om botiden hos begge er betydelig, da det bestemmes av foreldrenes avtale om bosted, og ikke av avtalt (eller faktisk) tidsfordeling. En forelder kan ha opptil 50 prosent samvær, slik at en bostedsforelder og en samværsforelder i prinsippet kan ha like mye botid med barnet.

Det er i dag identifisert insentiver utenfor barneloven som kan påvirke valg av ordning (delt bosted eller samvær). For foreldre som er alene med barn gjelder ulike stønader og særtillegg. Det er noen få ytelser som gis til begge ved delt bosted (bostøtte nevnes under). Departementet legger til grunn at disse ytelsene baserer seg på at barnet bor hos begge foreldrene, og at det derfor ikke vil påvirke disse ytelsene at det blir innført en hovedregel om daglig myndighet. Dette vil departementet se på før ikrafttredelse.

Bostøtte blir beregnet blant annet på grunnlag av antall voksne og barn i husstanden. Et ekstra barn i husstanden vil normalt bety noe høyere bostøtte. Etter forskrift 29. november 2012 nr. 1283 om bustøtte § 10 andre ledd kan begge foreldre regne barnet som del av sin husstand dersom det er avtalt eller fastsatt delt bosted, uavhengig av tiden barnet faktisk er hos hver av foreldrene. Bostøtte blir ikke gitt dersom en forelder har betydelig samvær. Betydelig samvær er ikke tilstrekkelig. Det er vanskelig, som nevnt, å forutsi om det vil bli en økning i andelen foreldre som avtaler delt bosted, men departementet legger til grunn at det ikke vil medføre økonomiske konsekvenser av betydning for bostøtten.

Ved offentlig utmåling av barnebidrag kan det etter gjeldende rett ha betydning om foreldrene har avtalt (eller retten har fastsatt) delt bosted eller bosted hos én av foreldrene, ettersom utmålingen tar utgangspunkt i at foreldrene har omtrent lik forsørgelsesbyrde ved delt bosted. Dette gjelder selv om foreldrene har avtalt at barnet skal ha delt bosted, men bo mest hos én av foreldrene. Dersom forslaget bidrar til en økning av foreldre som velger delt bosted uten å ha barnet like mye boende hos seg, så kan det ved offentlig fastsettelse av barnebidrag fastsettes flere barnebidrag som ikke gjenspeiler botiden hos foreldrene. Dette er en problemstilling også etter gjeldende rett, og departementet vil se på om forslaget forsterker problemstillingen og om det kan aktualisere et behov for endringer i reguleringen av bidrag ved delt bosted. Departementet mener forslaget om daglig myndighet i seg selv ikke vil medføre økonomiske konsekvenser for offentlig utmåling av barnebidrag.

Departementet legger etter dette til grunn at det ikke skapes nye insentiver utover de som allerede eksisterer for om foreldre vil velge delt bosted eller samvær, og legger derfor til grunn at forslaget om et tydeligere skille mellom reglene om bosted og myndighet, og innføre en hovedregel om daglig myndighet, ikke medfører økonomiske konsekvenser av betydning hva gjelder offentlige ytelser. Departementet mener imidlertid det er grunn til å se på regelverk som bygger på barneloven for å se nærmere på begrepsbruk, fortrinnsvis i forkant av lovens ikrafttredelse.

Departementet vurderer at forslaget om at foreldre kan gå til sak om både bosted og daglig myndighet ikke vil medføre nevneverdig økning i antall saker for domstolen. Dette vil i dag omfattes av adgangen til å gå til retten med sak om bosted. Departementet vurderer på denne bakgrunn at forslaget ikke vil medfører økonomiske konsekvenser av betydning for verken domstolene eller familievernkontorene.

Samvær §§ 8-1 til 8-9

Forslaget til bestemmelse om samværsrett for andre enn foreldrene inntatt i § 8-9 utvider kretsen av personer som kan reise sak med krav om samvær med barnet, sammenlignet med gjeldende bestemmelse, jf. barneloven § 45. Bestemmelsen utvides slik at andre med «nær tilknytning» kan kreve samvær i særlige tilfeller. Samtidig tilsier både kravet om at tilknytningen skal være nær og vilkåret om at det kreves «særlege høve» at det vil være et begrenset antall personer som kan kreve samvær. Forslaget må ses i sammenheng med forslaget om at det skal kreves én time mekling med forelderen eller foreldrene før de som vil ha samvær kan gå til sak. Dette gjelder både de som vil reise sak etter bestemmelsens første ledd og de som ønsker samvær etter andre ledd. Det antas at det er få tilfeller hvor rett til samvær etter § 8-9 kreves, og at dette neppe utgjør noe stor økning i arbeidsbyrde for familievernkontorene som hvert år behandler 21 000 saker. Samtidig vil mekling kunne føre til at noen likevel ikke reiser slik sak, og at det blir enighet om samvær eller ikke samvær uten at saken tas til domstolen. Uansett vil dette være få tilfeller det er snakk om. Departementet legger derfor til grunn at forslaget om utvidelse av gruppen som kan kreve samvær med barnet ikke medfører økonomiske konsekvenser av betydning for verken domstolene eller familievernkontorene.

Forslagene i kapittelet for øvrig innebærer i hovedsak en videreføring av gjeldende rett med enkelte presiseringer og språklige endringer, og antas derfor ikke å ha økonomiske og administrative konsekvenser av betydning.

Barnebidrag §§ 9-1 til 9-15

Forslagene innebærer en videreføring og presisering av gjeldende rett og antas ikke å ha noen økonomiske eller administrative konsekvenser.

Mekling §§ 10-1 til 10-6

Forslaget om at retten kan innhente et skriftlig notat fra mekleren er en endring som vil medføre økt arbeidsmengde for meklere. Dersom det legges til grunn at det vil bli etterspurt et slikt notat i tilnærmet alle foreldretvistsaker som kommer til domstolene, vil det være snakk om mellom 2500 og 2700 saker årlig. Gitt at mekleren i snitt bruker en halv time på å håndtere og besvare en slik forespørsel fra domstolen, vil det totalt medføre om lag 1300 timer i året.

Forslaget om notat fra mekleren er en endring som forutsetter at det føres referat fra meklingen i foreldretvistmeklinger, og også dette medfører ekstra arbeid for meklere sammenlignet med i dag. I dag føres det ikke noe annet enn meklingsprotokoll, som angir personalia og praktisk informasjon om gjennomføring av meklingen. Ifølge statistikk fra SSB for 2023 hadde familievernet 5 233 foreldretvistmeklinger, og eksterne meklere hadde 1 719 foreldretvistmeklinger. Dette medfører at meklere må skrive referat i om lag 7 000 saker. Referatet har et begrenset formål, og er

ment å gi en kortfattet nedtegnelse av hva partene er uenige om, og meklers vurdering av om saken er egnet for videre mekling. Dette skal gi grunnlag for å kunne skrive et notat fra mekleren til retten, dersom det blir aktuelt. Departementet vil vurdere behovet for å utarbeide en mal for referatet. Gitt at mekleren bruker i snitt 15 minutter på å skrive referat fra meklingen, vil det være snakk om lag 1750 timers arbeid i året knyttet til dette. Totalt vil en ny bestemmelse om innhenting av notat fra mekleren medføre om lag 3050 timers arbeid for familievernet og eksterne meklere. Dette tilsvarer om lag 1,8 årsverk. Basert på statistikken gjengitt ovenfor, legges det til grunn at familievernet vil få om lag 70 prosent av merarbeidet knyttet til denne nye oppgaven, og eksterne meklere 30 prosent.

Forslaget om at det skal skrives referat fra barnesamtalen i forbindelse med foreldretvistmekling, vil også medføre noe ekstra ressursbruk. Det er imidlertid ikke samtale med barn i alle foreldretvistmeklinger. I 2023 ble barn hørt i 2 600 av de 21 500 meklingssakene, foreldretvistsaker inkludert, det vil si i om lag 12 prosent av sakene. Forslaget om at barnet har rett til egen samtale med mekleren kan innebære en økning i antall barnesamtaler. Departementet legger anslagsvis til grunn at det kan bli snakk om referat fra barnesamtale i 25 prosent av foreldretvistsakene, noe som innebærer 1825 saker. Tid til å skrive referat, kan anslagsvis settes til 15 minutter. Eventuell kontakt med retten om dette, kan anslagsvis settes til 30 minutter for hvert tilfelle, og vil basert på anslagene over kunne skje i om lag 650 saker. Dette vil samlet sett medføre behov tilsvarende 0,5 årsverk. For familieverntjenestens del, som har den største andelen slike meklingssaker, vil det bety en omfordeling av ressurser fra klientarbeid til administrativt arbeid, og vil måtte dekkes innenfor familievernets budsjett. For eksterne meklere, som krever godtgjørelse etter satsene for fri rettshjelp, og som finansieres over statsbudsjettet kapittel 841 Samliv og konfliktløysing, post 21, vil endringene medføre økte utgifter for staten til dette. Basert på statistikken gjengitt ovenfor, legger departementet til grunn at familievernet vil få om lag 70 prosent av merarbeidet knyttet til denne nye oppgaven, og eksterne meklere rundt 30 prosent. Budsjettmessige konsekvenser av forslaget vil følges opp i den ordinære budsjettprosessen, og departementet legger til grunn at dette håndteres innenfor gjeldende budsjettrammer.

Forslaget om at barnet har rett til en egen samtale med mekleren uten samtykke fra de med foreldreansvar, medfører endringer ved at det kan bli noen flere samtaler med barn under mekling. I 2023 ble det gjennomført barnesamtale i om lag 2 600 meklingssaker, det vil si i om lag 12 prosent av det totale antall meklingene. Andelen barn i alderen 7-15 år som har møtt på en meklingssamtale var i flere år på mellom 20 og 26 prosent. Flere barnesamtaler vil for familievernets del måtte dekkes innenfor gjeldende budsjett. For eksterne meklere, vil forslaget medføre at mekleren kan kreve godtgjørelse for barnesamtalen. Departementet legger til grunn at familievernet har den største andelen av disse samtalene, tilsvarende 70 prosent. Dersom det blir en økning til barnesamtaler i 25 prosent av sakene, altså om lag en dobling, blir det 2750 flere samtaler. Forslaget krever at mekleren tilbyr barnet en slik samtale. Det foreligger allerede materiell med invitasjon og informasjon om dette, som kan benyttes. Forslaget krever også at meklere har rutiner for hvordan de håndterer henvendelser fra barn som ønsker å snakke med mekler, og at det praktisk legges til rette for slike samtaler. Dette vil medføre noe økte administrative utgifter for familievernet og eksterne meklere, og departementet legger til grunn at dette håndteres innenfor gjeldende budsjettrammer.

Forslaget om å innføre underkategorier av mekling vurderes å ikke gi vesentlige økonomiske eller administrative konsekvenser. Forslaget vil ikke innebære et utvidet tilbud sammenlignet med i dag. Det er mål at familievernet skal gi et mer tilpasset meklingstilbud. En virkningsfull gjennomføring av dette krever forskriftsendringer, og departementet vil komme tilbake til dette på et senere tidspunkt. De økonomiske og administrative konsekvensene vil bli utredet i dette arbeidet.

Behandling av foreldretvister i domstolene §§ 11-1 til 11-4 og §§ 12-1 til 12-15

Forslaget om at retten kan innhente et skriftlig notat fra mekleren, forutsetter et krav om samtykke fra partene. Dommeren må undersøke om det foreligger slikt samtykke, og eventuelt be mekleren om et notat fra mekling. En slik bestemmelse vil dermed kreve noe saksbehandling i domstolen.

Forslaget om at retten skal vurdere å sende en sak tilbake til ytterligere mekling i familievernet innebærer at dommeren får en ny plikt, men at denne er begrenset til å gjøre en vurdering. Barneloven har allerede en bestemmelse om tilbakesending av saker til mekling, slik at vurdering av og tilbakesending av saker til mekling er noe

dommere allerede gjør etter dagens lov. En slik bestemmelse, der dommer får en plikt til å vurdere, antas å medføre lite merarbeid sammenlignet med i dag. For familievernet vil forslaget medføre at det kan bli noen flere saker som henvises fra retten, og dette vil medføre noe mer arbeid. Samlet sett kan forslaget føre til at noen flere saker løses på et tidligere stadium, og at det slik vil bli færre hovedforhandlinger for retten, noe som kan innebære en innsparing for det offentlige.

Forslaget om at retten etter krav fra en part skal treffe midlertidig avgjørelse i saker om samværshindring, er en ny bestemmelse som kan medføre noen flere midlertidige avgjørelser i domstolene, og dermed noe økt tidsbruk i domstolene knyttet til dette. Forslaget innebærer en utvidelse av domstolens plikt, ettersom plikten i dag gjelder saker med risiko for vold mv. Forslaget om å innføre en frist på seks uker, så vidt mulig, for å treffe midlertidig avgjørelse der retten har plikt til det, innebærer at disse sakene må prioriteres for hurtig saksbehandling i domstolen.

Forslaget om å innføre en hjemmel for å forvalte en oversikt over sakkyndige vurderes ikke å ha økonomiske eller administrative konsekvenser. En virkningsfull gjennomføring av tiltakene forutsetter nærmere regulering i forskrift og budsjettmessig dekning for denne reguleringen.

Foreldreansvar etter dødsfall §§ 13-1 til 13-4

Forslaget innebærer en videreføring av gjeldende rett og antas ikke å ha noen økonomiske eller administrative konsekvenser.

Tvangskraft og tvangsfullbyrdelse §§ 14-1 til 14-5

Forslagene innebærer hovedsakelig en videreføring og presisering av gjeldende rett og praksis, og antas derfor ikke å ha noen økonomiske eller administrative konsekvenser.

Internasjonal privatrett §§ 15-1 til 15-10

Forslagene innebærer hovedsakelig en videreføring og presisering av gjeldende rett og antas ikke å ha noen økonomiske eller administrative konsekvenser.

17 Merknader til de enkelte paragrafene

Kapittel 1 Grunnleggjande rettar for barn

Til § 1-1

Bestemmelsen gjenspeiler artikkel 3 i barnekonvensjonen inntatt i menneskerettsloven § 2 punkt 4, samt Grunnloven § 104 andre ledd. Innholdet og den nærmere tolkningen av bestemmelsen følger disse respektive bestemmelsene. Paragrafen er ny, og gjenspeiler forpliktelsen til å hensynta barnets beste i alle handlinger og avgjørelser som treffes etter barneloven. Hva som er til barnets beste, må avgjøres etter en konkret helhetsvurdering. Vektleggingen av hensynet vil avhenge av hvor sterkt berørt barnet er, og hvor alvorlig beslutningen er for barnet. I saker angående foreldreansvar, bosted og samvær skal barnets interesser veie tungt. Se omtale i proposisjonens kapittel 4.

Til § 1-2

Bestemmelsen gjenspeiler artikkel 12 i barnekonvensjonen inntatt i menneskerettsloven § 2 punkt 4, samt Grunnloven § 104 første ledd. Innholdet og den nærmere tolkningen av bestemmelsen følger disse respektive bestemmelsene. Paragrafen viderefører barneloven § 31 i en fornyet og presisert språkdrakt. Bestemmelsen er flyttet til det innledende kapittelet, og tydeliggjør dermed at retten til medvirkning gjelder for alt som angår barnet selv etter barneloven. Foreldre har en særskilt plikt til å ivareta barnets rett til medvirkning og barnets selvbestemmelsesrett, jf. § 6-6. I foreldretvistsaker for domstolen, skal retten sørge for at barnets rett til medvirkning blir ivaretatt, jf. § 12-6.

Det gjelder ikke noen aldersgrense for barnets rett til medvirkning etter barneloven. Det vil ikke være en forutsetning for å innhente barnets mening at barnet har evne til å danne seg synspunkter om det konkrete spørsmålet som skal avgjøres. Det bør være tilstrekkelig at barnet har meninger om noe som kan ha betydning for avgjørelsen av spørsmålet. Barnet har en rett, men ingen plikt til å medvirke. Det skal også mye til for at høring av barn kan utelates av hensyn til behovet for skjerming eller fordi det ikke anses som barnets beste.

For å kunne ivareta sin rett til medvirkning har barnet en rett til tilstrekkelig og tilpasset informasjon. Barnet har også en rett til å kunne fremme sine synspunkter fritt. I dette ligger det at barnet kan gi uttrykk for sine synspunkter uten press, og selv velge om han/hun vil benytte seg av retten til å bli hørt. Det betyr også at barnet ikke skal manipuleres eller utsettes for utilbørlig påvirkning eller press.

Vektlegging av barnets mening skal skje i samsvar med alder og modenhet. Det er nødvendig å gjøre en individuell vurdering av barnets forståelsesnivå i hvert enkelt tilfelle. Se omtale i proposisjonens kapittel 4.

Til § 1-3

Bestemmelsen gjenspeiler Grunnloven § 104 og barnekonvensjonen artikkel 3, 6, 16, 19 og 34 som gjelder som norsk lov, jf. menneskerettsloven § 2 punkt 4. Videre gjenspeiles også forpliktelsene etter EMK artikkel 3 og 8 som gjelder som norsk lov, jf. menneskerettsloven § 2 punkt 1. Innholdet og den nærmere tolkningen av bestemmelsen følger disse respektive bestemmelsene. Paragrafen er ny, og samler og utfyller en fragmentert inntakelse av de respektive rettighetene i gjeldende barnelov, herunder §§ 30 tredje ledd, 42 andre ledd og 48 andre ledd. Se omtale i proposisjonens kapittel 4.

Første ledd omhandler omsorg og utvikling. For hva som ligger i utvikling vises det til at dette skal gjenspeile Grunnloven § 104 tredje ledd og barnekonvensjonen artikkel 6 og tolkningspraksis som følger disse. For de delene som omhandler omsorg vises det også til § 104 tredje ledd, samt barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 2. Bestemmelsen skal ses som en forpliktelse både overfor foreldre og for domstolen når de skal treffe avgjørelser etter loven.

Andre ledd omhandler vern mot vold. Dette gjenspeiler Grunnloven § 104 tredje ledd, og barnekonvensjonen artikkel 19 og 34. I tillegg har temaet en side til beskyttelsen av liv og utvikling etter barnekonvensjonen artikkel 6. Også barnekonvensjonen artikkel 16 og EMK artikkel 8 gir barnet rett til respekt for sitt privatliv, og dette

omfatter også et vern av fysisk og psykisk integritet. Fysisk avstraffelse kan også etter omstendighetene innebære brudd på forbudet mot tortur etter EMK artikkel 3, men her er kravene svært strenge. Med «vald» vises det til både fysisk og psykisk vold. Det avgjørende er om handlingen eller adferden fører til noe som kan medføre at barnets fysiske eller psykiske helse blir utsatt for skade eller fare. Skremmende, kontrollerende, nedverdigende, plagsom eller annen hensynsløs atferd anses som atferd som barn kan ta fysisk eller psykisk skade av. I vurderingen av hvilke handlinger og hvilken atferd et barn kan ta fysisk eller psykisk skade av, er relevante momenter blant annet den samlede virkningen adferden har for barnets liv og helse, virkemidlene som benyttes, om adferden utøves av hensyn til barnet selv eller om denne er begrunnet i andre årsaker. Relevante momenter er også om adferden utøves i samsvar med barnets interesser, omsorgs- og beskyttelsesbehov, alder og modenhet, samt om barnet får utøve sin rett til medvirkning og selvbestemmelse. Også mishandlingstilfeller, slik gjerningsbeskrivelsen i straffeloven § 282 beskriver, er omfattet. Se også omtale i Ot.prp.nr. 104 (2008–2009), kapittel 14, merknaden til § 30.

Til § 1-4

Bestemmelsen gjenspeiler artikkel 2 i barnekonvensjonen inntatt i menneskerettsloven § 2 punkt 4, EMK artikkel 14 inntatt i menneskerettsloven § 2 punkt 1, samt Grunnloven § 98. Innholdet og den nærmere tolkningen av bestemmelsen følger disse respektive bestemmelsene. Paragrafen er ny og har ikke noe motstykke i dagens barnelov. Se omtale i proposisjonens kapittel 4.

Første ledd erklærer at alle barn har like og uavhendelige rettigheter. Formuleringen kan gjenfinnes i punkt 1 i barnekonvensjonens fortale. Barn sine rettigheter kan ikke tilsidesettes etter avtale eller sedvane. Bestemmelsen følger utgangspunktet i Grunnloven § 98 første ledd.

Andre ledd uttrykker et diskrimineringsforbud, i alle handlinger eller avgjørelser etter loven. Andre ledd i bestemmelsen gjengir majoriteten av de diskrimineringsgrunnlagene som er opplistet i barnekonvensjonen artikkel 2 og i likestillings- og diskrimineringsloven § 6. Bestemmelsen gjelder diskriminering av barn, men hvor diskriminering ingen skjer på bakgrunn av forhold ved barnet selv «eller nærstående». Med dette menes øvrige omsorgspersoner eller personkrets av familiær eller sosial art, og eventuelt de personer som taler barnets sak. Bestemmelsen omfatter også diskriminering mellom søsken, så langt det fremstår usaklig. Forskjellsbehandling som følger av aldersforskjell mellom søsken, og som har bakgrunn i deres ulike utvikling, omfattes ikke. Avpassing av rettigheten må skje i tråd med de unntaksadgangen formulert i likestillings- og diskrimineringsloven § 9 første ledd.

Til § 1-5

Bestemmelsen gjenspeiler artikkel 9 nr. 3, 16 og 18 nr. 1 i barnekonvensjonen inntatt i menneskerettsloven § 2 punkt 4, EMK artikkel 8 inntatt i menneskerettsloven § 2 punkt 1, SP artikkel 17 inntatt i menneskerettsloven § 2 punkt 3, samt Grunnloven § 102 første ledd. Innholdet og den nærmere tolkningen av bestemmelsen følger disse respektive bestemmelsene. Bestemmelsen blir et tolkningsbidrag for samtlige av barnelovens bestemmelser. Paragrafen er ny og har ikke noe motstykke i dagens barnelov. Se omtale i proposisjonens kapittel 4.

Første ledd er formulert slik at det er barnets rett til familieliv som står sentralt etter barneloven, slik barnekonvensjonen artikkel 16 foreskriver. Foreldrenes rett til familieliv vil følge av Grunnloven § 102, EMK artikkel 8 og SP artikkel 17. Begrepet «familieliv» omfatter barnets relasjon til foreldrene, men også for eksempel søsken, og bestemmelsen kan få betydning som tolkningsmoment for eksempel i spørsmål om barnets bosted når spørsmålet om å bo sammen med søsken er en del av saken.

Andre ledd presiserer at barnets rett til kontakt med begge foreldrene må skje på en måte som hensyntar barnets beste og som kommer særlig på spissen når foreldrene ikke bor sammen. Se merknaden til § 1-1.

Kapittel 2 Kven som er foreldre til eit barn

Til § 2-1

Paragrafen viderefører gjeldende rett, men innebærer en viss realitetsendring blant annet ved at forbudet mot prejudisiell prøving av farskap og medmorskap utvides til også å omfatte morskap. Se omtale i punkt 5.4.

Første ledd tydeliggjør gjeldende rett ved at det lovfestes at foreldreskap bare kan fastsettes etter barneloven eller adopsjonsloven. Bestemmelsen er omformulert og gjort generell. Foreldreskap som etableres i et annet land kan anerkjennes etter reglene i §§ 15-3 og 15-4.

Andre ledd lovfester prinsippet om at et barn bare kan ha to foreldre. Sammenholdt med

§ 2-2 første ledd videreføres gjeldende § 4 a andre ledd om at et barn ikke kan ha både en far og en medmor.

Tredje ledd viderefører forbudet mot prejudisiell prøving av foreldreskap i gjeldende § 8.

Til § 2-2

Paragrafen om morskap viderefører gjeldende barnelov § 2. Se omtale i punkt 5.5.

Første ledd fastslår at den som føder barnet regnes som barnets mor, og tydeliggjør at juridisk morskap etableres på bakgrunn av fødsel, og ikke genetikk. Selv om barnet har kommet til ved bruk av eggdonasjon, vil den som føder barnet regnes som mor. Ved tvil, er det bevis for graviditet og fødsel som vil kunne avklare morskap. DNA-analyse vil bare kunne fastslå eggets genetiske opprinnelse, men vil etter omstendighetene i den konkrete saken likevel kunne bidra til å opplyse spørsmål om morskap. Prinsippet i første ledd om at den som føder barnet regnes som mor, gjelder uavhengig av hvilket kjønn den som føder barnet er registrert med i Folkeregisteret. Paragrafen korresponderer med lov om endring av juridisk kjønn § 6 andre ledd, som regulerer tilfeller hvor en person føder barn etter å ha endret juridisk kjønn.

Andre ledd viderefører gjeldende lov § 2 andre ledd om at morskap ikke kan overføres ved avtale. Dette fører til at surrogatiavtaler ikke har noen rettslig beskyttelse etter norsk rett.

Til § 2-3

Paragrafen om medmorskap fastslår at i tilfeller hvor assistert befruktning er foretatt etter bioteknologiloven kapittel 2, skal medmorskap fastsettes på bakgrunn av samtykket til assistert befruktning, uten ytterligere søknadsprosess. Se omtale i punkt 5.7.

Første ledd gjelder medmorskap som følger av assistert befruktning som er gjennomført i Norge og hvor vilkårene i bioteknologiloven er oppfylt. Vilkårene om at befruktningen må være foretatt innenfor godkjent helsestell, at identiteten til sæddonor må være kjent og at de aktuelle personene må være fylt 18 år fremgår av bioteknologiloven. Skriftlig samtykke skal foreligge før behandlingen påbegynnes. Inseminasjon i privat regi kan ikke danne grunnlag for etablering av medmorskap etter denne paragrafen.

Samtykke til den assisterte befruktningen er den rettsstiftende handlingen for medmorskapet. Dersom foreldrene blir separert før barnet blir født, fastsettes likevel medmorskap etter denne bestemmelsen. For assistert befruktning som har skjedd i Norge, skal det ikke være nødvendig for partene å gjennomføre ytterligere prosedyrer for at medmorskapet skal bli etablert.

Andre ledd regulerer assistert befruktning foretatt i utlandet. For disse tilfellene videreføres ordningen med at folkeregistermyndigheten kontrollerer at vilkårene for etablering av medmorskap er oppfylt. Det er den som ønsker å få etablert medmorskap som må sette frem begjæring. Det skal, på samme måte som etter gjeldende rett, være tilstrekkelig å legge frem dokumentasjon for at assistert befruktning er foretatt ved godkjent helsestell, at identiteten til sæddonor er kjent, og at det er avgitt nødvendig samtykke. Medmorskapet skal registreres i Folkeregisteret når nødvendig dokumentasjon er innlevert, uten noen ytterligere prøving fra folkeregistermyndighetens side. Avslag på registrering av medmorskap regnes som et enkeltvedtak etter forvaltningsloven, og kan påklages.

Tredje ledd viderefører gjeldende barnelov § 4 a tredje ledd om at reglene ellers i lov- og forskriftsverket som gjelder om eller for en far, gjelder tilsvarende om eller for en medmor. Videreføring av bestemmelsen er i første rekke ment pedagogisk, men vil også gi rettigheter til medmor der andre lover benytter begrepet far.

Fjerde ledd gir hjemmel for departementet til å fastsette forskrift. Forskriften kan blant annet gi regler om informasjonsutveksling som er nødvendig for å registrere medmorskap i Folkeregisteret og saksbehandlingen av begjæringer om medmorskap basert på assistert befruktning som er foretatt i utlandet.

Til § 2-4

Paragrafen viderefører pater est-regelen, som er regulert i gjeldende barnelov § 3. Se omtale i punkt 5.6. Denne paragrafen vil også gjelde tilfeller hvor barnet har kommet til etter assistert befruktning. Gjeldende § 3 andre ledd, som gjelder medmorskap, følges opp i § 2-3.

Første ledd fastslår at mannen som er gift med barnets mor, skal regnes som barnets far. Farskapet registreres i Folkeregisteret på bakgrunn av fødselsmeldingen og den foreliggende registreringen i Folkeregisteret om at foreldrene er gift.

Andre ledd gjør unntak for tilfeller der foreldrene var separert ved bevilling eller dom på tidspunktet for barnets fødsel. I disse tilfellene kan farskap etableres ved erklæring etter §§ 2-5 eller 2-6 eller ved dom for farskap.

Tredje ledd viderefører gjeldende rett om at morens avdøde ektemann regnes som far etter pater est-regelen, dersom unnfangelsen av barnet kan ha skjedd før mannen døde.

Til § 2-5

Paragrafen gjelder erklæring av farskap til barn født i Norge. Gjeldende § 4 om erklæring av farskap videreføres innholdsmessig, men paragrafen deles inn i § 2-5 som gjelder farskapserklæring for barn født i Norge, og § 2-6 som gjelder farskapserklæring for barn født i utlandet. Se omtale i punkt 5.6.4. I tilfeller hvor farskap ikke er erklært og morens samboer dør før barnet blir født, må farskap fastsettes ved dom.

Første ledd første punktum fastslår at farskap kan erklæres når det ikke følger av barneloven. Dersom medmorskap er etablert, kan ikke farskap erklæres. Dette følger også av § 2-1 om et barn ikke kan ha flere enn to foreldre. *Andre punktum* slår fast at det er en forutsetning for erklæringens gyldighet at den er gitt av en person som moren har pekt ut som far, eller at hun godtar erklæringen hans i ettertid. At farskap kan etableres ved erklæring forutsetter at moren og faren er enige om farskapet. *Tredje punktum* fastslår at dersom den som ønsker å erklære farskapet er mindreårig, må de som har foreldreansvaret for ham også skrive under erklæringen. Når foreldrene har felles foreldreansvar, må begge underskrive. Dersom ikke begge foreldre med foreldreansvar skriver under, skal Arbeids- og velferdsetaten bringe sak inn for retten etter § 3-5 og farskapet fastsettes ved dom. *Fjerde punktum* er lovfesting av gjeldende praksis, og hjemler krav om legitimasjon fra mannen som skal avgi farskapserklæring. Pass eller nasjonalt ID-kort vil alltid være gyldig legitimasjon, men annen dokumentasjon kan også godtas dersom den som tar imot farskapserklæringen vurderer den som tilstrekkelig til å godgjøre identiteten. Farskapserklæring skal ikke tas imot dersom mannen ikke kan legitimere seg.

Andre ledd viderefører at farskap kan erklæres skriftlig enten digitalt eller ved fremmøte hos myndigheten som har kompetanse til å ta imot erklæringen. Tidligere mulighet for å avgi erklæring til dommeren er ikke videreført. Tilskotsfut og Arbeids- og velferdsetaten er samme instans og endres til Nav-kontor.

Tredje ledd viderefører muligheten for å erklære farskap ved å returnere skjema fra Arbeids- og velferdsetaten. Dette kan være aktuelt dersom faren er forhindret fra å møte personlig for en av de aktuelle instansene. Arbeids- og velferdsetaten må sørge for at vilkåret i § 3-3 tredje ledd er oppfylt, ved at det må foreligge DNA-analyse som bekrefter farskapet.

Fjerde ledd gir forskriftshjemmel for gjennomføring av reglene om farskap etter erklæring for barn født i Norge, for eksempel nærmere vilkår for digital erklæringen.

Til § 2-6

Paragrafen gjelder erklæring av farskap for barn født i utlandet, og viderefører hovedsakelig gjeldende § 4 femte ledd, som trådte i kraft 1. april 2020, se Prop. 82 L (2017–2018) punkt 5.2. Tilfellene som gjelder erklæring av farskap til barn født i utlandet er skilt ut som en egen bestemmelse. Paragrafen gjelder både når erklæring av farskap avgis til norsk utenriksstasjon og i Norge. Se omtale i punkt 5.6.4.

Første ledd, som gjelder hvilke instanser som kan ta imot farskapserklæring, er nytt og er mer begrenset enn for barn som er født i Norge. Farskap kan bare erklæres ved norsk utenriksstasjon eller til Nav-kontor når barn er født i utlandet. Det skal i disse tilfellene også vurderes om farskapet heller skal fastsettes etter retten i landet der barnet er født. Det følger av § 15-2 andre ledd at farskap ikke skal erklæres etter norsk rett dersom partene har nær tilknytning til annen stat der de kan kreve fastsettelse og saken vil bli bedre opplyst og behandlet i denne staten.

Andre og tredje ledd viderefører gjeldende § 4 femte ledd om DNA-test, som trådte i kraft i 2020, med noen språklige forenklinger. Når vilkårene for å be om prøve for DNA-analyse er oppfylt, vil utgangspunktet være at det også skal bes om dette. Det er et vilkår for å kreve prøvetaking at de øvrige opplysningene i saken ikke gir grunnlag for «med rimelig sikkerhet å fastslå farskapet». I tilfeller hvor dokumentene som er lagt fram mangler notoritet, kan dette etter en konkret vurdering begrunne at den som vil erklære farskap ikke har dokumentert identiteten sin tilstrekkelig etter bokstav a. Lignende formuleringer er inntatt i utlendingsloven og folkeregisterloven, og beviskravet skal være det samme.

Tredje ledd setter skranker for når farskap kan erklæres til et barn født i utlandet. Dersom en mann som ønsker å erklære farskap ikke vil samtykke til prøvetaking for DNA-analyse, eller DNA-analyse viser at han ikke er biologisk far til barnet, skal han ikke gis anledning til å erklære farskap. En farskapserklæring som er avgitt vil være bindende, og kan ikke reverseres på annen måte enn

at det reises sak for retten om endring av farskap. Se omtale i merknaden til § 4-5.

Fjerde ledd gir forskriftshjemmel for gjennomføring av reglene om farskap etter erklæring for barn født i utlandet.

Til § 2-7

Paragrafen er ny og en særregulering av tilfellene der barnet er unnfanget ved bruk av sæd fra en avdød ektefelle. Det går frem av bioteknologiloven § 2-17 tredje ledd at den avdøde skal regnes som barnets far etter barnelova. Av hensyn til lovsystematikken reguleres dette også i barneloven. Ettersom bestemmelsen i bioteknologiloven § 2-17 gjelder sæddonasjon fra avdød samboer eller ektefelle, er det ikke aktuelt å fastsette medmorskap i disse tilfellene.

Til § 2-8

Paragrafen gjelder endring av foreldreskap når en annen person erklærer farskap, og viderefører gjeldende lov § 7. Der alle parter er enige om at farskap eller medmorskap skal endres i samsvar med det biologiske, kan dette løses gjennom erklæring. Det er et vilkår for endring at DNA-analyse slår fast at den som vil erklære farskap, er biologisk far. Arbeids- og velferdsetaten skal fatte vedtak om farskap. Se omtale i punkt 5.8. Paragrafen utvides til også å omfatte medmorskap, slik at medmorskap kan endres til farskap dersom det viser seg at barnet ikke har blitt til ved den assisterte befruktningen, men på annen måte. Det vil ikke være mulig å endre foreldreskap fra medmorskap til et annet medmorskap, eller fra farskap til medmorskap. Farskap som er erklært til barn som er født i Norge etter § 2-5 og barn som er født i utlandet etter § 2-6 kan endres etter denne bestemmelsen. Moren må godkjenne farskapserklæringen skriftlig, og den andre juridiske forelderen må samtykke til at foreldreskapet endres.

Dersom barnet har kommet til ved sæddonasjon og farskap er etablert ved pater est eller erklæring, kan ikke farskapet endres etter denne paragrafen. I tilfeller hvor det er gitt samtykke til sæddonasjon, er det ikke anledning til senere å fri seg fra et farskap eller å overføre farskap til en annen mann.

Det er nødvendig at barn, som er over 18 år, samtykker til administrativ behandling dersom foreldreskap skal endres etter denne paragrafen. Ved manglende samtykke må sak med påstand om endring av foreldreskap bringes inn for retten, og behandles etter loven kapittel 4.

Til § 2-9

Paragrafen er en videreføring av gjeldende § 6 a, og ivaretar barnets rett til å få kunnskap om sin biologiske far, uten at kunnskapen endrer et allerede etablert juridisk farskap. Se omtale i punkt 5.9. Paragrafen avgrenses mot tilfeller der barnet har kommet til ved assistert befruktning eller adopsjon hvor det er egne regler om barnets rett til opplysninger, se Ot.prp. nr. 105 (2012–2013) kapittel 6.

Første ledd første punktum fastslår at barnet, fra det fyller 18 år, har rett til å kunnskap om hvem som er den biologiske faren. *Andre punktum* tydeliggjør at opplysningene om biologisk foreldreskap ikke i seg selv endrer det juridiske foreldreskapet. Dersom det som følge av DNA-analysen kommer nye opplysninger som gjør at vilkårene for å reise sak om endring av foreldreskap er oppfylt, vil mor, juridisk far, medmor eller en eventuell tredjemann innen tidsfristen i § 4-5 kunne reise sak om endring av farskapet eller medmorskapet, selv om barnet ikke ønsker det. Barn som ønsker å reise endringssak, kan gjøre dette uavhengig av tidsfrist. Se omtale i merknaden til § 4-5.

Andre ledd gjør det tydelig at barnet må gi opplysninger om at det er en konkret person som kan være far, for at Arbeids- og velferdsetaten skal gi pålegg om å avgi prøve for DNA-analyse. Dersom den oppgitte mannen ikke avgir prøven frivillig, kan Arbeids- og velferdsetaten bringe saken inn for retten, som kan pålegge prøvetaking, eventuelt ved bruk av tvang, se § 4-6 andre ledd. Paragrafen kan bare benyttes for å påvise et farskap hos en konkret mann, og gir ikke anledning til å pålegge prøvetaking av en juridisk far for å utelukke hans farskap. En slik sak må i tilfelle reises for retten etter § 4-5, med påstand om endring av farskap, dersom vilkårene for saksanlegg er oppfylt.

Tredje ledd er en videreføring av forskriftshjemmelen i gjeldende § 6 a tredje ledd.

Kapittel 3 Det offentlege sitt ansvar for å fastsetje foreldreskap mv.

Til § 3-1

Paragrafen om fødselsmelding viderefører deler av gjeldende barnelov § 1. Se omtale i punkt 5.10. Paragrafen må leses i sammenheng med helsepersonelloven § 35, som også regulerer fødselsmelding.

Første ledd viderefører gjeldende § 1 første ledd om fødselsmelding. Fødselsmeldingen er dokumentasjon for fødsel, og gir grunnlag for folkeregistermyndighetens registrering av barnet og den som har født barnet. Folkeregistermyndigheten

registrerer farskap etter pater est-regelen dersom det fremgår av Folkeregisteret at moren er gift. I tilfeller hvor farskap er erklært digitalt eller på papir før fødselen, vil folkeregistermyndigheten registrere farskapet på bakgrunn av erklæringen.

Dersom moren har oppgitt en kvinne som medmor til barnet, skal folkeregistermyndigheten registrere medmorskap på bakgrunn av samtykket som er gitt til den assisterte befruktningen.

Andre ledd viderefører gjeldende § 1 andre ledd. Også folkeregisterloven § 6-4 pålegger moren selv å sende melding til skattekontoret om fødsel som har skjedd uten at lege eller jordmor er til stede. Dersom barnet blir født i et land hvor det i praksis kreves pass for å reise til Norge, vil passmyndigheten (ambassaden) rekvirere fødselsnummer etter pass- og ID-kortforskriften § 2-4, dersom barnet kun er norsk statsborger, og barnet vil bli registrert i denne forbindelse. Om mor og barn kan reise til Norge uten utstedelse av norsk pass, vil barnet først bli kjent for folkeregistermyndigheten ved mottak av melding om innflytting. Hvis moren befinner seg i utlandet og skal sende melding etter denne bestemmelsen, setter folkeregisterloven § 6-2 en meldeplikt på åtte dager fra man ankommer Norge. Tidsfristene i de to lovene blir nå samordnet.

Tredje ledd viderefører gjeldende § 1 tredje ledd om at det skal sendes fødselsmelding også om barnet er dødfødt. Det følger av forskrift 21. desember 2001 nr. 1483 om innsamling og behandling av helseopplysninger i Medisinsk fødselsregister når det skal sendes melding til Folkeregisteret i disse tilfellene.

Fjerde ledd pålegger de som skal gi fødselsmelding også å sende den til Arbeids- og velferdsetaten i tilfeller hvor farskap eller medmorskap ikke er fastsatt eller foreldrene ikke lever sammen. I tilfeller hvor det er utført assistert befruktning på en enslig kvinne, vil det ikke være behov for videre oppfølgning fra Arbeids- og velferdsetaten etter § 3-2.

Femte ledd gir hjemmel for å fastsette forskrift om fødselsmelding.

Til § 3-2

Paragrafen viderefører gjeldende §§ 5 og 10 og pålegger det offentlige å sørge for at barn så langt som mulig har to foreldre, enten mor og far, eller mor og medmor. Arbeids- og velferdsetatens ansvar i disse sakene videreføres. Se omtale i punkt 5.10.

Første ledd gjelder morskap og pålegger Arbeids- og velferdsetaten å ta skritt for å klarlegge hvem som har født et barn, dersom dette ikke er kjent og meldt til registrering i Folkeregisteret. Ofte vil det være folkeregistermyndigheten som blir oppmerksom på at morskap til et barn ikke er kjent, for eksempel når de mottar en fødselsattest for et barn som er født i utlandet, hvor det ikke fremgår opplysninger om identiteten til den som har født barnet. Folkeregistermyndigheten må da varsle Arbeids- og velferdsetaten. Dersom Arbeids- og velferdsetaten får tilstrekkelig dokumentasjon om identiteten til den som har født barnet, skal opplysningene sendes til folkeregistermyndigheten for registrering. Dersom det ikke foreligger tilstrekkelige opplysninger og dokumentasjon, må saken henlegges. Det er folkeregistermyndigheten som tar stilling til om opplysninger i Folkeregisteret skal endres etter reglene i folkeregisterforskriften.

Andre ledd gjelder farskap og medmorskap og pålegger Arbeids- og velferdsetaten å opprette sak for å sørge for at farskap eller medmorskap etableres når de får opplysninger om at et barn ikke har en far eller medmor. Arbeids- og velferdsetaten skal melde fra til den mannen som moren har opplyst er faren. Mannen kan da erklære farskap i samsvar med barneloven §§ 2-5 eller 2-6. I tilfeller hvor farskap ikke følger av erklæring eller pater est-regelen, skal Arbeids- og velferdsetaten legge til rette for at farskap kan erklæres, eller bringe sak om fastsetting av farskap inn for retten etter § 3-5 dersom pater est-regelen i § 2-4 eller vilkårene for erklæring i §§ 2-5 eller 2-6 ikke er oppfylt og sak ikke er henlagt etter § 3-4. Dersom medmorskap ikke er fastsatt i tråd med § 2-3, skal Arbeids- og velferdsetaten oppfordre til frivillig etablering av medmorskap ved søknad, eller bringe sak inn for retten etter § 3-5 hvis frivillig etablering ikke oppnås.

Tredje ledd er en videreføring av gjeldende forskriftshjemmel i barneloven § 5 fjerde ledd. Forskriften kan regulere informasjonsflyt og ansvar i tilfeller hvor det ikke er etablert foreldreskap.

Til § 3-3

Paragrafen om innhenting av prøver for DNA-analyse viderefører deler av første, andre og tredje ledd i gjeldende § 11, og gjelder bare for saker om farskap. Se omtale i punkt 5.10.

Første ledd første punktum hjemler mulighet for Arbeids- og velferdsetaten å pålegge de berørte partene prøve for DNA-analyse. *Andre punktum* åpner for at prøve for DNA-analyse kan pålegges også før barnet er født.

Andre ledd viderefører gjeldende § 24 tredje ledd slik at retten kan gjennomføre prøvetaking

med tvangsmidler etter § 4-6 andre ledd dersom noen av partene ikke skulle etterkomme Arbeids- og velferdsetatens pålegg frivillig.

Tredje ledd gir mannen som DNA-analysen utpeker som far mulighet til å erklære farskapet frivillig. Dersom ikke vilkårene for farskapserklæring er oppfylt, vil Arbeids- og velferdsetaten bringe saken inn for retten for fastsettelse av farskap ved dom.

Fjerde ledd viderefører forskriftshjemmelen i gjeldende lov. Forskriften om innhenting av prøver kan også regulere identitetskontroll ved prøveavgivelse nærmere.

Til § 3-4

Paragrafen viderefører gjeldende rett, og samler hjemlene for at Arbeids- og velferdsetaten kan henlegge sak om fastsettelse av farskap eller medmorskap, og sak om klarlegging av morskap. Paragrafen gjelder tilfeller hvor barnet bare er registrert med én forelder, og det offentlige skal fastsette eller klarlegge det andre foreldreskapet. Se omtale i punkt 5.10.

Første ledd gir Arbeids- og velferdsetaten adgang til å henlegge sak om klarlegging av morskap i tilfeller hvor det ikke er tilstrekkelig med bevis til å fastslå hvem som har født barnet.

Andre ledd gir Arbeids- og velferdsetaten tilsvarende adgang til å henlegge sak om fastsetting av farskap eller medmorskap. Moren må samtykke i henleggelsen. I tilfeller hvor barnet har kommet til ved assistert befruktning av enslig kvinne, kan Arbeids- og velferdsetaten henlegge saken på samme måte som i tilfeller hvor kvinnen ikke kjenner identiteten til den biologiske faren eller hvor hun ikke vil gi opplysninger om hvem som kan være far og mannen selv ikke melder fra til Arbeids- og velferdsetaten. Opplysninger om donors identitet gis etter reglene i bioteknologiloven.

Tredje ledd gir hjemmel for å henlegge sak i tilfeller hvor det er mulig å få fastslått farskapet ved DNA-analyse, men hvor sterke grunner tilsier at saken bør henlegges. Terskelen for å henlegge sak skal være høy, slik at dette ikke gjøres i tilfeller hvor det vil være mulig å få fastsatt foreldreskapet. Sak kan eksempelvis henlegges der barnet er dødfødt.

Dersom det senere kommer nye opplysninger i en sak som er henlagt, gir *fjerde ledd* mulighet for å åpne saken på nytt.

I tilfeller hvor Arbeids- og velferdsetaten henlegger saken etter første til tredje ledd, åpner *femte ledd* for at barnet, en forelder som er registrert som den eneste forelderen til barnet eller en mann som mener at han er far til barnet kan reise sak om foreldreskapet for retten. En eventuell sak skal behandles av retten etter reglene i kapittel 4. Paragrafen kommer ikke til anvendelse i tilfeller hvor det er etablert to foreldreskap til barnet, hvor vilkårene i § 4-5 må være oppfylt for at sak skal kunne reises.

Til § 3-5

Paragrafen om når Arbeids- og velferdsetaten skal reise sak for retten, viderefører gjeldende §§ 13 første ledd og 29 b tredje ledd, med enkelte endringer. Se omtale i punkt 5.10.

Det følger av *første ledd* at det offentlige, ved Arbeids- og velferdsetaten, skal reise sak for retten i tilfeller der foreldreskap ikke blir etablert eller klarlagt, med unntak for tilfeller hvor saken blir henlagt. Paragrafen gjelder nå både tilfeller med farskap, medmorskap og morskap. Når det ikke er hjemmel for henleggelse og det aktuelle foreldreskapet ikke er etablert, skal det av hensyn til barnets rettigheter reises sak.

Andre ledd hjemler adgang til å reise sak på ny dersom det senere kommer opplysninger om at en annen person kan være forelder til barnet. Paragrafen omfatter også her både farskap, medmorskap og morskap, selv om det mest praktiske trolig er sak om fastsettelse av farskap.

Kapittel 4 Rettargang i saker om foreldreskap

Til § 4-1

Paragrafen er delvis ny, og fastslår at kapittelet gjelder saker om morskap, farskap og medmorskap. Saksbehandlingen gjelder både ved førstegangsfastsettelse av foreldreskap, og ved senere endringssaker. Se omtale i punkt 5.11.

Til § 4-2

Paragrafen om verneting viderefører gjeldende § 15, men med enkelte endringer. Se omtale i punkt 5.11.

Det fremgår nå av *første ledd* at saken skal reises ved barnets verneting.

Andre ledd viderefører gjeldende lov § 15 andre ledd for tilfeller hvor barnet bor på sperret adresse, jf. lov 9. desember 2016 nr. 88 om folkeregistrering (folkeregisterloven) med forskrifter, eller hvor det er søkt om eller gitt tillatelse til å benytte fiktive personopplysninger om barnet, jf. lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet § 14 a (politiloven). Av forenklingshensyn henviser lovteksten

til § 12-3 andre ledd, ettersom en identisk regel med unntak fra de alminnelige vernetingsbestemmelsene er inntatt der.

Til § 4-3

Paragrafen gjelder partene i saken, og bygger på gjeldende §§ 17 og 19. Se omtale i punkt 5.11.

Første til tredje ledd tilsvarer gjeldende § 17 om hvem som er parter i saken. Paragrafen er nå utvidet til også å omfatte saker om morskap, som etter gjeldende lov reguleres i § 29 b. I morskapssak vil faren eller medmoren til barnet også regnes som part. Dette er nytt.

Fjerde ledd tilsvarer gjeldende § 19, som gjør unntak fra domstolloven § 181. Vanligvis skal navnet på alle parter opplyses ved denne formen for forkynning. Unntaket gjør at navnet på barnet og de andre partene ikke opplyses. Mulighet for å gjøre navnene kjent når særlige grunner tilsier det videreføres ikke i ny lov.

Til § 4-4

Paragrafen viderefører gjeldende § 18 om setteverge for barnet. Se omtale i punkt 5.11.

Første punktum fastslår at i tilfeller hvor en foreldreskapssak skal behandles ved hovedforhandling, skal retten sørge for at det oppnevnes midlertidig verge for barn som er mindreårige når moren ikke oppgir hvem som er far, eller når det foreligger opplysninger som tyder på at faren kan være en annen enn den moren har utpekt. Av pedagogiske hensyn tydeliggjøres det i *andre punktum* at det er statsforvalteren som skal oppnevne vergen etter reglene i vergemålsloven. Vergen skal kompensere for barnets manglende prosessdyktighet, og skal være barnets prosessuelle stedfortreder. Vergemålet er begrenset til å gjelde prosesshandlinger i foreldreskapssaken. Den som skal oppnevnes, må oppfylle vilkårene i vergemålsloven § 28.

Til § 4-5

Paragrafen om endring av farskap og medmorskap viderefører gjeldende § 6 med endringer, og er nå tatt inn i kapittelet om saksbehandlingsregler i foreldreskapssaker. Dette er en gjeninnføring av rettstilstanden før 2016, hvor det var tidsfrister for å reise sak om endring av farskap, se omtale i Prop. 105 L punkt 5.1. Paragrafen er utvidet til å gjelde både farskap og medmorskap og gjelder bare saker om endring av foreldreskap. I tilfeller hvor det ikke tidligere er fastsatt foreldreskap for et barn, har det offentlige ansvar for å sørge for at foreldreskap blir klarlagt eller fastsatt etter § 3-2. Se omtale i punkt 5.8.

Første ledd første punktum fastslår at et barn kan reise sak om endring av farskap uavhengig av tidsfrister. Barn er i denne sammenheng både personer over og under 18 år. *Andre punktum* fastslår at det er en midlertidig verge som reiser sak for mindreårige. Etter *tredje punktum* er det nødvendig med samtykke fra barn mellom 15 og 18 år, for at vergen skal kunne reise sak. Det følger av *fjerde punktum at* Arbeids- og velferdsetaten kan reise sak når særlige grunner taler for det. Paragrafen gir adgang for det offentlige til å reise sak for retten for å endre farskap. Det gjelder ingen vilkår for anvendelsen av denne bestemmelsen utover «særlege grunnar», og heller ingen frister. Det må likevel alltid gjøres en barnets beste-vurdering av spørsmålet om å reise sak.

Andre ledd første punktum gir begge foreldrene rett til å reise sak om endring av farskap. Det er satt som vilkår at de må legge frem opplysninger som tyder på at det kan foreligge biologisk farskap for en annen enn den juridiske faren eller medmoren. Hvis det etter DNA-analyse viser seg at en annen mann er biologisk far til barnet, skal domstolen plassere det juridiske farskapet hos denne mannen, i tråd med vilkåret i § 4-7 første ledd. *Andre punktum* gjeninnfører tidsfristen som gjaldt frem til 2016. Etter *tredje punktum* skal tidsfristen løpe fra tidspunktet da saksøkeren fikk kjennskap til opplysningene om at en annen kan være den biologiske faren til barnet, men likevel slik at fristen aldri løper ut før barnet fyller ett år. *Fjerde punktum* hjemler rettens mulighet for å gjøre unntak fra tidsfristene dersom særlige grunner foreligger.

Tredje ledd første punktum regulerer tilfeller hvor barnet har en juridisk far eller medmor, men hvor en annen mann mener han er den biologiske faren til barnet. Mannen må legge frem opplysninger som tyder på at han kan være faren til barnet. I tilfeller hvor det er etablert medmorskap, vil DNA-analyse som påviser biologisk slektskap mellom barnet og mannen som har anlagt sak legge grunnlaget for at medmorskapet oppheves og at farskap fastsettes ved dom. *Andre punktum* hjemler rettens mulighet for å gjøre unntak fra tidsfristene dersom særlige grunner foreligger. *Tredje punktum* viser til andre ledd andre og tredje punktum, slik at tidsfristen på ett år fra vedkommende fikk opplysninger om at han kan være far også gjelder i disse tilfellene.

Til § 4-6

Paragrafen gjelder prøvetaking og DNA-analyse, og viderefører gjeldende § 24. Se omtale i punkt 5.11. Det er foretatt både språklige og innholdsmessige endringer. Paragrafen gjelder både ved etablering av farskap for første gang, og i saker som gjelder endring av farskap. Også i tilfeller hvor det er tvil om medmorskap er en følge av den assisterte befruktningen, kan det reises sak om endring av medmorskapet til et farskap. En slik sak vil behandles tilsvarende sak om endring av farskap. Se omtale i punkt 5.8.

Første ledd viderefører gjeldende § 24 første ledd med noen språklige endringer. Retten kan pålegge alle partene å avgi prøve for DNA-analyse. Partene må legitimere seg, slik at det er sikkerhet for identiteten til de som avlegger prøve. I tilfeller hvor den oppgitte faren ikke ønsker å avlegge prøve hos egen fastlege, kan kommunelegen peke ut en lege som kan ta de nødvendige prøvene.

Andre ledd viderefører gjeldende § 24 tredje ledd, med noen mindre språklige endringer.

Tredje ledd første punktum viderefører gjeldende § 24 andre ledd første punktum, slik den er fastslått i Rt. 2014 s. 585. Det er foretatt noen mindre språklige endringer, i tillegg til å presisere at adgangen til å innhente biologisk materiale til bruk i farskapssak også gjelder for tilfeller hvor det er nødvendig å innhente nye prøver. Se omtale i punkt 5.11.

Fjerde ledd gir hjemmel for å fastsette forskrift.

Til § 4-7

Paragrafen gjelder vurdering av bevis i saker om farskap og medmorskap. Se omtale i punkt 5.11. Den er en delvis videreføring av gjeldende § 9 om vilkår for å avsi dom i farskapssak, men utvides til også å omfatte medmorskap. Gjeldende lov § 9 andre og tredje ledd videreføres ikke.

Første ledd fastslår at det skal avsies dom for at den som DNA-analysen utpeker er far. Første ledd gjelder bare for saker som fastsetter farskap. Det er et vilkår for å avsi dom uten hovedforhandling at partene skal få anledning til å uttale seg. Dette skal utelukke at dommen bygger på DNA-analyser som det hefter tvil ved, for eksempel fordi en mann som er oppgitt som far eller et barn er fremstilt for prøvetaking hos lege under feil identitet. I en sak som reises om medmorskap, fordi det oppstår tvil om barnet har blitt til ved den assisterte befruktningen, kan medmorskapet endres til farskap dersom DNA-analysen bekrefter det biologiske farskapet.

Andre ledd er en videreføring av gjeldende § 9 første ledd andre punktum om tilfeller hvor det ikke foreligger DNA-analyse eller DNA-analysen ikke er anvendbar. Av pedagogiske hensyn framgår det nå av loven at de alminnelige reglene om bevisvurdering gjelder i disse sakene, se tvisteloven § 21-2.

Tredje ledd er en videreføring av gjeldende § 9 fjerde ledd, og tydeliggjør at det bare er aktuelt å fastsette farskap eller medmorskap ved dom i de tilfellene hvor foreldreskapene ikke er registrert.

Fjerde ledd viderefører gjeldende § 9 femte ledd. Det er bare en sæddonor som er gift eller samboer med barnets mor, og som har fått utført assistert befruktning med hjemmel i bioteknologiloven, som kan få fastsatt farskap etter barneloven. Det kan ikke fastsettes farskap ved dom for en mann som er sæddonor etter bioteknologiloven. Privat gjennomføring av avtaler om sæddonasjon vil dermed falle utenfor bestemmelsen, og «sæddonor» vil i disse tilfellene kunne ilegges farskap i medhold av første ledd.

Til § 4-8

Paragrafen viderefører gjeldende § 25 første ledd, slik at retten kan avsi dom i farskapssak uten hovedforhandling dersom det foreligger DNA-analyse i saken. Se omtale i punkt 5.11. Gjeldende § 25 andre ledd om frifinnelsesdom videreføres ikke.

Til § 4-9

Paragrafen gjelder heving av saken og viderefører gjeldende § 26. Se omtale i punkt 5.11. Bestemmelsen omfatter nå også saker om morskap og medmorskap. Dette er gjennomført ved at ordlyden i bokstav b er endret til «ein som det er reist sak mot». Dersom farskap erklæres i tråd med reglene i kapittel 2, er det ikke lenger behov for dom og saken kan heves etter bokstav a. I tilfeller hvor den oppgitte faren bor i utlandet og det ikke er mulig å få nok opplysninger til å fastsette farskap, kan saken heves.

Til § 4-10

Paragrafen gjelder utvidet rettskraft og samler gjeldende § 27, som gjelder farskapssaker, og § 29 d som gjelder andre slektskapssaker enn farskapssaker. Se omtale i punkt 5.11. Paragrafen slår fast at en dom i en sak om farskap, morskap og medmorskap gjelder for og mot alle, og skal legges til grunn i alle sammenhenger der foreldre-

skapet har betydning. Paragrafen må leses i sammenheng med § 2-1 tredje ledd om at domstoler og andre myndigheter bare kan prøve foreldreskap til et barn etter denne loven.

Til § 4-11

Paragrafen innebærer en videreføring av gjeldende lov § 28. Se omtale i punkt 5.11.

Til § 4-12

Paragrafen innebærer en videreføring av gjeldende lov § 28 a og 29 e, som er særregler om gjenopptakelse av tidligere dommer om farskap og annet slektskap. Se omtale i punkt 5.11.

Første ledd gjelder farskapssaker og gjør unntak fra tvistelovens regler, slik at en rettskraftig dom om farskap kan kreves gjenopptatt dersom den er avsagt uten at det forelå DNA-analyse som bevis i saken. Ved krav om gjenopptakelse, skal retten pålegge prøvetaking for DNA-analyse. Gjeldende § 28 a første ledd tredje punktum videreføres ikke.

Andre ledd gjelder både farskapssaker som er avgjort på bakgrunn av DNA-analyse og som er regulert i gjeldende § 28 a andre ledd, og andre slektskapssaker, som er regulert i § 29 a. I disse sakene gjelder tvistelovens generelle regler for gjenåpning, men det gjøres unntak fra den absolutte tiårsfristen i tvisteloven § 31-6 andre ledd.

Til § 4-13

Paragrafen innebærer en videreføring av gjeldende lov § 29 om at staten skal dekke kostnadene retten har med saken. Paragrafen omfatter nå også morskapssakene. Se omtale i punkt 5.11.

Kapittel 5 Rettargang i andre slektskapssaker enn foreldreskapssaker

Til § 5-1

Paragrafen viderefører gjeldende barnelov § 29 a. Se omtale i punkt 5.12.

Første ledd fastslår anvendelsesområdet for reglene i kapittel 5, som blir snevrere enn i dag ved at morskapssakene ikke lengre omfattes.

Andre ledd begrenser adgangen til å trekke inn andre krav i en slektskapssak og viderefører gjeldende § 29 a andre ledd uten endringer.

Til § 5-2

Paragrafen regulerer hvem som kan være part i en slektskapssak og retten til å tre inn i saken. Se omtale i punkt 5.12. Paragrafen viderefører gjeldende § 29 b, men slik at prosessregelen knyttet til morskap i § 29 b tredje ledd er tatt ut da nytt kapittel 5 bare vil gjelde for andre slektskapssaker enn foreldreskapssaker. Se også merknaden til § 5-1 om endret virkeområde for bestemmelsen ovenfor. Gjeldende § 29 b tredje ledd, som gir Arbeids- og velferdsetaten kompetanse til å reise sak når morskap til et barn ikke er kjent eller det er uklart hvem som har født barnet, jf. Prop. 105 L (2012–2013), er flyttet til nytt foreldreskapskapittel i loven.

Første, andre, tredje og fjerde ledd viderefører gjeldende § 29 b henholdsvis første, andre, fjerde og femte ledd uten endringer.

Til § 5-3

Paragrafen, som angir begrensninger i vergens kompetanse sammenlignet med det som følger av de alminnelige regler i tvisteloven, viderefører gjeldende § 29 c uten endringer. Se omtale i punkt 5.12.

Til § 5-4

Paragrafen om utvidet rettskraft viderefører gjeldende § 29 d, men slik at tredje ledd er endret da kapittelet bare skal gjelde andre slektskapssaker enn foreldreskapssaker. Se omtale i punkt 5.12. Se merknaden til § 5-1 ovenfor om nytt virkeområde for paragrafen.

Første og andre ledd viderefører gjeldende § 29 d første og andre ledd uten endringer.

Tredje ledd er endret sammenlignet med gjeldende § 29 d tredje ledd ved at alternativet «forelder» er tatt ut. Gjeldende § 29 d tredje ledd første alternativ innebærer at den som, uten å ha vært part i saken, selv mener å være mor til barnet, ikke er bundet av dommen i en slektskapssak om at en annen er moren. Dette alternativet om krav fra en forelder er tatt ut av tredje ledd, da paragrafen ikke lengre vil gjelde morskapstilfellene, men bare slektskap lengre ute.

Til § 5-5

Paragrafen, som fastslår at lengste fristen for gjenåpning etter tvisteloven ikke gjelder i slektskapssaker, viderefører gjeldende § 29 e uten endringer. Se omtale i punkt 5.12.

Kapittel 6 Foreldreansvaret

Til § 6-1

Paragrafen viderefører gjeldende barnelov §§ 34 og 35. Se omtale i punkt 6.4.

Paragrafen likebehandler foreldre som er gift, samboende og de som ikke bor sammen ved barnets fødsel ved at de alle har foreldreansvar som utgangspunkt når barnet blir født. Foreldre som begge bor sammen med barnet, enten som gift eller samboere, har ikke anledning til å avtale at en av dem skal ha foreldreansvaret alene. Se nærmere i merknaden til § 6-4. Det er særskilte regler for tilfeller der det ikke er ønskelig med felles foreldreansvar for foreldre som ikke bor sammen. Avtale om foreldreansvar må sendes til folkeregistermyndigheten for å være gyldig, jf. § 6-3.

Første ledd etablerer foreldreansvar for alle foreldre, uavhengig av om de bor sammen ved barnets fødsel eller ikke.

Andre ledd gir regler om hva som skjer når foreldre som bodde sammen ved barnets fødsel flytter fra hverandre, enten de har vært gift eller samboende. Foreldrene fortsetter da med felles foreldreansvar, men kan avtale at en av dem skal ha foreldreansvaret alene.

Tredje ledd inneholder særregler som kommer til anvendelse i tilfeller hvor foreldrene ikke bor sammen når barnet blir født. Dersom moren ønsker å ha foreldreansvaret alene, kan hun sende melding til folkeregistermyndigheten innen ett år fra farskapet ble fastsatt. Også faren kan sende melding om at han ikke ønsker foreldreansvar.

Fjerde ledd fastslår at domstolen skal ta stilling til foreldreansvaret når foreldrene bringer sak inn for retten fordi de ikke er enige om at en av dem skal ha foreldreansvaret alene. Domstolen skal vurdere hva som vil være til beste for barnet etter en konkret vurdering, hvor de ulike hensynene veies mot hverandre.

Til § 6-2

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 38 om foreldreansvar etter dødsfall med noen mindre språklige endringer.

Til § 6-3

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 39 med noen språklige endringer, og gir meldeplikt for avtaler og avgjørelser om foreldreansvar. Språklige endringer anses å videreføre gjeldende § 39 andre ledd, som oppheves. Se omtale i punkt 6.4.

Etter *første ledd* skal foreldrene sende melding til folkeregistermyndigheten om avtaler de inngår om foreldreansvar. Foreldrene vil ha felles foreldreansvar etter loven, og må være enige om at en av dem skal ha foreldreansvaret alene, for å fravike dette, bortsett fra i tilfeller hvor foreldrene ikke bodde sammen ved barnets fødsel, som det er særregler for i § 6-1 tredje ledd. Det er en forutsetning for at avtalen mellom foreldrene skal være gyldig, at den er sendt til folkeregistermyndigheten for registrering.

Andre ledd pålegger domstolen plikt til å sende avgjørelser om foreldreansvar til registrering i Folkeregisteret. I motsetning til for avtaler, er ikke meldingen i disse tilfellene en gyldighetsbetingelse.

Til § 6-4

Paragrafen viderefører deler av gjeldende lov § 30 med enkelte språklige endringer. Deler av paragrafen er ny. Bestemmelsen om innholdet i foreldreansvaret er delt i to bestemmelser: en om omsorgsplikt i denne paragrafen og en om beslutningsmyndighet i § 6-5. Se omtale i punkt 6.5.

Første ledd første punktum er en presisering av foreldre med foreldreansvar sin plikt til å ivareta barnets rettigheter, se §§ 1-1 til 1-5. Bestemmelsene i kapittel 1 gir føringer for hvordan øvrige bestemmelser i loven skal tolkes, og gjelder følgelig også for foreldreansvaret, men er inntatt under omsorgsplikten av pedagogiske grunner. For de som har foreldreansvaret skal barnets beste komme i første rekke, og prinsippet om barnets beste har forsterket vekt, jf. barnekonvensjonen artikkel 18. Foreldre har et særlig ansvar for å beskytte barnet mot fysisk og psykisk vold, jf. § 1-3.

Første ledd *andre punktum* er ny. Bestemmelsen henger sammen med plikten til å sette hensynet til barnets beste i første rekke, og presiserer at dette også omfatter å hensynta endringer i barnets behov og ønsker over tid. Dette har blant annet sammenheng med barnets rett til selvbestemmelse og medvirkning, som øker gradvis i takt med barnets alder og modenhet. Foreldrene har samtidig en plikt til selv å vurdere hva som er best for barnet ut ifra alder, modenhet og andre omstendigheter, og legge til rette for fleksibilitet gjennom barnets oppvekst i den grad det er nødvendig for å ivareta hensynet til barnets beste over tid.

Andre ledd første punktum viderefører gjeldende lov § 30 første ledd første punktum og andre ledd første punktum, med enkelte språklige endringer. Dette er ikke ment å innebære noen

realitetsendring. Med «forsørging» siktes det til den rent praktiske forsørgelse som å sørge for mat, klær og et sted å bo. For omtale av bidragsplikt og saksbehandling i saker om bidrag, se merknadene til § 9-1 flg. I tillegg til rent praktiske og fysiske handlinger, innebærer omsorgsplikten også å gi oppmerksomhet, kontakt, varme og kjærlighet til barnet. Avverging og forebygging av fysiske og psykiske skader hos barn er og en sentral del av omsorgsplikten. Barnets oppdragelse hører også under omsorgsplikten og må skje med respekt for barnets egenverdi, som innebærer at oppdragelsen skal ta utgangspunkt i barnets personlighet, behov, evner og potensial. Ansvaret for barnets oppdragelse innebærer både samhandling med barnet innad i familien, men også å lære barnet relasjoner og samspill med andre. Det innebærer også ansvar for å bevare barnets kulturelle og språklige identitet. Det ligger også til omsorgsplikten å følge opp barnets opplæring innenfor rammene av opplæringsplikten og det nasjonale skolesystemet. Eksemplene belyser de ulike sidene av omsorgsplikten, men er ikke uttømmende.

Andre ledd *andre punktum* viderefører plikten foreldre med foreldreansvar har til å bidra til at barnet får utdanning. Foreldre har ansvar for å stimulere og legge forholdene praktisk til rette for at barnet får den utdanning som passer. Valg av utdanning skal skje ut fra barnets evner og barnets personlighet. Det må legges vesentlig vekt på hva barnet selv ønsker, jf. barnets selvbestemmelsesrett og rett til medvirkning.

Andre ledd *tredje punktum* er ny. Bestemmelsen synliggjør at det som hovedregel påligger begge foreldre et gjensidig ansvar for å bidra til å ivareta barnets rett til omsorg. Bestemmelsen må ikke forstås slik at den legger nærmere føringer for hvordan (og hvor tett) samarbeidet skal utøves. Dette vil variere ut ifra de aktuelle omstendighetene og behovene i det enkelte tilfellet.

Foreldrene skal så langt det er mulig samarbeide om å ivareta hensynet til barnet. Dette skal forstås som et klart hovedprinsipp. De færreste forhold som vanskeliggjør samarbeidet mellom foreldrene innebærer at det ikke er mulig å utøve en eller annen form for et samarbeid, men samarbeidsformen kan og bør variere etter de aktuelle omstendighetene og behovene i det enkelte tilfellet. Foreldrene behøver for eksempel ikke nødvendigvis å ha tett muntlig kontakt for å utøve et foreldresamarbeid. Foreldrene bør forsøke å finne en samarbeidsform som fungerer for dem, og som ivaretar barnets behov så godt som mulig. Ved behov kan foreldre få støtte fra andre og bistand fra familievernet når saken er egnet for dette. I spesielle tilfeller vil samarbeid mellom foreldrene imidlertid ikke være mulig, for eksempel i saker med voldshistorikk eller svært høyt konfliktnivå.

At foreldrene skal samarbeide om å ivareta barnets «helse, livskvalitet og utvikling» innebærer at samarbeidet skal være egnet til å ivareta barnets beste. Dette gjelder både foreldresamarbeidet i seg selv og innholdet i de beslutningene foreldrene tar.

Der andre personer enn foreldrene innehar foreldreansvaret for et barn, vil plikten gjelde tilsvarende for samarbeidet mellom de som har foreldreansvaret.

Til § 6-5

Paragrafen bygger på gjeldende lov §§ 30 og 46, men slik at beslutningsmyndigheten som hører under foreldreansvaret er skilt ut i en egen bestemmelse. Se omtale i punkt 6.5.

Første ledd viderefører gjeldende lov § 30 første ledd andre punktum. Beslutningsmyndigheten under foreldreansvaret gjelder avgjørelser for barnet i personlige forhold. Som personlige forhold regnes mange av de viktigste avgjørelsene som kan tas overfor barnet. Dette innebærer blant annet avgjørelser om medisinsk behandling, utstedelse av pass, samtykke til adopsjon, navnevalg, innmelding i trossamfunn, samtykke til medisinske inngrep og flytting utenlands. Avgjørelsene som tas av foreldre med foreldreansvar vil i stor grad være regulert i særlover, blant annet helselovgivningen, navneloven og trossamfunnsloven.

I bestemmelsen er det også presisert at foreldrenes rett og plikt til å ta beslutninger for barnet skal skje innenfor de grensene som barnets rett til selvbestemmelse og medbestemmelse setter. Dette gjelder både barnets rettigheter etter barneloven, og etter andre lover. Barnets rett til selvbestemmelse er regulert på ulike områder i en rekke lover, og der barnet har selvbestemmelse, har ikke foreldrene lenger adgang til å treffe beslutninger for dem.

Andre ledd første punktum viderefører bestemmelsen i gjeldende lov § 30 første ledd tredje punktum om at foreldre med felles foreldreansvar skal ta avgjørelsene sammen. Det er inntatt en presisering om at dette utgangspunktet gjelder med mindre annet følger av lov. I særlovgivningen er det bestemmelser som i enkelte tilfeller åpner for at en av foreldrene kan ta en beslutning alene, som går foran barnelovens utgangspunkt om at foreldrene må ta beslutningene sammen. Dette gjelder blant

annet samtykke til visse typer helsehjelp (pasient- og brukerrettighetsloven § 4-4 andre og tredje ledd), endring av juridisk kjønn (lov om endring av juridisk kjønn § 4 andre ledd andre punktum) og adgang til utstedelse av pass (passloven § 4 tredje ledd). Utgangspunktet om at foreldre med felles foreldreansvar skal ta beslutningene sammen må leses med en begrensning der en av foreldrene har daglig myndighet. Forelderen med daglig myndighet kan treffe viktige avgjørelser for den daglige omsorgen uten den andre forelderen med foreldreansvar sitt samtykke, se § 7-2.

Andre ledd *andre punktum* gjelder der en forelder har foreldreansvaret alene. Denne forelderen kan i utgangspunktet ta avgjørelsene som hører under foreldreansvaret alene. Når forelderen med foreldreansvar skal treffe beslutninger som kan få stor betydning for gjennomføringen av samværet, skal forelderen med foreldreansvar gi den som har samværsrett mulighet til å uttale seg. Dette gjelder foreldre med samværsrett og andre med samværsrett, jf. §§ 8-1 og 8-9. Ordlyden er endret fra gjeldende lov slik at alternativet «umulig» ikke videreføres. En forelder med foreldreansvar kan ikke ensidig ta avgjørelser som gjør gjennomføring av samværet umulig. Dersom det er behov for endringer i samværsordningen, må foreldrene enten avtale dette eller reise sak for retten. Det er ikke knyttet noen sanksjoner til at plikten til å høre den som har samværsrett, ikke overholdes. Den som har samværsrett kan imidlertid vise til dette dersom forelderens avgjørelser gjør samværet vesentlig vanskeligere å gjennomføre. For en forelder med samværsrett, kan dette etter omstendighetene få betydning i en senere sak.

Tredje ledd viderefører henvisningen til vergemålsloven som oppstiller en saklig begrensning i foreldreansvarets innhold.

Fjerde ledd viderefører gjeldende lov § 30 a.

Til § 6-6

Paragrafen tilsvarer gjeldende lov §§ 31 første ledd og 33, og viderefører gjeldende rett etter disse bestemmelsene. Gjeldende § 31 første ledd siste punktum om at plikten til å høre barnet også gjelder for andre barnet bor hos eller har med barnet å gjøre, videreføres ikke, og det vises til egne bestemmelser i særlovgivningen, som vergemålsloven § 17 og barnevernsloven § 1-4. Det følger av denne loven § 8-4 at pliktene etter paragrafen her også gjelder for de som har samvær med barnet.

Første ledd bestemmer at den som har foreldreansvaret har plikt til å ta barn med på avgjørelser som angår barnet. Bestemmelsen begrenser foreldrenes rett til å ta avgjørelser for barna. Det er ingen aldersbegrensning for barnets medvirkningsrett, men det er naturlig at omfanget av medvirkningen varierer med alder og modenhet og typen beslutning. Det vises til barnets rett til medvirkning i § 1-2.

Andre ledd gir foreldrene plikt til å gi barnet gradvis økt selvbestemmelsesrett. Bestemmelsen gir ikke barnet rett til å foreta rettslige handlinger. Slik rett følger av reglene i vergemålsloven og aktuell særlovgivning. I spørsmål om rettslige handlinger, kan den økte selvbestemmelsesretten etter denne paragrafens andre ledd komme til uttrykk gjennom at foreldrene i stadig større grad, etter barnets alder og modenhet, gir barnet anledning til å ta beslutninger som ligger til grunn for foreldrenes handlinger utad. Det fremgår også av andre ledd at foreldreansvaret opphører når barnet fyller 18 år, og at foreldrenes bestemmelsesrett opphører fra dette tidspunktet for de områder hvor den ikke allerede er bortfalt gjennom aldersgrenser i særlovgivning.

Til § 6-7

Paragrafen er ny og har ikke noe motstykke i dagens barnelov. Bestemmelsen gjennomfører barnets rett til privatliv etter barnekonvensjonen artikkel 16 når det gjelder forholdet mellom barn og foreldre på dette området.

Første ledd gir foreldre plikt til å ta hensyn til barnets rett til personvern når de tar avgjørelser om barns personopplysninger. Foreldrene forvalter i stor grad samtykkekompetansen på vegne av barnet, og bestemmelsen tydeliggjør at retten til å ta avgjørelser knyttet til barnets personopplysninger ikke skal forstås uten begrensninger.

Andre ledd gir veiledning til foreldrene som forvaltere av samtykkekompetansen, og gir anvisning på hvilke momenter som vil være aktuelle ved foreldrenes vurdering av om barnet er i stand til å ta avgjørelser om bruk av egne personopplysninger.

Tredje ledd gir barn en rett til å nekte publisering av bilder, film eller lydopptak av dem. Denne retten gjelder uten aldersbegrensning. Nektelsesretten gjelder kun overfor foreldrene, som vil ha en plikt til å respektere barnets nektelse. Denne plikten gjelder ikke tredjeparter og personopplysningsbehandlere som har innhentet samtykke fra foreldrene. Tredjeparter bør respektere en nektelse fra barnet, men bestemmelsen her pålegger ikke en slik plikt. Nektelsesretten vil slik forslaget her er utformet heller ikke ha direkte virkning overfor plattformer hvor foreldrene selv publise-

rer bilder, film eller lydopptak av barn, og der behandlingen ikke er basert på samtykke, eksempelvis sosiale medier.

Til § 6-8

Bestemmelsen viderefører den delen av gjeldende lov § 32 som omhandler medlemskap i foreninger. Se omtale i punkt 6.7.

Første punktum angir den organisasjonsrettslige myndighetsalderen, som senkes til 12 år. Aldersgrensen gjelder inn- og utmelding av foreninger. Retten til selvbestemmelse ved medlemskap i foreninger må leses med en reservasjon for de tilfellene der deltakelsen er betinget av forhold som barnet selv ikke kan bestemme, eksempelvis som følge av rådighetsbegrensningene i vergemålsloven § 9.

Andre punktum er nytt, og gir barnet rett til å nekte innmelding i en forening uansett alder. Dette er både en pedagogisk påminnelse til foreldre, men også en selvstendig rett for barnet, som må respekteres av foreninger.

Bestemmelsen kommer ikke til anvendelse for foreninger som er omfattet av trossamfunnsloven § 1 andre ledd. Bestemmelsen er ikke til hinder for at en forening kan vedtektsfeste en høyere aldersgrense for innmelding.

Til § 6-9

Bestemmelsen viderefører den delen av gjeldende lov § 40 som omhandler flytting ut av landet og opphold utenfor landet, med enkelte språklige endringer. Se omtale i punkt 6.5.

Første ledd første punktum gir regelen om at den eller de som har foreldreansvaret har rett til å bestemme at barnet skal flytte ut av landet eller ta opphold utenfor landet. Dette er en videreføring av gjeldende rett. Når det tas sikte på å etablere et nytt vanlig bosted for barnet i utlandet er dette å anse som flytting. Med opphold utenfor landet siktes det til opphold utover kortere utenlandsreiser som nevnt i § 6-10. Begrepet «opphald» har dermed en nedre grense mot «utanlandsreise» og en øvre grense mot «flytting ut av landet». Ett eksempel på opphold utenfor landet er tilfeller der barnet drar på utveksling av begrenset varighet i utlandet.

Første ledd *andre punktum* presiserer at når foreldre har felles foreldreansvar, må de ta avgjørelsen om flytting eller opphold utenlands sammen.

Første ledd *tredje punktum* innebærer en presisering av at dersom foreldre med felles foreldreansvar har avtalt opphold i et bestemt land, kan ikke en av foreldrene forlenge oppholdet eller ta opphold i et annet land uten å innhente nytt samtykke fra den andre forelderen. Dette gjelder for eksempel når et barn etterlates i etterkant av en feriereise eller et opphold som i utgangspunktet var tillatt eller avtalt.

Andre ledd viderefører samtykkekravet for barn som har fylt 12 år, som følger av gjeldende lov § 40 tredje ledd. Samtykkekravet gjelder ved flytting ut av landet, opphold utenfor landet og tilfeller der et avtalt opphold blir forlenget eller endret, for eksempel der et barn blir etterlatt. For avgjørelser som gjelder barn under 12 år har foreldre plikt til å oppfylle barnets selvbestemmelses- og medvirkningsrett, jf. § 6-6.

Tredje ledd viderefører gjeldende lov § 40 fjerde ledd og regulerer begrensninger i adgangen til å flytte når det er reist sak om foreldreansvar, bosted, daglig myndighet eller flytting ut av landet. Se nærmere omtale i Ot.prp. nr. 56 (1996–97) kapittel 12, merknaden til § 43. For at saken skal anses «avgjort» er det en forutsetning at den midlertidige avgjørelsen er rettskraftig. Når det foreligger en rettskraftig midlertidig avgjørelse om foreldreansvar må det gjøres en konkret vurdering av om denne gir en forelder rett til flytting ut av landet, jf. Prop. 102 LS (2014–2015) kapittel 13, merknaden til § 40.

Fjerde ledd første punktum viderefører den delen av gjeldende lov § 42 a som omhandler varslingsplikt ved flytting ut av landet. Varslingsplikten gjelder når en forelder med foreldreansvar vil flytte og det foreligger en avtale eller avgjørelse om samvær med den andre forelderen uten foreldreansvar. Formålet med å varsle er å gi den andre tid til å områ seg slik at det eventuelt kan gjøres endringer i avtale om bosted og samvær, eventuelt tid til å mekle eller bringe saken inn for domstolen. Det er ikke noe formkrav til varselet. Det følger imidlertid av formålet med en varslingsplikt at den andre forelderen må få en klar beskjed om flytteplanen. Bestemmelsen om varsel gjelder etter sin ordlyd ikke ved opphold i andre land, men fastsatt og avtalt samværsrett vil kunne være et hinder for å ta opphold i andre land. Det følger av fjerde ledd *andre punktum* at foreldrene kan mekle dersom de er uenige i flyttespørsmålet. Gjeldende lov § 42 a andre ledd knytter plikten til å kreve mekling til den forelderen som vil flytte med barnet. Dette videreføres ikke. Bestemmelsen er nå endret slik at at begge foreldrene kan kreve mekling, og at dette i utgangspunktet utløser en plikt for den andre forelderen til å delta i meklingen, se § 10-2 tredje ledd. Det er ikke knyt-

tet sanksjoner til brudd på varslings- eller meklingsplikten. Unnlatt varsling kan imidlertid etter forholdene være et moment i en eventuell senere sak for domstolen, se HR-2020-1843-A.

Til § 6-10

Paragrafen gir regler om utenlandsreiser for barn. Den viderefører deler av gjeldende § 41. Se omtale i punkt 6.5.

Første ledd viderefører gjeldende § 41 første ledd første punktum. Ordlyden er omformulert for å klargjøre bestemmelsen. Utgangspunktet ved felles foreldreansvar er at foreldrene må ta avgjørelser i fellesskap, jf. § 6-5 andre ledd første punktum. Det gjøres her unntak fra dette utgangspunktet, ved at en forelder kan ta med eller sende barnet på en kortere utenlandsreise uten den andres samtykke så lenge en selv har del i foreldreansvaret. Kortere utenlandsreiser gjelder reiser som er så kortvarige at de ikke anses som «opphald» i § 6-9.

Andre ledd gir muligheten for en forelder uten foreldreansvar til å reise med barnet, ved å be retten om en avgjørelse om dette. Bestemmelsen viderefører gjeldende lov § 41 fjerde ledd med noen språklige endringer. Andre ledd *første punktum* gir regelen om at retten kan gi adgang til utenlandsreise. En forelder uten del i foreldreansvaret kan imidlertid også reise ut med barnet dersom den andre forelderen samtykker. Dette følger av utgangspunktet om at forelderen med foreldreansvar kan ta avgjørelse om at barnet skal reise ut av landet. Ordlyden som angir vilkåret for at retten skal kunne gi tillatelse til utreise er endret fra «openbert» til «når alt tyder på» at barnet vil komme tilbake. Dette er av språklige grunner og er ikke ment å innebære noen realitetsendring. Andre ledd *andre punktum* tydeliggjør at utreiseforbudet kan gjelde én reise eller generelt og at forbud kan fastsettes i foreldretvist for retten. Andre ledd *tredje punktum* fastsetter at retten kan ta foreløpig avgjørelse for tiden frem til saken er avgjort. Slik midlertidig tillatelse kan for eksempel gjelde en konkret nært forestående reise til et bestemt land, samtidig som en avventer en ordinær saksbehandling av et krav som gjelder allmenn utreisetillatelse til dette landet.

Tredje ledd viderefører samtykkekravet for barn som har fylt 12 år som følger av gjeldende § 41 femte ledd. Kravet gjelder som en begrensning i retten forelderen eller foreldrene med foreldreansvar har til å bestemme at barnet skal reise utenlands, uansett lengde på oppholdet, når ikke en forelder med foreldreansvar er med. Kravet gjelder også overfor retten når den beslutter at en forelder uten foreldreansvar kan reise med barnet, jf. tredje ledd, slik at det i dette tilfellet må innhentes et ordinært samtykke fra barnet. For å unngå interessekonflikt bør samtykket innhentes av dommeren eller sakkyndig fra barnet selv, eventuelt gjennom en oppnevnt representant for barnet etter § 12-11 dersom slik er oppnevnt i en hovedsak om foreldretvist. For avgjørelser som gjelder barn under 12 år har foreldre plikt til å oppfylle barnets selvbestemmelses- og medvirkningsrett etter § 6-6 og retten har plikt til å gi barnet mulighet til å uttale seg etter § 12-6.

Til § 6-11

Paragrafen viderefører deler av gjeldende lov § 41, slik at bestemmelsen nå bare handler om forbud mot utenlandsreiser. Se omtale i punkt 6.5.

Første ledd gir retten hjemmel til å nedlegge utreiseforbud overfor en forelder når foreldrene har felles foreldreansvar. Vilkåret er omformulert fra «uvisst om» barnet vil komme tilbake til «fare for» at det ikke vil komme tilbake, ettersom farekriteriet beskriver mer presist hva som er vurderingstemaet i disse sakene. Som etter gjeldende rett, kreves det noen objektive holdepunkter for at barnet ikke vil komme tilbake. Det vil ikke være nok at en part hevder at vilkårene er til stede.

Andre ledd gir en tilsvarende hjemmel for politiet. Utreiseforbud fra politiet kan bare ilegges når saken haster så mye at man ikke kan vente på et foreløpig utreiseforbud fra retten, og gjelder bare frem til retten har truffet en avgjørelse.

Tredje ledd viderefører gjeldende lov § 41, med endringer. Adgangen til å trekke barnets pass tilbake og adgangen til å føre barnet ut av passet til den som vil reise, opprettholdes som virkemidler for realisering av et utreiseforbud. Alternativet om å føre barn ut av passet til den som vil reise er ikke lenger praktisk for norske barn ettersom barn skal ha eget pass, se passloven § 6 første ledd.

Til § 6-12

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 47, med enkelte språklige endringer. Se omtale i punkt 6.1.

Første ledd første punktum fastslår at personer med foreldreansvar har rett til opplysninger om barnet når de ber om det. Personer med foreldreansvar har rett til opplysninger fra blant annet barnehage, skole, helse- og sosialtjenesten, barnevernet, politiet og andre instanser. Personer med foreldreansvar har også rett til opplysninger fra hver-

andre. Ordlyden er endret fra «foreldre som har foreldreansvar» til «personar med foreldreansvar», for å klargjøre at dersom andre enn foreldrene har foreldreansvaret, vil de også omfattes av bestemmelsen.

Første ledd *andre punktum* regulerer situasjonen der en av foreldrene har foreldreansvar alene. Det følger av bestemmelsen at forelderen som har foreldreansvar alene skal gi den andre forelderen opplysninger om barnet dersom den andre ber om det. Det følger av *tredje punktum* at forelderen som ikke har foreldreansvar også har rett til å motta opplysninger om barnet fra barnehage, skole, helse- og sosialtjenesten, barnevernet og politiet. Oppregningen av instanser er uttømmende og omfatter blant annet private barnehager, helsepersonell i private virksomheter og private barnevernsinstitusjoner. Det foreligger med andre ord en mer begrenset rett til opplysninger for foreldre uten foreldreansvar enn for foreldre med foreldreansvar. Retten til opplysninger gjelder uavhengig av om forelderen har samværsrett. Det følger av bestemmelsen at opplysninger likevel ikke skal gis dersom det vil være i strid med lovbestemt taushetsplikt. Bestemmelsen viderefører gjeldende rett, se dagens lov § 47 første ledd tredje punktum og Prop. L 161 L (2015–2016) punkt 11.1 der det fremkommer at taushetsplikten også gjelder for dagens § 47 første punktum. *Fjerde punktum* fastslår at det kan nektes å gi ut opplysninger etter første ledd dersom det kan være til skade for barnet. Er det for eksempel grunn til å tro at forelderen vil bruke opplysningene for å sjikanere barnet eller den andre forelderen, skal de ikke gis. De som mottar et krav om å utlevere opplysninger, må foreta en konkret vurdering av om utlevering av opplysningene kan være til skade for barnet.

Andre ledd første punktum gir personer med foreldreansvar og foreldre uten foreldreansvar, klagerett til statsforvalteren ved avslag på opplysninger etter bestemmelsens første ledd første eller tredje punktum. Det følger av bestemmelsen at forvaltningslovens regler om klage gjelder. Dette gjelder også dersom avslaget på opplysninger er gitt av private instanser og tjenesteytere. Dette gjelder avslag på opplysninger fra skole, barnehage mv. Det fremgår av andre ledd *andre punktum* at avslag på krav om opplysninger fra den ene forelderen til den andre ikke kan påklages.

Tredje ledd fastslår at statsforvalteren i særlige tilfeller har adgang til å avgjøre at en forelder som ikke har foreldreansvaret skal tape opplysningsretten. Vedtaket kan gjelde generelt, eller begrenses til bestemte typer opplysninger, kilder eller institusjoner. Å frata en forelder retten til opplysninger om barna sine er et inngripende tiltak. Det skal mye til for at det foreligger «særlege høve», og dette må vurderes konkret i den enkelte sak. Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i denne vurderingen, jf. § 1-1. Dersom det viser seg at retten til å motta opplysninger blir misbrukt ved å sjikanere barnet eller den andre foreldreansvaret, kan dette tilsi at forelderen fratas retten til å motta opplysninger. Dersom barnet lever på sperret adresse, og dette skyldes trusler fra den andre forelderen, kan dette tilsi at vedkommende taper opplysningsretten.

Kapittel 7 Barnet sin bustad og dagleg myndigheit når foreldra ikkje bur saman

Til § 7-1

Paragrafen tilsvarer gjeldende lov § 36, men med enkelte endringer. Se omtale i proposisjonens punkt 7.7.2 og 7.7.5.

Første ledd første og *andre punktum* tilsvarer første ledd i gjeldende lov § 36. Ordlyden er justert for å fremheve foreldrenes ansvar for å forsøke å bli enige om en avtale. Videre er ordet «fast» i uttrykket «bur fast» tatt ut, uten at dette innebærer noen realitetsendring. «Delt bosted» er et dekkende begrep for en ordning der barnet bor hos begge foreldrene, og begrepet er derfor inntatt i parentes i lovteksten. Delt bosted trenger ikke å innebære at barnet bor like mye hos hver av foreldrene. Det er ikke en klart definert nedre grense etter barneloven for hva som utgjør «delt bosted» med tanke på tidsfordeling, men det følger av ordlyden at barnet må «bu hos begge». Foreldrene har avtalefrihet til å inngå midlertidige avtaler om bosted.

Første ledd *tredje punktum* er nytt, og bestemmer at i barnelovens forstand, som en regulering av forholdet mellom foreldrene, kan barnet bare bo hos forelder med daglig myndighet. Daglig myndighet forutsetter at forelderen har foreldreansvar, jf. § 7-2. Det gjelder uavhengig av om barnet skal ha delt bosted eller ikke. Foreldres avtaler etter barneloven bygger således på at den forelder som bor med barnet, har myndighet til å ivareta barnet på en forsvarlig måte. Bestemmelsen vil gjelde både foreldrenes avtale om barnet skal bo hos en eller begge, og domstolens avgjørelse, jf. annet ledd.

Andre ledd første punktum tilsvarer gjeldende lov § 36 andre ledd, men med en viktig endring. Vilkåret om særlige grunner for at retten skal kunne fastsette delt bosted, er tatt ut. Om barnet skal bo hos begge foreldrene eller en av dem er

følgelig sidestilte alternativer for rettens avgjørelse. Dette er en endring i rettstilstanden, og innebærer at det overlates til retten å vurdere saken konkret på grunnlag av barnets beste, se lovforslaget § 1-1 og omtale i proposisjonens punkt 11.4.4. I tilfeller hvor retten mener det er behov for å begrense samværet, for eksempel gjennom offentlig fastsatt tilsyn, må retten derfor velge bosted hos den ene forelderen og samvær med den andre forelderen. Det kan også være andre grunner til at det bør velges samvær fremfor bosted, for eksempel der foreldrene bor langt fra hverandre og samvær av den grunn vil være sjeldent. I andre ledd *andre punktum* er det tatt inn en ny bestemmelse om at det i dom kan settes vilkår for bosted. Det vil særlig kunne være aktuelt for midlertidige avgjørelser, der oppfølgingen av vilkårene som stilles vil kunne evalueres i forbindelse med rettens videre behandling av saken. Aktuelle vilkår kan særlig være knyttet til å bedre foreldresamarbeidet, eksempelvis gjennom tilbud om kurs eller veiledning hos familievernet. Domstolen bør ta hensyn til om eventuelle vilkår vil kunne påvirke foreldresamarbeidet negativt, og unngå å ilegge slike. Vilkår som beskytter barnet, som for eksempel ruskontroll, vil være mindre egnet som vilkår for bosted, og mer egnet som begrensninger i samvær. Dersom det er behov for beskyttende tiltak, vil bosted ikke være egnet.

Til § 7-2

Paragrafen bygger på gjeldende lov § 37, men med betydelige endringer. Se omtale i punkt 7.7.3 og 7.7.5.

Første ledd tilsvarer gjeldende lov § 37 og regulerer innholdet i den daglige myndigheten. Daglig myndighet tilsvarer den beslutningsmyndigheten som etter gjeldende lov ligger til den eller de barnet bor hos etter § 36. I gjeldende rett er bostedsmyndigheten beskrevet negativt; det heter at den andre ikke kan «setje seg mot» de avgjørelsene myndigheten gjelder. Dette endres slik at innholdet i myndigheten beskrives positivt. Endringen er ikke ment å innebære noen realitetsendring, og har som formål å gjøre loven mer forståelig for brukerne. Endringen i ordlyden er ikke ment slik at en forelder som har den daglige myndigheten alene, ikke skal gi den andre forelderen mulighet til å være med å drøfte spørsmål som ligger under denne myndigheten. Det vises til merknaden til § 6-4 om samarbeid.

Den nye bestemmelsen presiserer at det i den daglige myndigheten både ligger en rett og en plikt til å utøve myndigheten, av hensyn til barnet. Myndigheten gjelder oppfølging av barnet i det daglige og de viktigste beslutningene som gjelder dagliglivet til og omsorgen for barnet, og avgrenses oppad mot avgjørelser som tas av foreldre med foreldreansvar (som er regulert i barneloven § 6-5 samt i særlovgivningen). Myndigheten avgrenses i prinsippet også nedad; mot de beslutninger som ligger til den som til enhver tid er sammen med barnet (som følger av samværsretten i § 8-4). Beslutninger som ligger til foreldre med daglig myndighet skiller seg fra beslutninger som følger av samværsretten ved at daglig myndighet-beslutningene vil være av en viss betydning også utover samværets varighet, det vil si av betydning utover den tiden man er sammen med barnet. Formuleringen «vesentlege» i gjeldende bestemmelse er endret til «dei viktigaste». Endringen er ikke ment å innebære noen realitetsendring, og har som formål å gjøre loven mer forståelig for brukerne.

Retten til å ta beslutninger om hvor i landet barnet skal bo, ligger til den daglige myndigheten. Dette presiseres i en egen bestemmelse, se § 7-3.

Når det gjelder spørsmål om barnehage, er denne tatt ut av bestemmelsen, men det innebærer ingen realitetsendring. Spørsmålet om barnet skal gå i barnehage og hvilken barnehage, ligger fortsatt til den daglige myndigheten. Vurderingen av hvorvidt en beslutning ligger til foreldreansvaret eller daglig myndighet må gjøres konkret. Grensen må trekkes ved å ta utgangspunkt i lovens ordlyd, der ikke annet følger av særreguleringer.

Andre ledd er nytt. Andre ledd *første punktum* bestemmer at hovedregelen ved samlivsbrudd er at begge foreldrene har daglig myndighet for barnet. Bestemmelsen skal forstås slik at foreldre etter et samlivsbrudd beholder den myndigheten de hadde overfor barnet under samlivet. Begge foreldre vil derfor i utgangspunktet kunne ta viktige beslutninger om barnets dagligliv, noe de i stor grad vil kunne gjøre hver for seg. Dersom det er behov for at begge foreldre aktivt samtykker ved konkrete avgjørelser, må dette fremgå tydelig, slik som for avgjørelser om flytting innenlands etter § 7-3. Det vises imidlertid til at foreldre med felles foreldreansvar så langt som mulig skal samarbeide, jf. § 6-4.

Hovedregelen om daglig myndighet gjelder foreldre som var gift eller samboende da barnet ble født og som senere separerer eller skiller seg eller flytter fra hverandre. Det er ikke lenger et krav at man bor sammen med barnet for å ta del i myndigheten.

Andre ledd *andre punktum* sier at for foreldre som ikke bor sammen når barnet blir født, har den som fødte barnet daglig myndighet alene. Der mor av ulike grunner ikke har foreldreansvar (dødsfall eller fratakelse), vil den andre forelderen med foreldreansvar ha daglig myndighet istedenfor mor. Andre ledd *tredje punktum* slår fast at foreldrene kan avtale annen løsning om fordeling av myndigheten, og at domstolen også kan komme til et annet resultat enn det som er lovens hovedregel om daglig myndighet. Andre ledd *fjerde punktum* presiserer at det kun er foreldre med foreldreansvar for barnet som kan ha daglig myndighet. Dersom en forelder etter melding, avtale eller avgjørelse ikke har foreldreansvar for barnet, har forelderen heller ikke daglig myndighet for barnet. Det følger allerede av gjeldende rett (praksis), at barnet ikke kan bo hos en forelder som ikke har foreldreansvar. Denne koblingen videreføres og tilpasses endringene i lovens regler om bosted og daglig myndighet. Reglene i kapittel 7 gjelder tilsvarende så langt de passer for personer som ikke er barnets foreldre, men som har fått foreldreansvar for barnet etter reglene i kapittel 12 om foreldreansvar etter dødsfall. Ordlyden «foreldre» skal da forstås som den eller de som har foreldreansvar for barnet.

Tredje ledd første punktum bygger til dels på gjeldende lov § 36, men uten at vilkåret om særlige grunner er tatt inn i bestemmelsen. Om begge foreldre skal ha daglig myndighet eller om en av dem skal ha den alene, er sidestilte alternativer. Det er opp til domstolen å vurdere saken konkret på grunnlag av barnets beste. Dersom det ikke er til barnets beste at foreldrene har daglig myndighet for barnet sammen, skal retten fastsette at bare en av dem skal ha myndigheten alene. Tredje ledd *andre punktum* er nytt, og sier at det i dom kan settes vilkår for daglig myndighet. Dette vil være aktuelt i samme tilfeller som for bosted, og det vises til merknaden til § 7-1 andre ledd som gir anvisning på hva slags vilkår som kan være aktuelle og når det ikke bør settes vilkår.

Til § 7-3

Paragrafen er ny, men tilsvarer deler av gjeldende lov §§ 37 og 42 a. Se omtale i punkt 7.7.4. Flytting, opphold og reiser ut av landet er regulert i §§ 6-9 til 6-11.

Første ledd første punktum slår fast at retten til å ta avgjørelse om hvor i landet barnet skal bo, inngår i den daglige myndigheten. Regelen tilsvarer gjeldende lov § 37 om at den barnet bor fast hos, kan bestemme hvor i landet barnet skal bo. Forskjellen er at beslutningsmyndigheten ikke lenger er knyttet til barnets «bosted», og i stedet avhenger av hvem som har daglig myndighet etter barnelovens regler. Foreldrene skal ivareta barnets rett til medvirkning og selvråderett ved avgjørelse om flytting, se merknaden til § 6-6.

Det ligger i ordlyden «kor i landet» at dette gjelder hvilket geografisk område/sted i landet barnet skal bo. Gjeldende rett på dette punkt videreføres.

Første ledd andre punktum presiserer at foreldre som har daglig myndighet for barnet sammen, må bli enige om hvor i landet barnet skal bo. Flytting innenfor området/stedet der barnet bor kan skje uten enighet, på samme måte som etter gjeldende rett. Dersom flyttingen vil få en viss betydning for bosted eller samvær, forutsettes enighet. I praksis innebærer det at foreldrene må ha dialog om flytting. Kravet om enighet forutsetter at den som vil flytte har gitt den andre en klar beskjed om flytteplanene, og at det må være rimelig tid til å samtale om dette. En forelder kan ikke gjennom passivitet trenere en planlagt flytting. Dersom forelderen som ønsker å flytte med barnet har gitt en klar beskjed innen rimelig tid om planene, og den andre forelderen forholder seg passiv til dette, vil kravet om enighet kunne være oppfylt. En forelder som mottar informasjon om flytteplaner, må forventes å foreta seg noe aktivt for å tydeliggjøre at man motsetter seg flyttingen. Å kreve mekling vil være en tydelig beskjed om at man er uenig, men det kan også formidles på andre måter. Forelderen som ønsker å flytte med barnet skal ikke måtte gå til søksmål for å få daglig myndighet alene dersom den andre forelderen forholder seg passiv og ikke bidrar med sitt samtykke.

Dersom den ene av foreldrene har flyttet eller ønsker å flytte med barnet og den andre motsetter seg flyttingen og mener denne er i strid med § 7-3, bør foreldrene forsøke å komme frem til en løsning sammen. Dersom dette ikke lar seg gjøre, er det adgang til å reise sak om daglig myndighet. Det er ikke adgang til å reise egen sak om flytting innenlands. Foreldrene må før eventuell sak reises om daglig myndighet, ha møtt til mekling etter § 10-2. Det er den forelderen som ønsker å flytte med barnet, som eventuelt må reise sak.

Andre ledd viderefører gjeldende lov § 42 a. Varslingsplikten gjelder når en forelder med daglig myndighet vil flytte med barnet og det foreligger en avtale eller avgjørelse om samvær med den andre forelderen. Formålet med å varsle er å gi den andre tid til å områ seg slik at det eventuelt kan gjøres endringer i avtale om samvær mv., eventuelt tid til å mekle eller bringe saken inn for

domstolen. Det er ikke noe formkrav til varselet. Det følger imidlertid av formålet med en varslingsplikt at den andre forelderen må få en klar beskjed om flytteplanen.

Det følger av *tredje ledd* at foreldrene kan mekle dersom de er uenige i flyttespørsmålet. Gjeldende lov § 42 a andre ledd knytter plikten til å kreve mekling til den forelderen som vil flytte med barnet, noe som ikke er videreført. Etter ny lov kan begge foreldrene kreve mekling, og dette utløser i utgangspunktet en plikt for den andre forelderen til å delta i meklingen, se § 10-2 tredje ledd. Loven knytter ingen sanksjoner til brudd på varslings- eller meklingsplikten. Unnlatt varsling kan imidlertid etter forholdene være et moment i en eventuell senere sak for domstolen, se HR-2020-1843-A. Se også omtale i Prop. 161 L (2015–2016) punkt 6.9.

Kapittel 8 Samvær

Til § 8-1

Denne paragrafen fastslår at barn og foreldre har en gjensidig rett til samvær med hverandre når barnet og forelderen ikke bor sammen. Dette er en sammenslåing av det som i dag står i § 42 første ledd første punktum og § 43 første ledd første punktum. Bestemmelsen gjelder både når foreldre avtaler samvær og når retten gjør dette i en foreldretvistsak.

Bestemmelsen presiserer at retten til samvær bare gjelder i den utstrekning det er til barnets beste, jf. § 1-1 og merknaden til § 1-1. Det er barnets beste som er avgjørende i samværssaker. Det skal ikke være samvær der barnets helse og utvikling blir skadelidende. Barn har rett beskyttelse mot vold, overgrep og annen hensynsløs atferd, jf. § 1-3 andre ledd, og foreldre skal på bakgrunn av sin omsorgsplikt beskytte barnet mot vold og annen risiko, se §§ 6-4 og 8-4.

Risiko for vold og overgrep vil typisk være situasjoner hvor det ikke vil være til barnets beste med samvær. I foreldretvistsaker for domstolen må retten i avgjørelsen ta hensyn til at barnet ikke må bli utsatt for vold eller på annet vis bli behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen blir utsatt for skade eller fare, jf. § 1-3 andre ledd. Etter våre menneskerettslige forpliktelser må det imidlertid gjøres konkrete vurderinger av om det ikke skal være samvær. Avgjørelser om at det ikke skal være samvær kan føre til at båndene mellom barn og foreldre brytes og det kreves svært gode grunner, «very exceptional circumstances», etter EMDs praksis. Dersom domstolen avgjør at det ikke skal være samvær, er det avgjørende at beslutningen viser at det er foretatt grundige vurderinger av dette.

Se omtale i proposisjonens punkt 8.4 og 8.5.

Til § 8-2

Denne paragrafen viderefører deler av gjeldende barnelov § 43 første og andre ledd. Se omtale i proposisjonens punkt 8.4.

I *første punktum* slås det fast at foreldrene avtaler hvor mye samvær det skal være med barnet. Samværsretten omfatter fysisk samvær, men annen form for kontakt kan også avtales. Det er heller ingenting i veien for at foreldre avtaler digitalt samvær som et supplement der de ikke har mulighet til å være fysisk til stede sammen med barnet.

I *andre punktum* presiseres det at domstolen avgjør spørsmål om samvær når foreldrene er uenige. Utgangspunktet er at foreldrene avtaler samværet. Dersom foreldrene er uenige, har domstolen kompetanse til å avgjøre spørsmålet, og foreldrene må reise sak for domstolen etter reglene i lovens kapittel 12. Den nye formuleringen i andre punktum er inntatt i stedet for formuleringen i gjeldende § 43 første ledd siste punktum om at retten avgjør om det ikke skal være samvær dersom samvær ikke er til det beste for barnet.

Det er barnets beste som er førende for omfanget av samvær, jf. § 1-1. Dette gjelder både ved foreldres avtaler og ved rettens avgjørelse om samvær. For å ta stilling til hva som er barnets beste, må det gjøres en konkret og helhetlig vurdering. Oppregningen av momenter fra gjeldende lov § 43 andre ledd andre punktum om hva som kan vektlegges ved avtaler eller avgjørelser om samvær er ikke videreført. Definisjonen av «vanleg samværsrett» som følger av dagens § 43 andre ledd tredje punktum videreføres heller ikke. Hvilke momenter som vil ha relevans og hvordan momenter skal vektes mot hverandre må alltid avgjøres konkret. Momentene nevnt i gjeldende lov vil fortsatt være relevante, sammen med andre momenter som følger av forarbeider og rettspraksis. Særlig sentralt er barnets mening, jf. også § 1-2. Barnet har rett til å bli hørt og barnets mening skal vektlegges i samsvar med barnets alder og modenhet. Andre sentrale momenter er barnets behov, herunder barnets behov for trygghet og stabilitet, barnets omsorgsbehov og sårbarhet, barnets tilknytning til forelderen og barnets tilknytning til nærmiljøet. Barnets alder vil også påvirke omfanget av samvær. Videre er foreldrenes situasjon sentralt. Dette omfatter blant annet forelderens forutsetninger, omsorgsevne og boforhold. Hva som er til barnets beste her og nå, er sentralt for vurderingen, men

hva som vil være til barnets beste i fremtiden vil også inngå i vurderingen.

Gjeldende § 43 femte ledd om adgang til å kreve ny avgjørelse ved hindring av samværsrett videreføres ikke, se merknaden til § 12-10.

Til § 8-3

Første ledd viderefører barneloven § 42 første ledd andre punktum. Utgangspunktet om at begge foreldrene har ansvar for at samværsretten oppfylles, vil kunne endres ved behov ved at retten kan foreta nærmere avklaringer og eventuelt sette vilkår for samværet, jf. § 8-5.

Andre ledd viderefører meldingsplikten foreldre har etter barneloven § 43 fjerde ledd. Bestemmelsen gir ikke hjemmel til å ensidig avlyse avtalt eller fastsatt samvær for den ene forelderen.

Se omtale i punkt 8.6.

Til § 8-4

Første ledd viderefører barneloven § 42 andre ledd første punktum, men med fornyet og presisert ordlyd. Omsorgsplikten er presisert med de grunnleggende verdiene omsorg, kjærlighet, forsørgelse og oppdragelse med respekt for egenverdet til barnet, som veiledning for foreldrene, og gir uttrykk for grunnleggende samfunnsverdier og forventninger til foreldre. Omsorgsplikten for foreldre med foreldreansvar reguleres i § 6-4, se merknaden til denne bestemmelsen. Det er ikke en forutsetning for samværsrett å ha del i foreldreansvaret.

Andre ledd viderefører § 42 andre ledd andre punktum om retten og plikten til å ta avgjørelser for barnet under samværet. Det vises til omtalen i merknaden til § 7-2 om avgjørelser som ligger til den som har daglig myndighet, og som dermed ikke kan tas av den som har samværsrett, men ikke daglig myndighet.

I *tredje ledd* gis det en henvisning til at omsorgsplikten også innebærer en plikt til å legge til rette for medvirkning og selvråderett for barnet.

Se omtale i punkt 8.6.

Til § 8-5

Denne paragrafen viderefører § 43 tredje ledd med enkelte endringer i ordlyden. Se omtale i punkt 8.4.

I *første ledd* videreføres hjemmelen for å kunne stille vilkår for samvær. Det er inntatt to eksempler på vilkår. Dette er vilkår om privat tilsyn og vilkår om ruskontroll. Disse eksemplene er ikke uttømmende. Andre vilkår kan for eksempel være ruskontroll, rusbehandling, behandling av psykiske lidelser, kurs og veiledning mv.

Etter *andre ledd* kan retten, ved beslutning om privat tilsyn, utpeke tilsynsperson av eget initiativ, eller be foreldrene om å utpeke en tilsynsperson. Foreldrene behøver ikke å stille seg i fellesskap bak forslaget. Tilsynspersonen foreldrene utpeker må godkjennes av retten.

I *tredje ledd* vises det til hvem som skal bære kostnadene knyttet til tiltak det stilles vilkår om. Det er den personen som vilkårene stilles mot. Retten kan likevel fastsette en annen fordeling, blant annet når fordelingen vil anses særlig byrdefull.

Ved bruk av vilkår for samvær er det viktig at retten ser hen til våre menneskerettslige forpliktelser, og gjennomfører en reell vurdering av om vilkårene står seg opp imot disse forpliktelsene. Se omtale i punkt 8.2 og 8.4.1 av hvilke føringer menneskerettighetene og særlig EMK artikkel 8 legger.

Til § 8-6

Paragrafen tilsvarer dagens § 43 a, med enkelte språklige endringer. Se omtale i punkt 8.4.

I *første ledd* fremgår vilkårene for å gi pålegg om tilsynet, som tilsvarer dagens § 43 a første ledd første punktum, med språklige endringer.

Andre ledd er nytt, og definerer «støtta tilsyn». Støttet tilsyn kan være aktuelt å bruke i deler av samværet, for eksempel for å etablere kontakt mellom barnet og den som har samvær med barnet. Som etter gjeldende rett kan slikt tilsyn være særlig aktuelt der det er konflikter mellom foreldrene, se Prop. 85 L (2012–2013) punkt 8.3.4.2.

Tredje ledd er nytt og definerer «beskytta tilsyn». Formålet med tilsynet er å verne om barnets fysiske og psykiske integritet. Tilsynet forutsetter overvåking under hele samværet, se Prop. 85 L (2012–2013) punkt 8.3.4.1. Ved beskyttet tilsyn vil det ofte være slik at forelderens forutsetninger for å gjennomføre samvær fremover vil være uendret, slik at beskyttet tilsyn over tid vil være den eneste måten å gjennomføre samvær på.

Fjerde ledd viderefører gjeldende lov § 43 a tredje ledd, om hvem som oppnevner og følger opp tilsynspersonen. Den kommunale barnevernstjenesten gjør dette ved pålegg om beskyttet tilsyn, og departementet (delegert til Bufetat ved regionene) gjør dette ved pålegg om støttet tilsyn.

Femte ledd første punktum tilsvarer gjeldende lov § 43 a femte ledd første punktum om at pålegg om samvær med tilsyn kan følge av dom, midlertidig avgjørelse eller rettens avgjørelse i et rettsforlik. I *andre punktum* videreføres gjeldende § 43 a

fjerde ledd om at retten før avgjørelsen treffes, skal innhente vurdering fra kommunal barnevernstjeneste eller departementet (delegert til Bufetat ved regionene) om hvordan pålegget kan gjennomføres. Utforming av et konkret og klart pålegg fra rettens side bidrar til egnet og effektiv gjennomføring av pålegget i praksis. I *tredje punktum* videreføres gjeldende lov § 43 a andre ledd om at vilkårene for samværet skal fastsettes i pålegget, herunder timeantall og begrenset varighet. Det er viktig at pålegget utformes på en slik måte at det går klart frem hvordan tilsynet, herunder omfang og begrenset varighet, er vurdert som det beste for barnet. Hvordan foreldrenes forutsetninger og behov er hensyntatt må også redegjøres for. Rammer og vilkår for gjennomføring må være tilstrekkelig klarlagt. For begge formene for tilsyn regnes tilsynsåret fra dato for første gjennomførte tilsynssamvær og ikke fra kalenderåret. Høyesterett har i avgjørelsen HR-2025-382-A uttalt seg om start for tilsynsåret ved ankebehandling av et pålagt samvær med tilsyn. *Fjerde punktum* viderefører gjeldende lov § 43 a femte ledd tredje punktum om begrunnelsesplikt der pålegget gis ved rettsforlik. For pålegg gitt i dom eller kjennelse følger begrunnelsesplikten av tvisteloven § 19-6.

Sjette ledd slår fast at det offentlige skal dekke kostnadene for gjennomføring av støttet eller beskyttet tilsyn, og er lik gjeldende lov § 43 a sjette ledd.

Syvende ledd viderefører gjeldende lov § 43 a syvende ledd om krav til politiattest, med en mindre språklig endring.

Åttende ledd gir departementet hjemmel til å gi forskrift om samvær med støttet eller beskyttet tilsyn.

Til § 8-7

Denne paragrafen viderefører i sin helhet barneloven § 43 b, se punkt 8.5.

Til § 8-8

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 44, som sist ble endret ved lov 17. juni 2022, da forvaltningen av reglene om reisekostnader ved samvær ble flyttet fra statsforvalteren til Arbeids- og velferdsetaten. Overskriften er endret for å presisere at denne bestemmelsen bare gjelder samvær mellom barn og foreldre. Hvem som dekker kostnadene til barns samvær med andre følger egne regler, se merknaden til § 8-9. Se omtale i punkt 8.8.

Første ledd viderefører gjeldende lov § 44 første ledd med noen språklige endringer. Det er bare nødvendige reisekostnader som kan dekkes etter denne paragrafen. Av *andre punktum* følger det at kostnader som kan dekkes er barnets reisekostnader og foreldrenes reisekostnader for å følge barnet. Av *tredje punktum* følger det at kostnader som kan dekkes er samværsforelderens reise- og bokostnader dersom samværet finner sted der barnet bor. At bokostnadene også kan dekkes er nytt, og det kan for eksempel gjelde leie av rom. Henvisningen til § 9-5 syvende ledd innebærer at foreldrene har plikt til å opplyse saken med informasjon som har betydning for fastsettingen av reisekostnadene, og at retten eller Nav uten hinder av taushetsplikt kan innhente slik informasjon fra andre instanser.

Andre ledd viderefører deler av gjeldende lov § 44 andre ledd. Det følger av *første og andre punktum* at foreldrene kan velge mellom behandling i retten eller hos Arbeids- og velferdsetaten (Nav). Klage over vedtak fattet av Arbeids- og velferdsetaten behandles av Nav klageinstans. *Tredje og fjerde punktum* viderefører gjeldende lov § 44 andre ledd fjerde og femte punktum. Henvisningen til reglene i § 12-10 viser til bestemmelsen om endring av avgjørelser. Gjeldende lov § 44 andre ledd tredje punktum videreføres ikke.

Tredje ledd viderefører gjeldende lov § 44 andre ledd første punktum, med språklige endringer. Både retten og Arbeids- og velferdsetaten kan fastsette en annen fordeling av reisekostnader, slik det også praktiseres etter gjeldende rett. Kravet om «særleg grunn» endres, slik at det også omfatter det faktum at en av foreldrene har flyttet, og at den som har flyttet kan måtte bære mer av kostnadene knyttet til dette. Dette må imidlertid vurderes konkret, se omtale i punkt 8.8.4.

Fjerde ledd viderefører gjeldende lov § 44 tredje ledd.

Til § 8-9

Paragrafen viderefører deler av gjeldende lov § 45, men inneholder også nye regler. Se omtale i punkt 8.9.

Første ledd første punktum gir rett til å reise sak om samvær for slektninger som har nær tilknytning til barnet, som erstatning for at barnet midlertidig eller mer varig ikke kan være sammen med en eller begge av foreldrene sine. Bestemmelsen viderefører gjeldende lov § 45 første og andre ledd, med noen endringer. Personkretsen «andre som er nær knytte til barnet» er tatt ut av første punktum. Bestemmelsen gjelder nå bare barnets slektninger. Det er imidlertid presisert i loven at slektningen må ha nær tilknytning til barnet. Med slektninger

skal en forstå slekt på siden til forelderen som er ute av bildet, enten på grunn av dødsfall eller på grunn av en dom som nekter forelderen samvær. Bestemmelsen viderefører for det første § 45 første ledd om at barnets slektninger kan kreve at retten fastsetter om de har rett til å være sammen med barnet der en av foreldrene, eller begge, er døde. For det andre inkluderer bestemmelsen nå også situasjonen der en av foreldrene er nektet samvær i en dom. Dette fremgår av gjeldende § 45 andre ledd, men er nå ikke begrenset til å gjelde besteforeldre. En avgjørelse om samværsrett etter denne bestemmelsen må alltid vurderes konkret ut fra hensynet til barnets beste, jf. §1-1.

Første ledd *andre punktum* er ny. Bestemmelsen gir adgang for personer med nær tilknytning til barnet til å reise sak om samvær med barnet i andre tilfeller enn når en forelder er død eller nektet samvær. Bestemmelsen stiller krav om at det foreligger andre særlige grunner. Utgangspunktet er at foreldrene selv, i samråd med barnet, avgjør hvem barnet skal ha samvær med. Bestemmelsen er derfor ment å dekke de tilfeller hvor foreldre ikke legger til rette for samvær mellom barnet og personer som barnet anses å ha nære, personlige bånd («close personal ties») til. Kravet om nær tilknytning skal tolkes i tråd med EMDs praksis. Søsken er omtalt særskilt da det kan være spesielt viktig å sikre samvær mellom søsken som ikke bor sammen. Det er imidlertid et krav om at det foreligger nær tilknytning også for søsken. Hvem som har nær tilknytning til barnet, må avgjøres etter en konkret helhetsvurdering, og vurderingsmomentene vil følge av eksisterende og fremtidig rettspraksis. Blant annet vil etablerte og tidligere sosiale, emosjonelle og juridiske bånd være aktuelle å se til. At inngangsvilkåret er oppfylt, innebærer ikke nødvendigvis at det skal fastsettes samvær. Paragrafen skal anvendes fleksibelt, slik at vurderingen av en bestemt relasjon kan få ulikt utfall i sak til sak. Også hvor mange som skal få samvær med barnet må vurderes konkret. At én person har fått samvær etter denne paragrafen, er ikke til hinder for at andre også kan kreve samvær. Det skal alltid foretas en konkret vurdering, med utgangspunkt i hva som er til barnets beste, jf. § 1-1. Barnets ønsker, oppfatninger og uttalelser vil være sentralt i vurderingen, jf. § 1-2.

Andre ledd viser til at reglene om ansvar for gjennomføring etter § 8-3, adgang til å stille vilkår for samvær etter § 8-5 og samvær ved kontaktforbud eller besøksforbud etter § 8-7 gjelder fullt ut også for de med samværsrett etter § 8-9. Reglene om omsorgsplikt og avgjørelser som hører til samværet etter § 8-4 gjelder så langt de passer. Hvilke plikter og rettigheter samværsberettigede har, vil måtte avhenge av alder og modenhet, og hva som rimeligvis kan forventes ut ifra en konkret helhetsvurdering. De øvrige reglene i kapittel 8 om samvær gjelder ikke for de med samvær etter § 8-9, herunder bestemmelsen om samvær med tilsyn av offentlig oppnevnt tilsynsperson.

Tredje ledd er ny, og har ingen tilsvarende bestemmelse i gjeldende barnelov. Bestemmelsen fastslår at den som har samvær etter første ledd skal bære kostnadene med dette selv, både for selve samværet og reisekostnader i forbindelse med dette. Bestemmelsen gjelder for alle grupper som kan tilkjennes samvær. Retten kan fastsette en annen deling i de tilfeller det er særlig grunn for det. Det vil typisk kunne gjelde der det er fastsatt samvær for mindreårige søsken, som ikke kan forventes å dekke kostnadene for dette selv. Særlig grunn kan ellers gjelde der samværet har blitt fastsatt på bakgrunn av forhold ved den som har foreldreansvaret, og det er rimelig at denne dekker kostnadene helt eller delvis. Dette må imidlertid vurderes konkret.

Kapittel 9 Forsørgeransvar og bidragsplikt m.m.

Til § 9-1

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 66 med noen språklige endringer. Se omtale i proposisjonens kapittel 9.

Første ledd fastsetter foreldrenes ansvar og plikt til å bære utgiftene til forsørgelse og til utdanning av barnet. Bestemmelsen henger sammen med foreldrenes plikt etter barnekonvensjonen artikkel 27 punkt 2 til å sikre nødvendige levevilkår for barnets utvikling. De nødvendige utgiftene skal deles mellom foreldrene etter deres evne og økonomiske mulighet. Den praktiske delen av å forsørge barnet hører til foreldre med foreldreansvar og følger av omsorgsplikten i foreldreansvaret, jf. § 6-4 andre ledd. Tilsvarende plikt til praktisk forsørgelse av barnet har den som har samvær med barnet, jf. § 8-4 første ledd. Reglene i kapittel 9 bestemmer hvordan utgiftene til denne forsørgelsen skal fordeles. Foreldre uten foreldreansvar, og foreldre som har blitt fratatt foreldreansvaret har også plikt til å bidra økonomisk til forsørgelsen av barnet etter dette kapittelet.

Andre ledd hjemler at kapittelet også gjelder for personer som har fått foreldreansvaret etter at begge foreldrene til et barn har dødd. Dersom en av foreldrene har dødd, og noen andre har overtatt eller tatt del i foreldreansvaret, har den gjenlevende forelderen fortsatt det økonomiske forsørgeransvaret.

Til § 9-2

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 67 med noen språklige endringer og endring i rekkefølge på leddene for bedre sammenheng i bestemmelsen. Se omtale i proposisjonens kapittel 9.

Første ledd regulerer hvem som skal betale barnebidrag og hva som er barnebidrag. Barnebidraget skal bidra til å oppfylle barnets rett til å bli forsørget og foreldrene kan ikke avtale seg bort fra plikten til å forsørge barnet. Foreldrene kan imidlertid avtale størrelsen på barnebidraget, se § 9-5. Barnebidraget skal betales med penger.

Andre ledd tilsvarer gjeldende lov § 67 tredje ledd og fastslår at det er barnet som har rett til barnebidraget. Dette henger sammen med bidragets rolle i å sikre barnets rett til forsørgelse. Pengene utbetales til den forelderen barnet bor sammen med og inngår i denne forelderens økonomi. Forelderen disponerer pengene, og pengene skal bidra til å sikre barnet forsvarlig forsørgelse. Oppsparte barnebidrag kan ikke beslaglegges av bidragsmottakers kreditorer. Hovedregelen er at barnebidraget skal betales forskuddsvis hver måned, med mindre foreldrene har avtalt noe annet, eller noe annet er bestemt av Arbeids- og velferdsetaten eller domstolen.

Tredje ledd tilsvarer gjeldende lov § 67 andre ledd og regulerer når en forelder kan pålegges å betale særbidrag og hva som er særbidrag. Eksempler på særbidrag kan være utgifter til tannregulering, briller, eller konfirmasjonsmarkering.

Til § 9-3

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 68 med noen språklige endringer. Se omtale i proposisjonens kapittel 9.

Første ledd regulerer hovedregelen om hvor lenge foreldrenes ansvar for å forsørge barnet varer. *Andre ledd* hjemler foreldrenes ansvar for å forsørge barnet også etter fylte 18 år, dersom barnet holder på med vanlig skolegang. Med vanlig skolegang menes for eksempel videregående opplæring. Retten til barnebidrag henger sammen med retten til å fullføre videregående opplæring etter opplæringsloven § 5-1. *Tredje ledd* regulerer muligheten for at foreldre kan pålegges å betale bidrag for den perioden barnet tar annen videreutdanning. Tredje ledd regulerer en snever unntaksregel, og i praksis er den lite brukt.

Til § 9-4

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 69 med noen språklige endringer. Bestemmelsen hjemler at retten til å få barnebidrag og betale barnebidrag som er fastsatt etter barneloven, bortfaller dersom oppfostringsbidrag kan fastsettes etter barnevernsloven.

Til § 9-5

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 70 med noen språklige endringer og endring i rekkefølge på leddene for bedre sammenheng i bestemmelsen. Se omtale i proposisjonens kapittel 9.

Første ledd viser til foreldrenes avtalefrihet om størrelsen på barnebidraget og eventuelle særbidrag. Foreldrene står fritt til å bestemme innholdet i avtalen om barnebidrag, men de kan ikke avtale seg bort fra plikten til å forsørge barnet.

Andre ledd første punktum viser til foreldrenes mulighet for å be Arbeids- og velferdsetaten om å avgjøre bidragsspørsmålet når foreldrene ikke blir enige om en avtale om bidrag. Ved offentlig fastsettelse gjelder egne regler for hva Arbeids- og velferdsetaten skal hensynta. Andre ledd andre punktum hjemler at dersom foreldrene tidligere har hatt en privat avtale om barnebidrag, men senere blir uenig, kan de kreve at Arbeids- og velferdsetaten fastsetter barnebidraget. Når barnet er fylt 18 år og er part i saken, jf. 9-3 kan også barnet be Arbeids- og velferdsetaten fastsette bidraget. Arbeids- og velferdsetaten vil kun fastsette et nytt bidragsbeløp dersom reglene i barneloven vil medføre mer enn 12 % endring i bidragsbeløpet. Dersom Arbeids- og velferdsetaten ikke fastsetter et nytt bidragsbeløp, skal de likevel fastsette det avtalte bidragsbeløpet i vedtak. Ordlyden i bestemmelsen er endret for å presisere hvordan regelverket praktiseres.

Tredje ledd tilsvarer gjeldende § 70 femte ledd. Bestemmelsen regulerer Arbeids- og velferdsetatens plikt til å fastsette barnebidrag i saker hvor foreldrene ikke bor sammen når barnet blir født. Dette skal skje etter eget tiltak fra Arbeids- og velferdsetaten. I motsetning til andre tilfeller hvor Arbeids- og velferdsetaten fastsetter barnebidrag etter eget tiltak påløper det gebyr ved fastsettelse etter tredje ledd.

Fjerde ledd tilsvarer gjeldende lov § 70 tredje ledd. Bestemmelsen reguler når sak om barnebidrag avgjøres av domstolene i stedet for av Arbeids- og velferdsetaten. Regelen i b. er en unntaksregel som Arbeids- og velferdsetaten kan benytte dersom de konkrete forhold i saken ikke egnet for Arbeids- og velferdsetatens saksbehandling.

Femte ledd hjemler når barn er part i sak om bidrag. Foreldrene er parter i bidragssaken før barnet fyller 18 år. Etter fylte 18 år er det barnet som blir bidragsmottaker, og som skal få pengene utbetalt til seg. Barnet må fremme krav mot bidragspliktig selv om det har vært en foregående avtale om barnebidrag mellom tidligere bidragsmottaker og bidragspliktig.

Sjette ledd regulerer Arbeids- og velferdsetatens adgang til å fastsette barnebidrag i perioder hvor bidragspliktig mottar forsørgertillegg fra forsvaret, herunder tillegg i forbindelse med avtjening av siviltjeneste, eller får en annen ytelse fra det offentlige der barnetillegg er en del av stønaden.

Syvende ledd hjemler foreldrenes plikt til å opplyse om, og Arbeids- og velferdsetatens adgang til å innhente, nødvendig informasjon som er relevant for fastsetting av bidrag. Tilsvarende adgang til å innhente nødvendig informasjon gjelder ved fastsetting av gebyr. Ved bidrag etter fylte 18 år kan Arbeids- og velferdsetaten også innhente informasjon fra utdanningsinstitusjoner.

Til § 9-6

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 71 med noen språklige endringer og et nytt ledd som hjemler praktiseringen av regelens innhold. Se omtale i proposisjonens kapittel 9.

Første ledd omhandler Arbeids- og velferdsetatens vurdering ved fastsettelse av barnebidrag. Bestemmelsen gjelder når foreldre ikke blir enige om privat avtale om barnebidrag og ber det offentlige fastsette barnebidraget. Det offentlige skal vurdere barnets behov for å bli forsørget opp mot foreldrenes evne til å forsørge. Hvor mye samvær barnet har med bidragspliktig har betydning på fastsettelsen av barnebidrag ved at det gis et fradrag i bidraget basert på omfanget av samvær. Digital kontakt gir ikke fradrag i barnebidraget. Dersom foreldrene har avtalt delt bosted skal Arbeids- og velferdsetaten som hovedregel legge til grunn at barnet bor like mye hos begge foreldrene, og at foreldrene har like utgifter til å forsørge barnet.

Tredje ledd er ny og hjemler Arbeids- og velferdsetatens praksis.

Til § 9-7

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 72 med noen språklige endringer. Se omtale i proposisjonens kapittel 9.

Bestemmelsen hjemler unntak fra hovedregelen om at barnebidrag skal avtales eller fastsettes med virkning fremover i tid. Vurderingen av om barnebidrag kan fastsettes tilbake i tid gjøres ut fra en konkret avveining av blant annet barnets rett til å bli forsørget og foreldrenes interesser. Dersom det søkes om barnebidrag for mer enn ett år tilbake i tid, må parten ha særlig grunn til å ikke har fremmet kravet tidligere. Det fastsettes ikke barnebidrag for mer enn tre år tilbake i tid.

Til § 9-8

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 73 med noen språklige endringer. Bestemmelsen regulerer at barnebidrag skal indeksreguleres og hvordan.

Til § 9-9

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 74 med noen språklige endringer. Se omtale i proposisjonens kapittel 9.

Første ledd hjemler at partene kan be om at offentlig fastsatt barnebidrag endres. Endringen etter første ledd får virkning for fremtidige barnebidrag.

Andre ledd hjemler adgangen til å gjøre endring i barnebidrag som er betalt eller skulle ha vært betalt på søknadstidspunktet. Bestemmelsen gir også adgang til å ettergi bidragsgjeld for både barnebidrag og særbidrag. Det må foreligge sterke grunner for at et forfalt eller betalt barnebidrag skal nedjusteres eller økes. Det må da skjønnsmessig vurderes om den ene parts behov for endring veier vesentlig tyngre enn den andres, og hva barnets behov er i saken. Dersom endringen skal få tilbakevirkende kraft for mer enn ett år tilbake i tid, må det også foreligge særlige grunner i tråd med barneloven § 9-7.

Tredje ledd hjemler at alle krav som springer ut av et fastsatt barnebidrag skal endres dersom et barnebidrag endres. Det skal gjøres en ny fordeling av kravene som om barnebidraget var endret i rett tid.

Fjerde ledd viser til at det er Arbeids- og velferdsetaten som avgjør spørsmål om endringer i bidraget, eventuelt domstolen i tilfeller som nevnt i § 9-5 fjerde ledd.

Femte ledd viser til at Arbeids- og velferdsetaten av eget tiltak kan endre fastsatt barnebidrag, på samme måte som i § 9-5 sjette ledd.

Til § 9-10

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 75 med språklige endringer. Se omtale i proposisjonens kapittel 9.

Første ledd hjemler unntakene fra hovedregelen om når avgjørelsesorganet må forholde seg til partenes påstander. Når unntaket etter første ledd inntrer, kan avgjørelsesorganet for eksempel nedjustere et barnebidrag selv om bidragsmottaker har påstått at et høyere barnebidrag er riktig, dersom avgjørelsesorganet mener det er grunnlag for slik endring. Når avgjørelsesorganet fasetter barnebidrag første gang gjelder hovedregelen om at avgjørelsesorganet er bundet av partenes påstander, og dermed ikke kan ta stilling til andre krav enn de partene har reist.

Til § 9-11

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 76 med noen språklige endringer. Se omtale i proposisjonens kapittel 9.

Første ledd hjemler at Arbeids- og velferdsetaten kan fastsette midlertidige barnebidrag, både ved førstegangsfastsettelse og ved endring av fastsatt barnebidrag. Adgangen til å fastsette midlertidig barnebidrag gjelder når det er grunn til å tro at saksbehandlingstiden vil trekke utover hva som er normalt eller det er andre årsaker til at det haster å fastsette et vedtak om barnebidrag før normert saksbehandlingstid. Med partene menes foreldrene når barnet er under 18 år, og bidragspliktig forelder og barnet når barnet er over 18 år.

Andre ledd gjelder Arbeids- og velferdsetatens adgang til å midlertidig nedjustere barnebidragsbeløpet når en part reiser krav om endring i barnebidraget. Andre ledd hjemler en unntaksregel som Arbeids- og velferdsetaten bare skal benytte dersom det er utvilsomt at størrelsen på barnebidraget blir nedjustert. Med motpart menes her bidragspliktig eller bidragsmottaker avhengig av hvem som har framsatt krav om å nedjustere barnebidraget.

Til § 9-12

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 77 med noen språklige endringer. Se omtale i proposisjonens kapittel 9. Bestemmelsen regulerer hvor klage over offentlig fastsatt bidrag skal fremsettes, og avgrenser klageretten.

Til § 9-13

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 78 med noen språklige endringer. Paragrafen hensyntar endringer som følge av forslag i Prop. 37 L (2024–2025). Se omtale i proposisjonens kapittel 9.

Andre ledd og *tredje ledd* regulerer hva som utgjør tvangsgrunnlag.

Fjerde ledd omhandler tilfeller hvor barnebidrag er blitt endret etter at det er betalt, og om bidragspliktiges adgang til å da kreve fradrag fremtidige bidragsbetalinger. Dersom bidragspliktig har betalt for mye i bidrag, kan bidragspliktig kreve at differansen mellom tidligere og nytt bidragsbeløp, motregnes i de trekk som for eksempel er planlagt i bidragspliktiges lønn. Dette gjelder bare når trekket knytter seg til fremtidige barnebidragsterminer for samme barn.

Til § 9-14

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 79 med noen språklige endringer. Se omtale i proposisjonens kapittel 9.

Bestemmelsen henviser til reglene om forskudd på barnebidrag i forskotteringsloven. Bidragsforskudd medfører at bidragsmottaker kan motta forskudd på barnebidrag fra det offentlige dersom bidragspliktig ikke betaler barnebidrag eller betaler for sent.

Til § 9-15

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 80 med noen språklige endringer. Se omtale i proposisjonens kapittel 9.

Første ledd hjemler mulighet for å kreve tilbakebetalt betalt bidrag dersom det blir endelig avgjort at en bidragspliktig ikke er far til barnet. Avgjørelsen om endring av farskap må være fra en norsk domstol eller etter vedtak fra Arbeids- og velferdsdirektoratet etter barneloven § 2-8. Retten til å kreve tilbakebetaling omfatter både barnebidrag og særbidrag. Hovedregelen er at et krav om tilbakebetaling som følge av tap av farskap kan fremsettes når som helst, det gjelder ingen tidsfrister, men kravet kan falle bort eller nedjusteres dersom bidragspliktig ikke hadde rimelig grunn til å erklære farskapet, eller dersom han burde reist sak om å få endret farskapet tidligere. Lov 18. mai 1979 nr. 18 om foreldelse av fordringer gjelder fra når kravet har oppstått. Krav om tilbakebetaling reises for Arbeids- og velferdsetaten.

Andre ledd gjelder i tilfelle hvor en mann er pålagt bidragsplikt, men ikke farskap, og det senere blir klart han ikke kan være far etter DNA-prøve. I disse tilfellene kan mannen kreve tilbakebetalt bidrag etter de samme reglene som i første ledd. Regelen har snevert anvendelsesområde, da det kun er etter eldre regelverk at en

mann kunne pålegges bidragsplikt selv om han ikke var pålagt farskap.

Kapittel 10 Mekling

Til § 10-1

Paragrafen om formål med mekling bygger på gjeldende lov § 52, men med innholdsmessige endringer. Se omtale i proposisjonens punkt 10.4.4.

Første ledd første punktum slår fast at foreldre bør forsøke å komme frem til enighet om en avtale om foreldreansvar, daglig myndighet, bosted og samvær. Foreldre er oftest selv best i stand til å finne de ordningene som er til det beste for deres barn og familie. I *andre punktum* er det fremhevet at foreldre skal sørge for barnet sin rett til medvirkning i forbindelse med avtale og mekling. Foreldre skal informere og lytte til barnets mening før de tar en beslutning. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med alder og modenhet.

I *andre ledd første punktum* fremgår formålet med mekling, som er å gi foreldre informasjon og et godt grunnlag for videre samarbeid om barnet samt sette foreldrene i stand til å gjøre avtaler som er til barnets beste. Det er tatt inn som nye presiseringer i loven at formål med mekling er å sette foreldre i stand til å gjøre avtaler som ivaretar «helsa, livskvaliteten og utviklinga til barnet». Se også merknaden til § 6-4 andre ledd. Om det er mulig å inngå avtaler og hvilke spørsmål det er mulig å enes om vil likevel variere fra sak til sak. Selv om ikke foreldre blir enige om alle forhold, kan det dempe konflikten dersom foreldrene kan bli enige om enkelte spørsmål, eksempelvis bosted, mens spørsmålet om samvær eventuelt må bringes inn for domstolen. Det er tatt ut av bestemmelsen at mekleren skal gjøre partene kjent med de viktigste økonomiske konsekvensene som avtalen medfører. Dette er sentrale forhold som foreldrene bør få innsikt i, men det bør ikke være meklerens ansvar å gi aktuell informasjon om dette i løpet av meklingstimen. Mekleren kan vise til nettsider og andre instanser med særskilt kompetanse på dette. *Andre punktum* presiserer at det er tre underkategorier av mekling, kalt familiesamtale, foreldretvistmekling og flyttemekling. Det fremgår av § 10-2 når de ulike formene for mekling skal brukes. Bestemmelsene i §§ 10-3 flg. som angir ulike regler for mekling gjelder i utgangspunktet for alle underkategoriene. Det er imidlertid noen regler som kun gjelder for enkelte av underkategoriene, se § 10-3 tredje ledd om referat ved foreldretvistmekling.

Til § 10-2

Paragrafen om hvem som skal delta i mekling viderefører utgangspunktene i gjeldende lov § 51 om hvem som må mekle, men innfører et begrepsmessig skille mellom mekling som skal gis til foreldre med barn under 16 år som går fra hverandre og foreldre som vil bringe en foreldretvist inn for domstolen. I tillegg er det mekling i saker om flytting innenlands eller utenlands. Bestemmelsen viser dermed til tre ulike underkategorier av mekling. Det er for øvrig gjort språklige endringer blant annet på grunn av innføring av begrepet daglig myndighet. Se omtale i punkt 10.4.4.

Første ledd fastslår at foreldre med felles barns under 16 år skal delta i familiesamtale ved samlivsbrudd. Denne plikten gjelder både for foreldre som er gift og samboere, jf. gjeldende barnelov § 51 andre ledd og tredje ledd. Meklingsattest er nødvendig før sak om separasjon og skilsmisse kan bringes inn for retten eller statsforvalteren, jf. ekteskapsloven § 26. Nærmere regler om mekling vil bli gitt i forskrift.

I *andre ledd* fremgår plikten for foreldre til å delta i foreldretvistmekling før de reiser foreldretvistsak for domstolen om foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet, bosted, daglig myndighet eller samvær. Dette viderefører gjeldende barnelov § 51 første ledd. Gyldig meklingsattest er et vilkår for å reise sak, jf. merknaden til § 12-2 første punktum.

I *tredje ledd* fremgår det at foreldre må mekle ved uenighet om at barnet skal flytte innenlands eller utenlands dersom en av foreldrene krever det. Dette viderefører gjeldende § 51 fjerde ledd. Se også merknaden til §§ 6-9 og 7-3.

Til § 10-3

Paragrafen om gjennomføring av mekling bygger på gjeldende barnelov §§ 53 og 54, men innfører at det skal skrives referat fra foreldretvistmekling. Se omtale i punkt 10.4.4, 10.6.4 og 10.7.4.

Første ledd første punktum fastsetter at mekling som hovedregel skal skje ved personlig og samtidig oppmøte på familievernkontoret. I *andre punktum* videreføres gjeldende barnelovs adgang for mekleren til å gjøre unntak fra plikten om at foreldre må møte samtidig dersom dette er «tenleg». Det er tatt ut av loven at partene kan møte med en fullmektig, idet dette reguleres av forskrift.

Andre ledd angir at det etter en times mekling etter § 10-2 skal skrives ut attest. Med «ein time», menes en klokketime. Attest skal skrives ut uavhengig av om foreldrene kommer frem til en

avtale eller annen løsning i meklingen. Attesten er gyldig i seks måneder. Det innebærer at foreldrene i løpet av gyldighetstiden kan benytte attesten for å fremme krav om separasjon, skilsmisse, utvidet barnetrygd, sak for retten mv. Meklingsattest skal utstedes etter en time familiesamtale, foreldretvistmekling eller flyttemekling. Det skal ikke utstedes meklingsattest etter de andre typene mekling, som mekling etter tilbakesending fra retten eller mekling i forbindelse med tvangsfullbyrdelse.

Tredje ledd er nytt. Det følger av bestemmelsens at mekleren skal skrive referat fra foreldretvistmekling og fra en samtale med barnet, når barnesamtalen skjer i forbindelse med en foreldretvistmekling, jf. § 10-2. Det skal dermed ikke tas referat fra en barnesamtale i forbindelse med en familiesamtale eller en flyttemekling.

Fjerde ledd gir departementet adgang til å fastsette forskrift om gjennomføring av mekling, hvem som kan mekle, meklingsattest og unntak fra mekling i særlige tilfeller. Det følger av ordlyden «kven som kan mekle» at det i forskrift kan gis regler om godkjenning av eksterne meklere. Bestemmelsen viderefører gjeldende § 51 siste ledd og ekteskapsloven § 26 første ledd siste punktum. I tillegg er det tatt inn at det kan gis regler i forskrift om meklingsattest, og om referat. Ved at det kan gis forskrift om gjennomføring av mekling, kan det også i forskrift gjøres unntak fra utgangspunktet om oppmøte på familievernkontoret eller hos ekstern mekler. Dette kan gi mulighet for digital mekling. Se omtale i punkt 10.4.4.

Til § 10-4

Paragrafen om barnesamtale ved mekling er ny. Se omtale i punkt 10.5.4.

Første ledd første punktum gir barnet rett til en egen samtale med mekler, uten at det kreves foreldrenes samtykke for dette. I «eigen samtale» ligger det også at foreldrene heller ikke kan kreve å være til stede i samtalen. *Andre punktum* presiserer at mekleren har plikt til å tilby barnet en slik samtale. Dette gjelder uavhengig av hvilken underkategori av mekling det er snakk om, se merknaden til § 10-2. Av *tredje punktum* fremgår det at mekleren skal opplyse barnet om at referatet kan oversendes til retten dersom foreldrene reiser sak. Mekleren har etter *fjerde punktum* adgang til å unnlate å oversende hele eller deler av referatet fra barnesamtalen. Dette vil være aktuelt for eksempel i de tilfeller der barnet ikke ønsker å uttale seg dersom referatet blir oversendt. Det er derfor viktig at mekleren opplyser barnet om at referatet kan sendes retten i forkant av samtalen. Det er viktig at mekleren informerer retten om hele eller bare deler av referatet er oversendt retten. Retten må på vanlig måte vurdere beviset, herunder om en begrenset bevisføring kan tillates av hensyn til at retten ikke skal få et skjevt bilde i en parts disfavør.

Til § 10-5

Paragrafen gjelder taushetsplikt for mekler. *Første punktum* viderefører gjeldende lov § 50 første ledd, og pålegger taushetsplikt både for den som mekler ved familievernkontor og andre meklere. Henvisningen i *andre punktum* til bestemmelser i familievernkontorloven omhandler unntak fra taushetsplikten. Ved denne bestemmelsen er unntakene gjort generelle, også for eksterne meklere og meklere oppnevnt av retten etter barneloven, selv om disse i utgangspunktet ikke faller inn under anvendelsesområdet til familievernkontorloven. *Tredje punktum* er nytt, og presiserer at taushetsplikten ikke hindrer mekleren i å oversende notatet eller referatet fra barnesamtalen som retten kan innhente. Se merknaden til § 12-5.

Til § 10-6

Paragrafen gjelder politiattest for meklere viderefører gjeldende § 53 a om politiattest for mekler. Bestemmelsen kom inn i loven i 2023. Den fremgår også av ekteskapsloven § 26 andre ledd. Det foreslås at dette kun reguleres ett sted, og da i barneloven. Meklingsbevilling kan gis for et begrenset tidsrom, og dersom det eventuelt søkes om fornyelse, kan det innhentes ny politiattest. Departementet kan gi forskrift om politiattest for mekler.

Kapittel 11 Generelle reglar om rettargang i foreldretvistar

Til § 11-1

Paragrafen om særlige plikter for advokater i saker etter kapitlene 10 til 14 viderefører gjeldende lov § 49, med språklige endringer. Tittelen er endret for å tydeliggjøre innholdet. Se omtale i proposisjonens punkt 11.4.4.

Første punktum er endret sammenlignet med dagens lov, slik at ordlyden nå formulerer at advokater «skal» vurdere om det er mulig med en avtaleløsning, fremfor ordlyden «bør» i gjeldende lov. Advokatens plikt etter denne bestemmelsen er et utslag av at saksbehandlingen i foreldretvister skal rette seg etter hva som er best for barnet.

Andre punktum innebærer at advokaten skal sikre at foreldrene er kjent med hvilke muligheter de har til å oppnå enighet, blant annet mekling.

Til § 11-2

Paragrafen om dommerens særlige plikter viderefører gjeldende lov § 59 første og andre ledd, med språklige endringer. Paragrafen har fått ny tittel som gir bedre uttrykk for innholdet, og ny plassering i det innledende kapittelet med generelle bestemmelser. Det gjelder også andre plikter for dommere, som følger av annet regelverk, som for eksempel avvergingsplikten etter straffeloven § 196. Det er også lagt til grunn at dommere i noen tilfeller har melde- eller opplysningsrett til barnevernet, se nærmere om dette i blant annet Nasjonal veileder for behandling av foreldretvistsaker.

Bestemmelsen gir dommeren en plikt til å påskynde saken så mye som mulig. Denne plikten gjelder gjennom hele saksgangen. Bestemmelsen gir videre dommeren plikt til å vurdere om det er mulig å få til en minnelig løsning av tvisten jf. tvisteloven § 8-1. Den generelle bestemmelsen i tvisteloven § 8-1 gjelder både mekling og rettsmekling, og dette er alternativer som også kan benyttes i saker etter barneloven. Det følger av tvisteloven § 8-3 at retten skal beslutte rettsmekling når den finner at saken egner seg for det. Bestemmelsen må ses i sammenheng med rettens adgang til å benytte tiltak som tilbakesending til mekling i familievernet, se merknaden til § 12-9.

Til § 11-3

Paragrafen om taushetsplikt bygger på gjeldende lov § 50 andre og tredje ledd.

Første ledd viderefører gjeldende lov § 50 andre ledd med språklige endringer. Utgangspunktet i *første punktum* er at sakkyndig som gjør tjeneste etter barneloven har taushetsplikt om personlige forhold. *Andre punktum* presiserer at taushetsplikten ikke er til hinder for at den sakkyndige gir opplysninger til retten, når opplysningene er mottatt under utførelsen av oppdraget og har betydning for dette. Ordlyden er noe endret sammenlignet med gjeldende rett, ved at det presiseres at de opplysningene som kan gis videre, skal ha betydning for oppdraget. Dette innebærer ingen endring av gjeldende rett, men er en presisering, som også bringer ordlyden nærmere den tilsvarende bestemmelsen i helsepersonelloven § 27. *Tredje punktum* gjør unntakene i lov om familievernkontorer også gjeldende for sakkyndige.

Andre ledd viderefører gjeldende lov § 50 tredje ledd, med mindre språklige endringer. Barnets representant kan kreve at taushetsplikten blir opphevet. I tråd med de alminnelige reglene om barns rett til medvirkning i hele saksgangen, forutsettes det at barnets representant lar barnet få si sin mening om hvorvidt opplysningene skal deles med retten.

Til § 11-4

Paragrafen gjelder dekning av kostnader for tiltak etter kapittel 12.

Første punktum viderefører gjeldende lov § 61 andre ledd første punktum, som gjelder at staten dekker kostnadene for tiltakene som følger av de bestemmelsene som nevnes i paragrafen. Dette gjelder blant annet bruk av sakkyndig for ulike formål, oppnevning av representant for barnet, og oppnevning av andre egnede personer på oppdrag for retten. Det følger av rettshjelpsloven § 16 første ledd nr. 6 at dersom det oppnevnes advokat for barnet, har barnet rett til fri sakførsel uten behovsprøving. En sakkyndig som blir oppnevnt av retten, skal få godtgjørelse etter de generelle reglene i lov 21. juli 1916 nr. 2 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v. *Andre punktum* viderefører forskriftshjemmelen i gjeldende lov § 61 andre ledd fjerde punktum. Det er gitt en slik forskrift etter gjeldende lov, se forskrift 10. mars 2004 nr. 516. Bestemmelsen er ment å fange opp de som gjør tjeneste etter loven som det ikke er fastsatt egne bestemmelser om godtgjørelse for. Det gjelder blant annet når det oppnevnes en person som representant for barnet etter § 12-11.

Kapittel 12 Særlege reglar om rettargang i foreldretvistar

Til § 12-1

Paragrafen om hva det kan reises sak om tar utgangspunkt i og viderefører gjeldende lov § 56 første ledd, med enkelte endringer. Se omtale i proposisjonens punkt 11.5.

Av *første ledd* følger det at hver av foreldrene kan reise sak for retten i foreldretvister. Dette viderefører gjeldende lov § 56 første ledd første punktum.

Andre ledd gir en definisjon av begrepet foreldretvist. Det er nytt at begrepet tas i bruk i barneloven, og at det gis en legaldefinisjon. Med «foreldretvist» menes uenighet om ett eller flere av spørsmålene om a) foreldreansvar, b) hvor barnet skal bo, c) daglig myndighet, d) samvær, eller e) flytting med barnet ut av landet. Begrepet er defi-

nert for å kunne unngå gjentakelse i mange av lovens bestemmelser. Begrepet «daglig myndighet» er nytt. Se merknaden til § 7-2. Opplistingen er uttømmende, og det kan ikke reises sak om andre spørsmål som foreldrene ikke blir enige om, som for eksempel flytting i Norge eller hvilken skole barnet skal gå på. Ved uenighet om slike spørsmål må det reises sak om selve den myndigheten som gir rett til å treffe avgjørelser om det aktuelle temaet.

Tredje ledd viderefører gjeldende lov § 56 første ledd andre punktum, og gjelder det å reise sak om foreldreansvar når den andre forelderen bor utenlands og ikke lar seg oppspore. I saker hvor det er tvil om det er mulig å få kontakt med den andre forelderen, og det er informasjon som tilsier at denne kan oppholde seg i et land tilsluttet Haagkonvensjonen 1996, bør retten forsøke å innhente informasjon fra utenlandske myndigheter etter artikkel 34. I saker der det er informasjon om at forelderen kan oppholde seg i et land tilsluttet Haagkonvensjonen 1970 om bevisopptak i sivile saker, kan det vurderes å benytte den konvensjonen til å innhente informasjon.

Fjerde ledd viderefører gjeldende lov § 56 første ledd tredje punktum, og gjelder hvem som kan reise sak om flytting med barnet ut av landet.

Femte ledd første punktum er en ny bestemmelse som gir andre enn foreldrene rett til å reise sak om samvær. Se merknaden til § 8-9. Av femte ledd *andre punktum* følger det at reglene i kapittelet gjelder så langt de passer for slike saker, tilsvarende gjeldende lov § 45 tredje ledd. Dette gjelder for eksempel vernetingsreglene, regler om taushetsplikt og reglene om høring av barn. Når det gjelder mekling i saker om samvær for andre enn foreldrene, blir det en endring: Mens gjeldende lov § 45 tredje ledd andre punktum ikke krever at partene har vært til mekling før de går til sak, må de som ønsker samvær nå mekle med foreldrene, når det er mulig og tjenlig, før de kan gå til sak. Det vil ikke være mulig eller tjenlig i alle saker, og for eksempel der begge foreldrene er døde, utgår meklingsplikten. Departementet kan etter § 10-3 gi forskrift om gjennomføring av mekling, og da også regler om og hvordan mekling skal gjennomføres når andre enn foreldre ønsker samvær. Se merknaden til § 10-2 andre ledd (foreldretvistmekling).

Til § 12-2

Paragrafen om vilkår for å reise sak tilsvarer gjeldende lov § 56 andre ledd. Det er gjort enkelte språklige endringer. Se omtale i proposisjonens punkt 11.5.

Første punktum angir hovedregelen om at foreldre, for å reise sak, må kunne legge frem en gyldig meklingsattest, som utstedes etter en times mekling. Se merknaden til § 10-3 andre ledd. Meklingsattesten utstedes etter gjennomført mekling etter § 10-2, og skal være utstedt senest seks måneder før stevningen fremmes. Dersom det ikke legges frem en gyldig meklingsattest, må retten avvise saken.

Andre punktum gir unntak for krav om meklingsattest i tilfeller der en forelder er dømt for alvorlig vold eller overgrep, og det straffbare forholdet er begått mot egne barn. Det er ikke et vilkår at dommen er rettskraftig. I tilfeller der en person er siktet eller tiltalt for slike straffbare forhold mot egne barn, eller der det straffbare forholdet er begått mot andre enn egne barn, for eksempel den andre forelderen, gjelder de vanlige reglene om krav til meklingsattest. Se nærmere om dette i Prop. 167 L (2016–2017) punkt 4.5.2.

Tredje punktum viderefører forskriftshjemmelen for å regulere hva som regnes som egne barn og alvorlig vold eller overgrep etter andre punktum. Det er gitt regler om dette i forskrift 18. desember 2006 om mekling etter ekteskapsloven og barneloven § 8a.

Til § 12-3

Paragrafen om verneting viderefører gjeldende lov § 57. Se omtale i proposisjonens punkt 11.5. Alminnelig verneting for fysiske personer er der de har bopel, jf. tvisteloven § 4-4 andre ledd. Det er faktisk bopel som er avgjørende, og folkeregistrert adresse vil være et bevismoment i vurderingen av hvor bopel er. Det følger av folkeregisterloven § 5-1 at en person som hovedregel registreres med bosted der vedkommende «regelmessig tar sin døgnhvile».

Første ledd første punktum angir utgangspunktet om at saken reises ved barnets alminnelige verneting. Der søsken ikke har samme verneting, kan forelderen som reiser sak, velg ett av søsknenes verneting, jf. *andre punktum*. Det følger av domstolloven § 38 at en sak kan overføres til en annen domstol «når særlige grunner gjør det påkrevd eller hensiktsmessig.» Hensynet til behov for bruk av samisk språk kan være en slik særlig grunn. Reglene om overføring av jurisdiksjon fra annen stat til Norge etter Haagkonvensjonen 1996 artikkel 8 og 9, gjør at norske domstoler kan ha jurisdiksjon i en foreldretvistsak der barnet ikke har bopel i Norge. Se Prop. 102 LS (2014-2015), kapittel 13, merknaden til § 5.

Andre ledd gir Oslo tingrett som alternativt verneting i tilfeller der barnet bor på sperret adresse eller det er søkt om eller gitt tillatelse til fiktiv identitet for barnet.

Til § 12-4

Paragrafen om stevning og tilsvar viderefører gjeldende lov § 58 første og andre ledd, om forenklet stevning og tilsvar sammenlignet med kravene som ellers følger av tvistelovens regler. Det er gjort språklige endringer, slik at bestemmelsen skal være lettere tilgjengelig. Se omtale i proposisjonens punkt 11.5.

Første ledd viderefører gjeldende lov § 58 første ledd. I *tredje punktum* er det tatt inn et nytt krav om at meklingsprotokollen skal legges ved stevningen. Regler om innholdet i meklingsprotokollen følger av forskrift.

Andre ledd viderefører gjeldende lov § 58 andre ledd.

Bestemmelsen forutsetter at både stevning og tilsvar kan inngis ved bruk av skjemaer som er tilgjengelige på domstol.no, som i dag.

Gjeldende § 58 tredje ledd om at retten kan be om en nærmere utredning av saken fra partene når det trengs for å få saken godt nok opplyst videreføres ikke. At retten kan be om forklaring og opplysning av saken fra partene, følger av de generelle reglene i tvisteloven § 21-4 om partenes sannhets- og opplysningsplikt, § 21-5 om allmenn forklarings- og bevisplikt og § 23-2 om partsavhør.

Til § 12-5

Paragrafen om innhenting av informasjon viderefører deler av gjeldende lov §§ 61 og 62, og det tas inn flere nye bestemmelser om hvilken informasjon retten kan innhente. Se omtale i proposisjonens punkt 11.6.

Første ledd første punktum gir retten adgang til å innhente et notat fra en som har meklet mellom foreldrene i en foreldretvistmekling, se merknaden til § 10-3 tredje ledd. Notatet kan bare innhentes dersom begge partene samtykker. Notatet skal ikke inneholde flere opplysninger enn de som er nevnt i *andre punktum*, altså bare opplysninger om hva partene er uenige om og meklerens vurdering av om saken er egnet for videre mekling. Etter *tredje punktum* kan retten også innhente et referat fra en eventuell barnesamtale i forbindelse med en foreldretvistmekling. Se merknadene til §§ 10-2 og 10-3. Spesialreguleringen i barneloven om notat fra mekleren og referat fra barnesamtalen, tilsier at disse kan innhentes uten hinder av tvisteloven § 22-5 om bevisforbud om det som er betrodd mekler.

Andre ledd første punktum tilsvarer gjeldende lov § 61 første ledd nr. 6, med språklige endringer. *Andre punktum* tilsvarer gjeldende lov § 61 a, med mindre språklige endringer.

Tredje ledd er nytt. *Første punktum* presiserer gjeldende praksis om at retten kan kreve utlevert opplysninger fra politiet som svarer til innholdet i en barneomsorgsattest. *Andre punktum* fastsetter at retten bør innhente straffesaksdokumenter eller annen dokumentasjon fra politiet når det er nødvendig for å få et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag. Se nærmere om dokumentasjon fra politiet i punkt 11.6.

Fjerde ledd viderefører gjeldende lov § 62 om hvilke avgjørelser under saksforberedelsen som kan ankes, for de forhold som denne bestemmelsen gjelder. De avgjørelser som kan ankes er avgjørelser om å nekte å innhente uttalelser som nevnt i andre og tredje ledd, det vil si uttalelser fra barnevern, sosialtjenesten og politiet.

I en foreldretvistsak med tilknytning til utlandet, kan retten anmode enhver myndighet i en annen konvensjonstat som har opplysninger som er relevante for beskyttelsen av barnet, om å utlevere slike opplysninger, jf. Haagkonvensjonen 1996 artikkel 34.

Til § 12-6

Paragrafen om barns rett til medvirkning viderefører gjeldende lov § 31 andre ledd og § 61 første ledd nr. 4. Se omtale i proposisjonens punkt 11.9.

Første ledd første punktum gir retten plikt til å sørge for barnets medvirkning i saker som behandles av retten jf. også § 1-2. Dette følger også av gjeldende rett, men er tydeligere formulert i lovforslaget. Barn kan uttale seg både verbalt og non-verbalt, og det må tilrettelegges for dette. Det er ingen aldersangivelse for denne retten. Vurderingen skal knyttes til vilkåret om hvorvidt barnet er i stand til å danne seg en egen mening. Det er ikke nødvendig at barnet er i stand til å ha innsikt i det konkrete, rettslige spørsmålet, for eksempel om det skal fastsettes samvær. I at barnet skal få uttale seg «fritt» ligger et krav om at dette skal skje uten press, og på en måte som oppleves trygg for barnet. *Andre punktum* viderefører gjeldende lov § 31 andre ledd andre punktum. Selv om barnets mening med økende alder skal tillegges stor vekt, skal ikke barnets mening nødvendigvis få avgjørende vekt. Vurderingen av barnets mening må alltid være konkret, og inngå i en

barnets beste-vurdering der barnets mening avveies sammen med andre relevante momenter.

Andre ledd viderefører gjeldende lov § 61 første ledd nr. 4 andre punktum. Dommeren avgjør hvem som skal samtale med barnet, men skal så langt som mulig ta hensyn til barnets ønsker.

Tredje ledd er nytt. Det gir for det første retten en plikt til å la det fremgå av avgjørelsen hvordan retten har sørget for barnets rett til å uttale seg. Det bør stå hvem som har samtalt med barnet, jf. andre ledd, og eventuelt hvor mange ganger barnet har fått uttale seg. For det andre må retten også tydeliggjøre hvordan og hvor mye retten har tatt hensyn til hva barnet mente. Retten bør likevel utøve et visst skjønn når det gjelder hva som skal videreformidles fra samtalen med barnet, jf. Ot.prp. nr. 29 (2002–2003) punkt 10.5.2.

Fjerde ledd viderefører gjeldende lov § 61 første ledd nr. 4 tredje punktum. Det vil ofte være en fordel om den samme personen som samtalte med barnet, jf. andre ledd, kan formidle hva som ble utfallet av saken, og hvordan barnets mening har blitt hensyntatt. Det er sentralt at personen kan formidle hva som ligger til grunn for den konkrete avgjørelsen, for å kunne forklare barnet hvorfor resultatet ble som det ble, enten det er i tråd med barnets mening eller ikke.

Femte ledd viderefører forutsetningene i gjeldende lov § 62 for de forholdene denne paragrafen gjelder. Det følger av bestemmelsen at rettens valg av gjennomføringsmetode for høring av barn ikke kan påankes. Dette gjelder blant annet valget etter andre ledd om hvem som skal samtale med barnet, og valget etter fjerde ledd om hvem som skal gi tilbakemeldinger til barnet. Dersom det er begått saksbehandlingsfeil som fører til at barnet ikke har fått uttale seg i tråd med lovens forutsetninger, kan rettens avgjørelse ankes etter de ordinære reglene om ankegrunner.

Dersom saken har tilknytning til et annet land, kan bestemmelsene om samarbeid i Haagkonvensjonen 1996, gjennomført i norsk rett, gi mulighet for internasjonalt samarbeid for å kunne innhente informasjon fra andre stater i slike tilfeller, innenfor konvensjonens virkeområde.

Til § 12-7

Paragrafen om midlertidig avgjørelse bygger på gjeldende lov § 60. Se omtale i proposisjonens punkt 11.7.

Første ledd viderefører gjeldende lov § 60 første ledd. Av *første punktum* følger det at retten kan ta midlertidig avgjørelse i foreldretvister. *Andre punktum* viderefører gjeldende lov § 60 første ledd andre punktum. *Tredje og fjerde punktum* viderefører gjeldende lov § 60 første ledd tredje og fjerde punktum, med mindre språklige endringer.

Andre ledd første punktum viderefører gjeldende lov § 60 første ledd femte punktum, om at retten etter krav fra en part «skal» treffe midlertidig avgjørelse når det er fare for at barnet kan utsettes for vold eller noe annet som det kan ta fysisk eller psykisk skade av. *Andre punktum* viser til at dette også gjelder i tilfeller der det er en vesentlig reduksjon i samværet sammenlignet med det som er avtalt, fastsatt eller praktisert tidligere. Retten må realitetsbehandle begjæringen og vurdere spørsmålet om midlertidig avgjørelse der det er fremsatt påstander om risiko for barnet, eller påstander om vesentlig reduksjon i samværet (samværshindring). Bestemmelsen gir en plikt for dommeren til å treffe midlertidige avgjørelser i disse tilfellene, i motsetning til første ledd første punktum, som benytter ordlyden «kan». Det innføres også en frist for å treffe midlertidig avgjørelse innen seks uker, når det er mulig. Fristen begynner å løpe fra en part har krevd midlertidig avgjørelse, enten kravet stilles før sak er reist, samtidig med stevning eller senere. For lagmannsretten gjelder fristen fra det tidspunktet saken er innkommet.

Tredje ledd viderefører gjeldende lov § 60 andre ledd. Det er gjort noen språklige endringer, men dette innebærer ikke materielle endringer.

Fjerde ledd viderefører gjeldende lov § 60 tredje ledd, med unntak av andre punktum om at retten kan forlenge fristen, som følger av tvisteloven § 9-4, og synes unødvendig å presisere her. Bestemmelsen relaterer seg til første ledd fjerde punktum, som gir retten adgang til å ta midlertidig avgjørelse før sak er reist.

Femte ledd viderefører gjeldende lov § 60 fjerde ledd. *Første punktum* presiserer at midlertidige avgjørelser treffes i kjennelser, og av *andre punktum* følger det at det ikke er nødvendig med muntlig forhandling på forhånd. Retten har likevel en plikt til å sørge for at saken er forsvarlig opplyst. Barnets rett til å uttale seg gjelder også for midlertidige avgjørelser.

Til § 12-8

Paragrafen om saksstyring er ny. Gjeldende barnelov har ingen egen bestemmelse om planmøte, og tvisteloven § 9-4 gjelder. Se omtale i proposisjonens punkt 11.6.

Bestemmelsen henviser til tvisteloven § 9-4 om saksbehandling, og angir videre noen særlige tema som blant annet skal klarlegges; a) hva partene er

uenige om, b) hvilken informasjon retten skal hente inn, c) hvordan retten skal høre barnet, og om retten skal oppnevne en representant for barnet, d) om det er nødvendig å oppnevne sakkyndig, og e) om det er særlige forhold i saken.

Til § 12-9

Paragrafen om avgjørelser under saksforberedelsen viderefører deler av gjeldende lov § 61, med noen materielle endringer. Se omtale i proposisjonens punkt 11.6.

Første ledd viderefører gjeldende lov § 61 første ledd første punktum, om at retten fastsetter tid for hovedforhandling straks eller straks etter at ett eller flere av tiltakene i bestemmelsen er gjennomført.

Andre ledd viderefører gjeldende lov § 61 første ledd nr. 2 om å vise partene tilbake til mekling, med endringer og nye tillegg. I *første punktum* er det nytt at retten har en plikt til å vurdere dette, og ikke bare er noe retten «kan» gjøre. Det er også nytt at bestemmelsen viser til foreldretvistmekling i familievernet, i stedet for til «godkjend meklar eller annan person med innsikt i dei tvistepunkta saka gjeld». Det er tatt inn en ny formulering om at retten skal vurdere om det vil være «tenleg» å vise partene tilbake til mekling i familievernet. Det innebærer at dommeren skal ha grunn til å tro at saken kan finne en løsning gjennom avtale mellom partene. Saken skal som utgangspunkt sendes tilbake til mekling i familievernet, dersom det er utsikter til avtaleløsninger.

Tredje ledd viderefører gjeldende lov § 61 første ledd nr. 1 første punktum om at retten som hovedregel skal kalle inn partene til saksforberedende møte. Den viderefører utgangspunktet om at retten i de saksforberedende møtene kan mekle mellom partene der saken er egnet til det. Gjeldende lov § 61 første ledd nr. 1 andre til fjerde punktum om bruk av sakkyndige i disse møtene er flyttet til § 12-12 første ledd.

Fjerde ledd viderefører gjeldende lov § 61 første ledd nr. 7 om midlertidig avtale. Retten kan gi partene adgang til å prøve ut en midlertidig avtale, og eventuelt oppnevne en egnet person som kan veilede partene gjennom prøvetiden. Det forutsettes at slik oppnevning ikke skal gjøres rutinemessig, og ordlyden er endret slik at det fremgår at det må være nødvendig. Gjeldende lov § 61 første ledd nr. 1 om bruk av sakkyndig er flyttet til en egen bestemmelse, se merknaden til § 12-12.

Femte ledd viderefører gjeldende lov § 61 første ledd nr. 8 om å avsi dom uten hovedforhandling, og viser til bestemmelsen i tvisteloven § 9-5 om dette.

Sjette ledd viderefører utgangspunktet i gjeldende lov § 62 om at rettens valg av tiltak etter denne paragrafen ikke kan ankes.

Til § 12-10

Paragrafen om endring av avgjørelse i foreldretvistsak bygger på gjeldende lov § 63, med endringer. Se omtale i proposisjonens punkt 11.10. Barnets rett til å bli hørt gjelder også i endringssaker.

Første ledd første punktum viderefører gjeldende lov § 63 første ledd. *Andre punktum* viderefører gjeldende lov § 63 andre ledd første punktum, og slår fast at foreldre som ikke er enige om en ny avtale, kan reise sak for retten. Henvisningen til § 12-1 gjelder hvilke forhold det kan reises sak om, fremfor å gjenta dette. *Tredje punktum* oppstiller vilkårene for at retten skal kunne endre en dom, et rettsforlik eller en avtale med tvangskraft. Vilkåret om at det bare kan endres når «særlege grunnar taler for det» videreføres, og det legges til at dette inkluderer når «tilhøva har endra seg på ein måte som verkar inn på kva som er det beste for barnet» som gir anvisning på et konkret vurderingstema. *Fjerde punktum* viderefører gjeldende lov § 63 andre ledd tredje punktum.

Bestemmelsen i gjeldende lov § 63 andre ledd fjerde punktum som sier at dersom en av foreldrene flytter med barnet uten at foreldrene er enige, kan den andre forelderen reise sak, videreføres ikke. Adgangen til å reise sak står i prinsippet alltid åpen, og det at en av foreldrene har flyttet med barnet kan være en endring i omstendighetene som påvirker hva som er best for barnet, og dermed kan gi grunnlag for en endring i avgjørelsen. Det samme gjelder ved hindring av samvær, jf. gjeldende lov § 43 femte ledd. Se merknaden til § 7-3 andre ledd om varslingsplikt før flytting.

Andre ledd viderefører adgangen til å avgjøre en sak uten hovedforhandling fra gjeldende lov § 63 tredje ledd, men med en endring i vilkåret om at det må være «openbert» til at det må være «klart» at det ikke foreligger særlige grunner. Endringen innebærer at det skal noe mindre til enn etter gjeldende lov, for at retten kan avgjøre saken uten hovedforhandling.

Til § 12-11

Paragrafen om oppnevning av en advokat eller en annen person som kan være representant for barnet viderefører gjeldende lov § 61 første ledd nr. 5, med språklige endringer. Se omtale i proposisjonens punkt 11.9.

Første ledd første punktum formulerer vilkåret for oppnevning av en advokat eller en annen person som representant for barnet. Vurderingstemaet er at særlige grunner taler for det. Bestemmelsen viderefører ikke ordlyden fra dagens lov som eksemplifiserer at retten kan oppnevne slik advokat eller representant dersom det er grunn til å tro at barnet kan utsettes for vold eller annet som det kan ta fysisk eller psykisk skade av, uten at det er ment å medføre realitetsendringer. Om saken handler om risiko for barnet, vil dette inngå som en viktig del av vurderingen av om det er særlige grunner. Ettersom barnet ikke har rettslig handleevne, kan det ikke være klient av en advokat. Om det skal oppnevnes en advokat for barnet, forutsetter det at vergen, eventuelt en midlertidig verge, fyller rollen som klient. *Andre punktum* gir nærmere føringer for hva som er formålet med oppnevningen, nemlig å ivareta barnets interesser i saken, og gi det informasjon og støtte.

Andre ledd viderefører gjeldende lov § 61 første ledd nr. 5, med mindre språklige endringer. Representanten skal få alle saksdokumenter, men retten avgjør om og hvor lenge representanten kan være til stede i rettsmøtene.

Tredje ledd viderefører gjeldende lov § 61 tredje ledd om krav om politiattest for den som blir oppnevnt som representant for barnet.

Fjerde ledd viderefører gjeldende lov § 62 første punktum, og presiserer at avgjørelser etter denne paragrafen ikke kan ankes.

Til § 12-12

Paragrafen samler bestemmelsene om oppnevning av sakkyndig fra gjeldende lov § 61 første ledd nr. 1 og 3. Se omtale i proposisjonens punkt 11.8.

Første ledd bygger på gjeldende lov § 61 første ledd nr. 1. Adgangen til å innkalle til saksforberedende møter reguleres i § 12-9 tredje ledd. *Første punktum* viderefører gjeldende lov § 61 første ledd nr. 1 andre punktum og nr. 7 andre punktum. Se merknaden til § 12-9 fjerde ledd om adgangen til å prøve ut midlertidige avtaler. *Andre punktum* viderefører gjeldende lov § 61 første ledd nr. 1 tredje punktum, med endringer. Forbeholdet som følger av gjeldende lov § 61 første ledd nr. 1 fjerde punktum om at retten ikke kan gi den sakkyndige visse oppgaver knyttet til forberedende møter dersom foreldrene motsetter seg det, er ikke videreført. *Tredje punktum* viderefører gjeldende lov § 61 første ledd nr. 1 fjerde punktum om at retten fastsetter hva den sakkyndige skal gjøre, etter at partene har fått anledning til å uttale seg. *Fjerde punktum* viderefører gjeldende lov § 62, og innebærer at avgjørelser etter dette leddet ikke kan ankes, i motsetning til avgjørelser etter andre ledd.

Andre ledd bygger på gjeldende lov § 61 første ledd nr. 3. Bestemmelsen omhandler adgangen til å oppnevne en sakkyndig som kan uttale seg om spørsmål som saken reiser. *Første punktum* bygger på gjeldende lov § 61 første ledd nr. 3 første punktum. Bestemmelsen er omformulert slik at det nå fremgår tydeligere at vilkåret er at det er nødvendig for å få et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag, jf. tilsvarende bestemmelse i tvisteloven § 25-2. Behovet må ses i lys av hvilke opplysninger retten vil få gjennom bevisføringen ellers. Barneloven har ingen spesialregler når det gjelder krav til den sakkyndiges kompetanse, eller hvem eller hvor mange sakkyndige som kan oppnevnes. De alminnelige reglene om sakkyndigbevis i tvisteloven kapittel 25 gjelder. *Andre punktum* viderefører gjeldende lov § 61 første ledd nr. 3 andre punktum, men er språklig omformulert, slik at det fremgår at det i disse tilfellene alltid påhviler retten en plikt til å vurdere oppnevning av sakkyndige. Dette innebærer ingen endring i gjeldende rett. Rettens avgjørelse om å ikke oppnevne sakkyndig etter dette leddet kan ankes, slik også gjeldende lov § 62 andre punktum tilsier. Dette er det prosessrettslige utgangspunktet, og er følgelig ikke presisert. Rettens avgjørelse om å oppnevne sakkyndig eller å nekte å oppnevne sakkyndig treffes i utgangspunktet ved beslutning, jf. tvisteloven § 19-1 tredje ledd bokstav a. Da trenger retten normalt ikke gi en begrunnelse for avgjørelsen, jf. tvisteloven § 19-6 fjerde ledd forutsetningsvis. Men det kan etter gjeldende rett tenkes tilfeller hvor en forsvarlig saksbehandling tilsier at det gis en kortfattet begrunnelse hvor det fremgår at retten har vurdert behovet for mer enn én sakkyndig, jf. NOU 2001: 32 Bind A s. 579 og Schei mfl. s. 795-96. Hvis partene er uenige om oppnevningen av sakkyndige, foreligger det en tvist om bevis og avgjørelsen skal treffes ved kjennelse jf. tvisteloven § 19-1 andre ledd bokstav d. Kravet til begrunnelse av kjennelser fører til at retten bør synliggjøre at behovet for mer enn én sakkyndige er vurdert, jf. tvisteloven § 19-6 fjerde ledd.

Dersom retten har behov for at det gjennomføres en sakkyndig utredning i utlandet, kan retten i tilfeller der landet er tilknyttet Haagkonvensjonen 1996, ta kontakt med sentralmyndigheten for bistand til å anmode utenlandske myndigheter om å gjennomføre dette med hjemmel i konvensjonen.

Tredje ledd viderefører gjeldende lov § 61 tredje ledd om krav om politiattest for sakkyndige.

Fjerde ledd viderefører gjeldende lov § 61 b og gir departementet en forskriftshjemmel for mandater for og utredningene til de sakkyndige.

Til § 12-13

Paragrafen om oversikt over sakkyndige er ny. Se omtale i proposisjonen punkt 11.11.

Første ledd lovfester at departementet kan føre oversikt over sakkyndige. Bestemmelsen gir et klart hjemmelsgrunnlag til å behandle nødvendige personopplysninger i forbindelse med oversikten.

Andre ledd gir departementet hjemmel til å gi forskrift om innholdet i og forvaltningen av oversikten.

Til § 12-14

Paragrafen om Barnesakkyndig kommisjon viderefører gjeldende lov § 61 c, med språklige omformuleringer. Det er også gjort større omstruktureringer. Endringene innebærer ingen materielle endringer sammenlignet med gjeldende rett. Se omtale i proposisjonens punkt 11.8. Se også omtale i Prop. 114 L (2020-2021).

Første ledd tilsvarer gjeldende § 61 c tredje ledd, og slår fast at retten bare kan legge til grunn en sakkyndig utredning som har vært vurdert av Barnesakkyndig kommisjon.

Andre ledd tilsvarer gjeldende § 61 c første ledd, og gjelder hvilke utredninger Barnesakkyndig kommisjon skal vurdere.

Tredje ledd tilsvarer gjeldende § 61 c andre ledd, og gjelder innsending av utredninger til Barnesakkyndig kommisjon, og sending av vurderinger fra Barnesakkyndig kommisjon.

Fjerde ledd tilsvarer gjeldende § 61 c fjerde ledd, og fastsetter at departementet oppnevner medlemmene i kommisjonen. Bestemmelsen gir også departementet hjemmel til å gi forskrift om Barnesakkyndig kommisjon. Det er gitt forskrift 12. august 2022 nr. 1430 om Barnesakkyndig kommisjon.

Til § 12-15

Paragrafen om behandling av personopplysninger i Barnesakkyndig kommisjon viderefører gjeldende lov § 61 d. Det vises til nærmere omtale av bestemmelsen i Prop. 114 L (2020–2021).

Kapittel 13 Særlege reglar om rettargang i saker om foreldreansvar m.m. etter dødsfall

Til § 13-1

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 64 første og andre ledd. Se omtale i proposisjonens kapittel 12.

Første ledd om at gjenlevende alltid kan reise sak om foreldreansvaret innebærer en kodifisering av det som allerede følger av gjeldende rett.

Andre ledd viderefører gjeldende lov § 64 første ledd, med mindre språklige endringer. Vilkåret om at forelderen «ikkje budde saman med barnet» viser til hvor barnet faktisk bodde, og ikke til juridisk bosted. Det løper en absolutt seksmånedersfrist, som ikke kan forlenges, for at andre enn gjenlevende forelder kan kreve foreldreansvar. Hvis krav kommer inn etter dette, må saken avvises.

Tredje ledd viderefører gjeldende lov § 64 andre ledd, med mindre språklige endringer. Det løper en absolutt seksmånedersfrist, som ikke kan forlenges, for at andre enn gjenlevende forelder kan kreve foreldreansvar. Hvis krav kommer inn etter dette, må saken avvises.

Til § 13-2

Paragrafen viderefører deler av gjeldende lov § 64. Se omtale i proposisjonens kapittel 12.

Første ledd tilsvarer gjeldende lov § 64 femte ledd, og innebærer en presisering av at foreldreansvar for eksempel kan gis både til gjenlevende og en steforelder, og at en person kan få det alene eller at gifte/samboende kan få det sammen. Lest i sammenheng, innebærer *første og andre punktum* at maksimalt tre personer kan ha foreldreansvaret samtidig – gjenlevende kan få/beholde foreldreansvar samtidig som et gift/samboende par får del i foreldreansvaret. Retten kan etter *tredje punktum* sette som vilkår at barnet ikke skal flytte for en viss tid.

Andre ledd første punktum er en videreføring av gjeldende lov § 64 sjette ledd første punktum, men med et tillegg om at retten skal avgjøre hvem som skal ha daglig myndighet, se merknaden til § 7-2. En slik avgjørelse kan gjøres tidsbegrenset, for eksempel der det er til barnets beste å bo midlertidig hos en steforelder som det har bodd med lenge, mens planen på sikt er at barnet skal bo hos den gjenlevende forelderen. *Andre punktum* gjelder avgjørelser om samvær, og viderefører gjeldende lov § 64 sjette ledd andre punktum.

Tredje ledd svarer til gjeldende lov § 64 syvende ledd, med mindre språklige endringer.

Fjerde ledd er nytt, og presiserer at reglene i kapittel 11 og 12 ellers gjelder så langt de passer.

Dette innebærer blant annet at regler om rettens adgang til å innhente informasjon og rettens plikt til å høre barnet kan anvendes i saker om foreldreansvar etter dødsfall.

Med utgangspunkt i det nye fjerde ledd, blir flere av bestemmelsene som følger av gjeldende lov § 64, ikke videreført i kapittel 13. Dette er ikke ment å medføre realitetsendringer, ettersom innholdet i bestemmelsene fortsatt gjelder, men følger av andre regler i loven. Dette gjelder blant annet hvordan saken skal opplyses og hvilke momenter som skal tas med i vurderingen av barnets beste.

I noen tilfeller bor den som krever foreldreansvar i utlandet. Retten kan anmode utenlandske myndigheter om å utlevere relevante opplysninger for beskyttelsen av barnet etter Haagkonvensjonen 1996 artikkel 34, for saker innenfor konvensjonens virkeområde.

Til § 13-3

Paragrafen er en sammenslåing av flere bestemmelser om rettens plikt til å treffe avgjørelse av eget tiltak i en sak om foreldreansvar etter dødsfall. Se omtale i proposisjonens kapittel 12.

Første ledd tilsvarer gjeldende lov § 64 a første og andre ledd.

Andre ledd bygger på gjeldende lov § 64 b første og andre ledd. Første, andre og tredje punktum tilsvarer gjeldende lov § 64 b første og andre ledd. Fjerde punktum er nytt, men innholdet i bestemmelsen følger forutsetningsvis av gjeldende lov, jf. § 64 c første ledd andre punktum. Plikten til å gi melding til barnevernet presiseres i bestemmelsen.

Tredje ledd tilsvarer gjeldende lov § 64 b tredje ledd. Det følger av § 7-2 andre ledd fjerde punktum at bare de som har foreldreansvar kan ha daglig myndighet. Det innebærer at dersom en forelder blir fratatt foreldreansvaret, har vedkommende heller ikke daglig myndighet.

Fjerde ledd viderefører gjeldende lov § 64 c første ledd.

Femte ledd viderefører gjeldende lov § 64 a tredje ledd, § 64 b fjerde ledd og § 64 c andre ledd. Utgangspunktet er at de særlige saksbehandlingsreglene som følger av § 13-2 også gjelder for rettens behandling av en sak etter eget tiltak.

Til § 13-4

Bestemmelsen viderefører gjeldende lov § 64 d.

Første ledd viderefører gjeldende lov § 64 d første ledd, med noen endringer. Vilkåret om at avgjørelsen bare kan endres når «særlege grunnar taler for det» videreføres, og det legges til at dette inkluderer når «tilhøva har endra seg på ein måte som verkar inn på kva som er best for barnet.» Det er det samme vilkåret som for endring etter § 12-10.

Andre ledd viderefører gjeldende lov § 64 d andre ledd.

Kapittel 14 Tvangskraft og tvangsfullføring

Til § 14-1

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 55, med mindre endringer. Paragrafen er flyttet fra dagens kapittel om mekling til kapittelet om tvangskraft og tvangsfullføring. Se omtale i proposisjonens kapittel 13.

Første til tredje ledd viderefører gjeldende lov § 55 første til tredje ledd, med enkelte språklige endringer.

Fjerde ledd viderefører gjeldende lov § 65 første ledd andre punktum, med enkelte språklige endringer. Bestemmelsen er flyttet til denne paragrafen grunnet en omstrukturering i bestemmelsene om tvangsfullbyrdelse. Det er gjort språklige endringer for å få frem at det er selve avtalen mellom foreldrene, som er gitt tvangskraft av statsforvalteren, som utgjør «særleg tvangsgrunnlag».

Til § 14-2

Paragrafen tilsvarer deler av gjeldende lov § 65. Paragrafen hensyntar endringer som følge av forslag i Prop. 37 L (2024–2025). Gjeldende lov § 65 er i ny barnelov fordelt på tre paragrafer for å unngå en paragraf med svært mange ledd. Denne paragrafen inneholder generelle regler om tvangsfullbyrdelse. De nærmere reglene om når tvangsfullbyrdelse ikke skal skje følger av § 14-3 og reglene om hvilke tvangsmidler som kan anvendes følger av § 14-5.

Første ledd første punktum tilsvarer gjeldende lov § 65 første ledd første punktum. Bestemmelsen er noe endret. Bestemmelsen gir tvangsfullbyrdelseslovens regler i kapittel 13 anvendelse i saker om tvangsfullbyrdelse etter barneloven. Som følge av forslag i Prop. 37 L (2024-2025) er det inntatt at det ikke gjelder § 13-8 femte ledd. Avtaler med tvangskraft etter § 14-1 utgjør et særlig tvangsgrunnlag og kan dermed tvangsfullbyrdes etter reglene i tvangsfullbyrdelsesloven. Dette fremgår av § 14-1 fjerde ledd. Første ledd *andre punktum* tilsvarer gjeldende lov § 65 første ledd tredje punktum.

Andre ledd viderefører gjeldende lov § 65 andre ledd fjerde og femte punktum.

Tredje ledd tilsvarer gjeldende lov § 65 fjerde ledd første og andre punktum. Bestemmelsen presiserer at retten har plikt til å sørge for at barn får anledning til å uttale seg, og henviser til de generelle reglene om barnets rett til å bli hørt i foreldretvister, se merknad til § 12-6.

Til § 14-3

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 65 tredje ledd og fjerde ledd tredje punktum med enkelte språklige endringer. Se omtale i proposisjonens kapittel 13.

I *første punktum* fremgår at ingen form for tvangsfullbyrdelse skal skje dersom dette er umulig. Kriteriet om umulighet skal forstås på samme måte som etter gjeldende lov.

I *andre punktum* fremgår at der det er risiko for at barnet kan bli utsatt for vold eller på annet vis kan bli utsatt for skade eller fare, skal det anses som umulig med en tvangsfullbyrdelse.

I *tredje punktum* er bestemmelsen i gjeldende lov § 65 fjerde ledd tredje punktum inntatt. Dersom barnet motsetter seg tvangsfullbyrdelse, kan dette likevel bare skje dersom det er nødvendig av hensyn til barnet. Hvor fastholdt barnets mening er, barnets alder og modenhet og hvor inngripende en tvangsfullbyrdelse vil være overfor barnet kan, som i dag, utgjøre relevante momenter i vurderingen av om tvangsfullbyrdelse skal gjennomføres mot barnets vilje.

Til § 14-4

Paragrafen tilsvarer gjeldende lov § 65 a. Bestemmelsen er videreført i all hovedsak, men med enkelte språklige endringer. Det er tatt ut av bestemmelsen at retten kan forlenge fristen for den som skal utføre oppdraget, dersom retten mener det er mulig å finne en frivillig løsning mellom foreldrene dersom meklingen eller samtalene holder frem. Dette følger av rettens generelle ansvar for å styre saken, jf. tvisteloven § 9-4.

Til § 14-5

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 65 andre ledd første til tredje punktum, femte ledd og sjette ledd, med enkelte endringer. Se omtale i proposisjonens kapittel 13.

Første ledd viderefører gjeldende lov § 65 andre ledd første punktum med enkelte justeringer og språklige endringer. Ordlyden «kvar barnet skal bu fast» er tatt ut og erstattet med *«at barnet skal bu hos ein av foreldra, jf. § 7-1»*. Ordlyden innebærer at det kun kan besluttes tvangshenting av et barn i de tilfeller der en avtale med tvangskraft eller avgjørelse fastslår at barnet bare har ett bosted. Se omtale av barnet sitt bosted i merknad til § 7-1. Tvangshenting av barn kan være særlig inngripende, og det klare utgangspunktet er at det er best for barnet å bli skånet for tvangshenting, med mindre dette er nødvendig av hensyn til barnet. Vilkår for når det ikke skal skje en tvangsfullbyrdelse følger av § 14-3.

Andre ledd første punktum viderefører hvilket tvangsmiddel som kan anvendes når avtaler med tvangskraft eller avgjørelser om samvær, skal tvangsfullbyrdes. Som etter gjeldende lov, kan dette skje med tvangsbot, men ikke ved henting av barnet. Nytt i andre ledd er lovfesting av at avtaler med tvangskraft og avgjørelser om at barnet skal bo hos begge foreldrene, bare skal kunne tvangsfullbyrdes gjennom tvangsbot, jf. merknad til første ledd. Andre ledd *andre og tredje punktum* tilsvarer gjeldende lov § 65 andre ledd tredje punktum, med noen endringer. Bestemmelsen utvides på tilsvarende måte som andre ledd første punktum.

Tredje ledd viderefører gjeldende lov § 65 femte ledd, med mindre språklige endringer. Bestemmelsen åpner for at retten kan gjøre praktiske endringer i den opprinnelige avgjørelsen om delt bosted og samvær. Se Prop. 161 L (2015–2016) punkt 8.9 for nærmere omtale av innholdet i bestemmelsen.

Fjerde ledd tilsvarer gjeldende lov § 65 sjette ledd, med enkelte språklige endringer. Det er henvist til «Innkrevjingsmyndigheita» for å hensynta endringer som følge av forslag i Prop. 37 L (2024–2025). Det vises for øvrig til Prop. 161 L (2015-2016) punkt 8.10 og 11.

Kapittel 15 Internasjonal privatrett

Til § 15-1

Paragrafen om generelle bestemmelser for lovens kapiitel om internasjonal privatrett, er en ny bestemmelse som viderefører enkelte bestemmelser fra gjeldende barnelov, samt inkluderer noen nye bestemmelser. Se omtale i proposisjonens punkt 14.2, 14.3 og 14.4.

Første ledd er en ny bestemmelse i barneloven, som slår fast at reglene i kapittel 15 gjelder så lenge annet ikke følger av avtale med annen stat. Bestemmelsen innebærer ikke en realitetsendring, men er en pedagogisk påminnelse for rettsanvender. Bestemmelsen informerer om at

barnelovens regler om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse og fullbyrding kan være fraveket eller supplert i en konvensjon som Norge har tiltrådt. Aktuelle konvensjoner er særlig Haagkonvensjonen 1996 om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse, fullbyrdelse og samarbeid vedrørende foreldremyndighet og tiltak for beskyttelse av barn, Haagkonvensjonen 1980 om de sivile sider ved internasjonal barnebortføring, konvensjon mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige med inneholdende internasjonal-privatrettslige bestemmelser om ekteskap, adopsjon og vergemål, Haagkonvensjonen av 23. november 2007 om internasjonal innkreving av underholdsbidrag til barn og andre former for underhold til familie, Nordisk konvensjon om underholdsbidrag av 23. mars 1962 om inndriving av underholdsbidrag mellom Norge, Danmark, Finnland, Island og Sverige. Bestemmelsen omfatter også eventuelle fremtidige konvensjoner på området. Ettersom denne reservasjonen nå vil gjelde generelt for kapittel 15, vil den ikke gjentas i de enkelte bestemmelsene slik det gjøres i gjeldende barnelov.

Andre ledd er en generell lovvalgsregel, der det fremgår at når det foreligger norsk jurisdiksjon, skal saken avgjøres etter norsk rett. Bestemmelsen viderefører barneloven § 84. Også denne bestemmelsen suppleres av internasjonale konvensjoner. Det følger av Haagkonvensjonen 1996 artikkel 15 nr. 2, som gjelder som norsk lov i henhold til lov om Haagkonvensjonen 1996 § 1, at det unntaksvis kan anvendes eller tas hensyn til loven i en annen stat dersom saken har en vesentlig tilknytning til slik stat, og i den grad beskyttelsen av barnets person eller formue krever det. Bestemmelsen i Haagkonvensjonen artikkel 15 nr. 2 gjelder «annen stat», og inkluderer derfor både konvensjonsstater og ikke-konvensjonsstater. Se mer om denne bestemmelsen i Prop. 102 LS (2014–2015) punkt 3.4.1. Det er en særlig lovvalgsregel for foreldreansvar etter lova m.m. i § 15-6, se merknad til denne bestemmelsen.

Tredje ledd er en ny bestemmelse i barneloven og fastsetter at utenlandsk rett ikke skal brukes, og en utenlandsk avgjørelse ikke legges til grunn, dersom saksbehandlingen eller resultatet vil stride mot grunnleggende rettsprinsipp i norsk rett (ordre public). Lovfestingen innebærer en pedagogisk påminnelse til rettsanvender, og innebærer ingen endring av gjeldende rett. Bestemmelsen har både en materiell og en prosessuell side: Den materielle siden innebærer at utenlandske regler ikke skal anvendes, eller avgjørelser legges til grunn, hvis det vil føre til et resultat som vil være i strid med grunnleggende rettsprinsipper i norsk rett. Den prosessuelle siden innebærer at saksbehandlingen i det aktuelle landet heller ikke må stride med grunnleggende rettsprinsipper i norsk rett.

Til § 15-2

Paragrafen regulerer når norske domstoler og forvaltningsorgan har jurisdiksjon i saker om foreldreskap. I gjeldende lov reguleres jurisdiksjon for farskap og medmorskap i § 81 og morskap i § 81 a. Paragrafen slår sammen disse to bestemmelsene, samt foretar enkelte realitetsendringer. Se omtale i punkt 14.3.

Første ledd gjelder morskap. *Bokstav a* viderefører gjeldende lov § 81 a bokstav a om at en sak om morskap kan behandles i Norge etter kapittel 4 og § 3-2 første ledd dersom barnet har «vanleg bustad» i Norge. Begrepet «vanleg bustad» («habitual residence») er den sentrale tilknytningsfaktoren i internasjonal privatrett, og er ikke definert i loven eller i Haagkonferansens konvensjoner. Som et utgangspunkt vil en persons vanlige bosted være der personen etter en samlet vurdering har sentrum for sine livsinteresser. Folkeregistrert adresse er ikke avgjørende her, og en person kan ha flyttet ut av Norge uten at dette er registrert. Det må foretas en helhetsvurdering av hvor personen har sterkest tilknytning. Momenter i denne vurderingen er blant annet varigheten på oppholdet, om hensikten er å bli boende, hvor barnet går på skole og hvor foreldrene jobber. Vanligvis har barn samme bosted som foreldrene dersom disse bor sammen. Dersom foreldrene ikke lever sammen, vil barnets bosted følge den av foreldrene som barnet bor fast hos, og heller ikke her kan folkeregistrert adresse uten videre legges til grunn. «Vanleg bustad» fastsettes ved en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle. Se omtale i Prop. 102 LS (2014–2015) punkt 3.3.1.

Første ledd *bokstav b* viderefører gjeldende lov § 81 a bokstav b, om at det foreligger norsk jurisdiksjon dersom moren hadde «vanleg bustad» i Norge da barnet ble født. Saken kan behandles i Norge dersom moren bodde i Norge da barnet ble født, selv om moren har flyttet til et annet land når saken tas opp. *Bokstav c* viderefører gjeldende rett § 81 bokstav c, om at det foreligger norsk jurisdiksjon dersom mora senere har fått «vanleg bustad» i Norge.

Andre ledd regulerer jurisdiksjon for førstegangsfastsettelse av farskap og medmorskap. Det følger av bestemmelsen at en sak om førstegangsfastsettelse av farskap eller medmorskap

kan fastsettes i Norge etter §§ 2-5, 2-6, 2-8 og kapittel 3 og 4, dersom moren har «vanleg bustad» i Norge da barnet ble født (*bokstav a*), dersom barnet senere har fått «vanleg bustad» i Norge (*bokstav b*) eller dersom den som er oppgitt som far eller medmor har «vanleg bustad» i Norge (*bokstav c*). Bestemmelsene tilsvarer dagens lov § 81 første ledd bokstav a til c. Begrepet «handsamast» viser til om saken kan håndteres og fastsettes i Norge.

Tredje ledd er en unntaksbestemmelse som avgrenser norsk jurisdiksjon i saker om farskap og medmorskap. Dette gjelder der partene har nær tilknytning til en annen stat der de kan kreve fastsettelse av foreldreskapet, og saken vil bli bedre opplyst og behandlet i denne staten. Dersom vilkårene er oppfylt, skal saken likevel ikke behandles i Norge. Mens den tilsvarende regelen i dagens lov § 81 andre ledd er begrenset til farskap, gjelder denne bestemmelsen også medmorskap.

Fjerde ledd fastslår at det foreligger norsk jurisdiksjon i en sak om endring av farskap etter § 4-5 dersom noen av de som kan reise sak, har «vanleg bustad» i Norge, eller dersom farskapet er fastsatt i medhold av barneloven. Bestemmelsen viderefører barneloven § 81 tredje ledd.

Til § 15-3

Paragrafen fastsetter at morskap til den som har født barnet i en annen stat, skal legges til grunn i Norge. Det treffes ingen avgjørelse, morskapet legges til grunn direkte i kraft av loven. Se omtale i punkt 14.3. Det vises til merknaden til § 2-2 første ledd om hvordan morskap som følge av fødsel kan dokumenteres. I tilfeller hvor en annen kvinne enn den som har født barnet føres opp på fødselsattesten i en annen stat, for eksempel der det er inngått avtale om surrogati, er det likevel den som har født barnet, som regnes som mor. Se omtale i punkt 14.3.

Til § 15-4

Paragrafen regulerer når farskap og medmorskap som følger av utenlandsk rett skal legges til grunn i Norge. Paragrafen viderefører gjeldende lov § 85 med enkelte språklige endringer. *Første ledd første punktum* fastslår at farskap og medmorskap som følger direkte av utenlandsk lov, skal anerkjennes i Norge. Pater-est regelen, som gjelder i de fleste land, innebærer at morens ektemann ved fødselen automatisk blir barnets far. Bestemmelsen innebærer at foreldreskapet i slike tilfeller legges direkte til grunn i norsk rett, i kraft av loven. Bestemmelsen viderefører gjeldende lov § 85 første ledd, med en noe endret terminologi. For å forenkle språket blir uttrykket «beinveges av utanlandsk lov» erstattet med uttrykket «direkte av eit anna lands rett». Dette innebærer ingen realitetsendring. Se omtale i punkt 14.3.

Første ledd *andre punktum* gjør unntak fra bestemmelsens første punktum dersom noe annet følger av §§ 2-8 og 4-5. Bestemmelsen viderefører siste del av setningen i § 85 første ledd.

Andre ledd viderefører § 85 andre ledd med enkelte språklige endringer for å klargjøre bestemmelsen. I andre ledd *første punktum* gis for det første Kongen kompetanse til å gi forskrift om anerkjennelse av farskap og medmorskap som er fastsatt i utlandet. Det er gitt en forskrift om anerkjennelse av nordiske farskapsavgjørelser. For det andre fastsetter bestemmelsen at Kongen i enkelttilfeller kan anerkjenne farskap eller medmorskap som ikke følger direkte av utenlandsk lov, men som er fastsatt på annen måte etter utenlandsk lov. Dette kan for eksempel være en rettsavgjørelse eller en administrativ avgjørelse. Bestemmelsen gir en skjønnsmessig adgang til å anerkjenne slike avgjørelser. Bestemmelsen omfatter ikke avgjørelser om morskap. Andre ledd *andre punktum* fastsetter at farskap og medmorskap også kan fastsettes etter avtale med andre stater. Norge har på nåværende tidspunkt ikke inngått noen slik konvensjon.

Til § 15-5

Paragrafen regulerer når det foreligger norsk jurisdiksjon i saker om foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet, bosted, daglig myndighet eller om samvær. Paragrafen viderefører gjeldende lov § 82 med enkelte språklige endringer. Se omtale i punkt 14.4. *Første ledd* tilsvarer gjeldende lov § 82 første ledd. Første ledd *første punktum* fastsetter at dersom barnet har «vanleg bustad» i Norge, kan sak om foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet, bosted, daglig myndighet eller om samvær reises for norsk domstol. Bestemmelsen gjelder både for stater som er omfattet av Haagkonvensjonen 1996 og ikke-konvensjonsstater, se Prop. 102 LS (2014–2015) punkt 13.2 og merknaden til § 82.

For innholdet i begrepet «vanleg bustad» vises det til merknaden til § 15-2 og til omtale i Prop. 102 LS (2014–2015) punkt 3.3.1. Dersom barnet har «vanleg bustad» i Norge, vil jurisdiksjonen også omfatte midlertidige avgjørelser. I disse tilfellene er det ikke et vilkår at barnet oppholder seg i Norge. Når et barn har vanlig bosted her i

landet, har derfor norske domstoler jurisdiksjon over barnet selv om barnet midlertidig oppholder seg i en annen stat.

Første ledd *andre punktum* fastsetter at tilsvarende gjelder for saker om tvangskraft som statsforvaltere skal håndtere etter § 14-1. Bestemmelsen viderefører § 82 første ledd andre punktum.

Andre ledd fastsetter at det kan fattes midlertidige avgjørelser der barnet oppholder seg i Norge. Bestemmelsen viderefører § 82 andre ledd, med enkelte språklige endringer som ikke innebærer noen realitetsendringer.

Haagkonvensjonen 1996 utfyller jurisdiksjonsbestemmelsene etter barneloven, jf. konvensjonen og lov om Haagkonvensjonen 1996. Se også merknaden til § 15-1 første ledd. Haagkonvensjonen 1996 artikkel 6 regulerer jurisdiksjon i saker der barn er flyktninger, internasjonalt fordrevet grunnet uroligheter i eget land, eller der bostedet ikke lar seg fastsette. I disse tilfellene har staten der barnet oppholder seg jurisdiksjon til å fatte beskyttelsestiltak, herunder å fatte avgjørelse om foreldreansvar, flytting av barnet ut av landet, bosted og samvær. Etter hvert som et barn har oppholdt seg i Norge en stund og det vurderes at barnet har fått vanlig bosted her, vil jurisdiksjonen følge av § 15-5 første ledd første punktum. Haagkonvensjonen 1996 artikkel 7 er en særregel om jurisdiksjon etter ulovlig barnebortføring. Dersom barnet ulovlig bortføres eller tilbakeholdes, beholder myndighetene i konvensjonsstaten der barnet hadde vanlig bosted umiddelbart før bortføringen eller tilbakeholdelsen jurisdiksjon inntil barnet har fått vanlig bosted i en annen stat, og nærmere bestemte vilkår er oppfylt. Barneloven fortolkes i samsvar med dette, og denne praksisen videreføres. Se mer om bestemmelsen i punkt 14.4 og i Prop. 102 LS (2014–2015) punkt 3.3.5. Konvensjonen gjelder som norsk lov, jf. lov om Haagkonvensjonen 1996 § 1. Lov om Haagkonvensjonen 1996 § 5 har videre særregler om overføring av jurisdiksjon til eller fra norske myndigheter, jf. Haagkonvensjonen 1996 artikkel 8 og 9. Sistnevnte bestemmelser åpner for at myndighetene i en konvensjonsstat kan anmode en annen konvensjonsstat om å overta eller å få jurisdiksjon. Jurisdiksjonen kan overføres til en konvensjonsstat som antas å være bedre egnet til å vurdere barnets beste i den konkrete saken, og som barnet har en bestemt tilknytning til. Tilknytningen kan bestå i statsborgerskap, formue i den aktuelle staten eller annen «vesentlig tilknytning», eksempelvis at en samværsforelder eller potensiell omsorgsperson bor i staten. Bestemmelsen i lov om Haagkonvensjon 1996 § 5 fastsetter også hvilken fremgangsmåte som skal følges i saker om overføring av jurisdiksjon til og fra norske myndigheter.

Når det gjelder tidspunkt for jurisdiksjonsvurderingen, følger det av domstolloven § 34 at jurisdiksjonsspørsmålet vurderes på tidspunktet saken er bragt inn for retten, det vil si det tidspunktet stevning, begjæring eller anke er kommet inn for vedkommende instans. Det følger av Haagkonvensjon 1996 artikkel 5 at det er på tidspunktet det skal fattes et tiltak for beskyttelse av barn at staten må ha jurisdiksjon. Dersom barnet har fått vanlig bosted i en annen stat på tidspunktet saken skal avgjøres, er det denne staten som har jurisdiksjonen, jf. artikkel 5 nr. 2. Formålet er å sikre at det er staten som har best kunnskap om hva som er til barnets beste, som avgjør saken. Haagkonvensjonen 1996 artikkel 5 gjelder som norsk lov, jf. lov om Haagkonvensjonen 1996 § 1. Dersom det oppstår motstrid mellom domstolloven § 34 og konvensjonen i saker innenfor konvensjonens virkeområde, følger det av § 15-1 at konvensjonens bestemmelser har forrang. For ikke-konvensjonsstater vil domstollovens regel gjelde.

Til § 15-6

Paragrafen regulerer hovedsakelig hvilket lands rett som skal anvendes i saker om foreldreansvar etter lova. Paragrafen viderefører gjeldende lov § 84 a, som baserer seg på Haagkonvensjonen 1996 artikkel 16. Se omtale i punkt 14.4.2.

Første ledd fastslår at reglene om foreldreansvar etter loven §§ 6-1 til 6-3 gjelder for barn som har «vanleg bustad» i Norge. Bestemmelsen viderefører § 84 a første ledd første og andre punktum.

Andre ledd fastslår at dersom et barn tidligere hadde «vanleg bustad» i en annen stat, skal foreldreansvar eller tilsvarende myndighetsforhold som følger av loven i den andre staten legges til grunn i Norge, når dette følger av Haagkonvensjonen 1996 artikkel 16 nr. 3, med mindre det foreligger en utenlandsk avgjørelse som skal legges til grunn etter § 15-7. Bestemmelsen viderefører § 84 a andre ledd. Bestemmelsen gjelder både der foreldreansvar er tildelt direkte i kraft av loven, og der foreldreansvar er tildelt gjennom avtale eller viljeserklæring i tråd med loven i daværende bostedsstat, jf. Haagkonvensjon artikkel 16. Bestemmelsen er universell, og gjelder både der foreldreansvar er tildelt i stater som er bundet av Haagkonvensjonen 1996 og ikke-konvensjonsstater.

Tredje ledd fastslår at når et barn får vanlig bosted i Norge, og tidligere hadde vanlig bosted i en annen stat, så er det et vilkår for å tildele forel-

dreansvar direkte i kraft av barnelovens bestemmelser at forelderen har «vanleg bustad» i Norge. Bestemmelsen er et materielt vilkår, og ikke en lovvalgsregel, men inntas av pedagogiske hensyn sammen med den spesielle lovvalgsregelen for foreldremyndighet i kraft av loven. Bestemmelsen viderefører § 84 a tredje ledd.

Til § 15-7

Paragrafen regulerer når utenlandske avgjørelser om foreldreansvar, bosted, samvær m.m. skal legges til grunn i Norge. Paragrafen viderefører gjeldende lov § 84 b. Se omtale i punkt 14.4.

Det følger av bestemmelsen at utenlandske avgjørelser om foreldreansvar eller tilsvarende myndighetsforhold, flytting med barnet ut av landet, bosted eller om samvær, kun skal legges til grunn direkte i kraft av loven når dette følger av avtale med en annen stat. Dette innebærer at avgjørelsen legges til grunn uten at det er nødvendig å ta rettslige skritt for at avgjørelsen skal få virkning. Aktuelle konvensjoner kan være Nordisk familierettslig konvensjon, Europeisk konvensjon om anerkjennelse og fullbyrding av avgjørelser om foreldreansvar og om gjenopprettelse av foreldreansvar av 20. mai 1980, Haagkonvensjonen 1996 og lov om nordiske privatrettslige dommer. Bestemmelsen gjelder ikke for avgjørelser fattet i ikke-konvensjonsstater, se Prop. 102 LS (2014–2015) punkt 13.2, merknaden til § 84 b. Utenfor tilfellene som er regulert av konvensjoner mellom Norge og andre stater, er det ikke gitt generelle regler om anerkjennelse eller fullbyrdelse av utenlandske avgjørelser i foreldretvister.

Til § 15-8

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 83. Se omtale i punkt 14.5.

Bestemmelsen regulerer når sak om bidrag kan avgjøres av norsk domstol eller forvaltningsmyndighet. Se merknaden til § 15-1 første ledd om at reglene i dette kapittelet gjelder så langt ikke annet følger av avtale med annen stat. For bidragssaker har reglene i Luganokonvensjonen artikkel 2 og artikkel 5 nr. 2 praktisk betydning.

Til § 15-9

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 83 a. Paragrafen hensyntar endringer som følge av forslag i Prop. 37 L (2024–2025). Se omtale i punkt 14.5.

Det følger av bestemmelsen at Arbeids- og velferdsetaten kan utlevere opplysninger til andre land i medhold av internasjonale konvensjoner og avtaler for å legge til rette for at utenlandske myndigheter skal kunne fastsette barnebidrag. Opplysningene er begrenset til identitet, adresse eller inntekts- og formuesforhold for partene i en bidragssak. Informasjonen som skal utleveres kan hentes inn av Arbeids- og velferdsetaten med hjemmel i barneloven § 9-5 syvende ledd, eller av Innkrevingsmyndigheten etter innkrevingsloven.

Til § 15-10

Paragrafen bygger på gjeldende lov § 83 b, og er endret for å samsvare med dagens praksis. Paragrafen hensyntar språklige endringer som følge av forslag i Prop. 37 L (2024–2025).Se omtale i punkt 14.5.

Det følger av bestemmelsen at private avtaler om barnebidrag som ønskes innkrevd i land som Norge har avtale med, først skal forelegges Arbeids- og velferdsetaten for eventuell godkjenning og deretter skal Innkrevingsmyndigheten bekrefte ovenfor utenlandske myndigheter at avtalen er godkjent og tvangskraftig i Norge. På denne måten kan den private bidragsavtalen fylle kravene i Haag-konvensjonen av 2007 for innkreving etter konvensjonen.

Kapittel 16 Andre føresegner

Til § 16-1

Paragrafen viderefører gjeldende lov §§ 14, 29 a tredje ledd og 59 tredje ledd, om at domstolloven og tvisteloven gjelder dersom ikke annet følger av reglene i barneloven. Bestemmelsen gjelder generelt for rettens behandling av alle saker etter barneloven.

For saker med internasjonalt tilsnitt, vil også Haagkonvensjonen 1996 kunne komme til anvendelse, innenfor konvensjonens virkeområde. I saker om flytting ut av landet til en annen EØS-stat må domstolene også legge vekt på retten til fri bevegelighet etter EØS-retten for den av foreldrene som ønsker å flytte. Avgjørelsen skal likevel først og fremst rette seg etter det som er best for barnet.

Til § 16-2

Paragrafen viderefører gjeldende lov § 85 a uten endringer.

Kapittel 17 Ikraftsetjingsreglar og overgangsreglar. Endringar i andre lover

Til § 17-1

Paragrafen slår fast at loven settes i kraft fra den tid Kongen bestemmer, og at de enkelte bestemmelsene kan settes i kraft til ulik tid. Når deler av ny lov trer i kraft, oppheves tilsvarende deler av barneloven av 8. april 1981.

Til § 17-2

Etter § 17-2 kan departementet gi nærmere overgangsregler.

Til § 17-3

Paragrafen gjelder endringer i andre lover som følge av endringene i barneloven. Endringene i andre lover er hovedsakelig som følge av at bestemmelsene i gjeldende barnelov er plassert i nye paragrafer, slik at henvisningene i andre lover må endres. Større endringer som ikke bare er endringer av lov- og paragrafhenvisninger som følge av ny lov, omtales nærmere her.

Til nr. 6 (endringer i ekteskapsloven)

Paragraf 26 viderefører i hovedsak gjeldende rett.

Det er tatt ut enkelte deler av gjeldende bestemmelse for å unngå dobbeltregulering med barneloven kapittel 10 om mekling. Gjeldende ekteskapslov § 26 første ledd siste punktum om at det i forskrift kan gis nærmere regler om hvem som kan foreta mekling tas ut, og er foreslått regulert i barneloven § 10-3 tredje ledd. Gjeldende ekteskapslov § 26 fjerde ledd første punktum om at foreldre skal møte personlig tas ut, og er foreslått regulert i barneloven § 10-3, og det fremgår av forskrift om mekling § 7 at det kan gjøres unntak fra personlig møte hvis det foreligger «tvingende grunner». Videre er reguleringen av kravet om politiattest i gjeldende ekteskapslov § 26 andre ledd foreslått regulert i § 10-5. Gjeldende ekteskapslov § 26 tredje ledd om unntak fra mekling er foreslått regulert i § 10-3 tredje ledd. Formuleringen om at det i forskrift kan gis regler om at det kan gis bevitnelse om at mekling er forsøkt, videreføres ikke. Det utstedes meklingsattest uavhengig av om meklingen leder til en avtale, og det skal utstedes meklingsattest dersom en av foreldrene har fravær som ikke har opphørt innen rimelig tid, jf. forskrift om mekling § 8 andre ledd. Gjeldende ekteskapslov § 26 femte ledd om taushetsplikt for meklere er inntatt i barneloven § 10-5, se merknaden til denne. Formålet med mekling er nå inntatt i § 10-1, se merknaden til denne. Gjeldende ekteskapslov § 26 sjette ledd om at det i forskrift kan gis nærmere regler om meklingens innhold, innkallingen og fremgangsmåten, videreføres ikke. Forskriftshjemmel gis i barneloven § 10-3, og vil også gjelde for saker etter ekteskapsloven.

Første ledd fastsetter at ektefeller med felles barn under 16 år må møte til mekling før sak om separasjon eller skilsmisse etter ekteskapsloven §§ 20 og 22 kan bringes inn for retten eller statsforvalteren. Det følger av § 10-3 andre ledd at en time mekling gir grunnlag for meklingsattest. For øvrig følger det av bestemmelsen at barneloven kapittel 10 gjelder tilsvarende.

Andre ledd viderefører gjeldende tredje ledd.

I § 30 d tredje ledd endres henvisningen til aktuelle saksbehandlingskapitler i barneloven.

I § 30 d femte ledd tredje punktum endres henvisningen til bestemmelsen i barneloven om norske domstolers kompetanse.

I § 83 endres henvisningen til barnelovens bestemmelse, og navnet på Arbeids- og velferdsetateten.

I § 84 endres henvisningen til barnelovens bestemmelse, og navnet på Arbeids- og velferdsetateten.

I § 85 andre ledd endres henvisningen til barnelovens bestemmelse.

Til nr. 4 (endringer i rettsgebyrloven)

§ 14 første ledd andre punktum hensyntar endringer som følge av forslag i Prop. 37 L (2024–2025).

Til nr. 8 (endringer i folketrygdloven)

Når definisjonen av «vanleg samværsrett» i gjeldende barnelov § 43 ikke videreføres i § 8-2, får det betydning for folketrygdloven §§ 14-5 andre ledd og 14-17 andre ledd, som viser til omfanget av samvær etter gjeldende barnelov § 43. Folketrygdloven §§ 14-5 andre ledd og 14-17 andre ledd gir rett til henholdsvis foreldrepenger og engangsstønad som ved adopsjon til en person som har foreldreansvar når den andre av foreldrene dør, eller som får tildelt foreldreansvar i medhold av gjeldende barnelov § 38 og kapittel 7. I tilfeller hvor den som får foreldreansvaret i liten grad har hatt samvær med barnet tidligere, vil overtakelsen av foreldreansvaret kunne ligne på en adopsjonssituasjon, og det kan være grunnlag for foreldrepenger eller engangsstønad som ved

adopsjon. Når folketrygdloven §§ 14-5 andre ledd og 14-17 andre ledd endres slik at de ikke lenger henviser til gjeldende barnelov § 43, foreslås en avgrensning av samværet til «samvær av mindre omfang.» Avgrensningen er ikke ment å medføre en endring av Navs praksis etter gjeldende rett, og momentene som angis i gjeldende barnelov § 43 vil fortsatt kunne gi veiledning for vurderingen av samværets omfang. Se også merknaden til § 8-2.

Til nr. 16 (endringer i bidragsinnkrevingsloven)

§§ 2 fjerde og femte ledd, 8 første ledd og 29 første ledd første punktum hensyntar endringer som følge av forslag i Prop. 37 L (2024–2025).

I § 2 femte ledd er det også foreslått endringer i tråd med forslaget til ny barnelov § 15-10. Endringen foreslås for at bestemmelsen skal samsvare med dagens praksis. Se også merknaden til § 15-10.

Barne- og familiedepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om lov om barn og foreldre (barnelova).

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om barn og foreldre (barnelova) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag
til lov om barn og foreldre (barnelova)

Lov om barn og foreldre (barnelova)

Kapittel 1 Grunnleggjande rettar for barn

§ 1-1 *Det beste for barnet*

I alle avgjerder og handlingar etter denne lova skal kva som er best for barnet vere eit grunnleggjande omsyn.

§ 1-2 *Barnet sin rett til medverknad*

Barn som er i stand til å gjere seg opp eigne meiningar, har rett til å medverke i alt som gjeld dei sjølve etter denne lova. Barn skal få tilstrekkeleg og tilpassa informasjon, og skal få ytre meiningane sine fritt. Det skal leggjast vekt på meiningane deira i samsvar med alder og modning.

§ 1-3 *Barnet sin rett til omsorg, utvikling og vern mot vald*

Barn har rett til omsorg, og skal få så gode utviklingsvilkår som mogleg.

Barn har rett til vern mot vald, overgrep og anna omsynslaus åtferd. Dei skal ikkje utsetjast for noko som dei kan ta fysisk eller psykisk skade av, verken i oppdraginga eller i andre samanhengar.

§ 1-4 *Barnet sin rett til ikkje å bli diskriminert*

Alle barn har like og uavhendelege rettar.

Ingen barn skal bli diskriminert i avgjerder eller handlingar etter denne lova på grunn av sitt eige eller nærståande sitt nasjonale, etniske eller sosiale opphav, fødsel, hudfarge, kjønn, språk, religion, livssyn, politiske oppfatning, eigedomsforhold, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder eller anna stilling.

§ 1-5 *Barnet sin rett til familieliv*

Barn har rett til respekt for familielivet sitt.

Barnets rett til kontakt med begge foreldra skal ivaretakast, så langt det er til det beste for barnet.

Kapittel 2 Kven som er foreldre til eit barn

§ 2-1 *Foreldreskapen til eit barn*

Kven som er foreldre til eit barn, skal fastsetjast etter denne lova eller etter adopsjonsloven.

Eit barn kan ikkje ha fleire enn to foreldre.

Domstolar og andre myndigheiter kan berre prøve foreldreskapen til eit barn i saker etter denne lova.

§ 2-2 *Morskap*

Den som har født barnet, er mor til barnet.

Morskap kan ikkje overførast gjennom ein avtale om å føde eit barn for ein annan person.

§ 2-3 *Medmorskap*

Ei kvinne som samtykker til assistert befruktning av ein ektefelle eller sambuar ved sæddonasjon, blir medmor til barnet. Dette gjeld berre når befruktninga har skjedd her i landet etter reglane i bioteknologiloven.

Har assistert befruktning skjedd utanlands, må den vere utført innanfor godkjent helsestell, identiteten til sæddonoren må vere kjend, og den som krev medmorskap, må vere over 18 år for at medmorskap skal kunne fastsetjast.

Der andre lover og forskrifter legg rettar eller plikter til ein far, skal reglane gjelde tilsvarande for ei som er medmor etter denne lova.

Departementet kan gi forskrift om fastsetjing av medmorskap etter assistert befruktning.

§ 2-4 *Farskap etter ekteskap*

Dersom mora var gift med ein mann då barnet vart født, skal mannen reknast for far til barnet.

Første ledd gjeld ikkje dersom ektefellane var separerte etter løyve eller dom då barnet vart født.

Ein avdød ektefelle skal reknast som far dersom unnfanginga kan ha skjedd før dødsfallet.

§ 2-5 *Farskap etter erklæring for barn født i Noreg*

Ein mann kan erklære farskapen til eit barn født i Noreg, under svangerskapen eller seinare, dersom ikke farskap allereie følgjer av reglane i denne lova. Erklæringa gjeld berre når ho er gitt av den som mora har peika ut som far, eller når mora skriftleg har godteke erklæringa. Dersom den som vil erklære farskap etter denne paragrafen er under 18 år, må dei som har foreldreansvaret for han òg skrive under på erklæringa. Faren må identifisere seg på ein sikker måte.

Farskap skal erklærast enten digitalt til Arbeids- og velferdsetaten eller skriftleg ved personleg frammøte for

a. jordmor eller lege ved svangerskapskontroll eller fødsel,
b. folkeregistermyndigheita (skattekontor),
c. Nav-kontor, eller
d. utsend utanrikstenestetilsett, dersom faren er i utlandet.

Farskap kan òg erklærast ved returnering av skjema der Arbeids- og velferdsetaten oppmodar til å erklære farskap, jf. § 3-3 tredje ledd.

Departementet kan gi forskrift om gjennomføring av reglane om erklæring av farskap til barn født i Noreg.

§ 2-6 *Farskap etter erklæring for barn født i utlandet*

Ein mann kan erklære farskap til eit barn født i utlandet, dersom barnet ikkje allereie har ein far etter reglane i denne lova. Dette kan skje skriftleg, ved personleg frammøte for utsend utanrikstenestetilsett eller Nav-kontor, når dette er i samsvar med reglane i § 15-2. Lova § 2-5 første ledd andre til fjerde punktum gjeld tilsvarande.

Dersom opplysningane i saka ikkje gir grunnlag for å slå fast farskapen med rimeleg sikkerheit, kan myndigheita be om eigna prøve for DNA-analyse frå barnet, mora og den som vil erklære seg som far, i desse tilfella:

a. når barnet, mora eller ein som vil erklære seg som far, ikkje kan dokumentere identiteten sin, eller
b. når det er grunn til å tru at nokon har gitt urette opplysningar om kven som er far, for å få norsk statsborgarskap til barnet.

Når ein som vil erklære seg som far, seier nei til å gi frå seg prøve etter andre ledd, eller når ein DNA-analyse viser at han ikkje er far til barnet, kan han ikkje erklære farskap.

Departementet kan gi forskrift om gjennomføring av reglane om erklæring av farskap til barn født i utlandet.

§ 2-7 *Farskap for ektefelle eller sambuar som var død før assistert befruktning*

Ein avdød ektefelle eller avdød sambuar til mora blir far til barnet dersom barnet er blitt til ved assistert befruktning ved bruk av sæd frå den avdøde eller egg som er befrukta med sæd frå den avdøde etter reglane i bioteknologiloven § 2-17.

§ 2-8 *Endring av foreldreskap når ein annan person erklærer farskap*

Farskap eller medmorskap kan endrast med ei erklæring av farskap etter §§ 2-5 eller 2-6 frå ein som meiner å vere far, når mora skriftleg godtek erklæringa og den som har vore rekna som forelder, skriftleg samtykker til at foreldreskapen endrast. Foreldreskapen kan berre endrast når Arbeids- og velferdsetaten etter ein DNA-analyse har slått fast at den som erklærer farskap, er biologisk forelder til barnet. Dersom barnet har fylt 18 år, kan foreldreskapen ikkje endrast etter denne paragrafen utan samtykke frå barnet.

§ 2-9 *Barnet sin rett til kunnskap om den biologiske faren*

Frå barnet fyller 18 år, har det rett til å få greie på kven som er den biologiske faren, etter reglane i andre ledd. Opplysningane om biologisk farskap endrar ikkje den juridiske farskapen.

Den som har fylt 18 år, og som trur at ein bestemt person kan vere far sin, kan krevje at Arbeids- og velferdsetaten gir pålegg om at denne personen skal levere ei eigna prøve til DNA-analyse etter § 3-3. Den som har kravd pålegget, har rett til å få vite resultatet av analysen. Dersom eit slikt pålegg ikkje blir følgt, kan retten ta avgjerd etter § 4-6 andre ledd.

Departementet kan gi forskrift om framgangsmåten for at barnet skal få kunnskap om sin biologiske far.

Kapittel 3 Det offentlege sitt ansvar for å fastsetje foreldreskap m.m.

§ 3-1 *Plikt til å gi fødselsmelding*

Når eit barn er født, skal lege eller jordmor gi fødselsmelding til folkeregistermyndigheita. I meldinga skal det stå kven som er foreldra til barnet, eller kven mora har peika ut som far eller medmor til barnet.

Når barnet er født utan lege eller jordmor til stades, skal mora sjølv gi fødselsmelding til folkeregistermyndigheita innan ein månad. Føder ho barnet medan ho midlertidig held til i utlandet, skal ho gi melding til folkeregistermyndigheita innan åtte dagar etter at barnet er kome til Noreg.

Fødselsmelding skal òg bli gitt når barnet er dødfødt.

Fødselsmeldinga skal òg sendast til Arbeids- og velferdsetaten når farskap eller medmorskap enno ikkje er fastsett eller foreldra ikkje lever saman.

Departementet kan gi forskrift om melding av fødslar.

§ 3-2 *Det offentlege sitt ansvar for fastsetjing eller klarlegging av foreldreskap*

Dersom Arbeids- og velferdsetaten får greie på at det ikkje er klarlagt kven som er mor til eit

barn, skal etaten om mogleg finne identiteten til den som har født barnet.

Dersom Arbeids- og velferdsetaten får greie på at eit barn ikkje har far eller medmor, skal etaten handsame saka for å få fastsett kven som er far eller medmor etter reglane i denne lova. Dersom mora har peika ut ein som kan vere far, skal Arbeids- og velferdsetaten melde frå til han. Dersom ein som er peika ut som far ikkje erklærer farskap etter §§ 2-5 eller 2-6, eller dersom mora ikkje har peika ut nokon som far, kan etaten krevje at mora eller dei som kan vere far til barnet, gir forklaring.

Departementet kan gi forskrift om gjennomføring av det offentlege si plikt til å få fastsett og klarlagt foreldreskap.

§ 3-3 *Innhenting av prøver for DNA-analyse i saker om farskap*

I saker om farskap kan Arbeids- og velferdsetaten gi pålegg om at barnet, mora og den eller dei som kan vere far til barnet, skal gi frå seg eigna prøver til DNA-analyse. I særlege høve kan den som kan vere far, bli pålagd å gi frå seg ei eigna prøve til DNA-analyse før barnet er født.

Dersom nokon ikkje rettar seg etter eit pålegg etter første ledd, kan retten ta avgjerd etter § 4-6 andre ledd.

Den som analysen peikar ut som far, skal oppmodast av Arbeids- og velferdsetaten til å erklære farskap etter §§ 2-5 eller 2-6.

Departementet kan gi forskrift om identitetskontroll, prøvetaking, eigna biologisk materiale og DNA-analyse til bruk i saker om farskap og annan slektskap.

§ 3-4 *Bortlegging av sak om foreldreskap*

Når det ikkje er råd å klarleggje identiteten til mora i samsvar med § 3-2 første ledd, kan Arbeids- og velferdsetaten leggje bort saka.

Når det ikkje er råd å fastsetje farskapen eller medmorskapen i samsvar med § 3-2 andre ledd, kan Arbeids- og velferdsetaten leggje bort saka dersom mora samtykker til det.

I ei farskapssak der det kan vere mogleg å få fastslått foreldreskapen med DNA-analyse, kan Arbeids- og velferdsetaten berre leggje bort saka dersom det er sterke grunnar til det.

Når ei sak er lagd bort etter første til tredje ledd, kan Arbeids- og velferdsetaten opne sak for å klarleggje eller fastsetje foreldreskapen seinare, dersom det kjem fram nye opplysningar.

Dersom Arbeids- og velferdsetaten legg bort saka etter første til tredje ledd, kan barnet, den som er registrert som einaste forelder til barnet, eller ein som meiner å vere forelder til barnet, sjølv reise sak om fastsetjing av foreldreskapen for retten.

§ 3-5 *Når Arbeids- og velferdsetaten skal reise sak for retten*

Dersom foreldreskapen ikkje blir klarlagd eller fastsett etter § 3-2 og saka ikkje er lagd bort etter § 3-4, skal Arbeids- og velferdsetaten reise sak om kven som er forelder til barnet.

Dersom ei rettssak endar utan at foreldreskapen blir fastsett, kan Arbeids- og velferdsetaten sende ny stemning til tingretten viss det har kome fram nye opplysningar som vil gjere det mogleg å fastsetje farskap eller klarleggje morskap.

Kapittel 4 Rettargang i saker om foreldreskap

§ 4-1 *Kapittelet sitt verkeområde og forholdet til andre reglar om rettargang*

Reglane i dette kapittelet gjeld når det ikkje er klarlagt morskap eller fastsett farskap eller medmorskap for barnet, og når foreldreskap er fastsett og det er reist sak med påstand om at nokon andre er forelder til barnet.

§ 4-2 *Kva for domstol foreldreskapssaka høyrer under*

Saka skal reisast der barnet har alminneleg verneting på den tida saka blir reist. Dersom barnet bur utanfor Noreg eller dersom det ikkje lever, skal saka reisast der den saksøkte har alminneleg verneting.

I saker om foreldreskap, gjeld § 12-3 andre ledd tilsvarande.

§ 4-3 *Partane i saka*

Barnet, kvar person som blir rekna som forelder til barnet, og kvar person som kan bli forelder til barnet, er part i saker etter dette kapittelet.

Dersom nokon som kan vere forelder til barnet, er død, skal dødsbuet eller arvingane til denne personen gjerast til part.

Kjem det fram opplysningar som tyder på at nokon som ikkje har vore part i saka, kan vere forelder, skal retten ved prosesskriv gjere denne personen til saksøkt.

Når stemning skal forkynnast etter domstolloven § 181, skal namnet på andre partar enn den som forkynninga gjeld for, ikkje gjerast kjent.

§ 4-4 *Midlertidig verje for mindreårige barn*

Dersom ei sak etter dette kapittelet skal handsamast ved hovudforhandling og barnet saka gjeld er mindreårig, skal retten syte for oppnemning av ei midlertidig verje som tek hand om interessene

til barnet når mora ikkje har peika ut kven faren er, når det ligg føre opplysningar som tyder på at faren kan vere ein annan enn den mora har peika ut, og når det elles er nødvendig. Det er statsforvaltaren som nemner opp verje etter reglane i vergemålsloven.

§ 4-5 *Vilkår og fristar for å reise sak om endring av farskap eller medmorskap*

Eit barn kan alltid reise sak om endring av farskap eller medmorskap. Er barnet mindreårig, blir saka reist av ei midlertidig verje. Har barnet fylt 15 år, kan verja ikkje reise sak utan samtykke frå barnet. Når særlege grunnar taler for det, kan Arbeids- og velferdsetaten reise saka.

Kvar av foreldra kan reise farskapssak etter å ha lagt fram opplysningar som tyder på at nokon andre enn den som er rekna som far eller medmor, kan vere far til barnet. Ein må reise saka innan eitt år etter at ein fekk kjennskap til opplysningane. Dersom ein fekk kjennskap til dei før barnet vart født, har ein likevel frist fram til barnet fyller eitt år. Retten avgjer i orskurd om vilkåra for å reise sak er oppfylt, og kan i orskurd gjere unntak frå fristen når særlege grunnar taler for det.

Ein som meiner å vere far til eit barn, kan fram til barnet fyller tre år, reise sak om endring av farskapen etter å ha lagt fram opplysningar som tyder på at han kan vere far til barnet. Retten kan i orskurd forlengje fristen når særlege grunnar taler for det. Reglane i andre ledd andre og tredje punktum gjeld tilsvarande.

§ 4-6 *Prøvetaking og DNA-analyse*

I saker om foreldreskap kan retten gi alle partane i saka pålegg om å møte hos lege for å gi frå seg ei eigna prøve til DNA-analyse. Retten kan òg gi eit slikt pålegg til ein mann som ikkje er part, dersom det er grunn til å tru at han kan vere far, men berre når han først har fått sagt si meining. Kommunelegen peikar ut ein lege som har plikt til å ta dei prøvene som trengst.

Dersom nokon ikkje retter seg etter pålegg etter første ledd om å kome til prøvetaking og DNA-analyse, enten sjølv eller med barn dei bur saman med, kan retten i orskurd vedta at vedkomande skal gripast av politiet og førast til lege for prøvetaking.

Dersom ein som kan vere far til barnet, er død eller utilgjengeleg av andre grunnar, kan retten som prov i ei sak om farskap hente inn og bruke prøver som er tekne av vedkomande før, eller hente inn anna biologisk materiale.

Departementet kan gi forskrift om innhenting og bruk av prøver som er tekne tidlegare eller bruk av anna biologisk materiale.

§ 4-7 *Vilkåra for å avseie dom i foreldreskapssak*

Dersom nokon blir utpeika som far etter DNA-analyse, skal det avseiast dom for at han er far.

Dersom det ikkje ligg føre DNA-analyse, det er grunn til å tru at det heftar feil ved DNA-analysen, eller nærståande slektningar også kan vere moglege fedre, gjeld dei alminnelege reglane om bevisvurdering.

Er det utført assistert befruktning på mora med samtykke frå ektefellen eller sambuaren og det ikkje er fastsett farskap eller medmorskap, skal det avseiast dom for at ektefellen eller sambuaren er forelder, med mindre det er lite truleg at barnet er blitt til ved assistert befruktning.

Ein som er sæddonor etter bioteknologiloven, kan ikkje dømast til far, med mindre han er ektefelle eller sambuar til mora.

§ 4-8 *Dom utan hovudforhandling*

Retten kan gi dom utan hovudforhandling i saker om farskap når resultatet av ein DNA-analyse anten peikar ut eller utelukkar nokon som far til barnet. Partane skal likevel få høve til å uttale seg om kor langt vilkåra for slik dom er oppfylt.

§ 4-9 *Heving av saka*

Retten kan heve saka i orskurd i desse tilfella:

a. når nokon erklærer farskap i samsvar med §§ 2-5 eller 2-6, eller
b. når ein som det er reist sak mot, bur i utlandet og det er uråd å få nok opplysningar til å fastsetje foreldreskapen.

§ 4-10 *Utvida rettskraft*

Ein rettskraftig dom i ei sak etter dette kapittelet gjeld for og mot alle, og skal leggjast til grunn i alle samanhengar der foreldreskapen har noko å seie.

§ 4-11 *Særreglar om ankesaker*

Alle partane i saka på første rettssteget held fram med å vere partar i ankesaka. Den som er frifunnen etter § 4-8, er likevel part berre når retten eller nokon av dei andre partane dreg vedkomande inn i saka. Dersom opplysningar som kjem fram i ankesaka tyder på at nokon som ikkje har vore part i saka kan vere forelder, skal retten enten gjere vedkomande til part ved prosesskriv eller oppheve dommen og sende saka til ny forhandling i tingretten.

§ 4-12 *Særreglar om gjenopning*

I saker om farskap der det ikkje har vore gjort ein DNA-analyse, kan det krevjast at ei rettskraftig avgjerd skal takast opp att til ny prøving utan omsyn til vilkåra i tvisteloven §§ 31-3 til 31-6. Dersom nokon krev at saka skal takast opp att, skal retten gi pålegg om eigna prøve for DNA-analyse etter reglane i § 4-6.

I saker om farskap der det har vore gjort ein DNA-analyse, og i saker om annan foreldreskap, gjeld ikkje fristen i tvisteloven § 31-6 andre ledd for å krevje at saka skal takast opp att.

§ 4-13 *Kostnaden med saka*

Staten ber den kostnaden som retten har med saker etter dette kapittelet, medrekna kostnaden med å få tak i opplysningar som retten meiner trengst.

Kapittel 5 Rettargang i andre slektskapssaker enn foreldreskapssaker

§ 5-1 *Verkeområdet og forholdet til allmenne rettargangsreglar*

Reglane i dette kapittelet gjeld saker for domstolane om slektskap i rett opp- eller nedstigande line (slektskapssak), anna enn foreldreskap.

I ei slektskapssak kan andre tvistar berre takast opp når dei følgjer av slektskapen eller slektskapssaka.

§ 5-2 *Kven som kan vere part i ei slektskapssak*

Berre dei som det er påstått er i slekt, kan reise slektskapssak seg imellom. Saka må reisast mot den eller dei som er påstått nærast i slekt.

For å ivareta offentlege interesser har Arbeids- og velferdsetaten rett til å møte i ei slektskapssak og til å anke eller krevje at saka blir teken opp att. Retten skal gi melding til Arbeids- og velferdsetaten om at ei sak er reist, og skal òg gi slik melding dersom nokon av partane ikkje møter.

Dersom nokon som påstår å vere lenger ute i slekt, har reist sak, har livsarvingane etter ein slektning som ikkje lenger er i live, rett til å tre inn i saka og til å anke eller krevje at saka blir teken opp att.

Døyr ein part før det er gitt dom, kan dei næraste slektningane av den avdøde i rett opp- eller nedstigande line halde fram med saka. Døyr ein part etter at det er gitt dom, kan dei som er nemnde i første punktum, dødsbuet eller arvingar som dommen rører ved interessene til, anke eller krevje at saka blir teken opp att.

§ 5-3 *Stillinga til verja*

Verja kan ikkje reise slektskapssak for ein person med verje som har fylt 15 år, utan samtykke frå personen, med mindre personen ikkje er i stand til å forstå kva eit samtykke fører med seg.

§ 5-4 *Utvida rettskraft*

Ein rettskraftig dom i ei slektskapssak gjeld for og mot alle, og skal leggjast til grunn i alle samanhengar der slektskapen har noko å seie.

Er saka reist mellom nokon som det er påstått er lenger ute i slekt, gjeld dommen berre mot ein nærare slektning eller livsarvingane hans eller hennar dersom vedkomande er gått inn i saka eller er varsla om ho.

Det same gjeld for den som sjølv krev å vere den som slektskapssaka gjeld.

§ 5-5 *Særreglar om gjenopning*

Fristen etter tvisteloven § 31-6 andre ledd for å krevje at saka blir teken opp att, gjeld ikkje i slektskapssaker.

Kapittel 6 Foreldreansvaret

§ 6-1 *Kven som har foreldreansvaret*

Foreldre har felles foreldreansvar for barn dei har saman.

Foreldre som separerer eller skil seg eller flytter frå kvarandre, har framleis felles foreldreansvar, men dei kan avtale at den som bur saman med barnet skal ha foreldreansvaret aleine.

Dersom foreldra ikkje bur saman når barnet blir født, og mora ønskjer foreldreansvaret aleine, kan ho gi melding til folkeregistermyndigheita innan eitt år frå farskapen vart fastsett. Faren kan òg gi melding om at han ikkje ønskjer felles foreldreansvar. Når ein av foreldra har gitt slik melding, får mora foreldreansvaret aleine.

Er foreldra ueinige, avgjer retten om foreldreansvaret skal vere felles eller om ein av dei skal ha foreldreansvaret aleine.

§ 6-2 *Foreldreansvar etter dødsfall*

Dersom foreldra har foreldreansvaret saman og den eine døyr, får den attlevande foreldreansvaret aleine. Dersom den attlevande forelderen er sikta eller tiltalt for å forsettleg ha valda den andre forelderen sin død, skal retten ta midlertidig avgjerd om foreldreansvaret etter reglane i § 13-3.

Døyr ein forelder som har foreldreansvaret aleine, får den attlevande forelderen foreldreansvaret dersom barnet budde saman med begge ved dødsfallet. Dette gjeld ikkje når den att-

levande er sikta, tiltalt eller dømd for å forsettleg ha valda den andre forelderen sin død.

Den attlevande forelderen og andre kan krevje å få foreldreansvar etter reglane i § 13-1.

§ 6-3 *Melding om foreldreansvar til folkeregistermyndigheita*

Når foreldra inngår ein avtale om foreldreansvaret etter denne lova, skal dei melde avtalen til folkeregistermyndigheita. Ein avtale om foreldreansvar som ikkje er meld til folkeregistermyndigheita, er ikkje gyldig.

Når retten tek avgjerd om foreldreansvaret, skal retten melde dette til folkeregistermyndigheita.

§ 6-4 *Omsorgsplikta som følgjer med foreldreansvaret*

Dei som har foreldreansvaret, skal ivareta barnets rettar etter kapittel 1. Dei skal ta omsyn til at kva som er best for barnet, kan endre seg gjennom oppveksten til barnet, mellom anna ut frå alder og modning.

Dei som har foreldreansvaret, skal gi barnet omsorg, kjærleik, forsørging og ei oppdraging med respekt for eigenverdet til barnet. Dei skal òg bidra til at barnet får utdanning. Barnet har rett til omsorg frå begge foreldra, og foreldra må så langt mogleg samarbeide om å ivareta helsa, livskvaliteten og utviklinga til barnet.

§ 6-5 *Avgjerder som høyrer til foreldreansvaret*

Foreldre med foreldreansvar har rett og plikt til å ta avgjerder for barnet i personlege forhold innanfor dei grensene som sjølvråderetten og retten til medverknad for barnet set.

Foreldre som har felles foreldreansvar, skal ta avgjerdene saman, med mindre anna følgjer av lov. Når ein forelder har foreldreansvaret aleine og det er avtalt eller fastsett samvær, skal forelderen som har foreldreansvar, gi den som har samværsrett høve til å uttale seg før det blir teke avgjerder som vil gjere det vesentleg vanskelegare å gjennomføre samværet.

For retten til å ta avgjerder for barnet i økonomiske saker gjeld reglane i vergemålsloven.

Ein avtale om ekteskap som foreldre eller andre gjer på vegner av barnet, er ikkje bindande.

§ 6-6 *Foreldra si plikt til å oppfylle barnet sin sjølvråderett og rett til medverknad*

Foreldra skal høyre på kva barnet har å seie, før dei tek avgjerder som gjeld personlege forhold for barnet. Dei skal leggje vekt på kva barnet meiner, alt etter kor gammalt og modent barnet er.

Foreldra skal gi barnet gradvis større sjølvråderett med alderen og fram til det fyller 18 år eller får sjølvråderett etter særskilde reglar.

§ 6-7 *Barnet sin rett til personvern*

Barn har rett til personvern. Når foreldre tek avgjerder som involverer barn sine personopplysningar, skal dei alltid ta omsyn til denne retten.

I vurderinga etter lovas § 6-6 av om barnet er i stand til å ta avgjerder om eigne personopplysningar, skal foreldra mellom anna leggje vekt på barnets alder og modning, barnets evne til å forstå kva avgjerda går ut på, arten av personopplysningane, kva karakter bruken av opplysningane har, kva som er formålet med bruken og kva for konsekvensar bruken vil ha for personvernet til barnet.

Barn kan nekte foreldra å publisere bilete, film eller lydopptak av dei.

§ 6-8 *Medlemskap i foreiningar*

Eit barn som har fylt 12 år, avgjer sjølv spørsmål om å melde seg inn eller ut av foreiningar. Ingen barn skal meldast inn i ei foreining mot sin vilje.

§ 6-9 *Flytting ut av landet og opphald utanfor landet*

Den eller dei som har foreldreansvaret, kan ta avgjerd om at barnet skal flytte ut av landet eller ta opphald utanfor landet. Når foreldra har felles foreldreansvar, må dei bli einige om flytting eller opphald. Det same gjeld der eit avtalt opphald blir forlenga eller endra.

Eit barn som har fylt 12 år, må samtykke til avgjerd om at det skal flytte eller ta opphald utanfor landet utan ein forelder som har foreldreansvar. Det same gjeld der eit avtalt opphald blir forlenga eller endra.

Dersom det er reist sak om foreldreansvar, bustad, dagleg myndigheit eller flytting ut av landet etter § 12-1, kan barnet ikkje flytte ut av landet før saka er avgjort.

Dersom ein av foreldra vil flytte ut av landet, og det er gjort ein avtale eller teke ei avgjerd om samvær med den andre, skal den som vil flytte varsle den andre seinast tre månader før flyttinga. Er foreldra ueinige om barnet skal flytte, kan ein av foreldra krevje mekling etter § 10-2 tredje ledd.

§ 6-10 *Utanlandsreise med barnet*

Når foreldra har felles foreldreansvar, kan den eine ta med eller sende barnet på kortare utanlandsreiser utan samtykke frå den andre forelderen med foreldreansvar.

Etter krav frå ein forelder som ikkje har foreldreansvar, kan retten avgjere i orskurd at denne

forelderen kan reise utanlands med barnet, når alt tyder på at barnet vil kome attende. Avgjerda kan gjelde ei enkelt reise eller allment, og kan også takast i ein foreldretvist for retten. Retten kan ta midlertidig avgjerd for tida fram til saka er endeleg avgjord.

Eit barn som har fylt 12 år, må samtykke til avgjerd om reise utanlands utan ein forelder som har foreldreansvar.

§ 6-11 *Forbod mot utanlandsreise med barnet*

Har foreldra felles foreldreansvar, kan retten i orskurd setje forbod mot utanlandsreise dersom det er fare for at barnet ikkje kjem attende. Forbodet kan gjelde ei enkelt reise eller allment. Forbodet kan setjast i sak for seg og i foreldretvist for retten. Retten kan setje midlertidig forbod mot utreise fram til saka er endeleg avgjord.

Dersom det er fare for at barnet ikkje kjem attende, kan politiet setje midlertidig forbod mot utreise fram til retten tek avgjerd i saka. Det kan ikkje klagast på avgjerder om midlertidig utreiseforbod.

Set retten eller politiet forbod mot utreise, skal passet til barnet trekkjast attende eller barnet førast ut av passet til den som vil reise frå landet.

§ 6-12 *Rett til opplysningar om barnet*

Personar med foreldreansvar, har etter førespurnad rett til opplysningar om barnet. Har den eine av foreldra foreldreansvaret aleine, skal denne forelderen etter førespurnad gi den andre forelderen opplysningar om barnet. Den andre forelderen har etter førespurnad også rett til å få opplysningar om barnet frå barnehage, skule, helse- og sosialtenesta, barnevernet og politiet, om ikkje opplysningane er omfatta av lovfesta teieplikt som gjeld overfor foreldra. Det kan nektast å gi slike opplysningar etter leddet her dersom det kan vere til skade for barnet å gi dei ut.

Avslag på krav om opplysningar etter første ledd første punktum eller tredje punktum kan påklagast til statsforvaltaren etter reglane i forvaltningsloven. Avslag på krav om opplysningar frå den andre forelderen kan likevel ikkje påklagast.

I særlege høve kan statsforvaltaren avgjere at den som ikkje har foreldreansvaret, skal tape opplysningsretten etter paragrafen her

Kapittel 7 Barnet sin bustad og dagleg myndigheit når foreldra ikkje bur saman

§ 7-1 *Barnet sin bustad*

Foreldre som ikkje bur saman, må bli einige om kor barnet skal bu. Dei kan avtale at barnet skal bu hos begge (delt bustad) eller hos ein av dei. Barnet kan berre bu hos foreldre med dagleg myndigheit.

Er foreldra ueinige, avgjer retten om barnet skal bu hos begge eller hos ein av dei. Retten kan setje vilkår for bustad.

§ 7-2 *Myndigheit til å ta daglege avgjerder*

Den eller dei som har dagleg myndigheit for eit barn, har ein rett og ei plikt til å ta dei viktigaste avgjerdene om dagleglivet til og omsorga for barnet.

Foreldre som budde saman da barnet vart født, og som seinare flyttar frå kvarandre, har dagleg myndigheit. Der foreldra ikkje budde saman da barnet vart født, har mor myndigheita aleine. Første og andre punktum gjeld ikkje dersom anna følgjer av avtale eller avgjerd. Berre dei som har foreldreansvar, kan ha dagleg myndigheit.

Er foreldra ueinige, avgjer retten om begge eller ein av dei skal ha dagleg myndigheit. Retten kan setje vilkår for dagleg myndigheit.

§ 7-3 *Flytting innanlands*

Den eller dei som har dagleg myndigheit for barnet, har rett til å ta avgjerd om kor i landet barnet skal bu. Der begge foreldre har dagleg myndigheit, må dei bli einige om slik flytting.

Dersom ein som har dagleg myndigheit aleine vil flytte med barnet, skal den andre forelderen bli varsla seinast tre månader før flyttinga dersom det er gjort ein avtale eller teke ei avgjerd om samvær.

Er foreldra ueinige kan ein av foreldra krevje mekling etter § 10-2 tredje ledd.

Kapittel 8 Samvær

§ 8-1 *Barnet og foreldra sin rett til samvær*

Barnet og den forelderen som barnet ikkje bur saman med har rett til samvær med kvarandre, med mindre samværet ikkje er til det beste for barnet.

§ 8-2 *Omfanget av samværet*

Foreldra avtaler seg imellom kor mykje samvær det skal vere mellom barnet og forelderen. Er foreldra ueinige, avgjer retten om det skal vere samvær, og i så fall kor mykje.

§ 8-3 *Ansvaret for gjennomføring av samvær*

Begge foreldra har ansvar for at samværsretten blir oppfylt.

Foreldra skal gi kvarandre melding i rimeleg tid når samværet ikkje kan finne stad som fastsett, eller når tida for samværet må avtalast nærare.

§ 8-4 *Omsorgsplikt og avgjerder som høyrer til samværet*

Den som har samvær med barnet, skal gi barnet omsorg, kjærleik, forsørging og ei oppdraging med respekt for eigenverdet til barnet.

Den som har samvær med barnet, har rett og plikt til å ta avgjerder som gjeld omsorga for barnet under samværet.

Reglane i § 6-6 gjeld tilsvarande for den som har samvær med barnet.

§ 8-5 *Høve til å stille vilkår for samvær*

I avtale eller avgjerd om samvær kan det setjast vilkår for samværet, til dømes at det skal vere privat tilsyn under samværet eller tiltak for ruskontroll.

Dersom retten set som vilkår at det skal førast privat tilsyn, kan retten peike ut ein tilsynsperson eller be foreldra gjere det.

Den av foreldra som skal ha samvær, dekkjer kostnadene knytt til dei tiltaka som er sette som vilkår for samvær etter denne paragrafen. Retten kan i særlege høve fastsetje ei anna fordeling av kostnadene.

§ 8-6 *Samvær med støtta eller beskytta tilsyn*

Dersom omsynet til barnet taler for det, kan retten i særlege høve gi pålegg om støtta tilsyn eller beskytta tilsyn under samværet.

Støtta tilsyn går ut på at barnet eller samværsforelderen får støtte eller rettleiing under samværet.

Beskytta tilsyn går ut på at foreldre og barn i tillegg til støtte og rettleiing, har tilsyn under heile samværet. Beskytta tilsyn skal nyttast når det er nødvendig for å beskytte den fysiske og psykiske helsa til barnet.

Den kommunale barnevernstenesta kan påleggjast å nemne opp dei personane som skal føre tilsyn ved pålegg om beskytta tilsyn, og følgje opp saka. Departementet kan påleggjast å nemne opp dei personane som skal føre tilsyn ved pålegg om støtta tilsyn, og følgje opp saka.

Tilsyn kan påleggjast i ein dom, i ei midlertidig avgjerd etter § 12-7 eller i rettens avgjerd etter eit rettsforlik. Før avgjerda blir fatta, skal retten hente inn ei konkret vurdering frå den kommunale barnevernstenesta eller departementet om korleis pålegget kan gjennomførast. I pålegget skal vilkåra for samværet fastsetjast, mellom anna timetalet og avgrensa varigheit. Om saka blir heva ved rettsforlik, skal retten gjere greie for formålet med tilsynet og behovet til barnet.

Det offentlege dekkjer kostnadene med tilsyn etter denne paragrafen.

Den som skal oppnemnast til å føre tilsyn etter denne paragrafen, skal leggje frem politiattest som nemnt i politiregisterloven § 39.

Departementet kan gi forskrift om samvær med støtta eller beskytta tilsyn.

§ 8-7 *Samvær ved kontaktforbod eller besøksforbod*

Den som har forbod mot kontakt med eit barn etter straffeloven § 57 eller straffeprosessloven § 222 a, kan ikkje ha samvær med barnet etter avtale eller avgjerd etter denne lova. Dette gjeld likevel ikkje om forbodet etter nærare føresegner gir høve til det.

§ 8-8 *Reisekostnader ved samvær med foreldra*

Nødvendige reisekostnader ved samvær skal delast mellom foreldra etter kor stor inntekt dei har, dersom dei ikkje blir einige om noko anna. Dette gjeld reisekostnadene til barnet og foreldra sine reisekostnader knytt til å følgje barnet til og frå samværet. Det gjeld òg reise- og bukostnadene til forelderen som skal ha samvær med barnet der barnet bur. Reglane i § 9-5 sjuande ledd gjeld så langt dei høver.

Dersom foreldra ikkje blir einige om korleis kostnadene skal delast, kan kvar av dei reise sak for retten. Når begge foreldra ber om det, kan Arbeids- og velferdsetaten avgjere spørsmålet. Reglane i § 12-10 gjeld tilsvarande. Arbeids- og velferdsetaten sitt vedtak er tvangsgrunnlag for utlegg.

Ei anna deling av kostnadene enn den som følgjer av første ledd, kan berre fastsetjast dersom det er særleg grunn til det.

Når begge foreldra ber om det, kan Arbeids- og velferdsetaten fastsetje at ein skriftleg avtale om deling av kostnader skal kunne tvangsfullførast ved utlegg etter tvangsfullbyrdelsesloven kapittel 7.

§ 8-9 *Samværsrett for andre enn foreldra*

Er ein av eller begge foreldra døde, eller er ein av dei nekta samvær i dom, kan slektningar som er nært knytt til barnet krevje at retten fastset om dei skal ha samvær med barnet, og kva for omfang samværsretten skal ha. I andre særlege høve kan søsken eller andre som er nært knytt til barnet, krevje at retten fastset om dei skal ha samvær med barnet, og kva for omfang samværsretten skal ha.

Reglane i §§ 8-3, 8-5 og 8-7 gjeld tilsvarande. Reglane i § 8-4 gjeld så langt dei høver.

Når samvær er fastsett ved avgjerd etter første ledd, ber den som barnet har samvær med, kostnadene sjølv. Retten kan ta avgjerd om ei anna deling dersom det er særleg grunn til det.

Kapittel 9 Forsørgeransvar og bidragsplikt m.m.

§ 9-1 *Foreldra sitt ansvar for å forsørge barnet*

Foreldra skal bere utgiftene til forsørging og utdanning av barnet etter evne og dei økonomiske kåra til foreldra, når barnet sjølv ikkje har midlar til det. Innbyrdes har foreldra plikt til å skyte inn det som trengst etter evne.

Reglane etter dette kapittelet gjeld tilsvarande for andre som har fått foreldreansvaret etter at begge foreldra er døde.

§ 9-2 *Barnebidrag og særbidrag*

Ein forelder som ikkje bur saman med barnet, skal betale faste pengebidrag, barnebidrag, til forsørging og utdanning av barnet. Faste pengebidrag til barn over 18 år etter § 9-3 andre og tredje ledd er òg barnebidrag. Også foreldre som bur saman med barnet, kan påleggjast å betale pengebidrag når dei forsømmer forsørgeransvaret sitt etter § 9-1. Ingen kan gi avkall på den retten barnet har etter dette leddet.

Det er barnet som har rett på barnebidraget. Når ikkje noko anna er fastsett, skal barnebidraget betalast på forskot for kvar månad til den barnet bur hos. Barnebidraget skal betalast frå og med den kalendermånaden kravet oppstår og ut den kalendermånaden vilkåra for barnebidrag fell bort.

Foreldra kan også påleggjast å betale særbidrag for særlege utlegg så lenge forsørgeransvaret varer. Utlegga må være rimelege og nødvendige og kan ikkje gå inn under dei utgiftene som barnebidraget skal dekke. Krav om særbidrag må setjast fram innan eit år etter at dei særlege utlegga er betalt. Departementet kan gi forskrift om særbidrag.

§ 9-3 *Kor lenge forsørgeransvaret varer*

Ansvaret til foreldra etter §§ 9-1 og 9-2 varer til barnet er 18 år når ikkje anna er avtalt eller fastsett etter paragrafen her.

Vil barnet etter fylte 18 år halde fram med slik skulegang som må reknast som vanleg, har det krav på bidrag etter § 9-2 for den tid skulegangen varer. Det skal fastsetjast ei tidgrense for krav på bidrag etter denne regelen.

Foreldra kan også påleggjast å betale bidrag etter § 9-2 til anna vidareutdanning dersom det er rimeleg etter interessene og evnene til barnet, og ut i frå moglegheita barnet har til å skaffe seg midlar til vidareutdanninga på anna vis og forholda elles. Det skal fastsetjast ei tidgrense for krav på bidrag etter denne regelen.

§ 9-4 *Forholdet mellom reglane om bidragsplikt etter barnelova og barnevernsloven*

Barnebidrag som er fastsette etter lova her, fell bort frå det tidspunktet oppfostringsbidrag kan fastsetjast etter barnevernsloven § 15-12 første ledd.

§ 9-5 *Korleis bidrag blir fastsett*

Foreldra kan inngå ein avtale om bidrag.

Dersom foreldra ikkje blir einige, kan kvar av dei krevje at Arbeids- og velferdsetaten fastset bidraget. Foreldra kan krevje at Arbeids- og velferdsetaten fastset barnebidraget sjølv om dei har inngått ein avtale om barnebidraget, men dei kan berre få fastsett eit nytt bidragsbeløp dersom reglane i lova vil medføre ei endring på meir enn 12 prosent. Departementet kan gi forskrift om gebyr der Arbeids- og velferdsetaten tek avgjerd om fastsetjing og endring av barnebidrag.

Dersom foreldra ikkje lever saman når barnet blir født, og dei ikkje har inngått ein avtale om barnebidrag, skal Arbeids- og velferdsetaten av eige tiltak fastsetje barnebidrag til barnet.

Sak om barnebidrag skal likevel avgjerast av domstolane

a. når nokon av foreldra bed om at det blir gjort i samband med ekteskapssak eller rettssak om foreldreansvar, om kven barnet skal bu saman med eller om samværsrett,
b. når Arbeids- og velferdsetaten viser partane til domstolane, fordi det er meir tenleg etter den karakteren saka har.

Når det gjeld barnebidrag etter § 9-3 andre og tredje ledd til barn som har fylt 18 år, er det barnet sjølv som inngår ein avtale eller er part i saka.

Får den bidragspliktige barnetillegg frå Forsvaret i samband med avtening av førstegongsteneste eller har rett til anna yting frå det offentlege der barnetillegg er ein del av stønaden, kan Arbeids- og velferdsetaten av eige tiltak fastsetje barnebidrag til barnet for den tida slikt tillegg blir utbetalt.

Foreldra har plikt til å opplyse det organet som skal behandle fastsetjinga av bidrag, om kva arbeid, utdanning, inntekt og formue dei har, og elles om alt anna som kan ha noko å seie for fastsetjinga av bidraget. For å fastsetje bidrag og gebyr kan organet utan omsyn til teieplikta krevje dei opplysningane som trengst frå arbeidsgivarar, Skatteetaten, Arbeids- og velferdsetaten og forsikringsselskap, bankar og andre som forvarar eller forvaltar formueverdiar. For å fastsetje bidrag etter at barnet har fylt 18 år, kan organet utan omsyn til teieplikta krevje opplysningar frå utdan-

ningsinstitusjonar om skulegangen er i gang, held fram eller er avslutta og om fagleg progresjon.

§ 9-6 *Offentleg utmåling av barnebidrag*

Arbeids- og velferdsetaten skal fastsetje barnebidraget slik at fastsette utlegg til forsørging av barnet etter barnet sin alder (underhaldskostnadene) blir delte mellom foreldra etter storleiken på inntekta deira. Barnebidraget skal likevel ikkje fastsetjast til eit høgare beløp enn at bidragspliktige har att fastsette midlar til eige underhald m.m. Barnebidraget skal som hovudregel reduserast for munnleg eller skriftleg avtalt eller offentleg fastsett samvær. Har foreldra avtalt delt bustad etter lova § 7-1, gjeld særskilte reglar som følger av forskrift.

Arbeids- og velferdsetaten skal av eige tiltak regulere barnebidraget når barnet går over til ei ny aldersgruppe, om ikkje anna er fastsett i forskrift etter fjerde ledd.

Bidragssummen blir avrunda til næraste heile ti kroner.

Departementet kan gi forskrift om offentleg utmåling av barnebidrag.

§ 9-7 *Fastsetjing av barnebidrag for tid som har gått*

Det kan fastsetjast barnebidrag også for tid som har gått, men likevel ikkje for lengre tid enn tre år før kravet vart sett fram for avgjerdsorganet. Skal fastsetjing skje for meir enn eitt år tilbake, er det eit vilkår at parten har hatt særleg grunn for å ikkje ha sett fram kravet tidlegare.

§ 9-8 *Indeksregulering av barnebidrag*

Alle barnebidrag skal indeksregulerast etter reglane i denne paragrafen dersom ikkje anna er fastsett i avgjerda eller avtalen.

Indeksreguleringa gjeld også for beløpet som er fastsett etter forskotteringsloven § 5 første ledd, med mindre Stortinget gjer vedtak om noko anna.

Reguleringa er knytt til endringane i konsumprisindeksen frå Statistisk sentralbyrå. Barnebidrag skal regulerast kvart år ut i frå endringa i konsumprisindeksen for januar månad i forhold til indeksen ved førre regulering. Kvar regulering gjeld berre for bidragsterminar som forfell i juni eller seinare.

Barnebidrag skal regulerast med den prosentsats som konsumprisindeksen er endra med, rekna ut på næraste tidel. Bidragssummen blir avrunda til næraste heile ti kroner.

Arbeids- og velferdsetaten reknar om barnebidrag som skal krevjast inn etter bidragsinnkrevingsloven.

Departementet kan gi forskrifter om indeksregulering av barnebidrag.

§ 9-9 *Særskilt endring av fastsett bidrag*

Barnebidrag som er fastsett av administrativt organ eller domstol, kan krevjast endra dersom særlege grunnar taler for det. Departementet kan gi forskrift om endring av barnebidrag fastsett av det offentlege.

Også bidrag som er eller skulle ha vore betalt då kravet om endring vart framsett, kan reduserast, aukast eller bli ettergitt dersom sterke grunnar taler for det. Reglane i § 9-7 andre punktum gjeld tilsvarande. Departementet kan gi forskrift om ettergiving av bidrag fastsett av det offentlege.

Blir det teke avgjerd om å redusere barnebidrag som alt skulle vore betalt, skal private og offentlege bidragskrav for perioden endringa gjeld, fastsetjast på nytt basert på den nye barnebidragssatsen.

Reglane i § 9-5 andre og fjerde ledd gjeld tilsvarande om kven som kan ta avgjerd om særskilt endring.

Reglane i § 9-5 sjette ledd om at Arbeids- og velferdsetaten kan fastsetje barnebidrag av eige tiltak, gjeld tilsvarande ved endring av barnebidrag.

§ 9-10 *Forholdet mellom avgjerdsorgan og påstandar frå partane*

I klagesaker og i saker om endring av barnebidrag etter § 9-9 kan avgjerdsorganet gå utanfor det partane gjer påstand om. Avgjerdsorganet kan også endre andre bidrag etter barnelova og ekteskapsloven endå om ingen av partane krev det.

I tilfelle der bidragspliktige med fleire barn ikkje har full bidragsevne, der samla bidragsplikt er høgare enn ein viss prosent av inntekta, eller der oppfostringstilskot er fastsett etter barnevernsloven § 15-12, kan avgjerdsorganet av eige tiltak foreta samla forholdsmessig fastsetjing av barnebidraget til barna. Dette gjeld i alle typar saker der det kjem minst eitt krav om førstegongsfastsetjing, klage eller endring eller der Arbeids- og velferdsetaten av eige tiltak kan ta opp eit krav. Regelen gjeld uavhengig av om bidragspliktig har barn med same bidragsmottakar eller fleire bidragsmottakarar. Lova § 9-5 andre ledd og § 9-9 første ledd gjeld tilsvarande. Departementet kan gi forskrift om samla forholdsmessig fastsetjing av bidrag.

§ 9-11 *Midlertidig avgjerd om barnebidrag*

Arbeids- og velferdsetaten kan utan opphald fastsetje eit midlertidig barnebidrag. Hastar det, kan slik avgjerd takast utan at partane får seie si meining.

Arbeids- og velferdsetaten kan etter krav ta midlertidig avgjerd om å redusere barnebidrag utan at motparten får seie si meining. Dette gjeld dersom Arbeids- og velferdsetaten finn det klart at vilkåra for det er til stades.

Midlertidig avgjerd etter første og andre ledd gjeld tidlegast frå den månaden kravet om fastsetjing eller endring vart sett fram. Slik avgjerd kan fullførast straks om ikkje anna er fastsett, og gjeld berre til det ligg føre ei endeleg avgjerd i saka.

Når sak om barnebidrag skal avgjerast av retten, gjeld paragrafen her tilsvarande. Midlertidig barnebidrag skal fastsetjast av retten i orskurd.

§ 9-12 *Klage*

Avgjerd om bidrag fastsett av Arbeids- og velferdsetaten kan klagast inn for næraste overordna organ eller det organ som Arbeids- og velferdsdirektoratet bestemmer. Klageretten gjeld ikkje avgjerd som berre gjeld regulering ved overgang til ny aldersgruppe etter § 9-6 andre ledd.

§ 9-13 *Gjennomføring av avgjerder om bidrag og gebyr. Tvangsgrunnlag*

Bidrag krevjast inn av Innkrevjingsmyndigheita etter reglane i bidragsinnkrevingsloven.

Avgjerd i sak om bidrag er tvangsgrunnlag for utlegg. Avgjerda har rettsverknader og kan fullførast før ho er endeleg, om ikkje anna er fastsett. Oppfyllingsfristen er tre dagar, om ikkje anna frist er fastsett.

Ein skriftleg avtale om bidrag er tvangsgrunnlag for utlegg når bidrag etter avtalen blir kravd inn etter reglane i innkrevingsloven. Det same gjeld ei avgjerd om gebyr som nemnd i § 9-5 andre ledd.

Blir barnebidrag som er gjort opp, redusert etter reglane i § 9-5 andre ledd, §§ 9-9 eller 9-11 eller etter klage, kan den bidragspliktige krevje at Innkrevjingsmyndigheita gjer frådrag i pålagt lønnstrekk m.m. på den måten og for dei terminane som Innkrevjingsmyndigheita finn rimeleg. Avgjerd om frådrag i barnebidrag kan påklagast etter reglane i forvaltningsloven.

§ 9-14 *Forskot på barnebidrag*

Om utbetaling av forskot på barnebidrag gjeld reglane i forskotteringsloven.

§ 9-15 *Krav om tilbakebetaling av bidrag når farskapen blir endra*

Blir nokon som har betalt pålagt eller avtalt bidrag til eit barn, seinare friteken for farskapen til barnet, kan han krevje summen tilbakebetalt frå folketrygda. Summen skal indeksregulerast i samsvar med konsumprisindeksen frå Statistisk sentralbyrå frå bidraget vart betalt, og til det blir betalt tilbake. Ei indeksregulering skal likevel først gjerast etter at det er teke omsyn til frådraga den frikjende faren tidlegare har fått i skattefastsetjinga si for betalt bidrag. Fordelen av det tidlegare frådraget i skattefastsetjinga skal setjast til 20 prosent. Kravet kan reduserast eller falle bort dersom det er klart at han ikkje hadde rimeleg grunn til å vedgå eller erklære farskapen, eller at han burde ha reist sak om endring tidlegare.

Ein mann som er pålagd bidragsplikt, men ikkje farskap, kan krevje pengane tilbakebetalt frå folketrygda dersom ein DNA-analyse viser at han ikkje kan vere far til barnet. Første ledd gjeld tilsvarande så langt det høver.

Den som blir friteken for farskapen, kan ikkje krevje pengane tilbakebetalt frå barnet sjølv, frå mora eller frå den verkelege faren til barnet.

Departementet kan gi forskrift om tilbakebetaling av bidrag ved endring av farskap.

Kapittel 10 Mekling

§ 10-1 *Formål med mekling*

Foreldre med felles barn bør ved samlivsbrot søke einigheit om ein avtale om barnet eller barna, der barnet får medverke. Foreldra skal sørgje for at barnet får ytre meiningane sine fritt i samband med avtale og mekling, og skal leggje vekt på meiningane til barnet etter alder og modning.

Formålet med mekling er å gi foreldra informasjon og eit grunnlag for vidare samarbeid om barnet, og å setje foreldra i stand til å gjere avtalar som ivaretar helsa, livskvaliteten og utviklinga til barnet. Mekling skjer i form av familiesamtale, foreldretvistmekling eller flyttemekling etter § 10-2.

§ 10-2 *Kven skal delta i mekling*

Gifte og sambuande foreldre med felles barn under 16 år skal ved samlivsbrot delta i mekling i form av ei familiesamtale.

Foreldre med felles barn under 16 år skal før dei reiser sak om foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet, dagleg myndigheit, kor barnet skal bu, eller samvær, delta i mekling i form av ei foreldretvistmekling.

Foreldre skal også mekle ved ueinigheit om at barnet skal flytte innanlands eller utanlands.

§ 10-3 *Gjennomføring av mekling*

Til mekling skal foreldra møte personleg og til same tid. Den som meklar kan likevel avgjere at dei skal møte kvar for seg dersom det er tenleg.

Etter ein time mekling etter § 10-2, skal det skrivast ut attest. Attesten er gyldig i seks månader.

Meklaren skal skrive referat frå foreldretvistmeklinga. Det same gjeld ved samtale med barnet i samband med ei foreldretvistmekling.

Departementet kan gi forskrift om gjennomføring av mekling, irekna kven som kan mekle og om godkjenning av desse, referat og meklingsattest, og om unntak frå mekling i særlege høve.

§ 10-4 *Barnesamtale ved mekling*

Barnet har rett til ein eigen samtale med meklaren utan samtykke frå dei med foreldreansvar. Meklaren skal tilby barnet ein slik samtale. Meklaren skal opplyse barnet om at eit referat frå samtalen i samband med ei foreldretvistmekling kan bli oversendt retten dersom ein av foreldra reiser sak. Meklaren kan i særlege høve la vere å oversende heile eller delar av referatet av omsyn til barnet.

§ 10-5 *Teieplikt for meklarar*

Den som meklar etter denne lova, har teieplikt om det som kjem fram om personlege forhold i samband med oppdraget. Familievernkontorloven §§ 6, 7, 9 og 10 gjeld tilsvarande. Teieplikta er ikkje til hinder for at meklaren kan gi retten opplysningar som nemnde i § 12-5 første ledd.

§ 10-6 *Politiattest for meklarar*

Den som skal godkjennast som meklar, skal leggje fram politiattest som nemnd i politiregisterloven § 39.

Departementet kan gi forskrift om politiattest for meklarar.

Kapittel 11 Generelle reglar om rettargang i foreldretvistar

§ 11-1 *Dei særlege pliktene til advokatar*

Advokatar som har saker etter kapitla 10 til 14, skal vurdere om partane kan kome fram til ei avtaleløysing. Advokaten skal opplyse foreldra om dei ulike verkemidla som kan nyttast for å kome fram til ei avtaleløysing.

§ 11-2 *Dei særlege pliktene til dommarar*

Dommaren skal påskunde saka så mykje som mogleg, og skal vurdere om ein kan få til ei minneleg løysing av tvisten jf. tvisteloven § 8-1.

§ 11-3 *Teieplikt for sakkunnig og representant for barnet*

Ein sakkunnig som gjer teneste etter denne lova, har teieplikt om det som kjem fram om personlege forhold i samband med oppdraget. Teieplikta er ikkje til hinder for at den sakkunnige kan gi retten opplysningar som er mottekne i samband med oppdraget og har noko å seie for det. Familievernkontorloven §§ 6, 7, 9 og 10 gjeld tilsvarande.

Ein representant for barnet som gjer teneste etter § 12-11, har teieplikt om det som kjem fram om personlege forhold i samband med oppdraget. Retten kan oppheve teieplikta dersom representanten til barnet krev det.

§ 11-4 *Kostnader ved tiltak etter kapittel 12*

Staten ber kostnadene for dei tiltaka som er nemnde i §§ 12-6, 12-9, 12-11 og 12-12. Departementet kan gi forskrift om godtgjering for teneste etter kapittel 12.

Kapittel 12 Særlege reglar om rettargang i foreldretvistar

§ 12-1 *Kva ein kan reise sak om*

Kvar av foreldra kan reise sak for retten i foreldretvistar.

Med foreldretvist meiner ein i denne lova ueinigheit om eitt eller fleire av desse spørsmåla:

a. foreldreansvar
b. kor barnet skal bu
c. dagleg myndigheit
d. samvær
e. flytting med barnet ut av landet.

Ein forelder kan òg reise sak om foreldreansvar når det er uråd å kome fram til ein avtale fordi den andre forelderen ikkje bur i landet og ikkje lar seg oppspore.

Sak om flytting med barnet ut av landet kan reisast av ein forelder med foreldreansvar eller av ein forelder som samtidig reiser sak om foreldreansvar.

Andre enn foreldra til barnet kan reise sak om samvær etter § 8-9. Reglane i kapittelet her gjeld så langt dei høver for saker om samværsrett med andre enn foreldra, likevel slik at dei som vil reise sak, først kan gjere det etter å ha møtt foreldra til mekling, når det er mogleg og tenleg, jf. § 10-2 andre ledd.

§ 12-2 *Vilkår for å reise sak*

Det er eit vilkår for å reise sak etter § 12-1 at foreldra kan leggje fram ein gyldig meklingsattest etter gjennomført mekling, jf. § 10-2. Ein forelder kan likevel reise sak utan meklingsattest dersom den andre forelderen er dømd for alvorleg vald eller overgrep mot eigne barn etter straffeloven eller er overført til tvungent psykisk helsevern eller idømd tvungen omsorg på grunn av slike handlingar. Departementet kan gi forskrift om kva som skal reknast som eigne barn og alvorleg vald eller overgrep etter andre punktum.

§ 12-3 *Kva for domstol saka høyrer under*

Ei sak etter § 12-1 skal reisast der barnet har alminneleg verneting på den tida saka blir reist. Dersom saka gjeld søsken som ikkje har same verneting, kan felles sak for barna reisast der eitt av barna har alminneleg verneting.

Dersom barnet bur på sperra adresse, jf. folkeregisterloven med forskrifter, eller det er søkt om eller gitt løyve til å nytte fiktiv identitet for barnet, jf. politiloven § 14 a, kan saka reisast for Oslo tingrett.

§ 12-4 *Stemning og tilsvar*

I stemninga skal det stå kva foreldra og barna heiter, kva adresse dei har, og kva tvisten gjeld. Det skal òg stå ei kort utgreiing om grunnlaget for tvisten og påstanden til saksøkjaren. Meklingsattest og meklingsprotokoll skal leggjast ved. Ein kan nytte eit skjema for forenkla stemning.

Retten skal forkynne stemninga for den saksøkte. I tilsvaret skal den saksøkte gjere greie for kva tvistepunkt det er ueinigheit om, og greie kort ut om korleis han eller ho ser på saka. Tilsvaret må òg innehalde påstanden frå den saksøkte. Ein kan nytte eit skjema for forenkla tilsvar.

§ 12-5 *Innhenting av informasjon*

Etter samtykke frå partane, kan retten innhente eit skriftleg notat frå meklaren som har mekla etter § 10-2 andre ledd. Notatet skal innehalde informasjon om kva partane er ueinige om, og meklaren si vurdering av om saka er eigna for vidare mekling. Retten kan også innhente eit referat frå ein eventuell samtale med barnet i samband med mekling etter § 10-2 andre ledd, jf. § 10-3 tredje ledd.

Retten bør innhente uttale frå barnevernet og sosialtenesta når det er nødvendig for å få eit forsvarleg faktisk avgjerdsgrunnlag. Teieplikta etter barnevernsloven § 13-1 er ikkje til hinder for at barnevernstenesta kan gi opplysningar til retten i foreldretvistar.

Retten kan krevje utlevert opplysningar frå politiet som svarar til innhaldet i ein barneomsorgsattest etter politiregisterloven § 39. Retten bør også innhente straffesaksdokument eller annan dokumentasjon frå politiet når det er nødvendig for å få eit forsvarleg faktisk avgjerdsgrunnlag.

Avgjerder om val av tiltak etter denne paragrafen kan ikkje ankast. Unntak gjeld for avgjerd om å nekte å innhente uttale eller dokument som nemnd i andre og tredje ledd.

§ 12-6 *Barnet sin rett til medverknad i foreldretvistsaker for retten*

Retten skal sørgje for at barn som er i stand til å gjere seg opp eigne meiningar, skal få tilstrekkeleg og tilpassa informasjon og høve til å uttale seg fritt om kva dei meiner. Meiningane til barnet skal leggjast vekt på i samsvar med alder og modning.

Dommaren kan samtale med barnet aleine, saman med ein sakkunnig eller ein annan eigna person, eller nemne opp ein sakkunnig eller ein annan eigna person til å gjere dette.

Det skal stå i avgjerda korleis retten har oppfylt barnet sin rett til å uttale seg, og korleis og kor mykje retten har teke omsyn til kva barnet meiner.

I saker der barnet har ytra meininga si, skal dommaren, eller den dommaren peikar ut, orientere barnet om utfallet av saka og om korleis retten har teke omsyn til kva barnet meiner.

Avgjerder om val av tiltak etter denne paragrafen kan ikkje ankast.

§ 12-7 *Midlertidig avgjerd*

Dersom ein av partane krev det, kan retten ta midlertidig avgjerd i foreldretvistar. Sak om midlertidig avgjerd om flytting med barnet ut av landet kan reisast av ein forelder med foreldreansvar og av ein forelder som samtidig reiser sak om foreldreansvar. Ei midlertidig avgjerd kan gjelde for ei viss tid eller til saka er endeleg avgjort. Retten kan ta midlertidig avgjerd før saka er reist, dersom særlege grunnar taler for det.

Etter krav frå ein part skal retten alltid ta midlertidig avgjerd, og så vidt mogleg innan seks veker, når det er fare for at barnet kan bli utsett for vald eller noko anna som det kan ta fysisk eller psykisk skade av. Det same gjeld der det er ein vesentleg reduksjon i samværet samanlikna med det som er avtalt, fastsett eller praktisert.

Dersom ein av partane krev det, kan retten i ei midlertidig avgjerd forby den andre parten å kome til huset der barnet bur, eller til nokon eigedom der barnet måtte vere. Dersom det ikkje trengst ei avgjerd straks, skal den parten som kan bli ilagd forbod, om mogleg få høve til å uttale seg for retten.

Når ei midlertidig avgjerd er teken før ei sak er reist, skal retten setje ein frist for å reise sak. Er det ikkje reist sak innan fristen, fell den midlertidige avgjerda bort.

Midlertidige avgjerder blir tekne i orskurd. Det er ikkje nødvendig med munnleg forhandling først.

§ 12-8 *Saksstyring og plan for sakshandsaming*

Retten skal styre saksførebuinga etter reglane i tvisteloven § 9-4, og skal mellom anna klarleggje

a. kva partane er ueinige om
b. kva informasjon retten skal hente inn
c. korleis retten skal høyre barnet og om retten skal nemne opp ein representant for barnet
d. om det er nødvendig å nemne opp ein sakkunnig
e. om det er særlege forhold i saka.

§ 12-9 *Avgjerder under saksførebuinga*

Retten fastset tid for hovudforhandling straks eller straks etter at eitt eller fleire av tiltaka i denne paragrafen er gjennomført.

Retten skal vurdere om det vil vere tenleg å vise partane tilbake til mekling i familievernet, jf. § 10-2 andre ledd.

Retten skal som hovudregel innkalle partane til eitt eller fleire førebuande møte for mellom anna å klarleggje tvistepunkta mellom dei, drøfte vidare handsaming av saka, og eventuelt mekle mellom partane der saka er eigna for det.

I førebuande møte kan retten òg gi partane høve til å prøve ut ein midlertidig avtale for ei viss tid og, dersom det er nødvendig, nemne opp ein eigna person for å rettleie foreldra i den fastsette prøvetida.

Retten kan avseie dom utan hovudforhandling, jf. tvisteloven § 9-5.

Avgjerder om val av tiltak etter denne paragrafen kan ikkje ankast.

§ 12-10 *Endring av avgjerd*

Foreldra kan, om dei er einige om det, endre avtalar og avgjerder om foreldreansvaret, bustad, dagleg myndigheit, samvær eller flytting med barnet ut av landet. Blir foreldra ikkje einige, kan kvar av dei reise sak for retten, jf. § 12-1. Dom, rettsforlik og avtale med tvangskraft kan berre endrast når særlege grunnar taler for det, irekna når tilhøva har endra seg på ein måte som verkar inn på kva som er best for barnet. Ei midlertidig avgjerd etter § 12-7 kan endrast på same vilkår av den domstolen som har hovudsaka.

Dersom det er klart at det ikkje ligg føre slike særlege grunnar som nemnt i første ledd, kan retten avgjere saka utan hovudforhandling.

§ 12-11 *Representant for barnet*

Dersom særlege høve taler for det, kan retten nemne opp ein advokat eller ein annan person som kan vere representant for barnet. Representanten skal ta vare på interessene til barnet i samband med saka og gi informasjon og støtte.

Representanten skal få saksdokumenta og kan skriftleg eller i rettsmøte kome med framlegg om korleis sakshandsaminga kan leggjast opp til det beste for barnet. Retten avgjer om og kor lenge representanten skal vere til stades i rettsmøte. I rettsmøte kan representanten stille spørsmål til partar og vitne.

Ein representant for barnet som blir oppnemnd etter denne paragrafen, skal leggje fram politiattest som nemnd i politiregisterloven § 39. Hastar oppnemninga, kan oppnemninga skje før det er innhenta politiattest.

Avgjerder etter denne paragrafen kan ikkje ankast.

§ 12-12 *Bruk av sakkunnig*

Retten kan nemne opp ein sakkunnig til å vere med i førebuande møte, jf. § 12-9 tredje ledd. Retten kan òg be den sakkunnige ha samtalar med barna og foreldra, rettleie foreldra i ei prøvetid og gjere undersøkingar for å klarleggje forholda i saka. Retten fastset kva den sakkunnige skal gjere, etter at partane har fått høve til å uttale seg. Avgjerder etter dette leddet kan ikkje ankast.

Retten kan nemne opp ein sakkunnig som kan uttale seg om spørsmål som saka reiser, når det er nødvendig for å få eit forsvarleg faktisk avgjerdsgrunnlag. Når det er sett fram påstandar om vald, overgrep, rus eller psykisk liding, skal retten alltid vurdere å nemne opp ein sakkunnig.

Sakkunnig som blir oppnemnd av retten etter denne paragrafen, skal leggje fram politiattest som nemnd i politiregisterloven § 39. Hastar oppnemninga, kan oppnemning skje før det er innhenta politiattest.

Departementet kan gi forskrift om utforminga av mandata til dei sakkunnige og utgreiingane deira.

§ 12-13 *Oversikt over sakkunnige*

Departementet kan føre oversikt over sakkunnige for å leggje til rette for at domstolane og private partar kan be om sakkunnig bistand i saker etter lova, og handsame personopplysningar i den grad det er nødvendig for dette formålet.

Departementet kan gi forskrift om innhaldet i og forvaltning av oversikta.

§ 12-14 *Barnesakkunnig kommisjon*

Retten kan berre leggje til grunn ei sakkunnig utgreiing som har vore vurdert av Barnesakkunnig kommisjon etter denne paragrafen.

Kommisjonen skal vurdere kvaliteten på utgreiingar frå sakkunnige som er oppnemnde av retten etter § 12-12 andre ledd, og utgreiingar frå sakkunnige som parten har engasjert.

Ein sakkunnig som er oppnemnd av retten etter § 12-12 andre ledd, skal sende utgreiinga si til kommisjonen med kopi til retten. Er den sakkunnige engasjert av ein part, skal parten sende inn utgreiinga på same måten. Kommisjonen skal sende vurderinga si til retten og den sakkunnige.

Departementet nemner opp medlemmene i kommisjonen og kan gi forskrift om korleis kommisjonen skal vere organisert, kva oppgåver han skal ha, og korleis han skal handsame sakene.

§ 12-15 *Handsaming av personopplysningar i Barnesakkunnig kommisjon*

Personopplysningsloven gjeld for Barnesakkunnig kommisjon. Kommisjonen kan handsame personopplysningar, irekna personopplysningar som nemnde i personvernforordninga artikkel 9 og 10, når det er nødvendig for å utføre oppgåver etter § 12-14 eller forskrift etter § 12-14 fjerde ledd.

Departementet kan gi forskrift om handsaminga av personopplysningar, mellom anna om formålet med handsaminga, handsamingsansvar, kva personopplysningar som kan handsamast, kven det kan handsamast personopplysningar om, tiltak som skal verne den opplysningane gjeld, høve til vidarehandsaming, utlevering, registerføring og tilgang til register.

Kapittel 13 Særlege reglar om rettargang i saker om foreldreansvar m.m. etter dødsfall

§ 13-1 *Kven som kan krevje foreldreansvaret etter dødsfall*

Hadde den avdøde foreldreansvaret aleine, kan den andre forelderen alltid reise sak med krav om å få foreldreansvaret.

Andre kan reise sak med krav om å få del i foreldreansvaret eller om å få foreldreansvaret aleine dersom den attlevande som får foreldreansvaret etter § 6-2 ikkje budde saman med barnet då den andre forelderen døydde. Fristen for å reise sak er seks månader etter dødsfallet, og retten kan ta midlertidig avgjerd etter § 12-7.

Andre kan òg reise sak med krav om å få del i foreldreansvaret eller om å få foreldreansvaret aleine dersom den attlevande forelderen er sikta, tiltalt eller dømd for forsettleg å ha valda den andre forelderen sin død. Fristen for å reise sak er seks månader etter at siktinga eller tiltalen er fråfallen eller dom i straffesaka er rettskraftig.

§ 13-2 *Retten si avgjerd i saker om foreldreansvar etter dødsfall*

Retten kan la ein person få foreldreansvaret aleine eller la gifte eller sambuande få det saman. Retten kan la ein forelder få eller framleis ha foreldreansvaret sjølv om andre får foreldreansvar. Retten kan setje som vilkår for avgjerda at barnet i ei viss tid ikkje skal måtte flytte frå heimen der det bur, dersom flyttinga kan vere uheldig for barnet, og det ikkje er rimeleg grunn til å flytte.

Når fleire får foreldreansvar, skal retten òg ta avgjerd om kven barnet skal bu saman med, kven som skal ha dagleg myndigheit for barnet og fastsetje samvær. Retten kan alltid ta avgjerd om samvær for den attlevande forelderen.

Retten skal gi melding til den kommunale barnevernstenesta og statsforvaltaren dersom ingen har vendt seg til retten etter § 13-3 første ledd, eller dersom avgjerda fører til at ingen har foreldreansvar for barnet. Barnevernstenesta skal ta avgjerd om kor barnet skal bu og skal følgje opp barnet etter reglane i barnevernsloven.

Reglane om rettargang i kapittel 11 og 12 gjeld elles så langt dei høver.

§ 13-3 *Retten si plikt til å ta opp sak om foreldreansvar etter dødsfall av eige tiltak*

Retten skal av eige tiltak og utan ugrunna opphald handsame sak om foreldreansvar når han får melding etter arveloven § 89 om at eit dødsfall fører til at ingen lenger har foreldreansvaret for eit barn. Den som ønskjer foreldreansvaret, kan vende seg til retten der barnet bur.

Retten skal av eige tiltak og utan ugrunna opphald ta midlertidig avgjerd om foreldreansvaret når han får melding om at den attlevande forelderen er sikta eller tiltalt for forsettleg å ha valda den andre forelderen sin død, og den attlevande forelderen har eller krev å få foreldreansvaret. Retten tek avgjerda i orskurd. Det er ikkje nødvendig med munnleg forhandling først. Dersom ei midlertidig avgjerd fører til at ingen har foreldreansvaret, skal retten gi melding som nemnd i § 13-2 tredje ledd.

Så lenge ei midlertidig avgjerd om å ta foreldreansvaret frå den attlevande gjeld, skal den attlevande ikkje bu saman med barnet eller ha samvær med det.

Retten skal av eige tiltak og utan ugrunna opphald avgjere kven som skal ha foreldreansvaret når det er teke ei midlertidig avgjerd og ingen har reist sak etter § 13-1. Dette gjeld ikkje dersom det etter andre ledd er teke avgjerd om at ingen skal

ha foreldreansvaret, og det er gitt melding som nemnd i § 13-2 tredje ledd.

Reglane i § 13-2 gjeld så langt dei høver for saker etter denne paragrafen.

§ 13-4 *Endring av avgjerd om foreldreansvar m.m. etter dødsfall*

Den attlevande forelderen kan reise sak for retten med krav om endring av avgjerd etter §§ 13-1, 13-2 og 13-3. Ei avgjerd kan berre endrast når særlege grunner taler for det, irekna når tilhøva har endra seg på ein måte som verkar inn på kva som er best for barnet. Andre kan på same vilkår reise sak om endring av ei midlertidig avgjerd etter § 13-3 andre ledd, og saka skal reisast for den domstolen som tok den midlertidige avgjerda.

Dersom det er klart at det ikkje ligg føre slike særlege grunnar, kan retten avgjere saka utan hovudforhandling.

Kapittel 14 Tvangskraft og tvangsfullføring

§ 14-1 *Vedtak om tvangskraft for avtalar*

Når begge foreldra ber om det, kan statsforvaltaren vedta at ein skriftleg avtale om foreldreansvar, bustad og samvær skal få tvangskraft. Berre ein avtale som rettar seg etter kva som er best for barnet, kan få tvangskraft. Når det trengst for å opplyse saka, bør statsforvaltaren hente inn fråsegn frå sakkunnige, barnevernstenesta eller sosialtenesta.

Eit vilkår for å leggje saka fram for statsforvaltaren etter første ledd er at foreldra kan leggje fram ein gyldig meklingsattest.

Saka må leggjast fram for statsforvaltaren i det fylket der barnet bur på den tida saka blir reist.

Ein avtale som statsforvaltaren har gitt tvangskraft, utgjer særleg tvangsgrunnlag etter tvangsfullføringslova kapittel 13.

§ 14-2 *Tvangsfullføring av avtalar og avgjerder i foreldretvistar*

Når avtalar med tvangskraft, jf. § 14-1, og avgjerder om foreldreansvar, bustad og samvær skal tvangsfullførast, gjeld tvangsfullbyrdelsesloven kapittel 13, likevel slik at § 13-8 femte ledd ikkje gjeld. Ei midlertidig avgjerd etter § 12-7 er tvangskraftig sjølv om avgjerda ikkje er rettskraftig.

Eit krav om tvangsfullføring skal setjast fram for retten der den saksøkte har alminneleg verneting. Reglane i § 12-3 andre ledd gjeld tilsvarande.

Retten har plikt til å sørgje for at barn får høve til å seie kva dei meiner i saker om tvangsfullføring, jf. § 12-6.

§ 14-3 *Når tvangsfullføring ikkje skal skje*

Ein avtale med tvangskraft eller ei avgjerd skal ikkje tvangsfullførast dersom det er umogleg. Dette gjeld til dømes når det er fare for at barnet kan bli utsett for vald eller noko anna som det kan ta fysisk eller psykisk skade av. Tvangsfullføring skal heller ikkje skje når barnet set seg imot tvangsfullføring og tvangsfullføring ikkje er nødvendig av omsyn til barnet.

§ 14-4 *Bruk av sakkunnig, godkjend meklar eller tilsett ved familieverntenesta i saker om tvangsfullføring*

Før retten tek avgjerd om tvangsfullføring, kan retten nemne opp ein sakkunnig, ein godkjend meklar eller ein tilsett ved familieverntenesta som kan mekle mellom eller ha samtalar med foreldra. Formålet med meklinga eller samtalane er å få foreldra til å oppfylle pliktene sine frivillig. Retten kan fastsetje eit mandat for utføring av oppdraget.

Retten skal setje ein frist for utføringa av oppdraget. Fristen skal normalt setjast til to veker etter oppnemninga.

Den som har fått oppdrag etter første ledd, skal levere ei utgreiing med opplysningar om kva for tiltak som er sette i verk, og om andre omstende som kan ha noko vesentleg å seie for saka.

I saker om tvangsfullføring gjeld § 12-12 andre ledd tilsvarande.

§ 14-5 *Korleis avtalar med tvangskraft og avgjerder kan tvangsfullførast*

Avtalar med tvangskraft og avgjerd om at barnet skal bu hos ein av foreldra, jf. § 7-1, kan tvangsfullførast med tvangsbot eller med henting av barnet.

Avtalar med tvangskraft og avgjerd om foreldreansvar, om at barnet skal bu hos begge foreldra og om samvær kan tvangsfullførast med tvangsbot. Retten kan fastsetje ei ståande tvangsbot som for ei viss tid skal gjelde for kvar gong ein forelder ikkje oppfyller avtalen eller avgjerda. Retten skal avgjere kor lenge tvangsbota står.

For å leggje til rette for gjennomføring av avgjerda om fastsett samvær, kan retten gjere praktiske endringar i avgjerda når det er formålstenleg, til dømes endre tida for henting og levering av barnet.

Den som har fått medhald i retten i krav om tvangsfullføring ved tvangsbot, må be Innkrevjingsmyndigheita om å krevje inn bota. Bota går til statskassa. Bota skal ikkje krevjast inn for meir enn åtte veker om gongen. Lar den som har retten etter lova det gå lenger tid med inndrivinga, løper inga vidare

bot før den bota som er forfallen til betaling, er betalt, eller det er teke utlegg for bota.

Kapittel 15 Internasjonal privatrett

§ 15-1 *Generelle føresegner*

Reglane i dette kapittelet gjeld så langt ikkje noko anna følgjer av avtale med annan stat.

Når ei sak skal handsamast i Noreg i medhald av dette kapittelet, skal ho avgjerast etter norsk rett.

Utanlandsk rett skal ikkje brukast og utanlandske avgjerder skal ikkje leggjast til grunn eller fullførast dersom sakshandsaminga eller resultatet strir mot grunnleggjande rettsprinsipp i norsk rett (ordre public).

§ 15-2 *Jurisdiksjon i saker om foreldreskap*

Ei sak om morskap kan handsamast i Noreg etter kapittel 4 og § 3-2 første ledd dersom

a. barnet har vanleg bustad i Noreg,
b. mora hadde vanleg bustad i Noreg då barnet vart født, eller
c. mora seinare har fått vanleg bustad i Noreg.

Farskap eller medmorskap kan handsamast i Noreg etter §§ 2-5, 2-6, 2-8 og kapitla 3 og 4 dersom

a. mora hadde vanleg bustad i Noreg då barnet vart født,
b. barnet seinare har fått vanleg bustad i Noreg, eller
c. den oppgitte faren eller medmora har vanleg bustad i Noreg.

Ei sak om farskap og medmorskap skal likevel ikkje handsamast i Noreg dersom partane har nær tilknyting til ein annan stat der dei kan krevje fastsetjing av foreldreskapen, og saka vil bli betre opplyst og handsama i denne staten.

Ei sak om endring av farskap kan reisast i Noreg etter § 4-5 dersom nokon av dei som kan reise sak, har vanleg bustad i Noreg, eller dersom farskapen er fastsett etter denne lova.

§ 15-3 *Anerkjenning av morskap*

Morskap til den som har født barnet i ein annan stat, skal leggjast til grunn i Noreg.

§ 15-4 *Anerkjenning av farskap og medmorskap*

Farskap og medmorskap som følgjer direkte av utanlandsk lov, skal leggjast til grunn i Noreg. Dette gjeld ikkje dersom noko anna er fastsett etter §§ 2-8 og 4-5.

Kongen kan i forskrift gi reglar om, eller for kvart einskild tilfelle avgjere, at farskap eller medmorskap som på annan måte er fastsett etter utanlandsk lov, skal leggjast til grunn i Noreg. Det same kan fastsetjast i avtale med annan stat.

§ 15-5 *Jurisdiksjon i sak om foreldreansvar, bustad, samvær m.m.*

Dersom barnet har vanleg bustad i Noreg, kan ein sak om foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet, bustad, dagleg myndigheit eller om samvær, reisast for ein norsk domstol. Det same gjeld i sak som statsforvaltaren skal handsame etter § 14-1.

Ei midlertidig avgjerd kan takast i Noreg når barnet har opphald i Noreg.

§ 15-6 *Lovval for foreldreansvar etter lova m.m.*

Reglar om foreldreansvar etter §§ 6-1 til 6-3 gjeld for barn som har vanleg bustad i Noreg.

Foreldreansvar eller tilsvarande myndigheitsforhold etter lova i ein stat der barnet tidlegare hadde vanleg bustad, skal leggjast til grunn i Noreg når dette følgjer av konvensjon 19. oktober 1996 om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse, fullbyrdelse og samarbeid vedrørende foreldremyndighet og tiltak for beskyttelse av barn artikkel 16 nr. 3. Dette gjeld likevel ikkje dersom det ligg føre ei utanlandsk avgjerd som skal godkjennast etter § 15-7.

Når eit barn får vanleg bustad i Noreg, og tidlegare hadde vanleg bustad i ein annan stat, kan ein forelder som ikkje har foreldreansvar etter andre ledd, berre tildelast foreldreansvar for barnet i kraft av barnelova dersom forelderen har vanleg bustad i Noreg.

§ 15-7 *Anerkjenning av utanlandske avgjerder om foreldreansvar, bustad, samvær m.m.*

Ei utanlandsk avgjerd om foreldreansvar eller tilsvarande myndigheitsforhold, flytting med barnet ut av landet, bustad eller om samvær, skal berre leggjast til grunn i Noreg direkte i kraft av lova når dette følgjer av avtale med annan stat.

§ 15-8 *Jurisdiksjon i saker om barnebidrag*

Spørsmålet om barnebidrag kan handsamast av Arbeids- og velferdsetaten eller norsk domstol

a. når det blir reist sak om farskap, medmorskap, foreldreansvar, flytting med barnet ut av landet eller samvær for avgjerdsført norsk organ, eller
b. dersom ein av partane eller barnet har vanleg bustad i Noreg

§ 15-9 *Henting og utlevering av opplysningar etter avtale med annan stat*

Når avtale med annan stat med heimel i § 15-1 andre ledd i lova her eller i bidragsinnkrevingsloven § 2 har reglar om utveksling av informasjon, kan Arbeids- og velferdsetaten utan hinder av teie-

plikt gi andre medlemsland opplysningar om identitet, adresse eller inntekts- og formuesforhold for partane i ei bidragssak, eventuelt etter at opplysningane er henta etter § 9-5 sjuande ledd i lova her eller etter innkrevingsloven.

§ 15-10 *Godkjenning av private avtalar for innkrevjing i utlandet*

Når ein part med heimel i ein avtale med annan stat ber om innkrevjing av ein avtale om bidrag etter § 9-5 første ledd, skal avtalen sendast Arbeids- og velferdsetaten for godkjenning. Arbeids- og velferdsetaten skal kontrollere at vilkåra for innkrevjing av avtalen etter norske reglar er oppfylte. Om vilkåra er oppfylte, skal Innkrevjingsmyndigheita gi skriftleg fråsegn om at avtalen er godkjent og tvangskraftig i Noreg.

Kapittel 16 Andre føresegner

§ 16-1 *Forholdet til andre reglar om sakshandsaming*

Domstolloven og tvisteloven gjeld for retten si handsaming av saker etter denne lova, når ikkje noko anna følgjer av reglane her.

§ 16-2 *Innhenting av opplysingar frå Folkeregisteret*

Folkeregistermyndigheita skal, utan hinder av teieplikt, gi dei opplysningane som er nødvendig for utføring av oppgåver etter lova her.

Kapittel 17 Ikraftsetjingsreglar og overgangsreglar. Endringar i andre lover

§ 17-1 *Ikraftsetjing*

Lova gjeld frå den tid Kongen fastset. Kongen kan setje i verk dei enkelte føresegnene til ulik tid.

§ 17-2 *Overgangsreglar*

Departementet kan gi nærmare overgangsreglar.

§ 17-3 *Endringar i andre lover*

Frå den tid lova tek til å gjelde, blir det gjort følgande endringar i andre lover:

1. I **lov 21. mars 1975 nr. 9 om nordisk vitneplikt** gjøres følgende endringer:

§ 3 skal lyde:

Ingen må påleggast å gje vitneforklaring i strid med reglane i straffeprosessloven §§ 117 til 125 eller tvisteloven *kapittel 22 eller* med lovgjevinga i det landet der vitnet er busett.

§ 8 skal første ledd første punktum skal lyde:

§§ 1 første og andre leden, 2, 3 og 6 gjeld tilsvarande for partar i saker om *foreldreskap og foreldretvistar* etter barnelova.

2. I **lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp** gjøres følgende endringer:

§ 11 andre ledd nummer 1 skal lyde:

1. i saker etter ekteskapsloven *del II* eller barneloven *kapittel 6 til 8 og 10 til 14,* herunder saker om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring

§ 16 første ledd nummer 6 skal lyde:

6. til den det oppnevnes advokat for i medhold av barneloven *§ 12-11*

§ 16 andre ledd nummer 1 skal lyde:

1. saker etter barnelova *kapittel 6 til 14,* herunder saker om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring

3. I **lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker** gjøres følgende endringer:

§ 118 b andre ledd tredje punktum skal lyde:

Om den mindreåriges medbestemmelsesrett ved rettens beslutning gjelder reglene i barnelova *§§ 1-2 og 12-6.*

4. I **lov 17. desember 1982 nr. 86 om rettsgebyr** gjøres følgende endringer:

§ 14 første ledd andre punktum skal lyde:

Det betales ikke gebyr for begjæring om utlegg for underholdsbidrag mv. og for tvangsbot etter barnelova *§ 14-5* eller når en kommune fremsetter en beslutning om utleggstrekk for namsmannen etter tvangsfullbyrdelsesloven § 2-17.

5. I **lov 8. juli 1988 nr. 72 om anerkjennelse og fullbyrding av utenlandske avgjørelser om foreldreansvar m v og om tilbakelevering av barn** gjøres følgende endringer:

§ 18 første ledd første og andre punktum skal lyde:

Bestemmelsene i *barneloven § 12-7 og kapittel 14* gjelder for saker om tvangsfullbyrding etter § 6 og tilbakelevering etter § 11. Barneloven *§ 14-1 fjerde ledd og § 14-2 første ledd* gjelder også ved tvangsfullbyrding av samværsrett.

§ 18 tredje ledd andre punktum skal lyde:

Beslutter retten at barnet skal være hos en av foreldrene mens sak som nevnt behandles, jf barneloven *§ 12-7,* kan det settes vilkår for å utøve samværet.

§ 19 første ledd skal lyde:

(1) Dersom det under behandlingen av en sak om foreldreansvar eller samværsrett etter *barneloven blir* brakt på det rene at barnet er begjært tilbakelevert etter § 11 i loven her, skal retten ikke treffe avgjørelse i saken før begjæringen er endelig avgjort.

§ 20 første ledd tredje punktum skal lyde:
Bortføring eller ulovlig tilbakeholdelse etter forrige punktum foreligger ikke dersom utenlandsoppholdet skjer med samtykke av den annen part eller det gjelder et kort opphold og det synes åpenbart at barnet vil komme tilbake som planlagt, jf barneloven *§ 6-9 første ledd og § 6-10 første og andre ledd.*

6. I **lov 17. februar 1989 nr. 2 om bidragsforskott** gjøres følgende endringer:

I følgende bestemmelser skal uttrykket «bidragsfogden» endres til «Arbeids- og velferdsetaten»: § 3 andre ledd, § 5 tredje ledd, § 6 andre ledd, § 7 andre ledd og § 9 andre, tredje og fjerde ledd.

7. I **lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap** gjøres følgende endringer:

§ 26 skal lyde:
§ 26 *Mekling mv.*

Ektefeller med felles barn under 16 år, skal i saker om separasjon og skilsmisse etter §§ 20 og 22 *delta i mekling før saken bringes inn for retten eller statsforvalteren, jf. § 27. Barneloven kapittel 10 gjelder tilsvarende.*

Mekling etter første ledd kreves ikke når saken allerede er brakt inn for retten med påstand om skilsmisse etter § 23 eller oppløsning etter § 24. Mekling og orientering er heller ikke nødvendig når sak reises av vergen etter § 28 andre ledd.

§ 30 d tredje ledd skal lyde:

Når spørsmål etter barnelova om felles barn trekkes inn i saken etter første ledd, får saksbehandlingsreglene i barnelova *kapittel 10 til 13* anvendelse for behandlingen av disse spørsmålene.

§ 30 d femte ledd tredje punktum skal lyde:
For spørsmål som bringes inn i saken etter første ledd bokstav b, gjelder barnelova *§ 15-5* om norske domstolers kompetanse tilsvarende, med mindre noe annet følger av overenskomst med annen stat.

§ 83 skal lyde:
§ 83. *Fastsettelse av bidrag.*

Partene kan inngå avtale om bidrag. Dersom partene ikke er enige om bidragsspørsmålet, kan hver av dem kreve at det avgjøres av domstolene. Dersom begge parter ønsker det, kan spørsmålet isteden avgjøres av *Arbeids- og velferdsetaten.* Arbeidsgivers opplysningsplikt etter barnelova *§ 9-5 syvende ledd andre punktum* gjelder tilsvarende. *Arbeids- og velferdsetatens* vedtak kan påklages til nærmeste overordnede organ eller til det organ som Arbeids- og velferdsdirektoratet bestemmer. Partene kan kreve avgjørelse av bidragsspørsmålet selv om de tidligere har inngått avtale om det.

§ 84 skal lyde:
§ 84. *Endring av fastsatt bidrag.*

Hver av partene kan kreve at bidrag som er fastsatt av *Arbeids- og velferdsetaten* eller domstol, blir endret eller opphevet dersom særlige grunner foreligger. Når sterke grunner taler for det, kan avgjørelsen også gjelde bidrag som er forfalt før krav om endring ble satt fram. Bestemmelsene i barnelova *§ 9-9 tredje ledd* gjelder tilsvarende. Hver av partene kan kreve endringskravet avgjort av *Arbeids- og velferdsetaten* hvis bidraget er fastsatt av *Arbeids- og velferdsetaten.* Hvis begge partene ønsker det, skal endringskravet avgjøres av domstolen. Er bidraget fastsatt av domstol, gjelder § 83 andre og tredje punktum.

§ 85 andre ledd skal lyde:

Reglene i barnelova *§ 9-13* om gjennomføring av bidrag gjelder tilsvarende.

8. I **lov 17. juli 1992 nr. 99 om frivillig og tvungen gjeldsordning for privatpersoner** gjøres følgende endringer:

§ 4-3 første ledd tredje punktum skal lyde:
Dersom skyldneren utøver samvær med barn, jf. barneloven kapittel *8,* skal det tas hensyn til skyldnerens rimelige utgifter i forbindelse med samværet.

9. I **lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd** gjøres følgende endringer:

§ 14-5 andre ledd skal lyde:

Det kan ytes foreldrepenger som ved adopsjon til person som har foreldreansvar når den andre av foreldrene dør, eller får tildelt foreldreansvaret i medhold av barnelova *§ 6-2* og kapittel *12,*

såfremt vedkommende *ikke* har hatt *samvær, eller har hatt samvær av mindre omfang.*

§ 14-17 andre ledd skal lyde:

Engangsstønad kan ytes også til person som har foreldreansvar når den andre av foreldrene dør, eller får tildelt foreldreansvaret i medhold av barnelova *§ 6-2* og kapittel *12,* såfremt vedkommende *ikke* har hatt *samvær, eller har hatt samvær av mindre omfang.*

§ 14-17 fjerde ledd første punktum skal lyde:
Faren har rett til engangsstønad også dersom han i stønadsperioden har overtatt omsorgen for barnet med sikte på å overta foreldreansvaret alene etter barneloven kapittel *6.*

§ 15-4 andre ledd skal lyde:

Som mor eller far regnes også den som på grunn av dødsfall har fått foreldreansvaret etter barnelova *§ 6-2.*

§ 23-1 skal lyde:
§ 23-1 *Folketrygdens utgifter*

De avgifter og tilskott som dette kapitlet omfatter, herunder tilskott fra staten, skal dekke utgiftene til ytelsene etter denne loven, til statsgaranti for lønnskrav ved konkurs etter lov av 14. desember 1973 nr. 61, til bidragsforskott etter lov av 17. februar 1989 nr. 2 og til tilbakebetaling etter barnelova *§ 9-15.*

§ 23-10 tredje ledd skal lyde:

Tilskottet skal minst dekke utgiftene til ytelsene etter § 3-22, § 7-2 annet ledd, § 10-6, § 12-13 tredje ledd, §§ 14-17, 17-10, 17-15, kapitlene 6 og 15 og til tilbakebetaling etter barnelova *§ 9-15.*

10. I **lov 19. juni 1997 nr. 62 om familievernkontorer** gjøres følgende endringer:

§ 1 første ledd tredje og fjerde punktum skal lyde:
Familievernkontorene skal foreta mekling etter *ekteskapsloven* § 26 og barneloven *§ 10-2.* Familievernkontorene skal bistå der retten oppnevner en ansatt fra familievernet etter barnelova *§§ 12-6, 12-9 eller 14-4.*

§ 5 a første ledd første punktum skal lyde:
Den som foretar mekling etter ekteskapsloven § 26 og barneloven *§§ 10-2, 12-6, 12-9 og 14-4* har taushetsplikt om det som kommer fram om personlige forhold i forbindelse med oppdraget.

§ 11 tredje ledd skal lyde:

Plikten til å føre journal gjelder ikke ved mekling etter *ekteskapsloven* § 26 og barneloven *§§ 10-2, 12-9 og 14-4.*

11. I **lov 26. juni 1998 nr. 41 om kontantstøtte til småbarnsforeldre** gjøres følgende endringer:

§ 9 andre ledd første punktum skal lyde:
Hvis foreldrene ikke bor sammen og skriftlig har avtalt delt bosted i samsvar med barneloven *§ 7-1,* kan foreldrene få utbetalt kontantstøtte med en halvpart på hver dersom de er enige om en slik deling.

12. I **lov 26. mars 1999 nr. 14 om skatt av formue og inntekt** gjøres følgende endringer:

§ 5-43 første ledd bokstav h skal lyde:

h. Barnebidrag *og særbidrag* etter barneloven kapittel *9*, oppfostringsbidrag etter barnevernsloven og bidragsforskudd etter forskotteringsloven.

13. I **lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasient- og brukerrettigheter** gjøres følgende endringer:

§ 4-4 andre ledd første punktum skal lyde:
Det er tilstrekkelig at én av foreldrene, eller andre som har foreldreansvaret, samtykker til helsehjelp som regnes som del av den daglige og ordinære omsorgen for barnet, jf. barnelova *§§ 7-2 og 8-4 andre ledd.*

14. I **lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell m.v.** gjøres følgende endringer:

§ 35 første ledd andre punktum skal lyde:
I meldingen skal det opplyses *hvem som er foreldrene til barnet etter barnelova kapittel 2, eller hvem moren har oppgitt som far eller medmor til barnet i tilfeller der det ikke er klarlagt.*

§ 35 andre ledd skal lyde:

Dersom farskapet *eller medmorskapet* ikke er klarlagt eller foreldrene ikke lever sammen, skal fødselsmeldingen *også sendes til Arbeids- og velferdsetaten.*

15. I **lov 8. mars 2002 nr. 4 om lov om barnetrygd** gjøres følgende endringer:

§ 2 tredje ledd skal lyde:

Hvis foreldrene ikke bor sammen og skriftlig har avtalt at barnet skal bo hos begge eller det foreligger rettskraftig avgjørelse om at barnet skal *bo hos* begge, jf. barneloven *§ 7-1,* kan hver av foreldrene få rett til 50 prosent barnetrygd, hvis de fremsetter krav om dette.

16. I **lov. 29. april 2005 nr. 20 om innkreving av underholdsbidrag mv.** gjøres følgende endringer:

§ 2 fjerde ledd skal lyde:

I den utstrekning avtaler som nevnt i første og andre ledd har regler om utveksling av informasjon mellom medlemslandene, kan andre medlemsland gis opplysninger om identitet, adresse eller inntekts- og formuesforhold for partene i en bidragssak uten hinder av taushetsplikt, eventuelt etter at opplysningene er innhentet etter *innkrevingsloven* eller barnelova *§ 9-5 syvende ledd.*

§ 2 femte ledd skal lyde:

Når en part begjærer innkreving av en privat bidragsavtale, jf. barnelova *§ 9-5 første ledd,* i medhold av en avtale som nevnt i første og andre ledd, skal den private avtalen sendes *Arbeids- og velferdsetaten* for godkjenning. Arbeids- og velferdsetaten skal kontrollere at vilkårene for innkreving av avtalen etter norske regler er oppfylt. Om vilkårene er oppfylt, skal *Innkrevingsmyndigheten* gi skriftlig erklæring om at avtalen er godkjent og tvangskraftig i Norge.

§ 8 første ledd skal lyde:

Arbeids- og velferdsetaten skal straks overføre saken til innkreving når henvendelse om dette er mottatt og det er klart at det foreligger grunnlag for innkreving, jf. § 5 og barneloven *§ 9-13.*

§ 29 første ledd første punktum skal lyde:
Vedtak om tilbakekreving etter §§ 25 og 26 og pålegg etter § 27 treffes av *Arbeids- og velferdsetaten.*

17. I **lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister** gjøres følgende endringer:

§ 22-3 a. andre ledd tredje punktum skal lyde:
Om den mindreåriges medbestemmelsesrett ved rettens beslutning gjelder reglene i barnelova *§ 12-6.*

18. I **lov 26. mars 2010 nr. 9 om vergemål** gjøres følgende endringer:

§ 17 andre ledd første punktum skal lyde:
Har ingen foreldreansvar for den mindreårige, treffer vergen de avgjørelser som tilkommer den som har foreldreansvaret, jf. barneloven *§ 6-5.*

§ 17 fjerde ledd tredje punktum skal lyde:
Om den mindreåriges medbestemmelsesrett i personlige forhold gjelder reglene i barneloven *§ 6-6.*

19. I **lov 6. juni 2014 nr. 19 om stans i utbetalinga av offentlege ytingar og barnebidrag når ein av foreldra har bortført eit barn til utlandet** gjøres følgende endringer:

§ 6 andre punktum skal lyde:
Det kan ikkje krevjast endring av bidraget etter barnelova *§ 9-9 første ledd* så lenge bortføringa varar.

20. I **lov 9. desember 2016 nr. 88 om folkeregistrering** gjøres følgende endringer:

§ 3-3 første ledd skal lyde:

For personer som fødes i Norge, registreres fødselsdato på grunnlag av fødselsmeldingen gitt i medhold av barnelova *§ 3-1.*

§ 6-4 første ledd skal lyde:

Fødsel som har skjedd uten at en lege eller jordmor er til stede, skal meldes til skattekontoret av moren selv, jf. barnelova *§ 3-1.*

21. I **lov 18. juni 2021 nr. 97 om barnevern gjøres** følgende endringer:

§ 3-4 tredje ledd skal lyde:

Pålegg om hjelpetiltak kan rettes mot både foreldre som barnet *bor sammen* med, og foreldre som har samvær med barnet.

§ 15-12 andre ledd skal lyde:

Krav om bidrag eller endring av fastsatt bidrag etter første ledd skal sendes til *Arbeids- og velferdsetaten*. *Arbeids- og velferdsetaten* avgjør kravet og fastsetter beløpet. Den bidragspliktige kan sette frem krav om å få endret fastsatt bidrag eller ettergitt bidragsgjeld. Bidraget kan fastsettes eller endres med virkning fra inntil tre måneder før kravet ble mottatt. Bidrag som er fastsatt etter barneloven faller bort fra det tidspunktet bidrag kan fastsettes etter denne bestemmelsen. Barnevernstjenesten skal, uten hinder av taushetsplikt, gi *Arbeids- og velferdsetaten* de opplysninger som er nødvendige i den enkelte saken.

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
publikasjoner.dep.no
Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på
www.regjeringen.no

Trykk: Departementenes sikkerhets- og
serviceorganisasjon – 04/2025

SVANEMERKET
Trykksak
2041 0446